ŠVIETIMO MINISTERIJOS LEIDINYS NR. 448

JABLONSKIO RAŠTAI

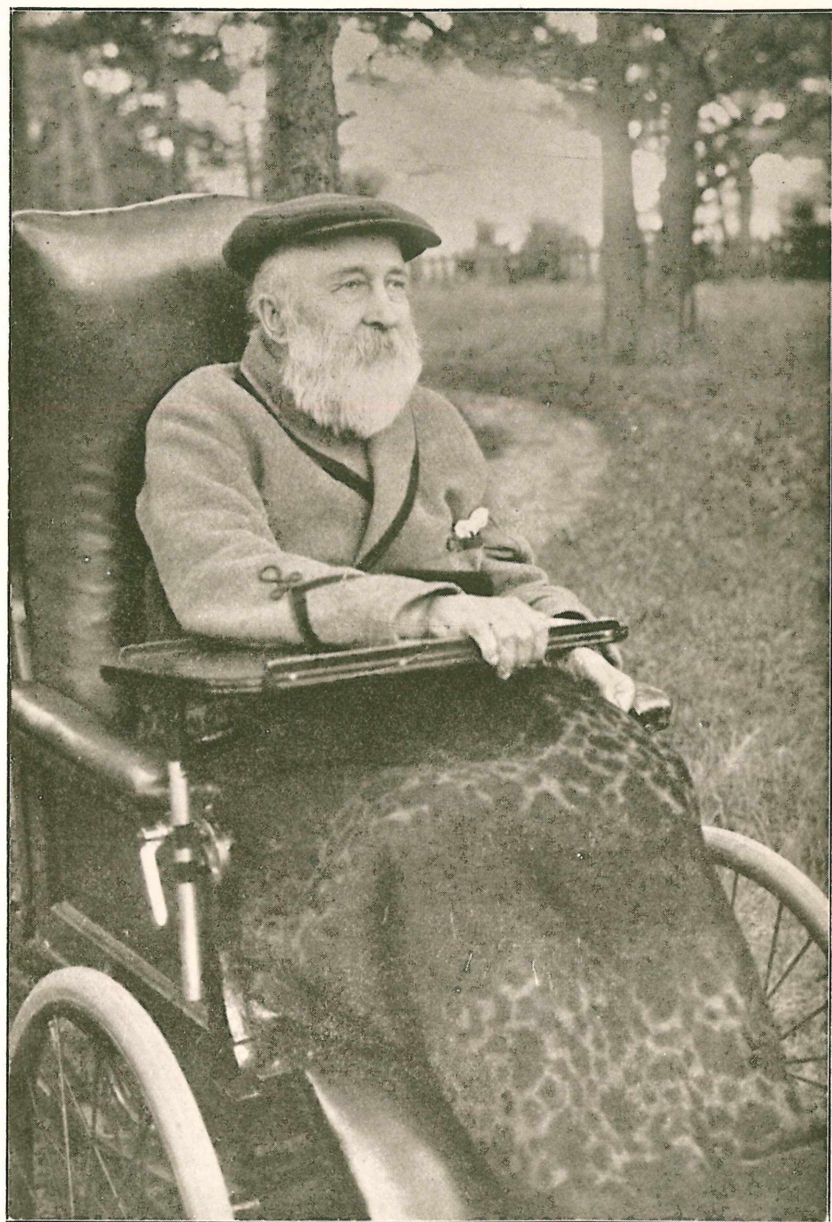
TOMAS IV

KALBOS DALYKAI

REDAGAVO J. BALČIKONIS

KAUNAS, 1935

SPAUDĖ AKCINĖ „RYTO“ BENDROVĖ KLAIPĖDOJE

ŠVIETIMO·MINISTERIJOS·KNYGU·LEIDIMO·KOMISIJA
1935

ŠVIETIMO MINISTERIJOS LEIDINYS NR. 448

JABLONSKIO RAŠTAI

TOMAS IV

KALBOS DALYKAI

REDAGAVO J. BALČIKONIS

KAUNAS, 1935

SPAUDĖ AKCINĖ „RYTO“ BENDROVĖ KLAIPĖDOJE

UŽSKLANDOS
PROF. M. DOBUŽINSKIO

PRAKALBA

Šį IV ir paskiau leidžiamą V tomą sudaro vadinamieji kalbos dalykai — straipsniai, kuriems pats Jablonskis nuolat tą vardą duodavo. Tuose straipsniuose autorius kelia nagrinėjamos kalbos netaisyklingumus ir tuojau duoda savo pataisymus. Jeigu autoriaus yra recenzuojamas koks mokyklos vadovėlis, žinoma, jis dažnai pasako savo nuomonę apie jo tinkamumą ir pedagogikos atžvilgiu, bet vis dėlto čia dedamuose tos rūšies straipsniuose daugiau rašoma apie kalbos negerumus, negu apskritai iš pedagogiškos pusės.

„Kalbos dalykus" Jablonskis pradėjo rašyti „Varpe" ir rašė lig paskutinių savo dienų — lygiai 40 metų (1890—1930). Tai tikrai ilgas rašytojo gyvenime darbas. Lygindamas to darbo pradžią ar net vidurį su pabaiga, skaitytojas galės pastebėti, kad pradžioj vietomis kaikurių dalykų netaisė, vadinas, nelaikė negerais, pats vartojo ir net rekomendavo vartoti, o vėliau pradėjo juos smerkti ir kur rasdamas taisyti. Bet tas negali mūsų stebinti: Jablonskis visą amžių, lig užmerkė akis, su nepaprastu atsidėjimu ieškojo savo kalbos moksle tiesos, visą laiką kitus mokydamas ir pats mokėsi, todėl ir atsirado šiokių tokių nelygumų, kurie tačiau kiekvienam akylesniam skaitytojui be jokių paaiškinimų matomi ir suprantami. Ką taisydamas, Jablonskis paprastai remiasi gyvos kalbos vartojimu (kartais ir geresnių rašytojų kalba), savo taisymus nuolat sutvirtina paimtais iš jos pavyzdžiais, todėl šie raštai bus naudingi ne tik pasimokyti taisyklingos kalbos, bet ir pasisavinti metodą, kuriuo einant nesunku bus ir pačiam išspręsti čia kartais gal nepaliestą kokį kalbos mažmožį.

Nors iš kiekvieno Jablonskio rašto galima jau pasimokyti kalbos, bet ypač šie du tomai (IV ir V) svarbūs tiems, kuriems rūpi išmokti taisyklingai vartoti savo kalbą. Kas juos atsidėjęs perskaitys, tikrai pakels savo gimtosios kalbos mokėjimą ir apskritai įgis nuovoką, kas kalboje yra taisyklinga ar netaisyk-

linga, kas joje gyva ar negyva. Tokia knyga turi būti skaitoma ne vieną ir ne du kartus: ji turi būti nuolat vartoma kiekvieno, kas turi kiek reikalo su lietuvių kalbos mokslu ir jos raštu.

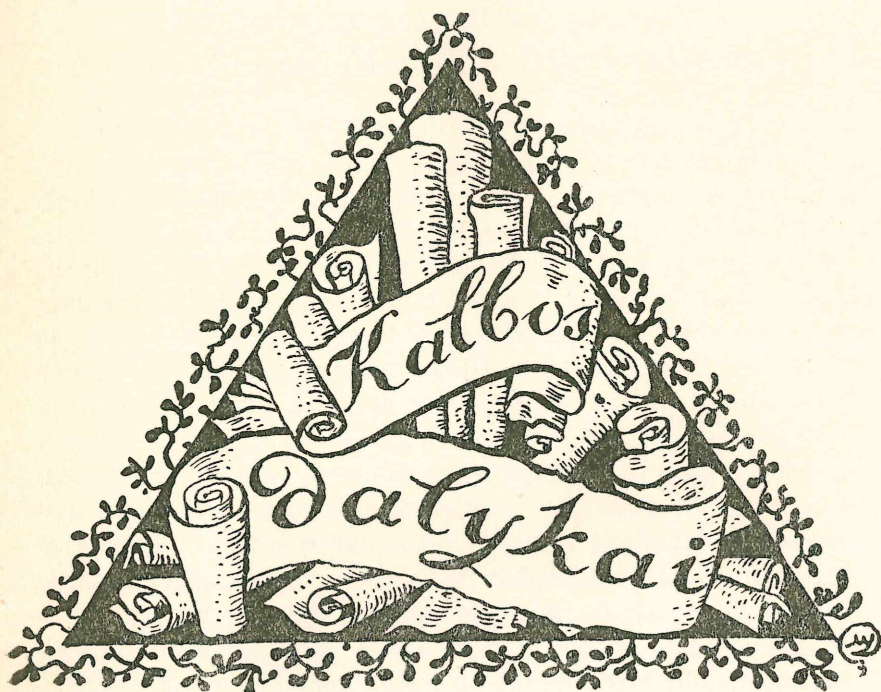
Kaip kituose tomuose, taip ir šiam straipsniai spausdinami ta rašyba, kokia rasta šaltiniuose, iš kur jie imti. Tam tikro laiko rašyba turi būti vienoda, bet bus čia kiek straipsnių, kur tuo pačiu laiku rašytuose straipsniuose rašyba turės mažų skirtumėlių. Kaip pasakyta I tomo prakalboj (psl. X), 1928 metais Jablonskis buvo sumanęs dalį savo straipsnių vienoj vietoj išleisti ir buvo pradėjęs juos redaguoti, bet to darbo ligi galo nebeprivarė. Tų jo redaguotų straipsnių rašyba maždaug yra tokia, kokia jo buvo vartojama apie 1928 metus; čia jie dedami, su mažais pataisymais, taip, kaip buvo palikti. Kurie straipsniai taip suredaguoti, pažymėta nurodytoj I tomo prakalbos vietoj.

Kaunas,
1935 m. sausio 16 d.

J. Balčikonis.

TURINYS

Pusl.

Kalbos
dalykai

1890

Lietuviszka gramatika, paraszyta Kunįgo Mikolo Miežinio. Tilžeje 1886 m. [1]

Norint sustatyti kalbamokslį ir tokiu budu mokįti kitus kalbėti ir rašyti, reikia, žinoma, pačiam gerai suprasti taisykles išguldomos kitiems kalbos tiesiog nuo žmonių ir iš tų raštų, kuriuose darbštus vyrai surinko nemažai musų dainų, mįslių (minklių), priežodžių, patarlių ir pasakų. Iš kitų veikalų medegą gramatikai galima semti tiktai tuokart, jeigu jų rašytojai yra patys parėmę savo darbus ant žmonių kalbos. Tokių raštinįkų, išmokusių, kaip reikiant, savo kalbą iš pirmutinio ir sveikiausio šaltinio, tuo tarpu mes nedaug teturime; prie jų skaitliaus iš 18-to ir 19-to amžiaus rašėjų neabejotinai Duonelaitis, Daukantas, Volončiauskis, Baranauskis ir keletas dar kitų darbinįkų. Bet idant sustatytojas gramatikos, turėdams visą medegą savo darbui, galėtų geriaus orijentuotis ir neklaidžiotų kruvoje medegos, kaip nežinomoje girioje, reikia, kad jisai butų vartęs ir apmąstęs raštus bent Schleicher'io ir Kuršaičio, kad šiek -tiek pažįtų kalbą, kaip tikras mokslo apšviestas kalbinįkas ir galėtų, kitus mokįdamas, turėti po savim tvirtą filologišką pamatą. Apart to viso, malonu butų rasti dabartiniam kalbamokslyj nuožvalgas apie paprastas klaidas šių dienų rašto kalbos, ypač nuorodas apie tikrai lietuvišką santaisą (— Syntax), kurią mes savo raštuose taip baisiai klaipome, atkakliai turėdamiesi sintaksio tų svetimų kalbų, kuriose nuopat mažų dienų teko mums semti visus mokslus. Taip surinkęs medegą, turėdamas tam tikrą mokslą ir pažinęs veikalus dabartinių rašėjų, sustatytojas lietuviško kalbamokslio galėtų buti dideliai mums naudingas. Šeip, jo gramatika, neparemta ant sveikos medegos ir gero mokslo, niekad negali atnešti laukiamos naudos. Dabar, išreiškę savo pažiuras ant gramatiškų darbų, pasirupįsime api-

brangįti, kiek galima, ir viršuj' minėtą lietuvišką kalbamokslį. Tik iš-augšto turiu pasisakyti, kad straipsnis, kurio darbas yra apsverti įtalpą minėto kalbamokslio, ant šitos vietos negalės, kaip reikalauja svarbumas dalyko, pilnai išsemti visas išgales užgauto klausymo, nėsgi, norint pamatingai perkratyti Kun. Miežinio mokslą, reikėtų parašyti visas referatas tokiopat didumo, kaip tas kalbamokslis, antra-gi — platesniems ir gilesniems gramatiškiems darbams ne čia, publicistikoj', vieta. Vienok tikiuosi, kad ir to nedaugelio užteks, idant skaitytojas galėtų arčiaus pažįti tą darbą, kurį Kun. Miežinys pavadino lietuviška gramatika.

Visas gilesnis Kun. Miežinio mokslas, dalykuose kalbos ir gramatikos, išauga, man rodosi, vien iš klaidžiai suprasto patrijotizmo. Kur mini apie sanskritą ir kitas kalbas, — apie sulygintinį kalbų mokslą, visur Kun. M-nys yra karštas patrijotas; jam rupi tiktai apgįti musų žodyną, pasakyti visiems savo skaitytojams, kad žodžiai: *duszia, boba, gaspada, gaspadorius, gaspadinė, storonė, koronė, ponas, ponavoti* ir daugybė kitų yra grynai lietuviški, o ne pasavįti iš slaviškų kalbų, kaip nurodo lingvistai arba, kalbant Kun. M-nio žodžiais, „nejėgei, paikszei ir mulkei, nėko nesuprasdami patys (p. 21—22)". Žodis *panslavizmas* arba, kaip jį rašo Kun. M-nys, *ponslavizmas, ponslavystė* esąs mat sudėtas iš liet. *ponas* ir *slavystė, slavizmas*. Jau iš tų mažmožių galime suprasti, juog lingvistišką pusę gramatikos negalėjo Kun. M-nys atremti ant dabartinio kalbų mokslo, kurio vietą, drauge su „augsztai mokįtu d-ru J. Basaniu", užėmė akla meilė gimtinės kalbos ir noras ją apgįti ir išgirti, kad-ir ji nėmaž to nereikalauja. — Todėl ir neabejotinai latviškus žodžius, kurių ypač Pakuršėje nemažai randame mūsų kalboje, kaip antai: *sarkanas, tągad, dažkart, kaut* ir kitus, M-nys tiesiog priskaito prie grynai lietuviško žodyno. Taip-gi tiktai stoka gilesnio pažinimo kalbos gali išteisįti Kun. Miežinį, kada jisai rašo *apmastyti* vietoj' *apmąstyti* (kaip nurodo Kuršaitis, musų tarmės ir pati žodžio šaknis *man-), įpatingas, įpačei* vietoje *ypatingas, ypačiai* (kaip nurodo dar latv. kalba ir musų tarmės), *džiaugtiesi, melstiesi, baigtiesi* etc. vietoje *džiaugtis, melstis, baigtis* (pagal tarmę rašto kalbos ir sulygintinį kalbų mokslą). Kita apvertus, yra ten lingvistiškos klaidos ir tokios, katras noringai pripažįtų ir Kun. Miežinys, — klaidos, kurias jisai galėjo padaryti tiktai perdaug vėl ataušus jo patrijotizmui. Prie

tokių apsirikimų reikia priskaityti liet. *kriokti* ir turbut liet. *krikštas* (p. 5), kuriuodu K. M. išveda, nors aiškiai to nepasako, iš lenkiškos kalbos. Tuo tarpu *kriokti* yra tiktai lietuviškas garsažodis, o liet. *krikštas* tiktai g襁iminiuojasi su tuo slavišku žodžiu, iš kurio randame gudų kalboje *krest* ir pas lenkus *chrzest* (lenkų ch pagal analogiją su ch žodyje *Christus)*. Panašių klaidų yra pilna visa gramatika, bet žiurėkime toliaus.

Parašęs „prisirengimą", kuriame norėta išguldyti fonetiką ir akcentologiją (teisybę pasakius, tenai nerasite nieko), Kun. Mie žinys ant 40 puslapių stengiasi gramatiškai išaiškįti dalis musų kalbos. Iš to, ką jisai čia kalba, lengva suprasti tiktai tiek, kad musų autoriui netiktai nežinomos vokiškos gramatikos Schleicher'io, Kuršaičio, Voelkelio ir kitos, bet aišku dar, kad jisai užmiršęs jau, tiesiog sakant, visokias gramatikas. Išrašos iš apsveriamo darbo veizdžiaus tai mums parodys. „Užvardes" (pronomina): *visas, tulas, visoks* K. M-nys klaidžiai vadina „budvardžiais" (n. adjektiva). Žodžiai: *tamstinis, vilninis, vilniškis, ryminis* (n. adjectiva) priskaityti ten prie taip vadinamų Kun. Miežinio „užvardžių tautinių" (pronom. gentilia), kurios „reiszkia, isz kur, isz kokios tautos arba vietos iszeina" (kas? — p. 30—31). Bet tuospat žodžius: *tamstinis* ect... Kun. M-nys čia jau vadina ir budvardžiais dėlto tik, kad tie žodžiai „su vardais daigtineis taikinasi" (in gleichem Genus etc. gesetzt werden). „Sanjunges" (conjunctiones): *vienok, neg, ar-ne* vadina „priežodžiais" (adverbia). *Prie tam* (p. 50) = sanjungė, tuotarpu *po tam* = priežodis ir sanjungė (p. 49 ir 50).*) *Orona* (= oran), *iš vidaus, iš viršaus, iš lauko, vakaropi* (= vakarop) vadina K. M-nys tiesiog priežodžiais, nors tie žodžiai gali but ir „vardais" (n. substantiva) tuose „linkiuose" (casus), kurių mokino mus pats autorius, kalbėdamas apie vardus (p. 13—21). *Ger* (= gera) K. M-nys priskaito prie taralų, vadinamų priežodžiais, tuotarpu *géra*, kaip *maža, svéika, gražu* etc. yra tik budvardžiai „vidutinio gymio (neutrius generis)", kurio lietuv. kalboje K. M. suvis nemato ir nepripažįsta (p. 13); šit paveikslai sakinių su tokiais budvardžiais: „man ir čia *gera", „maža* duonos teturime", „perdaug valgyti *nesveika*" etc...

---

*) Aprič (= apart), kuris gali but tiktai „prievarde" (praepositio), K. M-nio pavadintas priežodžiu.

Kalbėdamas apie vardažodžius, K. M-nys duoda mums tokius negalimus paveizdus: *brolyna* (į brolį), *daržopi, sausona* etc. ir mokina, kad rymiečių „in *silva,* in *urbe,* in *templo,* musiškai musaip bus: *miške, mēste, bažnyčioje, miškana, mēstana, bažnyčiona, bažnyčiopi* (p. 14)". Čionai pasirodo, kad kun. Miežinys nemoka nė lotyniškos, nė lietuviškos kalbos. Nenorėdamas kalbos dalykuose buti eretiku, K. M-nys galėjo tik taip versti: *miške* = in silva, *miškan* = in silvam, *miškop* = ad silvam. Mokindamas apie „klyksninį arba 5. linkį" (vocativus), K. M-nys sako, kad varduose su užbaigomis *-as* „pagal regulas tur (tasai linkis) baigtiesi ant *-e,* bet knįgose bažnyczinióse (!) priesz regulą (?) baigiasi ant *-ai;* beje: *Petrai Povilai,* vardai szventuju, paimti isz dauglykio (num. pluralis), rasi dėl didesnės paszėnavonės ir garbės (p. 18)". Aš-gi Suvalkų valdyboje ir kitur taip girdėjau kalbant: „Petrai! kad tu prasmegtum! ką tu dirbi?" Matoma, kad krikšto vardai netik „dėl pašėnavonės", bet ir keikiantis turi vokative užbaigą *-ai.* — Vietoj' *liemuo, akmuo* etc. galima pagal mokslą Kun. M-nio rašyti ir *liemenys, akmenys,* nors pirmoji forma senesnė ir gramatiškai teisingesnė; antram linky (genetivus) tuodu žodžiu K. M-nys rašo tiktai *liemenio, liemenies, akmenio, akmenies,* nors yra dar trečioji senesnė forma *akmens, liemens* (iš — *menės*), kaip dar daugelyje vietų ir kalba žmonės. Dauglykio formas *liemenys, liemenių* reikėtų permainyti į pirmesnes, teisingesnes formas *liemens, liemenų,* kaip kitose vietose ir dabar tekalba žmonės. Nuo *avis* K. M-nys padaro 6-tą linkį (ablativus) *avim,* tuotarpu nuog *iltis* tas pats linkis skamba jau (p. 21) *ilčia* (su kita pabaiga). Matyt, K. M-nys nežino, kad visi vardažodžiai, su pabaiga *-ies* antram linkyj, turi ablative *-mi: vagim, akim, širdim* etc., nors tasai nuoseklumas, gramatiškai suprantamas ir teisingas, ne visur galima Lietuvoje rasti. — Nuo *grušė* (= kriaušė) K. M-nys padirba dauglykį *grušios* (=kriaušės) vietoje *grušės.* Nuog *žodis, arklys* dauglykis, pagal K. M-nį, bus *žodžei, arklei,* nors reikėtų pagal gramatiką rašyti *žodžiai, arkliai.*

Užvedęs kalbą apie vardažodžių sufiksus ir sudėtinius žodžius, K. M-nys mokina mus šitokiais paveikslais: *Keistutis, Keistutėnė, Keistutaitis, Raseinėtis, rankraštis, vientautis, santėvainis, sangimis, sangimaitis* etc. (p. 15). Vietoj' *Raseinėtis* reikėtų rašyti *Raseinietis,* kaip kalbama ir gramatiškai suprantama: *-ietis* yra tik atmaina kito giminėto sufikso *-aitis* (naš-

laitis, Žemaitis), kaip prie *kiemas, liebas, lieptas* yra artymi giminės *kaimas, laibas, laiptas.* Suvalkų valdyba ir kitos Lietuvos šalys, kiek žinau, sako: *Žemaitienė, Sketerienė* etc., todėl ir vietoje *Keistutėnė* turėtų buti *Keistutienė.* Kiti paveikslai, čionai paminėti, nieko mus nemokina, nės jie yra išimti ne iš žmonių kalbos, kuri viena tegali čia svarbą turėti. —

Atverskime dabar 34-tą puslapį ir perskaitykime apie kitą svarbią dalį kalbos, — „apie žodį“ (verbum). Savo mokslą apie skirtumą žodžio nuo kitų dalių kalbos ir apie jo ypatybes K. M-nys taip aptemdė ir sujaukė, jog, norint aikštėn jį išvesti ir padaryti kitiems naudingu, reikėtų viską išnaujo perdirbti. Čionai dirstelsime tik į tą dalį perkratomo mokslo, kur kalbama apie „laikuoseną“ (conjugatio). K. M-nys sako (p. 37 ir toliau), kad reiškalas *man ėsant* visuose laikuose, t. y. *man budavus*(?), *man butu buvus*(?), *man busent*(?) esąs „atkalaujančioji dingstė“ (passivum) žodžio *buti,* tuotarpu reiškalai tie, jaigu juos rastume musų kalboje, butų tiktai konstrukcija — dativus absolutus. Toliau gramatikoje skaitome apie „praeitinį laiką“ (perfectum): *buvau ėsans* (p. 37) ir „praėjusįjį senei“ (plusquamperf.): *buvau buvęs* (p. 38), *bučiau buvęs mylimas,* arba *mylėtas* (p. 41), nors tokių laikų, kiek žinau, suvis nebėr musų kalboje. *Busiu mylimas,* pagal K. M-nį, gali but (?!) ir „linkinti arba kergianti“ (p. 41), „linkėtinė arba linkinčioji (p. 36—37) dingstė“ (modus conjunctivus). „Abelninė“ dingstė (m. infinitivus) nuog *esmi,* pagal K. M., bus *esant, bunant,* tik ne *buti,* kaip lauktume; ta pati dingstė nuo žodžių *šaukiu, kalbu, rašau, žinau,* pagal K. Miežinio gramatiką, taip bus: „laikas dabartinis — *šaukti, kalbėti* etc., praeitinis — *šaukiant, kalbant* etc. (p. 40).“ Tokiu budu K. M-nys tarp *kalbėti* ir *kalbant* tiktai laikinį (?!) skirtumą temato. Nuog *esmi mylimas* abelninę dingstę taip padaro musų mokįtojas: „dabart. — *mylimu,* praeitinis — *mylėtu,* ateinans — *mylimu* (p. 42).“ Taip klajodamas ir įvesdams, kaip matėme, musų kalbon negirdėtas formas, K. M-nys užmiršo tokias, visiems žinomas atmainas žodžių: „jau aš *busiu* daug *išaręs,* kada tu pakilsi“; „tu *buvai* jau *bemaląs,* kada jis atėjo“, ir dar keletą kitų. Kaip maža rupinasi K. M-nys apie skaitytoją, dėl kurio rašyta gramatika, gali matyti iš tų jo žodžių (p. 46): „linkon žodžiu neasabiniu (impersonalia) nėra czia daug bekalbėti, nės tokiu ne daug tėra: *retėti, reikėti, tekti, tikti, dingti, gailėti* ir kiti tam paveidus; juos

gal atrasti žodyne.“ Pirma, tie žodžiai reiškaluose: „tu man *teksi*, jie niekam *netinka*, aš *dingsiu*“ etc., negali but vadinami „žodžiais neasabiniais“, antra-gi, jaigu skaitytojai reikia dėl tų žodžių siųsti žodynan, tai autorius galėjo dėl nuseklumo taippat apseiti ir su visais kitais žodžiais, kuriuos norėtų matyti jo gramatikoje skaitytojas.

Visas dalis kalbos taip perkratyti nėra reikalo. Ir iš to, kas augščiau privesta, skaitytojas gerai numanys, ką ir kaip galėjo Kun. Miežinys apie jas parašyti. Todėl pasiliekti mums pažiurėti tiesiog į trečią dalį gramatikos, — „sandėlę“ (Syntax). Kaip ir kitose vietose, aš kalbėsiu žodžiais ir terminais paties autoriaus.

Visa santaisa kalbos sutilpo pas K. M. ant dviejų puslapių; tokiu budu susitrumpina ir mano darbas, kuriuo turbut nusibodau jau ir skaitytojui. „Tarp budvardžio ir daigtininko gal kada-ne-kada dėl grožybės(?!) kitą pridėti vardą daigtinį kaipo tai: *szventas Dievo žodis; savo nasztą kas-gi netur neszioti* (p. 51).“ Pagal tą taisyklę reikėtų mąstyti, kad *Dievo* čia stovi tik dėl grožybės, kaip ją supranta K. M-nys. Antram-gi paveiksle: „savo nasztą etc.“ nėra jau nė tos grožybės, — sunku bent ją atrasti mums prastiems žmonelėms. Vietoj' *geriausias visu* reikėtų rašyti ir sakyti: *visų geriausias*. Paveikslo: *tarp sziu dvieju deimantas yra kietesnis* autorius negalėjo rasti žmonių kalboje. Sakydamas, kad „ant klausymo: *kada?* lietuviszkai atsiliepia ketvirtame linkyje: *szią dieną, szįmet*“, K. M-nys suvis užmiršo reiškalus: *per Sekmines, anais metais, tuomet* etc., kurie butų į niekus pavertę visą taisyklę. „Priežodžei: *arti, viduje*, taipogi ženklinanti gausumą ir trukumą (copia et inopia) dedasi su antruoju linkiu, beje taip: *buvo arti manęs, viduje jusu.*“ Kur čia gausumas ir trukumas, kur čia copia su inopia? Mokindamas santaisos, K. M-nys pats klysta ir mina po kojomis taisykles tos santaisos, jaigu išguldydams mokslą taip rašo: „kvarma... dainose ir minklėse *nuo* (?) pranokėju-prabocziu dėvėta (=vartojama).“

Žmoniškai atsišaukti apie Kun. Miežinio darbą gali tiktai: tas, kuris jos neskaitė ir kurio nervų ji negadino. Vyrai, kurie jos nepeikė, rašydami apie ją (keliuose Nr. „Varpo“), turbut patys nebuvo jos skaitę. Sunku butų pasakyti, ką ir ko ji gali išmokinti. Jaigu Bugnų Antano Šimui suvis nepritiko važinėti

naujoj' bričkoje, tai kunigui Miežiniui juo neišpuolė mokinti kitus gramatikos. Nenorėdami bartis ir žinodami, kad „de mortuis aut bene aut nihil", turėtume, pasakę mirusiam patrijotui amžiną atilsį, taip užbaigti savo straipsnį: ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. *K. Ob.*

[1890 m. „Varpas" N 6, pp. 87—89].

1892

Kalbos dalykai.

Nekartą teko man girdėti nů skaitytojų „Varpo", kad gera būtų rasti mūsų laikraštyje šiokius-tokius išaiškinimus painesnių dalykų mūsų kalbos. Tasai noras, ypač dabar, kada mūsų rašto kalba dar tik pačiam augime, labai gerai suprantamas ir nereikalauja ypatingo pateisinimo. Taigi šitas teisingas noras tūlų mano tautiečių skatina prie darbo ir mane, su mano silpnomis spėkomis. Tik malonu būtų, kad ir kiti Lietuvininkai, skaitydami šitą ir kitus panašios įtalpos straipsnelius, teiktųsi kiek galėdami jůs sušelpti, t. y. netingėti, kur netinka su manim, kur matys mane klystant, pataisyti mano nurodymus. Turiu apskelbti dar vieną savo norą: malonėčiau, kad polemika, kokia galėtų iškilti iš tų straipsnelių, remtųsi visada ant gryno mokslo ir būtų apsireiškimu tiktai vieno, vienintelio geismo — atrasti tikrą, gryną teisybę.

I.

Šiů žygiu norėčiau pasakyti keletą žodžių prieš filologiškus išvedimus p. Pruso (Varpas, 1891, NN 11—12 ir 1892, N 5). [2]

1) P. Prusas sako, kad žodžiai *pinigas* (Geldstück) ir *kunigas* (Herr; Priester, Pastor) kilę iš žodžių *pynė* ir *kūnas* ir esą tiktai būdvardžiais nůg jų, tokiais būdvardžiais, kaip antai *turtingas* (wohlhabend) nů *turtas, naudingas* (nützlich) nů *nauda, kūningas* (beleibt, fleischig) nů *kūnas.* Tokiu būdu, pasak p. Pruso, *pinigas* buvęs iš pradžių tiktai „pinįgas daigtas, suregstos į krūvą sidabrinės pynės". Jei tasai žodis turėtų eiti nů *pynė,* tad turėtume žodį *pyningas (y,* ne *i* po *p)* vietoj' *pinigas, piningas. Kunigas* teip-pat negalėjo kilti iš *kūnas,* nės nů *kūnas* galėtų būt (ir yra) tiktai *kūningas* (su ilga *ū* ir visada *n* po *i*). Su-

lygintinis kalbamokslis išveda tuodu kulturos žodžiu iš germaniškų kalbų ir mato jų tėvus tůse Germanų žodžiůse, iš kurių išaugo dabartiniai vokiški *König* ir *Pfennig*. Tiktai kadangi daiktavardžiůse mūsų kalbos nėra suffikso (priesagos) *-igas*, todėl tůdu žodžiu, pereidamu į mūsų kalbą, gavo tūlose tarmėse priesagą *-ingas*, pagal analogiją žodžių *turtingas*, *širdingas* ir kitų. Užtaigi vėl negalima sakyti, kad viduryje tų žodžių buvus kitąkart *n*, kuri tik vėliaus išnykus, nės prieš *g*, kaip matome iš viršuj' minėtų būdvardžių, *n* neiškrinta, ir vėla, jei kada dingsta *n* viduryje žodžių, visada tokiůse atsitikimůse prasitęsia prieš ją balsinė (Vocal): *ąsa* iš *ansa*, *vąšas* iš *vanšas*, *tįsta* (tino) iš *tinsta* (*ą*, *į* čia visur ilgos).

2) Žodį *grašis* (Groschen; zwei Groschen) p. Prusas veda iš *gręžti* ir teip aiškina: „grašis buvo tai pinigas arba grežtas arba pergrežtas.“ Nů šaknies *gręž* — galėtų išaugti tiktai *grąžis* su *ą* ir *ž*, ir tos tarmės, kurios rašto *ą* ištaria kaip *o* arba *u*, turėtų sakyti *grožis*, *grūžis*, tůtarpu nieks dar nerado ir negirdėjo teip kalbant ar tariant. — Matoma, kad iš *gręž-ti* „grašio“ neišgręši. Šitą, kaip ir anůdu žodžiu, mokslas išveda iš svetimų kalbų ne dėl to vien, kad lietuv. kalboje sunku jůs etimologiškai išaiškinti, bet ir dėl kitų priežasčių: istorija mūsų kulturos tąpat mums pasakytų.

3) P. Prusas rašo, kad negalima esą sakyti: „man *trūksta* kokio daikto“ (es mangelt mir an Etwas). Vienok tarp Lietuvos sodiečių man teko labai tankiai girdėti teip kalbant. Sako: „mes *pristigome*, *pristokome*, *pritrūkome*, *netekome* kokio daikto, jiems niekad *netrūksta*, *nestinga* šieno, etc...“ Vietoj' *trūko* (nů *trūksta*) p. Prusas norėtų, kad visi rašytų *neteko*, *n'išteko*, *n'ištesėjo*. Bet prasmė tų žodžių vėl ne visur vienoda; kiek aš žinau, žmonės teip kalba: „aš netekau šieno (nebeturiu), sulyg pavasariui mes neišteksime šieno (teip maža teturime, kad neužteks lyg p.), tos gelumbės neišteks (bus per maža) švarkams, šįmet man neteko (neprisiėjo) pas jį nuvažiůti, neteks tau ji (negausi tu jos); ištesėti (galėt išpildyti ką, apsiėmus), kas-žin ar tesėsiu (ar įstengsiu, ar išgalėsiu), aš neištesėsiu (k. a. pradėjau leisti sūnų į mokslą, dabar-gi matau, kad neturėsiu tiek ištekliaus ir turėsiu atsiimti atgal)“. Tegu rašo kiekvienas teip, kaip kalbama jo krašte; reikėtų tů tarpu saugotis tiktai barbarizmų ir dėl vienodumo rašybos laikytis vienos gramatikos.

4) P. Prusas rašo: „žodį *laikas* (Zeit) mažai kas supranta“, ir turi šitą žodį, matyt, už paimtą iš latviškos kalbos. Tůtarpu, kur tiktai buvau Kauno gubernijoj’, visur tas žodis buvo girdėti, visur, net panemunėse, jis buvo visiškai suprantamas. Žemaičiai-gi jį laipsniůja teip lygiai, kaip kitur žodį *čėsas:* vietoj’ „šiandien jie čėsiau (anksčiau) atsikėlė“ jie sako *„laikiau* atsikėlė“ (teip bent pats girdėjau Žemaičiůse). — Vokiškam „Zeit“ išreikšti turime savu sinonimu: *metas* ir *laikas* (ryto metas = rytmetys, darbo metas = darbymetis, anů metu, tůmet = tů metu, jau metas miškan važiůti, daug laiko reikia). — Žodis *gadynė* bus paimtas iš slaviškų kalbų (rus. година).

5) *Spėka* (Kraft). „Juk tai stačiai latviškas žodis“ (latv. *spehks),* sako p. Prusas. Vienok man rodos, kad ir čia nereikėtų teip veikiai užlemti. Šaknis to žodžio *spė-,* o *ka* būtų priesaga daiktavardžio. Tą šaknį mes randame žodyje *spėti* (latv. speht), kurs reiškia tąpat, ką vokiški „schnell (geschwind) genug sein, Musse oder Zeit wozu haben“ (sulyg. „aš *neatspėjau* ką padaryti, *nesuspėsiu* visur apeiti, *nepaspėju* paskui tave bėgti“). Latvių kalboje *speht* reiškia tiktai „vermögen, können, t. y. stengti, tesėti, galėti“, bet tik-ką įrašytůse sakiniůse mūsų *spėti* jug teip-pat reiškia „stengimą, galėjimą“: „aš atspėju, suspėju, paspėju“ vis-tai ar šeip ar teip = *galiu.* Taigi man rodos, kad žodžiai *spėka* (Kraft), *spėkingas* (kräftig, stark), nežiūrint jau tiktai į lietuvišką jų etimologiją, gali vis-gi reikšti „galybę, sylą“.

Idant pateisinti tą etimologiją ir nurodyti, kiek saugulio privalo kiekvienas kalbininkas savo išvedimůse, norėčiau pasiremti dar ant dviejų žodžių mūsų kalbos. Visoj gangreit Lietuvoje yra žodis *lygmalis* (pilnas sulyg kraštų), sudėtas iš *lyg* — (lygus) ir *mala* (kraštas). Nors atskirą žodį *mala* randame tiktai pas Latvius, vienok negalime dar spręsti, kad mūsų *lygmalis* pasavintas iš latviškos kalbos, kurioje pagaliaus jo ir nerastume. Būdvardis *stiprus,* pagal gramatikos mokslą, suaugęs iš šaknies *stip-* ir priesagos *rus.* Tąją šaknį mes turime žodyje *stipti,* kurs Latvių kalboje reiškia visada „steif werden“, pas mus-gi vietomis tiktai „dvėsti, sprogti“ (sakoma jug: „žąsiukai stimpa, visos kiaulės išstipo“). Nors tarp tokio *stipti* (dvėsti) ir *stiprus* (steif; stark, kräftig) yra jau didelis skirtumas prasmėje, daug didesnis, nekaip tarp latviškų *stipt* ir *stiprs,* vienok nieku būdu negalėtume sakyti, jůg mūsų *stiprus* (stark)

kilęs iš latv. *stiprs*. Todėl galima, man matos, laikytis ir tokios nůmonės: jei prie *stipti* gal būt *stiprus*, tad ir su *spėti* turi sutikt *spėka*.

6) Ar žodis *viekas* tikrai lietuviškas, dar teip-gi didelis klausimas. Vienur jisai reiškia „sylą, galybę“, kitur-gi tiktai „amžį“. Atsiremdamas ant žemaitiškų tarmių, aš manau, kad tasai žodis bus teipgi atvykęs iš Slavų žemės. Jug visiems žinoma, kad *tikrai lietuviškus* žodžius rašto kalbos su *ie* („sviestas, pienas, šienas etc.“) Žemaičiai taria su *ei, y* („sveistas, svystas etc.“), *svetimus*-gi žodžius, kaip antai „svietas, griekas etc.“ niekur neištaria kaip „sveitas, grykas“. Prie tokių žodžių su nepermainomu *ie* priguli ir *viekas*. Dėl tos priežasties „drauge su svietas, griekas“ turi būt ir *viekas* priskaitomas prie pasavintų mūsų kalbai žodžių. —

7) Prasmėje „sylos“ kas-žin ar tiktų vartoti *pajiega*. Žodį *jėgiu, jėgti* (su ė) Kuršaitis teip paaiškina: „įstengiu (galiu) ką padaryti proto ar kūno spėkomis“; *pajėga, nůjėga* reiškia, pagal jį, tiek, ką Vokiečių „Begriffsvermögen“, maž-daug „išmanymas, nůvoka“. Juškevyčiaus dainose *pajėga* (su *ė*) visada atsako kitų tarmių „išmanymui, razumui“. Suvalkiečiai vietomis sako: „mūsų jaučiai daug *pajiegia, pajiegūs* (su *ie*) jaučiai etc.“ apie tokius (sakoma ne tik apie jaučius), kurie labai stiprūs, įstengia arklą traukti ir negreit pailsta. — Latvių kalboje *jehgt* (su *ė*) reiškia „išmanyti, suprasti“. Taigi, viena, reikėtų bendroje rašto kalboje rašyti *pajėgti, pajėgia* (ne *ie*, bet *ė*), antra, tasai žodis, kaip matoma iš sulyginimo jo prasmių yvairiose tarmėse, reiškia greičiaus mūsų dvasios, proto spėką. Dėl tos priežasties, man rodos, vis-gi reikėtų laikytis ir *spėkos:* tasai žodis žinomas toli nů Kuršo sienos ir reiškia „sylą“, apskritai apie ją kalbant, o *nůjėga* — daugiaus ypatingą mūsų proto galybę, nůvokumą (Begriffsvermögen, способность соображать).

8) Apie žodį *tárdymas* p. Prusas teip rašo: niekas „nesupras jojo, ir jokiu būdu, pats per savę sekdams įstatus lietuv. kalbos, negalės atminti, ką tas žodis tur reikšti“. Žodį *tárdau* žinojo dar senis Důnelaitis, kurio veikalůse jisai reiškia *tyrinėju per išklausinėjimus* (I, v. 162—164: „Mes, atsiliepdamas jiems erelis, norime *tardyt,* kaip jūsų mylista žiemos bėdoj išsilaikėt; ar pristokot ko, ar kas tarp jūsų pagaišo?“). Tą žodį gerai pažino ir Kuršaitis, kurs savo žodyne teip jį pareiškia: „durch Hin-

und Herfragen forschen (išklausinėjant tyrinėti), zu erfahren suchen (stengiůs ką ištirti, patirti).“ Aišku, jůg *tardyti* teip išėjo iš *tarti*, kaip *siūdyti, megzdyti* iš *siūti, megsti. Siūdau* ką = „pasirūpinu arba teip darau, kad kiti ką pasiūtų, tiesiog įsakau, důdu kam pasiūti,“ o *tárdau* = „darau, įsakau, kad kiti apie išjieškomą dalyką tartų ką žino, ištiriu per išklausinėjimus.“ Jei yra žodis *tardyti,* tad turi būt ir daiktavardžiai nů jo *tardymas, tardytojas,* kuriuodu Kuršaitis tiesiog ir aiškina vokiškais „das Forschen, wer forscht“. *Tárdytojais* galima būtų vadinti mūsų „sliedovatelius“, nės per dienų dienas jie tiktai tardo kitus, visas jų darbas — tardymas kitų. Iš viso to skaitytojas matys, jůg apsiriko p. Prusas, rašydams, kad žodyje *tardymas* „nieko nėra atsakančio dvasiai lietuviškos kalbos“.

9) Garsusis Keistučio brolis buvo kame-nors, lietuv. raštůse, pavadintas *Algirdžiu,* tůtarpu p. Prusas norėtų, idant tąjį kunigaikštį vadintume *Olkertu,* kurį jis išveda iš *ůla* ir *kertu, kirsti.* Teip liepia rašyti p. Prusas turbūt dėl to, kad slaviškoj transkripcijoje tasai žodis turi pradžioje *o* (Olgierd), antroj’-gi pusėje žodžio patsai p. Pr. radęs senůse raštůse *k* vietoj’ paprastai rašomos *g.* Norint išaiškinti rašybą ir prasmę to žodžio, reikia žinoti, kad mūsų žodžių *a* rusai ir kiti slavai perdirba į *o;* teip, jie sako: *Troki* — Trakai, *Kowno* — Kaunas, *Onykšty* — Anykščiai. Užtaigi, jei tikrai nežinome, kaip Lietuvininkai vadino ar vadina kokią mūsų vietą, kokį garsų mūsų vyrą, tad žinodami, kaip vadina ją ar jį rusai, tankiai galime surasti ir tikrą lietuvišką jų pavadinimą. Teip galėtume išteisinti mūsų *al* (vietoj’ rusiško *ol*) žodyje *Algirdas.* Tasai *al* bene bus tas pats, kurį mes žinome iš žodžio *aleivienas, alvienas* (= kiekvienas, *visi*). Apie *k,* kuri, man rodos, daugiausiai aprikino p. Prusą, galėčiau tiek pasakyti: lietuv. žodžių *g* rusai, arba tariant baltrusiai, senovės raštůse išreikšdavo labai tankiai dvilypėmis *kg.* Senovėje jie rašydavo Кгедройць (Giedraitis) etc... Gal kartais mūsiškei *g* išreikšti vietoj’ *kg* rašydavo ir *k.* Gana to, kad mūsų *g* jie nenoringai rašydavo savo ženklu *g,* nės toji raidė jų kalboje visada buvo ištariama kaip *h.* Teip protůdami, mes turėtume, kaip matote, vėl grįžti prie *Algirdo* arba *Algirdos* ir žiūrėti ant to žodžio, kaipo ant dialektiškos atmainos gerai žinomos mums pavardės *Visgirda, Visgirdas.*

[1892 m. „Varpas“ N 8, p. p. 114—115].

K. Obelaitis.

II.

1) Rėdas, parėdkas; rėdyti, rėdytojas, rėdyba; rėdikas, rėdystė; urėdas, urėdininkas.

Iš rašto kalbos mums reikėtų tie žodžiai visiškai išmesti, nės, viena, be jų mųsų rašytojai galėtų lengvai apsieiti, kaip apsieina be tų žodžių didumas Lietuvos sodiečių, antra-gi, jie visi pajimti tiesiog iš slaviškų kalbų ar, kaip *rėdikas, rėdystė*, tik paskutiniam laike netikusiai nukalti iš slaviškos žodžių šaknies. Kalbų mokslas žino, jůg teip vadinamam senovės Slavų „jusui" mųsų, kaip ir Lenkų, kalboje atsako nosinis garsas (p*en*ki, at-m*in*tis, r*an*ka), tů-tarpu čionai šaly slav. „juso" (šaknyje *rjąd-*) turime, kaip ir kitůse slaviškos kilties žodžiůse (d*ė*kavoti, serm*ė*ga), tiesiog balsinę *ė*. Taigi šitas dalykas, paskui tokie žodžiai ne lietuviškai padaryti, kaip antai *„urėdas — parėdkas"*, ir pagaliaus pati istorija tų žodžių lietuv. kalboje nurodo tyrinėtojams kalbų, jůg visi jie kilę iš slaviškų šaltinių. Ne gana to: norint pabaigtinai išrišti klausymą, ką su jais dabar padaryti, nė ant valandėlės ne reikia užmiršti, jůg didumą jų įvedė „dailindami" kalbą tik naujesniejie rašytojai: tie patys rašytojai gali jůs ir išmesti.

a) *Rėdas, rėda* (Ordnung, Anordnung). Labai retai, tik vietomis tegalima girdėti tůdu žodžiu („svodbinė rėda" — vestuvės). Dažniaus tenka matyt raštuose ir išgirsti kalboje žodis *parėdkas, parėdka,* kurį Kuršaitis savo žodyne paaiškina vokiškais „Form, Modell", nors, kiek žinoma, jůdu tankiaus reiškia teip-pat „Ordnung". Žemaičių ir vietomis Rytiečių tarmėse *parėdku* dar vadina jaunavedžių pulką — brolius ir pamerges. Tů-tarpu žodynůse randame ir iš gyvos kalbos žinome žodžius: *tvarka* (gehöriges Zusammenhalten der Theile eines Ganzen; schickliche Haltung, Fassung, Ordnung), *tvarkyti* (etwas in die gehörige Fassung bringen), *tvarkus* (ordentlich, wer bei sich die richtige Haltung und Ordnung bewahrt), *tvarkumas* (Ordentlichkeit, richtige Haltung in allem Äusseren), *ištvirkėlis, ištvirkęs* (kurs ne turi tvarkos, iškrypęs, išdykęs). Tūlose Lietuvos vietose žodis *tvarka* turi šiek-tiek siauresnę prasmę. Tenai sakoma apie žmogų: „ne turi *tvarkos* kalboje (apsiėjimůse, darbůse, valgyje)", jeigu tasai žmogus ne nukalba kaip reikiant, bet plepa, pliauškia niekus, negali kur reikia susilaikyti etc. (elgiasi betaktingai, daug gavęs apsiryja, apsigeria). Tokiu bū-

du „žmogus be *tvarkos, betvarkis*“ ir čia reiškia maž-daug tiek-pat, ką „žmogus be takto, be parėdko“.

Jei žodį *rėdas* mųsų žmonės maž tepažįsta, jei *parėdkas* gerai žinomas žodis, turi mųsų tarmėse ne vienodą prasmę (Form, Modell, Ordnung, jaunavedžių pulkas), tad sunku bus suprasti, kodėl mes teip stipriai jų laikomės, ypač žinodami, iš-kur jie kilę. — Iš augščiaus paminėtų prasmių žodžio *tvarka* turi būt, man rodos, aišku, jůg tą pačią „Ordnung“ išreikšti galėtų ir mųsų pačių žodžiai.

b) *Rėdyti* (bekleiden), *rėdytojas* (kas rėdo). Senis Kuršaitis tik su tokia prasme (bekleiden, wer bekleidet) žinojo šitůdu žodžiu. Bet vietoj *„aprėdyti* vaiką“ sakoma dar su mažais skirtumais *„apdaryti* (žem.), *aptaisyti, apvilkti, apipůšti* vaiką“, vietoj „švarkais *apsirėdęs*“ sakoma ir „švarkais *apsitaisęs, apsipůšęs*“ ir tiesiog „apsišvarkavęs“, vietoj *„nusirėdyti* einant gultų“ visos tarmės žino dar „nusitaisyti, nusivilkti, nusidaryti etc....“ Antroji prasmė tų žodžių (anordnen, verwalten; Anordner) ne visur bus žinoma tarp žmonių. Toji prasmė ar tik ne bus vien mųsų raštų turtas? bent apie Panevėžį, Vilkaviškį (Suvalk.) ir Žemaičiůse (kur man teko būti) nėra šitoj prasmėje žodžio *rėdyti.*

Sunku būtų pasakyti, kokis pačių žmonių reiškinys galėtų būt geras tam rašto žodžiui išvaryti. Gal būt, tam tikrą žodį skaitytojas galės pasirinkti iš šitų sakinių: „ten motina, ne tėvas viską *veda;* čia tėvo viskas gražiai *rūpinama, įžiūrima, įtaisyta;* teip jau Dievo *sutaisyta, sudaryta* nů amžių...“

Paskutiniůse metůse, kada prasimanėme dėl Didžiosios Lietuvos atskirus laikraščius, *vedėjus* jų pradėjome vadinti teip-gi *rėdytojais,* net *rėdikais* (žiūr. žemiau) ir tokiu būdu ypatų darbą visai pasaulei žinomo „redaktoriaus“ atidavėme slaviškam *„rėdytojui“.* Man rodos, kad, ne turint savo žodžio, būtų kur-kas geriau sakyti kartu su kitomis tautomis *redaktůti, redaktorius,* ne kaip be priežasties ir be kokio pamato įvesti kalbon netikusius neologizmus (= naujus žodžius). Dėl tos pačios priežasties ne reikėtų ir visur žinomo žodžio *gubernija* (valdyba) mainyti ant naujo, tik paskutiniam laike gimusio — *rėdyba.*

c) Iš visų paminėtų pradžioje straipsnio svetimų žodžių išrodo visų biauriausiai *rėdikas* (rėdytojas) ir *rėdystė* (Redaction). Žodis *rėdikas* nukaltas pagal *minikas, kulikas, kirtikas,*

piovikas ir kitus žodžius, ne visur žinomus su tąja priesaga. Ten, kur yra tie žodžiai, priesaga *-ikas* reiškia tiktai žmogų su laikinu*) jo darbu: *minikas, kirtikas* yra tai žmonės, kurie tik kokį laiką temina linus arba kerta rugius, paskui-gi, paprastai kitą ką dirba ir iš kito, paprastesnio darbo důną valgo. Tokiu būdu *rėdikas,* išperintas iš *rėdyti* (— nors iš veiksmažodžių (Verba) su pabaiga *-yti,* kaip antai nů „skaityti, daryti, matyti", gyvoji kalba ne kala žodžių su priesaga *-ikas*—), galėtų ženklinti tokį žmogų, kurs tik tů-tarpu (ne ilgai) teveda redakcijos reikalus, paprastai-gi turi tikresnį darbą. Tajai prasmei, būtent žmogui su paprastu jo darbu, su jo profesija, išreikšti, savo kalboje turime priesagas : *-ėjas (-ėjis), -tojas, -ytojas* etc. (siuvėjas, siuvėja, skalbėja, artojas, skaitytojas). Su šita priesaga galėtų būt padarytas ir žodis, kurs reikštų „redaktorių": didelis, šventas redaktoriaus darbas, kurs (kaip dabar) traukiasi be paliovos metus ir kitus, ne gali būt išreiškiamas sufiksu *-ikas.* Dėl tos priežasties turbūt ir pradėjo dabar rašyti *rėdytojas,* nors ir tas žodis, kaip augščiaus nurodyta, netinka šitoj' prasmėje lietuviškai kalbai.

Priesagą *-ystė, -ysta* randame tokiůse žmonių žodžiůse, kaip: *brolystė* (brolis), *vagystė* (vagis), *paikystė* (paikys, paikas), *kvailystė* (kvailys, kvailas), *mergystė* (merga), *moterystė* (motė), *kunigystė, jaunystė* etc. Daugumas jų reiškia atitrauktą nů daiktų nůmonę, abstraktinius daiktus, paskui paprastą žmonių stovį. Iš tos pamatinės prasmės gali išaugti ir kitos. Jie visi kilę iš daiktavardžių, reiškiančių *gyvus* daiktus, ir tik mažumas iš būdvardžių. Tokiu būdu *rėdystės* reikėtų ješkoti nů žodžio *rėdas,* kurs turėtų reikšti kokį gyvą daiktą, žmogų: *rėdystė* būtų paprastas stovis, užsiėmimas to žmogaus (arba kokis abstraktinis daiktas). Ar-gi yra toks gyvas *rėdas* arba tokis būdvardis? Kadangi šiteip vadinamų daiktų, nė tokių būdvardžių Lietuvoje nėra, todėl ne gali būt nė žodžio *rėdystė.*

d) Nů tos-pat šaknies *rėd-* turime rašto kalboje dar du žodžiu —*urėdas* (Amt) ir *urėdninkas* (Beamter), pajimtu jau tiesiog iš lenkiškos kalbos (urząd, urzędnik; урядникъ, *uriadnikas*). Apsieiti be tų žodžių galime ir privalome. *Urėdas* Kauniečių tarmėje reiškia turto vedėją (Verwalter); reiškinys „ga-

---

*) *Laikinas* = zeitig, kaip *amžinas* = ewig.

1903 m. Jablonskio slaptieji lietuvių kalbos kursai Šiaulių gimnazistėms. Stovi (iš kairės į dešinę): Liudvika Sutkytė, Liudvika Šimkevičaitė, Sofija Šimkevičaitė; sėdi antroje eilėje: Bronė Galkytė, Janina Sviechovskaitė, Ona Misevičiūtė, Veronika Višinskaitė; sėdi apačioje: Sofija Kazlauskaitė, Elena Janulaitytė.

vau urėdą“ jų kalboje ženklina ne „gavau *vietą, darbą*“, bet „gavau žmogų“, kursai vadůs mane įžiūrėdamas mano žemę arba, tiesiog sakant, bus mano *vadůtoju*. Ir kiek siekia mano atmintis, niekur tarp žmonių ne girdėjau sakant „gavau urėdą“ prasmėje reiškinio „gavau vietą etc.“ Urėdninku *rašto* kalba vadina žmogų, kuriam iš viršaus ar pačių žmonių yra důta betkokia *valdžia*, kuris turi kokią-nors valdžią, viršenybę. Man matos, tai prasmei tiktų žodis *valdininkas* (sulyg. turtininkas, laukininkas, kromininkas). „Valdininkas“ būtų teip nudirbtas iš žodžio „valdžia“, kaip „bažnytininkas“ iš „bažnyčia“. Žodis *valdovas* (sulyg. vadovas, gėrovas, žinovas) reiškia daugiaus, nekaip „valdininkas“, arba „vadůtojas“: kaip *gėrovas* daug geria, *žinovas* daug ir gerai žino, teip ir *valdovas* valdo ir suvaldo didelį plotą žmonių apgyventos žemės (= Herrscher). Rytiečų kalboje yra dar žodis *viršininkas*, kurs ženklina tiek-pat, ką kitur *kerdžius*. Jei prie gyvůlių paliktume rašto kalboje vieną *kerdžių*, tad *viršininkas* galėtų reikšti, apskritai kalbant, žmogų, kuris turi kokią viršenybę ant kitų žmonių (Vorsteher, Vorgesetzter; начальникъ). —

2) *Rašėjas* (rašytojas, raštininkas). Kaip nů *mokyti* (-inti), *skaityti, trukdyti, varyti* turime daiktavardžius — *mokytojas* (ir -intojas), *skaitytojas, trukdytojas, varytojas*, teip ir prie *rašyti* gali būt tiktai *rašytojas*. Jei nėra žodžių *mokėjas, *skaitėjas, *trukdėjas, *varėjas, tad ir iš *rašyti*, kaip ir iš kitų veiksmažodžių su pabaiga *-yti*, ne gali išeiti *rašėjas. Žmogų, kurs pats rašo ir rūpinasi apie rašto dalykus, galėtume vadinti ir raštininku (nů „raštas“), kaip vadiname jau, bent rašto kalboje, *mokslininku* (nů „mokslas“) tokį žmogų, kurs pats daug moka ir nori vis daugiaus mokėti. Jug Lenkų „pisarz“ teip-pat — ir knygas rašo ir kanceliarijoj’ rašinėja (raštininkas būtų Schreiber ir Schriftsteller).

3) *Prekėjas* (Kaufmann). Iš *prekis, prekė, prekia* (Preis, Kaufpreis), latv. *prece* (Waare, pirkinys), nėkokiu būdu ne galėjo išeiti *prekėjas*. Šitam dalyke man žinomi iš gyvos kalbos ir Kuršaičio žodyno šie žodžiai: *prekinėti* (etwas hin und her dingen, derinėti; handeln), *nuprekiůti* (nuderėti). Iš tų veiksmažodžių (žodžiai su priesaga *-ėjas, -ėjis* visi kilę iš veiksmažodinių šaknų) tegalėtų išeiti: *prekinėtojas* (Händler), *prekiůtojas, prekiautojas*, bet ne *prekėjas*, dėl kurio reikalingas būtų veiksmažodis **prek-ti*. Žodis *prekinėtojas* reikštų žmogų, ku-

riam rūpi prekė, kuris norėtų daugiau gauti — mažiau důti; toliaus galėtų reikšti ir tiek, ką Vokiečių „Händler“. Gal tajai prasmei išreikšti tiktų ir žodis *prekininkas* (nů „prekė“, sulyg. „raštininkas“)? Bet kaip-gi būtų lietuviškai „Kaufmann“, „Käufer“? Žmogus, kurs tik perka, bus *pirkėjas* (Käufer), o kuris iš to gyvena, galėtų vadintis *pirkliu* (Kaufmann): jug ir slaviškas *kupiec*, kaip ir vokiškas *Kaufmann*, nors kilę iš šaknų *Kauf* ir *Kup* (=pirk), vienok įgijo prasmę ir tokio žmogaus, kurs ne tik pats perka, bet ir kitiems pardůda. Priesagą *-lys* mes turime daugelyje žodžių, reiškiančių dirbėjų vardus (nomina agentium): *piršlys, kvieslys* (iš *kviet-lys), *vežlys* (kurs keliems važiůjant vadeles laiko) ir kiti.

4) *Tavoras* (pirkinys). Man rodos, kad rašto kalboje galėtume lengvai apsieiti be žodžio *tavoras*. Prasmėje *tavoras* mums ganėtų paprasto žodžio *pirkinys*, kurs, kaip žinoma, reiškia perkamą arba nupirktą daiktą. Su *pirkinys* galima sulyginti žodžiai, kaip *slėpinys* (Geheimniss, slepiamas daiktas), *siuvinys, mezginys* ir kiti.

5) *Metturgis* (prekymetis). Čia-pat norėčiau priminti jau daugelyje vietų užmirštą žodį *prekymetis* (sulyg. „darbymetis“), kurį randame senesniůse raštůse. Vietoj' tojo tikrai lietuviško, labai skambaus ir pagaliaus vokiškůse žodynůse žinomo žodžio, dabar ytin tankiai rašo *metturgis*, kurs išverstas tiesiog iš sujungtinio vokiško „Jahrmarkt“.

6) *Gaspadorius* (šeimininkas). Dainose yra žodis *šeima* (=šeimyna), o Pakuršėje girdėjau nů to žodžio — *šeimininkas, šeimininkė*, kuriůdu reiškia „gaspadorių, gaspadinę“ (Wirth, Wirthin). Gal-būt, kad čia įplaukė ant mųsų kalbos ir latviškas žodis *saimneeks* (gaspadorius). *Šeimininkas* = šeimos, šeimynos galva, žmogus, nů kurio priguli šeima, kaip *turtininkas, dubininkas* = žmogus, kuriam priguli koks turtas ar duba (Gesinde). Šitas žodis reikėtų, pagal mano nůmonę, teip-pat prijimti į raštų žodyną vietoj' paprasto „gaspadorius“.

7) *Viengentis, vientautis* (tautietis). Tarp žmonių teip kalbama: „vienplaukis (be kepurės), vienmarškinis (be trinyčių, be švarkų) bėgioja; vienakis (su viena akim) senis; mes vienmečiai, vienvardžiai“. Iš tų paveizdų matoma, jůg visi šitie *vien*— etc. mųsų kalboje gali būt tiktai būdvardžiais. Užtaigi vargu kas girdėjo sakant: „atėjo mano vienmetis, vienvardis,

vienžemis". Todėl, man rodos, ne reikėtų sakyti ir „mano vientautis, viengentis", arba „Mylimas Viengenti!" Ar ne būtų geriaus šitam tikslui sutverti (visos kalbos tvėrė) žodį *tautietis*? Kaip „mano *giminietis* (giminaitis)" reiškia žmogų, kurs prigul prie mano giminės, teip ir „mano *tautietis* (tautaitis)" būtų tokis žmogus, kurs kilęs iš mano tautos. Mųsų rašto kalba turi su vienoda prasme du netikusiu būdvardžiu tiktai dėl-to, jůg iš pradžių laikėmės pačių sutverto iš „gentis" žodžio *gentė*, paskui-gi, dar neužmiršę savo sutvėrimo, grįžome prie seno mųsų žodžio *tauta*. Laikydamiesi vieno ir kito, ne mokėjome tik žmoniškai nukalti iš jų daugiaus mums reikalingų žodžių.

Turiu dar priminti, jůg daugelis čionai užtariamų žodžių jau gavo vietą ir raštůse. Teip Bugnų Antano apysakėlėse, gal-būt dėl augščiaus nurodytų priežasčių, randame jau žodžius: „valdininkas, šeimininkas, tautietis".

8) *Nabašninkas* (veliónis). Vilniaus ir N. Aleksandriškio (Zarasų) pavietůse yra žodis *velýs, veliónis* ir reiškia tiek, ką kitur pajimtas iš slaviškų kalbų „nabašninkas". Ed. Volteris (Daukšos Katechizmas, V-io išdůtas, 1886 m.), aiškindamas prasmę žodžių: „velė, velinas — velnias, velys, veliónis", priduria teip-gi ir kelis sakinius su tais žodžiais, nugirdėtus iš žmonių lūpų: „par mum daug buva velių (pas mus daug buvo *velių* — t. y. numirėlių, nabašninkų), iš kur atavežė *velionį?*" etc.... Juškos „raudose" randame tokius reiškinius: *„Velių* varteliai, *Velių* durelės, *Velių* sůlelis". J. Juška, išleidėjas savo brolio surinktų dainų, sako, kad „velės" stabmeldžių laikůse buvę dvaselės numirusio teisingo žmogaus. Seniui Kuršaičiui šitas žodis teip-pat buvo žinomas. — Iš visų smulkmenų (Katech., 121—125), p. Volterio surašytų, aišku, jůg vietoj' „nabašninkas" galėtų būt vartojamas tikrai lietuviškas, gyvas žodis „velys, veliónis" („Veliónis" teip išvartomas, kaip „ligonis").

9) *Ypatingas, ypatus, yvairus.* Suvis bereikalo rašome pradžioj' tų žodžių *į* vietoje *y*. Nėvienoj' tarmėje nėra čia nosinės, pagaliaus ir latvių kalba rodo, jůg čia („ypatus") niekad ne būta nosinio garso: mųsų balsinei *į* latvių kalboje atsakytų *ee* (*ie*), šitam-gi žodyje randame pas jůs *y*. Kaip negalima rašyti „įpatus", teip nėra nėkokio pamato rašyti ir „įvairus" vietoj' „yvairus". *Į* reikėtų rašyti viduryje ir pradžioje žodžių tik ten, kur pats rašytojas veizdžiai mato, kodėl jis tą *į* rašo.

10) *Draugijinis, tėvyniškas, tikėjimiškas.* Mųsų kalboje tokių būdvardžių ne gali būt. Jei rašysime ar kalbėsime „draugijinis mokslas, draugijiniai reikalai, tikėjimiškas dalykas, tėvyniški varpai“, tad kalbėsime ir rašysime prieš įstatymus, prieš dvasią savo kalbos. Jug šaly *kunigija, ponija, šunija* nėra būdvardžių „*kunigijinis, *ponijinis, *šunijinis“; kodėl-gi tik šaly *draugija* turi būt „*draugijinis“? Reikia visůmet minėti, jůg priesagos *-inis, -iškas, -ingas* geros esti daryti tiktai iš pirmininkų daiktavardžių: iš *tėvas, molis, medis, šů* lengva padaryti su tomis pabaigomis būdvardžiai (tėviškas, molinis, medinis, šuniškas), bet nů jų antrininkų, t. y. *tėvynė, tėviškė, molynė, šunija* gyvoji kalba ne padaro jau nėkokių būdvardžių. Todėl minėti būdvardžiai rašto kalbos būtų pagauti tiesiai iš oro: gyvoj' kalboje jie ne turi po savim nėkokio pamato. Sekant dvasią kalbos, reikėtų teip sakyti: „draugijos mokslas — mokslas draugijos (sulyg. kalbų mokslas), draugijos reikalai, tikėjimo dalykas, tėvynės varpai (garsai)“.

Kaunas, 1. 13. grůdžio 1892 m. *K. Obelaitis.*

[1892 m. „Varpas“ N 12, p. p. 169—171].

1893

III.

1) Žodžiai *Gartėnas, Grekonis, Rymionis, Ramavas-Rumavas* visiškai nereikalingi mųsų raštų kalbai; be jų mes turime ir galime apsieiti. Vietoj *Gartėnas* reikėtų vartoti raštuose žinomas ir dainose *Gar̃dinas* (dzūk. *Gardzinas*), nėsa teip vadina savo miestą mųsų Rytiečiai — dzūkai. Išvarius žodžius *Grekonis, Rymionis* (su svetimomis slaviškomis priesagomis) reikėtų šitam tikslui vartoti *Grekai, Rymiečiai;* su *Grekais* (Grekija) galėtume sulyginti žodžius be kokių ypatingų sufiksų, kaip *Lenkas, Anglas* (Lenkija, Anglija), o *Rymiečiams* nů *Rymas* atsakytų *Kauniečiai* (nů *Kaunas*).

Šiek-tiek sunkiaus su žodžiu *Ramavas.* Tas žodis, kaip žinoma, reiškia vietą, kur kitąkart gyvenęs mųsų kunigų, krivų, vyriausias. Bet ir čia, atitaisant senovišką vardą, reikės tiktai žinoti, jůg vietoms nurodyti mes turime savo kalboje priesagą *-uva;* šitą sufiksą randame žodžiůse *Lietuva* (= *lie-*

taus — girių, lieknų, ežerų kraštas),*) *raguva* — *Raguva, sietuva* (= labai gili vieta, gelmė),**) *Vaiguva, Mituva, Ilguva, Laukuva* ir kitų vardų. Jei dar atsiminsime, kad slavai, perdirbdami mųsų žodžius, vietoj lietuv. *a* taria *o* (Trakai = slav. Troki), tad aišku bus, kodėl iš *Ramuva* kilo pas juos *Romowe* (sulyg. liet. *Raguva, Ilguva* ir slav. *Rogowo, Ilgowo).* Tokiu būdu *Ramuva* reikėtų surišti su šaknim *ram-* žodyje *ramus.* Kad žmonės galėjo pavadinti nuo šitos šaknies ir vieną-kitą vietą, rodo ir šios eilutės iš žmonių dainų (Svodb. d. J., 183): „Mergytė manu, pataikunė, kům aš tavę *nuraminsiu*? Sėski į laivelį, kelsiu per jūreles į tą saldžią *Ramu* (= Ramų, Ramo) žemę, kur ne aug rugelei, ne lapo kvietelei, tik šios saldžios vynůgėlės. Ni tu te sušilsi, ni tu te sušalsi, vynůgėles be-rankiosi."

2) Rašto kalboje *Rusus* mes paprastai vadiname *Maskoliais, Gudais.* Maskoliais nereikėtų vadinti todėl, juog [3] patys Rusai to nenori ir vėliaus, ar šeip ar teip, šitą žodį jie mums užgintų vartoti, kaip senei tat užgynė mųsų kaimynams, Lenkams. Gudais jų vadinti teip-pat nereikėtų, nes tasai žodis turi Lietuvoje labai daug yvairių prasmių: Prūsų Lietuvininkai vadina mus gudais, Žemaičiai gudais vadina Augštaičius, Suvalkiečiai vietomis patys save vadina tuo vardu, etc., etc. Ar negeriaus būtų, kad Rusai ir mųsų kalboje vadintųsi tiesiog *Rusais*?

3) Gana tankiai rašoma *minavoti, juokavoti, kritikavoti* vietoj' tikrai lietuviškų formų *minėti, juokuoti* — *juokauti, kritikuoti.* Veiksmažodžiuose reikėtų visuomet vengti slaviško su-

---

*) Tokis vardas galėjo tikti ypač *senovės* mųsų kraštui, kada Lietuva buvo daug šlapesnė ir platesnė, kada prigulėjo prie jos didelis plotas pelkėtos baltarusių žemės.

**) Prof. Aug. *Leskien's* (die Bildung d. Nomina im Lit. p. 566) žodyje *sietuva* per sufiksą laiko galūnę *-tuva*, kurią šis lingvistas mato dar senov. *keltuva* (= gyvulys, gyvůlis) ir *praustuva* (= praustuvė). Aš vienok laikau šituodu žodžiu tik už dialektiškas atmainas daiktavardžių *keltuvė* ir *praustuvė,* kur sufiksu bus pabaiga žodžių *-tuvė.* Man rodos, juog žodis *sietuva* pagal savo kiltį negali būt atskiriamas nů *Lietuva, Raguva, Laukuva* etc.; sufiksu čionai tegali būt *-uva* (atsk. nů *-tuvas, -tuvė),* patys-gi žodžiai su šituo sufiksu bus padaryti iš *lietus,* * *sietus,* (cnf. latv. *seetus, seetawa), laukas* etc. Kiltis ir pirmoji prasmė šito sufikso yra jau atskiras dalykas, bet apie tai pakalbėsime gal kitąkart. *K. Obel.*

fikso *-avoti*; vietoj jo visada galime turėti žodį su tikrai lietuviška priesaga. —

4) Nesuprantu, kodėl tūliems mųsų rašytojams teip patiko žodis *vistorija, vistarija* vietoje paprasto senoviškų kalbų žodžio *istorija.* Nužvelgiau, juog rašytojai sujungia šitą žodį su mųsų pačių *visas* ir *tarti;* bet, viena, „vistorija, vistarija" iš jų negalėtų išeiti, antra-gi, istorija niekad nebuvo ir nebus mokslu apie *visą-ką.* Kam svetimas žodis be-reikalo kraipyti? Tokis darbas rimtiems*) žmonėms nepritinka.

5) Sekdami Daukantą mųsų rašytojai vartoja netikusį žodį *prašalietis, prašalaitis* (Ausländer), nors Kuršaitis žinojo su tąja prasme ir žmonių kalbos žodį *svetimašalis, svetimšalis.* Jei žodžiai *sodietis, žagarietis, vilkaviškietis, giminietis — giminaitis, pašalietis,***) *žemaitis* turi savo pradžią žodžiuose *sodžius — soda* (= kaima, kaimas), *Žagarė, Vilkaviškis, giminė, pašalys, žemas* (žemė), tad ir *prašalietis* turėtų būt kilęs iš trumpesnio žodžio, sakykime iš *prašalys*; bet kadangi tokio *prašalio* nėra ir negali būt mųsų kalboje, todėl negalime turėti nė kilusio iš to žodžio daiktavardžio **prašalietis.*

6) Neseniai pasidarėme iš *tvirtas* žodį *tvirtynė* (Festung). Vietoj šito žodžio aš patarčiau vartoti daiktavardį *stiprumà:* vietoms pareikšti mes turime, apart suf. *-uva,* dar priesagą *-uma,* kurį reikia atskirti nuo *-umas.* Šitoji priesaga, t. y. *-uma,* pridedama daugiausiai prie adjektyvinių stuomenų; čionai priguli tokie žodžiai, kaip *lygumà* = lygi vieta, *žemuma* = žema, neaukšta vieta, prie jų galėtų tikti ir *stiprumà* = stipri, pastiprinta vieta. Iš būdvardžio *tvirtas* negali išeiti *tvirtynė,* bent žmonių kalba iš būdvardžių nepadaro žodžių su priesaga *-ynė,* tokių kaip *smiltynė, dumblynė;* skyrium stovįs prie *klimpynė* žodis *klampynė* (= klampi vieta), žinoma, negadina taisyklės, ir ant išskyrimo, darant naują rašto žodį, niekada negalima remtis.

Žodis *pilis* vargu čionai tiktų, nės, kiek tą žodį suprantu, jisai reiškia tiktai „piltą kalną" ir paskui „Schloss" (sulyg. „Biržių pilis").

---

*) Rimtas, rumtas = ernst.

**) Der Fremde: Cnf. „tenai buvo tiktai giminės susirinkę, *pašaliečių* gangreit nė vieno nebuvo".

7) Lietuviškai sakoma: „šitą sodžių *įkūrė* (hat gegründet) mųsų senelis, viską čia *įsteigė* Žemaičių vyskupas.“ Tokiu būdu reikėtų rašyti ir: „įkūrti miestą, draugystę“, arba „*įsteigti (įtaisyti)* mokyklą“, etc. Tankiai vartojamo šitoj prasmėje žodžio *uždėti* žmonės nežino: „*uždėti* kromą“ kilęs iš lenkiško „założyć kramę“.

8) Visiems žinoma, kad mųsų *a* po *j* ir minkštos priebalsės (t. y. po *j, ki, ni, ži,* etc.) ištariama daugelyje vietų, kaip atviroji arba plačioji *e* (sulyg. *kiavalas, važiavo).* Gramatika ir ypač kalbų gramatika nurodo, kaip ir kada reikia tokiose vietose rašyti. Taigi sulyginę mųsų *je (jei, jeib, jeigi)* su slavišku *je-že-li,* matome, jůg mųsų žodelis reikia rašyti su plačia, atvira *e,* o ne su *a* (ir Kuršaitis rašo *je*). Teip rašydami, mes visada galėsime atskirti šitą sąjungą nuo formų vardvietės *ji,* t. y. nuo instrum. *ja* ir dat. *jai.*

9) Senovės Lietuvių kalboje nekartą randame sąjungą *juog* (= juog, juogi, juogei), kurios vietoje dabar, sekdami *vieną* Žemaičių tarmę, rašome paprastai *jog* (vietomis Žemaičiai ir taria *jug* = *juog).* Mųsų giminiečiai, Latviai, turi žodelį *jo* (ištar. *jua, juo*), rodantį, kad ir mųsų raštų kalboje turėtų būt *jůg.* Senovės raštůse šitas žodelis gali kartais reikšti ir tai, ką dabar Latvių *jo,* kursai atsako mųsų priežastinei sąjungai *nėsa, nės.* Tokį *jůg* (prasmėje *nėsa, kadangi)* randame katechizme atspausdytam 1598 metůse. Ten skaitome: „Bat (= bet) *juog* tas szwentas penukszłas tiktai sunums tikriems Diewo turi būt duota, *todel* ćionay nu (= nugis, dabar), etc....“ Žemaičių knygose ir dabar rašoma *dėl-to jogei,* kurs reiškia tiek, ką *dėl-to kad, nėsa, nės.* Kad ši sąjunga turi būt rašoma tiktai *jůg,* rodo ir daugelio Augštaičių žodelis *jug,* kurs tegalėjo išeiti iš *jůg,* o ne iš *jog*. (= doch, ja; conf. „*jug* tu sveikas, todėl etc....“). Dabar aišku, kad *jůg* liepia mums rašyti mųsų pačių *jug.* Ant galo, jei mes rašome *nůg,* nors Augštaičiai paprastai taria šitą žodelį, kaip *nog,* tad vietoj dabartinio *jog* reikėtų dėl nuoseklumo rašyti *jůg.*

10) Žodžių priesaga *-tinis, -tinė (bristinis* = Watnetz, *pintinė* = Korb, *grietinė* = Sahne, *gimtinė* = Geburtsort) visiškai, man rodos, netinka tai prasmei, kurią ji neretai reiškia dabartinės raštų kalbos žodžiuose *ateitinė* (Zukunft) ir *praeitinė* (Vergangenheit). Šitoji priesaga, teisybė, gera esti daryti būdvardžiams, iš kurių paskui, kaip ir iš kitų būdvardžių, gal gimti

ir daiktavardžiai (sulyg. *grieju, grieti, grietinis, grietinė,* etc.); bet būdvardžių *ateitinis* (künftig), *praeitinis* (vergangen), kiek žinau, mųsų kalba neturi, užtaigi mes neturime tuotarpu nė medegos daiktavardžiams *ateitinė, praeitinė* padaryti.

Ateitinės, praeitinės negali būt ir todėl, kad žodžiuse iš veiksmažodinių stuomenų priesaga *-tinis, -tinė* turi visada pasyvinę prasmę; jug „*bristinis* tinklas" = tokis tinklas, kuriů brendama arba bredama (ne *kuris* brenda, breda), „*pirktinis* arklys" = pirktas arklys, „*suvertinės* durys" = suveriamos durys, „*gimtinis* kraštas, *gimtinė* vieta, *gimtinė* diena" = kraštas, vieta, diena = kur (kurioj) kas gimęs, o ne tokia vieta, diena, *kuri pati* gimus... *Ateitinė, praeitinė* galėtų būt tik tuomet, jei galėtume turėt reiškinius „*ateitinis* laikas, *praeitinis* laikas" prasmėje „zukünftige Zeit, vergangene Zeit", t. y. ateisęs, ateinąs laikas, praėjęs laikas. Bet šitų reiškinių, su tokia *aktyvine* prasme, męs neturime ir negalime turėt. Jei žodis *ateitinis* ir būtų kame-nors mųsų kalboje, tad turėtų jisai ką kitą reikšti: „*ateitinis* laikas" būtų tokis laikas, kuriame kas atėjo arba ateina (sulyg. „*gimtinė* diena"), o ne toks tarpas, kuris pats ateina, ateis. Taigi, žinodami dabar tikrą prasmę būdvardžių su pabaiga *-tinis,* męs negalime nėkokiu būdu tikti savo literatūron įvesti žodžius *ateitinė, praeitinė.*

Geriausia būtų, kad šitam tikslui galėtume pasidaryti daiktavardžius iš žodvardžių (iš participijų) „buvęs, būtas, praėjęs — būsęs, būsimas, ateisęs", bet iš tokių stuomenų gyvoji kalba, tikriausias mųsų vadovas rašto kalboje, nežino nėkokių daiktavardžių. Todėl, gal geriaus būtų šiam tikslui laikytis žodžių *ateitis, praeitis* (subst. verbalia), su kuriemdviem galėtume sulyginti kitus tokios-pat kilties žodžius (cnf. *mirtis, sugaištis, prapultis,* etc.). Daiktavardžiai su sufiksu *-tis* reiškia gangreit tiek-pat, ką žodžiai su pabaiga *-imas;* tokiu būdu „mųsų *ateitis*" būtų beveik tiek-pat, ką „mųsų atėjimas, mųsų ateinąs laikas". Ar šeip ar teip, mažiaus, man rodos, nusidėtume prieš taisykles savo kalbos, kad drauge su tūlais mųsų rašytojais vartotume vietoj *ateitinė, praeitinė* tiktai *ateitis, praeitis.*

11) Mųsų kalboje sufiksą *-tinis, -tinė* turi dar daugelis žodžių, kilusių iš priežodžių (adverbia) ir visokių vardų (nomina). Prie tokių žodžių priguli: *dabartinis, vienatinis* (sulyg. *vienàt*) — *paskutinis, vidutinis, viršutinis* ir pagal jůs *galutinis, šalutinis, aukštutinis, dažnutinis* (was sich wiederholt) ir

nemáža kitų. Šaly tų būdvardžių mųsų raštų kalboje randame su tą-pat priesaga du yvairiai rašomu žodžiu — *vienutinis* (einzig) ir *visutinis* (allgemein). Vietoje šitų formų galima rasti mųsų raštůse dar *vienotinis—visotinis, visotinas, visůtinas, visatinis.* Prie daugelio tarmių mųsų kalbós visos šitos formos, žinoma, gali turėti ir šiokį-tokį pamatą tam tikroj tarmėje, bet rašto kalboje, vietoj visų tų skirtumų, tegalėtų būti *vienutinis, visutinis* (sulyg. *aukštutinis, galutinis),* arba *vienatinis* (nů *vienat)* ir pagal jį *visatinis.* Žodžiai *visůtinas, visotinis, vienotinis,* jei ir gyvena kur mųsų tarmėse, tai tik per tolimą, neaiškią analogiją su kitų žodžių panašioms priesagomis. —

12) Bus jau keli metai, kaip įvesta tūlůse raštůse žodžiai *šviesūnas, apšviestūnas,* ir pagaliaus *tamsūnas.* Reikia žinoti, jůg didumo žodžių priesaga *-ūnas* gauta iš slaviškų kalbų; šitai nurodo ir Leskien's (die Bildung der Nomina im Litauischen) su Brückner'iu (Slavische Fremdwörter im Litauischen), du žinomu tyrėju mųsų kalbos. Išskyrus senus mųsų žodžius *malūnas* (Mühle), *maigūnas* (Schlafbank) ir neaiškios kilties *svogūnas* (Zwiebel), visų kitų daiktavardžių priesaga *-ūnas* bus pagauta iš slaviškų kalbų, kur, kaip ir mųsų kalboje, ji reiškia veikėjų vardus (nomina agentium). Prie šitų žodžių, ne visur žinomų su šita pabaiga, priguli tokie daiktavardžiai, kaip antai *drąsūnas, šykštūnas, laivūnas, narūnas.* Vietoj *šykštūnas* paprastoji kalba turi ir *šykštůklį, šykštůlį,* kuris teip padarytas iš *šykštus,* kaip iš *girtas, jaunas, pavydus, senas, vargus* turime padarytus *girtůklis, jaunůlė* (Jungfrau, mergelė), *pavydůklis, senůlis, vargůlis;* pagal analogiją su šitais daiktavardžiais iš *drąsus, šviesus, tamsus* tegalėtume laukti žodžių *drąsůlis, —lė, šviesůlis, —lė, tamsůlis, —lė.* Žmones, kurie apšvietimo dalykůse eina *pirma* kitų, galėtume vadinti ir *pirmůliais, pirmůkliais,* tiems-gi, kurie labiau laikosi senovės ir prie šviesos ne teip skubriai griebiasi, tiktų vardas *pastarůliai, pasturůliai* (sulyg. būdv. *pastaras, pasturas).*

Vietoj atitinkamo dainose *laivūno,* mes turime gyvoj kalboje ir *laivininką* (= žmogus, kuris darbůjasi ant laivų arba turi, valdo laivus); vietoj *laivūno* galėsime turėti, jei dar neturime, ir *laivių,* t. y. žmogų, kuris moka dirbti laivus (sulyg. *račius, půdžius, kurpius* = žmonės, kurie dirba ratus, půdus, kurpes...). Vietoje *narūno* ir kitų panašių galėtų būt gyvoj kalboje ir *nėrėjas:* kaip sakoma teisingai, „bernužėlis — gė-

rėjėlis, bernužėlis — šokėjėlis", teip galima būtų pasakyti ir „paukštužėlis — nėrėjėlis".

13) Prie pasyvo kartais galima atitikti mųsų raštůse prievardžiai *per, nů* tokiose vietose, kur žmonių kalba turi tiesiog genetivą („*Dievo* duotas, *mano* pirktas, *vėjo* pučiamas"). Jei sakinius „*aš* tik *per* žydą nupirkau arklį, *aš* nupirkau arklį *nů* žydo" perdirbsim į pasyvinius, tad gausime: „tik *per* žydą buvo *mano* nupirktas arklys, *nů* žydo *mano* pirktas arklys". Iš tų paveizdų aišku, jůg *per* ir *nů* gali stovėti kaip prie pasyvo, teip ir prie aktyvo, ir stovėdamu prie pasyvo jůdu nereiškia veikiančio daikto; matoma, jůg reiškiniai „arklys *nů* žmogaus pirktas, *per* žmogų pirktas ir arklys *žmogaus* pirktas" ne vienodą turi prasmę, ir vieno reiškinio vietoj kito negalima vartoti.

14) Mųsų žmonės teip kalba: „*pietums* pasijėmė tiktai důnos plutelę, susirinko pinigų *kelionei* (reikalingų), šito drabužio užteks man *keliems metams,* geras siuvėjas siuva drabužį ne *vieniems metams,* jam šitos kepurės bus tik *kelioms dienoms,* jis visada siūdosi tik *vienai vasarai,* toks darbas ne *ilgam,* nusipirkau sau didį vargelį — gailias ašarėles *visam amželiui* (Dn.)." Siuvėjas, norėdamas pagirti savo darbą, teip atsišauktų apie savo siuvinius: „drabužiai *ilgam laikui* (ne „ant ilgo laiko")." Šitůs paveizdus surašiau, norėdams parodyti, kad *rašant kalendorių 1894-tiems metams* reikėtų ant knygutės tokis antrašas padėti: „kalendorius 1894-tiems metams". Tokį antrašą, su datyvu, jau gauna labai teisingai Prūsų „Kalendros", nors ten-pat, kaip ir mųsų kalendoriůse, klaidingai rašoma *metas* (Zeit) vietoj *metai* (Jahr).

15) Galima girdėti Lietuvius šiteip dainůjant ir sakant: „klumpa, smunka žirgelis *dėl* neteisių žodelių; bene tas čia gul bernytis, katras mirė *dėl* mergytės; sudirgo mano žirgelis *dėl* tavęs; ne *dėl* skaistaus veido, ne *dėl* riešutų tave jauną žiūrėjau; ne *dėl* pieno aš esmi balta (= ne pienu aš prausiůsi)." Visůse šitůse paveizdůse reiškinys su prievardžiu *dėl* atsako ant klausymo *dėl-ko, kodėl*? Visi tie reiškiniai išaiškina tik *priežastį,* dėl kurios šis-tas atsitinka mųsų gyvenime, o ne *siekį,* kaip tat randama nekartą mųsų raštų kalboje. Jug sakydami „atėjau *dėl* tavęs, atėjau *dėl* vandens (priežastis)", norime pasakyti ne tai, ką išreikštume, sakydami „atėjau tavęs, atėjau vandens (siekis)". Siekiui išreikšti yra mųsų kalboje

kiti reiškiniai. Teip, vetoj paprastai randamų mųsų raštůse reiškinių: „mokyklos *dėl apšvietimo* žmonių“, sodiečių kalboje tegalėtų būt: „mokyklos *žmonėms apšviesti.*“ Norint gerai išreikšti siekį, praverstų prisižiūrėti tokiems sakiniams: „valgį sau *sužvejot* (senov. ir rytiečių tarmėje būtų supin. *sužvejotų)* pas klaną nulėkė greitai; o vorai kampůs sėdėdami verpalus audė irgi *medžiot* tinklus tyloms kopinėdami mezgė; ne, ne *verkt,* bet *linksmintis* (ryt. = *verktų, linksmintųs)* visi susirinko (= iš Důnelaičio).“ Yra ir kitaip išreiškiamų šitos kategorijos sakinių, bet niekur šiam tikslui nėra, bent neteko man rasti žmonių dainose (mįslėse, pasakose) tokių reiškinių su prievardžiu *dėl,* kaip antai „dėl padarymo etc....“; todėl, norint išreikšti siekį grynai lietuviškai, tokie reiškiniai priderėtų visiškai atmesti. Prie tokių slavizmų turi būt priskaitoma ir sudėtinė sąjunga *dėl-to kad* (su infinit.), kaip antai „dėl-to kad pamatyti“.

Priežastį išreiškiame ne tiktai žodžiais su prievardžiu *dėl, dėlei;* tam siekiui mes turime dar daugiaus reiškinių, kaip su prievardžiais, teip ir be prievardžių. Visi tokie reiškiniai, žinoma, ne visur ir ne visoms priežastims tinka paaiškinti: tas dalykas, kad mes, kaip ir kitos tautos, turime daug priežastinių reiškinių, nurodo tiktai, juog ir pačių priežasčių prigimtis nevisada esti vienoda ir pačios priežastys ne visada vienodą turi prasmę. Šitai dar keli paveizdai tam tikslui: „jis mirė *badu* (vor Hunger), jis mirė *dėl* tavęs (für dich) — *per* mane (durch mich), gelumbė nupluko (= nušuto) *nů* saulės (von der Sonne); ar tu padarei? Ne aš, ale (=bet) *per* mano pričinią (=priežastį); aš *per* jį negaliu mokintis; *per* piršlius negaliu durių uždaryti.“ Tokiam yvairumė šitų reiškinių vienok dovanai jieškotum mųsų kalboje ekvivalentų tokiems polonizmams, kaip antai: *„iš priežasties karo, iš priežasties atradimo* akmėns, *iš priežasties valymo* kalbós.“ Teip visada neišreiškia priežasties mųsų gyvoji negadinta kalba. Norint išguldyti šituos reiškinius tikrai lietuviškai, reikėtų teip pasakyti: (jis pasitraukė) *dėl* karo, (tūlas Lietuvys rašo straipsnelius) *dėlei* atradimo, atrasto akmens, *dėlei* valymo kalbos (sulyg. „tave mylėjau, su tavim kalbėjau *dėl* tavo geros, gailios širdies“). Tokis rašymas nebūtų priešingas dvasiai mųsų kalbos, nors lenkišką „z powodu“, rusišką „по поводу“ galėtume ir kitaip, dar papras-

čiau išreikšti. Ką berašome *iš priežasties valymo*..., galėtume pasakyti, nusižiūrėję į Vokiečių reiškinį „(Beitrag) zur Reinigung der Sprache", ir šiteip: „(žodelis) *prie* valymo kalbos." Tokis reiškinys tiktų ir su mųsų kalbos taisyklėmis. —

Kaunas, d. 1 (13) Balandžio 1893 m.

[1893 m. „Varpas" N 5, p. p. 72—75].

Kazim. Obelaitis.

IV.

Medega sintaksiui.

Penktam numeryje šių metų „Varpo", straipsnyje „Kalbos dalykai", nurodyta keli sakiniai, kur siekiui išreikšti tinka mūsų datyvas, infinityvas ir supynas. Apie šitą dalį mūsų sintaksio, t. y. apie sakinius su infinityvais, supynais ir datyvais, norėčiau pasakyti da vieną-kitą žodelį ir tokiu būdu geriaus ją išaiškinti, nėsa man vis rodos, kad mūsų rašytojai nemoka kaip reikiant naudotis iš minėtų kalbós formų. Visą tą mokslą išguldysiu vienais paveizdais, išrašydamas iš ištikimų šaltinių tam tikrus sakinius, ir remsiuosi ant tos Lietuvių kalbós, kurią randame spaustuose ir nespaustuose dainų ir pasakų rinkiniuose, darbuose Duonelaičio (Duon.), vysk. Valančiauskio (Val.), Olechnavyčiaus (Ol.), vyskupo Baranauskio (Bar.), Žmonos (Žm.) ir Šiaulėniškiam Senelyje (Sen.). Paveizdams išrinkau šituos darbus dėl to, kad jų kalba arba tariant jų kalbós sintaksis, man manant, nekiek dar atsiskyręs nuo žmonių kalbos ir nedaug sugadintas per svetimų kalbų įtekmę. Terminologiją vartosiu tuo-tarpu lotynišką.

I. a) Datyvas reiškia kokiam daiktui arba ypatai (= personai) ir kokiam laikui kas tinka, daroma arba reikalinga. Šitos prasmės paveizdų mūsų kalba turi didelę daugybę; surašysiu čionai tiktai kelis, kurie galės būt reikalingi išaiškinant sakinius su infinityvais.

Paveizdai: 1. Jisai mirdamas užrašė *kunigui* gabalėlį žemės. 2. *Bažnyčiai* jis užrašė gražų turtą. 3. Ar tu surasi *jam* piršlį? 4. Jie paliko vežimą *žuvims.* 5. Aš *tau* pajimsiu lazdą. 6. Užteks *šiam kartui.* 7. Jėzuïtai įbruko *jam* knygas, įdėm *tai dienai* parašytas (Val.). 8. *Žiemai* galima prisikepti obuolių (Žm.). 9. Saldainiai galima sutaisyti *ilgesniam laikui* (Žm.). 10. Duok *man*

savo drabužius nors *šiai dienai.* 11. *Neilgám šun'* dešra po kaklu. 12. *Mažam vaikui* toksai drabužis tiktai *kelioms dienoms.*

b) Datyvas mūsų kalboje labai tankiai reiškia siekį, kuriam yra geras arba tinka koks daiktas; datyvas dažnai nurodo, kokiam tikslui kas vartojama arba daroma.

Paveizdai: 1. Ąžuolas geras yra *padarams* (= pádarinėms). 2. Šitas veršis netinka *veislei.* 3. Maža teturime avižų *sėklai.* 4. Jie perka javus ne *sėklai,* bet *duonai.* 5. *Kam* tau reik rugių? Man reikia rugių *duonai.* 6. *Kelionei* reikės pinigų; *orei* (= *arimui, arti)* žagrių neturime. 7. Žiūrėk, kad *marškiniams* užtektų drobės. 8. Sūnus pinigų *kelionei* atsiuntė (Žm.). 9. *Tam reikalui* geriausia pilvas avino (Žm.). 10. Milžtuvės *niekam* nereikia vartoti, kaip tik *milžimui karvių* (= karvėms milžti, sulyg. III), *pienui* (Žm.). 11. *Sūdymui sviesto* (= sviestui sūdyti) perkame rupią druską (Žm.). 12. Padėt ką *vartojimui* (Žm.). 13. *Darymui šveicariškų sūrių* (= sūriams daryti) reikalingas yra pilvelis mažo veršiuko; pilvelis reikia gražiai išmazgoti ir padėti *reikalui* (Žm.). 14. *Padarinėms,* kaip mės, visokius vogdavai uosius (Duon. IV, 174). 15. Varnų bent porelę sau *pietums* nusišauju (Duon. IV, 344). 16. *Tam* tikras žmogus. 17. Ar nebūt' ir keras koks *tam reikalui* tikras (Duon. IV, 206)? 18. Taigi nutverk rykus, kurie *tam* (= dazu) yr' padaryti (Duon. II, 274). 19. Žalis tur klausyt, jug *tam* jisai tavo pašarą kramto (Duon. I, 513). 20. *Tam* jug Dievs duosnus gėrybes mums dovanojo, kad atsiganytumbim gardžiai kramtydami kąsnius (Duon. III, 371 ir 373). 21. Mūsų tėveliai užleido dirvas *šileliui* (= kad augtų šilelis, Baranaus. v. 312). 22. Jis leido klebonui kirsti medį *šilumai* reikalingą (Val.). 23. Pelkėse pradėjo kasti velėnas *šilumai* (Val.). 24. Žemė daugiaus nešė vaisių, nekaip *išmitimui* žmonių reikėjo (Val.). 25. Ūkininkai davė rąstus *naujai bažnyčiai* (t. y. pastatyti, Val.).

Visus šituos datyvus, vartojamus atsakyti ant klausymų: kokiam daiktui, kokiam laikui ir kokiam siekiui kas tinka ir daroma, žino tose-pat prasmėse ir Latvių kalba; datyvas-gi, užklausus, kokiam daiktui arba kokiai ypatai kas daroma arba reikalinga, žinomas yra labai plačiai visose Indoeuropiečių kalbose.

II. Pagal savo kiltį infinityvas yra tiktai datyvas mūsų substantyvų su nominatyvo galūne *-tis,* tokių substantyvų, kaip an-

tai *mirtis, sugaištis, prigimtis* ir daugelis kitų. Senovės kalboje visi šitie substantyvai ir kiti su pabaigomis *-is,* genit. *-ies* datyvo prasmei išreikšti, gaudavo galūnę *-i* (iš *ie*); bet ilgainiui ši galūnė daugelyje tarmių užsiliko datyvui tiktai prie tokių verbinių substantyvų, kurie stovėjo labai arti paprastųjų verbų ir jų formų, nėsa visi kiti žodžiai su pabaigomis *-is,* genit. *-ies,* išreiškiant datyvo prasmę, gavo galūnes nuo kitų substantyvų, būtent datyvai *nakčiai, širdžiai, pirčiai* gavo pabaigas *-ai* pagal analogiją su formomis *valdžiai, viešniai, pirkčiai* (nuo *pirkčia, pirkia,* Stube). Tokiu būdu substantyvų datyvui čia mės turime dvi galūni, senovišką *-i,* vėlesnę *-ai:* senoji pabaiga užsiliko prie žodžių, *surištų su verbais,* ir dave mums datyvą, kurį dabar visiškai išskiriame iš substantyvų skaitliaus ir vadinam paprastai *infinityvu,* o antroji, būtent *-ai,* daugelyje tarmių reiškia dabar datyvo prasmę net verbiniuose substantyvuose, kurie *atsitolinę nuo verbų* prisiartino prie tokių substantyvų, kaip antai: *širdis, naktis* (datyvai *mirčiai* = dem Tode, *sugaiščiai* = der Versäumnis, *prapulčiai* = dem Verderben gavo pabaigas *-ai* pagal *širdžiai, nakčiai,* etc.).

Dabar, žinant, juog infinityvas yra tik liekana senovės datyvo, lengva bus suprasti, kodėl jis vartojamas daiktų prilikimui ir siekiui nurodyti. Taigi, infinityvas rodo, kam reikalingas arba kam tinka koksai daiktas (sulyg. I, b.).

Paveizdai: 1. Duok alaus *atsigerti.* 2. Aš ne antelė per jūreles *plaukti,* ne gegužėlė girioj *kukuoti.* 3. Bitės ten turi skylę kokią *sulįsti,* kad naktį jų nematyt. 4. Dočys porelę varnų *kept* nusišauja (Duon. IV, 372). 5. Duoną *kept* ar ką *džiovint* į kakalį kiša (Duon. IV, 205). 6. Gryta skirsto verpalus *aust* ir audus baltina drobes (Duon. I, 603). 7. Prikimšus skilandį reikia padėt *džiūt* ant lentelės (Žm.). 8. Ne *draskyti* knygas rašome (Ol.). 9. Nepritekau pinigų *užsimokėt* apginėjui (Žm.). 10. Mergelė graži *žiūrėti,* meili *kalbėti.* 11. Iš visų mano vaikų Jonas geriausias buvo *auginti.* 12. *Matyt, pažinti* (supr. yra), kad jau aūšta.

Latvių kalboje teip-pat yra infinityvas, reiškiąs siekį, tik tenai, kaip ir mūsų tarmėse, gana tankiai jo vietoj vartojami paprasti datyvai (žiūr. žemiaus: III, prierašą).

III. Gyvoj mūsų kalboje yra daug tokių sakinių, kur siekiui pareikšti vartojame du datyvu, vieną paprasto substantyvo ir kitą, vadinamą dabar infinityvu. Substantyvas reiškia, kokiam

daiktui, kokiam laikui arba kokiam tikslui kas reikalinga ar daroma, o infinityvas, pridėtas prie tokio datyvo, dar geriaus paaiškina ir nurodo tą siekį, kuriam tinka arba kuriam vartojamas koks daiktas. Tokiu būdu gauname savo kalboje visą konstrukciją — „datyvą su infinityvu", vartojamą ten, kur siekis reikia išreikšti pilnai ir aiškiai, visu sakiniu.

Paveizdai: 1. Aš girdėjau, kad tu turi dukterį *vilkui praryt.* 2. Ne visų búrnos *putrai srėbti.* 3. Menkas vyras *rugiams kirsti.* 4. Tu netinki *šienui piauti.* 5. Sausas medis *laivui daryti.* 6. Bosas *alui pilti,* kibiras *vandeniui nešti.* 7. Šiandien bus gera diena *bitėms kuopti, medui imti.* 8. Lazda *šunims atsiginti.* 9. Pro žirgų strajelę (= arklidę) teka srovės upelis *bėriems žirgams girdyti, pentinužiams nušveisti.* 10. Toks man daktaras, tik *pinigams imti.* 11. Pasisamdė mane *sunkiems darbeliams dirbti, plonoms drobelėms austi.* 12. Nėr man tėvelio *dalelei skirti, rangelei rengti.* 13. Nėr man močiutės *kraiteliui krauti.* 14. Jis neteks pinigų *bilietui nusipirkti* (Žm.). 15. Džiovinti vaisiai labai geri esti sausi valgyti ir *sriubai virti* (Žm.). 16. *Tarmėms pakelti* atradau du vaistu (Bar., XIV). 17. Davė rąstus *naujai bažnyčiai padirbti* (Val.). 18. Svočiutė prašo pelėdos galvelės nors *šiai dienelei pasipūrinėti,...* vanago akių nors š. d. *pasižvalginėti.*

Prieraša. Latviai šitam tikslui retai tevartoja datyvą su infinityvu. Šitai konstrukcijai jų kalboje reikia, kad sakinyje, reiškenčiam siekį, prie infinityvo būtų aiškus datyvas ypatos, kuriai kas daroma, arba laiko, kuriam kas tinka. Todėl iš visų čia surašytų sakinių mūsiškai jie išreikštų tiktai du — pirmąjį ir šešioliktąjį; kitose vietose substantyvo datyvas pavirsta į artymąjį objektą ar kitą kokią formą, kokios reikalauja pati infinityvo forma arba datyvas verbinio substantyvo, vartojamas vietoj infinityvo. Tasai jų datyvas visiškai atsako mūsų verbiniams substantyvams, kuriuos, iš viršuj' minėtų rašytojų, tankiai vartoja šitam tikslui Žmona ir vysk. Valančiauskis. Paveizdui mės tenai randame tokius sakinius: „*darymui sūrių* reikalingas pilvelis... (žiūr. I, b: 10, 11, 12, 13, 24)", „sūrius imam *valgymui*", „vyskupas įsteigė 19 koplyčių *atminimui kančios* Viešpaties Kristaus pašvęstų", „rado daugybę aukso ir sidabro skardų pakabintų *atminimui patirtų stebuklų,* etc..."

IV. Viršuj' nurodyta kiltis ir prasmė mūsų infinityvo pagimdė dar kitus sakinius, teip-pat maž težinomus dabartinės Eu-

ropos kalbose. Šneku čionai apie ypatingą mūsų konstrukciją, apie „nominatyvą su infinityvu". Tokiuose sakiniuose nominatyvas visada liekti subjektu, o predikatu prie jo esti adjektyvas be gimties (= adj. neutrius generis) arba trečioji ypata kokio-nors intranzityvinio, tankiai impersonalinio verbo, arba ant galo kitas koks žodis su impersonalinio verbo prasme; infinityvas čionai tiktai paaiškina ir papildo predikatą. Kartais prie subjekto nėra išreikšto nėkokio kito verbo, apart infinityvo; tuo-kart infinityvas nebeaiškina predikato, nėsa jis pats pildo predikato darbą. Paveizdui paimsime sakinį: „man jau *rūpi avižos"*; jei predikatą „rūpi" paaiškintume da infinityvu „piauti", tad gautume jau visą konstrukciją nominatyvo su infinityvu: „man jau rūpi *avižos piauti*". Tokiu-pat keliu pridėję prie sakinio — „šulinio *vanduo svéika"* — verbą „gerti", gausime vėl visą konstrukciją: „šulinio *vanduo* sveika *gerti"*. Teip mаž-daug gali būt išaiškinamos visos šitos konstrukcijos.

Paveizdai: 1. Reik man *jauteliai ginti**). 2. Nereiks tavi, mergužėle, *žlugtelis skalbti.* 3. Pavalgius reikia *burna nusišluostyt.* 4. Yra knygos, kurios mokina kaip *gydyti* reikia *ligos,* kada *javai kokie sėti* (Ol.). 5. Jam teko *mėšlas vežti.* 6. Reiks eit (pradėt) *šienas piauti.* 7. Reikės pradėt ir *linai rauti.* 8. Man atsiėjo ir mergauti ir *tinginys vyras gauti* (Ol.). 9. *Avižos* ilgai *piauti* nusibosta. 10. *Drabužis įsitaisyti* daug kaštuoja. 11. *Jam* nerūpėjo *rytelis kelti, bėri žirgai pašerti.* 12. Jau metas ir *avižos sėti.* 13. *Vynas* gardu *gerti.* 14. *Tokie darbai* lengva *dirbti.* 15. *Toks darbininkas* réta *rasti.* 16. Kur man *dėti mažas vaikelis?* 17. Nugaros *raúmens* labai géra *sutaisyti* vasarai (Žm.). 18. Vai tau, sūneli, ne pas tėvelį *bėri žirgai šerti;* vai tau, sūneli, *mergelės vilioti.* 19. Žiūri, kad *žiburys matyt; kas girdėt?* jau *namai matyt* (bet *„namų ne*matyt"); *stambūs daiktai* iš-tolo *matyti.* 20. *Serbentiniai drebučiai* galima bent per dvejus metus *užlaikyti* (Žmona). 21. Nėr iš ko ten *pinigai padaryti.* 22. Reiks man du-kart *perrašyti visa giesmė* (Bar. II). 23. Jis pamatė, kad ir *šienas piauti* nelengvas darbas.

---

*) Nors be infinityvo negalima dabar pasakyti: „reik man *jauteliai* (nom.)", vienok senovėje prie „reikia" tur-būt vartojamas buvo ir nominatyvas, teip bent galima būtų spręsti pagal tokius sakinius, kaip antai: „žinau, *kas* žagrei reik", arba „žinomas daiktas, *kas* reik, *tas* reik". Tik tokiu būdu tegalima suprasti visa konstrukcija: „reik man *jauteliai* (nom.) ginti".

Jablonskis 1912 m. Breste su VIII klase.

Prieraša. Jei kalbėtojas minėtuose paveizduose padeda subjektą po infinityvo, tada daugelyje vietų gali būt *kartais* mainoma ir visa konstrukcija: vietoj „man reikia *jaučiai ginti*“ sakoma prie „man reikia *ginti jaučiai*“ ir „man reikia *ginti jaučius*“. Čionai nom. „jaučiai“, tariamas po verbo „ginti“, išvirsta kartais ing akuzatyvą „jaučius“, kurio reikalauja verbas „genu, ginti“. Paveizdui nurodysiu dar porą sakinių iš Žmonos raštų: *„virti dešras* teip reikia...“, *„dešros virinti reikia“*, etc...: čiapat reikia atsiminti ir viršuj' nurodytiejie paveizdai—4, 16 ir 22.Šituo keliu tūlos mūsų kalbos tarmės nebeteko tur-būt ir pačios konstrukcijos nominatyvo su infinityvu, teip bent reikėtų spręsti pagal šių dienų lietuviškus raštus.

Šita konstrukcija galima dar rasti kur-nekur ir Latvių kalboje (sulyg.: „man tyk *siens pliaut*“ = „man patinka *šienas piauti*“).

V. Jei sakinyje: „nusibosta ilgai *darbas dirbti*“ subjektu bus „darbas“, tad išmetus žodį „darbas“ subjektu tegalės būti žodis „dirbti“, kuris sakinyje *„dirbti* nusibosta“ lygus yra substantyvui „darbas“; jei sakinyje: „jis norėtų *knygų skaityti* (= gauti knygas, kad galėtų pasiskaityti)“ išmesime žodį „knygų“, tad liks mums sakinys „jis norėtų *skaityti*“, kur infinityvas tereikš artymąjį objektą. Ant šitų sakinių nurodžiau, norėdams paaiškinti, kokiu maž-daug keliu mūsų infinityvai, senoviško siekio datyvai, galėjo pavirsti į sakinių subjektą ir objektą.

Kur infinityvas esti subjektu, ten predikatu tegali būt trečioji verbo ypata, adjektyvas be gimties arba koks kitas panašios prasmės reiškinys. Papildyti ir paaiškinti predikatas, užimant vietą paprasto objekto, infinityvui tenka dažniausiai po verbų: *galėti, reikalauti, privalyti, norėti, mokėti, turėti* (= müssen), *liepti, priversti* ir dar po daugelio kitų.

Paveizdai: a) 1. Kaip čia *géra gulėti*! 2. Ant akmens *kieta sėdėti*. 3. Be šeimynos *būti negéra* (Ol.). 4. (Žolė) *piauti linksma, piauti géra* (Ol.). 5. Buvo *saldu miegoti*. 6. *Lengva augti* pas motinėlę. 7. Tai *skanu gerti,* kad myli, — *gražu pareiti,* kad lydi balti broleliai ik vartų. 8. Man šiandien *negéra, pikta* (nėra nė infinityvo aiškiai išreikšto, impersonalinis sakinys). 9. Jai *teko* ilgai *mergauti*. 10. Jau *metas gulti, eit* namole.

b) 1. Jis *norėtų rašyti* tėvams, tik *nemoka rašyti*. 2. Tėvas *liepė važiuoti* miškan. 3. Kunigas *prašė atvežt* žąsų. 4. Tokius

daiktus visi *privalo žinoti*. 5. Jis *ketino, žadėjo ateiti* po pietų. 6. Vaikai *gauna* kartais *pilti, mušti*. 7. Tu *gausi brist*, jei nebus tilto. 8. Senis *pradėjo rūstauti*. 9. Svečias *malonėtų* namole *keliauti*. 10. Ar *tinki važiuot*?

VI. a) Augščiaus (žiūr. I, b) buvo nurodyta, kada siekiui išreikšti vartojame savo kalboje datyvą. Čia noriu pareikšti, juog siekiui gal būt vartojamas ir genityvas; toksai genityvas tegali būt po verbų: *eiti, važiuoti, siųsti, varyti*, etc..., kur jis parodo, *ko* kas eina, *ko* kas siunčiamas ir t. t.

Paveizdai: 1. Aš *einu vandėns*. 2. Jų bernas *atėjo arklio, rugių*. 3. *Siuntė* mane *raštų*. 4. Žmogus *važiuoja malkų*. 5. *Siuntė* mane motinėlė į jūreles *vandenėlio*. 6. Naktigonis yra pusbernis, kurs *joja nakties* arklius („nakties joti" Rytiečių tarmėje = „jot ganytų naktį = joti naktigonės arba į naktigonę"). 7. *Kokių gálų* tau ten *eiti*?

Prieraša. Nuo šito genityvo reikia atskirti kitas genityvas, vartojamas po intranzityvinių verbų, reiškiančių kartais daiktų veiksmą, bet dar tankiaus jų stovį ir padėjimą. Aš čia kalbu apie genityvus tokiuose sakiniuose: „Mergelė ráuda *vainikėlio; arklys* žvengia *avižų; kokių gálų* (= *kokių šimtų, kokių plynių)* tu čia dabar stovi? *kokio meto* dabar jis čia miega, skambina? (Atsak.) jis miega *pietų* (= *perpietės, apypietės)*, skambina *vakarienės*".

b) Mūsų kalboje gana tankiai vartojamas genityvas ir po tranzityvinių verbų, po tokių, kaip antai: *duoti, turėti, vežti, nešti* ir t.t. Po jų genityvinis objektas reiškia dalį daikto, ne visą ir ne pilną daiktą (genit. partitivus).

Paveizdai: 1. Atnešk man *vandėns* (= bringe mir Wasser). Jei pasakytume — „atnešk man *vandenį* (= bringe mir das Wasser)", tad norėtume išreikšti, kad reikalingas mums *visas*, žinomas ir skyrium kur pastatytas vanduo. Toks-pat skirtumas būtų ir tarp sakinių: „ar tu turi *pinigų*" ir „ar tu turi *pinigus* (= hast du Geld ir hast du das Geld)"? 2. Ar valgysi *mėsos*? 3. *Ko* valgysi pirma, ar *mėsos* ar *sriubos*? *Ką* valgysi pirma, ar *mėsą* ar *sriubą*? (jei būtų kalbama apie *visą*, jau žinomą, matomą *porciją*)? 4. Ką tu čia veiki? (Atsak.) *duonos* perku. 5. Jie pristigo savo rugių ir dabar perka *duoną (visada*, paprastai, kalbama ne apie *vieną* atsitikimą). 6. Jis nori gaut *mėsos*. 7. Mės pralobsime tik tuomet, kada turėsime *gyvuolių*.

Kalbėdamas apie šituodu genityvu, aš norėjau tik palengvinti, jei kam būtų neaišku, supratimą priežasties, dėl kurios ši substantyvo forma esti vartojama prie teip vadinamojo supyno. Apie tokius genityvus, kaip antai: „*ko* nori? jis pritrūko *duonos;* šis našlaitis neturi nė *tėvo,* nė *motinos*", čia nėr ką bekalbėti, nėsa vartojimas jų visur ir visuomet suprantamas.

VII. Mūsų senovės raštuose, o tūlose, ypač Rytiečių tarmėse da ir dabar yra gramatiška forma, kuri prijimta vadinti supynu. Ši forma (= „gultų, pirktų") vartojama teip-pat siekiui išreikšti, bet tiktai po verbų: *eiti, važiuoti, varyti, siųsti* ir kitų reiškiančių ėjimą, siuntimą arba tiesiog sakant krypimą. Daugelyje tarmių šitos formos jau nebėr, jos vietą užėmė infinityvas, kuris tokiu būdu reikia atskirti nuo reiškiančio siekį senoviško infinityvo (sulyg. II). Mūsų supynas tur lygiai tokią -pat prasmę, kaip ir lotyniška forma su pabaiga *-tum* (sulyg. lotyn. „cubi-*tum* eo" = „einu gul-*tų*"*);* ji yra tiktai akuzatyvas senovės verbinių substantyvų su galūnėmis *-tus* (sulyg. lot. adven*tus,* audi*tus*" = atėjimas, girdėjimas) ir sakinys „einu *pirktų*" iš-pradžių reiškė tiktai „einu pirkiman, į pirkimą".

Paveizdai: 1. Išėjau *bernautų* (Žm.). 2. Abudu nuėjo *ilsėtųs* (Žm.). 3. Jau metas eit *gultų* (Olechn.). 4. Duktė nuavė tėvui kojas ir išėjo su sesere *gultų* (Sen.). 5. Vieni *kultų,* kiti *maltų kelsite* (Sen.). 6. Mažiukai tekini bėgo savo motinoms ką girdėję *apsakytų* (Sen.). 7. Pasiskubinkime *pažiūrėtų,* kaip jis ten gyvena (Žm.). 8. Ar, tikrai *sušilt* (= *tų*), į šiltą patalą kopam (Duon. IV, 71). 9. Ir kiekviens *atlikt* (= *tų*) kas reik tik bėga, tik bėga (Duon. II, 419).

VIII. Jei prie verbo, reiškiančio krypimą, buvo jau genityvas (žiūr. VI, a), tad jis gali pasilikt ir tuomet, kada siekiui išreikšti prie tokio verbo yra da ir supynas. Genityvas prie supyno gali būt ir tuokart, jei pats verbas, būtent supyno forma, reikalauja genityvo (žiūr. VI, b).

Paveizdai: 1. Benediktas išvažiavo *vietos apjimtų* (Žm.). 2. Važiuosiu tėvynėn *žmonos pasijieškotų* (Žm.). 3. Vyrai išėjo *avižų piauti* (= *piautų*). 4. Išvažiavo *žvyro padėt* (= *padėtų*) vežti. 5. *Malkų pirktų* važinėjo (Bar. v. 329). 6. Ir kasmetai Anykščius *miško kuoptų* varė (Bar. V. 336). 7. Žmonės iš viso sodžiaus susibėgo *klausytų pasakų* (Sen.). 8. Ji prašo talkon atvižiuoti, *malkų vežtų* (Sen.). 9. Paklaustas kur eina, atsakė einąs *kiaulių ganytų* (Sen.).

Paveizduose: „puolė visi *bučiuotų rankas* seneliui (Sen.)“ ir „Stankūnas nubėgo *sudėtų pinigus* advokatui (Žm.)“ — turime prie supyno akuzatyvą, nėsa genityvo negalima čia būtų nėkokiu būdu pateisinti: genityvo čia nereikalauja verbas *puolė* (negalima sakyti „puolė *rankų*“), jo nereikalauja nė žodis *bučiuoti* (niekad nesakoma „bučiuoju *rankų*“); antram sakinyje žodis „pinigus“ negali pavirsti į genityvą „pinigų“, nėsa Stankūnas nebėgo „pinigų“ (advokatas nebuvo jam skolingas, sulyg. VI, a), o po „sudėti“ netinka genityvas todėl, kad Stankūnas nešė *visą* ir jam gerai žinomą sumą, ne dalį jos (sulyg. VI, b); galima tik būtų pasakyti, jei reikalautų vietos prasmė: „advokatas atėjo *pinigų atsiimtų*“, nėsa genityvą „pinigų“ iššauktų čionai verbas „atėjo (*ko* jis atėjo?)“.

Supyno Latvių kalboje jau gangreit nebėr; tenai žmonių kalboje nebėr nė genityvo po verbų krypimo, užsiliko ten tik tokios konstrukcijos, kaip antai: „iet *źvēru šaut* (= eiti *žvėrių šaut, šautų*)“.

Kaz. Obelaitis.

Kaunas, 15/27 Sp. mėn. 1893 m.

[1893 m. „Varpas“ N 10, pp. 148—151].

Gramatyka języka litewskiego. Głosownia. Napisał Mikołaj Akielewicz. Poznań, 1890, in 16°, 204.

Šitą gramatiką lietuviškos kalbos, arba tariant jos balsų mokslą, parašė, kaip pasakyta viršuj’, žinomas Lietuvys Mikalojus *Akelevyčius* (= Akelaitis). Lietuviams žinoma, juog velionis, atspėdamas nuo savo darbo, mėgdavo tyrinėti ir prigimtąją kalbą. Apie tat prakalboje minėto balsamokslio (= fonetikos) rašo ir p. V. Gaštovt’s primindamas Ak—iaus kitą-kart rašytus į Lietuvą žodžius (1871 m.): „Žinai, juog mano mylimiausias darbas yra sulyginamoji lingvistika! Taigi, sekdamas prigimtį, išradau šitoj’ dirvoje tokius daiktus, kurie ligšiolei buvo nežinomi mūsų lingvistams. Jei Dievas duos, apskelbsiu juos pasaulei ir apreikšiu įstatymus, su kuriais, mokant vieną kalbą, galima išmokti ir visos kitos, gyvos ir mirusios...“ Iš tų žodžių matyti, kad velionis tikėjosi padovanosęs mums svarbų išradimą, nežinomą pasaulės mokslininkams, ir kad kelią prie tų išradimų pratarpavus jam pati prigimtis. Teip gáli sakyt, žinoma, tiktai žmogus, pilnas gerų norų, bet ne mokslo vyras. Tą

teisybę parodo mums ir patsai turinys viršuj' paminėtos gramatikos.

M. Ak—iaus „teorija“ geriausia bus pažinti iš tos dalies gramatikos, kur jis kalba apie ištarimą ir permainas balsių. Šit prabėlė to mokslo: „Vienintelė šaknis lietuviškos kalbos yra balsė *u*, iš jos kilo visi mūsų žodžių tarmens (= syllabae)... Šaknis *ku* prasmėje „mušti, kirsti“ pavirsta į *su* (= šūvis, p. p. 56—57) ... Jotuotoji *u* (t. y. *u* su *j*) duoda tarmenį *il*, grynoji *u* pereina į *au* = *ar, al, var, val.* Paveizdai: *ilgas* (nuo stuomens *jug* = *ug*), žodžiai *yla, iltis* vienos šaknies su žodžiais *yra* (= *įra*), *ariu, jautis* (nuo stuomens *jut*). Stuomuo *jut* (nuo šaknies *ju*) davė minėtąjį substantyvą *iltis* ir da *jietis* (= smaigas!). Eime tolyn: *Saugoti* (nuo *sug*), *sárgas, sirgti, sergu. Mauda* (= įgrisimas, nusibodimas), *apmaudyju* jam, *malda*... Šaknis *ku,* pereidama į *kar,* daro žodžius: *karas,* Krieg, *karauti, karalius, karūžis* (lenk. *chorąžy*), *karūna.* Slaviški *kral, korol, król* gavo pradžią iš lietuviško žodžio *karalius* (p. p. 59, 60).“

„Substantyvas *mergė* Magd... yra vienos šaknies su žodžiu *margas, murgas,* žemės plotas (⅔ dešimtinės), per dieną užariamas. *Margas* ir *mergė* reikia surišti su lietuv. *arti* pflügen ir lotyn. *ager* laukas, dirva. Lietuvoje, stabmeldžių laikuose, margrafai buvo vadinami *mergapačiais* (!), t. y. mergių ponais. *Mergė* reiškia žemę išartą, surėžytą, išardytą, o *merga* yra tokia žmogystė, kuri tarytum suarta, nelyginant dirva (p. 61).“

„*Rurikis, Rurik* (= *urrikis, arrikis*!) = didžiuolis, tobulas vyras (p. 65). *Sūdyti* (= teisti) yra sutrumpintas iš *sundyti* (= sverti, svarstyti; sunkinti!). Teip-pat *sūdas* = *sundas* ir *sūdžia* = *sundžia.* Lygšiolei šitų žodžių rašyba buvo klaidinga: reikia rašyti *sųdyti, sųdas, sųdžia* (p. 47).“

„*Sūdyti* salzen yra sutrumpinimas žodžio *surdyti* = *sūrus* ir *dyti* (= daryti, dirbti!). *Sūris* Käse kilo iš *su*+*ūris* ir reiškia suspaustą, sustumtą daiktą. Čia-pat priguli adjektyvas *siauras* ir substantyvas *svirnas* (= *su*+*irnas,* p. 48)“ ...

Visa M. Ak—iaus knygutė pilna šitokio „ligšiolei nežinomo mūsų lingvistams“ mokslo. Vargu kam bus suprantamos visos tos palaidos smulkmenos, kurios visiškai nepanašios į fonetikos mokslą, randamą specialistų darbuose. Kaip iš-tikro suprasti tokį mokslą: „ilgas, iltis, arti, jautis turi vieną šaknį“?

Čia galima tiktai tikėti arba netikėti, bet jei kalbama būtų apie supratimą arba nesupratimą, tad reikės pasakyti, juog paprastas žmogus negal viso to mokslo suprasti. Teisybę sakant, čia nė nėra mokslo, čia vieni išvedimai, ne smegenų, bet „įkvėpimo“ sudiktuoti; užtai-gi žmogaus smégens ir negáli jų suprasti.

Jei kas pasakytų, kad vienintelė „šaknis“ mūsų kalbos esant balsė *a*, turėtų tiek pat teisybės, kaip ir M. Ak—ius su savo *u*. Prijimdami tokią šakninę *a*, galėtume teip „protuoti“: „prie *a* prisideda *p* ir išeina *pa* (*padas*), toji *pa* pereina į *ba* ir išeina *batas*, kurio stuomuo yra *bat* iš šaknies *ba*; *ba* pérėjo į *bo* ir išėjo *boba*, iš kurio slavai pasidarė žodį *baba*, etc....“ Prieš šitokį protavymą galima būtų pasakyti tiek-pat, kaip ir prieš nurodytą velionio M. Ak—iaus „teoriją“. Todėl šiteip formuluoju visą savo nusprendimą: 1) Ak—iaus fonetikoje (fonologijoje) nėra nėkiek tikro mokslo — autorius neturėjo nėkokio išmanymo apie sulyginamąją gramatiką, apie sutvėrimą žodžių iš šaknies, stuomens, sufikso, fleksijos, 2) autorius neatskiria žodžių tikrai lietuviškų nuo tų, kuriuos mės prisijėmėme iš svetimų kalbų (sulyg. *sūdžia, sūdas, karalius* etc.), ir 3) jisai bereikalo išranda mūsų kalboje tokius žodžius, kaip antai *dyti, jietis, mergapatys*...

Kaip keistas visas šis mokslas, teip-pat įstabi ir pati Ak—iaus rašyba. Minkštumas priebalsių jo rašyboje išreiškiamas tam tikrais ženkleliais po priebalsėmis (žodžiai *dvėsti, rinkti, mergė* turi tokius ženklelius po *v—t, r—t, m—g*); žodžiai *avis, žuvis, buvo* rašomi su vokiška *w* (po trumpųjų balsių), *būva, piūvis* — su lotyniška *v* (po ilgųjų balsių); žodžiai *pieva, šienas, vienas* vietoje *ie* turi tam tyčia sutvertą raidę, panašią į augštininką *a*; žodis *Vokietys* turi ant *o* brūkšnelį, ant to brūkšnelio kirtį (acc. acutus), po *k* — suminkštinimo ženklelį, vietoj *ie* — naują raidę, po *t* — suminkštinimo ženklelį, vietoj *y* stovi *i* su laužtiniu brūkšneliu ant viršaus; žodis *Vilkmergė* turi keturis laužtinius brūkšnelius (ant *l, k, r, e*), du akcentu (ant *l* ir *k*), tris suminkštinimo ženklelius (po *v, m, g*). Apie tokią rašybą sunku ką kalbėti iš-tikrųjų...

Iš viso minėtosios knygutės turinio geriausiai parašytas prakalbos straipsnis, būtent p. V. Gaštovt'o darbo M. Ak—iaus biografija (VII—XI). Pasinaudodamas iš tos progos, čion paduodu apie jį kelias žinias, kurių nėra „Lietuv. raštuose ir raštininkuose“.

M. Ak—ius, gimė 1828 m. Čiuoderiškių kaime, Mariampolės parapijoje, suv. gub. Jo tėvas išsiųstas per maištą 1830 m., mirė toli, svetimam krašte. Motina augino mažą sūnelį, laikydama mokintinių gyvenimus, Mariampolėje, kur Mikalojus ir pabaigė 4-ių kliasų mokyklą. Tuo pasibaigė jo iškalos mokslas, nes motina, gyvendama savo rankų darbu, negalėjo atiduoti jo gimnazijon, nė paskui universitetan. Tokiu būdu visą mokslą M. A—ius turėjo įgyti pats per save, per savo paties darbą ir nepaprastą mintrumą. Būdamas kelerius metus guverneriu, namų mokintoju, jisai darbavosi, kiek įmanydamas, kad tik padidintų savo apšvietimą.

1859 m. M. Ak—ius buvo jau Kurše. Štai ką jis rašė iš ten vienam savo giminiečiui: „Renku lenkiškai-lietuvišką žodyną, tyrinėju lietuv. kalbą sulygindamas ją su sanskritiška, grekiška, lotyniška, slaviška, gotiška ir kitoms kalbomis. Čia Kurše neturiu nėkokios pareigos, čia gyvendamas noriu tiktai gerai pažinti latvišką kalbą. Dabar verčiu iš grek. kalbos į lenkišką Herodotą ir Homerą ir apdirbu poematą, kuris neužilgo rasi bus ir išspausdytas. Rengiuosi ir prie lietuv. gazietos, del kurios vyskupas M. Valančiauskis jau padavė ministeriui apšvietimo ir prašymą. Redakciją tos gazietos paveda man.“ Baigdamas tą laišką, jis dar prideda: „tapiau literatu, ne garbės jieškodamas, ne del kokių niekniekių; ne, aš noriu nešti naudą savo žmonėms, Lietuviams, tarp kurių gimiau ir išaugau.“

Gaila, kad visus tuos pradėtus darbus pertraukė maištas (1861—1863 m.), po kurio M. Ak—ius turėjo išsikelti iš savo tėvynės. Ten, svetimam krašte, Ak. vis dirbo, norėdamas įsigilinti į lingvistiką ir ypačiai į lietuv. kalbą. Kaip prieš maištą, teip ir dabar rašinėjo į lenkiškus laikraščius visokius straipsnelius daugiausia apie Lietuvą (1869 m. į Lvovo „Mrówka“); jis parašė ir pasergėjimus prie Lelevelio Lietuvos dievų, patekusius į V tomą šito istoriko darbų.

M. Ak—ius, kaip ir kiti emigrantai, prityrė daug vargo ir bėdos. Iš visų jo laiškelių matyt, kad jis matė daug nelaimių ir buvo labai išsiilgęs savo krašto ir savo žmonių. Nukentėjęs per Lenkmetį už Lenkų idėją, jis visuomet buvo didelis Lenkų bičiulis. Del tos priežasties Lenkai gana dažnai primena mūsų veikėjams A—iaus gyvenimą, kurs „mokėjęs mylėti *bendrą tėvynę — Lenkiją* ir nenorėjęs pertraukti to, ką teip stipriai su-

rišę tiek garbingų bei nelaimingų amžių“. M. Ak—ius mirė 26 d. Rugsėjo mėn. 1887 m. Paryžiuje, kur paliko pačią, du sūnu ir dukterį.

[1893 m. „Varpas“ N 12, pp. 181—183]. *K. Ob.*

Mųsų raštų kalba.

(1883—1893).

Pasinaudodamas iš progos, kurią suteikia šis ženklingas visoj Lietuvoj mėnuo, negaliu iškęsti ir aš neatsiliepęs į savo tautiečius nors keliais žodeliais. Mano darbas šiandien bus nurodyti, ne kokios idėjos, ne kokie siekiai vedė įkurtojus „Aušros“ ir kitų mųsų raštų. Ne, mano noras šiuo žygiu kur-kas mažesnis: aš noriu tiktai *apžvelgti mųsų raštų kalbą,* tą apdangalą, kuriuo dėvėjo mintys ir idėjos mųsų kėlėjų ir vadovų.

Suskatę dirbti dėl savo žmonių, dėl Lietuvos, mųsų vadovai visa širdim troško iškelti tėvynę ir jos kalbą. Dėl tos priežasties, reikėjo nurodyti ir visiems apskelbti, juog mųsų kalba yra visų geriausia, seniausia, garbingiausia. Atsirado pagaliaus tokie entuziastai, kurie drįso sakyti, kad lietuv. kalba ėsant motina kalbų mųsų kaimynų, kad mųsų kaimynų kalbos ėsančios tiktai žargonas, tik mišinys iš mųsų kalbos ir kas-žin kokių neaiškių garsų. Teip iškėlę savo kalbą, tūli kalbininkai išvedė, kad žodžius „pan, gospodarz“ ir daugelį kitų Lenkai ir kiti Slavai gavę tiesiog nuo Lietuvių arba, kaip buvo dar neseniausiai tariama, pasijėmę nuo mųsų ir tiktai savaip „suambrinę“. — Šitos kategorijos rašytojai neprivalė mokintis prigimtos kalbos: jug svetimų reiškinių, svetimų žodžių, nieko ne -lietuviško ir teip negalėjo būti, pagal tokią nuomonę, jų kalboje. Suprantamas daiktas, kodėl tie rašytojai patys neskaitydavo mųsų gramatikų (vok. k.), nesimokindavo kalbos iš dainų, pasakų ir nereikalaudavo, kad kas parašytų jiems kokį kalbos vadovėlį. Jų sustatyta gramatika buvo parašyta ne kitiems pamokinti; mokinti kitą žmogų, patys niekad lietuv. kalbos ir jos gramatikos nesimokinę, žinoma, jie negalėjo.

Turėdamiesi tokių pažiūrų ant mųsų kalbos, šitie mųsų vadovai negalėjo gražiai rašyti: jie labai maža tepadarė gero

mųsų raštų kalbai. Toji teip nevaisinga karta mųsų rašytojų jau nyksta, ir šiandien jau tiktai liekanos jų tematyti.

* *
*

Daug didesnis buvo skaitlius tokių rašytojų, kuriuos nepakákino kn. Miežinio gramatika. Jiems rodėsi, kad *geras* kalbos vadovėlis galėtų ne vieną pamokinti, kaip reikėtų rašyti, kokis reiškinys ar žodis iš daugelio žinomų tikrai lietuviškas, katras jų svetimas; žodžiu sakant, šitie rašytojai norėjo stovėti savo raštuose ant tvirto pamato. Bet gramatikos, kaip žinoma, nesulaukėme, o rašyti vienok reikėjo, nės žmonių reikalai vis augo ir augo ir mųsų tautos kilimas kasdien brendo. Kaip-gi tad darė mųsų rašytojai, neturėdami gramat. rankvedžio (?), kaip rašė mųsų dvasios kėlėjai, kurių kiti savo kalbą temokėjo tik todėl, kad pirmiaus buvo ganę savo tėvų bandą?

Keno atmintis buvo geresnė, kas buvo geriaus prisiklausęs tėvų kalbai, tas geriaus ir parašyti galėjo. Kas ilgai gyveno toli nuo Lietuvos, tas daugiaus pamiršo, ir tam rašant trūko daugiaus reikalingų žodžių. Čia reikia priminti, juog daug, gangreit didumas, pereitos dešimties metų rašytojų priversti buvo gyventi ne pačioj Lietuvoje, bet kitur, tarp svetimų, ne lietuviškų gaivalų. Per paskutinį dešimtmetį mes pristigdavome raštams žodžių ir todėl, kad mums, mokantiems savo kalbą tiktai iš sodžių, tankiai reikėdavo kalbėti apie tokius dalykus, kurių nėra dar sodžiuose; mųsų vadovams reikėdavo mat išreikšti ir tokios mintys, kurias jie buvo pasisėmę iš nelietuviškų šaltinių.

Ko trūkdavo rašant nepaprastos, o kartais ir paprastos įtalpos straipsnelį, tą rašytojas tankiausiai, neilgai trukęs, nusikaldavo; jis darydavo tai, kas kitų tautų jau senei ir išpalengvo padaryta. Gaila tik, kad mųsų rašytojai ne visada mokėdavo nusikalti reikalingus žodžius ir kartais suvis bereikalo kaldavo. Jug netikusiai nukaltiems žodžiams sunku bus išsiplatinti tarp žmonių.

Šis dalykas, t. y. kalimas žodžių bereikalo ir nemokėjimas, reikiant „nusikalti“, parodo, juog daugelis mųsų rašytojų, ar šeip ar teip, vis-gi *nutauto.* Stebėtis nėra iš-ko, nės visi mes gavome mokslą svetimose kalbose, daugelis net atprato savaip manyti. Tasai nutautimas dar aiškiau pasirodo, jei, pa-

ėmęs vieną-kitą mųsų laikraščių straipsnį, imi tyrinėti jį iš pusės sintaksio. Čion gali matyti tankiausiai visų kalbų sintaksį, tik nerandi tos dvasios mųsų kalbos, apie kurią galima turėt išmanymas įsiskaičius į žmonių dainas, pasakas, mįsles. Norom-nenorom turi pripažinti, juogei gangreit visas mųsų kalbos sintaksis guli dar žmonių kalboje, neišėjęs aikštėn.

*
* *

Yra dar viena, tuo tarpu nedidelė, bet, kiek matyti, gana visli saujelė mųsų rašytojų. Čionai kalbu apie tuos darbininkus, kurie moka rašyti gryna lietuv. kalba. Tie rašytojai teip-gi neapsieina nekalę žodžių, bet jų káltus žodžius žinovas kalbos, kurio ausis dar neatprato nuo prigimtų garsų, vargu galėtų atskirti nuo žodžių nugirdėtų tarp žmonių. Jie kala teip, kaip kala žmonės. Norėdami grynai rašyti, jie taikosi sekti ir dvasią mųsų iš pusės sintaksio. Juo toliaus, juo dažniaus randi tai apysakėlę, tai straipsnelį, kurs išėjęs, matyti, iš-po plunksnos tokio rašytojo. Kaip miela, kaip smagu rasti tokia kalba! Ne vieną nutautėlį gali pati tokia kalba atgaivinti ir pritraukti ant tikro, savotiško kelio.

Man rodos, kad nuo šių rašytojų prigulės ir ateitis mųsų kalbos. Juo greičiaus jie gaus viršų, juo tikresniu keliu eis mųsų raštų kalba. Jei iš šito kelio iškrypsime, tad vėliaus turėsime grįžti iš-kur atėję ir eiti vėl juo, nės tik tokiu būdu tikrai ir tvirtai auga ir gali augti raštų kalba. Juog tokiu pat keliu auga ir kitur rašto kalba, parodo mums teip tankiai dabar minimi artimiausi mųsų giminiečiai, Latviai. Latvių vadovai, matydami, kad jų pridirbti žodžiai netinka žmonėms, kurie tankiai net suprasti jų negali, jau keletas metų pradėjo rinkti, kiek įmanydami, savo tautos dainas, pasakas ir kitas panašias liekanas; jie tikisi pažinsią tokiu būdu dvasią savo kalbos ir tąs taisykles, kurių prisilaiko žemininkų kalba. Latviai turi jau prisirinkę keliolikią didelių tomų savo dainų, kelis tomus savo pasakų, daug mįslių. Žinovai Latvių kalbos kiekvienam norinčiam gerai pažinti jų kalbą ir jieškančiam latv. gramatikų dabar tankiai nurodo tiesiog ant minėtų rinkinių — pasakų, dainų etc.; jie nori tuomi pasakyti, kad tik tenai tegalima išmokti prigulinčiai jų kalbos. Taigi ir man anot tų Latvių rodos, juog lèngva bus ir gerà gramatika sustatyti ir grynai lietuviškai rašyti tik tuomet, kada mes gerai pažinsime *žmonių* kalbą

ir pradėsime rašto kalbos taisykles remti ant tų įstatymų, kuriuos mums duoda mųsų žemininkų, ypač sodiečių kalba. Rašytojai, kuriems teko gyventi svetur, toli nuo savo krašto, nebegalės nutausti kalbos dalykuose, t. y. neužmirš savo tėvų kalbos tik tuomet, kada jie turės po akių *daugybėje dainų, pasakų* gyvą paveikslą savo tautiečių kalbos.

Šiauliai, 3/15 Kovo mėn. 1893 m. *P. Vaidilas.*

[1893 m. „Varpas“ N 3, pp. 40—41].

1894

Kunigo Mykolo Miežinio žodynas lietuviszkas—latviszkas —lenkiszkas ir russiszkas. Tilžėje. Iszdůtas M. Noveskio, 1894 m., in 8°, psl. 292.

Kun. M. Miežinio žodynas, kaip rodo patsai antrašas, sustatytas keturiose kalbose ir, kaip galima manyti, parašytas tiems žmonėms, kurie mokėdami lenkiškai, rusiškai ar latviškai norėtų išmokti dar lietuviškai, arba tokiems lietuviams, kurie mokėdami lietuviškai malonėtų išmokti latviškai—lenkiškai —rusiškai.

Kad toksai žodynas yra reikalingas, apie tat vargu kas galėtų šiandien abejoti: yra nemáža latvių ir daug lenkų bei mūsų bajorų, kurie norėtų išmokti, kaip reikiant, lietuviškos kalbós; patys lietuviai, kurie lietuv. kalbą moka nuo mažų dienų, išėję mokslus svetimose kalbose, dažnai reikalauja žodyno, iš kurio galėtų tikrai gerai pažinti savo kalbós pamirštus ir visai nežinomus žodžius. Toksai žodynas dabar juo būtų reikalingas, nes Nesselmann'o žodynas jau nebegaunamas, o Kuršaičio „Lit. Deutsches Wörterbuch“ nedaug teapima žodžių ir vienat tokius, kurie buvo jam žinomi jo gimtinėje šalyje, Prūsų Lietuvoje (Kurš. „Deutsch-Litauisches Wörterbuch“ jau senei išpirktas). Ar šeip ar teip, lietuviškas žodynas ir mums ir svetimtaučiams šiuo tarpu labai būtų paranku turėti.

Bet sustatyti, kaip reikiant, žodyną yra nelengvas darbas: sustatytojas žodyno turėtų pats pažinti gyvąją mūsų kalbą ne iš vienos kokios tarmės, bet iš yvairių Lietuvos vietų; antra, toksai žmogus turėtų perskaityti daugybę lietuviškų raštų ir

surankioti, kas ten yra gero jo žodynui, ir trečia — autorius laukiamo žodyno turėtų dar suvartoti savo darbui visą tą medegą, kuri randama kituose lietuv. žodynuose ir šeip-jau raštuose apie kalbós dalykus, kuriuos surašė darbštūs kalbų žinovai ir tyrėjai. Visi žodžiai, kiek tik jų yra žinomose dabar dainose, pasakose, mįsliuose..., visi tie žodžiai turi būt gerai žinomi ir autoriui gero lietuv. žodyno. Jei bus išpildytos visos šitos sąlygos, tada nuo lietuv. žodyno galima bus laukti tikrai daug naudós.

Pažiūrėkime dabar, kiek iš šitų sąlygų išpildyta Kun. Miežinio žodyne, ir kam jisai tinka pagal savo turinį ir apdirbimą.

Kun. Miežinys nedaug tesurinko medegós iš svetimų darbų; Kuršaičio ir Nesselmann'o žodynų jis turbūt visai nežinojo, bent daugybė tikrai lietuviškų žodžių, kuriuos randame tų kalbininkų žodynuose, negavo vietos kun. Miežinio darbe. Kun. Miežinys, teisybė, žinojo ne vieną mūsų kalbós tarmę, bet gerokai mokėjo tiktai tą Lietuvos kalbą, kuri galėtų būt pavadinta „Pakuršiečių tarme". Jisai, matyti, gyveno ilgą laiką Pakuršėje, nuo savo kaimynų latvių ar sulatvėjusių lietuvių išmoko latvišką kalbą ir neilgai trukęs, kaip drąsus vyras, ėmė rašyti visą keturių kalbų žodyną. Tokiu maž-daug keliu atėjo pas mus „Kunigo Mykolo Miežinio žodynas". Kelias, žinoma, buvo lengvas: nėkokie filologų darbai, nė jų mokslo įstatymai netrukdė tos kelionės, nes kun. Miežinys visoms toms kliūtims pasuko iš kelio ir laimingai pro jąs pravažiavo. Šita istorija surinkimo žodyno paaiškįs visas tąs žodyno kliaudes, kurias tuojau aprašysiu.

1) Kun. Miežinys apleido daugybę paprastų mūsų kalbós žodžių. Skaitydamas pasaką: „Kaip pateko kerdžius prie dangaus vartų" (Ūkin. 1893 m., No. 8), neradau kun. Miežinio žodyne šitų išimtų iš pasakos žodžių: *darbštus* (yra tik *darbus), keli, keliolika* (yra tik „*kekiolika* (?), *keliolika*"), *kerdžius* (yra tik „*skerdis*, v. *kerdžius*", skyrium nėra „*kerdžiaus*"), *pavesti* (prasmėje *atiduoti, paskirti*), *skurdus, skurdžiai, sodietis, trukšmas, valdovas, viršenybė.* Pirmose 25-se „Anykščių šilelio" eilėse yra tokie žodžiai, nepaaiškinti kun. Miežinio žodyne: *apykraivis, kelmuotas, grožis (grožė), šlamėti, ola, kimsynė, lieknas* (adjekt.); du žodžiu: *apsalti* ir *raistas* kun. M-nys išvertė neteisingai. Kaip daug žodžių apleista kun. M-nio darbe, galima suprasti iš to, juog visas tas žodynas tiktai apie 15 000

žodžių teturi, t. y. tik tiek, kiek galėtų būti ketvirtoj dalyje pusėtino lietuviško žodyno.

Vienus žodžius kun. Miežinys apleido visai be priežasties, nes jo apleistieji žodžiai labai lengva rasti žmonių kalboje, — čia jisai pats kaltas; kitus žodžius, būtent daugybę tokių „rašto kalbós" žodžių, kuriuos jau vartoja beveik visi mūsų rašytojai, jisai apleido dėlto, juog prieš dešimtį metų, t. y. rašant žodyną, jų dar nebuvo kalboje, — čia nėra kun. Miežinio kaltenybės.

2) Kun. Miežinys nevisur atskiria latviškus žodžius nuo lietuviškų. Begyvendamas Pakuršėje, jisai girdėjo tarp lietuvių nemáža latviškų žodžių, kuriuos ir įsprąudė tiesiog į „lietuvišką" žodyną. Tokiu būdu mūsų žodynan pateko žodžiai, pajimti tiesiog iš latviškos kalbós ir žinomi tiktai Pakuršėje: *abejodas, abejodumas, ada* (liet. *oda*), *jemeslis* (liet. *priežastis*), *skabas* liet. *skobus, suskobęs* — sinonimas žodžių *rūgštus, surūgęs, apgerbs* (= *drabužis*), *pret* (= *prieš, priešais*)...

3) Išreikšdamas žodžių prasmę, kun. Miežinys nepasirūpino, kad prie mūsų žodžių būtų parinkti visai atsakomi, tam tikri svetimi žodžiai; lietuvišką žodį kun. Miežinys dažnai paaiškina tokiais svetimais žodžiais, kurie toj vietoje visiškai netinka. Pavyzdžiai: *ėdrus* (= kurs daug ir viską valgo) rusų kalboje gauna prasmę хищный (= gyvėdra), *eikvojimas* arba *aikvojimas* prie prasmės „tehreschana, расточительность" gauna dar bereikalingai prasmę latv. *wehjprahtiba* (= lengvamanystė, lengvatikystė), rus. распоряженіе (= įsakymas, liepimas); *jo mylista* latv. kalboje reiškiąs, pagal kun. Miežinį, *juhsu* (?) *žehlastiba; įpykti* ir *įpykinti* раззлобить (=įpykinti); *baimingas* neatskiriamas nuo dievobaimingas ir išverstas rusiškai благочестивый (= dievobaimingas, maldingas); *atlyžti* (Miež. *atližti*), kurs žinomas prasmėje „nustoti pykus" arba „atsileisti", rusiškai išverstas облегчить, убавить (= palengvinti, sumažinti); *tamsta* rus. Ваше благородіе, преподобіе; *taip* rus. такъ какъ (= kadangi, nėsa, nes); *szventas* lenk. *święty, szventasis* lenk. *świętobliwy, świętoszek, pobożniś* (nors tarp *šventas* ir *šventasis* visai nėra skirtumo prasmės).

4) Vietomis yra nemáža netikusių latviškų, lenkiškų ir rusiškų žodžių. Kartais kun. Miežinys įrašo netikusius ir lietuviškus žodžius, jo paties nukaltus ir visai nevartojamus latviškoj kalboje. Prie tokių netikusių lietuv. žodžių reikėtų priskaityti:

beržyninis, beržotinis, didumeninis, eglyninis, puczkarne, samdinįkinis etc.

5) Žodžiai, kuriuos mės gavome iš svetimų kalbų, padaryti nuo pradžios lyg galui pagal svetimus pavyzdžius. *Egipcijonas* (=egiptietis) kilo iš lenkiško „egipcjanin“, *erbavinė* popiera (= štempeliuotoji p.) iš lenkiško „papier herbowy“, *estinieks* (= estas, estų tautos žmogus) savo priesagą —*ieks* gavo pagal latviškos kalbós žodžius (*darzinieks* = daržininkas, *gudrinieks* = gudrininkas, gudruolis). Visi trįs šitie žodžiai neteisingai išversti ir latviškai: *egipters, erbains papirs, estzemnieks* (turėtų būti — *egiptietis, stempelpapirs, ihgauns* arba *ygauns)*.

Prie silpnųjų pusių aprašomo žodyno turiu pridėti dar nenuoseklumą rašybos, sumaišymą tarmių, neatskyrimą sinonimų, vietomis nepaženklinimą balsių ilgumo ir žodžių kirčio. Jei kur galima apseiti be ypačių ženklų ilgomsioms balsėms ir žodžių kirčiams išreikšti, tad žodynuose ir gramatikose, man rodos, be tų ženklų vis tik nereikėtų rašyti lietuv. žodžių: stoka šitų ženklų didei kliudo skaitymą tiems, kurie nesupranta įrašytų žodynuose ir gramatikose žodžių.

Nurodęs nemáža kliaudžių, randamų kun. Miežinio žodyne, būčiau neteisingas, kad nenurodyčiau ir to, kas jame tikrai gero yra. To gero, teisybę sakant, nedaugiausia. Viena, kun. Miežinio žodynas turi daug gerų žodžių, težinomų Kauno gubernijoje ir nėsančių Kuršaičio bei Nesselmano žodynuose. Kas norėtų pažinti Kauniečių kalbą, tam Miežinio žodynas gal atnešti nemažą naudą. Antrą, šitame žodyne yra daug mįslių, priežodžių, patarlių etc.... Pavyzdžius, nors dažnai jie įrašyti ne savo vietoje, kun. Miežinys sėmė iš gerų šaltinių, būtent iš žmonių kalbós. Rinkdamas tokiu būdu pavyzdžius, kun. M—ys pabrangino visą savo žodyną: mįsliai, priežodžiai, patarlės, — visi tokie dalykai gali būt su didele nauda suvartoti medegai lietuv. gramatikos ir ypačiai mūsų kalbós sintaksiui. Šitiedvi žodyno ypatybi priskiria visą kun. Miežinio darbą prie tokių, kurie tegali būt medega kitam geram darbui, būtent mūsų žodynui ir mūsų kalbos gramatikai. Praktiškiems siekiams reikalingas būtų daug pilnesnis ir geriaus apdirbtas žodynas.

P. Vaidila.

[1894 m. „Varpas“ N 7, pp. 103—104].

Vaikų knįgelė paraszyta kunįgo vyskupo Motiejaus Volonczausko. Vilniuje, 1864, in 16°, psl. 100.

Šita nedidelė knygutė parašyta mažiems vaikams, tik-ką pérėjusiems abėcėlę ir norintiems daugiaus ką skaityti, bent toks buvo siekis vysk. Valančiauskio, kitą-kart atspausdžiusio ją „su abrozdėliais“ ir paskyrusio, kaip rodo knygutės antrašas, mūsų vaikams. Bet spaudimas, apie kurį noriu pakalbėti, daugeliu skiriasi nuo to, kurį kitą-kart parengęs patsai Žemaičių vyskupas. Pirmiausia, čia mės turime aprašymą vysk. Val—io gyvenimo, pirmam spaudime to straipsnio, žinoma, negalėjo dar būti. Patsai aprašymas sustatytas del tokių, kurie jau neprivalo kákintis mažmožiais ir pasakėlėmis, būtent del rimtų, jau suaugusių ir šį-tą skaičiusių žmonių. Iš šito trumpo aprašymo matyti visas velionio paveikslas, čia nurodyta, koks jis buvo darbininkas, koks visiems geras piemuo, koks ir kaip labai prisirišęs prie savo tautos kunigas. Jei neklystu, tai mės dar nebuvom turėję tokios mirusio mūsų rašytojaus ir darbininko biografijos. Todėl už šitą pridėjimą Lietuviai bus didei dėkingi perspausdžiusiems „vaikų knygelę“; gaila tik, kad tasai pridėjimas parašytas ne populiariškai, ne visiems suprantamai, ko būtų galėta laukti nuo knygutės, paskirtos žmonėms, arba tariant žmonių vaikams.

Knygutėje yra devyni skaitymai iš žmonių, dažnai vaikų gyvenimo; kitą-kart jų buvo net septyniolika. Kodėl išleistojai sumažino skaitlių mirusio vyskupo apysakėlių, sunku mums tuotarpu suprasti. Taigi, čia mės turime darbą ne su pilna „Vaikų knygele“, bet tik su viena jos puse. Nėr ką besakyti, kad išleistojai knygelės, nors ir ne visą ją perspausdydami, atliko itin gerą, tikrai reikalingą Lietuvai darbą: skaitymų vaikams, kaip žinoma, mūsų literatūroje labai máža, ypač nedaug teturime tikrai gerų, visai tinkančių vaikams knygučių. Neturint-gi tam tikrų rašytojų dabar, reikia naudotis ir iš to, ką yra parašę tokie įstabūs vyrai, kaip antai miręs Žemaičių vyskupas, kurs, kaip žinoma, mokėjo rašyti teip, idant būtų suprantamas didumui žmonių ir vaikams. Todėl visiems, kurie turi vaikus, reikėtų naudotis iš pasirodymo šitos itin geros „vaikų knygutės“, jau senei išnykusios, kaip sakoma, iš mūsų „knygynų.“ Gaila tik vėl, kad išleistojai sutrumpino sau darbą. Jei jų išleistos apysakėlės ir geresnės už kitas, tad vis-tik ir tarp tų,

kurios dar neperspausdytos, yra daug smagių ir gražių mažmožių, kuriuos mūsų vaikai būtų galėję skaityti su didele savo nauda. Kad jie nebūtų teip pasielgę, t. y. sutrumpinę Val—io knygutės, tad būtų dar viena nauda buvus iš jų darbo: tie, kurie neturi pirmojo spaudimo, būtų galėję susipažinti su *visu* Val—io darbeliu, paskirtu vaikams.

Augščiaus pasakiau, kad išleistojai šitos knygutės perspausdė seną vysk. Val—io darbą. Reikia dabar žinoti, kad mirusio vyskupo knygutė buvo rašyta tuo-met, kada mūsų raštuose viešpatavo Žemaičių tarmė ir mūsų literatūroje buvo tokie paveikslingi „Žemaičių" rašytojai, kaip antai — vysk. M. Valančiauskis, Sim. Daukantas ir Laur. Ivinskis. Taigi ir šitos knygutės kalba pirmiausia buvo žemaitiška. Dabartiniai-gi išleistojai perrašė ją teip, kaip rašoma dabar, ir tokiu būdu „žemaitiška" Val—io knygutė pavirto į visai „lietuvišką" darbą. Man rodos, kad su *populiariškais* darbais, skiriamais žmonių skaitymui, teip pasielgti išleistojams neturi būt ginama. Jei dar išleistojai, geri žinovai kalbós, panorėtų kur-ne-kur pertaisyti išleidžiamą knygutę, išmesdami iš jos dabar nykstančius iš mūsų raštų barbarizmus, tad vėl nieko pikto nepadarytų žmonių raštenybei, nes žmonių knygutės tik vieną siekį tegal siekti, būtent kad būtų žmonėms naudingos ir kad parašytos būtų gryna, gražia ir lengva kalba. Tokio pataisymo, t. y. išmetimo iš knygutės barbarizmų ir klaidų, turėtų, man matos, ir pakakti išleistojams; daugiaus jie nieko nebeturėtų daryti su svetimu darbu. Visi vietiniai žodžiai ir reiškiniai, Žemaičių provincializmai, neturėtų būt varomi šalin ir perkeičiami ant labiaus žinomų „lietuviškų" žodžių ir reiškinių. Žinoma, juog „taisant" svetimą darbą reikia dar visuo-met būti labai atsargiam; „taisytojas" turi didei sergėtis, kad betaisydamas nieko nepagadintų. Nėr ką sakyti, kad atsargumas juo labiau reikalingas buvo, pertaisant darbą tokio žinovo savo kalbos, kokis buvo vyskupas Valančiauskis.

Dabar pažiūrėsim, kaip pasielgė su V—io darbo kalba išleistojai „Vaikų knygelės". Apskritai imant, knygutės kalba pusėtina, nebiauri. Vienok, įlindus gilyn, tuojau galima rasti ir keli nusižengimai prieš kalbos mokslą. Pirmučiausia puola į akį tos vietos, kurių, matyti, nesuprato nė patys taisytojai Val—io darbo. Šit kelios tokios vietelės:

Jablonskis su Žemaite (Gardine).

„Atsikėlęs nepasilenkė (= *nepaslinko, tingėjo)* nusiprausti“, p. 16; „rausė sėklinias morkas (=*ráustė* arba *raudavo sėtinius* [: kolius, gručkus :], morkas)“, p. 16; „nenorėdama, kad kiti žinotų (= nenor. *sūnaus įspėti* [: pagraudenti, pamokinti :], užtylėjo)“, p. 17; „įsiteikė sau strielbą“ (=*įsitiekė* arba įsitaisė šaudyklę), p. 21; „tavo butas mažas“ (= t. *buta* [: ne viena kokia trioba,bet visas gyvenimas, visi namai, gyvata, duba:] maža), p. 24; „dar nebuvo vienas, bet buriai vaikų (=...... bet *būryje* vaikų), p. 29; „kirmių, vabalų ir muselių“ (= k., v. ir *musulų* arba *mašalų),* p. 33; „namas“ (žem. „numa“) visur vartojamas vietoje „butas, pirkčia, rūmas“ (p. 38); „girnų kūlys“ (=girnų kūliai, ákmens), p. 38; „vilkas karveles apnyko“ (= v. k. *apniko,* t. y. užpuolė; *apnyko* = aplyso, mažumą sulyso, maž. sunyko), p. 39; „Mikė raičiojos“ (= M. *ratâvo,* t. y. susijėmęs pilvą juokėsi), p. 39; „matušėle, duok man, ko noriu“ (= m., d. m. *ką nors),* p. 45; „eik, dukrele, neapveizėsi“ (= ... *neapvežėsi,* t. y. netversi, netrivosi), p. 50*); „laikėm prie gyvenimo ir dabojome“ (= l. prie gyvenimo *žardžiuose* ir dabojome); (žem. ir) latvišk. *apluokas* (= *aplankas) = lietuv. *žardis,* užtverta pieva gyvuoliams (arkliams, veršiams) pasiganyti, p. 67; „imkit gerą į ranką“ (= imkite gerą *įrankį* arba įnagį), p. 100.

Prie antros kategorijos klaidų priskaitau visas žemaitiškas formas, vartojamas prie formų tikrai lietuviškų. Čia paminėsime tokias klaidas:

„Temokas rašto“ (= tesimoko, tesimokina r.), p. 15; „šytalas“ (= *švietalas, švietis,* trupai, kozyriai); „svets“ (= *svečias);* „šukuo, susišiauš, vyresnybė lup mumis“ (= *šukuoja, susišiaušia, v. lupa mus);* „žmonės byli, sūnai, sūnáms, antmovė, antsimovė“ (= žm. *bylūs: šnekūs, kalbūs,* [*: sūnūs:* nom. plur.:], *sūnums, užmovė, užsimovė);* „priveizėti“ (=priveizdėti); „puoš. ir lepin, neleid“ (= puošia ir lepina, neleidžia). Man rodos, juog žodžių ir vardų formose ir apskritai sakant gramatikoje neturėtų būt maišomos visokios tarmės mūsų kalbós.

---

*) Sulyg.: „ponybė *neapvežėdama* savo karaliaus“ (= p. *nekęsdama* s. k.)...; „žmonės *neapvež,* bet Tu manę myli“ (Val., Gyv. Šv. p. 2, 18). Jei čia-pat prigulėtų ir lietuv. žodis „neužsi*vie*žti“ (sulyg. „juodu neužsi*vie*žia“ = juodu nesutinka, vienas kito nekenčia), tad turėtume gal-būt rašyti „neap*vie*žėti“ (su *ie*).

Liekti dar kelios yvairios klaidos, kurių netaisė išleistojai knygutės, kartais ir tokios, kurias netyčia įspraudė knygutėn patys išleistojai. Šitai kelios klaidos:

„Su putra pripiltas“ (= *putros* pripiltas); „kojos *nuo* gervių sukapotos“ (= k. *gervių* suk.); „negalėjom kaip reik dasekti“ (= negal. *kaip reikiant susekti* arba ištirti); „ans“ (= *is, jis,* prasmėje vok. *er,* slav. *on*); „dasižinoti, dasiklausti“ (= *patirti, išsiklausti*); „čestavoti prietelių“ (= *mylėti, vaišinti bičiulį*); „be jokio reikalo“ (= be *kokio* reikalo); „išmėtinėja tau tokią idą“ (= išmėt... *ydą, ydvą,* arba *kliaudę*); „lyg laiko“ (zawczasu, заблаговременно, frühzeitig, rechtzeitig), turėtų būti *„lyg laiku“* arba *„lyglaiku“* (žemait.), reiškinys-gi „lyg laiko“ reiškia „do czasu, до времени, bis zur Zeit“; „rytą metą“ (= rytmetyje), turėtų būti „rýto metą“ (sulyg. „ned*ėlios* dieną, vasa*ros* metą“); „su kuom, su tuom, su kuriuom, tuomtarpu“ (= su *kuo,* su *tuo* arba su *tuoju,* su *kuriuo* arba su *kuriuoju, tuotarpu*); „ponas buvo negeriantis“ (= p. buvo *negerias*); „meška, gaspadorius, žalnierius“ (= *lokys, šeimininkas* [: namininkas. ūkininkas, dubininkas:], *kareivis).*

Kadangi mums reikės tur-būt ir kiti Val—io darbai perspausdyti, todėl tikiuosi, kad iš mano nurodymų tiks pasinaudoti, jei pateks į jų rankas šis straipsnis, visi tie, kurie panorėtų ir galėtų spausdyti bei taisyti žemaitiškus raštus.

Ant. Žemaitis.

[1894 m. „Varpas“ N 4, pp. 60—61].

1904

Kalbos dalykai.

(Rašomosios kalbos kritikai).

Varpo sąsiuvinyje, paskirtame „Aušros“ atminimui, yra straipsnelių labai įvairių ne tiktai iš atžvilgio į turinį, bet ir į pačią rašytojų vartojamąją kalbą. Man ypačiai keista matyti tame sąsiuvinyje nepaprastas kitose literatūrose rašytojų kalbos įvairumas: paprasčiausieji daiktai ir paprasčiausiosios mintįs tame pačiame sąsiuvinyje vienų rašytojų vienaip, kitų kitaip išreiškiamos, rašytojų kalbos vienodumo, kiek jo reikalauja paprasčiausieji kiekvienos rašomosios kalbos įstatymai, — aš kalbu ne

apie suprantamus stiliaus įvairumus, — visai nematyti. Tas kalbos margumynas, paskirtas brangių dienų atminimui, mane tiesiog užgavo, ir, kad ir pats nemokėdamas kaip reikiant tėvų kalbos, panorau pamėginti, be negalėsiu... šį-tą tame margame mišinyje pataisyti. Pradžiai vienok norėčiau paliesti tiktai kurias-ne-kurias kelių rašytojų kalbos ypatybes.

1) Tęnai rašoma: „visokios partijos su savo ypatiškais *siekiais* (p. 96), turėdami siaurus *siekius* (p. 51), kitą *siekį* siekti (p. 71), *dėl mierių* agitacijos (p. 81).“ Prie *siekis - mieris* yra vartojamas ir plačiai žinomas Žemaičiuose žmonių žodis *tikslas* (Ziel). Žodžio *siekis* žmonių kalboje nėra, jo nė būti negal: prie veiksmažodžių — *augti, daužti, gniaužti, šauti, liežti, siekti* tėra daiktavardžiai — *ūgis, dūžis, gniūžis* (sulyg. „motynos *dūžis,* kaip sviesto *gniūžis*“), *šūvis, lyžis, sykis* (sulyg. „ne vienu *sykiu* = *kirčiu* medis nukertamas“); visi tie daiktavardžiai turi žodžio šaknyje ilgą tvirtagalę balsę, ne dvibalsę. Kaip prie *lyžis, ūgis* yra *liežimas, augimas,* teip prie *sykis* yra *siekimas* (Strebung). Daiktavardį *mieris,* kiek žinau, vartoja raštuose Prūsų lietuviai, sugretindami jį turbūt su *miera* (Mass). Ar ne geriaus būtų pabaigtinai apsistojus prie Žemaičių žodžio *tikslas* (sulyg.: „neparodė *tikslo,* kuriam rašė; jo *tikslui* pinigus renka“). [4]

2) *„Sandarbininkas* (p. 51), — *kauti* (p. 68), — *kystė* (p. 69), — *kavimas* (p. 69), *santautietis* (p. 74).“ Visi šitie žodžiai be nebus iš oro, ne iš žmonių kalbos žinojimo, pagauti: prie *daržininkas, maldininkas, arklininkas* etc. nėra juk žodžių *sandaržininkas, sąmaldininkas, sanarklininkas,* nes veikėjų vardai, vartojamieji žmonių kalboje be priešdėlio *san-,* negal būt vartojami, tokių-pat veikėjų vardams pavadinti, su priešdėliu *san-*. Samprotauju, jog *sandarbininkas* iš vokiečių žodžio *Mitarbeiter* arba rusų сотрудникъ, ne iš gyvosios kalbos pavyzdžių tegalėjo kilti mūsų literatūroje. Žodžių *sandarbininkas* ir *santautietis* reikšme galėtume, mano nuomone, nepažeisdami savo kalbos įstatymų, vartoti žodžius *bendradarbis* ir, jei būtinai reikėtų, *bendratautis* (prie *tautietis*): kaip sakoma „mano *bendravardis*“ (= žmogus, su kuriuo turiu bendrą vardą), teip galėtų dažnas pasakyti ir „mano *bendradarbis*“ (= žmogus, su kuriuo jo turimas bendras darbas); žodžio priegaidis turėtų būti tvirtagalis, kaip žodžiuose *„baltaplaukis, juodadarbis“*. Kaip prie *bernas,*

piemuo sakoma *bernauti, piemenauti, bernavimas, piemenavimas* (berno, piemens profesija), teip prie *bendradarbis* galėtume prireikus pasakyti ir *bendradarbiauti* (prie *darbuoties), bendradarbiavimas* (bendradarbio profesija; sulyg. žmonių žodį *savarankis,* prie kurio yra ir *savarankiauti, — kiavimas).* Šnekamojoje kalboje turime žodžius: *sandora, sąmonė, sankalba, sąnašos, sąspara, sąšlavos, santarvė, sąmėžinis...* (prie *suderėti, sumanyti — susimanyti, sukalbėti, sunešti, suspirti, sušluoti, sutarti, sumėžti...*); visi tokie žodžiai, žinoma, neduoda dar tiesos žodžiui „san—darbininkas" pasidirbdinti.

3) *„Žingeidus* lietuvis (p. 66), kas bus *žingeidus* su jais pasižinti (p. 74), *akyva* gromata (p. 69), *akyva* istorija (p. 76)." Būdvardžio *žingeidus* lietuvių kalboje negali būti, jo nė nėra. Kad ir būtų kalboje žodis *žingeidis, žingeidys* (= žmogus, kurs trokšta žinių, mokslo įgyti, *mokslanora),* tad vis-tik negalėtų prie jo būdvardžio *žingeidus:* prie *veidmainis, keleivis, šienpiovys, juokdarys* juk neturime būdvardžių *veidmainus, keleivus, šienpiovus, juokdarus.* Tikrai nežinau, kur pačių žmonių vartojamas nuo senovės žodis *akyvas,* bet iš žinių, kurias iš kitų žmonių tuo tarpu turiu, samprotauju, jogei *akyvas,* jei kame yra tikrai vartojamas, reiškia tiek, kiek ir *akylas* (sulyg. *„akylas* vyras, laukas *akylas* — miškas *ausylas").* Iš to, kas man žinoma, sprendžiu, jog *„akyvos* istorijos", kaip ir *„akyvos* gromatos" mūsų kalboje turbūt nėra. Antra vertus, iš žmonių kalbos (imu ne vieną tarmę) žinau žodį *įdomus* (vietomis *įdėmus*): *„įdomus* daiktas, bemerkenswerte, interessante Sache, ir *įdomus* žmogus", aufmerksamer Mensch (sulyg. *įsidomėti, įsidėmėti).* Dvi to būdvardžio reikšmi*) negali būti keista: sakoma juk *„įstabus"* (=veikiai pastebimas) ir vietomis *„įstabus* (=kurs veikiai ką pastebi) žmogus" (sulyg. „kas to vaiko *įstabumas*!"); „peilis—*marus* daiktas" ir „katė *nemarus* gyvulys"; *„reikalingas* daiktas" ir „žmogus kokio daikto *reikalingas,* žmogus arklio, pašalpos *reikalingas".* Rasi žodžiui *žingeidus* (neugierig) atstoti geri būtų žmonių kalbos žodžiai *smailus, smalsus:* „koks Tamsta *smailus,* kokios jo *smailios* akelės, visos Jievos (moters) *smalsios*?" Ar šeip ar teip, du pirmuoju pasakymu teip

---

*) *Reikšmė* = Bedeutung, значенie; prasmė = Sinn, смыслъ, sens.

teišversčiau: „*mokslanora* (wissbegieriger, lernbegieriger, sulyg. *daugnora)* lietuvis, *smalsus, smailus* (neugieriger) lietuvis, kas *įsigeis, panorės* su jais pasižinti, kam bus *įdomu* su jais pasižinti, o išgirdęs sakant ir rašant „*įdomi* istorija, *įdomi* žinia, *įdomus* laiškas — lakštas“ nėkiek nenustebčiau.

4) „*Antgalvis* („nadgłówek“, Titel, p. 95), *ukėsas* (p. 51), galėjau kreipti *atydą* ant kitų dalykų (p. 78), dyviną *įspaudą* padarė (p. 79), *įspūdį* padarė (p. 94), *neatbūtinai* („niezbędnie“) reikia (p. 96), knygų *apart* maldaknygių neturėjome (p. 94), *apart* lietuvių pulkelio buvo dar... (p. 80), *įtalpa* (Inhalt, p. 101).“ Turbūt metas jau būtų apsistoti prie žodžių: *antrašas* (Titel, sulyg. „antvožas“; die Adresse = *adresas, adrisas* ne *antrašas), valstietis,**) *įspūdis* (Eindruck, žmonių žodis: „keista, nuostabų *įspūdį padarė“), būtinai* (ganz; durchaus; ne „*neat*būtinai“), *turinys* — *tūrinys* (kas kame turima — tūrima, Inhalt). Prie *atyda* rašoma dar *atydė, atidė.* Iš žemaičių kalbos žinau žodį *atìde,* kurs augštaičių tarmėje turėtų skambėti *atìdė,* arba tariant *atidžià* (sulyg. žem. *prade,* augšt. *pradžia): „*su *atide* (= su *atidžià,* atsidėjęs) skaito“. Norint augščiaus įrašytąjį pasakymą įdėm lietuviškai išreikšti, teip tereikėtų, man rodos, sakyti: „galėjau akis (ir *atidžią)* į kitus dalykus atgręžti, galėjau kitus dalykus *(pa)boti* (sulyg. „būti buvo, tik *nepabojau“, „boti bojau,* ale nepastebėjau“), galėjau savo *įstabumą* — *įdomumą kitiems* dalykams suvartoti, galėjau kitus dalykus *įsidėmėti...*“ Žodžio *apart* (ausser) lietuvių, kaip ir latvių, kalboje turbūt nėra; jo vietą latvių ir lietuvių kalbose dažniausiai atstoja prielinksnis *be.* Vietomis, kada jis netinka, reikėtų be jo apsieiti: vietoje „*apart* stokos darbininkų... mums trūksta dar kritikos (p. 64)“, reikėtų sakyti: „ne vien darbininkų mums trūksta (stinga), mums trūksta ir kritikos“ arba „dar stinga mums ir kritikos, ne tiktai darbininkų“, „ne tiktai darbininkų, bet ir kritikos mums stinga (trūksta)“.

---

*) Žodis *ukėsas* (iš *ūkis)* visai nesuprantamai nukaltas (žmonės sako: „*vaikas*“, ir „*vaikesas*“, „*merga*“ ir „*mergėsė*“). Svetimšalių žodžiai *Bürger,* гражданинъ, *obywatel* turi savo reikšmę įgiję iš Burg, градъ (городъ) *obywać* (= gyventi nuosavą turtą valdant), nors dabar jie labai jau nutolę nuo tos pirmykštės reikšmės. Mūsų *valstietis* būtų įgijęs savo reikšmę iš *valsties — valsčiaus,* iš to menko narvelio, kuriame męs, kaipo žmonės, turime dar šiokį-tokį balsą. *Sodietis* (= sodžiaus, sodos žmogus) = *Bauer* (skiriant nuo *miestiečio, miestelėno).*

5) „Išsilavinimas (p. 51), lavinti (p. 60), išsilavinęs (p. 64)." Iš žmonių kalbos esu girdėjęs tiktai „*lavi* (= apsukri, gerai peles gaudanti) katė, vaikas *lavijas* (= šiek-tiek pramoksta, eina gudryn), tėvas vaikus *lavija* (= gudrina), žmogus gyvulį *lavija* (= rūpinas, kad gyvulys būtų mitresnis, žvalesnis)": tas žodis yra vartojamas kalbant apie darbą, neturintį rimto, plataus tikslo. Kodėl gi negalėtume šitam reikalui vartoti žodžių: *išsiplėtojimas, plėtoti, išsiplėtojęs, išplėtotas*...? Kitų kalbų žodžiai: развивать, *rozwijać, entwickeln, développer*... turi, prie savo siauresnės, konkretinės prasmės (*ein Tuch entwickeln*), ir mūsų rašomosios kalbos žodžio *išlavinti* reikšmę *(einen Menschen entwickeln)*.

6) „Su ypatingu *guodojimu minėti* (p. 57), su *pagarba* paminėti (p. 70)." Prie *guodoti* vartojamas rašomoje kalboje ir daiktavardis *guodonė*. Veiksmažodis *guodoti* — *guodžioti* (vietomis *godoti*) turi kalboje savo atskirą prasmę — *gailėties, užjausti, nuskųsti, dažnai paguosti,* nereikšdamas to, kas svetimšalių žodžiais — *szanować,* уважать, почитать, *achten, ehren* išreiškiama. Rašomosios kalbos žodis *(pa)guodonė* yra padarytas nusižiūrėjus ar nusiklausius į šnekamosios kalbos *pašėnavonę*. *„Šėnavojimui"* rašomojoje kalboje, man rodos, reikėtų pasikakinti žodžiais: *gerbti, pagarba* (prie *garbinti, garbė)* ir, kur reikiant, jų sinonimais: *lenkti, tausoti, nuolanka*..., nors žodis *gerbti* Pakuršėje reiškia ir ką kita *(valyti, kuopti, švarinti*...).

7) „Tą *užduotį* (p. 53), šitos *užduoties* męs laikėmės (p. 71), *atminčiai* „Aušros" (p.p. 49, 58)." Prie žodžio *užduotis* esu sutikęs rašomojoje kalboje ir *uždavinys* (sulyg. *siuvinys, pavilkinys*...); esu girdėjęs ir iš sodiečių, kalbančių apie „aritmetikos uždavinius". Žodis *uždavinys* (= kas užduodama, kas užsiduodama) turėtų, mano nuomone, visiškai išstumti iš rašomosios kalbos ne visai ištikimą savo draugą *užduotis*. Prie *uždavinio* reikėtų, žinoma, vartoti ir „aritmetikos *uždavinynas"*. — *Atmintis* reikėtų būtinai skirti nuo *atminimas:* „nelygu žmogaus galva, nelygu kiekvieno *atmintis;* „Aušros" *atminimui,* žmogaus darbų *atminimui* išleista tam tikra knygelė" (sulyg. „išmokau *atmintinai"*, auswendig). Tame pačiame „Varpo" sąsiuvinyje pati redakcija žodį *atminimas* vartoja kaip reikiant (p. 111).

8) *„Mąstis* (= mintis, p. 71), nė *mislyti* (p. 74)." Prie tų žodžių rašytojų vartojama ir — *mintis* (senovės žodis), *manyti,*

galvoti, tarti (sulyg. „aš *tariau* -- tu nežinai, jis *tarėsi* daug žinąs"), *dingoti;* prie jų reikėtų ir apsistoti *(mąstis* žemaičių tarmėse turi žodžio *mostis* prasmę).

9) „Dvasė žmonių *kaslink* savo tautos užmigusi (p. 79), vyrai subrendę *sulyg* lietuvystės dalykų (p. 94), pabudinti jo meilę *sulyg* savo kalbos (p. 95), pilnas karštos meilės *prie* savo tėvynės (p. 102), sužadino tėvynės meilę (p. 51), apie taktiką *sulyg* kunigų štai kas pasakyta (p. 55), tokia buvo taktika *sulyg* maskolių valdžios (p. 55), veikėjų kuopelė, sutirpusi *sulyg* kelių žmonių... (p. 63)." Pasiremiant ant žmonių kalbos reikėtų sakyti: „karštai savo *tėvynę mylėdamas,* pilnas karštos savo *tėvynės meilės,* sužadino *tėvynės meilę,* sužadino jame savo *kalbos meilę,* apie taktiką *su* kunigais štai (šit) kas pasakyta, tokia buvo taktika *su* rusų valdžia, veikėjų kuopelė sutirpusi *sulig* keliais žmonėmis (sulyg. „vandens *sulig* keliais tebuvo, man *sulig* pečiais tebuvo"), kuopelė sutirpusi *į* kelis žmones, t. y. pavirtusi keliais žmonėmis (sulyg. „visas ledas sutirpęs *į* vandenį" = pavirtęs vandeniu)"... Du pirmuoju pasakymu (p. p. 79, 94) reikėtų visai kitaip išreikšti, daug žmoniškiaus, lyginai teip, kaip juodu visose rašomosiose kalbose būtų išreiškiamu: „žmonių, kaipo atskirós tautós, dvasia užmigusi, žmonių tautiškas susimanymas užmigęs, žmonių tautiška sąmonė užmigusi ir jie savo tautos reikalų nesupranta; vyrai subrendę tiek, jogei gali lietuvių tautós reikalus suprasti; vyrai pribrendę ligi savo tautos reikalų supratimo, vyrai subrendę sulig savo tautos reikalų supratimu (sulyg. „kuopelė sutirpusi *sulig* keliais žmonėmis"). — Žodis *kaslink* yra kilęs iš *kas* ir dialekt. *link* (= *kas lik, kas lig, kas ligi, kas iki* = *lenk.* „co do"). — Kaip ir kuomet vartojamas tarmėse žodis *sulig,* aišku gal būti iš P. Kriaušaičio gramatikos pavyzdžių: to prielinksnio vartojimas nėr teip platus, kaip norėtų kurie-ne-kurie iš mūsų rašytojų (Kriauš. *sulyg.* = *sulig).*

10) „Po *nekurio* laiko (p. 99), *kai-kurie* vabalai (p. 100), *mokytinis* (p. 94), *pradinė mokslinyčia* (p. 100), įsteigė *mokslainę* (p. 79), iš *pamokslinyčios* apskelbė (p. 100), *mokslinčius* ir be jos *pažinties* (v. *atmintis)* nieko nepraranda (p. 65), *netrivojau* ilgiaus (p. 91), *sąjautė* (p. 74), *užganėdinti* (p. p. 56, 67), *apšviestūnai* (p. 65), *bėgūnai* (p. 63), *apšvietos* reikalai (p. 66), su *pagelba* (p. 66), *sodauninkystė* (p. 66), *biskelį* senesnis (p. 66), *už-*

kenkė (p. 73), *savistoviai* valdyti (p. 73)." Sekant bendruosius lietuvių kalbos įstatymus, kurių-ne-kurių tarmių savotiškumus, ir pasiremiant ant šnekamosios kalbos žodžių, teip tereikėtų, man rodos, žmonėms rašyti: „1) po *kiek* laiko, *netrukus, neilgai trukus;* 2) *kai-kurie* vabalai, jei *kurie* vabalai etc., *kurie -ne-kurie* vabalai (sulyg. *kada-ne-kada, kur-ne-kur, kame-ne -kame;* žodis *nekuris,* jei mūsų kalboje kame-norint žmonių vartojamas, turbūt pagautas bus iš slavų *niektóry,* нѣкоторый); 3) *mokinys* (paprasčiausias žmonių kalboje žodis); 4) *pradedamoji mokykla* (žodį *mokykla* lietuvių rašytojai vartoja jau apie 50—60 metų), *mokyklą* įsteigė; 5) iš *pamókslinės (pamokslinė* = vieta pamokslams sakyti, kaip *druskinė, malkinė, paukštinė* = vieta druskai laikyti, malkoms — medžiams sudėti — sukrauti, paukščiams laikyti), iš *sakyklos* apskelbė (priesaga *-nyčia* yra gauta iš slavų kalbos); 6) *mokslininkas, kad* ir jos *nepažindamas,* nieko nepraranda; *mokslininkas, ir jos nepažindamas,* n. nepraranda; *m. ir be jos pažinimo* (v. *atminimas*) n. nepraranda; 7) *nebetvėriau, nebesitvėriau* ilgiaus, *nebeiškenčiau* ilgiaus; 8) *užjautė* (sakoma: „niekas *neužjaučia"* — sulyg. „neužtaria"); 9) *pakákinti, pakánkinti* (sulyg. „mažmožiu *pasikakinau, tenkinaus* sveiką kailį beišnešęs"); 10) *inteligentai*), inteligentija* (sulyg. „kunigai, vyrai — kunigija, vyrija"); 11) *pabėgėliai*; 12) *apšvietimo* reikalai, *apšvaitos* (?) reikalai, su *pagalba,* su *pašalpa* (žemait., sulyg. *įstanga* prie *įstengti, įstaiga* = *Anstalt* prie įsteigti, *priedanga* prie *pridengti, prievaizdas* = *Aufseher* prie *priveizdėti, išvalka* prie *išvilkti, iškarpa* prie *iškirpti, išvarža* prie *išveržti*...); 13) *sodininkystė, daržininkystė;* 14) *senėlesnis, kiek senesnis, mažumą senesnis, truputį senesnis, mažumą senėlesnis;* 15) *pakenkė* (žmonių žodis, sulyg. „*pa*gadino, *pa*iškadijo"); 16) *savarankiškai* (žmonių žodis) valdyti, jis dabar *savarankis,* ji dabar *savarankė* taukė, *savarankiškas* pasielgimas, kam *savarankiauji, nesavarankiauk*...

11) *„Darodinėti* (p. 65), *daleista* (p. 65), *darodyti* (p. 67), *nedasiprotėta* (p. 67), *dažinoti, dasižinoti* (p. 68)." Veiksmažodžių priešdėlį *da* turime gavę iš slavų kalbos; žmonės to priešdėlio

---

*) *Šviesuoliai* (sulyg. „šykštuoliai, pavyduoliai, —kliai, —ukliai") reikštų tiek, kiek „šviesūs žmonės".

vietomis, kaip antai Prūsuose, visiškai nežino. Reikėtų rašyti: *prirodinėti, išrodinėti, leista, leidžiama* (sulyg. „kodėl ji tėvų *neleidžiama* tekėjo?“), *paródyti, priródyti* (beweisen, ne *prirõdyti), išródyti, nesusiprotėta, nesusigriebta, patirti* (erfahren), *sužinoti.* Kame žmonės yra papratę priešdėlį *da* vartoti, tę gali būt jis įgiję ir tam tikrą reikšmę, kuri be jo, rašant sulig tų žmonių tarme, sunku išreikšti.

12) „Buvo tartum kokia baidyklė, *idant* žmones *nubaidyti* (p. 76), studentai rengė pokylį, *idant surinkti* pinigų (p. 81).“ Kame rašytojai, tikslui nurodyti, vartoja prie nereiškiamojo sakymo sąjungas *idant, kad,* tę jie aklai seka slavų kalbos pavyzdžius. Čia reikėjo pasakyti: buvo... *žmonėms nubaidyti,* studentai.... *pinigams rinkti* (be *idant, kad).*

Apie kitus randamuosius literatūroje mūsų kalbos įstatymų griovimus, apie rašytojų nutautimą, kiek jis matyti iš mažo savo kalbos mokėjimo, norėčiau pakalbėti, jei pavyks, kiek vėliaus. Čia vienok negaliu iškęsti nepaminėjęs, jog męs, lietuviai, būtinai turėtume žinoti, kad mūsų garsusis aštuonioliktojo amžiaus poetas buvo pavarde *Duonelaitis* (sulyg. *„duonelė* — Duonelaitis, *akelė* — Akelaitis“), ne *Donelaitis* (p. 65) arba *Donileitis* (p. 65).

A. Pikčiurna.

[1904 m. „Varpas“ N 1, pp. 9—12].

1905

„Lietuviško kalendoriaus“ autoriui atsakymas.

Po žodžiu *„literatūra“* dažnai yra suprantama visa *„raštija“*, todėl tam tikroje vietoje („V. Ž.“ 1904 m., N 14) ir buvo pasakyta: „abu sieniniu kalendorėliu yra mųsų *literatūroje naujiena.“*

Lietuviai sako: *„Ūkininkų kalendorius“* (=K-us, kurs skiriamas ūkininkams arba ūkininkų reikalams), *„vaikų* knygelė“ (= Kn-lė, kuri skiriama vaikams)..., taigi reikėtų sakyti ir *„Lietuvių, vaikų* kalendorius“ (= K-us, kurs skiriamas lietuviams, vaikams). Lietuvis pasakys: *„Kauno* (vietos) kalendorius“, *„Rygos* (vietos) kalendorius“, todėl galėtų pasakyti ir

„Lietuvos (vietos) kalendorius". Taigi, p. Samajausko pasakymas, jogei „kalendoriaus negalima vadinti nė *Lietuvos,* nė *Lietuvių* kalendorium" yra, mano nuomone, be pamato, be pagrindo. Jei p. Samajauskui netinka pavadinimai *„Lietuvių* kal-us" ir *„Lietuvos* kal-us", tad jam neturėtų tikti nė *„ūkininkų",* nė *„Rygos* kal-us".

Toliaus p. Samajauskas sako: *„Lietuvos* kalendoriaus nėra... *Lietuva* neturi *savo* kalendoriaus" (esančiu tik *„du kalendoriu: Juliaus ir Grigaliaus").* Teip žiūrėdamas, jisai be reikalo nenusakė: *„Kauno....,* *ūkininkų* kalendoriaus nėra", nes „nė *Kaunas* nė *ūkininkai* neturi *savo* kalendoriaus — yra tik *du kalendoriu: Juliaus ir Grigaliaus".*

„Lietuvių" arba *„Lietuvos* kalendorius", jei pateks į žydų rankas, savo vardo nenustos, kaip jo nenustos nė patekęs į lenkų rankas „lietuvių" arba *„Lietuvos* sūris" (žiūr. 1904 m., N. 14), nė patekęs beturčiui *„ūkininkų* kalendorius" arba atsidūręs Vilniuje *„Rygos* kalendorius".

P. Samajauskui labai patinka vardas *„Lietuviškas* kalendorius", nes knygynuose žmonės reikalauja *„lietuviškų* kalendorių" etc. „Žmonės" reikalauja *tokių* kalendorių dėl įvairių priežasčių, daugiausia — dėl to, kad jie girdi teip kalbant savo vadovus, „ne-žmones". „Žmonės" teip sako: „jis, tur-būt, *vagim* mokos (mokinas)", „man tinka *Žagariečių, Kupiškėnų* kalba", „nusipirkau *prūsinio* spirto", „gavau pinigų *duonai, maistui",* bet tie patįs „žmonės", nusiklausę, kaip kalba visoki jų „vadovai", sako ir kitaip: „jis, tur-būt, *ant kunigo, ant pono* mokos", „man tinka *lietuviška* kalba", „nusipirkau *prūsiško* spirto", „gavau pinigų *ant alaus, ant šnapso".* Žmonių kalba, žinoma, yra pamatas rašomajai kalbai, bet šitie pavyzdžiai, mano nuomone, turėtų aiškiai rodyti, jog ir „žmonių kalboje" ne viskas „žmoniškai" tebėr sakoma. Tai viena. Antra, „žmonės", reikalaudami „lietuv*iškų* kalendorių", nori kartais pasakyti: „duokite mums žmon*iškų,* mųs*iškų* kalendorių", t. y. tokių, kaip tie, kurie rašomi *žmonėms, mums* (žiūr. N. 14). Trečia, „Lietuvos inteligentų nuplėšiamasis kalendorius" arba „Lietuviškas kalendorius" ne viena kalba skiriasi nuo kitų tautų kalendorių: jame, tarp ko kito, randame *Lietuvos* saulės tekėjimą ir leidimąsi, iš ko matyti, jog jis ne tiktai lietuviškai parašytas, bet ir skiriamas Lietuvai arba Lietuvos žmonėms.

Gerai nusimanau šitais savo nurodymais neperkalbėsiąs „Lietuviško kalendoriaus“ autoriaus. Kad jam būtų įtikimi mano žodžiai, reikėtų čia giliau paliesti „vyriausias kalbininkystės kriterijus“, „paprasčiausieji kalbininkystės įstatymai“, priesagos *-iškas* vartojimas žmonių kalboje ir keli kiti mažmožiai, kuriems trumputėje polemikoje negali būti vietos. Pridursiu: giliau palietus kalbos klausimą, pasirodytų, jog ir P. Kriaušaitis, jei norėjo parašyti tikrai gerą gramatiką, turėjo rašyti ne *„Lietuviškos“*, bet *„Lietuvių* kalbos gramatiką“.

Rygiškių Jonas.

[1905 m. „Vilniaus Žinios“ N 43].

1910

Kalbos dalykai.

Dėdamas čia dėl kilusių ginčų kelius kalbos mažmožius, nenoriu, žinoma, tuo pat pasakyti, jog žmonių visur taip tėra sakoma, kaip čia mano parodoma. Ginti, kad taip, ne kitaip tėra visur sakoma, būtų ir perdrąsu: visos mūsų tarmių ypatybės šiuo tarpu labai sunku ir susekti (tam reikėtų ir laiko, ir žmonių nemaža turėti).

Savo pastebėjimus šiam kartui turiu iš Suvalkiečių kalbos (iš Naumiesčio apskrities), iš Juškevičiaus dainų ir žodyno, Prūsų Lietuvos ir Kuršaičio žodyno, iš Žemaičių, Šiauliškių ir rytų Lietuvos augštaičių kalbos; vieną-kitą mažmožį imu ir iš Trakų apskrities (Viln. gub.) ir rašomosios šių dienų kalbos.

Šit keli tie kalbos mažmožiai:

I. «Tiek tu *beatgausi,* kai iš žąsies avižas. Vargu *beatnorės* jie tą senovės gadynę (vargu be*sulauks* jie tos barzdotosios gadynės, kurios sulaukti jie taip *nori).* Šl.

«*Nebeatžvengsi,* žirgeli, grynų avižėlių, Palangos miestelio; *nebeatverksi,* mergele, rūtų vainikėlio, bajorų šalelės. Jušk., Žem.

«Neverk... bene *atgis!* Kad esi tokia gera gydytoja, kaip sakaisi, tai ar negalėtum mano brolių *atgydyti?* Ir *atgydė* juos ragana. Jėzus Kristus juk ir numirėlius *atgydydavo.* Suv.

« Dulkę prieš vėją *neatpūsi. Atriekta* riekė nebeprilips. Šl.

«*Atpūsk* (atidaryk), vėjeli, *svirno* dureles, kad paregėčiau savo mergelę. Važiuokit, sveteliai, pakol nesutemo: tamsi naktis, tolims kelias, *nebatseksit* kelio. Jušk.

« Buvom žydui pardavę linus, bet paskui ir vėl *atsimetėm*. Įsitaisyk knygynėlį: kad ir išeis kiek pinigų, bet paskui tie pinigai, žiūrėk, ir vėl *atsimuš*. Ryt. Liet.

« *Atginkit* vištas, šunų nebijau (slieko pasakymas). Suv.

« Ir jis *atlėgo* nuo darbo (mažiaus bedirba, labiaus tingi). Šaltis *atlėgo*. Oras *atidrėgo* (ir *atadrėgo*). Ryt. Liet.

« Siųsčiau tėvelį, kad *atvaduotų* bėrą žirgelį. Šl.

« Kad būčia žinojęs, tai saulės lankčiu būčiau *atsilenkęs*. Šl.

« *Atidėk* (padėk atgal), ką paėmei. Ar dabar *atmisi*? Reikėjo *atmintinai* («*ant* atminties?!» Raš.) išmokti. Žem.

« Aš tave aplankiau (Ryt. ir « prilankiau »), ir tu mane *atlankyk*. *Atidirbk*, kiek buvai žadėjęs. Juš.

« Ar *atarėt* rugius (pavasarį)? *Ataręs* rugius pasėjo miežius. Juš.

« Ką darysi, reikės *atsėti* (pirmoji sėkla nedygo). Žiūrėk, koks bus *atsėlys!* Suv.

«Buliavas (roputes, bulves) *atariau* (roputes išdygus aparinėjau, kad žolės ne taip augtų...). Ryt.

«Ar girdėjai, kaip jis gražiai *atpasakojo* (savais žodžiais papasakojo ką skaitęs, girdėjęs)? Šl.

«*Atariau* lauką (pabaigiau arti), dabar galėsiu pasilsėti. Ar jau *atarėt, atsėjot* (pabaigėt arti, sėti)? Ar jau *atsiuvo* (pabaigė siūti) kriaučiai (siuvėjai)? Ar jau *atspaudei* (Ryt. *nuslėgei, nuspaudei)* sūrį? Suv.

« Audeklus jau *atkūlė* (palyg. « kultuvė »)? Trakų apskr.

«*Atsivainokit* kojas rankeles, ne mane našlaitėlę. Suv.

« Reikės su juo *atsilyginti, atsiteisti*. Taip pasielgus, reikėjo bent *atsiprašyti*. Kiaulė, *atsiprašant*, ir gana! Suv.

« Kam ponas *atsūdys* (atiteis), tam ir bus tie pinigai. Žem.

« Jam dešimtį rykščių *atiteisė* (ir *atateisė)*. Raš.

« Aš jam visą tą žemę ketinu (ketu) dabar *atiduoti*. Suv.

«Pažiūrėk, kur tu *atsigulei*, o kur *atsikėlei*. Suv.

«*Atguldama* palikau, pabuzdama (Ryt. ir «*atbuzdama*») nebradau ant galvos vainikėlio, ant rankų žiedelio. Jušk.

«Katilai *atvirė* ir užbėgo ugnį. Žem.

«Jis dabar jau *kartuoja* (antrą *kartą* dirvą aria). Ar jau *atkartavai?* Tokios dienos *neatsikartuoja* (ir *neatsikartoja). Pr.*

«Ką jie dabar dirba? Laukus *kartoja* (antrą kartą aria). Mes jau seniai *atkartojom.* Ar jau *apkartojot* lauką? Nesuspėjom lauko *atart* (antrą kartą išart). Ryt. Liet.

«Žiūrėk, svečių *ateina.* Ką gavęs ir man *atnešk.* Kažin ką ten šunes *atloja?* Žiūriu — *atūžia, atšvilpia, atkaukia, atbarška!* Suv.

«Kas ten *ateina?* Kas ten *atdūluoja?* Bene mano motynėlė lauku *atdūluoja.* Ryt.

Reikėtų, man rodos, sakyti: 1) «Kas ten dabar tas knygas *spauzdina?* 2) Ar jau *išspauzdino* (palyg. «*iš*drukavojo, *iš*kūlė...») X. savo žodyną? 3) Jau ir *atspauzdino* (antru kartu išspauzdino). 4) *Spauzdiniai* [5] yra visa, kas spaudžiama arba spauzdinama; *atspaudinys* yra, kas atspauzdinama ar atspauzdinta, kaip kad atsėlys yra, kas atsėta (kas tuojau po pirmojo sėjimo toje pat vietoje pasėta)».

Kad kas «atspauzdinius» vadintų *atspūdžiais* (palyg. *įspūdis, atlydis...),* prieš kalbos dėsnius, man rodos, taipo pat nenusidėtų.

Turime nemaž žodžių tokių, kaip antai: «(oro) *atmaina* (atamaina ir atamainas), (saulės) *atkaita,* (audeklo) *atkarpa, atskala,* (upės) *atsoda,* (grūdų) *atbaros, atmatos* — *atmatai, atrūgos, atvanga, atlaida, atžala, atvaša, atmetalas* („Brack")...» Šitų žodžių reikšmė ir kilmė, matyti, labai įvairi. Bet šale jų šių dienų rašomosios kalbos žodis «atskaita», man rodos, betgi nevisiškai tinka. Žodis «atskaita», būdamas šale kitų žodžių, turėtų, rodos, reikšti ne tą, ką mes jam liepiame: «atskaita» turėtų, tarytum, reikšti tą, kas (nuo ko) atskaitoma, kas lieka ką atskaičius...» Žodį «atskaita» būsim dirbę, sekdami tiktai rusų žodžiu «отчетъ», ne savos kalbos pavyzdžiais nei jos dėsniais.

II. «Tur-būt, *persivalgė, persidirbo* (perdaug valgė, p. dirbo), kad serga. Suv.

«Tą *perdykėlį* mes dar pačiupinėsim! Jų vaikai *perdykę. Peršlapęs, peralkęs.* Vakar *peršalo,* tai ir serga. Bijau ir *permokėti.* Duoti, žinoma, reik, bet kam *perduodi* (perdaug duodi)? Davė ir *perdavė.* Bus jau *pernokę.* Suv.

« Bet kam *perdedi* (Žem. párdedi, преувеличиваешь, übertreibst)? Žem. Ryt.

« Nevažiuok, čia *nepervažiuosi. Pervežk, perleisk* mane per rubežių (per sieną). Suv. Pr.

« Obuolą (obuolį) per tvorą *perdavė.* Pr.

« Liptas (lieptas) par (per) upę *pártenk (pertenka).* Žem.

« Linai jau *peržydėjo.* Suv. Ryt.

« Ji *persileidė, persileido* (kalbant apie gyvulius — *išsimetė, išsibarstė*...). Ryt. Suv.

« Kam *perpiovei, perspaudei*? Suv.

«Kad kas dabar juos ėmęs *perstatytų* (kits-kito vietoje pastatytų), tai, žiūrėk, nė savo vaiko nepažintum (tokie jie panašūs). Suv.

« Kad nenori, jam *perleisk* (уступи, überlasse) tą arklį. Suv. Pr.

«Dabar turėsi viską (visa) *perdirbti* (visa kitaip padirbti). Suv.

« Jis *persisiūdįs* vystelį (ardvesnį, platesnį iš jo pasiūdįs), *perkaldįs* žiedelį. Pr.

«Jo tu *nepergalėsi, neperšnekėsi, neperrėksi* (jo tu neįveiksi; jis labiaus išneka, įrėkia). Suv. Pr. Ryt.

« Mergužėle vargdienėle, kas *perkalbėjo* tavo širdelę, kad tu mane (manęs) nenori? Pr.

Einant šitais pavyzdžiais, reikėtų kai-kas kitaip rašyti, ne taip, kaip dabar yra kartais mūsų laikraščių kalboje rašoma.

« Aš jį *perprašiau* (przeprosiłem) » tegalėtų reikšti: « aš labiaus už jį įprašiau» arba «aš jį savo prašymais perkalbėjau; pasakymas «aš jį *perprašiau*» galėtų reikšti beveik tiek, kiek « jis mano prašomas atleidė, dovanojo ». Taigi «atsiprašyti» reikėtų skirti nuo «perprašyti».

Rašome kartais: «Šitą veikalėlį aš ketu *perspauzdinti*». Toks pasakymas žmonių kalboje tegali reikšti: «aš ketu pasirūpinti, kad šitas raštelis būtų perspaustas (!)» arba «kad jis būtų kitaip išspaustas (išspauzdintas)». Mūsų laikraščiai žodį «perspauzdinti» vartoja kartais ten, kur reikia pavartoti žodis «*atspauzdinti*».

Teberašome kartais ir: «Ameriką pirtyje» *perstatė*, mane jam *perstatyk.* Žemaičiai sako: «ir *prisistatė*» (atsirado, pasirodė, atvyko). Žemaičiai ir augštaičiai sako: *„Pristatyk* jį

man.“ Žmonės beveik visur sako: „Vaidinas (rodos...); kam *nesivaidinai*? ar *vaidinai* (rodei; darei, kad kiti galėtų *išvysti*, matyti)... Taigi, palikdami žodžiui «perstatyti» reikšmę ,,переставить, umstellen“, turėtume sakyti: «Ameriką pirtyje» *vaidino*, mane jam *pristatyk, supažindyk* mus...

Rašomojoje kalboje vartojame gana dažnai žodį *peržvalgą* (*prze*gląd), nors šale „peržvalgos“ yra visai taisyklingai vartojamas žodis *apžvalga, apyžvalga*. Sakydami (laikraščių) *apyžvalga* mes elgiamės taipo-pat taisyklingai, kaip ir žmonės, vartodami žodžius: *apyčiupa, apdanga, apeiga, apkalba, apvaizda* ir *apyvaizda*, namų *apyvoka, apylanka, aptaka*, naginių *apyvarai-apyvaros-apvaros*. Kuršaitis nei *peržvelgti* nei *peržvalgyti* nežino; Juškevičius (ir Kuršaitis) težino a*p*žvelgti, apžvalgyti.

Prie *apyžvalgos, apyvaizdos, apysakos* tegalėtų būti, mano nuomone, ir *apyskaita* (отчетъ), dabartinės «atskaitos» vietoje. «Apyžvalgose», arba «apžvalgose» mes «apžvalgome, kas kitų rašoma, ir apžvalgę savo skaitytojams aprašome»; „apyskaitose“ — aprašome visa, kas yra suskaitytina, ir visa tat kitiems apskaitome arba aprašome.

Kuršaitis, didis Prūsų ir šiaip jau lietuvių kalbos žinovas, savo žodynuose sako: übergeben (передавать) — *paduoti* (miestą neprieteliams *padavė* = indavė, *atidavė*), sich Jemandem übergeben (передаться) — kam *pasiduoti*. Žodį *perduoti* jis supranta tiktai vokiečių žodžio «hinüberreichen» reikšme («obuolą per tvorą *perdavė*»).

III. Kalbant apie žodžio *dažnas, dažnai* reikalingumą rašomojoje kalboje, nedaug tetenka pasakyti.

Rytų lietuviai sako: „*Dažnas* (tūlas) taip pasako, jis *dažnai* (онъ часто) kalba, jis *tankiai* (greitai, greit žodį po žodžio tardamas, schnell) kalba, ji *dažnai* audžia, ir *tankiai* (dicht, плотно audžia».

Mūsų rašytojams turėtų itin rūpėti, kad juos suprastų kaip reikiant rytų lietuviai: šie daugelis nė skaityti lietuviškai nemoka, jų kalba gerokai skiriasi nuo dabartinės mūsų rašomosios kalbos, ir jei norime, kad mūsų laikraščiai būtų jų skaitomi, mums reik daug kas daryti, kad ypačiai jiems mes būtume visiškai suprantami.

Rygiškių Jonas.

[1910 m. „Viltis“ №№ 120 (455), 122 (457)].

Atitaisymas.

„Vilties“ N 122 („kalbos dalykų“ skyriūje) išspauzdinta: „*Spauzdiniai* yra visa, kas...; kad kas *atspauzdinius* vadintų...“ Reikia skaityti: „*Spaudiniai* yra visa, kas...; kad kas *atspaudinius* vadintų...“ Daiktavardžiai su galūne *-inys* žmonių kalboje padaromi iš pirminių veiksmažodžio liemenų — iš *spaud-, svied-, siu-, mezg-, ... (spaudinys, sviedinys, siuvinys, mezginys...)*, ne iš antrinių arba ir tolimesniųjų — ne iš *spauzdin-, sviezdin-, siūdin-, megzdin-...*, ne iš tų liemenų, kuriuos gauname iš veiksmažodžių *spauzdinu, sviezdinu, siūdinu, mezginu...*

R. J.

[1910 m. „Viltis“ N 124 (459)].

1911

Del „Lietuvjų kalbos sintaksės“.

Birželio mėnesio pradžioje pasirodė, kaip jau buvo paminėta ir laikraščiuose, išspauzdinta mano *pirmoji dalis* „Lietuvjų kalbos sintaksės“.

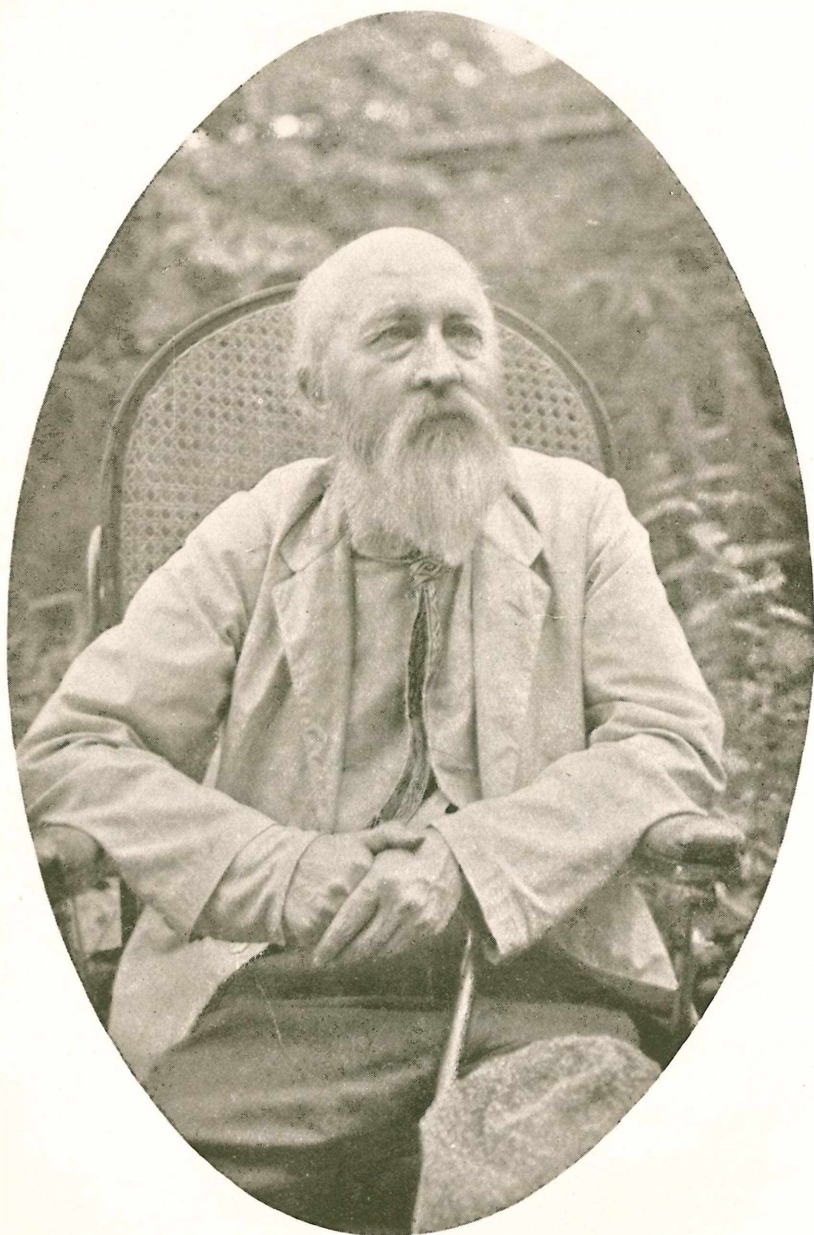
Del jos ir aš, vadovėlio parašytojas, norėčiau keliais žodeliais atsiliepti.

1) Skaitytojus, ypačiai mokytojus, kurie panorės tuo vadovėliu naudoties, prašyčiau būtinai išsitaisyti prieš skaitant tas páklaidas, kurios yra į jį bespauzdinant įsibrovusios (žr. „Atitaisymai“, p. 102).

2) Paskutiniajame vadovėlio lakšte yra, be to, kelios negražios páklaidos, kurios reikėtų prieš skaitant taipo pat atitaisyti:

a) Psl. 97, 4, 5 ir 6 eil. išspauzdinta: „e) atskirti taromiems ne didžiu balsu jausmažodžiams ir f) kalbos dalelytėms: *a, na*...; kitoms išskirdami aplinkybės žodžius...“ Turi būti: e) atskirti taromiems ne didžiu balsu jausmážodžiams ir kitoms kalbos dalelytėms: *a, na*... ; f) išskirdami aplinkybės žodžius...“

b) Psl. 102, 10 eil. (apačioje) išspauzdinta: „kurios... betgi sunku buvo visi išdėstyti.“ Turi būti: „kurios... betgi sunku buvo visos išdėstyti.“

Jablonskis 1919 m. Vilniuje (Kaune?)

c) Psl. 102, 5 eil. (ap.) išspauzdinta: „šauksnys“, „Kreipinio“ vietoje...“ Turi būti: „šauksnys“. „Kreipinio vietoje...“

d) Psl. 104, 9 ir 10 eil. (ap.) išspauzdinta: „Sujungimas — sudedasis (88)...“ Turi būti: „Sujungimas — sudedamasis (88)...“

3) Laikraščiams, kurie rašydami apie šitą vadovėlį teiksis nurodyti skaitytojams ir šituos atitaisymus, būsiu didžiai dėkingas.

4) Lauksiu, nekantriai lauksiu savo vadovėlio kritikos. Šitame paskubos darbelyje galėčiau daug ką dabar ir pats pataisyti, bet prieš taisant vis delto labai malonu būtų išgirsti, ką pasakys, ką nurodys dalyko žinovai ir tie žmonės, kuriems skiriamas pats vadovėlis. Laukdamas jų kritikos, lauksiu, žinoma, ne vienų pagyrimų, ne vienų papeikimų: kas vadovėlyje yra tikrai pagirtina arba pabartina, tatai parodys geriausiai laikraščių kalba, patys rašinėtojai; jei iš laikraščių kalbos bus matyti, jog rašinėtojai ir redakcijos tikrai naudojasi vadovėlio nurodymais, jo iškeltais žmonių kalbos pavyzdžiais, tai bus aišku ir man pačiam ir kitiems, jog mano vadovėlis žmonėms naudingas ir reikalingas (ir bus tatai didžiausias man pagyrimas); jei vadovėlio nurodymai bus pačių rašinėtojų nieku verčiami, jei tais nurodymais rašinėtojai nesinaudos, tai bus vėl aišku, jog tas vadovėlis jiems nereikalingas, jų nebranginamas, niekinamas, nepabojamas. Iš kritikos pats aš daugiausia lauksiu — nurodymų, kas ir kaip reikėtų būtinai ištaisyti ir pagerinti 1) leidžiant tas vadovėlis antru kartu ir 2) spauzdinant jo perdirbtas konspektas pradedamųjų mokyklų ir pradedamojo kalbos mokslo reikalams.

Rygiškių Jonas.

[1911 m. „Viltis“ N 83 (568)].

Kalbos dalykai.

(Šių dienų rašomosios kalbos reikalams).

„Kalbos dalykų“ skyrių, kiek man žinoma, mūsų vienų publicistikoje terandame... Ir betgi rašomoji mūsų kalba yra tokia iširusi, tokia ligota, jog daug kas jai ir „rašomosios kalbos“ vardo pavydi!

Nesigilindamas šiuo tarpu į šitą rašomosios kalbos dalyką, — šitas dalykas pagalvojus nesunku ir taip suprasti, — sura-

šau čia nemažai jos paklaidų — tokių vietų, kurios reikėtų, man rodos, pataisyti.

Mūsų šių dienų laikraščiuose randame beveik visur pilna šitokių pasakymų:

A) 1. *Pinigai* bus, tik mokėkit naudoties. 2. Toje kuopoje būsią ir šiaipjau *žmonės*. 3. Tame vakare bus ir *svečiai*. 4. Varėnos miestelyje, be žydų, gyvena ir *lietuviai*. 5. Dabar yra jau *viltis*, kad ligonis išgis. 6. Jiems į žmones reikėtų eiti gerų norų *vedami*.

B) 1. Pasisakė važiavęs Vilniun *brolį* lankytų. 2. *Kalbą* tyrinėti, *vagį* tárdyti nuvažiavo. 3. Pernai *dešimtį* žmonių čia pakarta. 4. Čia ir jo *pinigus* sudėta. 5. Jo skaitoma *visus* lietuvių *laikraščius*. 6. Nusipirko *visokias pasakas*.

C) 1. Pernai čia nužūdė daugiau *dešimties*, d. *šimto* žmonių. 2. Mokėjo ne brangiau *trijų rublių*.

D. 1. Tų knygų turinys yra sunkus *supratimui*; jos sunkios ir *skaitymui*. 2. Griovių *kasimui* žmogų pasisamdė. 3. Ir jie panašųs *kiaulėms*.

E) 1. Jis apsimetė *sergančiu*. 2. Tie keliai jam rodydavęsi *pavirkiais* ir *tinkamais*. 3. Žagarės miestelis beveik visas *žydais apgyveǹtas*.

F) 1. *Kame* jis kaltas? 2. *Kame* jis nusikaltęs? *kame* jį kaltina, intaria? 3. *Tame* niekas jo nekaltina. 4. Petrą kaltino savo tėvo *nužudyme*, pinigų *išaikvojime;* jį kaltino to straipsnio *išspauzdinime*. 5. Jis ir namie dabar vaikščioja *kailiniuose, batuose;* važinėja *šiltuose kailiniuose*. 6. Nusipirko knygas *apdaruose*. 7. Jo knygos *apdaruose* visą rublį moka.

G) 1. Buvo jau ir *mirtin* pasmerktas. 2. Jis perdaug tikėjo, *pavyzdin*, rykščių galingumu. 3. Netrukus juos įšventįsią *kuniguosna*. 4. Šitą dirvą jie nusipirksią draugijos *nuosavybèn*.

H) 1. Jų nekvietė *ant* lietuvių *vakaro, ant koncerto*. 2. Eina *ant stoties, ant vakzalo*. 3. Buvau *ant stoties, ant vakzalo*. 4. *Ant to koncerto, ant to vakaro* ji padainavo ir kelias daineles. 5. Ar būsi *ant baliaus*? 6. Ar šaukėt jį *ant pietų*? ar eisi *ant pietų*? 7. Važiavo, buvo *ant atlaidų*. 8. *Ant šv. Petro* į Vilnių suvažiuoja daugybė žmonių. 9. Vilniūje ir aš buvau *ant šv. Petro*. 10. *Ant tos dienos, ant to laiko* kurpius batų betgi nepasiuvo 11. Jie tris kartus *ant dienos* valgo. 12. *Ant to dvaro* jie galėtų *užvesti* ir žemės dirbimo mokyklą. 13. *Ant aštuntos valandos*,

ant aštuonių turės draugijoje būti. 14. Traukinys *ant septynių* teateina. 15. Vidury miesto vienas pirklys esąs *ant visos* 1000 rublių apiplėštas.

I) 1. Dabar, *anot* rusų *laikraščių*, būsią tose gubernijose mà-ža duonos, būsiąs badas. 2. Nuo šių metų visi šitie mokesniai būsią, *anot laikraščių*, nebeimami. 3. Italų laivynas, *anot gautų žinių*, išgriovė veik visą miestą.

Y) *Apart Krumplio*, kito žmogaus čia nebuvo.

J) 1. Dabar jie visiškai *nesirūpina apie vaikus, apie žemdirbystę*. 2. Gramatika yra *mokslas apie kalbą*, geologija yra *mokslas apie žemę*, agronomija — *mokslas apie ūkį* arba *žemdirbystę*.

K) 1. Jis *į metus* tris kartus tevažiuoja į bažnyčią; vieną kartą *į dieną* tevalgo. 2. *Į laiką* atnešei pinigų. 3. *Į vieną dieną* to neparašysi. 4. Turkų vyriausybė visiems savo krašto italams įsakė *į dvidešimts keturias valandas* išsikraustyti iš Turkijos žemės. 5. Jį *į smertį* sumušė. 6. Jis buvo kviečiamas (išrinktas) *į* akademijos *profesorius*. 7. Vyskupas juos *išventino į kunigus*. 8. Pernai atvažiavo čia *į klebonus* kun. Br.

L) 1. *Iš to* džiaugtis tereikėtų. 2. *Iš* savo *vaikų* jis nesidžiaugs. 3. *Iš* tokių *laikraščių* ir jie biaurisi, stebisi. 4. Visi stebėjos *iš* jo *raštų, iš* jo *išminties* ir *atsakymų*. 5. *Iš priežasties* ligos jis taip ilgai nesirodė. 6. Paskui *iš* tavo *priežasties* turėjau ilgai kamuoties.

M) 1. *Kaslink* gerumo jis geras. 2. Jis mums *kaslink* žinių daug prirašo. 3. Visi gėrėjosi jų taktika *link* žmonių.

N) 1. Ir ėmė mirti žmonės *nuo maro, nuo koleros*. 2. Šulinys gilumo buvo *nuo penkių sieksnių*.

O) 1. *Pas jį* vaikų pilni pašaliai. 2. *Pas jį* būdavo ir rugių nemaža. 3. *Pas jo tėvą* gimė dar vienas vaikas. 4. *Pas Vilkaičius* buvo jau su žiburiu; *pas Vilkaičius* dar neskuba rugių piauti; *pas juos* ir sėniai tėvai tebedirba.

P) 1. Jų vaikai jau pratinas *prie skaitymo*. 2. *Prie* žmonių *apšvietos* jie nesirūpina. 3. Jų sūnus negabus *prie kalbų, prie matematikos*.

R) 1. Dabar juos baudžia *sulig 129 str*. įstatymų *apie* bausmes. 2. Dabar, *sulig* jų *pranešimu, priseis* mums kreipties prie paties viršininko. 3. *Sulig to* jis ir buvo didžiai nusikaltęs. 4. Zyteliečiai, sprendžiant *sulig jų kalbos ypatybių*, gali būti ir se-

nobės Prūsų liekana. 5. Vokietija dabar viešpatauja Europoje *sulig savo noru*. 6. *Sulig naujojo įstatymo* dar padidintas jų atstovų skaičius. 7. *Sulig* L. Tolstojaus *nurodymų* jo duktė Aleksandra ėmė *išleisti* tėvo darbus.

S) 1. Mokėjo *virš* 20 rublių. 2. Kai-kurie mūsų ūkininkai turi žemės *virš* šimto dešimtinių.

T) 1. Ji padainavo ir kelias *tautiškas* daineles, *tautišką* himną. 2. Buvo keliama *tautiška* šventė. 3. Ir šokiai buvo *tautiški*. 4. Pirmiausia šoko gražų *tautišką* šokį (aguonėlę). 5. Esąs jau ir *tautiškasis* fondas inkurtas. 6. *Valdiškose* mokyklose to negirdėsi. 7. Dabar eina ir vienas *ūkiškas laikraštis*. 8. Intaisė *ūkišką* parodą. 9. Dabar jam gyvai reikalinga ir *pinigiška* pašalpa. 10. Pastatė tris *kariškus* laivus. 11. *Kariškas* Turkų ministeris sako, kad toje kovoje, ar šiaip ar taip, ne italai *laimėjo*. 12. Ir jie *kultūrišką* darbą dirba. 13. Jų kalba *netaisykliška*. 14. Jo pasielgimas buvo, žinoma, *nesąžiniškas, netaktiškas*. 15. Koks jis *nesąžiniškas*. 16. *Moksliškų raštų* jie neskaito. 17. *Netaktiškas* žmogus *netaktiškai* ir elgiasi; ir taktingiausias žmogus gali pasielgti kartais *netaktiškai*. 18. Buvo tatai *asmeniška*, ne visos šeimynos nuosavybė. 19. Jis *nerviškas* žmogus. 20. *Scėniškieji* vaizdeliai ir jam tinka. 21. Visi turi *pinigiškai* juos šelpti. 22. Jie *kūniškai* jau subrendę, jau ir *protiškai* bręsta. 23. Ir Prūsų lietuviai yra žymiai *tautiškai* pakilę. 24. Kai-kurie turkų *kariškiai* nori, kad valstybė nesitaikintų su italais.

U) 1. Ir ėmė šaukti *verkiančiu, raudančiu*, keršto *šaukiančiu balsu*. 2. Jo balsas buvo *sprendžiantis*. 3. Ieško *atsakančio* darbo. 4. Kam jis rašo mokslą *keikiančius straipsnius*? 5. Jis buvo atvažiavęs, matyti, iš *dainuojančio krašto*. 6. Jis buvęs parašęs vieną *kurstantį straipsnelį*, ilgą *kaltinantį laišką*. 7. Kam jūs geriat *svaiginančius gėrimus*? 8. Stiprieji, arba *svaiginantieji, gėrimai* sveikatos žmogui, žinoma, neduoda.

V) 1. Ir darbininkai buvo jiems *prielankūs*. 2. Jų *prielankumas* mums nieko gera nepadarė. 3. Kam jis *perspauzdino* (iš mūsų laikraščio) šitą žinelę? 4. Jis, vieną kartą paskaitytas, viską gražiausiai mums tuojau *perpasakojo*. 5. Susirinko *aptarti* visų *reikalą*. 6. Buvo *užsimąstęs* — manęs nematė. 7. Tuo jam tik *užkenksi;* tuo jam *neužkenksi*. 8. *Užvedė pas save* tokius arklius, jog miela, malonu ir pažiūrėti. 9. Buvo gerą sodą čia *užvedęs;* buvo jau pradėjęs ir sodą *užvesti*. 10. *Užklausk*, tai

pasakys. 11. Tos knygos buvo *prisiųstos* redakcijai. 12. Visi jie (liudininkai) *prirodė* to žmogaus kaltybę. 13. Jį ištrėmė; jau baigia ir kitus *ištremti.* 14. Pradėjo *išeiti* laikraštis. 15. Dabar vyriausybė pradėsianti visur mokyklas *įsteigti, uždėti.*

Z) 1. Dabar, *ką neperkame,* už viską turime brangiai mokėti. 2. Dabar, *kaip nesiteisintum,* vis *teisiu* nebūsi. 3. Jo balsas, *nors kaip nebūt buvęs* jis išmintingas, būtų praskambėjęs veltui. 4. *Man nesinorėjo* tikėti. 5. Arklių jie, *matomai,* nelaiko. 6. *Dviem metam, keliems* metams to pakaks. 7. Mirė jų *trijų keturių (kelių)* metų mergaitė. 8. Būsiąs dabar naujas *apšvietos* ministeris. 9. Visur apšvietos trūksta. 10. Blaivininkai su *girtuoklybe* kovoja. 11. *Piniguočių* jie, žinoma, negarbina. 12. Tame mieste mirė pernai vienas *turtuolis.* 13. Dabar ir jam *priseis* vargti. 14. Jam *priseidavo* ir į girią vieną-kitą kartą nuvažiuoti. 15. Mirė... garsi lenkų *rašėja* M. Konopnickienė. 16. Savo *rašliava* jie dabar nebesitenkina. 17. Kitų *savasties* jie nebrangina. 18. Jų vaikai mokos ir *skaitliuoti.* 19. Derlinga ir *skaitlingai apgyventa* šalis. 20. „Saulės“ esama *skaitlingos* draugijos. 21. Ar esi kuomet daręs savo nuodėmių *skaičių*? 22. Nei *partijiniai,* nei *asmeniškieji skaičiai* (?) negalėjo nusilpninti rusų pasitikėjimo šituo žmogumi. 23. Jo būta *talentuoto* žmogaus. 24. Draugija šitam reikalui buvo paskyrusi ir *tūlą* sumą pinigų. 25. Jis buvo *tūlo* dvarininko sūnus. 26. Buvo ir keli *žemvaldžiai* atėję. 27. *Žemdirbystė* jam dabar nerūpi. 28. Rodičevas šiomis dienomis buvo apsilankęs Vilniuje, *kad paskaityti* apie Herceną ir jo veikalus.

*
* *

Čia, rašomosios kalbos pavyzdžiuose, mano pabrauktos visos tos paklaidos, kurių reikėtų rašomojoje kalboje, ar šiaip ar taip, vengti. Jų kurias-ne-kurias vienas-kitas rašytojas galėtų, žinoma, ir viena-kita žmonių kalbos tarme pateisinti; bet žmogus, kurs nori rašomojoje kalboje ir bendraisiais žmonių kalbos dėsniais sekti, rašyti taip, kaip parašytos pabrauktosios pavyzdžių vietos, vis delto — neprivalytų.

Išdėstyti visos išgalės, kaip čia kas ir kodel reikėtų pataisyti, man, šio straipsnio autoriui, būtų ir persunku: mano straipsnis turėtų — visu ilgu traktatu pavirsti. Čia mano uždavinys bus siauresnis: del indėtųjų pavyzdžių surašau tik-

tai kai-kuriuos pasakymus, kurie, mano nuomone, galėtų visiškai atstoti minėtuosius netaisyklingus arba ne visai taisyklingus daugelio mūsų rašytojų parašymus. Pakišdamas rašomajai kalbai savus pavyzdžius, imu jai paveikslu, žinoma, kiek mokėdamas, žmonių kalbą ir jos duodamąsias mums taisykles. Tik dar kartą pasisakau: *visų* išgalių čia nė nemėginu suvaikyti, ir *visų* vadinamųjų pataisymų čia nebus: a) tam reikėtų ir visos žmonių kalbos tarmės puikiausiai mokėti, b) tam reikėtų ir daug atspėjamo laiko turėti, c) tam reikėtų ir visa gražiausiai suprasti, kas buvo kuriuo klaidingu pasakymu tikrai norima pasakyti (pasakymai T — 23, Z — 22 ir kai-kurie kiti man ne visiškai aiškus)...

Norėdamas mažiausiai nusidėti žmonių kalbai, minėtuosius parašymus šiaip tegalėčiau patarti, trumpai sakant, ištaisyti:

a) 1. Pinigų bus... 2. ... būsią ir šiaipjau žmonių. 3. ... bus ir svečių. 4. Varėnos miestelyje, be žydų, yra (gyvena) ir lietuvių. 5. Dabar yra jau vilties, kad ligonis išgis. 6. Jiems į žmones reikėtų eiti gerų norų vedamiems.

b) 1. Pasisakė važiavęs Vilniun brolio lankytų (atlankytų, prilankytų...). 2. Kalbos tyrinėti, vagies tardyti (t-tų) nuvažiavo. 3. Pernai dešimtį žmonių čia pakorė; dešimtis žmonių čia pakarta... 4. Čia ir jo pinigai sudėti (sudėta). 5. Jo skaitoma (skaitomi) visi lietuvių laikraščiai. 6. Nusipirko visokių pasakų.

c) 1. Pernai čia nužūdė (nužudė) daugiaus per dešimtį, per šimtą žmonių; d., kaip (ne) dešimtį, kaip (ne) šimtą žmonių. 2. Mokėjo ne brangiaus, kaip tris rublius; ne brangiaus per tris rublius.

d) 1. Tų knygų turinys sunku (sunkus) suprasti; jos sunku (sunkios) ir skaityti. 2. Grioviams kasti žmogų pasisamdė. 3. Ir jie panašųs į kiaules.

e) 1. Jis apsimetė sergąs. 2. Tie keliai jam rodydavęsi pavirkųs (patogųs) ir tinkami. 3. Žagarės miestelis beveik vienų žydų gyvenamas (tėr gyvenamas).

f) 1. Kuo jis kaltas, dėtas (plg., „jis niekuo nedėtas“)? 2. Kuo jis nusikaltęs, kuo (del ko) jį kaltina, intaria? 3. Tuo (del to) niekas jo nekaltina. 4. Petrą kaltino savo tėvą nužūdžius, pinigus išaikvojus, iškleidus (kaltino, kad... nužūdęs, išaikvojęs, iškleidęs); jį kaltino tą straipsnį išspauzdinus, del

to straipsnio išspauzdinimo, kad tą straipsnį išspauzdinęs. 5. Jis ir namie dabar vaikščioja kailiniuotas, batuotas (su kailiniais, su batais); važinėja šiltais kailiniais. 6. Nusipirko knygas apdarytas (su apdarais). Jo knygos apdarytos (su apdarais) visą rublį moka.

g) 1. Buvo jau ir nužūdyti pasmerktas. 2. Taip antai, jis perdaug...; pavyzdžiui, jis perdaug...; jis perdaug tikėjo, pavyzdžiui, rykščių galingumu. 3. Netrukus juos įšventįsią (įšvęsia) kunigais. 4. Nupirkę šitą dvarą jie pavesią, atiduosią draugijai, pavesią parduotinai, turėtinai; šitą dvarą jie nupirksią draugijai.

h) 1. Jų nekvietė į lietuvių vakarą, į koncertą (l. vakaran, koncertan). 2. Eina stotin, vakzalan (į stotį, į vakzalą). 3. Buvau stotyje, vakzale. 4. Tame koncerte, tame vakare (tą vakarą) ji padainavo ir kelias daineles. 5. Ar būsi baliūje (puotoje, pokylyje, bankete)? 6. Ar šaukėt jį pietų? ar eisi pietų? 7. Važiavo į atlaidus, buvo atlaiduose. 8. Per šv. Petrą (šv. Petre) į Vilnių suvažiuoja daugybė žmonių. 9. Vlniūje ir aš buvau šv. Petre (per šv. Petrą). 10. Tai dienai, tam laikui kurpius batų betgi nepasiuvo. 11. Jie dienoje (dienos būvyje) tris kartus valgo. 12. Tame dvare jie galėtų įsteigti (inkurti, intaisyti, pastatyti) ir ūkio (žemės darbo) mokyklą. 13. Aštuntą valandą, aštuoniomis turės draugijoje būti. 14. Traukinys septyniomis teateina. 15. Vidury miesto vienam pirkliui visą tūkstantį rublių atėmę, išgrobę, išveržę, plėšte išplėšę; vienas pirklys esąs visą tūkstantį rublių atimtas, išgrobtas, išveržtas, plėšte išplėštas (plg. „Džiaugias, kaip *žirgą,* kaip *šimtą* rublių *dovanotas.* Ir *šimtą duotas* klumpa. Jis džiaugsis ir *mažmožį primestas.* Kaip jis nusidžiaugs tokias *kaltes atleistas*? Ką jis dabar darys *pinigus atimtas*?“).

i) 1. Dabar, pasak rusų laikraščių, tose gubernijose būsią máža duonos, būsiąs badas; tose gubernijose būsią máža duonos, būsiąs badas, sako (rašo) rusų laikraščiai; tose gubernijose, sako (kaip sako) rusų laikraščiai, būsią... 2. Nuo šių metų visų šitų mokesnių, sako laikraščiai, nebeimsią; pasak laikraščių, imami. 3. Italų laivynas, pasak gautųjų žinių, išgriovęs veik visą miestą; laivynas išgriovęs veik visą miestą, sako (praneša) gautosios žinios...; laivynas, kaip praneša... išgriovęs...

y) 1. Be Krumplio, kito žmogaus čia nebuvo; čia Krumplys tebuvo; kito žmogaus, be Krumplio, čia nebuvo.

j) 1. Dabar jie visiškai nesirūpina vaikais, žemės darbu (jiems visiškai nerūpi vaikai, žemės darbas). 2. Gramatika yra kalbos mokslas, agronomija — ūkio arba žemės darbo mokslas.

k) 1. Jis metuose (per metus) tris kartus tevažiuoja į bažnyčią; dienoje vieną sykį, vieną kartą tevalgo. 2. Laiku (metu) atnešei pinigų. 3. Viena diena to neparašysi. 4. Turkų vyriausybė visiems savo krašto italams įsakė 24-omis valandomis išsikraustyti iš Turkijos žemės. 5. Jį negyvai sumušė. 6. Jis buvo kviečiamas (išrinktas) akademijos profesoriumi. 7. Vyskupas juos kunigais įšventino. 8. Pernai parėjo čia naujas klebonas, kun. Br.; čia parkeltas (atkeltas) klebonu kun. Br; parėjo čia per kleboną, klebonauti kun. Br.

l) 1. Tuo džiaugties tereikėtų. 2. Savo vaikais jis nesidžiaugs. 3. Tokiais laikraščiais ir jie biaurisi, stebisi. 4. Visi stebėjosi jo raštais, jo išmintimi ir atsakymais. 5. Del ligos jis taip ilgai nesirodė. 6. Paskui del tavęs (del tavo priežasties) turėjau ilgai kamuoties.

m) 1. Gerumo jis geras; del gerumo jis geras. 2. Kai žinių, tai jis mums daug prirašo. 3. Visi gėrėjosi jų taktika su žmonėmis.

n) 1. Ir ėmė mirti žmonės maru, kolera (plg. „miršta tymais, šiltine...“). 2. Šulinys gilumo buvo penkių sieksnių (penkiais sieksniais).

o) 1. Jo vaikų pilni pašaliai. 2. Jo būdavo (jis turėdavo) ir rugių nemáža. 3. Jo tėvo (tėvui) gimė dar vienas vaikas. 4. Vilkaičių buvo jau su žiburiu; Vilkaičių dar neskuba rugių piauti; jų ir sėniai tėvai tebedirba.

p) 1. Jų vaikai jau skaityti pratinas. 2. Žmonių šviesti (žmonių švietimu) jie nesirūpina; žmonės šviesti jiems nerūpi. 3. Kalboms, matematikai (šitam mokslui) jų sūnus negabus.

r) 1. Dabar juos baudžia 129-tuoju bausmių (bausmių sąrašo) straipsniu. 2. Dabar mes gausią, mums teksią, kaip jie praneša, kreipties į patį viršininką. 3. Tuo (del to) jis ir buvo didžiai nusikaltęs. 4. Zyteliečiai, sprendžiant iš jų kalbos ypatybių, gali būti ir senobės Prūsų liekana. 5. Vokietija Europoje dabar kaip tinkama viešpatauja. 6. Naujuoju įstatymu (dėsniu) dar padidintas jų atstovų skaičius. 7. L. Tolstojaus duktė

Aleksandra, tėvo nurodymu (tėvo nurodyta), ėmė leisti jo darbus (plg. „senu papratimu taip darome; jie, vaikeli, Dievo žodį skelbia juk ne savo pramanymu, bet Jėzaus Kristaus įsakymu; tėvo pasakytas, liepiamas visada paklausydavo“); Tolstojaus duktė dabar ėmė, iš tėvo nurodymų, visus jo darbus leisti (plg. „dabar mes ir iš knygų darome sūrius; piauk iš akies, ir bus gerai“).

s) 1. Mokėjo 20 rublių su viršum, mokėjo per 20 rublių, daugiaus per 20 rublių; daugiaus, kaip (ne) 20 rublių. 2. Kai-kurie mūsų ūkininkai turi žemės daugiaus per šimtą dešimtinių; daugiaus, kaip (ne) šimtą dešimtinių.

t) 1. Ji padainavo ir kelias tautos (plg. „žmonių“) daineles, tautos imną, t. giesmę. 2. Buvo keliama tautos šventė. 3. Ir šokiai buvo tautos (žmonių), tautiniai. 4. Pirmiausia šoko gražų tautos šokį (aguonėlę). 5. Esąs jau ir tautos fondas inkurtas. 6. Vyriausybės (vyriausybinėse) mokyklose to negirdėsi. 7. Dabar eina ir vienas ūkio (plg. „literatūros, mokslo“) laikraštis. 8. Intaisė ūkio (plg. „gyvulių, rankos darbų, vaisių“) parodą. 9. Dabar jam gyvai reikalinga ir pinigų pašalpa, dabar jis privalo ir pinigų pašalpos, dabar jis privalo ir pinigais šelpiamas (plg. „prašo, nori paskaitomas; prašo nevaromas“). 10. Pastatė tris karo laivus (plg. „karo laukas, ūkio įnagis, ūkio padargas, darbo žmogus, išeigos drabužis“), tris karinius laivus (plg. „išeiginis drabužis, darbinis arklys“), tris laivus kariaujamus (plg. „dirbamas arklys, ariamas jautis...“). 11. Turkų karo ministeris sako, kad tą kovą (toje kovoje), ar šiaip ar taip, ne italai laimėję. 12. Ir jie kultūros darbą dirba. 13. Jų kalba netaisyklinga (plg. „neprotinga, neišmintinga“). 14. Jo pasielgimas buvo, žinoma, nesąžiningas, besąžiniškas, netaktingas, betaktiškas (plg. „neprotingas, neišmintingas darbas; beprotiškas, begėdiškas pasielgimas“). 15. Koks jis besąžinis, nesąžiningas. 16. Mokslo raštų (plg. „ūkio raštų, bičių knygelių, kalbos vadovėlių“) jie neskaito. 17. Netaktingas žmogus netaktingai ir elgiasi (plg. „neprotingas žmogus neprotingai ir elgiasi“); betaktis betaktiškai ir elgiasi (plg. „beprotis, begėdis beprotiškai, begėdiškai ir elgiasi“); tiktai takto (taktingas) žmogus visada taktingai elgiasi (plg. „širdies žmogus širdingai ir elgiasi“); ir taktingiausias (ir didžiausio takto) žmogus gali pasielgti kartais betaktiškai (netaktingai). 18. Buvo tatai as-

mens (vieno asmens, vieno žmogaus), ne visos šeimos nuosavybė. 19. Jis nervingas (nervų) žmogus. 20. Scėnos (scėniniai) vaizdeliai ir jam tinka. 21. Visi turi pinigais juos šelpti. 22. Jie kūną jau subrendę, jau ir protą bręsta (plg. „buvau jau kojas sušlapęs, jau ir rankas šlapau; nušalau, sušalau rankas, pavargau kojas; merguželė ir išaugo ir suaugo lygų liemenėlį"). 23. Ir Prūsų lietuvių tautos sąmonė yra jau žymiai sustiprėjusi, pakilusi (?); ir Prūsų lietuviai jau nusimano esą tauta, atskira tauta... 24. Kai-kurie Turkų karininkai, karo žmonės (plg. „darbininkai" ir „darbo žmonės", „mokslininkai" ir „mokslo žmonės") norį, kad valstybė nesitaikintų su italais.

u) 1. Ir ėmė šaukti verkiamu, raudamu (plg. „dainuojamu, giedamu"), keršto šaukiamu balsu. 2. Jo balsas buvo sprendžiamas; jo buvo sprendžiamas balsas. 3. Ieško tinkamo (tam tikro, atsakomo) darbo. 4. Kam jie rašo mokslo keikiamus straipsnius (plg. „kam jie perkasi linų minamą mašiną")? 5. Jis buvo atvažiavęs, matyti, iš dainuojamo krašto. 6. Jis buvo parašęs vieną kurstomą straipsnelį, ilgą kaltinamą laišką. 7. Kam jūs geriat svaigstamus gėrimus? 8. Stiprieji (smagieji), arba svaigstamieji, gėrimai (plg. „mirštamoji liga, mirštamosios nuodėmės") sveikatos žmogui, žinoma, neduoda.

v) 1. Ir darbininkai buvo jiems palankūs, nuolankūs. 2. Jų palankumas mums nieko gera nepadarė. 3. Kam jis atspauzdino, atsispauzdino (iš mūsų laikraščio) šitą žinelę? 4. Jis, vieną kartą paskaitytas, viską gražiausiai mums tuojau atpasakojo. 5. Susirinko pasikalbėti apie visų reikalą, del visų reikalo pasikalbėti. 6. Buvo susimąstęs (susirūpinęs, susisielojęs) — manęs nematė. 7. Tuo jam tik pakenksi; tuo jam nepakenksi. 8. Įsisteigė, įsitaisė tokius arklius, jog miela, malonu ir pažiūrėti. 9. Buvo gerą sodą čia įsteigęs; buvo jau pradėjęs ir sodą steigti, veisti. 10. Paklausk, pasiklausk, tai pasakys. 11. Tos knygos buvo redakcijai atsiųstos. 12. Visi jie (liudininkai) išrodė to žmogaus kaltybę. 13. Jį jau ištrėmė; jau ir kitus baigia tremti. 14. Pradėjo (ėmė) eiti laikraštis. 15. Dabar vyriausybė pradėsianti visur mokyklas steigti, kurti.

z) 1. Dabar, ką tiktai perkame (ką perkame), už viską (ir „viskam") turime brangiai mokėti. 2. Dabar, teisinkis nesiteisinęs, teisink nesiteisink, teisus nebūsi (plg. „kosėk nekosėk — vėdaro negausi; rūgok nerūgojęs, pati ne rankovė, neišversi");

dabar, ar teisįsies ar nesiteisįsi, teisus nebūsi (plg. „ar jūs žiūrit, ar nežiūrit, aš jūsų nebūsiu"); dabar, kad ir kaip teisintumeis, teisus nebūsi (plg. „kad ir kaip šilta, kad vėjas pučia, žmogui pačiam laike gyvent"). 3. Jo balsas, kad ir kaip būtų jis išmintingas buvęs, kad ir išmintingiausias jis būtų žmogus buvęs, būtų veltui, neišklausytas, negirdimas nuskambėjęs. 4. Nenorėjau tikėti. 5. Arklių jie, matyt, nelaiko. 6. Dvejiems (keleriems) metams to pakaks. 7. Mirė jų trejų, ketverių (keleriu) metų mergaitė. 8. Būsiąs dabar naujas žmonių švietimo (apšvietimo), mokyklų, mokslo įstaigų ministeris. 9. Visur apšvietimo, šviesos, mokslo trūksta, stinga. 10. Blaivininkai su girtybe kovoja. 11. Didžpinigių, didžiapinigių, lobininkų jie, žinoma, negarbina. 12. Tame mieste mirė pernai vienas didžturtis, didžiaturtis, turtininkas. 13. Dabar ir jam teks, ir jis gaus vargti. 14. Jis gaudavo, jam tekdavo ir į girią vieną-kitą kartą (vienas-kitas kartas) nuvažiuoti. 15. Mirė garsi, garbinga lenkų rašytoja, M. Konopnickienė. 16. Savo *raštija* (savo kalbos raštais) jie dabar nebesitenkina. 17. Kitų nuosavybės jie nebrangina, negerbia, netausoja. 18. Jų vaikai mokos ir sąskaitoti (plg. „vaga — vagoti, pasaka — pasakoti, sąskaita — sąskaitoti"). 19. Derlinga ir tankiai gyvenama šalis (derlinga šalis, ir tanku joje žmonių). 20. „Saulės" esama didžios, didelės, plačiai išsikerojusios draugijos. 21. Ar esi kuomet daręs savo nuodėmių sąskaitą? 22. Nei partijos, nei asmens atžvilgis (?) negalėjo nusilpninti, susilpninti rusų pasitikėjimo... 23. Jo būta talentingo (plg. „išmintingo, protingo, širdingo") žmogaus. 24. Draugija šitam reikalui buvo paskyrusi ir tam tikrą sumą pinigų. 25. Jis buvo vieno dvarininko sūnus. 26. Buvo ir keli žemininkai, dvarininkai (plg. „ūkininkai, daržininkai") atėję. 27. Žemės darbas (plg. „kalbos mokslas, tautos darbas, kultūros darbas") jam dabar neberūpi. 28. Rodičevas šiomis dienomis buvo apsilankęs Vilniūje paskaityti (kad paskaitytų) apie H. ir jo veikalus.

Del visų šitų pataisymų turiu ką-ne-ką čia jau pastebėti:

1) Savo pataisymais anaiptol nenorėjau pažymėti, jog rašomajai kalbai visiškai netinką prielinksniai *pas, sulig, virš* arba būdvardžių galūnė *-iškas:* mano buvo norima tiktai iškelti aikštėn, jog mes šitų dalykėlių nemokame tuo tarpu rašomajai kalbai vartoti.

2) Rašomosios kalbos pavyzdžiai D 1 ir 2, tiesą sakant, nėr perdaug bartini, nors žmonių kalba, kiek ji mano mokama, kalbos tyrėjui tokių pavyzdžių iš savo tarpo — kište nekiša. Tokie rašomosios kalbos pavyzdžiai, kaip: „būsią ir *žmonės*, yra jau *viltis*" (žr. A — 2, 3, 5), būtų taisyklingi tik tuomet, jei būtų jais kalbama apie *visą* žinomąjį „žmonių, svečių" būrelį arba apie *visą*, visišką viltį.

3) Tokie žodžiai, kaip: *skaičius, piniguotas, talentuotas, tūlas, anot,* reiškia ką kita, ne tą, ką kurie-ne-kurie rašytojai nori jais suprasti. Ne visi, kurie rašo laikraščiams, žino, jog „skaičius" tėra „Zahl, число, liczba", „sąskaita" — „Rechnung, rachunek, счетъ " (plg. Z—21, 22); ne visi žino, jog „piniguotas (piniguotis, -uočius), talentuotas žmogus" tėra „žmogus, kurs pinigais, talentu apaugęs, apžėlęs, aplipęs, apkrautas (!)" arba, kurio pinigai ir talentas yra visų užčiuopiamas daiktas, yra visiems matyti, kaip kiekviena viršaus (paviršio) ypatybė: plg. „*lapuotas* (lapotas), *sakuotas* medis, *plaukuotas* kūnas, *kailiniuotas* žmogus, *gauruotas* gyvulys"... Mūsų kalbos „tūlas" beveik visiškai atstoja žodžius: *dažnas, ne vienas, daug kas* (plg. „tūlas ligos suspaustas iš įžodžio lanko; dabar *tūlas* taip pasako..."). Interpdami tam tikrose vietose pasakymą su žodeliu „anot" (plg. „tūlas, anot tėvo žodžio betariant, anot tėvo žodžio, anot tėvo") norime tiktai vieną-kitą savo sakinio dalį kitų žmonių *žodžiu* pasakyti, svetimu pasakymu pavaduoti (plg. „jis *tinginių pantis,* anot tėvo, ir gana!"). Taigi pasakymai: a) „nuodėmių *skaičių* daro, b) *talentuotas* jaunikaitis, c) *piniguotas* žmogus, d) *tūlo* dvarininko sūnus, e) jų laivynas, *anot gautų žinių,* išgriovė miestą" bus arba nesuprantami žmonėms, arba jų reikšmė, žiūrint žmonių akimis, turėtų labai keista būti.

4) Apie rašomosios kalbos žodžius: *rašėjas, rašliava, savastis, apart, kaslink...,* kaip ir apie įvairius jų draugus (*sandarbininkas, siekis, žingeidus...*), buvo jau ir perdaug rašyta. Sunku tik suprasti, kaip šitie žodžiai tebėr ligi šiol gyvi išlikę! Žodžio *apšvieta* mūsų kalboje negali būti. Kad tokia galūne būtų kalboje šis žodis, skambėtų jis — „apšv*ai*ta": plg. „atr*ie*kimas ir „atr*ai*ka", „suveržimas" ir „sąvarža", „atkirpimas" ir „atkarpa", „įsteigimas" ir „įstaiga", „(su)šelpimas" ir „pašalpa (šalpa)". Rašomosios kalbos žodis *turtuolis* (= didelio

turto žmogus), kad ir rodosi žmoniškas, bet šale žodžių: *bičiuolis* (bičiulis), *pavyduolis* (pavydus), *šykštuolis* (šykštus), *varguolis* (vargus), ar šiaip ar taip, — netinka; be to, „turtuolį“ visiškai atstoja žmonių žodis „didžiaturtis“.

5) Mūsų rašytojams daugiausia galėtų padėti, žinoma, ne tiek vieno-kito kalbininko patarimai, kiek jų pačių (pačių rašytojų) geri norai: rašytojams, ypačiai tiems, kurie gyvena miestuose ir tikrai bijo atprasti nuo žmonių kalbos, reikėtų a) skaityti žmonių dainos, pasakos, priežodžių-patarlių, mįslių rinkiniai, semti iš jų rašomajai kalbai žinių ir b) naudoties vieno-kito kalbininko nurodymais ir bent vienu kalbos vadovėliu (kalbos sintakse).

Naudojantis kalbos vadovėliais ir kalbininkų nurodymais, rašytojams reikėtų, žinoma, imti iš jų tik tinkami patarimai ir pamokymai... Rašytojai, kurie tais rinkiniais, vadovėliais ir nurodymais visiškai nesinaudoja, kurie nieko iš jų savo rašiniams neima, kurie, ką rašydami, juos niekina, — patįs griaute griauna savo tėvų, savo tautos kalbą!..

Rygiškių Jonas.

[1911 m. „Viltis“ N 126 (611)].

Kalbos dalykai.

(Šis-tas iš linksnių ir prielinksnių mokslo).

Šiuo tarpu, kaip ir aną kartą (žr. No. 126), surašau nemąža pataisytinų rašomosios kalbos pasakymų ir po jų duodu savų sakinių — mėgindamas atitaisyti jais ne visai taisyklingas rašomosios kalbos vietas.

Mano pastebėjimai šiuo tarpu paliečia vien kelias dešimtis pasakymų, paimtų iš laikraščių kalbos. Tuose pastebėjimuose, straipsnio gale, duodu ir kelias dešimtis žmonių kalbos pavyzdžių: šiais mėginu išteisinti tiktai vieną-kitą savo teikiamąjį pataisymą.

Rašydamas šiuos pastebėjimus, vieną teturėjau norą: norėčiau, kad laikraščiai ir rašytojai tais pastebėjimais - pataisymais, *kur su jais sutinka,* tolimesniam laikui ir naudotųsi.

I.

1. Ūkininkui pasikvietus svečių, ateina kartais ir *nekviesti žmonės.* 2. Ir čia atsiras *pirkliai, vietiniai žmonės,* kurie nusi-

pirkę žemės mokės ją ir branginti. 3. Šį rudenį vaikštinėja čia *žmonės*, rinkdami našlaičių prieglaudos reikalams aukas. 4. *Lenkai* kunigai kitaip elgiasi. 5. *Italai* socialistai kursto žmones neiti karan. 6. *Suomiai* žūkliai sudeginę rusų vienuolyno mišką. 7. Čia pat bėga *upė Kražantė*. 8. Jau ir *kaimas Beduoniai* vienasėdžiais skirstosi.

— 1. ... ateina kartais ir nekviestų žmonių. 2. Ir čia atsiras pirklių, vietinių žmonių, kurie... 3. Šį rudenį vaikštinėja čia žmonių, renkančių (kurie renka)... 4. Lenkų kunigai, kunigai lenkai kitaip elgiasi. 5. Italų socialistai, socialistai italai kursto žmones... 6. Suomių žūkliai sudeginę rusų vienuolyno mišką. 7. Čia pat bėga Kražantės upė. 8. Jau ir Beduoniai, jau ir Beduonių kaimas (kaima, sodžius, soda...) vienasėdžiais skirstosi.

II.

1. Ji turi ir *tokius mokinius*, kurie nieko nesimoko. 2. Aš ir su juo esu turėjęs *reikalus*. 3. Su juo geriausia turėti *reikalus*. 4. Ir su juo esu turėjęs *santykius*. 5. Paskleidė ir *lapelius* su tam tikrais klausimais. 6. Žinau ir *tokius atsitikimus*. 7. Randame čia (kalendoriūje) ir *dalykus (straipsnius)* apie mūsų draugijas, apie laukų trąšas. 8. Jos turima ir *aiškią* scėnos *dovaną*. 9. Jie *mus* atstovauja; *lietuvių* niekas šiuo tarpu neatstovavo.

— 1. Ji turi ir tokių mokinių, kurie... 2. Aš ir su juo esu turėjęs reikalų. 3. Su juo geriausia turėti reikalų, reikalas. 4. Ir su juo esu turėjęs santykių. 5. Paskleidė ir lapelių... 6. Žinau ir tokių atsitikimų. 7. Randame čia ir straipsnių (dalykų)... 8. Jos turima ir aiški scėnos dovana. 9. Jie mūsų atstovai, mums atstovauja (plg. «jie mūsų tarnai, bernai» ir «jie mums tarnauja, bernauja»); lietuviai šiuo tarpu atstovo neturėjo, lietuvių atstovo šiuo tarpu nebuvo, lietuviams niekas šiuo tarpu neatstovavo.

III.

1. Aną naktį *kaime Serdokų* išplėšė vieno ūkininko klėtį. 2. Dabar inkursią mokyklą ir *kaime Bedruskių*. 3. Jie nenori *toliau* savo *valsčiaus* pavažiuoti. 4. Jau bus *daugiau metų*, kaip savo laikraščio skiltyse ėmėm raginti kovoti su džiova.

— 1. Aną naktį Serdokų kaime... 2. Dabar... ir Bedruskių kaime. 3. Jie nenori toliaus, iš savo valsčiaus, pavažiuoti; kur-nors toliaus, iš (už) savo valsčiaus, jie nenori pavažiuoti. Jau daugiau kaip metai, savo laikraščio skiltyse raginame... (plg. «ji jau visi metai serga; ji serga jau daugiau kaip metai»).

IV.

1. Nebeskyrė pinigų mokytojams *pirties pastatymui.* 2. Šie pinigai skiriami *užlaikymui* našlaičių *prieglaudos.* 3. *Buto įgijimui* reikėtų 10,000 rublių.

— 1. Nebeskyrė pinigų mokytojams pirčiai (mokytojų pirčiai) pastatyti. 2. Šie pinigai skiriami našlaičių prieglaudai laikyti (išlaikyti). 3. Trobai ingyti reikėtų 10,000 rublių.

V.

1. Visa tat darė *vienu rūpesniu* spiriamas — kad visiems ramu ir gera čia būtų. 2. Ar nėsi kartais *turtingas pinigais?* 3. Mūsų kraštas kitados buvęs labai *turtingas* liaudies *dainomis.* 4. Jie norėtų vadovauti *liaudimi.* 5. Kunigas ragina juos būti *blaiviais* bei *dorais.* 6. Mes negalime tenkinties vien rūpesniu žmogaus kūno *reikalais.* 7. Kalbėtojai palinkėjo, kad sutvirtėtų ryšiai ir tarp atstovaujamųjų *jais* tautų.

— 1. Visa tat darė vieno rūpesnio spiriamas... 2. Ar nėsi kartais piningingas? 3. Mūsų kraštas buvęs kitados labai dainuojamas (plg. «Sveikas esi, turi būti, iš dainuojamo krašto»); mūsų krašto žmonės kitados labai indainuodavę; mūsų krašte kitados buvę labai daug dainuojama. 4. Jie norėtų būti liaudies vadovai (vadovais), liaudžiai vadovauti (žr. II. 9). 5. Kunigas jiems sakė, prikalbinėjo, juos ragino, kad blaivūs bei dori būtų. 6. Mes negalime tenkinties vien žmogaus kūno rūpesniu; negalime rūpinties (negalime tenkinties rūpindamiesi, pasirūpinę) vien žmogaus kūno reikalais. 7. Kalbėtojai palinkėjo, kad sustiprėtų (sutvirtėtų) ryšiai ir tarp jų atstovaujamųjų tautų.

VI.

1. Jos laikraštis būsiąs spauzdinamas *dviejose kalbose* — lenkų ir rusų. 2. Ir latviai norėjo susirinkime kalbėti *prigimtoje kalboje.* 3. Visi tie laikraščiai eina *lietuvių kalboje.* 4. Grivos

jaunimas ir *tolimesniame laike* nenorės slėpti savo dovanų (talentų). 5. Ji *laike* savo trumpo *gyvenimo* Vilniūje daug ką padarė. 6. Jie kaltinami *šnipinėjime*. 7. *Atsiduoda nuomon* malūnas *mieste Radviliškyje*; *išduodama* ilgam laikui *nuomon* malūnas; *į nuomą* malūną *paėmė*.

— 1. Jos laikraštis būsiąs spauzdinamas dviem kalbom — lenkų ir rusų. 2. Ir latviai norėjo saviškai susirinkime kalbėti, sava, prigimtąja, gimtąja kalba kalbėti. 3. Visi tie laikraščiai eina lietuvių kalba. 4. Grivos jaunimas ir toliaus nenorės... 5. Ji trumpai begyvendama V...; ji Vilniūje trumpai tegyveno, bet daug ką padarė; ji kad ir trumpai gyveno... 6. Jie kaltinami, kad šnipinėję (žvalgavę); jie kaltinami del šnipinėjimo. 7. Radviliškio miestelyje (plg. III. 1, 2) yra malūnas nuomoti, išnuomoti (plg. «yra dvaras pirkti»), yra malūnas nuomojamas, išnuomojamas; nuomojamas ilgam laikui malūnas; malūną nuomojo (nusinuomojo), nusamdė (nusisamdė).

VII.

1. «L. Ž-nių» ėmėjai *apart* senųjų *priedų* gaus dar... «Mokyklą». 2. Panevėžio blaivininkai nutarė alų daryti nestiprų, gerti su saiku, *be prašinėjimu* (?). 3. «L. Ž.» eina tris kartus *į savaitę*. 4. Jo namus lankiau retai — *į mėnesį* du, tris kartus; «B-ja» — eis sykį *į mėnesį*. 5. *Į ekspertus* buvo pakviesti penki žmonės. 6. Įstoti *į* sąjungos *narius* nesunku; įstojimas *į* sąjungos *narius* nevargingas. 7. *Neriu iš priežasties* sausos vasaros rąstų į Vilnių neleidžia. 8. Nežinia, *iš ko* čia labiau reikia *stebėties*, ar *iš* jų nesąžiningumo, ar *iš* kvailumo. 9. *Iš už* sienos išgirdau balsą.

— 1. «L. Žinių» ėmėjai, be senųjų priedų, gaus dar... «Mokyklą». 2. Panevėžio blaivininkai nutarė... gerti su saiku, kitų neversti, neraginti (kad gertų). 3. «L. Ž.» eina savaitėje, per savaitę tris kartus. 4. Jo namus lankiau mėnesyje (per mėnesį) du, tris kartus; «B-ja» eis kartą (sykį) mėnesyje, per mėnesį. 5. Ekspertais buvo pakviesti penki žmonės. 6. Įstoti sąjungos nariu (į sąjungą nariu) nesunku; įstojimas sąjungos nariu nevargingas. 7. Rąstų (sielių) Nerimi del sausos vasaros į Vilnių neleidžia. 8. Nežinia (nėr žinios), kuo čia labiau reikia stebėties, ar jų nesąžiningumu ar kvailumu. 9. Iš-antrapus, iš anapus sienos išgirdau balsą.

VIII.

1. Nesiginčysiu *kaslink* šito dalyko. 2. *Per* kelias minutes (netrukus) viską sužinosi. 3. Daužė langus ir *per* juos šoko gatvėn. 4. Lindo *per* tvorą, ėjo *per* duris, žiūrėjo *per* langą. 5. Buvau nuvažiavęs aną dieną *su* jo reikalais ir į Rygą. 6. Žmonės *su* gerais norais ne visur branginami. 7. Dabar jie steigsią bendrovę *su tikslu pritraukti* valstiečius, kaipo pajininkus. 8. *Sulig kongreso* nutarimo, kovoti su girtybe privalanti ir visuomenė, valstybė. 9. *Sulig* elementoriaus *Konkurso* niekas neatsiliepė. 10. *Sulig jo* (?), lenkams atėjusi dabar sunkiausia valanda. 11. *Už* tokį mažmožį, *už* tą rublį nereikėjo nė ginčyties.

— 1. Nesiginčysiu del šito dalyko. 2. Netrukus, po kelių minučių, viską (visa) sužinosi. 3. Daužė langus ir gatvėn pro juos šoko. 4. Lindo pro tvorą, ėjo pro duris, žiūrėjo pro langą. 5. Buvau nuvažiavęs aną dieną jo reikalais ir į Rygą. 6. Gerų norų žmonės ne visur branginami. 7. Dabar jie steigsią bendrovę valstiečių pinigams, v. dalims traukti, vilioti;... bendrovę valstiečiams pritraukti, kad savo pinigus, savo dalis joje dėtų (kad dalininkais į ją stotų). 8. Kongreso nutarimu, kovoti su girtybe privalanti ir visuomenė, valstybė. 9. Del elementoriaus Konkurso niekas neatsiliepė. 10. Lenkams, jo nuomone, atėjusi sunkiausia (pati sunkioji) valanda. 11. Del tokio mažmožio, del to rublio nereikėjo nė ginčyties (barties).

Del prielinksnių: *del* (dėl), *per* (par), *pro, už* (až, ažu) — turime čia šį-tą ir skyrium pažymėti: del jų yra buvę šiek-tiek ginčų ir laikraščiuose, del jų buvo vienoje-kitoje vietoje ir šiaipjau įvairiai galvojama (žr. IX).

IX.

Yra sakoma:

A) 1. Aš jo *par tvorą, par tave* nemačiau (*tu* man kliudei, *tvora* man kliudė). Rm.*) 2. *Per* jus mes dabar nė savo vaiko negausim pamatyti. Sv. 3. *Per* duris, *per* tą tvorą aš jo nė matyti negalėjau (durįs, tvora man kliudė). Sv. — 4. *Par* tvorą (per tvoros viršų) aušros žiūrėjau; išmečiau... *par* tvorą (per viršų). Rm. 5. Teka saulelė *par* žaliąją girelę. Dk. d. 6. Teka saulelė *par* beržynėlį. Žm. d. 7. Kam važiuoji *par* vartus (per

*) Ką reiškia įvairųs šios vietos sutrumpinimai, yra pasakyta mano „Liet. kalbos sintaksėje“ (pp. 3—5). R. J.

parverstus, gulinčius vartus)? Rt. 8. Arklys *per* vartelius šoko. Sv.

B) 1. Jojau *pro* mergužės *šalelę, pro* rūtyčių *darželį.* Pr. 2. *Pro* mano šalį upužis teka. Pr. 3. Tiesus kelias *pro* pupas, *pro* žirnius. Sln. — 4. *Pro* tvorą (pro tvoros tarpą) aušros žiūrėjau; išmečiau... *pro tvorą* (pro tvoros tarpą, pro spragą). Rm. 5. Žiūri, kai žvirblis *pro* tvorą. Sln. 6. Aš esu vilko neštas ir pamestas; aš esu ir žąsiną matęs *pro* tvorą vandenėlį leidžiant. Als. 7. *Pro* duris virto, kaip iš kamino, dūmai. Žt. 8. Pamažėliais, *pro* mažąsias durikes, pirštų galeliais, inėjau patyliais. Žt. 9. Teka rieda saulelė *pro* vario vartelius. Kp. 10. *Pro* stiklo langą aušros žiūrėjau. Pr. 11. Ir parodė obuolėlį *pro* stiklo langelį. Pr. 12. Ko žiūri *pro* langelį? Žm. d. 13. Ašaros *pro* akis išbėgs. Als. 14. Kai pasenau, akis ingijau; *pro* tas akis pati išlindau (aguona). Rt. 15. Keiksmas *pro* burną išeina, *pro* ausį pareina. Pr. 16. *Pro* vieną ausį inėjo, *pro* antrą išėjo. Dk. Žm. Rt. 17. *Pro* urvą prilindo pelių. Rt. 18. Išsikasė *pro* pamatą skylę ir pabėgo. Rt. 19. Senis įlindo klebonijon *pro* pamatą. Ds. 20. Teka saulaitė *pro* debesėlį. Rm. d. 21. Visi velniai išlindo (iš trobos) *pro* kaminą. Dk. p.

C) 1. *Del kelių kapeikų, del* to niekniekio tu čia lendi gyvas žemės' (žemėsna). Ds. 2. *Del* jo tu čia dabar žudysies! Žm. 3. *Del* nieko būvio, *del* dyko galo mes čia dabar plaukus vienas kitam rausma (rausime)! Rt. 4. Aš *del* tavęs, vaikeli, visą amžį vargau, dirbau. Sv. 5. Aš jį *del* skolos apskundžiau. Pr. 6. *Del* šito avino, del šitų niekų jis mane dar tieson, žiūrėk, pašauks! R. 7. Ir ėmė *del* tos žemės, *del* tų pinigų bylinėti. Pr. 8. *Del* tavęs aš neklamposiu tokį kelią! Sv. 9. Bernytis *del* mergytės skendo (b. plaukė mergytės vainikėlio ir jo beplaukdamas prigėrė). D. 10. *Del* kito man galvos neskaudu (neskauda). Sln. 11. Nereik *del* to dūkti. Pr. 12. *Del* tokių dalykų nereik bartis. Pr. 13. *Del* šito dalyko jis mane baisiai išbarė. Pr. 14. Nebarkit mane, neišjuokit *del* šito niekniekio. Pr. 15. Jis atėjo *del* manęs. Pr. 16. Neaplenk vieškelio *del* kelelio mažo. Dk. p. 17. Daryk gerai *del* kitų, tai bus ir pačiam gerai. Sln. 18. Klumpa mano žirgelis *del* neteisių žodelių. Pr. Sv. 19. Netekau rūtelių žaliųjų *del* tavo, berneli, žodelių meiliųjų. D. 20. *Del* to jį pakorė, kad jis ėjo vogti nemokėdamas. Dk. p.

D) 1. Karvę *už jautį* davė. Pr... 2. Aš *už* vieną pažiūrėjimą daviau šimtą raudonųjų. Grl. p. 3. Jis lupa *ažu* sena, *ažu* nauja

ir *ažu* trejus metus pirma. Sl. 4. *Už* tokį padarymą gero žodžio iš jo neišgirsi. Sv. 5. *Už* šitokį pasielgimą jis tave tikrai bartų. Sv. Pr. 6. Padirbėk *už* mane; pabark jį *už* mane (pabark jį mano vardu, pabark jį, padirbėk ir tuo mane pavaduok). Sv. Pr. 7. Nenoriu aš *už* tave klampoti (pats klampok). Sv. 8. Jis kovoja su jais *už* mane, *už* savo tėviškę (kovoja mane pavaduodamas, mane, savo tėviškę gelbėdamas, gindamas); kalba *už* mane (kalbėdamas mane pavaduoja, mane gina); mirė *už* mane (mane gindamas, m. gelbėdamas mirė); Kristus *už* mus numirė; aš *už* jį stosiu (jį pavaduodamas stosiu). Pr. Sv. 9. *Už* jį įmanytų savo galvą padėti. Žm.

Ką gi sako mūsų reikalui šitos vietos (A, B, C, D) pavyzdžiai?

Įsižiūrėję į juos, turime teisę, man rodos, ir šiaip del jų nusakyti:

a) Lietuvos žmonės beveik visur griežtai skiria *per* nuo *pro*. «Per tvorą (neparverstą)» žiūrėti tegali Lietuvoje didelis augštas padaras (gyvulis), ne žvirblis, ne mažas vaikelis; «pro tvorą» žiūrėti ir ką kita pro ją daryti gali ir žvirblis, ir žąsis, ne tiktai žmogus, ne tiktai arklys. Daugumas lietuvių, ar šiaip ar taip, «pro vartus» tevažiuoja į kiemą, nors vietomis, del įvairių priežasčių, yra važiuojama jau ir «per vartus».

b) Yra rašytojų, kuriems pasakymas «žiūrėti *pro* langą» rodosi labai keistas. A. R. [5a] viename savo straipsnyje (žr. «L. Ž.» Nr. 38) išranda, kad tokie pasakymai, kaip: «žiūriu *pro* langą, įvažiavau į kiemą *pro* vartus...») žmonės nesuprastų prasimanymai. A. R. bijo, kad tokių pasakymų («žiūriu *pro* langą, įvažiavau į kiemą *pro* vartus...») žmonės nesuprastų savotiškai (= «žiūriu *pro* lango šalį», «pravažiavęs *pro vartus* įvažiavau į kiemą»!?). To bijodamas jis pataria sakyti: «Žiūriu *per* langą», «įvažiavau *per* vartus», — pamiršdamas, jog šitie pasakymai (su «per») beveik visur Lietuvoje ką kita reiškia (plg. A.).

Kas sako: «Bernytis *del* mergytės skendo», «*del* jo žudosi», «*del* žemės žmogus bylinėjo», «*del* jo tokį kelią klampojo», «*del* jo vargsta, tiek darbo dirba...» — tas gali drąsiai sakyti ir: «*Del* jo, del savo tėviškės, del savo žemės, del savo tautos ilgai vargau, žudžiausi, dirbau, kovojau». Vartodami šitoje vietoje prielinksnį „del", norime, tarytum, pasakyti: „Kad ne jis, kad

ne tėviškė, ne žemė, ne mano tautos reikalai, tad nebūčiau, gali būt, nei vargęs tiek, nei žudęsis, nei dirbęs, nei kovojęs (jis, tėviškė, tauta, jų reikalai... buvo mano vargo... *priežastis).*" Kas sako: «*Del* jų čia vargstu, del jų dabar kovoju, del jų žmonės miršta», tas nori lyg pasakyti: „Jie mane čia vargina; jie mane stumia, verčia kovoti; jie (jų reikalai, bėdos, vargai...) į kapus žmones nuvaro, jie (savo reikalais, darbais, padarymais) žmones žudo, galą jiems padaro."

d) Kas sako: „Nenoriu *už* tave klampoti (= nenoriu tavo darbo dirbti)", „jis *už* mus (mus gelbėdamas) mirė", „*už* jį įmanytų savo galvą padėti", tas gali sakyti ir: „*už* tave, už savo tėvų žemę, už savo tautą jis ilgai vargo, dirbo, kovojo, mirė". Vartodami šiuose pasakymuose prielinksnį „už", norime, tarytum, pasakyti: «Jis vargo, dirbo, kovojo, jis mirė — vis tave, savo tėvų žemę, savo tautą gindamas, gelbėdamas (tavimi, savo tėvų žeme... rūpindamasis; tau, savo tėvų žemei... atsilygindamas; tave, savo tėvų žemę..., pavaduodamas)». Kas sako: „*Už* juos čia vargstu, už juos dabar kovoju, už juos žmonės miršta", tas nori lyg pasakyti: „Vargstu juos gindamas, jais rūpindamasis; vargstu, kad jiems nebūtų tiek vargo; juos ginu kovodamas, juos gindamas kovoju; žmonės, jais rūpindamiesi, juos gelbėdami, miršta."

Rygiškių Jonas.

[1911 m. „Viltis" N 147 (632)].

1912

Del Emšos klausimų abejojimų... [6]

I. a) Iš žodžio „talentas" būdvardį „talentingas" ir patįs žmonės turi pasidarę: žmonėse tą žodį esu girdėjęs tarp Šiaulių ir Žagarės, jį vartoja savo pasakų rinkiniuose ir M. Slančiauskas; tik šitas būdvardis tos vietos žmonių kalboje, kaip ir pats „talentas", reiškia ką kita („*talentas*" = laimė, dalis, „mano duktė *talentinga*" = mano dukteriai viskas ranka eina, viskas klojasi, ji laiminga, dalinga).

b) Iš pasakymų: „*kuprotas* senis, *rasota* žolė, *šarmotas* langas, *duobėtas* kelias, *kepurėtas* vaikelis, *lapuotas (lapotas)* medis, *kalnuotas* kraštas, *plaukuota* galva, *kailiniuotas* žmo-

gus“ — matyti, jog šios rųšies būdvardžiai rodo *paviršio, aikštės,* visų matomą daiktų ypatybę, visų pastebimą jų savotiškumą. Iš būdvardžių: *išmintingas (išm.* žmogus), *protingas, širdingas (pr., š.* vaikelis, žmogus), *sultingas (s.* obuolys), *žuvingas (ž.* ežerėlis), *kumelinga (k.* kumelė) — matome, jog šie žodžiai reiškia daugiausia daiktų *vidaus* ypatybę, ne visų pastebimą jų savotiškumą. Tiedvi rųši būdvardžių gali tarmėse, žinoma, kartais ir sumišti, bet rašomajai kalbai jiedvi vis delto reikėtų skirti, ir „protingo, taktingo, talentingo“ vietoje sakyti „protuotas, taktuotas, talentuotas“ — nepriderėtų.

c) Apie šitos rūšies būdvardžius, apie jų skirtumą yra tūloje vietoje kalbėjęs Kaz. Jaunius, apie juos yra šiek-tiek kalbama ir Juškevičiaus žodyne (žr. II dalis, p. 699).

d) Būdvardžiai: *kalnuotas, dievuotas, ligotas* — šiam reikalui nedaug ką mums tepasako. Žodis „kalnuotas“ patvirtina vien mano pažymėtąjį dalyką („kal*nuotas* kraštas bus toks kraštas, kuriame daug yra matomų augštų vietų, kalnų“ — *aikštės* ypatybė). Žodis „dievuotas (dievotas?)“ retai kame tėra sakomas: jo nežino nei Juškevičius nei Kuršaitis; jo prasmė ir man ne visai aiški. Jei tas žodis nėr lot. „devotus“, tad jo atsiradimas kalboje šiaip tereikėtų, man rodos, aiškinti: „dievuotas, dievotas žmogus“ toks tėra pirmiausia žmogus, kurs yra „dievukais“, šventenybėmis apsikarstęs, kurs pažiūrėti arba paklausyti labai maldingas, kurs tikybos dalykus atlieka kad ir uoliai, bet labai paviršutinai, vien tam tikrais, visų matomais smulkiais darbeliais. Žodžio „ligotas“ Kuršaitis iš prūsų kalbos nežino; tą žodį skiria jis nuo ligūstas (liguostas) ir aiškina vokišku pasakymu — „mit Krankheit behaftet“. „Ligotas“, mano nuomone, tėra žmogus, kurs, kad ir vaikščioja, sirgte neserga, bet yra ir *rodosi nesveikas.*

Dviejų-trijų tokių žodžių („dievuotas-dievotas, ligotas“), taisyklei išvezdinti, ar šiaip ar taip, nepakanka: tam reikėtų visa eilė turėti plačiai žinomų ir aiškios reikšmės žodžių.

II. a) „Traukinį *septyniomis* (= s. valandomis, adynomis) teateinant“ esu girdėjęs Varėnoje (Viln. gub.); panašių pasakymų esu girdėjęs ir kitur (Trakų apskrityje ir Žemaičiuose). Suvalkų gubernijoje (tarp Sintautų ir Plokščių) esu girdėjęs sakant: „Jis *penkiais* (= *p.* stundais) parvažiuosiąs, kelsiąs anksti — *trimis.“* Įnagininko linksnis čia lengva suprasti (plg.

„kėlėsi *gaidyste, gaidykste;* atvažiavo *paryčiu, pietumis, pavakare, laiku, šiuo metu...*").

aa) Tokiuos, kaip šitie, pasakymus vienas-kitas žmogus gali kur-ne-kur, žinoma, ir savotiškai suprasti („penkiomis parėjo" = parėjo girtas etc.), bet to bijoti, man rodos, nereikėtų. Sakinių, kurie gali turėti ne vieną reikšmę, yra daug ne tiktai mūsų, bet ir kitų tautų kalbose.

b) Lietuvių įvairiose vietose yra sakoma: 1. Ar pasiūsi kelnes *šv. Petrui* (šv. Petro dienai)? 2. Jo *kiaulei* (jam už kiaulę) duoda 50 rublių, ir dar neima. 3. Kur padėjai *kiaulės, arklio* pinigus (kur p. p., kuriuos gavai kiaulę, arklį pardavęs)? 4. Pagiedok man *šv. Jono* giesmę. Sv. 5. *Tokiais akuliorais* (t. akiniais) tai gera būtų linai braukti (brukti, šukuoti)! Ds. 6. Pradėjo duris *daryti* (norėjo d. padaryti, padirbti; norėjo atidaryti; n. uždaryti); jis duris *darė, rakino.* 7. Žiūriu — jis jau vartus (karkles) *bekelią* (jo norėta v. pakelti, atkelti, užkelti). 8. Aš tau *kailį išdirbsiu* (nelygu kailiadirbio, nelygu supykėlio pasakymas). 9. Kamšas kimšo — mūsų *baltųjų brolelių* (tokia daugybė brolelių žuvo, jog kamšas jų kimšo neprieteliai; kamšas kamšo mūsų broleliai, mūsų brolelių namuose, plg. „rugius piovė — mūsų kaimynų..."). 10. Petras tuomet *mano liga* sirgo (sirgo ta liga, kuria aš sergu, sirgau; manimi sirgo, rūpinosi). Žm. Pabrauktąsias sakinių dalis vienas-kitas žmogus, ėmęs atsidėjęs nagrinėti, galėtų, žinoma, dvejaip arba ir trejaip suprasti; bet žmogus, su kuriuo yra kalbama, kurs yra girdėjęs ir įsidėjęs kalbos pradžią, šias vietas supras vien taip, kaip sakytojo buvo norima, kad jas suprastų. Reikėtų nepamiršti, jog mūsų, kaip ir kitų, ir toks yra kalbos dėsnis: „Mano žodžius suprask taip, kaip aš noriu tavo suprantamas (kaip aš noriu, kad tu juos suprastum)."

1) Šį kalbos dėsnį turime ne vieni mes; jį randame ir kitų kalbų žmonėse. Taip antai, labiaus mums žinomų tautų yra sakoma: „1. Вы терпимѣе насъ (kitų nuomonių, kitų tikybų žmonėmis jūs labiaus, nekaip mes, užsikenčiate; jumis labiaus, nekaip mumis, išsitenka, kenčiasi). 2. Pójdę do ściany (eisiu ligi sienos; eisiu pas sieną, prie sienos). 3. Pójdę do szkoły (eisiu mokyklon, į mokyklą; eisiu ligi mokyklos; eisiu pas mokyklą, prie mokyklos). 4. Ich gehe zur Schule, je vais á l'école (einu mokyklon; einu pas mokyklą, prie mokyklos). 5. Vir

expertus (ištyręs, pratęs, išmėginęs vyras; ištirtas, išmėgintas vyras)..." Iškeltieji svetimųjų kalbų sakiniai ir pasakymai, būdami paimti skyrium, galėtų būti nevienodai suprantami; bet pasakyti tam tikroje vietoje, ištisoje kalboje, kalbant su tam tikru žmogumi, jie savo prasme painiavos nei klausytojui, nei skaitytojui nedaro, ir todel rusai, lenkai, vokiečiai, prancūzai galvos sau del jų nesuka, nedejuoja.

d) Sakyti: „Traukinys septintai išmušus, septintai pasibaigus teateina", — žinoma, galime.

III. Yra sakoma: „*Koja* tirpsta, nutirpo; šąla *kojos*; mano *kojos* pavargo, *kinkos* dreba, *pilvas* šlampa"... Bet yra sakoma prireikus ir šiaip: „1) Jis *kojas* šąla, nušalo. 2) *Kojas* pavargau, nutirpau. 3) Jis *sprandą* nutrūko, *koją* nulūžo, sulūžo. 4) Kad tu kur *galvą* nutrūktum! 5) Žmonės kitados *kinkas* drebėdami laikraščius skaitydavo. 6) Katiniukas *kojeles* išlūžo. 7) Vilkas lįzdamas iš pakrosnio *šonkaulius (šonikaulius)* sulūžo. 8) Ar jau apšilai *rankas*? 9) *Rankas kojas* pailsau, — kur beeisiu." Todel galime, man rodos, kur reikiant pasakyti ir: „Jie *kūną* jau subrendę, jau ir *protą* bręsta."

Tas dalykas, jog šale „rugiai bręsta" nėra sakoma „rugius bręsta", — mūsų reikalui ničnieko nepasako. Šiam reikalui galėtų ką-ne-ką pasakyti, man rodos, tiktai šioks galvojimas: šale „stiebas lūšta, nulūžo", kad ir nesakome „stiebą lūšta, nulūžo", bet pasakyti prireikus: „*laivas stiebą* lūšta, nulūžo" (plg. „žmogus sprandą nutrūko, vilkas šonikaulius sulūžo") — vis delto galime. Šitaip galvodami nugalvotume, man rodos, ir ligi pasakymo: „Jie *kūną* jau subrendę, jau ir protą bręsta."

Čia turime vadinamąjį „nusakymo, arba nusakomosios dalies galininką (accus. *relationis*)". Kada ir kur šios rųšies galininkas yra žmonių sakomas, — apie tatai reikėtų skyrium pakalbėti.

IV. Yra sakoma: „1. Žmonės *steigia* („заводятъ") dabar gerus arklius. Als. 2. Duktė *įsisteigė* gražius drabužius. J. Ž. 3. *Įsisteigiau, įsistelgiau* drabužį. Žm. 4. Dabar, žiūrėk, ir jis *įsitaisys* žviginius (stoninius arklius). Sv. 5. Sūnus *įsitaisė* drabužius, trobas. J. Ž. 6. *Įsigaminau* sau jupą. J. Ž. 7. Žentas avižų norėjo *įsiveisti*. J. Ž.

Taigi sakyti: „*įsisteigė, įsitaisė* žmogelis puikius arklius" — galime.

V. a) Sakydami: „*sprendžiamas, verkiamas, šaukiamas, išjuokiamas* balsas; *keikiamas* žodis, straipsnis; *kurstomas* straipsnis, *kurstoma* kalba"... norime išreikšti tą pat, ką reiškiame dažnai ir ilgesniais pasakymais, „balsas, *kuriuo žmogus* sprendžia, verkia, šaukia, išjuokia (ne „*kuris pats* sprendžia... išjuokia"); žodis, straipsnis, *kuriuo* ką keikiame (ne „*kuris pats* keikia"); straipsnis, *kuriuo...*, kalba, *kuria* ką kurstome."

Nuošaliniai šiokių pavyzdžių dalyviai yra labai plačiai Lietuvoje vartojami.

Šit keli tos rųšies tikrų-tikriausi žmonių kalbos pavyzdžiai:

1) Sveikas, tur būt, iš *dainuojamo* krašto, kad taip daug moki dainų. 2) Čia dirva *gyventa,* nereik dėti mėšlo. 3) *Stovimosios, sėdimosios* vietos (teatre ir kitur); *rūkomasis* vagonas. 4. *Kuliamieji* javai; *kuliamoji, siuvamoji, minamoji, rašomoji* mašina. 5. *Dirbamas, jojamas, važiuojamas* arklys; *važiuojamieji* pinigai, arkliai. 6. *Dirbtais* arkliais nevažiuoja turgun. Kp. 7. Ar čia jau *praustas* vanduo? Nr. 8. *Šaujamas (šaunamas)* lankas, *košiamas* indelis, *maišomasis* medelis, *šnekamoji* (ir *rašomoji*) kalba; *mirštamoji, puolamoji* liga. 9. *Geriamą* stiklelį senu įpročiu taure tebvadin. Dk. 10. Šito vaisto daktaras liepė kasdien po vieną *valgomąjį* šaukštą gerti. Rt. 11. Patepė *gydomu* vandeniu. Šl. 12. *Duodamas* imk, *mušamas* bėk. Žm. 13. Tu ir *duodamas* tyli. Žm. 14. Ir šimtą *duotas* klumpa. Pr. 15. Jis mano *įsakytas* taip darė. Sv. 16. Daiktai taip brangiai *mokami* tur būti geri. 17. *Keliamas, gulamas, gulimas, perimas, spiečiamas* laikas, „nešamoji diena". 18. Buvo *dedamas* laikas (žąsįs tuo metu dėjo), *valgomos, nevalgomos* (= mėsos v., nevalgomos) dienos. 19. *Gimtąją* dieną atmįsi; *mirtoji* diena neišeina jam iš galvos.

b) Čia, duotuose pavyzdžiuose, turime ir tokių nuošalinių dalyvių, kuriuos vienas-kitas galėtų, rodosi, ne visada, kaip reikiant suprasti: plg. „*jojamas* arklys (arklys, *kurį* kur jojame; a., *kuriuo* žmonės jau joja, pajoja); *maišomasis* medelis (m., *kurį* maišome, *kuriuo* maišome); žmogus *duodamas (kad pats* duoda; *kurį* kas duoda, *kuriam* kas duoda); *dainuojamas* kraštas (kr., *kurį* dainuojame; kr., *kurio žmonės* indainuoja)..." Bet šitas dalykas kalbant nieko nekenkia: klausytojas, kurs gerai atsimena kalbos pradžią ir supranta kalbamąjį dalyką, supras ir šitas mūsų kalbos „pinkles" (žr. II, b).

c) Šitas dalyvis žmonių sakomas kartais ir ten, kur jo visiškai nereikėtų laukti. Taip antai, yra sakoma: „1) Turiu vieną *atliekamą* (kurs atlieka) arklį. Sv... 2) Ar neturi *atliekamų, nuliekamų* pinigų? Rt. 3) Čia *žinomas* žmogus (= kurs pats kelią žino) tepervažiuos. Ds. 4) *Nenusėdžiamas* (nenusėdimas) žmogus (= nenuorama; žm., kurs nenusėdi, nerimsta vienoje vietoje); *neplyštamas* (= kurs neplyšta) daiktas. Ds. 5) Nusipirkęs buvo *neperšlampamą* apsiaustą. R. 6) Buvo ir vienas *žindamas* vaikelis (v., kurs tebežindo, kurs dar nenutrauktas, nenujunkytas buvo. Sn. Plg.: „Mačiau ją laikant ir *žindomą* sūnų — sūnų, kurs tuomet, man matant, žindo). Sv. 7) Jis *suprantamas* žmogus (jis supranta) — nebijok, sumes. Pn. 8) Reikia pažiūrėt, ar *kandamos* musios (ar čia tos musios, kur kanda). Rt. 9) Kaskit sesutę ant augštų kalnelių *negriūnamų (negriuvamų)*, tarp žalių berželių *nedžiuvamų (nedžiūstamų)*. Gd. d. — Ar gi čia mums reikėtų žmonių kalba taisyti?!

d) Ir rusų kalboje yra šitos rųšies (V, c) nuošalinių dalyvių: „непромокаемое платье (neperšlampamas drabužis), терпимый человѣкъ (žmogus, kurs kitais kenčiasi, užsikenčia, išsitenka)... "

e) Šitą dalyvį dažnai randame drauge su kilmininku: abu juodu (dalyvis ir kilmininkas), vienas antram padėdamu, eina sakinyje dažniausiai pažyminiais arba tariniais.

Šit keliolika ir tos rųšies pavyzdžių; iš jų, tikiuosi, bus matyti, kam čia juodu — dalyvis su kilmininku — sakinyje dera, ką jais nusakome:

1) Pirko *aukso lietą* žiedužėlį; segė *rūtų pintą* vainikėlį. D. 2) *Linų minamoji, rugių kuliamoji* mašina; peilis *duonos riekiamas*. Šl., Pn... 3) *Mėšlo kratoma* šakutė. Vel. 4) Gavo *pieno, vandens košiamą* indelį. Sln. 5) Čia *kiaulių ėstas* viedras (kibiras), imk kitą. Nr. 6) Menturis yra *košės* (tyrės) *maišomas* šakotas medelis. Als. 7) Atvažiavo *mėšlo vežtais* ratais. Pn. 8) Bažnyčion negi važiuosi *mėšlo vežtais* ratais. Pn. Kp. 9) Ar čia nėr arklių iš Joniškio? — Ne, čia visi (arkliai) *nabašninko atleisti* (čia visais arkliais, kuriuos Sveikas matai, žmonės nabašninką atleidė, atlydėjo...). Šl. 10) Dabar galėsi ir *svečio atvežtais* ratais parvažiuoti... į savo Pakruojį (parvažiuosi į Pakruojį tais ratais, kuriais čia iš Pakruojo žmogus svečią

dabar pat atvežė). Šl. 11) Čia buvo tuokart *vasarojaus dedamas, sėjamas* laukas. Sv. 12. Čia *rugių sėjamas* laukas. Sv. Žm. Rt. 13) Buvo *vasarojo* (vasarojaus) sėjamas laukas. Pn. 14) *Linų minamasis* laikas. Žm. 15) Buvo jau metas *mišių laikomas;* buvo *pietų valgomas, mišių laikomas* metas. Rt. 16) Buvo jau *vasarojaus dedamas* laikas (dėjo, sėjo tuomet vasarojų). Žm.

Duotieji pavyzdžiai parodo, tikiuosi, jog nuošaliniai šitos rųšies pavyzdžių dalyviai yra žmonių vartojami tam tikrais atsitikimais labai nuosakiai. Tas jų nuosakumas aiškiai mums parodo, kad žmonių čia neklystama, kad jų sakoma čia ne bet -kaip, ne tiktai tam, kad pasakyta būtų. Tik, žinoma, žmonėms, kada jie kalba pasinaudodami šitais dalyviais, ne labiausiai rūpi, kad juos kaip reikiant suprastų ir tie inteligentai, kurie yra gerokai jau atpratę nuo savo tėvų kalbos, nuo jos taisyklių. „Žmonės“, naudodamiesi šitais dalyviais, vienas kitą gražiausiai supranta; tad reiktų ir mums, jų vaikams, rūpinties suprasti jų kalba, jų kalbos taisyklės, ir neieškoti joje netobūlybių pagaliaus ten, kur tą kalbą mes tiktai paveikslu sau turime imties.

Emša lyg bijo sakyti: „Kam jie rašo *mokslo keikiamus* straipsnius? atvažiavo iš *dainuojamo* krašto; jo *balsas* buvo *sprendžiamas,* gavo visą *valgomąjį šaukštą* (miltų); šaukia *verkiamu, keršto šaukiamu balsu* (balsu, *kuriuo žmogus* verkia, keršto šaukia)“... Taip sakyti jis nedrįsta, matytis, del tos pačios priežasties, del kurios „Varpo“ rašytojai kitados vienas-kitas sakydavo, kad žmonių pasakymas „kuliamoji, rašomoji mašina“ arba „dalgis geras *dobilams* piauti“ esąs netaisyklingas, kad reikėtų, girdi, sakyti: *„rašančioji, kuliančioji* mašina; dalgis geras *dobilus* piauti (?!)“... Mano duotieji pavyzdžiai, šitų dalyvių dažnas ir nuosakus pačių žmonių vartojimas, visa tat — turėtų, man rodosi, betgi išblaškyti šios rųšies abejojimus.

g) Dar mažmožis. Del šitų pavyzdžių Emšai reikėtų įsidėmėti du dalykėliu: a) sakyti *„sprendžiąs* balsas, *keikiąs* straipsnis“ mes nė negalime („sprenžiąs balsas, keikiąs straipsnis“ būtų, tikrai sakant, balsas, *kurs pats* sprendžia, straipsnis, *kurs pats* keikia...) ir b) suprasti pasakymą *„mokslo keikiamas* straipsnis“ = „straipsnis, *kurį mokslas keikia“*, — niekas nė teisės neturi, nes tokių straipsnių, tiesą sakant, nėra, nes pats mokslas nieko nekeikia, keikia tik žmonės...

h) Nuspręsti, kas žmonių kalboje „prieštarauja gramatikai ir logikai“, yra labai sunku: kas vienam nesutinka su gramatika ir logika, tas gali kitam rodyties visai taisyklinga, suprantama, paprasta. Man pačiam pasakymai: „valgomas šaukštas, dirbamas kambarys, dirbamas-rašomas stalas, sprendžiamas balsas...“ rodosi, kaip jau galėjo skaitytojas pastebėti, visiškai žmoniški, taisyklingi. Kodel rusai savo literatūroje retai tevartoja žmonių kalbos lytis: „евоный, ихнiй, итить...“, — apie tai šiuo tarpu nekalbėsime: šios rųšies diskusija pertoli mus nuviliotų.

VI. Tarp „lietuvių kalbos“ ir „lietuviškos kalbos“ toks-pat tėra skirtumas, koks tarp pasakymų: „gyvulių, paukščių, žmonių, mūsų kalba, kupiškėnų, žagariečių kalba, mūsų kalendoriai, ponų drabužiai, Lietuvos sūriai“ ir „gyvuliška, paukštiška, žmoniška, mūsiška kalba, kupiškėniška, žagarietiška kalba, mūsiški kalendoriai, poniški drabužiai (tokie, kokiais ponai vilki, darosi), lietuviški sūriai (visiškai panašūs į mūsų)“.

Lietuviai, leizdami „*lietuvių* laikraščius“, nori pažymėti, kad tie laikraščiai yra skiriami lietuvių, Lietuvos žmonių reikalams; leizdami „*lietuviškus* laikraščius“, norime pasisakyti, pirmų-pirmiausia, leidžią laikraščius lietuvių kalba. Kur norime pažymėti vien laikraščio kalbą, ten, ar šiaip ar taip, sakome: „Leidžiame ir vieną *lietuvišką, lenkišką* laikraštį.“ Čia mes visiškai sutinkame su latviais: jie leidžia tiktai „*latviešu* avyzes, lapas“, rašo tiktai „*Latviešu* valodas gramatikas“. Kad imsiu kuomet, gerokai išmokęs kupiškėniškai, rašyti ir *kupiškėnų* tarmės vadovėlį, tad nieku būdu nepavadįsiu jos „*Kupiškėniškos* (?) tarmės gramatika“.

Kaz. Jaunius ir po jo P. Kriaušaitis rašė kitados *lietuviškus* kalbamokslius, *lietuviškos* kalbos gramatikas; vėliaus, daug geriaus pramokusiu *žmonių* kalbos, išdrįso abu rašyti ir „*lietuvių* kalbos gramatikas“; dabar K. Būga, P. Kriaušaitis, J. Šlapelis, Rygiškių Jonas... ėmė visi „*lietuvių* kalbos žodynus, gramatikas, sintakses“ rašyti. „*Lietuviškas* žodynas, *lietuviška* gramatika“ būtų vien vadovėliai, kurie parašyti lietuviškai.

Savo pasakymą „*lietuviška* kalba“ vartojame, tiesą sakant, dažniaus, nekaip pasakymą „*kupiškėniška* kalba“; taip darome, man rodos, tik del to, kad čia yra labai daug prisidėjęs „литовскiй языкъ, język *litewski...*“ Pats aš, sakydamas: „mūsų, žmonių, kupiškėnų kalba“, sakau ir „lietuvių kalba“;

sakydamas „mūsiška, žmoniška, kupiškėniška kalba“, sakyčiau, žinoma, ir „lietuviška kalba“.

Mūsų „kalba“ turi dvi reikšmi: „kalba“ yra ir „Sprache, языкъ“ ir „Rede, рѣчь“. Rašydami apie *„lietuvių* kalbas“ Dūmoje, rašome vien apie *„lietuvių pasakytąsias* Dūmos kalbas“; kalbėdami laikraščiuose apie *„lietuvių* kalbą“, turime galvoje vien *lietuvių* šnekamąjį ir rašomąjį paprasto gyvenimo priemonį.

VII. A. Schleicher'is, leizdamas 1865 m. Duonelaičio raštus, išspauzdino ir du jo laišku; po vienu laišku, parašytu lietuviškai, rašytojo pasirašyta „C. D“, po antru, parašytu vokiškai (su kai-kuriais lietuviškais ir lotyniškais mažmožiais), randame parašą „C. Donalitius“. Ir Rhesa (1818 m.) ir Schleicheris (1865 m.) sako, kad Duonelaitį, jo gyvenamoje ar gimtoje vietoje, žmonės vadindavę lietuviškai „Donaleitis“. Schleicheris spėja, kad ši pavardė („Donaleitis“) būsianti vietinės tarmės lytis (dialektische Form), kurią rašomojoje (augštaičių) kalboje atstojanti, matyti, pavardė *„Duonelaitis“* (plg. „burnelė — Burnelaitis, tėvelis — Tėvelaitis, duonelė —“). Kaip jis pats pasirašydavęs, lietuviškai kam rašydamas, — Schleicheris iš poeto rankos raštų sužinoti negalėjęs.

Vadindamas mūsų klasiką „Duonelaičiu“ (Duonalaičiu?), seku vien Schleicheriu. Ar čia geriau galėtų tikti „Daniulaitis“, — tuo tarpu labai abejoju.

Žemaičiuose yra pavardė *Dónėla.* Iš tos pavardės galėjo kilti ir *Dónėlaitis.* Yra man žinoma paprūsėje vieno vokiečio pavardė *Dóneleit* ar *Dónaleit,* kilusi, matyti, veikiausiai iš spėjamos čia pavardės *Dónėlaitis* (plg. Rhesos „Donaleitis“). Tokia pavarde, rasit, ir bus buvęs mūsų klasikas.

Rygiškių Jonas.

[1912 m. „Viltis“ N 3 (638)].

Rašomosios kalbos dalykai.

A.

Keliu čia aikštėn kelias dešimtis kalbos paklaidų, kurios teko užeiti beskaitant šių metų „Viltį“ (N 36—48). Tarp tų paklaidų yra nemaža ir tokių, del kurių buvo jau rašyta ir šitame laikraštyje ir mano sintaksės vadovėlyje. Taigi čia bus nemaža ir senų „kalbos dalykų“ ...

Jei kam pasirodytų senų dalykų atkartojimas nereikalingas, prašyčiau dovanoti: ne mano kaltė, kad mūsų laikraštininkų apsileidimas to kartojimo reikalaute iš kalbininko reikalauja.

Savo atitaisymams, kaip ir pirma, naudojuosi žmonių kalbos žiniomis. Tuos atitaisymus dedu čia pat, šale paklaidų.

„Viltyje" tebėra ir šiaip rašoma:

1. Ne vienam atsirado *netikėti draugai* (= netikėtų draugų). 2. Mokytojas *tvėrėsi diktavimo, „daktaravimo"* (= ėmė, ėmėsi diktuoti, „daktarauti"; kibo, šoko diktantan, plg. „kibo, šoko į darbą, darban"). 3. Sustabdė garlaivį *trijuose sieksniuose* (= per tris sieksnius) nuo kranto. 4. J. išsiuntė savo ingaliotinius *deryboms* (=derybų, sanderybų, tarybų) pradėti. 5. Kuopa buvo sušaukta rinkti *naujam pirmininkui* ir sužiūrėti kasos *stovį* (= naujo pirmininko rinkti ir kasos stovio sužiūrėti, išžiūrėti, sužinoti, plg. „sušaukė vyrus *vaito* rinkti").

6. *Ant* šiaurės *poliaus* (= šiaurės ašigalyje, poliuje, plg. „Italijoje, Sachalino saloje, Sicilijoje") buvo jaučiamas žemės drebėjimas. 7. Juos sukiršino *kits ant kito* (= ant kits-kito, ant vienas-kito, prieš kits-kitą). 8. Anglų laivai atplaukę *del to, kad sekti* iš šalies Italų *laivyną* (= atplaukę Italų laivyno palydėtų, — dėti). 9. Tiesa, *iš pažiūros* (= pažiūrėti) ta kova buvo lygu apmirusi (plg. „mergelė graži *pažiūrėti,* meili *pakalbėti").* 10. Dumos atstovai išreiškė jiems savo užuojautą *iš priežasties* (= del) Brisono mirimo. 11. Jie norėtų ir *nuo ispanų* (= ispanais) atsikratyti. 12. Kai-kurie liudininkai *per tardymą* (= tardant, tardomi) kalbėjo rusiškai. 13. Ir Rusija ruošiantis *prie karo* (= į karą, plg. „į kelionę, į darbą"). 14. Yra tenai ir to, ko, *sulig recenzénto* (= recenzento tvirtinimu), aš nepasakęs. 15. Laivas padarytas buvo *sulig naujausiųjų* technikos *reikalavimų* (= iš n. t. r., išradimų; n. t. reikalavimais, išradimais, plg. „sūrius ir *iš knygų* dabar spaudžia; *iš akies* kerta; eina, veda nosies *tiesumu;* daro *senu papratimu;* Dievo žodį jie skelbia ne savo *pramone,* bet Jėzaus Kristaus *įsakymu...").* 16. Buvo pasirašę *virš* 500 žmonių (= 500 su viršum žmonių, per 500 žmonių; daugiau, ne 500 žmonių).

17. Jie *apsivedė su latvėmis* (= latves vedė). 18. Tokie atsitikimai ne kartą *prisieina* (= tenka, atsitinka) žymėti spaudai. 19. Mūsų draugijoj *pradeda apsireikšti* gyvybė (= ima rodyties gyvybės, pradeda gyvybė reikšdinties). 20. Mongolija jau *pradėjo*

užmegzti prekybos ryšius (= prekybos santykius ėmė steigti, pr. santykių ėmė ieškoti, ėmė prekinėti, pr. ryšius pradėjo rišti...) su kitomis valstybėmis. 21. Dėkingas esu už mano veikalo *prielankų* paminėjimą (= už m. v. teikimą, už m. v. teikiamą, maloningą... paminėjimą).

22. Starčevskis žada *pinigiškai* (= pinigais) sušelpti Macochą. 23. Ūkininkai ir *pinigiškai* (= pinigais) prisidėjo. 24. „Kur." meluoja *kultūriškai* (= kultūringai, plg. „protingai, išmintingai..."). 25. Jis esąs *bešališkas* žmogus (= bešalis, žmogus bešalis). 26. Prašė, kad atsiųstų *bešališkų* žmonių (= žmonių bešalių). 27. Buvo ir jaunikaičių *begėdiškų* (= begėdžių). 28 Versta iš *vokiško* (= iš vokiečių kalbos).

29. „S.Z.T." rašo, kad nuo balandžio 1 d. *žadėjo* (= žadėję) pradėti naują plentą tiesti. 30. Prokuroro nuomone, Macochas reikėję bausti smarkiau del to, kad šis *buvo* (= buvęs) išanksto nusprendęs galą savo brolėnui padaryti. 31. Ligonis gali būti išgelbėtas, jei tik *yra kas jį išrištų* (= jei tik yra kas išrišąs, jei tik yra kas jį išriša...).

32. Draugijų jų turima *mažokai* (= mažoka). 33. „Titaniko" buvęs *pats didžiausias* (= visų didžiausias, didžių didžiausias) garlaivis. 34. *Prieš darantis* galą (= prieš darydamasis, pr. pasidarydamas, pr. darydamas sau galą) jis parašė raštelį... 35. *Reikė buvo* (= „trzeba było", reikėjo, reikė) plaukti labai atsargiai; *reikė buvo* (= reikėjo) lėkti per augštus kalnus. 36. *Kur aš nebūčiau,* visados tave miniu (= kad ir kur, kad ir kame, kad ir kaži-kame esu, esmi, — v. t. m.; visur ir visados tave miniu; kur esmi, kur tik esmi, esu, v. t. m.; kur buvęs, kur nebuvęs, visados t. miniu...).

37. Lenkai tyčiomis ilgai tęsia (giedodami), *kad neduoti* lietuviams (= neduodami, neleizdami lietuviams giedoti; kad lietuviams netektų, kad lietuviai negalėtų, negautų, kad lietuviams neduotų giedoti, plg.: „vagis valkiojasi visur *ieškodamas,* be negaus ko pagrobti; valgo, *kad* stiprus *būtų;* taisos, kai gyvatė, *kad* kam *inkirstų;* iš krūmų išlindai, akių neišsibadęs, tai nori vėl lįsti, *kad išsibadytum;* parduočia skrynias, plonąsias drobeles, *kad atvaduočia* jaunąsias dieneles"). 38. Agitacija vedama *tam, kad panaikinti* lietuvių *kalbą* (=lietuvių kalbai išnaikinti...). 39. Laivai atplaukė *dėl to, kad sekti*... (žr. 8). 40. Tėvai atvedė savo vaikus į turgų, *kad išleisti* (= išleistų, -ti; norėdami išleis-

ti; kad išleistų; be negaus išleisti) per piemenis. 41. Susirinko keli lietuviai, *kad įsteigti* draugijos *skyrių* (= dr. skyriaus įsteigtų, įsteigti).

42. Reikia kreipties į jį tokiuo *antrašu* (= adresu; „antrašas" yra kas kita). 43. Revizoriai *patraukė atsakomybėn* (= „pociągnęli do odpowiedzialności", tieson, tiesos nagan paėmė, paimdino, padavė, indavė...) 300 valdininkų. 44. 1909 m. *moters atstovai* (= atstovės, m. atstovės) inteikė seimui kelius savo sumanymus. 45. Žmonėms girtuokliavimas didelę *blėdį* padaro (= daug žalos padaro, daug kenkia). 46. Jų kunigai, *iškalno* (= lig laiku, išanksto) apgalvoję, platina nesutikimus. 47. Yra du mokytoju: vienas rusas, *kitas* (= antras) lietuvis. 48. *Lyvų* (= Vidžemės) gubernijoje 1911 metais žmonės išgėrė 1,218, 859 kibirų degtinės. 49. Prašo, kad visi — rusų, žydų, totorių, *malorosų* (= mažarusių, mažrusių), lenkų... — laikraščiai atsispauzdintų jo straipsnį. 50. *Neriu* (= Nerimi) pradėjo plaukyti garlaivis. 51. Niekur žmonės taip *nepamylėjo alkogolio* (= nepamėgo alkoolio, alkolio, alkuolio, — liu), kaip mūsų Šiaulėniškiai. 52. Tokia tos istorijos *pasibaiga* (= t. t. i. pabaiga, toks... pasibaigimas) dar labiau erzino dvarą. 53. Laivai laukia Dardanelų *pertakos* atidarymo (= Dard. sąsiaurio atidarant, plg.: „Tik laukiu bernelio parjojant, rūtų *vainikėlio parnešant", Grl. d.)*. 54. Kiekviena *tauta pridera* (= turi, privalo) paruošti tam tikrą pranešimą apie visus tos rūšies dalykus. 55. Jie visa daro, kad tik keršto jausmui *užgana padarius* (= kad tik atkeršytų, k. t. keršto jausmą patenkintų, — kinus...). 56. Užsimauna *veidmainingą* (= veidmainiškai užsimauna) kataliko kaukę. 57. Valdybon *vienbalsiai* (= vienu balsu) išrinkti šie žmonės... 58. Jie *apsivedė su vientautėmis* (= tautietes vedė, parvedė).

B.

Del kai-kurių šios vietos paklaidų (ir teikiamųjų atitaisymų) turiu čia ką-ne-ką ir skyrium pažymėti.

1) Reikia skirti: *„bedievis, begėdis, bešalis, juokdarys, labdarys* (ir *geradaris), veidmainis* (ir *veidmainys), vienašalis..."* nuo *„bedieviškas, begėdiškas, bešališkas, juokdariškas, labdariškas (geradariškas), veidmainiškas, vienašališkas..."* Yra žmonių „bedievių, begėdžių, bešalių... vienašalių" (yra ir „avižų

vienašalių"), bet tokių „bedievių, begėdžių, vienašalių" darbai, pasielgimai bus — „bedieviški, begėdiški, vienašališki". Žmonių „bedieviškų, begėdiškų, bešališkų" mūsų šnekamoji kalba, rodosi, nežino.

Man tiktų šiokie pavyzdžiai: „1) Šitas *begėdis* ir kalbėjo *begėdiškai; šito begėdžio* ir kalba buvo *begėdiška.* 2) Buvo aprašytas ir šitas *begėdiškas (bešališkas, vienašališkas, geradariškas...)* jo pasielgimas. 3) Su tavim jis *geradariškai* (= kaip geradaris) pasielgė. 4) *Vienašalis bešališkai* kalbėti nemoka. 5) Šitas jo pasielgimas yra *veidmainiškas."*

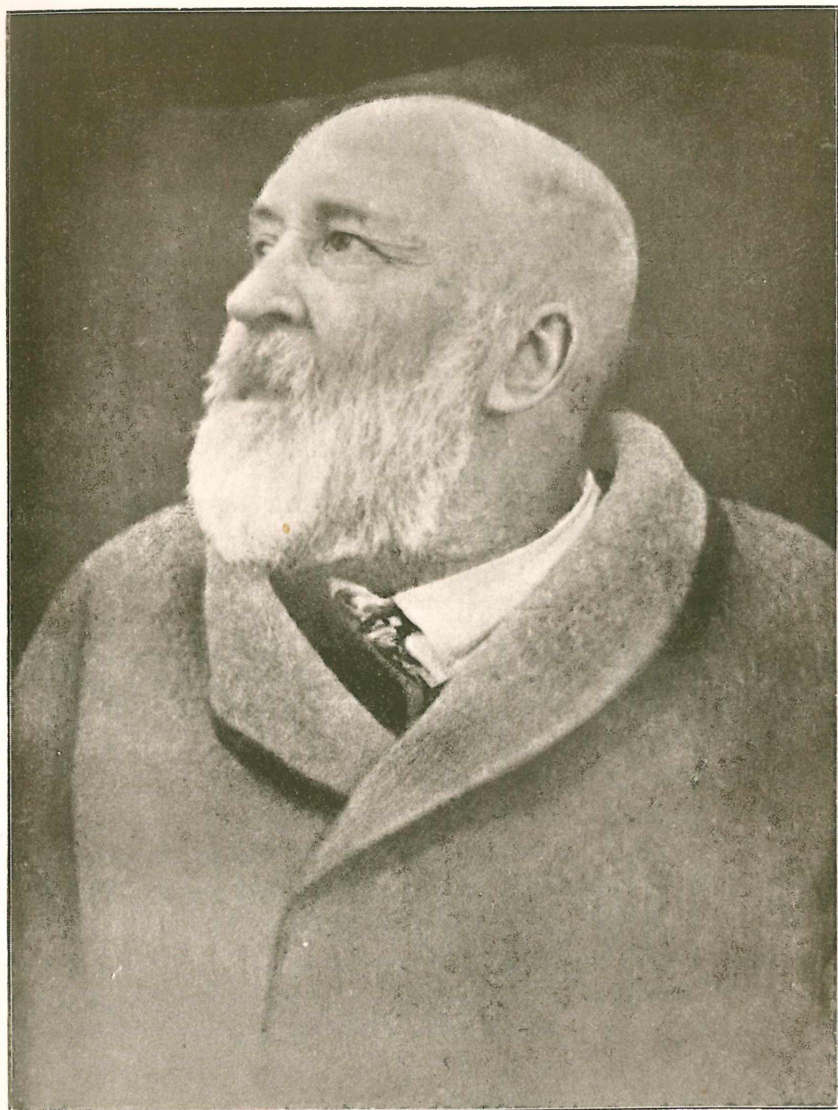
Iš žodžių: *bešalis, vienašalis, vienabalsis...* žmonių kalba prieveiksmių („bešaliai, vienašaliai, vienabalsiai"?!), rodosi, nedaro. Žmonės niekur nesako: „kalbėjo *begėdžiai, bešaliai,* nusprendė *vienabalsiai* (= kalbėjo begėdiškai, bešališkai, nusprendė vienu balsu)." Iš žmonių kalbos nežinomi man nė būdvardžiai: *juokdaringas, labdaringas, veidmainingas, bešalingas* (jų, man rodos, nė nėra).

Pasakymas „versta *iš vokiško"* bus užsilikęs rašomojoje kalboje iš to laiko, kada buvo rašoma *„vokiškas liežuvis"* (= vokiečių kalba), arba tiesiog paimtas iš „переводъ съ нѣмецкаго, tłomaczenie z niem*ieckiego* (= z niem. *języka)"*.

2) Del pavyzdžio 34-tojo reikėtų šit kas minėti. Sakinio dalyviai, padalyviai ir pusdalyviai gali turėti prieš save ir tokių žodelių, kaip antai: *ligi, ligi ne, lig pat, prieš, prieš pat...* Šitie žodeliai dalyviams naujos duoda reikšmės, nė kiek nekeizdami jų lyties. Taip bent yra Žemaičių tarmėse. Pavyzdžiai: „1) *Nemušamas (ligi nemušamas, mušamas, prieš mušamas)* rėk, tai nemuš. 2) *Neatsigėręs (lig neatsigėręs)* nespiauk į vandenį. 3) *Gulant (prieš gulant)* reik pasimelsti. 4). Dobilai susigaus *piaunant (ligi piaunant).* 5) Kitas ir *saulei tekant (prieš saulei tekant)* moka pakilti. 6) Vaikščiojau *nebenorėdamas (ligi nebenorėdamas).*

Šitos rųšies dalyvių (su minėtaisiais žodeliais ir be jų) yra daugybė ir mano sintaksės vadovėlio pavyzdžiuose (žr. § 34, C).

3) Del tokių sakinių, kaip antai 36, 37, 38, 39 (8), 40, 41, 29, 30, yra kalbama ir mano „Liet. kalbos sintaksėje" (žr. §§ 53; 35, d.; 55; 61—64). Del jų čia šiuo tarpu nė nekalbėsiu: kam tat indomu, ras ir mano vadovėlyje.

Pažymėsiu tiktai du mažmožiu, del kurių nesutinka čia su manimi du mano sintaksės kritiku, Druskius ir Kl. Jurgelionis.

Druskius (žr. „Draugija", N 57, p. 77) tvirtina, kad tokie pasakymai, kaip antai: „aš ne antelė, *kad* per jūres *plaukti,* ne gegužėlė, *kad* girioj *kukuoti",* esą iš žmonių (dainų) kalbos paimti, *gana plačiai* Lietuvoje vartojami, taisyklingi ir geri rašomajai kalbai. Čia jis klysta: tokie pasakymai, kaip šis, mano sintaksei paimti ne iš žmonių kalbos (tatai pažymėta ir pačioje sintaksėje), jų daug tėra „Draugijos", „Liet. Žinių", „Liet. Ūkininko" kalboje, jų atsitinka „Viltyje" ir keliuose kituose mūsų laikraščiuose, bet žmonių kalboje — jų yra, tur-būt, labai labai maža. Šitas sakinys („Aš ne antelė...") man yra žinomas, tiesa, ir iš žmonių kalbos, bet, kas labai svarbu, žodelio „kad" jame, tame žmonių kalbos pavyzdyje — nėra (plg. „Sint.", § 34, A, sak. 30).

Mano vadovėlyje (§ 35, d) yra pasakyta: „Prūsų Lietuva, senobės raštai, senių kalba tokių „kad, ydant" prie nepasakojamojo reiškimo — nežino." Čia pasakysiu dar aiškiaus: Lietuvos žmonėse, kurie neskaito šių dienų lietuvių laikraščių, S. Daukanto, vyskupo Motiejaus... raštuose tos rųšies „kad, ydant" — nė rasti man neteko.

Su tuo, kas mano sintaksėje yra pasakyta apie „netiesioginę, pasakojamąją kalbą" (§§ 61—64), visiškai nesutinka antrasai mano kritikas, Kl. Jurgelionis (žr. „Laisvoji Mintis", N 23, pp. 545 ir 546). Pripasakojęs apie tą kalbą savų smulkmenų, tas kritikas sakosi esąs linkęs samprotauti, kad tie Lietuvos žmonės, kurie ką apsakinėdami taip dažnai pasigauna netiesiogine kalba, esą tiesiog — dar neišėję iš „baudžiavos raugo"! Taigi jam, laisvės krašto piliečiui, toji vergų kalba nepatinkanti. Jam ir mano šios vietos taisymai (žr. sak. 29 ir 30) bus, žinoma, labai keisti, rašomajai kalbai iš kaži-kur vilkte išvilkti.

Jei kritikui nieko šiam reikalui nepasako keli mano sintaksės lapeliai (žr. §§ 61—64), tad ar nepasakys jam bent tas dalykas, jog tą „baudžiavos" kalbą labai plačiai vartoja ir išėjusieji iš „baudžiavos raugo" latviai ir jų spaudėjai vokiečiai, jog ją vartodavo ir didieji rymiečių karžygiai, kariautojai (C. J. Caesar...), kitų tautų spaudėjai, vargintojai ir švietėjai?

Gerbiamasis Pilieti! „Pasakojamoji kalba" ne baudžiavos liekana. Ne baudžiava čia kalta! Kad mes tos kalbos nesupranta-

me, kad jos kur reikiant nevartojame, kaltas čia vien mūsų pačių savo kalbos nemokėjimas, žmonių kalbos dėsnių niekinimas... Būkime bent atviri.

Rygiškių Jonas.

[1912 m. „Viltis“ N 55].

Rašomosios kalbos dalykai.

—o—

Čia (A—F) duodu keliolika rašomosios kalbos sakinių ir šiaipjau pavyzdžių. Visi jie rodosi žmonių kalbos taisyklėmis pasakyti; jie dera, man rodosi, ir vienai-kitai rašomosios kalbos taisyklei aikštėn iškelti, sutvirtinti. Kas yra juose tikrai pažymėtina, suras, tikiuosi, ir pats skaitytojas.

A). 1. Ar pasiėmei *užkandžio*? 2. Ar turi, ar yra *apetito* (ar yra *noro* valgyti)? 3. Ar jau ir ***karščio*** buvo? ar jau ir ***karščio*** turėjo ligonis (ar jau ir ***karščiavo*** ligonis)? 4. Jis rūpinosi ingyti lenkų *užuojautos* mūsų menui, dailei. 5. Lenkai sako lietuvius ir dailėn, menan įnešus *politikos*. 6. Jie netrukus ir *vasaros* išvažiuosią (plg. „netrukus ir *nakties, atóstogų, pokaičio, postovio* išjosią, išeisią“); *vasarótų, — roti* išvažiuosią (plg. Rt. *„vakaruotų* išeisią“). 7. Ponai ims netrukus ir *vasaros* (plg. *„atostogų, nakties“)* važiuoti. 8. *Vasaros* jie ir vaikus į laukus veža (plg. *„nakties* jie arklius į pamiškę, į rečius joja“). 9. Šiemet kur važiuosit *vasaros, — rotų, — roti*?

10. Išaugo *jam* ragai. 11. *Karaliui, man* yra *visokių reikalų*. 12. Aną vakarą jie ir mane buvo pasikvietę Sąjungos *posėdin (į S. posėdį)*. 13. *Posėdyje* ir jų atstovų màža tebuvę. 14. Ar eisi *posėdin, posėdžio* (plg. p. 7, 8 sak.). 15. Pirmiau jų redakcija buvo Kailiadirbių *gatvėje;* dabar jie nusikėlė Prieglaudos *skersgatvin, gatvikėn* (*į* Pr. *gatvikę, skersgatvį)*. 16. „Draugija“ eina *knygomis, sąsiuviniais* (plg. p. 13, 31, sak. 6).

B). 1. Atjojo *Lenkų ponas* pas *Lietuvos* mergelę. D. 2. *Lietuvos* kumpiai, medus, *lietuvių* kalba ir jam tinka. 3. *Žmonių, lietuvių* kalba nelengva. 4. *Žmonių, lietuvių* vaikai taip nedaro. 5. *Vietos* kunigas, *vietinis* kunigas. 6. *Varšuvinis* avilys. 7a. *Kauno, Rygos* alus; *kauninis, ryginis* alus. 7b. Buvo ir *Pilviškių* kunigas, ir *pilviškinis* kunigas; buvo ir *Tverečiaus, tverečinis* kunigas. 8. *Užsienių* prekės, *užsieninės* prekės. 9. *Ameri-*

kos ūkio padargai; *amerikinės* akėčios. 10. *Prūsų, prūsinis* spiritas. 11. *Anglų, Prūsų, anglinės, prūsinės* prekės, gelumbės. 12. *Švedų, švedinis* plienas; *švedinės* mašinos. 13. *Austriniai* dalgiai. 14. *Avižos gudės,* dobilai *švedai; švediniai* dobilai. 15. *Anties, vištos* kiaušiniai; *antiniai, vištiniai* (Sv.) kiaušiai, kiaušiniai. 16. *Demokratiniai* ir *nedemokratiniai* laikraščiai; *klerikaliniai, liberaliniai, neklerikaliniai, antiklerikaliniai*... laikraščiai. 17. Buvo ir vienas *„kuniginis“* laikraštis. 18. Ir jie, žinoma, demokratai, bet mes už juos, man rodosi, *demokratesni (liberalesni*..., plg. „ponesni, vyresni, šunesni“).

C). 1. Vaikams jis nusipirko ir vieną *lietuvišką* uždavinyną. 2. Žiūrėk, ir čia esama *lietuviškų* sūrių (= tokių, kokių Lietuvoje pilna). 3. Tas jo pasielgimas buvo visai *lenkiškas.* 4. Latviuose *lenkiško, lietuviško* ūkio nematysi; jie žemę dirba kaip reikiant, ne taip, kaip mes. 5. Jų ir kalba buvo *lietuviška.* 6. Ir ėmė baubti *gyvulišku* balsu. 7. Jo balsas buvo *nežmoniškas.* 8. Jo ir laukas *daržiškai* dirbamas (plg. Žm. „visos šikšnos *šikšniškai* išdirbtos“). 9. Šito *begėdžio* ir kalba buvo, žinoma, *begėdiška.* 10. Buvo aprašytas ir šitas *begėdiškas (bešališkas, vienašališkas, geradariškas, juokdariškas)* jo pasielgimas. 11. *Vienašalis bešališkai* kalbėti nemoka. 12. Šitas jo pasielgimas yra *veidmainiškas.* 13. Buvo ir vyrų *begėdžių* (ne „begėdiškų“). 14. Jis meluoja, žinoma, *kultūringai* (ne „kultūriškai“). 15. Buvo ir keli *bešaliai* (ne „bešališki“) žmonės. 16. Valdybon *vienu balsu* (ne „vienbalsiai“) jį išrinko.

D). 1. Buvo ir *aušrininkų* nemaža. 2. Tarp jų buvo įsimaišęs ir *ateitininkas* vienas. 3. Nelygu *tautininkas,* nelygu *tautietis.* 4. *Kalbininkams,* žinoma, ir kalba rūpi. 5. Jis geras *bitininkas, arklininkas, žuvininkas.* 6. Buvo susirinkę penki *varpininkai,* trįs *juozapininkai* ir dvi *zitininki;* jų tarpe buvo ir *mokslininkų* (mokslo draugijos narių, mokslo žmonių) keli.

E). 1. Kas jį *gynė?* 2. Kas jį sutiko, žadėjo *ginti* (защищать, bronić)? 3. Kas buvo jo *gynėjas?* 4. Ar jo *gynimas* ką padėjo tam žmogui? 5. Ar šitas *gynėjas* jį *apgynė, atgynė* (plg. „ar šitas *siuvėjas* jį *apsiuvo*“)? 6. Kas jį sutiko, prisiėmė *apginti* (азщитить, obronić)? 7. Mačiau vakar ir jo *apgynėją* (žmogų, ji apgynusį). 8. Ir pats tas *apgynimas (apgynėjo* darbas) daug jam kaštavęs.

9. Jie visaką (ir „Šustovą“, ir Varšuvos sukčių laikrodėlius...) dabar savo laikraštyje *skelbia,* bet — ar yra kiek nau-

dós skaitytojams iš tų jų *skelbimų*? 10. Nė patįs *skelbėjai* (laikraštininkai) naudós žmonėms iš tų savo *skelbimų*, žinoma, neieško. 11. Visa, ką laikraštis žmonėms už pinigus *skelbia*, bus to laikraščio *skelbimai* (plg. „ką žmonės *aria*, bus jų *arimai*"). 12. Aš tat ir kitiems *apskelbsiu, apsakysiu;* imsiu ir kitiems *skelbti, sakyti*. 13. Ėmiau dabar ir *apskelbiau, aprašiau* tuos jo darbus. 14. Ir ką gi tu pešei, laimėjai tuo savo *apskelbimu (aprašymu, padarymu)*?

15. *Šviesti* jie mus *šviečia*, bet *neapšviečia, nenušviečia* (plg. „*mokyti* jie mus *moko*, bet — *neišmoko*"). 16. Tenai buvo ir *švietimo* ministeris. 17. To ministerio darbas yra žmonės (žmonių galvos, protas) *šviesti*. 18. Kun. M. Daukša yra visų žinomasai senobės lietuvių *švietėjas*.

19. Jis mane iš vargų *gelbti, vaduoja* (jis — mano *gelbėtojas, vaduotojas*). 20. Jis mane iš bėdos tą dieną *išgelbėjo, išvadavo* (jis — mano *išgelbėtojas, išvaduotojas*).

F). 1. Mirė Klaipėdos lietuvių *kunigas* (ne „pastorius") J. Pipiras. 2. Buvo atvažiavęs iš Biržų ir *kun*. (ne „past.") J-nas. 3. Sekminių antrąją dieną buvo lietuvių *gegužinės* (ne „gegužinė", plg. „Petrinės, Sekminės, vardinės...; išleistuvės, inkurtuvės..."). 4. Buvo ir vienas *skundas* (ne „skunda"). 5. Ginkūnuose būsią intaisyti šią vasarą ir *šėrikų (šėrėjų*, ne „futtermeisterių") kursai. 6. Jis *neapsakomai* (ne „neišpasakytai") geras. 7. Taip barties *nedera, nepridera, nepritinka* (ne „neišpuola").

G). Yra sakoma ir rašoma: *sąryšis* (ir „surišimas"), *sąjūdis* (ir „sujudimas"), *sąmyšis* (ir „sumišimas"), *pokylis* (ir „pakilimas"), *potvynis* (ir „patvinimas"). Rašoma del tos pačios priežasties ir *santykis* (šale „sutikimas").

H). Reikia rašyti: *galutinai, kliudyti, liudininkas, liudyti, mugė* (tam tikras Telšiškių žemaičių *prekymetis), smuklė*, ne „galūtinai, kliūdyti, liūdyti, liūdininkas, mūgė, smūklė"; *pašnekesys*, ne „pašnekėsys"; *graso, gresia, gysla, skystas*, ne „grąso, gręsia, gįsla, skįstas"; *medžiaga* (Bauholz, Baum — Šrv.. Vln. g...) ne „medega" (augštaičių „medžiaga" = žemaičių medega, mediga"); *savaime* (plg. „grybai *savaime* supūsta"), ne „savaimi" (Rt. įnagininkas „baimi, laimi, *savaimi*" = R. „baime, laime, *savaime*").

I). Reikia skirti *tad* (tada) nuo *tat* (tatai).

1. Ateis rudenėlis, šaltas laikelis, *tada* graudžiai verks mūsų brolelis. Žm. d. 2. Šalta buvo, vėjas pūtė, *tad* (tai) raudoni mano

veideliai. D. 3. Kur *tad* eiti? 4. *Tad* kam gi taip ilgai kenteisi? 5. Reikia *tad* (todel, taigi) rūpesnio, darbo, reikia nesnausti. 6. Aš rytoj savo vyrus susišauksiu, *tad* tie viską tau išklostys. Žm.

7. Niekam *tatai* nerūpi. Žm. 8. Kas *tat* (tatai) išmano? Žm. 9. Ką jam už *tat* duosi? R.

Y). Reikėtų skirti ir *nė* nuo *nei* (žr., tarp ko kita, „L. k. sint.", §§ 38, b ir 71, a).

1. *Nė* Dievas tokiam negali padėti. Sv. 2. Jis to dar *nė* vakar nežinojęs. Sv. 3. *Nė* soros grūdo dar burnoj neturėjau. Val. 4. Vedu (mudu) žirnio *nė* matyti nematėva. Dk. p.

5. Plikis netur *nei* genčių *nei* prietelių. Val. 6. Par trejus metus *nei* galvos šukuosi, *nei* burnos prausi, ir nagų nešluostysi. Dk. p. 7. Man *nei* smirdi *nei* kvepia. Sln. 8. *Nei* pats valgo *nei* kitam duoda. Kp. 9. Lobių *nei* sau aš trokštu *nei* savo vaikams. R. 10. Jisai neklausė tėvo *nei* močiutės, *nei* visos savo didžios giminėlės. Pr. d.

Čia, del kurių-ne-kurių mažmožių, jaučiuosi turįs pasiteisinti.

I. Reikia griežtai skirti „kiti *vasaros* važiuoja" nuo „kiti *vasarą* važiuoja". „Vasaros" žmonės važiuoja — atilsio, poilsio, sveiko oro, sveikatos teieškodami; žodis „vasarą" šitame sakinyje vien važiuojamąjį metą, laiką pasako (*kada* žmonės važiuoja?).

Sakydami „jie eina *posėdžio"*, norime lyg pasakyti: „jie eina — tam tikro savo posėdinio darbo dirbti, jie eina tam tikru, paprastu savo reikalu, tuo reikalu, kurio be vadinamojo posėdžio jie atlikti negali." Sakant „jie eina *posėdin"*, norima lyg pasakyti: „jie eina *ton vieton, į tą vietą,* kur posėdis paskirtas; jie eina posėdžio *darban, į posėdžio darbą."* Svečias, pašalietis „posėdin" teeina (ne „posėdžio").

II. Reikia skirti: *„begėdis, bešalis, labdarys (geradaris), veidmainis (veidmainys), vienašalis...* nuo *begėdiškas, bešališkas, labdariškas (geradariškas), veidmainiškas, vienašališkas..."* Yra žmonių „bedievių, begėdžių,... juokdarių, vienašalių" (yra ir „avižų vienašalių"), bet tokių „bedievių, begėdžių... juokdarių, vienašalių" darbai, pasielgimai bus — „bedieviški, begėdiški... juokdariški, vienašališki". Žmonių „bedieviškų, begėdiškų, vienašališkų" mūsų šnekamoji kalba, rodosi, nežino.

Iš žodžių: *bešalis, vienašalis, vienabalsis...* žmonių kalba prieveiksmių („bešaliai, vienašaliai, venabalsiai"?!), rodosi, ne-

daro. Žmonės niekur nesako: „jis kalbėjo *begėdžiai, bešaliai*, visi jie nusprendė *vienabalsiai* (= kalbėjo *begėdiškai, bešališkai; vienu balsu* nusprendė)."

III. Reikia skirti „tautietis" nuo „tautininkas" ir t.t. *Tautininkas, arklininkas*... tėra žmogus, kuriam ypačiai rūpi tauta, arkliai, kuris tauta, arkliais serga, verčiasi; „mano *tautietis*", kaip jau buvo vienoje vietoje pažymėta, tėra „mano tautos žmogus..."

N. B. Nesakydami „kalbiškis, moksliškis, tautiškis" (= *kalbininkas, mokslininkas, tautininkas)*, negalime sakyti, man rodosi, nė „dvasiškis" (= kunigas, dvasios žmogus, *dvasininkas)*.

IV. „Pastoriais" nei Prūsų lietuviai (liuteriai) nei mūsų evangelikai-reformatai (kalvinai) savo kunigų nevadina; savo dvasios piemenis visi jie *kunigais* tevadina. Taip vadina jų dvasios vadovus ir lietuviai katalikai, tų protestantų kaimynai.

„Kunigas" (vok. „König") yra, tikrai sakant, pirmų-pirmiausia „valdovas, ponas"; latviai savo dvasios piemenis — *mokytojais* arba *bažnyčios valdovais, bažn. ponais* („baznickungs") tebevadina; lot. žodis „pastor" tėra mūsų „piemuo, ganytojas"; tuo vardu („Pastor") užsieniuose (Vokiečių žemėje) yra žinomi ir katalikų, ne tiktai liuterių, kunigai.

Nieku gyvu negaliu suprasti, kodel Lietuvos liuterių ir kalvinų *kunigus* ima dabar vieni-kiti mūsų laikraščiai — „pastoriais" vadinti.

Rygiškių Jonas.

[1912 m. „Viltis" N 61].

Rašomosios kalbos dalykai.

Bus jau visas mėnuo, kaip pasirodė kalbininkų komisijos „Rašomosios kalbos dalykai", ir betgi „Viltyje" tebedaroma nemąža tų paklaidų, kurios nurodytos tuose „Dalykuose". [7]

Čia aš, tų dalykų skaitytojas, neiškenčiu neprikišęs „Vilčiai" kelių jos šitos rųšies paklaidų. Nurodydamas tas paklaidas, stengiuosi čia ir taisyti jas, bet, būdamas pats mažas žmogelis, taisau vien taip, kaip pataria rašyti patįs tie kalbininkų „Dalykai". Jei čia kiek klystu, vienas-kitas kalbininkas ar šiaipjau kalbos žinovas, tikiuosi, mane atitaisys.

„Viltyje" teberašoma:

1. Katalikų *dvasiškiai* (= dvásininkai, kunigai) to nedaro. 2. Vilniaus *dvasiškė vyriausybė* (= dvásinė, kunigų vyresnybė;

„vyrausybė“ tėra „правительство“, rząd, Regierung“) sutiko priimti jį redaktoriumi. 3. Savo reikalams ginti jie dabar išsirinko kitą *dvasiškių* (= kunigų, dvásininkų) laikraštį. 4. „Jutrzenka“ yra *svietiškių* endekų (= pasáulinių endekų, endekų pasáulininkų) laikraštis. 5. Nežino, *kurion* (= katron) pusėn krypti. 6. Provokatorium jį pavadinau *sulig savo nuomonės* (= savo supratimu, išmanymu). 7. Jie gyveno *sulig* katalikų bažnyčios *mokslo* (= g. k. b. mokslu, plg. „važiavo *jų keliu, tuo būdu, tuo įsakymu* ir elgėsi“). 8. Tatai rodo *ką kitą* (= ką kita). 9. Visa, kas tenai *nauja, prakilno* ir *pažangaus* (= nauja, prakilnu ir pažangu), pasirodo, vėlai į mus teateina. 10. *Tie surašai* (= sąrašai) buvo padaryti neteisingai, *vienašaliai* (= vienašališkai). 11. *Pats savaimi* mokslas (= mokslas savaime, pats savimi) negali atitraukti žmogaus nuo tikybos. 12. Nesenai Virvytos paupiuose buvo *gegužinė* (= gegužinės).

Labai galimas betgi daiktas, kad „Vilties“ redakcija su kai-kuriais kalbininkų komisijos nurodymais nesutinka ir todel rašo ką-ne-ką savotiškai. Jei taip yra ištikrųjų, „Viltis“ turėtų savo skaitytojams tatai ir pažymėti; jei to nėra, malonu būtų, kad ir ji duotų rašytojams gerą paveikslą — kad ji ir *savo darbu* parodytų, jog rašomosios kalbos dalykai jai *ištikrųjų rūpi.*

R. Šipaila.

[1912 m. „Viltis“ N 85].

Rašomosios kalbos dalykai. Lietuvių M. D. Kalbininkų Komisijos leidinys. N 1. Vilnius. 1912 m.

Mūsų šių dienų rašomoji kalba, be kelių išskyrimų, yra keisčiausias mišinys. Tame mišinyje randi įvairių šnekamųjų ir dar įvairesnių dirbtinių žodžių. Vienas rašytojas turi vienus žodžius *(apturėti, apsivesti, prielankus, priparodyti, sandarbininkas, sąnaris — sąnarys, siekis, turtuolis, vientautis...),* kitas — kitus *(gauti, paimti; vesti, parvesti; palankus, intaikus, paslaugus; išrodyti, parodyti; bendradarbis; narys; tikslas; turtininkas, didžiatūris, didžiaturtis; tautietis...)*; vienas, derindamas juos su kitas-kitu, seka rusų laikraščius, jų kalbos pavyzdžiu; kitas —lenkų šnekamosios ir rašomosios kalbos dėsniais; kitas rašo, kad tik parašyta būtų, kitas mėgina lietuvių kalbos žodžiais ir saviškai, žmoniškai ką-ne-ką nusakyti. Maža to: laikraščio pradžioje randi žmogus kalbant apie „bendradarbius, tautiečius, turtininkus...“, o gale, tame-pat laikraščio numeryje, sakoma

jau apie „sandarbininkus, vientaučius, turtuolius...“ Vieno straipsnio rašytojas mėgina savo žodžius lyg žmoniškai sustatyti, suskirstyti, kitas vėl, tame pat laikraštyje, nurašo visai savotiškai, žargono dėsniais, ir taip parašęs tariasi visai „lietuviškai“, kaip tikras „rašėjas“, pasielgęs.

Randasi jau žmonių, kurie visu tuo mišiniu ima ir gėrėties. Tų žmonių nuomone, rašant ką „taisyklingai“, ne taip, kaip dabar yra daugelio rašoma, galį paskui nė paties rašinio nesuprasti skaitytojai. Jau ir mokytojų yra, kurie kalbos „taisyklingumo“ pagaliaus „Skaitymų knygoms“ bijo. Vienas mokytojas (žr. „Mokykla“ N 5) tiesiog rašo: „Didelio kalbos *taisyklingumo* (mokyklos vadovėliuose) nereikėtų vaikytis, kad neišeitų knyga (= knygos) tik vieniems rašytojams suprantama (= suprantamos).“ Jiems rodosi, kad juo taisyklingesnė, žmoniškesnė bus knygų kalba, juo sunkesnė ji bus suprasti skaitytojams, „žmonėms“, vaikams!

Pačiose laikraščių redakcijose, ypačiai vilniškėse, bendradarbiams duodama didžiausia kalbos laisvė. Čia pačių redakcijų darbo, kur tas darbas reikalingas kalbai sutvarkyti, išlyginti, visiškai nežymu; čia dažnai nė kiek nežymu, kad tose redakcijose vieną darbą keli susitarę žmonės dirba, kad tą darbą *vienas* žmonių būrelis atlieka... „Kronikos“ rašytojas (redakcijos žmogus, jos narys) naudojasi vienais terminais, įžengiamųjų straipsnių kitais, kitų laikraščių skyrių ir smulkmenų kitais; vieno rašytojo viena sintaksė, kito — kita, kito — tiesiog iš oro arba svetimųjų laikraščių pagauta.

Kad mūsų kalbai yra iš pačių mūsų rašytojų pavojaus, — tatai jau perdaug aišku. Šitą dalyką pažymėjo pernai ir pati L. M. Draugija. S. Čiurlionienė mokslininkų posėdyje, savo tam tikroje paskaitoje, ragino pernai mūsų kalbininkus, kad ėmę ir sutvarkytų, kiek galėdami, mūsų rašomąją kalbą. Į jos balsą atsiliepė L. M. D. „Kalbininkų būrelis“ ir išleidė pradžiai — „Rašomosios kalbos dalykus“. Iš paties rašinio antrašo matyti, kad šios rųšies „Dalykų“ toliaus keta pasirodyti ir daugiaus.

Visą šitą kalbininkų rašinį sudaro tuo tarpu penki — Rygiškių Jono (4) ir Imšos (1) — straipsniai. Rašinys tais penkiais savo straipsneliais stengiasi parodyti, kaip negerai yra vieno-kito dabar rašoma ir kaip reikėtų, einant žmonių kalbos dėsniais, rašyti. Kur yra koks painesnis kalbos dalykas, kal-

bininkai mėgina savo pataisymus ir ginti, aiškinti. Visur to, žinoma, padaryti jie negalėjo; dažnai pasitenkina vien savo patarimą, atitaisymą įrašę. „Išdėstyti visos išgalės, kaip čia kas ir kodel reikėtų pataisyti, man, šio rašinio autoriui, būtų ir persunku: mano rašinys turėtų — visu ilgu traktatu pavirsti“, — sako pirmajame to rašinio straipsnyje, pasiteisindamas Rygiškių Jonas (p. 24), daugumos rašinio straipsnių parašytojas.

Čia randame, ar šiaip ar taip, nemaža pastebėjimų, kuriais paliečiami įvairųs rašomosios kalbos žodyno ir sintaksės dalykai. Visais tais pastebėjimais keliama aikštėn vien daugybė mūsų rašomosios kalbos paklaidų: rodoma, kaip nemoka mūsų rašytojai kilmininko ir kitų linksnių vartoti, kaip jie netaisyklingai vartoja įvairius prielinksnius *(ant, per, sulig*...), priešdėlius *(ap-, at-, per-, už-...)*, dalyvius (*„verkiąs* balsas, *kurstąs* straipsnis, *svaiginantieji* gėrimai...“), įvairios žodžių galūnės *(-iškas, -inis, -ininkas, -ietis)*... Be šitų kalbos „mažmožių“, kalbininkų pažymėta dar daugybė „varytinų“ iš rašomosios kalbos žodžių: *bendrija, darbietis, dvasiškis, dvasiškija, svietiškis, intekmė, lygsvara, rėdyba, sauvalė, skaitliavimas, skaitlingas, stebėtinas, tėmyti, žingeidus*... Neiškęsta neparodžius ir kelių rašybos dalykėlių: Rygiškių Jono nurodoma, kad reikią rašyti „medžiaga, pašnekesys, savaime, stebuklas“..., ne „medega, pašnekėsys, savaimi, stebūklas...“

Kai-kuriems kalbos dalykams (prielinksniams *del, pro, už;* priešdėliams *at-, per-*; nuošaliniams dalyviams) skiriama, palyginti, daug vietos, kitiems — lyg mažoka. Del kai-kurių dalykų yra buvę mūsų laikraščiuose įvairių kalbos ginčų; kai-kuriomis kalbos paklaidomis ypačiai dažnai serga mūsų laikraščiai, — del tos priežasties čia ir skiriama, turi būt, tokiems dalykams daugiau vietos.

Neiškenčiu neprikišęs čia-pat kalbininkams, kad jie savo rašinyje nepasako, kada ir kuriam galui tikrai vartojami žmonių kalboje tokie prielinksniai, kaip antai *sulig, virš.* R. J. parodo tiktai, kada jų nereikėtų vartoti; tokio nurodymo rašytojams yra juk, ar šiaip ar taip, labai maža. Šitos rųšies paklaidos, jei būtų „Dalykuose“ tatai išdėstyta, būtų daug aiškesnės, ir daug lengviaus būtų jų pasisaugoti. Be to, rašinyje yra perdaug „atitaisymų“: tokie rašiniai, kaip šitas, reikėtų rūpinties leisti be atitaisytinųjų kalbos paklaidų. Rašinyje yra

kelios paklaidos nė neatitaisytos. Tarp šios rųšies paklaidų yra ypačiai dvi pažymėtini: p. 18 (eil. 19, apačioje) yra „Jokių daiktavardžių..." — turėtų būti „Tokių daiktavardžių..." ir p. 25 (eil. 20, viršūje) yra „Žmonių kalbos pavyzdžiai...", turėtų būti „Rašomosios (laikraščių) kalbos pavyzdžiai".

Visas šitas darbas, ar šiaip ar taip, pasirodo kaip tiktai laiku: rašomajai mūsų kalbai tokio darbo stigo, ji tokio darbo labai privalė. Pats aš skaičiau visą šitą kalbininkų rašinį jau kelius kartus, — taip man, kalbos mokytojui, jie parūpo, — ir kiekvieną kartą vis daugiaus jame radau sveikų, reikalingų rašytojams ir kalbos mokytojams patarimų. Patarčiau todel ir „Vilties" skaitytojams šito jų rašinio neniekinti.

Ne visa, kas čia surašyta, vienodai aiškiai išdėstyta, ne visa, rasit, ir vienodai pamokoma; bet vis delto rašytojams būtinai reikėtų šito raštelio pastebėjimai įsidėmėti. Reikėtų šitas raštelis, mūsų nuomone, atsidėjus, po kelius kartus skaityti — rašytojams, mokytojams, mokiniams ir šiaip jau žmonėms, kuriems rūpi arba turėtų rūpėti rašomosios kalbos dalykai — jos grynumas, taisyklingumas ir garbė. Patarčiau jo neniekinti ypačiai laikraščių redakcijoms: šios turi pirmiausia, pačios savo paveikslu, parodyti, jog rašytojams šitos rųšies darbelių nieku versti nereikėtų. Šitais kalbininkų pastebėjimais, reikia tikėties, naudosis toliaus ir pačių L. M. Draugijos darbų redakcija: šitų darbų kalba, mūsų nuomone, turėtų būti itin graži, gryna, taisyklinga. Jei M. Draugija, išleidusi šitą rašinį kitiems pasimokyti, pati juo nesinaudos, jį savo reikalams niekįs, tad nieku gyvu negalės jo inteikti naudoties — tiems rašytojams, kurių paklaidos keliamos čia aikštėn.

12,345.

[1912 m. „Viltis" N 86].

Rašomosios kalbos dalykai.

Šiuo kartu kalbos pavyzdžių savo taisymams imuos iš vieno „Vilties" skyriaus — iš jos „Kronikos" (NN 98 — 106). Tų paklaidų, kurias čia vėl keliu aikštėn, yra, žinoma, bent dalis, ir kituose laikraščio skyriuose.

Laikraščio „kronikoje" tebėr rašoma:

I. 1. Tarp vadų kilę *nesutikimai* (= nesutikimų). 2. Italai turi *didelius nuostolius* (= did. nuostolių).

3. *Girtą vyrą* (= girtas vyras) matyti biauru. 4. Buvo jam *perstadintas* (? = pristatytas, pristatydintas) komitetas pastatyti visų tautų... *paminklą* (= visų tautų paminklui statyti). 5. Nusikratė *bereikalingų priedų* (= nereikalingais, nereikiamais priedais). 6. *Tos pagarbos* (= tą pagarbą, garbę) jie tikrai *užsipelnė* (= nupelnė, pelnė).

7. Lenkai valdė jau 607 *dešimtinėmis* (= dešimtines). 8. Tuos kelerius metus daro jiems *lengvais* ir *maloniais* (= lengvus ir malonius).

9. Paminklas buvęs padarytas *pavydale* didelio piramidalio stulpo (= didelio piramidės st., krūmo, stiebo pavidalu; panašus į d. piramidę, krūmą, stiebą). 10. *Mirtin* (= nužudyti) buvo nuteista, pasmerkta 15 kareivių.

II. 1. Sode šiandien taisomi žaislai ir pasismaginimai *po vardu* „Festival" (= žaislai ir pramoga, vadinamasis festivalius). 2. Jie išmėtė atsišaukimų *po vardu* (= antrašu, vardu, pavadinimu): „Juozapo laikraštis"... 3. Atsitikimas *su* Prūsų karalaičiu, *su* ministeriu (= Prūsų karalaičio, ministerio atsitikimas; atsitikimas Prūsų karalaičiui, plg. „dėl *Šiaulių* atsitikimo; Kupiškio *kuopos,* K. *vyrų* atsitikimas..."). 4. *Sulig žinių* statistikos komiteto (= st. kom. žiniomis, sužinojimu, plg. „st. kom. *nuomone, jo išmanymu*...") buvo tenai 27 *pradinės* (= pradedamosios) mokyklos. 5. Papiliai *sulyg* kryžiaus *pastatymo* (= sulyg kr. pastatymu, tuoj pastačius kryžių) nebedegą.

III. 1. Vokiečiai reikalauja, kad būtų atidaryta (atverta) siena *įvežti* gyvuliams (= gyvuliams į jų kraštą įvežti). 2. Vyriausybė užgynė *išvežti* (= svetur vežti) gyvulius. 3. Karalius išleidęs raštą, kuriuo užginąs (ginąs) *išvežti* (= vežti) grūdus užsieniuosen. 4. Suomių senatan nori ir rusų *pravesti* (= įvezdinti, nuvezdinti, nuvesti, įvesti...). 5. Klierikams *užvestos* (= įvestos) lietuviškos meditacijos.

IV. 1. Paliko *trijų* (= trejų) metų dukterį. 2. Ketino (ketėjo) atvykti P. ir V., tečiau r venas ir *kitas* (= ir vienas ir antras, nei vienas nei antras) neatvažiavo. 3. Negali atimti žemės ploto be *priderančiojo* (= prideramo, tam tikro) atlyginimo. 4. Visi liepojiečiai *priderančiai* (= prideramai) garbina Dievą. 5. Vaidinimas atidėtas *sekančiam* (= kitam) šeštadieniui. 6. Maža, *sulyginamai* (= palyginti), kunigų dalis tomis

teisėmis tesinaudoja. 7. Jų organizacijos *kaipo protestą* (= protestuodamos, protestui) išmėtė atsišaukimų. 8. Žmonės sako, kad jo kapą *lankė* (= lankę, esą lankę) ir kunigaikščiai. 9. Praneša, kad *buvo* (= buvę) pradėję šaudyti vieno sodžiaus gyventojai.

V. 1. *Apmokėti* tai paskolai (= tai skolai išmokėti, sumokėti) buvo įvesti nauji mokesniai. 2. *Apmokamosios* (= mokamosios) vietos (teatre). 3. Buvo *apvaikščiojamos* (= švenčiamos, keliamos) šimto metų sukaktuvės. 4. Tą dieną *apvaikščiojo* (= šventė) toje vietoje, kur... 5. Šitą kunigą Peterburgo *apskrities* (= apygardos) teismas buvo nuteisęs (pasmerkęs)... 6. Matė *aršiausią* (= smarkiausią, baisiausią...) kovą. 7. *Apskelbimai* buvo *atspauzdinti* (= skelbimai buvo išspauzdinti) ir išlipdyti. 8. Bus *atidengtos* (= atidarytos, inkurtos, įsteigtos...) kelios naujos mokyklos. 9. V. *paaukavo* (= paaukojo, paskyrė) tam paminklui 10,000 markių. 10. Kova su *bedarbe* (= kova, kovojimas su nedarbu). 11. Blaivybės skyrius vakarą *darė* (= kėlė, taisė...). 12. Jis vasarą *darė* (= kėlė) inkurtuves. 13. *Išsižymėjo* (= įžymųs, įžymesni, įžymiausi buvo) vainikai nuo užsienio laikraščių. 14. Jie laikė egzaminus *laisvanoriais* (= savanoriais). 15. Jos *nemielaširdingai* (= beširdiškai) mušė gydytojus. 16. Lenkijos *neprigulmingumas* (= Lenkų žemės, Lenkų, -kijos nepriklausomybė). 17. Viršininko *pagelbininkas* (= padėjėjas, antrininkas). 18. Vieni kauniečiai paimsią *pajų* (= imsiąsi dalių, akcijų) ne mažiau, kaip už du šimtu tūkstančių rublių. 19. Tarp *pajininkų* (= dalininkų) esama ir kelių kunigų. 20. Geležinkeliui tiesti susidarė *pajininkų* draugija (= akcininkų, dalininkų bendrovė). 21. Jis dabar dviem mėnesiam *paliuosuotas* (= paleistas, atleistas). 22. Prašė, kad jį *paliuosuotų* iš kariuomenės (= prašė iš kariuomenės paleidžiamas, išvaduojamas; prašėsi, kad jį iš kariuomenės paleistų, išvaduotų...). 23. Kova su militarizmu praktikos gyvenime turės tas *pasekmes* (= tiek tepadarys, kovos tokie tebus padariniai), kad (jog) daugumas rūpįsis *pasiliuosuoti* (= rūp. išsivaduoti, pasivaduoti, vaduotis...) nuo kariuomenės. 24. Buvo kelios *pradinės* (= pradedamosios) mokyklos. 25. *Rudnicka* (= Rudininkų?) gatvė (Vilniuje). 26. Jas (stakles) padaręs kaži-koks *pats savaimi* (= pats iš savęs...) išmokęs mechanikos žmogelis. 27. Italai linkstą sutikti, kad Tripolio viršininku... *skaitytųsi* (= viršininku būtų laikomas,

viršininkas būtų) Turkų sultonas. 28. Kiti *skaito* (= laiko, išranda) juos daug žinančiais (kiti taria, mena juos daug žinant..., kiti laiko juos žinovais...). 29. Dabar paaiškėjo ir šios *skaitlinės* (= šie skaitmens). 30. Ingaliotiniai būsią renkami valsčių *sueigose* (= kuopose, vyrijose, vyrybėse). 31. Buvo pirmoji lenkų *sueiga* (= kuopa, saneiga, pirmasai lenkų susirinkimas...); per tą *sueigą* (= toje kuopoje...) lenkai nutarė. 32. Pernai buvo padarytas mokyklų *surašas* (= sąrašas). 33. Anglų vyriausybė susekusi čia didelį *suokalbį* (= sąmokslą). 34. (Buvo ištremti) mokytojai *svietiškieji* (= pasáuliniai). 35. Naujos *trepės* (= nauja lipynė, nauji laiptai). 36. Toji draugija *uždėta* (= įsteigta, inkurta) pavargėliams šelpti. 37. Vilniaus universitetas senai *uždengtas* (= uždarytas, plg. sak. 8). 38. Dabar padavęs prašymą gimnazijos *vyriausybei* (= vyresnybei) karo gydytojas. 39. Buvo *visuotinas* (= visuotinis, -nasis) susirinkimas. 40. Jis plačiai jau žinomas *Žemaitijoje* (= Žemaičiuose). 41. Suvažiuos ir mažieji *žemvaldžiai* (= m. žemininkai, dvarininkai, mažažemiai dvarininkai).

VI. 1. Bus atlaikytos *gedulų* (= gedulių, gedimosios) pamaldos. 2. *Užginimas* (= užgynimas) dirbti. 3. Jų *pagelba* (= pagalba). 4. *Medega, pavydalas* (= medžiaga, pavidalas). 5. *Savaimi*... (= savaime). 6. Didelis *trūkšmas* (= trukšmas). 7. Ariamas ir pats *viršūkalnis* (= viršukalnis).

Savo taisymais, kaip mato skaitytojas, liečiu čionai nemaža rašomosios šių dienų kalbos paklaidų ir su jomis keliolika sintaksės (I—IV), žodyno (V) ir rašybos (VI) dalykų. Kodel vienas-kitas sakinėlis taip, ne kitaip mano taisomas, čia nemokėčiau, tikrai sakant, nė išdėstyti; tam reikėtų labai daug vietos ir laiko turėti. Rašytojams — „netikėliams“ patarčiau tiktai, kalbos reikalui ir šios vietos paklaidoms suprasti, pasinaudoti pirmiausia kalbos žiniomis, kurios išmėtytos „Rašomosios kalbos dalykuose“ (atskirajame Liet. M. Draugijos leidinyje) ir Rygiškių Jono „Liet. kalbos sintaksėje“. Tenai, ypačiai gyvosios tų leidinių kalbos pavyzdžiuose, jie ras ir šiokių-tokių atsakymų — beveik į visus tuos kalbos klausimus, kurie mano čia paliečiami.

Mano iškeltose čia aikštėn kalbos paklaidose bus, žinoma, ir neaiškių, abejojamų vienam-kitam rašytojui vietų. Tikrai

žinodamas, kas čia ypačiai neintikima, galėčiau ką-ne-ką ir plačiaus išdėstyti..., o tuo tarpu tenkinuos vien iškėlęs kelias dešimtis paklaidų aikštėn ir tuo paraginęs rašytojus, kuriems rūpi ir rašomoji kalba, geriaus naudoties, savo ir skaitytojų reikalui, bent kalbos vadovėliais — elgties taip, kaip visų kultūringųjų tautų rašytojai elgiasi.

Del paklaidų, kurios čia pažymėtos III, 1—3 sakiniuose, tiems rašytojams, kurie kalba ir rusiškai arba lenkiškai, reikėtų minėti vienas kalbos mažmožis: mūsų „įvežti, išvežti, uždaryti, atidaryti“ = lenkų ir rusų „wwieźć, wywieźć, zamknąć, odemknąć, ввезти, вывезти, запереть (закрыть), отпереть (открыть)“, rusų ir lenkų „ввозить, вывозить, запирать (закрывать), отпирать (открывать), wwozić, wywozić, zamykać, odmykać“ yra mūsų „vežti (vežioti), daryti (darinėti, verti, varstyti)“. Taigi mūsų pasakymas: „jis duris *daro*“ turi, mažų-mažiausia, dvi reikšmi. Be to, žodis *„uždaryti“* reikia skirti nuo *„uždengti“*: yra sakoma *„uždengiau puodą“* ir *„uždariau duris, trobą“*.

R. J.

[1912 m. „Viltis“ N 108].

Del lietuvių kalbos „korano“ ir jo suniekinimo.

„Vilties“ 108-jame N-ryje išspauzdintas mano straipsnis „Rašomosios kalbos dalykai“. Tenai surašyta kelios dešimtis „Vilties“ kalbos paklaidų ir stengtasi parodyti, kaip tos paklaidos reikėtų ištaisyti. „Kodel vienas-kitas sakinėlis taip, ne kitaip mano taisomas, čia nemokėčiau“, rašiau tenai, „tikrai sakant, nė išdėstyti; tam reikėtų labai daug vietos ir laiko turėti.“ Žmonėms, kurie tais mano taisymais neišsitiki, patariau pasinaudoti pirmiausia kalbos žiniomis, kurios išmėtytos „Rašom. kalbos dalykuose“ (atskirajame M. Dr. leidinyje) ir Ryg. Jono „Lietuvių kalbos sintaksėje“. Taip tardamas, pasakiau, kad tenai, ypač gyvosios tų leidinių kalbos pavyzdžiuose, jie rasią ir šiokių-tokių atsakymų — beveik į visus tuos kalbos klausimus, kurie tuose taisymuose mano paliesti. Be to, mano prašyta tenai: „Mano iškeltose čia aikštėn kalbos paklaidose bus, žinoma, ir neaiškių, abejojamų vienam-kitam rašytojui vietų. T i k r a i ž i n o d a m a s, k a s č i a y p a č i a i n e i n t i k i m a, g a l ė č i a u k ą - n e - k ą i r p l a č i a u s i š d ė s t y t i...“

Taigi pabrėžiu: mano tenai patarta tam tikriems rašytojams naudoties savo reikalui tomis kalbos žiniomis, kurios išmėtytos minėtuose darbuose ir ypačiai g y v o s i o s tų leidinių k a l b o s p a v y z d ž i u o s e. Negalėdamas kiekviename laikraščio straipsnyje surašinėti visų tų kalbos mažmožių, kurie yra gavę vietos minėtuose leidiniuose, ir neturėdamas pagaliaus kiekvieną kartą tiek laiko, patariau rašytojams, kuriems tie mano taisymai neintikimi, pasinaudoti kalbos reikalui pirmiausia jau surašytomis kur kitur keliomis kalbos žiniomis. Juk visą laiką kartoti del vienodų „paklaidų" tos pačios „taisyklės", rašyti viename laikraštyje nuolat tie patįs aiškinimai, man rodos, ir nereikalinga, ir perdaug nuobodu būtų.

Ragindamas tam tikrus rašytojus pasižiūrėti kalbos reikalu į „Liet. kalbos sintaksę" ir ypačiai į jos ž m o n i ų k a l b o s p a v y z d ž i u s, turėjau galvoje, tarp ko kita, ir Druskiaus raštą del tos sintaksės (žr. „Draugija", N 57): jis pats tenai sakė, kad tie p a v y z d ž i a i esą gražųs, aiškųs, skaitytini, kad iš jų galima esą šio-to ir pasimokyti. Antra vertus, ragindamas žiūrėties ypačiai į gyvosios žmonių kalbos pavyzdžius, tikėjausi išvengsiąs visokių sau priekaištų: ne pačiu savo rašiniu „Viltyje" gyriaus, ne jį garbinau, bet savo žodžiais į ž m o n i ų k a l b o s p a v y z d ž i u s rodžiau, ragindamas ir rašytojus jų, rašomosios kalbos reikalui, neniekinti, jais tam reikalui naudoties. Ar šiaip ar taip, ragindamas rašytojus dirstelėti į sintaksės pavyzdžius, anaiptol nenorėjau pasididžiuoti, sakyti: „Rašytojai! Žiūrėkite į m a n o „Sintaksę", į „kalbos k o r a n ą", tenai rasite visa, ko tiktai privalote rašomosios kalbos reikalui..."

Taip aš ir žiūrėjau pats į tą raginimą, taip žiūrėdamas, tikėjausi, žinoma, kad ir skaitytojai taip ten jį, tą raginimą, supras ir nieko man del jo neprikiš.

Raginau „Viltyje" naudoties kalbos reikalui ir minėtaisiais „Rašomosios kalbos dalykais". Kokio priekaišto ir del to raginimo nebijojau: man rūpėjo tiktai, kad rašytojai ir laikraštininkai tuos „Dalykus" savo reikalui vartotų, imdamies iš jų tiek, kiek jiems tie „Dalykai" intikimi. Tų pačių „Dalykų" pradžioje, pirmoje vietoje, juk rašiau: „Rašydamas šituos pastebėjimus, viena tenorėjau: norėjau, kad laikraščiai ir rašytojai šitais pastebėjimais, k u r s u j a i s s u t i n k a, tolesniam lai-

kui ir naudotųsi." Vadinasi: nesutinki Sveikas, gerai pagalvojęs, su mano pastebėjimais — mesk juos į šalį, sutinki — naudokis jais.

Taigi man rodėsi, kad del tų ypatingųjų mano raginimų — „nė lapė nelos", kad del jų nė pasakyti niekas prieš mane nieko neišras.

Taip galvodamas, betgi... labai, labai apsirikau: kol čia Kaune kun. A. Dambrausko literatūros, mokslo ir politikos laikraštis, — taip kvailai galvoti dabar niekam nepatarčiau!

Savo kalbos straipsniu (žr. „Viltis" N 108) turėjau nelaimės didžiai nepatikti „Draugijos" redakcijai: ši 69-jame savo numeryje, pasibiaurėjusi keliais savo ištrauktais iš to mano straipsnio žodžiais, mano tariamuoju pasididžiavimu, — užuot parodžiusi, kur ir kuo aš pats klystu ir kitus klaidinu, — pasikvietė kovoti su manimi jau pačią Amerikos „Laisvąją Mintį".

„Draugija", dėdama man pasmerkti „L. Minties" straipsnį, rašo: „K a d a n g i a u t o r i u s (Ryg. J.) tą s a v o v e i k a l ą („Liet. kalbos sintaksę") d a r o f i l o l o g i š k u o j u k o r a n u, todel tariamės būsiant neprošalį „Draugijos" skaitytojams sužinojus, ką apie tą „Sintaksę" yra rašiusi p a t i „Laisvoji Mintis" (šių 1912 m. sausio mėn-je). Tam tikslui ir atkartojame čia ištisą iš ten paimtą p. K l. J u r g e l i o n i e s straipsnį."

Iš to „k a d a n g i autorius..." viena pirmiausia matyti: kad nebūtų patekęs į „Viltį" su minėtaisiais „raginimais" mano kalbos straipsnelis, „Draugijoje" nebūtų radęs vietos nė tas Jurgelionies straipsnis (mano sintaksės išniekinimas), ir mano „Sintaksė" dabar bent kiek tebeturėtų vertės „Draugijos" skaitytojų akyse. Antra, minėtieji mano „raginimai" yra davę kun. A. Dambrausko organui prógos tvirtinti, kad aš savo „Sintaksę" f i l o l o g i š k u o j u k o r a n u darąs!

Ar šiaip ar taip, „Draugijoje" dabar del mano „Sintaksės" yra du ilgu, labai „pamokomu" straipsniu — Druskiaus ir Jurgelionies.

57-jame numeryje „Draugija", išvadinusi, D r u s k i a u s lūpomis, mūsų šių dienų kalbininkus ypatingais despotais, autokratais, autokratais-fantastais, maniakais, idiotais, iščiupinėjusi mano kojų apačias, savotiškai išdirbusi už būtas ir nebūtas kaltes man kailį, randa mano vadovėlyje betgi ką-ne-ką ir ge-

Jablonskis Karo Muziejuje su aušrininkais (jie su ženklais) ir šiaip publika 1925 m.

ra: jai tinka to vadovėlio pavyzdžiai ir daugumas gramatikos terminų; nepatinkąs tiktai „nepasakomasis išreiškimas“ — tas pats terminas, kurio nė aš pats nebegaliu dabar savo „Sintaksėje“ surasti!

Dabar, 69-jame numeryje, ta pati „Draugija“, jau Jurgelionies lūpomis, išranda, kad tame vadovėlyje nė kalbos pavyzdžių gerų nėsą; kad ta daugybė pavyzdžių vadovėlyje esanti sukrauta tiktai rašytojų akims apdumti; kad pavyzdžiams tame vadovėlyje esą suimti tik tokie sakiniai, kurie man pačiam kažin-kodel patikę; kad rašomosios kalbos pavyzdžiai esą paimti tam vadovėliui iš „suchamintojo“ Valančiauskio ir iš mano paties „taisytųjų“ autorių; kad daugumas rašomosios kalbos pavyzdžių, patekusių į tą vadovėlį, esą visiškai menkos vertės, nes turį „paties Rygiškių Jono fabrikacijos dėmes“; kad „pasakojamoji kalba“, apie kurią daug yra „Sintaksėje“ kalbama, esanti, turi būt, baudžiavos raugas, senosios baudžiavos liekana; kad vadovėlio terminai esą nevykę, jablonskiški...

Jurgelionis, baigdamas savo trenksmingąjį straipsnį, taip rašo: „Pradėjus rūpestingai juo (R. Jono sintaksės vadovėliu) kamšyties, iš rašomosios kalbos gali ištekėti paskutinis gyvas „dūkas“, ir tąsyk tegalima bus pasivadinti „kamščio“ kalba, bet ne lietuviškąja.“

Kas čia tikrai atsitiko, kad tuo vienu kalbos straipsniu (N 108) taip visiškai nupuoliau „Draugijos“ akyse, — nieku būdu sugalvoti neįstengiu.

Rygiškių Jonas.

[1912 m. „Viltis“ N 127 (762)].

„Rašomosios kalbos dalykų“ kritikui.

Atviras laiškas p. Druskiui.

Šių metų „Draugijoje“ (N 68-jame) yra ir „Rašomosios kalbos dalykų“ (Vilnius, 1912 m.) kritika.

Sveikas, tos kritikos autorius, berodydamas mano paklaidas, kažin kodel ir nebūtų dalykų man prikišei.

Del tos kritikos čia neiškenčiu nepasiteisinęs. Jei būsiu perdaug nuobodus, prašau dovanoti.

1) Sveikas sakai (p. 285): „P. Ryg. J. neprileidžia jokių abejojimų... Jo principas — „aš taip sakau"... Jo nutarimai tai filologiški dogmatai, neprileidžiantieji jokių susiaurinimų, jokių distinkcijų... Jei jam patiko pav. koks karas, tai jis kalte kals, kad tegeras tik karas, o karė netikusi... Tas pats absolutizmas žymu ir jo „Rašomosios kalbos dalykuose". Sveikas mane laikai, tiesiog, nepaprastu absolutistu, autokratu: kas man pačiam netinką, aš viską „kaip su kirviu kertąs", metąs laukan, ir tiek!

Toks biaurus aš, kad ir kaip mane Sveikas biaurintum, — nėsu. Savo kalbos straipsniuose, kurie yra patekę ir į tuos „Rašomosios kalbos dalykus", aš juk sakau: „Išdėstyti visos išgalės, kaip čia kas ir kodel reikėtų pataisyti, man, šio rašinio autoriui, būtų ir persunku: mano rašinys turėtų — visu ilgu traktatu pavirsti. Čia mano uždavinys buvo siauresnis: del indėtųjų pavyzdžių surašiau tiktai kai-kuriuos pasakymus, kurie, mano nuomone, galėtų visiškai atstoti minėtuosius netaisyklingus arba ne visai taisyklingus kurių-ne-kurių mūsų rašytojų parašymus... Dar kartą pasisakau: visų išgalių čia nė nemėginau suvaikyti, ir visų vadinamųjų pataisymų čia nėra: a) tam reikėtų ir visos žmonių kalbos tarmės geriausiai mokėti, b) tam reikėtų ir daug atspėjamo laiko turėti (p. 24)." „Raš. k. dalykų" pradžioje, be to, rašau: „Rašydamas šiuos pastebėjimus, viena tenorėjau: norėjau, kad laikraščiai ir rašytojai šitais pastebėjimais, kur su jais sutinka, tolesniam laikui ir naudotųsi (p. 24)."

Iš kur gi Sveikas turi tokių žinių apie mano absolutizmą, dogmatizmą, autokratiją, principą — „aš taip sakau"? Iš mano kalbos straipsnių, patekusių į „Raš. k. dalykus", to juk Sveikas susekti nieku būdu negalėjai! Tad kamgi mane taip išdedi? Argi tat padoru?

Del to „karo", apie kurį Sveikas savo kritikoje rašai, aš nieko savo kalbos straipsniuose nesakau. Pats aš vartoju, tiesa, žodį „karas", bet vartoju tik del to, kad iš žmonių kalbos — iš Juškos dainų, žodyno, iš Prūsų žmonių kalbos — aš jį, tą „karą", težinau. Visur „kalte kalti", kaip Sveikas sakai, kad vienas „karas" tėsąs geras, — savo kalbos straipsniuose aš niekur juk nėsu nė mėginęs...

2) Rašomosios kalbos sakinius: „Dabar yra v i l t i s, kad ligonis išgis; valgyk, kad yra n o r a s ; aš turiu t e i s ę ir n o r ą čia dirbti; ar buvo r e i k a l a s, kad važiavai miestan?..“ savo kalbos straipsniuose aš taip tetaisau: „Dabar yra v i l t i e s, kad ligonis išgis; valgyk, kad yra n o r o (apetito); aš turiu t e i s ė s ir n o r o čia dirbti; ar buvo r e i k a l o, kad važiavai miestan?...“ Sveikas su tais ir kitais tolygiais taisymais nesutinki, nes čia ir rašytojų „viltis, noras, teisę, norą, reikalas...“ tinką, tik reikią mokėt atskirti: „dabar yra v i l t i s, yra n o r a s, turiu t e i s ę ir n o r ą, buvo r e i k a l a s“ nuo pasakymų: „dabar yra v i l t i e s, yra n o r o, turiu t e i s ė s ir n o r o, buvo r e i k a l o“; reikią tik žinoti, kad „konstrukcija su akuzativu (ir nominativu) nešiojanti savyje tūlą g r i e ž t u m o bei k a t e g o r i š k u m o žymę“. Sveiko nuomone, aš tik nesuprantąs tų kalbos skirtumų, kurie taip lengva buvo, matyti, Sveikam suvaikyti.

Sveikas ir čia klysti: daug ko, žinoma, nemoku, nesuprantu, bet minėtuosius skirtumus, ar šiaip ar taip, nuvokiu. „Rašomosios kalbos dalykuose“, mano straipsnyje (p. 25), yra aiškiai pasakyta: „Tokie rašomosios kalbos pavyzdžiai, kaip: p i n i g a i bus, būsią ir ž m o n ė s, bus ir s v e č i a i, dabar yra v i l t i s, turi n o r ą, p r o t ą..., būtų taisyklingi tik tuomet, jei būtų jais kalbama apie visą žinomąjį žmonių, svečių būrelį, apie visą aiškią pinigų kiekybę, apie visą norą, protą, viltį.“

Minėtuose pasakymuose kilmininką, betaisydamas rašomosios kalbos pavyzdžius, pavartojau tiktai del to, kad jis tenai, tuose pasakymuose, geriausiai, mano nuomone, tiko. Antra vertus, pats aš iš žmonių (senių, moterų...) kalbos visiškai neturiu tokių pavyzdžių, kaip antai: „Valgyk, kad yra n o r a s ; aš turiu n o r ą čia dirbti; ar tu turi p r o t ą, l a i k ą? žiūrėk, bus l i e t u s, š a l t i s...“ Taip nesako, man rodosi, nė tie žmonės, kurie g r i e ž t a i kalbėti temėgsta, kurie ką kalbėdami — k i r s t e k e r t a.

3) Sveikas rašai: „Po žodžio b ū t i p. Ryg. Jonas liepia visur dėti nominatyvą, konstrukciją su ablativu skaito (= laiko) klaidinga. Todel, anot mūsų kalbininko (= m. k. nuomone, supratimu), reikia (= reikią) rašyti: „Jie norėtų liaudies v a d o v a i b ū t i; ožys eina per bažnyčią — nori k u n i g a s b ū t i“... Negerai autorius daro palikdamas tik vieną konstrukciją, o kitą

griežtai atmezdamas... Mums net įstabu, kad p. Ryg. Jonas nemoka atskirti prasmės tokių sakinių, k. a.: jis yra karalis (tikras) ir jis yra karaliu (ant scenos)."

Kam čia Sveikas rašai tokius niekus (p. 286 ir 287)? Juk tat vieni melai tėra! Ne tiktai „Raš. kalb. dal.", bet ir šiaipjau kalbos straipsniuose aš anaiptol neliepiu po žodžio „būti" visur dėti vardininką, aš niekur „konstrukciją su ablativu" nelaikau apskritai klaidinga, niekur griežtai neatmetu įnagininko prie žodžio „būti"! Ieškok skersai ir išilgai — mano straipsniuose to nerasi. Vienas mano įnagininko pataisymas: „Jam reikėjo gudresniu (= gudresniam) būti", „kunigas ragino juos būti blaivais bei dorais (= kunigas jiems sakė, kalbėjo, juos ragino, kad blaivi bei dori būtų)" — negi duoda teisės taip griežtai apie mane nukalbėti (žr. „Raš. k. dal.", p. 2 ir 3)!

Kam čia Sveikas taip beširdiškai nebūtus daiktus apie mane prasimanai?! Juk ir su priešininku reikia teisingam būti.

Mano „Sintaksėje" yra tokių žmonių kalbos pavyzdžių, kaip antai: „Aš, tavimi būdamas, taip nedaryčia (p. 45); vilktakai būdavę tie patįs žmonės... Būdami vilkais, jie bėgiodavę po laukus ir miškus; kada būdavę žmonėmis, eidavę su kitais dirbti (p. 73)..." Taigi iš jų Sveikas, jei tą „Sintaksę" kritikuodamas esi ir skaitęs, galėjai matyti, jog įnagininko prie žodžio „būti" ir aš negenu laukan, neniekinu, tik vartoju aš jį tam tikrose vietose ir, matyti, ne visur, kur jo Sveikas norėtum.

Pasakymą „ožys eina per bažnyčią — nori kunigas būti" ne aš prasimaniau: jis mano paimtas, kaip tat savo vietoje pasakyta (p. 5), iš Juškos dainų. Tas pasakymas („... ožys nori kunigas būti") reiškia, mano nuomone: „ožys kunigu statosi, dedasi; nori kunigu eiti (plg. „kitų teisybės ir pasakomis eina"), nori kunigu laikomas; nori, kad kiti jį kunigu, per kunigą laikytų; chce uchodzić za księdza, chce rolę księdza grać..." Nusižiūrėjęs į šitą ir kitus tolygius pavyzdžius, ėmęs ir patariau sakyti: „Jie norėtų liaudies vadovai būti" (= jie norėtų vadovais eiti, vadovais statosi; norėtų, kad kiti juos liaudies vadovais laikytų; norėtų liaudžiai vadovauti).

Kada tariniui (prie žodžio būti) vartojamas žmonių kalboje vardininkas, kada įnagininkas, — apie tatai reikėtų kuo-

met plačiaus ir kitoje vietoje išdėstyti. Šiuo tarpu tenkinuos tiktai kelius žmonių kalbos pavyzdžius su tais linksniais davęs.

1. Būkim (eime) vanagais, kiškiais (yra toks vaikų žaislas; plg. „grokim karaliais, kortoms, savais kazirais; eina kuosom, vanagais"). Sl. 2. „Kas bus vanagas?"—„Tu būk vanagas" (taip pasikalbama, „einant vanagais"). Pn. Sl. 3. „Kas bus pelė?" — „Aš būsiu pelė, tu būk katinas." Pn. 4. (Kad būtų šiąnakt gimęs), būtų buvęs vagis ir galvažudys; (būtų buvęs vyskupu). Sln. p. 5. Eik, prašyk (kelmeli), kad aš būčia dievienė, o tu dievas, o mano vaikai dievukai! 6. Kelmelis atsakė: „Tu būk šuo, o tavo pati kalė, o tavo vaikai šuniukai!" Grl. p. 7. Oi tu, Dieve mano, būk mano apginklas. Rm. d. 8. Neleiskim į mokslą, teganai kiaules, bent užaugęs darbininkas bus. Žt.

Iš šitų pavyzdžių matyti, jog mūsų kalboje sakinio tariniui vartojamas ir vardininkas ir įnagininkas; jog šitų dviejų linksnių skirtumas, vartojant juodu tariniui, yra dalykas labai painus; jog tų linksnių skirtumas gali čia visiškai paaiškėti tiktai sustačius daugybę įvairių įvairiausių žmonių kalbos pavyzdžių. Iš šitų pavyzdžių matyti, ar šiaip ar taip, jog ir apie „sceną" kalbant kaip-tik tinka vardininkas (plg. pv. 2 ir 3); iš jų aišku, jog reikalauti, kaip tat Sveiko norima, kad kalbant apie sceną įnagininkas, ne vardininkas būtų vartojamas („jis yra karaliu, karaliumi"), yra — labai, labai neatsargu.

4) Sveikas sakai, kad aš tariniui tiesiog vengiąs įnagininko (p. 287) ir kad Sveikam ypačiai netinką mano taisymai: a) „Klebonas čia perkeltas kun. Br." ir b) „Ekspertai buvo pakviesti ir paskui parvežti penki žmonės". Viena, „Raš. k. dalykuose" (p. 7.), pirmojo sakinio vietoje, mano pasakyta: „Pernai parėjo čia naujas klebonas, kn. Br.; klebonas (klebonu) čia perkeltas (atkeltas) kunigas Br.; parėjo čia per kleboną kun. Br." Taigi mano čia teikiami kaip-tik keli tam tikros paklaidos taisymai („klebonas, klebonu, per kleboną"), iš kurių Sveikas galėjai sau — tinkamą pasirinkti: įvairųs taisymai, rodos, kaip-tik reikalingi buvo įvairioms minties ypatybėms išreikšti. Antra, duodamas, tam tikrai paklaidai pataisyti, antrąjį sakinį, aš „Raš. k. dalykuose" (p. 7) įrašiau dar Šiauliškių kalbos pavyzdį: „Gydytojas

buvo parvežtas tas pats šunkarys, priėmėja — toji pati ragana.“ Tas Sveiko nepastebėtasis žmonių kalbos pavyzdys turėjo, mano nuomone, paaiškinti kam reikiant vardininko pavartojimą antrajame mano taisyme („Ekspertai buvo pakviesti ir paskui parvežti penki žmonės“). Trečia, mano taisymu, ir vienu ir antru, ypačiai pabraukta, ar bent norėta pabraukti, kad nereikią sakyti — „atvažiavo į klebonus, į ekspertus buvo pakviesti, parvežti penki žmonės“; pabraukdamas šitą dalyką, savo straipsnyje parodžiau tik, kaip ir visur, vieną kitą tam tikros paklaidos teiktinąjį taisymą.

Sveikas, nesutikdamas su mano „taisymu“, turėjai, man matos, žmonių kalbos pavyzdžiais išrodyti, kad vardininkas ir šitaip sustatytame sakinyje („ekspertai... žmonės“) netinkąs, bet Sveikas — to, kaip sau nori, nepadarei: vieno pasityčiojimo, kad čia esąs „kalbos guldymas į Prokrusto lovą“ (p. 287), juk tam yra labai maža.

Kad abejojamasis sakinys („ekspertai... penki žmonės“) nebūtų toks ilgas, kad jo pirmojoje vietoje stovėtų veiksnys arba papildinys, būčiau, nieko neabejodamas, betaisydamas tą sakinį, pavartojęs įnagininką, būčiau parašęs: „Penki žmonės buvo pakviesti ekspertais (plg. „jis buvo kviečiamas, išrinktas profesoriumi; jį liudininku pašaukė; jį paveikslu imkis“). Tokių pavyzdžių ir yra nemaža „Raš. k. d-uose“ ir „Liet. k. sintaksėje“. Pagaliaus, jei kas ir duotajame sakinyje („ekspertai... penki žmonės“) vartotų įnagininką, nieko aš prieš tokį vartojimą pasakyti negalėčiau.

Nereikia tik tyčioties ir prikaišioti autoriui nebūtų dalykų.

5) Sveikas sakaisi nėsąs girdėjęs (p. 287) tokių pasakymų, kaip antai: „Tikėk manim, juo netikėk.“ Labai tat galimas daiktas... Kad toks įnagininkas yra betgi vartojamas, galiu Sveikam parodyti ir šiais neprasimanytais pavyzdžiais:

1. Manim, kuo kitu tikėk. Kp. 2. Netiki tom liekarstom (tuo vaistu). Ds. 3. Vieryk (tikėk) manim. Užl. 4. Netikėkis tuo. Dkš. 5. Mano sūriu neišsitikėjai, išmetei. Žt. 6. Gumbas buvo begalo savimi pasitikėjęs. Žt. 7. Nenusitikėk vilku raišu. Pr.

6) Sveikas sakai: „Žodį anot autorius (R. Jonas) liepia pakeisti kitu — pasak; kuo šis geresnis, nepasakyta. Anot, — vysk. Baranausko iš anykštiečių tarmės paimtasis, buvo jau

rodos ingijęs pilietybės teisę, bet, deja, turėjo nelaimę (= nelaimės) nepatikti p. Ryg. Jonui, kurs jo vieton dabar ir bruka vilnietiškąjį p a s a k, tur būt delto (= tam), kad lenkai galėtų gardžiau pasijuokti iš lietuvių tvirtindami, būk mūsų kalboje nieko kito nėra, kaip tik — s a k ė - p a s a k ė, s a k ė - p a s a k ė..."

Čia Sveikas ir vėl prasimanai. Pakeisti žodį a n o t vilnietiškuoju (?) p a s a k — aš neliepiu. Aš tik nurodau kelius netaisyklingus rašomosios kalbos sakinius, kuriems žodelis a n o t, mano ir kitų kalbininkų nuomone, netinka; taisydamas tuos sakinius (su „anot") aš, kaip Sveikas turėjai pastebėti, vartoju, tam „anot" pakeisti, ne vien žodelį „pasak" (žr. „Raš. k. dal.", p. 5.). Žodelis „anot" yra įvestas mūsų raštijon ne vieno vysk. Baranauskio; jis (a n o t, a n o t e, n o t e) yra žinomas ir sakomas visoje Lietuvoje, tik žmonių kalboje, kiek man yra žinoma, ką kita reiškia, ne tą, ką norėtų vienas kitas rašytojas juo dabar pasakyti. To žodelio prasmė tam tikroje vietoje (p. 26) ir mano paaiškinta: jo varyti iš rašomosios kalbos aš anaiptol nenoriu ir to liepti, žinoma, negalėjau.

Pasinaudodamas tam tikriems taisymams žodeliu „pasak", aš — tikėk manim meldžiamasis — jokio noro neturėjau duoti lenkams progos „gardžiau pasijuokti" — iš lietuvių kalbos. Bet šitą dalyką, kad mano to noro neturėta — Sveikas, man rodos — ir pats žinojai.

7) Sveikas negalįs sutikti, kad žodelis „veik" rašomojoje kalboje reikštų tą, ką žodis „beveik" (p. 287). Sveikas su tuo gali, žinoma, nesutikti, bet pats aš del žmonių kalbos žodžio „veik" tos neapykantos neturiu (vartoju ir „veik" ir „beveik").

8) Sveikam tinką ir tokie sakiniai, kaip antai: „P a s j į vaikų pilni pašaliai, p a s j į būdavo ir rugių nemaža"... (p. 287 ir 288). Man betgi rodos, kad pasakymai: „P a s j į vaikų yra daug, pilni pašaliai (er hat viele Kinder), p a s j į būdavo ir rugių nemaža (er hatte auch Roggen genug)" — lietuvių kalbai šita reikšme netinka. Sakyti „p a s j į vaikų yra daug (pilni pašaliai)" galėtume tik verzdami lietuviškai, sakysime, vokiečių kalbos pasakymą — bei ihm (wo?) sind (stehen, sitzen, liegen...) viele Kinder, — kurs reiškia, kaip Sveikas, turi būt, žinai, ką kita. Pasakymas „p a s j į būdavo ir rugių nemaža" žmonių kalboje galėtų reikšti tiktai: „bei ihm war (lag)

auch Roggen genug". Pasakymas „p a s m a n e yra pinigų, vaikų, laiko", — prasme „aš turiu (man yra) pinigų, vaikų, laiko", — eina, ar šiaip ar taip, prieš lietuvių kalbos dėsnius.

Minėtuoju du sakiniu aš taisiau taip: „j o vaikų pilni pašaliai, j o būdavo (j i s turėdavo) ir rugių nemaža (žr. „Rašom. kalbos dal.", p. 9)." Kitaip jų taisyti ir dabar negalėčiau.

9) Sveikas sakai: „Žmonės visur (?) vartoja p o v i s a m ir be abejo nepaliaus vartoję (p. 288)." Sveikas čia, gali būt, ir tiesos turi; pats aš jau dabar taip tvirtinti, nulemti tam pasakymui („p o v i s a m visi išėjo iš bažnyčios; p o v i s a m, teatre, buvo lig išauštant šokiai") amžių amžius — negalėčiau.

10) Sveikas norėtum, kad mokiniai sakytų: Atsakiau d v e j u k e i, parašiau t r e j u k e i (tur būt, žinoma, „ir v i e n u k e i, k e t v e r i u k e i, p e n k e r i u k e i"?). To jiems „liepti", anot Sveiko tariant, aš negalėčiau: tos rųšies žodžiai, kaip ir kiti, reikia kalti ne į „dwójka, trójka", bet į savo kalbos žodžius nusižiūrėjus. Iš skaitvardžių „dveji, treji, ketveri..." mūsų kalba tos rųšies daiktavardžių (v i e n u k ė, d v e j u k ė, t r e j u k ė...), rodos, nedaro. Be to, kodel turėtų čia būti v i e n u k ė, d v e j u k ė, t r e j u k ė, kodel ne v i e n u k a s, d v e j u k a s? Kai-kurie žmonės pataria juk dabar, ne be pagrindo, sakyti ir „a t v i r u k a s (laiškas)", ne „a t v i r u k ė, a t v i r u t ė (gromata)".

Nekaldamas čia naujų žodžių, norėčiau sakyti tiktai: „d v i e m teatsakė, rašė p e n k i e m s — parašė t r i m s (žr. „R. k. dal." p. 7)."

11) Sveikam netinkąs pasakymas: „Buvo teisiama u ž d a r o m i s (uždarytomis) durimis", ir norėtum, kad jo vietoje būtų rašoma: „Buvo teisiama u ž d a r i u s duris", arba „u ž d a r y t o m s d u r i m s (dativus absolutus)". Viena, tokių „dativų absolutų", kaip Sveiko „u ž d a r y t o m s durims", Lietuvoje niekur nėra, taigi jų nė rašomajai kalbai teikti nereikėtų. Sakyti „b. t. u ž d a r i u s (užsidarius?) d u r i s, galėtų, žinoma, ir rašytojai. Bet ir pasakymas: „Buvo teisiama u ž d a r o m i s d u r i m i s (= troboje uždaromis durimis)" turėtų, rodosi, tikti rašomajai kalbai.

12) Pasakymai: „Šitas darbas n e a p s i m o k a (= neišsimoka), buvo ir savo darbu a t s i ž y m ė j ę s (= pasižymėjęs, įsižymėjęs), ir darbininkas buvo jiems p r i e l a n k u s (= pa-

lankus, intaikus, nuolankus, nuolaidus)“ — Sveikam, matyti, tinka (p. 288). Jų žodžiai „neapsimoka, atsižymėjęs, prielankus“ (šiuodu tėra rašomosios kalbos naujadaru), mano nuomone, tėra lenkų ir rusų „opłaca się, оплачивается, odznaczył się, отличился, przychylny“, ir todel mėginau juos savais žodžiais pakeisti. Kiek čia mano turėta teisės kišties į rašomosios kalbos dalyką, daugelio panašių žodžių (su priesagomis ap-, at-, prie-) sustatymas tegalėtų parodyti... Šiuo tarpu, nemokėdamas tuojau to padaryti, ko-nors ginti nenorėčiau.

13) Patardamas sakyti: „Šaltinio“ redaktorius jau parvažiavo (į Seinus)“, turėjau galvoje tiktai redaktorių, kurs namó grįžo iš kelionės. Pasakymas: „Šaltinio“ redaktorius jau atvažiavo (į Seinus)“ mano buvo paimtas „Raš. k. dalykams“ iš paties „Šaltinio“, kur buvo kalbama apie redaktorių namo tesugrįžusį.

14) Taisydamas pasakymą: „Susipratova kits-kitą (= vienas antrą)“ — sekiau Daukantu, Valančiausku, Jauniumi ir kitais. Ir pats aš, begyvendamas Žemaičiuose, esu pastebėjęs, kad kalbėdami apie du daiktu žmonės „kits kito“ nesako; (jie sako tiktai: „jie, visi jie, kits kitą, vienas kitą supranta“). Jaunius, pats būdamas žemaitis, pagaliaus savo gramatikoje apie tatai kalba. Pasakymas, del kurio aš minėtajame sakinyje kalbu, buvo pavartotas, kaip tat matyti ir iš „susipratova“, apie du daiktu tekalbant. Ar šiaip ar taip, sakyti, kad šitą kalbos dėsnį „vienas Dievas ir antras p. R. J., tur būt, težino, nes, rodos, nei Daukantas, nei Valančius, nei kiti mūsų klasikai to nežinojo (p. 288)“ — man rodos, nereikėjo.

15) Pasakymą: „Arklių jie, matomai, nelaiko“ aš pataisiau „Arklių jie, matyti, nelaiko“. Sveikas norėtum, kad tame pataisyme būtų mano indėta dar: „Arklių jie, matoma, nelaiko.“ Galimas daiktas, kad ir taip kur yra žmonių sakoma, bet man tat vis delto yra nepaprasta, ir todel to nedėjau. Sveikam rodosi, kad mano pataisymo („matyti“) lietuviškumas esąs labai abejotinas, nes ir lenkai saką: „Oni, widać, koni nie mają.“ Bet šis pagrindas (lenkų „widać“) yra, ar šiaip ar taip, perdaug menkas: ne lenkų kalbos vienas-kitas pasakymas sprendžia apie mūsų kalbos grynumą ir taisyklingumą. Tomis akimis žiūrint, reikėtų spręsti, kad ir visų lietuvių pasakymas:

„Jau namai, ežeras matyti (matyties)“ esąs ne visai lietuviškas.

16) Sveikas sakai, kad savo „nutarimu aš panaikinąs“ žodžius „dvarponis, Žemaitija (p. 289)“, ir priduri: „Apie dvarponius ir Žemaitiją nekalbėsime, jie kaip buvo, taip ir pasiliks.“

Žodžio „Žemaitija“ nežinojo nei Valančiauskas, nei Daukantas, nei Jaunius; jo neteko nė man girdėti „Žemaičiuose“. „Žemaitija“ yra rašomosios kalbos naujadaras. To žodžio ir „kalvis“ tebėr gyvas. Tas žodis, jei būtų reikalingas rašytojams, galėtų, žinoma, ir gyventi rašomojoje kalboje. Aš pats betgi Žemaičiuose vien apie „Prūsus, Žemaičius“ (ne „Prūsiją, Žemaitiją“) tėsu girdėjęs.

Ar „dvarponis“ yra senas žmonių kalbos žodis, labai abejoju; man rodos (nors nesiginčysiu), jog ir to žodžio nei Valančiauskas nei Daukantas nežinojo.

17) Sveikas, kalbėdamas apie „Raš. k. dalykus“, rašai (p. 289): „Lenkai turi du žodžiu: duchowy ir duchowny, rusai net tris: свѣтскій, мірской, всемірный. Mums gi vietoj tų penkių žodžių liepiama tenkintis tik dviejais (=dviem): dvasiniu ir pasauliniu. Tuo būdu duchowy ir duchowny pas mus bus dvasinis, o свѣтскій, мірской, всемірный“ — vis bus pasaulinis. Perdaug jau p. R. J. apiprastina mūsų kalbą.“

Kaip reikėtų versti lietuviškai visi minėtieji lenkų ir rusų žodžiai, man, tikrai sakant, niekad nerūpėjo. Antra vertus, kad mane ir šiandien imtų kas klausti, kaip bus lietuviškai „duchowny, duchowy, мірской, всемірный, свѣтскій“, aš nemokėčiau atsakyti: verzdamas ką iš rusų arba lenkų kalbos lietuviškai, verčiu ne atskirus būdvardžius, man pakištus tekste versti, bet ištisus pasakymus su tais žodžiais. Taip-pat dariau ir verzdamas iš lietuvių kalbos ką lenkiškai arba rusiškai; taipo pat darai, man rodosi, ir Sveikas.

„Raš. k. dalykuose“, — toje vietoje, kur mano taisoma sakiniai su šių dienų „dvasišku, svietišku“ (p. 16 ir 17), — mano nurodyta tiktai, kaip reikėtų, mano nuomone, tam tikri rašomosios kalbos pasakymai (su tais žodžiais) „taisyklingai“ pasakyti. Ar lenkai, rusai, reikšdami tuos mūsų pasakymus saviškai, vartotų čia „duchowy, duchowny“ ar „свѣтскій, мірской, всемірный“ — man nė į galvą nebuvo atėję.

Be to, ar rusų „всемірный“ ir „свѣтскій“, lenkų „duchowy“ ir „duchowny“ verčiu aš „Raš. k. dalykuose“ visur „dvasiniu“ ir „pasauliniu“, — aš dar labai abejoju: man rodosi, kad to vienodumo dar nė Sveikas nemokėtum iš mano kalbos straipsnių išrodyti.

Betgi, kad Sveikas, užuot parodęs, kur ir ką aš liepiąs netaisyklingai sakyti, ėmei čia jau apie rusų ir lenkų žodžių lietuvišką vertimą kalbėti, tad leisk man, meldžiamasis, ir Sveikam užduoti vieną šios rųšies klausimą. Kaip ir keliais žodžiais Sveikas išverstum rusiškai ir lenkiškai lietuvių kalbos žodžius: a) palaukti, palūkėti, luktelti, b) storas ir drūtas (plg. „stora lenta“ ir „drūtas, drūktas medis“), laibas ir plonas (tęvas), c) atbarškėti, išbarškėti, nubarškėti, atnorėti („vargu ponai atnorės baudžiavą“)...? Tik verčiant prašyčiau „nenuprastinti“ lenkų ir rusų kalbos.

18) Sveikam tinka, matyti, rašomosios kalbos naujadarai „dvasiškis“, „dvasiškija“, nors pats, jiems apginti, nieko neduodi (p. 289) ir prieš tą, kas mano apie tuodu žodžiu pasakyta (p. 24), taipo pat nieko nepasakai.

Sveikam nepatinkąs mano teikiamasis šiam reikalui „dvasininkas“. Sveikas sakai: „Mūsų nuomone, dvasininkais pavadinti tegalima negut spiritistai...“ Spiritistas, man rodos, ir lietuviškai tebus „spiritistas“, o „dvásininkas“ tebūtų žmogus, kuriam „(žmogaus) dvasia, dvasios reikalai rūpi arba turėtų rūpėti“, kaip kad „ūkininku, daržininku, kalbininku, tautininku“ vadiname žmones, kuriems „rūpi arba turėtų rūpėti ūkis, daržas, kalba, tauta ir jų reikalai“. Šitas dalykas mano ir pažymėtas tam tikroje „Raš. k. dalykų“ vietoje (žr. p. 24, 25 ir 41).

Jei Sveikam tinka „dvasiškiai su dvasiškija“, turi teisės, žinoma, taip ir rašyti: mūsų rašomoji kalba labai pakantri, joje ir keistesnių yra naujadarų.

19) Sveikas norįs, kad rašomojoje kalboje narys reikštų суставъ, Gelenk, sąnaris — членъ, Glied. Gali Sveikas rašyti, žinoma, kaip tinkamas, tik rašant nereikėtų meluoti: nereikėtų per akis, kaip tat Sveikas darai, sakyti, jog visi lietuviai kauniečiai žodį narys vartoja žodžio суставъ, Gelenk prasme, o sąnarį — членъ, Glied. Svei-

kas klysti, neturi jokio pagrindo, sakydamas, jog n a r į prasme G e l e n k augštaičiai pradėję netaisyklingai vadinti s ą n a r i u, prisiklausę rusų, ir jog šitas žodis (s ą n a r i s) esąs „aiškus slavizmas, priešingas lietuvių kalbos dvasiai". Sveikas klysti, neturi nė mažiausio pagrindo, sakydamas, jog aš čia remiąsis „vien ant suvalkiečių tarmės ir norįs visai Lietuvai tą suvalkietizmą mūsų rašomajai kalbai inpiršti (= inteikti)".

Ką kur reiškia žodžiai n a r y s ir s ą n a r i s žmonių kalboje, mano tam tikroje „Raš. k. dalykų" vietoje aiškiai pasakyta (p. 26). Mano pavyzdys: „man pirštų s ą n a r i u s, man pirštus per s ą n a r i u s (суставы) skauda, skausta, sopa" — yra paimtas kaip tik iš kauniečių, ne suvalkiečių kalbos. Teikdamas rašomajai kalbai s ą n a r į prasme G e l e n k, суставъ, narį — prasme G l i e d, членъ, remiuosi ne viena suvalkiečių tarme: ta reikšme (Gelenk, суставъ) žodį „sąnaris" vartoja ir Kauno gub. augštaičiai (žodžio „narys" jie neturi).

Sveiko nuomone, aš pirmas ėmęs tuodu žodžiu taip keistai vartoti ir tuo griauti senobės palikimą... Ar neparodytum man Sveikas bent vieną senobės rašytoją (Širvydą, Daukšą, Bretkūną...), kurs a b u t u o d u ž o d ž i u („narys" ir „sąnaris") nuosakiai vartoja ta prasme, kuri taip patinka Sveikam?

20) Sveikas rašai (p. 290): „Su daugeliu mūsų rašomosios kalbos reformų, siūlomųjų p. Ryg. J., nesutinka ir p. Imša [6] (jei neklystame — vienas iš kalbininkų komisijos). Mes su visais p. Imšos nurodymais (atskyrus tik VII punktą) taipgi sutinkame. Nes ištikrųjų tokie pasakymai, kaip: „traukinys s e p t y n i o m i s teateina", „jis į s i s t e i g ė arklius", „jis rašo mokslo k e i k i a m u s straipsnius (viet. mokslą keikiančius) ir t. t., yra tiesiog n e p a k e n č i a m i."

Vieno to dalyko, kad Sveikas šios rųšies pasakymų „nepakenti", čia, man rodos, neužtenka. Einant iš šito pagrindo, reikėtų pasakyti, kad turį tiesos ir tie žmonės, kurie mūsų kalbos nevartoja vien del to, kad jos „nekenčia". Mano pasakymai su „septyniomis, įsisteigė, keikiamus" yra paimti iš žmonių kalbos arba sudaryti einant žmonių, daugiausia kauniečių, kalbos dėsniais (žr. straipsnį „Del Imšos klausimų, abejojimų...", p. 31—36).

Sveikas sakaisi visiškai sutinkąs su Imšos nurodymais (p. 29—31) ir tuo pačiu pasisakai nesutinkąs su mano atsakymais

į tuos Imšos nurodymus (p. 31—36). Sveikas būtum gerai padaręs, žinoma, ir pasakydamas arba, dar geriaus, išdėstydamas, kodėl aš tais savo „atsakymais“, Sveiko nuomone, tik žmones klaidinąs.

Spėdamas, kad Imša esąs vienas iš kalbininkų komisijos, Sveikas neapsirikai: p. Imša nuo šios vasaros, kada jau buvo išleisti „Raš. k. dalykai“, tikrai įstojo į kalbininkų komisiją... Ar jisai pats tebesutinka su visais tais savo nurodymais, kurie taip patinka dabar Sveikam, — aš labai abejoju.

21) Sveikas noris, kad būtų rašoma „t a l e n t u o t a s žmogus, t a i s y k l i š k a s pasakymas“, nes „t a l e n t i n g a s žmogus, t a i s y k l i n g a s pasakymas“ turi reikšti žmogų „pilną talentų“, pasakymą „pilną taisyklių“. Sveikas turėtum bent žinoti, jog „š i r d i n g a s, p r o t i n g a s“ žmogus nėra žmogus „pilnas širdžių, protų“ ir „t a i s y k l i n g a s pasakymas“ reiškia pasakymą, kurs eina taisyklėmis, kurs tam tikromis taisyklėmis pasakytas“: plg. „i š m i n t i n g a s pasakymas, t e i s i n g a s žodis“ ir t. t. Argi Sveikas tikrai norėtum, kad būtų sakoma „t a i s y k l i š k a s (šale „k l a i d i n g o“) pasakymas“?!

Ar šiaip ar taip, kalbant apie šios rųšies dalykus, nereikėtų Sveikam pasitenkinti tokiais pasakymais, kaip antai: „Mūsų nuomone, senoviški (?) t a l e n t u o t a s, t a i s y k l i š k a s kur-kas geriau tinka rašomajai kalbai, negu p. R. J. peršami (= teikiami) naujadarai „t a l e n t i n g a s, t a i s y k l i n g a s“. Be to, jau metas žinoti, kad žodis t a l e n t i n g a s yra ne naujadaras, o t a i s y k l i n g a s toks tėra naujadaras, kaip ir t a i s y k l i š k a s.

22) Sveikas sakai (p. 290): „Brukti rašomojon kalbon tokius pasakymus, kurie jokia logika neišaiškinami, k. a. n i e k u b ū d u, mums matos nepriderėtų. Nes jei būtų kur sakoma n i e k u b ū d u, tai turėtų būti ir „n i e k a s būdas“, bet mes nei vieno nei kito iki šiol nėsam girdėję.“

Kad Sveikas to pasakymo nėsi girdėjęs, labai tikiu, bet kad čia kiši ir savo „logiką“ — tai darai visai nereikalingai. Suvalkiečiuose šitas pasakymas („aš n i e k u b ū d u, n i e k u g y v u to nedarysiu“) yra labai paprastas. Mano motynėlė — o ji man didelė autoritatė — visada taip sako, nė kiek nesirūpindama, ar toks pasakymas sutinka su Sveiko logika ar ne. Parašymas: „nieku būdu“ buvo vartojamas ir senio Širvydo. Reikėtų čia

minėti, be to, jog sakome ir „k u o tu vardu, k u o pavarde, k o meto ligonis“, nors sakant „k a s vardas, k a s pavardė, k a s metas“, rasit, ir netenka girdėti.

23) Sveikas rašai (p. 290): „P a s i r o d o, kad kai-ko ir pats p. R. J. yra irgi nežinąs. Pav. mums žodis l i g o t a s yra paprasčiausias, tuo tarpu mūsų autorius skaito (= laiko) jį abejotinu, ir net rašo, būk ir Kuršaitis iš „Prūsų kalbos“ jo nežinąs.“

Suvokęs iš mano žodžių (?) tą p a s i r o d y m ą, sveikas apsidžiaugei, matyti, kaip geležėlę radęs, nors pats aš niekur nėsu sakęs viską žinąs: tokio nė žmogaus, man rodosi, kad ir atsidėjęs sveikas ieškotum, nesurasi.

Žodžio l i g o t a s abejojamu aš nelaikau ir dar kartą Sveikam pasakysiu, kad Kuršaičio iš Prūsų kalbos, kiek matyti iš jo žodyno, tikrai to žodžio nežinota.

24) Baigdamas savo straipsnį del „Rašomosios kalbos dalykų“, Sveikas kvieti, kad ir kiti mūsų kalbos žinovai tartų del jų savo žodį. Kviezdamas talkon tuos žmones, Sveikas, tarp ko kita rašai: „Lietuvių kalba — tai bendras visų turtas. To turto sargu privalo būti visa tauta; daleisti (= leisti) vienam p. R. J. čia š e i m i n i n k a u t i — mes neprivalom, juo labiau, kad jis turi perdaug a u t o k r a t i š k ą ir reformatorišką būdą— yra linkęs senus žodžius ir senas sintaksiškas (= sintaksės, -sines) konstrukcijas, gerai jų neištyręs, niekinti, ir jų vieton naujus, savo p r a s i m a n y t u o s i u s brukti... tebūnie ir visuomenės kontrolė ant reformatorių.“ Su šita straipsnio pabaiga, — kad Sveikas kviestum kitus tiktai bešališkai, sine ira et studio, sergėti ir auklėti žmonių kalbos turtą ir kviezdamas nekalbėtum apie mano „autokratiją, šeimininkavimą ir prasimanymus“, — ir aš visiškai sutikčiau. Kad sveikas ragintum į tą darbą ir rašytojus ir ragindamas patartum jiems netikėti ir Sveiko prasimanymais apie žinomąjį visų „kalbos autokratą“, — būčiau Sveikam ir dėkingas.

Žmonėms, kurie sutiks del „Raš. k. dal.“ tarti savo žodį, — už tą žodį iš anksto sakau jiems dėkui, — užduok Sveikas, jei netingi, dar vieną klausimą: katras mudu — aš ar Sveikas — esava didesnis autokratas, — absoliutistas ir prasimanytojas?

Rygiškių Jonas.

[1912 m. „Viltis“ NN 132—133].

1914

Kalbos dalykai.

Seniai bėra buvę „Viltyje“ kalbos straipsnelių. Dienraštyje jų dar visai nėra buvę.

Ar šiaip ar taip, pravartu bus, man rodosi, metų pradžioje iškelti šis-tas „Viltyje“ ir iš kalbos dalykų aikštėn.

Šitam savo darbeliui pasiėmiau vien penkis paskutinius „Vilties“ numerius. Įsigeidžiau pažiūrėti, ką beveikia naujojo dienraščio „rašomosios kalbos dalykai“.

Čia surašau senu papratimu kelias dešimtis „Vilties“ parašymų, pabraukdamas vadinamąsias paklaidas, ir tuoj po jų duodu tiek-pat savų pataisymų.

„Vilties“ dienraštis vienoje kitoje vietoje rašo:

I. 1. Jie viešėjo įstaigose, kuriose buvo s e r g a n t į s ž y d a i. 2. Pasirodė naujų rublių. Tuojau atsirado ir tų rublių r i n k ė - j a i. 3. Teatro salėje bus M. lietuvių katalikų dr-jos „R ū t a“ rengiamas didysis lietuvių vakaras. 4. K a s d e l laikraščių, tai ¾ visų yra žydų rankose. 5. Gyventojų sąrašas davė į d o - m i a s s k a i t l i n e s: Bulgarijos Trakijoje gyventojų yra... 6. S a l d a i n i u s jų perkama ten, kur gražiau padaryta. 7. Einame pro š a l į S t a š a i t į. 8. Iš 40 k n y g a s leidžiamųjų firmų v i r š 30 žydiškos ar sužydėjusios. 9. Traukinys, pasiųstasis apsaugot nuo streikuojančių k e r t i n į gelžkelių p u n k t ą, greit buvo sustabdytas. 10. Šnekėjau ir su tais, k ą to nežinojo. 11. Žydija yra gauja, k ą valdydama spaudą, valdo ir viešąją nuomonę.

Geriaus tiktų rašyti:

— 1. Jie viešėjo įstaigose, kuriose buvo sergančių žydų. 2. Pasirodė naujų rublių. Tuojau atsirado ir tų rublių rinkėjų. 3. Teatro salėje bus „Rūtos“, M. liet. katal. dr-jos (bus M. liet. katal. „Rūtos“ dr-jos), didysis vakaras keliamas. 4. Kai laikraščių, tai ¾ visų jų yra žydų rankose. 5. Gyventojų surašymas davė įdomių skaitmenų... 6. Saldainiai jų perkama ten, kur gražiau padaryta. 7. Einame pro Stašaitį. 8. Iš 40 knygų firmų, knygų leidžiamų firmų per 30 (30 su viršumi) yra žydų rankose. 9. Traukinys, pasiųstas saugoti, pasiųstas apsaugoti kertinio gelžkelių (geležinkelių) punkto, buvo veikiai sustabdytas. 10.

Šnekėjau ir su tais, kur (kurie) to nežinojo. 11. Žydija yra gauja (?), kuri, valdydama spaudą, ir visuomenės nuomonę valdo.

II. 1. V i s ų kviečiame atlankyti vakarą. 2. Karo ministeriui (Italijoje) asignuota 30 milijonų u ž ė m i m u i Libijos. 3. Oranžo valstija panaši karo s t o v y k l a i.

— 1. Visus kviečiame atlankyti vakarą. 2. Karo ministeriui asignuota 30 milijonų (ko?) Libijai apimti. 3. Oranžo valstybė panaši į karo stovyklą.

III. 1. Čia kraštas g r y n a i lietuvių a p g y v e n t a s. 2. Kovoja su b e d a r b ė s p a s e k m ė m i s.

— 1. Čia kraštas vienų lietuvių gyvenamas. 2. Kovoja su nedárbo padariniais, vaisiais.

IV. 1. „Viensėdis" eina du kartu į m ė n e s į. 2. Pulsas muša 54 kartus į m i n u t ę. 3. Ciesorius Sandersą į g e n e r o l u s pakėlė.

— 1. „Viensėdis" eina du kartu mėnesyje. 2. Pulsas muša 54 kartus minutėje, per minutę. 3. Ciesorius Zandersą generolu pakėlė (произвелъ).

V. 1. Žydai suvokė i š n a u d o t prancūzus. 2. Sustreikavo prekių i š k r a u t o j a i.

1. Žydai suvokė naudoti (wyzyskiwać), sunaudoti (wyzyskać) prancūzus. 2. Sustreikavo prekių krovėjai.

VI. 1. Lietuvių inteligentai tegalėtų p e r v e s t i Lietuvos statistiką. 2. Kaštuoja (laikraštis) s u p e r s i u n t i m u 2 rubliu. 3. Reikalavo iš jo p r i p a r o d y m ų. 4. Dienraštis siunčiamas dykai visą savaitę, reikia tik p r i s i ų s t i savo adresą. 5. Laikraščiai pradėjo v i e n a s p o k i t a m dygti. 6. Ragino p r i e laikraščių s k a i t y m o.

— 1. Lietuvių inteligentai tegalėtų sudaryti, sustatyti, surinkti Lietuvos statistiką. 2. Kaštuoja nusiunčiamas, su nusiuntimu, parsiunčiamas 2 rubliu. 3. Reikalavo iš jo išrodymų. 4. Dienraštis siunčiamas dykai visą savaitę, reikia tik savo adresas (adresą) atsiųsti. 5. Laikraščiai pradėjo po vienas kito (po kitas kito) dygti. 6. Ragino laikraščius (laikraščių) skaityti.

VII. 1. B. telegrafu pasveikino karalių s u n a u j a i s m e t a i s. 2. Parlamentas priėmė ančdėlį s u l i g p e l n o. 3. Bankas įteiks pinigus s u l i g n u r o d y t o a d r e s o. 4. S u l i g Reuter'o p r a n e š i m o, spėjama, kad visaip ten gali būti. 5. Jie, s u l i g žemaičių p r i e ž o d ž i o, uodegą parodys. 6. Komisija

Jablonskis iš Karo Muziejaus išnešamas skautų.

turėtų sustatyti kvestijonarijų, sulig kurio būtų renkamos statistikai žinios.

— 1. B. telegrafu pasveikino karalių Naujųjų Metų. 2. Parlamentas priėmė mokesnį iš pelno (plg. sūrius daro iš knygų), ką sako iš teisybės, ištikrųjų, ką kerta iš akies, mokesnį nuo pelno, pelno mokesnį. 3. Bankas įteiks pinigus nurodytuoju, pasakytuoju adresu. 4. Reiterio pranešimu, spėjama, kad visaip ten gali būti. 5. Jie uodegą parodys, anot žemaičių betariant, anot to pasakymo (priežodžio). 6. Komisija turėtų sustatyti klausimų sąrašą, kuriuo (surašyti klausimus, kuriais) būtų renkamos statistikai žinios.

VIII. Bent dalis sąredaktorių ir sądarbininkų yra žydai.

— Bent dalis draugredaktorių (plg. „draugbrolis") ir bendradarbių yra žydai.

IX. 1. Tarybos dar neužbaigtos. 2. Mane smarkiai užinteresavo. 3. Keli pastebėjimai buvo ir apie kiaulių užlaikymą. 4. Nežino, kaip grūdai žiemą užlaikyti. 5. Pasistengė ją užvaldyti.

1. Tarybos dar nebaigtos. 2. Mane smarkiai suinteresavo. 3. Keli pastebėjimai buvo ir apie kiaulių laikymą. 4. Nežino, kaip grūdai žiemą laikyti. 5. Pasistengė ją suvaldyti, nuvaldyti (?), paveldėti, į savo valdžią paimti...

X. 1. Nerys užšalte užšalo, tik, matyti, kur užsikimšo. 2. Ugnekalnio veikimas pradeda aptilti.

— 1. Neris šalti užšalo, tik, matyti, kur užsikimšo. 2. Ugnikalnis tilsta, tilksta.

XI 1. Nužudė virš 100 žmonių. 2. Čia yra virš dešimties firmų.

— 1. Nužudė per šimtą (šimtą su viršumi) žmonių. 2. Čia yra per dešimtį (dešimtis su viršumi) žmonių, daugiau kaip 10 žmonių.

XII. 1. Yra ir viena labdaringa draugija. 2. Žydų akcijinė draugija. 3. „Viltis" gauna Peterburgo Agentūros telegramas, jų („Liet. Žinių" Red.) telegramos neagencijinės. 4. Jų draugijinis gyvenimas mums nesuprantamas. 5. Mūsų laikraštija negal įgyti europėjinės vertės. 6. Parlamentas priėmė kompromitinį pasiūlijimą. 7. Sutaisė vietinės pradinės mokyklos vaikams eglelę. 8. Įsteigė mokyklą

ant grynai tikybiniai-blaivumo pamato. 9. Susirinkimą vedė labai energinai ir tvarkiai.

— 1. Yra ir viena labdarių draugija. 2. Žydų akcininkų (plg. istorininkų, religininkų, ūkininkų, inžinerių) draugija. 3. „Viltis" gauna Peterburgo Agentūros telegramas, jų („Liet. Žin." Red.) telegramos ne agentūrinės. 4. Jų visuomenės (draugijos, draugės) gyvenimas mums nesuprantamas. 5. Mūsų laikraščiai negal įgyti visai Europai vertės, europinės vertės. 6. Parlamentas priėmė kompromiso pasiūlymą. 7. Įtaisė, ištaisė eglelę vietinės pradedamosios mokyklos vaikams. 8. Įsteigė blaivybės mokyklą vienos religijos pagrindu (joje blaivybės reikalas ginamas vien religijos ginklu). 9. Susirinkimo tvarkdariai dirbo, švaistėsi labai energingai, ir todel visur gera buvo ir graži vakaro tvarka (?).

XIII. 1. Į jų reikalą įsikišo ir valdiškas asmuo. 2. Lietuvoje nėra valdiškų statistikos biurų. 3. Ciesorius asmeniškai mušė jam telegramą. 4. Ir moksliški laikraščiai visi žydų rankose. 5. Privalome vesti Lietuvos visuomeniško gyvenimo statistiką. 6. Mokyklą medžiagiškai remia. 7. Norės medžiagiškai padėti artistei.

— 1. Į jų reikalą įsikišo ir valdžios žmogus, valdininkas. 2. Lietuvoje nėra valdžios, vyriausybės statistikos biurų. 3. Ciesorius pats mušė jam telegramą. 4. Ir mokslo laikraščiai visi žydų rankose. 5. Privalome vesti, daryti Lietuvos visuomenės gyvenimo statistiką. 6. Mokyklą šelpia, šelpte šelpia, pinigais šelpia. 7. Norės sušelpti, šelpte sušelpti artistę, duoti artistei pašalpos.

XIV. 1. Mažiau talentingieji tebėr užmiršti. 2. Atsiranda tokių ir labai talentingųjų tarpe. 3. Mažai buvo žmonių. 4. Nemažai pasidarbavo.

— 1. Kur ne taip, ne tokie talentingi, mažesnio talento žmonės tebėr užmiršti, pamiršti. 2. Atsiranda tokių ir labai talentingų žmonių, ir talentingųjų tarpe. 3. Maža tebuvo žmonių. 4. Nemaža pasidarbavo.

NB. Lietuviai nesako: „ir mažiau gerieji kartais nusideda", nors sako: „ir gerieji kartais nusideda".

XV. 1. Albanija gaus kunigaikštį, svarbiausias kurio uždavinys bus pilnas šalies sutvarkymas. 2. Jis viską įtikinančiai išdėstė. 3. Ardantis ugnekalnių veiksmas ant

salos Sakurasima tebesitęsia. 4. Profesoriai ten skiriami ministerio, o ne renkant profesorių kolegijai.

— 1. Albanija gaus kunigaikštį, kurio didžiausias, svarbiausias darbas, uždavinys bus visiškai sutvarkyti šalis. 2. Jis viską įtikinamai, perkalbamai išdėstė. 3. Ugnikalniai Sakurasimos salą tebenaikina, tebeardo; naikinamas, ardomas ugnikalnių darbas tebetveria. 4. Profesoriai ten ministerio skiriami, ne profesorių kolegijos renkami.

XVI. 1. Teisėju Garlevoje vyriausybė paskyrė Marijampolės apskr. teismo sekretorių Karalių. 2. Apšvietos židinys. 3. Romanovų jubilėjaus atminčiai vyriausybė išleido tam tikrų rublių. 4. Kanalizacijos darbai šiais metais žadama daryti kitose gatvėse. 5. Bulgarijos Trakijoje gyventojų yra beveik 500 tūkstančių galvų. 6. R. mokykloje (Žemaičiuose) vaikai padainavo kelias gudiškas daineles. 7. Juntasi viršutinių žemės sluogsnių siūbavimas.

— 1. Garlevos teisėju vyriausybė paskyrė M-lės teismo sekretorių Karalių. NB. M-lėje nėra nei apskrities (уѣзднаго) nei apygardos (окружнаго) teismo. 2. Švietimo, šviesos židinys. 3. Romanovų jubilėjaus atminimui vyriausybė išleido tam tikrų rublių. 4. Kanalizacijos darbai šiais metais žadama dirbti kitose gatvėse. 5. Bulgarų Trakijoje gyventojų yra beveik 500 tūkstančių žmonių (yra beveik 500 tūkstančių gyventojų). 6. R. mokykloje vaikai padainavo kelias rusiškas daineles. 7. Junti viršutinių žemės sluogsnių siūbavimą, junti viršutinius žemės sluogsnius siūbuojant, junti žemę drebant(?).

XVII. 1. Toks daiktas nemažai kainuoja. 2. Degtinės mylėtojas pasiliko be jos per visas šventes. 3. Nerys jau sustojo. 4. Nerio užtvinimas. 5. Nesenai teko man būti Naujuose Švenčionyse. 6. Reikia važiuoti į Kuršėnus ar Triškius.

— 1. Toks daiktas nemaža kaštuoja (moka). 2. Degtinės mėgėjas pasiliko be jos per visas šventes. 3. Neris jau sustojo, užšalo. 4. Neries ištvinimas, užtvinimas. 5. Nesenai, neseniai teko man būti Naujuosiuose Švenčionyse, Švenčionėliuose. 6. Reikia važiuoti į Kuršėnus ar į Tryškius.

XVIII. 1. Užteko kelių pavienių žmonių. 2. Pinigus siuntė pašto perlaidu. 3. Pasaulio piniguočiai. 4. Prievislio krašte rastas žemėje vainikas iš bronzos. 5. Land-

tage, del policijos p i r m s ė d ž i o Jagovo kritikos Savernos dalykuose, vidaus reikalų ministeris pranešė negalįs pagirti įsikišimą valdiško asmens be svarbių priežasčių į tą sritį. 6. Valstijų atsakas apskritose r u o š o s e priima daugiau mažiau visus Britanijos pasiūlijimus.

— 1. Užteko kelių atskirų žmonių. 2. Pinigus pašto palaida leido. 3. Pasaulio didžiapinigiai, didžpinigiai, didžiaturčiai. 4. Lenkų žemėje, Pavyslio krašte rasta žemėse senovinė žalvario karūna. 5. Landtage, seime, vidaus dalykų ministeris, del policijos viršininko (prezidento) Jagovo atvirojo laiško apie Caberno atsitikimą, pasisakė negalįs pagirti valdininko, kurs, be tam tikrų svarbių (verčiamų) priežasčių, kišasi (valdininko įsikišimo, be tam tikrų svarbių priežasčių) politikos spaudoje su kritikos pastebėjimais apie nebaigtą dar teismo bylą. 6. Valstybės atsakydamos priima, apskritai kalbant, gangreit visus (maž -daug visus) Britanijos pasiūlymus.

NB. Reikėtų minėti, kad r u o š a („bus daug ruošos") ir r u o ž a s („aiškus ruožas") yra du atskiru, nemaišytinu žodžiu.

XIX. 1. Didžiųjų valstijų tikslas sutverti s a v y v a l d ž i ą Albaniją. 2. Laikraščiai jų sąrašą s k a i t o neteisėtu. 3. Aš geriausiais Vakarų Europos laikraščiais s k a i t a u „Kölnische Volkszeitung" ir t. t. 4. Tos s k a i t l i n ė s daug ką mums sako. 5. Vilniaus prokuroras p a s k i r t a s (произведенъ) tikruoju valstybės patarėju. 6. S k i r s t i n a n t i e s ūkininkams į vienasėdžius, svarbu turėti tam tikrą laikraštį. 7. Prokuroras jų s k u n d o s nespėjo išrišti. 8. Žydai s t e b ė t i n a i suvokė juos išnaudoti.

— 1. Didžiųjų valstijų tikslas, noras yra sudaryti savivaldė, savavaldė Albanija. 2. Laikraščiai jų sąrašą laiko neteisėtu. 3. Aš geriausiais Vakarų Europos laikraščiais laikau: „Kölnische Volkszeitung" ir t. t. 4. Tie skaitmens daug ką mums pasako. 5. Vilniaus prokuroras pakeltas tikruoju valstybės patarėju, patarytoju (paskirtas — назначенъ). 6. Ūkininkams, skirstantis vienasėdžiais, svarbu turėti tam tikras laikraštis (tam tikrą laikraštį). 7. Prokuroras jų skundo nespėjo išrišti, ko nuspręsti del jų skundo. 8. Žydai suvokė puikiausiai, be galo puikiai juos sunaudoti (wyzyskać), suvartoti (zużytkować).

XX. 1. Malonu būtų, kad ir amerikiečiai į s i t ė m y t ų mūsų banką. 2. V i e n b a l s i a i nutarta įsirašyti į draugiją. 3. Buvo ir v i r š a i t i s.

— 1. Malonu būtų, kad ir amerikiečiai pastebėtų (įsidėtų, dėmėn įsidėtų, įsidėmėtų), pabotų mūsų banką. 2. Vienu balsu nutarta įsirašyti į draugiją. 3. Buvo ir vaitas, viršila.

XXi. G r ą s i n t i. Jis, d ė j a, nevažiavo. U g n e g e s y s, u g n e k a l n i s. R ų š i s.

— Grasyti, grasinti. Jis, deja, nevažiavo. Ugniagesys, ugnikalnis, ugniakalnis. Rūšis.

Ką gi mums sako visi šitie del „Vilties“ kalbos pastebėjimai?

Atsakydamas į tą klausimą, turiu pirmiausia pažymėti, kad ne visi „Vilties“ rašytojai viena rašo gramatika. Vieni rašo: „kaštuoja su p e r s i u n t i m u“, kiti „kaštuoja su p r i s i u n t i m u“; vieni — „Viensėdis“ eis du kartu p e r m ė n e s į“, kiti — „Viensėdis“ eina du kartu į m ė n e s į“; vieni — „(toks daiktas) nemažai k a i n u o j a“, kiti — „k a š t u o j a metams du rubliu“; vieni — „v i s ų kviečia“, kiti — „v i s u s kviečia“, ir t.t.

Redakcijos būreliui, per kurio rankas patenka į spaustuvę visi dienraščio straipsneliai, reikėtų turėti išsidirbus arba bent stengtis išsidirbti vienoda laikraščio reikalui terminologija, viena rašyba ir vienodi paprastieji kalbos dėsniai.

Esame gerokai iširę, ne visada susivaldome, taigi pradžioje, norint disciplinuotis, redakcijos darbas eis ne sparčiausiai, bet disciplinuotis būtinai reikia. Imkime čia pavyzdį kad ir iš Vilniaus lenkų. Jie juk nieku būdu neleis, kad jų dienraščiuose būtų rašoma: „dziennik k o s z t u j e 6 rb.“ ir „dziennik s t o i 6 r.“, arba „czasopismo wychodzi dwa razy n a m i e s i ą c,“ ir „czasopismo wychodzi dwa razy w m i e s i ą c, dwa razy p r z e z m i e s i ą c“; arba „n i e m a m czasu“ ir „u m n i e n i e m a czasu“, ir t. t.

Rašant laikraščiui, metas ir mums žiūrėti rimtai — į savo, į rašytojo darbą. Kad ką rašome, turime pirmiausiai aiškiai ir suprantamai savo mintį reikšti; mums rašant ne tiek žodžiai turi rūpėti, ne svetimosios kalbos žodžiai lietuviškai pasakyti, kiek rašomųjų sakinių mintis, jų suprantamumas ir aiškumas skaitytojui. Pavyzdžiui imu mano jau papeiktą sakinį: „susirinkimą v e d ė labai e n e r g i n a i ir t v a r k i a i.“ Aš, tikrai sakant, nesuprantu, kaip gali žmogus v e s t i e n e r g i n a i ir

t v a r k i a i susirinkimą? Kalbu visai gerai rusiškai, ir tikrai žinau, jog rusas negalėtų pasakyti: „(онъ) велъ собраніе, руководилъ собраніемъ весьма энергично и порядочно“! Taisydamas tą sakinį, aš, lyg autoriaus mintį tespėdamas, pasakiau: „susirinkimo tvarkdariai dirbo, švaistėsi labai energingai, ir todel visur gera buvo ir graži tvarka.“ Pats tas sakinys: „susirinkimą v e d ė labai e n e r g i n a i ir t v a r k i a i“, nekalbant apie d u j o netikusiu čia žodžiu, yra dirbte padirbtas, nepataisomas, jo mintis tamsi, neaiški.

Tokios-pat vertės, mano nuomone, bus ir tokie sakiniai, kaip: XII, 8; XVIII, 5; XVIII, 6 ir keli kiti. Taisydamas neaiškų sakinį XVIII, 5, prieš save turėjau ir rusišką to sakinio (tos telegramos) tekstą; tuo tekstu teeidamas, galėjau telegramos turinį suvokti. Ar sakiniai XII, 8 ir XVIII, 6 ištaisyti kaip reikiant, — pats abejoju: jų mintis man taisant ne visai aiški buvo.

Iš to, kas čia pasakyta, jau aišku, jog, mano nuomone, ir rašytojams reikia žmonių kalbos mokytis, jog keli rašytojai, kurie vieną darbą dirba, negali saviškai savo darbo dalį dirbti. Jei keli žmonės, kurie dirba atsidėję vienoje redakcijoje, jei keli tie išrinktieji žmonės negalės išmokti kaip reikiant rašomosios kalbos, — kalbu apie tolesnį laiką, — tad ko belaukti nuo šiaip jau žmonių, retkarčiais teatspėjančių parašyti vieną kitą laikraščiui mažmožį?

Mokykloje mums neteko mokytis savos kalbos; joje būdami, mes savo kalbą temiršome. Ir, nesimokę, nebemokėdami jos, dabar žmonėms ja rašome, žmonėms ja pamokslus drožiame! Mes einame ne tais keliais, kuriais, pavyzdžiui, yra ėję rusų rašytojai ir laikraštininkai. Mūsų keliai sunkesni.

Kalbos mūsų niekas nemokė, taigi mes turime patys jos išmokti: nemokant jos, rašyti kaip reikiant, padoriai, suprantamai, įkalbamai — vargu tegalėsime.

Žmonių būrelis, kurs susispietęs vieną darbą dirba dienraščio redakcijoje, turi, žinoma, ir kalbós kaip reikiant mokytis. Savos kalbos tas būrelis turi tiek mokytis, kiek jos mokos, kitus mókydamas, tos kalbos mokytojas.

Mokantis kalbós, reikės, žinoma, gerai įsiskaityti į žmonių pasakas, dainas (mįsles, priežodžius), į Duonelaičio, Žemaitės ir kitų raštus, į kalbos vadovėlius (į įvairius „kalbos dalykus“) ir t. t.

Redakcijos būrelis, kurs tą darbą išrastų nereikalingu, kurs nesinaudotų redakcijos reikalui kalbos mokslo žiniomis, — elgtųsi, man rodosi, ne visai sąžiningai.

Straipsnį baigsiu „Rašomosios kalbos dalykų“ žodžiais:

„Rašydamas šiuos pastebėjimus, viena tenorėjau: norėjau, kad laikraščiai ir rašytojai (rašau čia ne vienos „Vilties“ adresu) šitais pastebėjimais, k u r s u j a i s s u t i n k a, tolesniam laikui ir naudotųsi.“

Rygiškių Jonas.

Gr. 1914 m.
sausio 6 d.

[1914 m. „Viltis“ NN 7, 9, 10, 11].

Del muzikos terminologijos.

Iš gerbiam. mūsų kompozitoriaus p. J. Naujalio gavome šitokį laišką:

Gerbiamoji Redakcija!

Kreipiuos į Gerb. Redakciją prašydamas padėti man šiek tiek nustatyti muzikos terminologiją. Tuo tarpu negaliu rasti liet. kalboje tinkamų žodžių šiems pavadinimams:

Rus.	Lenk.
Звукъ —	dźwięk.
Слухъ —	słuch.
Игра —	gra (na instrumencie).
Отказъ —	kasownik.
Діезъ –	krzyżyk (znak podwyszenia).
Рояль —	fortepjan.
Гармонія —	harmonija.

Malonėkite atsakyti «Viltyje».

Su pagarba *J. Naujalis.*

Del tų gerb. p. J. Naujalio klausimų kreipėmės į mūsų kalbininką p. J. Jablonskį, kuris štai ką mums atsakė:

„Dźwięk—g a r s a s ; słuch—a u s i s , k l u s u m a s , a u s y l u m a s (plg. «jo a u s i s sunki bus išdirbti; šuo, kiškis k l u s u s ; k l u s u m o jis labai k l u s u s ; miškas a u s y l a s ,

laukas akylas; kurs viską tuojau nugirsta, tas ausylas; ausylumo ir tu neausylas»); gra — žaidimas, griežimas, grojimas (plg. «jis vargonais žáidžia, groja, jis vargonuoja; jis kanklėms žaidžia, jis smuiku griežia — griežkit, griežkit, griežėjėliai; visą dieną kankliavo broleliai; brolelių kankliavimas, griežimas, jo vargonavimas»); fortepjan — fortepionai (bus sakoma, turi būt, ir fortepionuoti, fortepionavimas, fortepionais žáidžia, f-ais groja, fortepionų žaidimas, f-nų grojimas (plg. «dantų griežimas, kirvio kirtimas»); harmonija — armonija (sandora, suderinimas); krzyżyk (keliamasai ženklelis) — kryželis, pakilà; kasownik — atámetis, atmetis, nebuvėlis.

Atsakant į p. N. klausimus, labai lengva suklysti: viena, esu, bėda, ne muzikantas, antra — greitai pasakyti, kaip tikrai reikėtų lietuviškai išversti tam tikri žodžiai, ne sakiniai — yra be galo sunku.

Jei p. N., naudodamasis šitais palaidais žodeliais, mokės atskirti ir grūdus nuo pelų, aš tuo jo mokėjimu tik pasidžiaugsiu. Patarčiau betgi ir su tam tikrais žinovais pasišnekėti."

[1914 m. „Viltis" N 26].

Šių dienų rašomosios kalbos reikalai.

Vieni kiti suskato rašyti dabar apie „spaudos sukaktuves". Del tų laukiamųjų sukaktuvių „Viltis" kreipėsi ir į *kalbininkus*, į *kalbos mokytojus* (žr. N 67), kviezdama ir juos į darbą — kad ir jie „rašto paminklą" padėtų statyti.

Šitą savo straipsnelį ir aš norėčiau paskirti — toms brangioms sukaktuvėms.

Norėčiau dar kartą iškelti aikštėn kelias šių dienų kalbos paklaidas ir tuo paraginti laikraštininkus, kad ir jie tą „paminklą" dailintų — tikrai rūpintųsi, kad tos rūšies paklaidų mūsų laikraščiuose toliau nebebūtų. Rašytojai, kurie po kelių dienų eis jau vienuoliktus rašto darbo metus,— kurie gerai žino, kiek mūsų del tų savų raštų prisikentėta, kaip brangiai mums kaštavo šių dienų spauzdintasis žodelis, — panorės, tikiuosi,

tikrai pagalvoti: *kas čia tikrai padarius, kad mūsų rašomoji kalba toliaus būtų — žmoniškesnė, taisyklingesnė?*

Šių dienų paklaidoms iškelti aikštėn — pasiėmiau kelis paskutiniuosius „Vilties“ numerius (NN 61—71). Jų, tų paklaidų, pilni, žinoma, ir kiti mūsų laikraščiai, „Viltis“ čia nuo kitų nedaug kuo tesiskiria. Iš kitų laikraščių mano paimti šiam reikalui tik kai-kurie pavyzdžiai (12, 13, 59, 60, 86).

Taigi pirmiausia tvirtinu, kad mūsų laikraščiuose, baigiant šitą pirmąją dešimtį „spaudos metų“, daug kas šiaip teberašo:

I. 1. Jo *kūną* įleista bažnyčion. 2. Bažnyčioje išbarta *tautininkus*. 3. (Jų) parduodama ir *šilkinius siūlus*. 4. Ir *kelis sumanymus* (tenai) svarstyta. 5. Jų *dalį* išvežama kitur. 6. Kviesti *prelegentus* ir sutvarkyti *paskaitas* sudaryta vienas bendras komitetas. 7. Tą savaitę padaryta nemažiau *devynių* bažnyčios *užpuolimų*. 8. Buvo *viršaus 2000 kurdų;* įsirašė *virš šimto* žmonių. 9. Greitoji Pagalba *kiekvienam* užjaučia. 10. Autorius perrašė tą straipsnelį greičiausia iš kurio nors rusų *kalba* laikraščio. 11. Buvo suėmę įtariamus *tame, piktadarystėje*. 12. Kalti buvę mokyklos *laikyme*. 13. *Tame* kaltas esąs vanduo. 14. Kareiviai ir žandarmai 400 žm. *skaičiuje* pasitraukė. 15. *Pakils* brangaus laiko *ekonomija* rankraščių *spaudon rengime*. 16. Valst. D. paleista *poilsin*.

Geriaus tiktų, man rodosi, rašyti:

— 1. Jo kūnas įleistas (įleista) bažnyčion, į bažnyčią. 2. B-oje išbarta (išbarti) tautininkai (išbarė t-kus). 3. (Jų) parduodama ir šilkų, šilkiniai siūlai; (jie) ir šilkų siūlų, ir šilkų siūlus parduoda. 4. Ir kelis sumanymus svarstė, žiūrėjo, sprendė...; ir keli sumanymai svarstyta... 5. Jų dalis vežama, išvežama kitur; jų dalį veža, išveža kitur. 6. Skaitytojams kviesti ir paskaitoms sutvarkyti įtaisytas, sudarytas v. b. k-tas. 7. Tą savaitę užpulta, išplėšta ne mažiaus, kaip devynios bažnyčios. 8. Buvo per 2000, daugiaus per 2000 kurdų; buvo daugiaus, ne 2000 (nekaip 2000) kurdų, 2000 su viršum k-ų; įsirašė per šimtą, daugiaus per šimtą, d. ne šimtas, d. nekaip šimtas žmonių, šimtas su viršum žmonių. 9. Gr. Pagalba kiekvieną užjaučia, nuskundžia, gelbti. 10. Autorius bus išrašęs tą straipsnelį veikiausiai iš kurio-nors, iš kokio rusiško laikraščio... 11. Buvo suėmę tuo įtariamus, įtariamus del to dalyko žmones; b. s. žmones, kuriuos tarė nusižengus, prasižengus, piktybę, šunybę

padarius, kurie piktadarybe (?), del piktadarybės įtariami buvo... 12. Kalti buvę, kad laikę mokyklą. 13. Tuo kaltas esąs vanduo. 14. Kareiviai ir žandarai, keturių šimtų (400) žmonių skaičiaus, pasitraukė. 15. Mažiaus bereikės laiko, sparčiaus eis darbas, ruošiant (rengiant) spauzdinti, spaustuvei rankraščius, palengvės r-čių spauzdinimas, r-ų sp-mo darbas... 16. Valst. D. paleista poilsio (plg. paleistas „pietų, pókaičio, perpietės, atóstogų...“).

II. 17. Negal *atsistebėti iš tokio pasielgimo.* 18. Kalbėjo ne *pagal temos.* 19. *Pas ūkininką* N. *gimė* kūdikis be rankų. 20. *Prie galutino* mūsų kalbos *nesutvarkymo,* šiandien ir būti kitaip negali. 21. Disciplina gana aštri — del formalybės, o ne *su tikslu* auklėjimo. 22. Draugija, *sulig „Tehwija“,* padarė ir apyskaitą. 23. *Sulig apyskaitos* „Žagrės“ apyvarta pasiekusi 300.000 rublių. 24. Vedėjui atiduota pelno *sulig sutarties.* 25. Valdyba *sulig išgalės* pagelbės. 26. Mokiniai gyvena daugiausiai *taip vadinamuose* mokinių butuose.

— 17. Negal atsistebėti tokiu (tokiuo) pasielgimu. 18. Kalbėjo ne iš tėmos, ne tėma (plg. „sakė ne *iš rašto,* važiavo ne *keliu,* ėjo ne nosies *tiesumu*...“), ne ton tėmon, ne į tą tėmą (plg. *„ne tan žodin* tarė, atsakė, ne *į tavo prašymą* atrašė“). 19. Ūkininko (ūkininkui) N. gimė kūdikis be rankų (NB norima buvo pasakyti, kad kūdikis buvo ir to ūkininko sūnus). 20. Kol mūsų rašomoji kalba tėra visiškai iširusi, visai nesutvarkyta, kitaip šiandien nė būti negali. 21. Disciplina (drausmė, grasa) gana aštri, bet ji įvesta lámdymo, ne auklėjimo reikalu, tikslu (bet jos tikslas yra ji pati, ne auklėjimo reikalas)... 22. Draugija sudariusi (surašiusi), kaip sako „Tehwija“, ir apyskaitą... 23. Sprendžiant iš apyskaitos (plg. „kertant *iš akies*“), „Žagrės“ apyvarta (sąvarta?) pasiekusi 300.000 rublių. 24. Vedėjui atiduota pelno tiek, kiek buvo sutarta (pelnas pagal sutarimo?). 25. Valdyba kiek galėdama gelbės, pagelbės. 26. Mokiniai gyvena daugiausia vadinamuosiuose mokinių butuose.

III. 27. „Žagrės“ *veikimas* (žr. 85 ir 86) *pradėjo įsigalėti.* 28. Barties, rodosi, *neprisieitų.* 29. Žuvininkams padarai brangiai *užlaikyti* atsieina. 30. Jam daug ką *užmeta.* 31. Visokių *užmetinėjimų* išgirdo. 32. *Užvedė* javų prekybą. 33. Mokytojų skaičius *pasididės.*

— 27. „Žagrė“ jau įsigali, įsivyrauja, ėmė jau galingyn eiti, vyrauti; „Žagrės“ darbas ėmė platyn eiti... 28. Bartis (bar-

ties), rodosi, netektų, neatsieitų (nereikėtų, neprivalėtų...). 29. Žuvininkams padarai brangu laikyti (padarų laikymas, p-rai laikyti brangiai atsieina). 30. Jam daug ką prikiša. 31. Visokių priekaištų išgirdo. 32. Ėmė verstis javais, javų prekyba; įsisteigė (?) javų prekybą. 33. Mokytojų skaičius padidės, eis didyn; mokytojų padaugės.

IV. 34. Privalome visi taip elgtis, *kad duoti* ir kitiems gerą pavyzdį. 35. Portugalijos laisvamaniai stveriasi visokios prievartos, *kad* tikintiesiems *kliudyti diemeldystę*. 36. Lietuviai eisią lenkų pramintais takais, *kad atgauti* savo teises. 37. Ką mano ministerija daryti, *kad apsaugojus* darbininkių gyvybę?

— 34. Privalome, turime taip elgtis, kad duotume ir kitiems gerą pavyzdį, paveikslą. 35. Port. laisvamaniai stveriasi, imasi visokios prievartos, trikdydami (trukdydami) tikintiesiems pamaldas, neleizdami tikintiesiems šventimų švęsti (NB. „šventimu" Panevėžio apskrityje vietomis „diemeldystę" vadina). 36. Lietuviai, norėdami savo teisių atgauti (kad atgautų s. teises), eisią lenkų pramintais takais. 37. Ką žada (keta) m. daryti darbininkių gyvybei apsaugoti (NB. su pasakymais, *„kad apsaugojus"* ir t. t. reikia atsargiam būti)?

V. 38. *Moksliškus* veikalus palikime šalyje. 39. Yra įvairių *dievotiškų* daiktų. 40. (Mūsų knygyne) yra daug *tautiškų* atvirų laiškų. 41. Norėdamas būti *vispusišku,* negaliu nepaminėti dar vieno dalyko. 42. Vilkaviškio gimnazija būsianti padaryta *valdiškąja.* 43. Katalikų *labdaringoji* draugija; *labdaringas* vakaras.

— 38. Mokslo veikalus palikime šalyje. 39. Yra įvairių Dievo garbės... daiktų. 40. (Mūsų knygyne) yra daug savų, vietinių, tautinių (?) atvirukų. 41. Norėdamas bešalis būti (pasielgti bešališkai), neiškenčiu nepaminėjęs dar vieno dalyko. 42. Vilkaviškio gimnazija būsianti vyriausybės, pavirsianti (būsianti paversta) vyriausybine, pereisianti į vyriausybės rankas. 43. Katalikų labdarių draugija; labdarių vakaras (plg. „Raš. k. dal.", pp. 39, B ir C).

VI. 44. Tėvai atiduoda savo vaikus *bedievėn* mokyklon. 45. Taip pasakys kiekvienas *bešaliai* galvoti mokąs. 46. *Vienbalsiai* nutarė. 47. Ir jie parašys bent kelis žodelius apie savo *vienminčių* darbus. 48. Labai *nekultūris* pasielgimas.

— 44. Tėvai atiduoda savo vaikus bedievių mokyklon, bedieviškon (?) mokyklon. 45. Taip pasakys kiekvienas mokąs

(kurs moka) bešališkai galvoti. 46. Vienu balsu nutarė. 47. Ir jie parašys bent kelis žodelius apie savo bendramanių (plg. „geradarių, lengvatikių...“) darbus. 48. Labai nekultūringas pasielgimas (plg. „Raš. k. d.“, p. 39, C).

VII. 49. Buvo ir *savęs pažeminimas.* 50. Jau *kila judėjimas* ir lietuvių jaunimo tarpe. 51. *Kas del mano „tryumfo“,* tai tik tiek galiu pasakyti... 52. *Kaip tai nebūtų stebėtina* ir liūdna, reikia betgi pasakyti, jog kalčiausias yra klebonas. 53. Ministerių kalbos *pirm, kol jos bus* pasakytos Dūmoje, bus dabar peržiūrimos visos ministerių taryboje. 54. Priima užsakymus *ant įvairių rūšių dirbinių:* auksinių, sidabrinių ir bronzinių *visokius* bažnytinius *indus,* kaip tai *kielikus* ir t. t. 55. Didelė sankrova lietuvių knygų *dvasiškių ir svietiškųjų* lenkiškų maldaknygių; didelis *pasirinkimas dievotumo* daiktų Al. Zaborskio.

— 49. Buvo ir paties, jo paties, savo paties pasižeminimo (pasižeminimas), buvo ir pasižeminimo. 50. Ima jau kilti (keltis iš miego) ir lietuvių jaunimas. 51. Kai del vadinamojo triumfo, del mano triumfo — tiek tegaliu pasakyti... 52. Kad ir kaip nuostabu ir skurdu, reikia betgi pasakyti, jog kalčiausias yra klebonas. 53. Ministerių kalbos, prieš pasakomos, ligi nesakytos Dūmoje, bus visos skaitomos (klausomos, žiūrimos, apdirbamos) ministerių taryboje. 54. Ima apsisakymus (?), užsisakymus (?), užsakymus įvairių rūšių dirbiniams: visokiems aukso, sidabro ir žalvario bažnytiniams indams, kaip antai — taurėms ir t. t. 55. *Al. Zaborskio* įvairių lietuviškų knygų (dvasinio ir pasaulinio turinio, religinių ir pasaulinių) ir lenkiškų maldaknygių (maldų knygų) sankrova, yra pasirinkti (gaunama pasirinktinai) įvairių Dievo garbės (religinių) dalykų (?...)

VIII. 56. Buvo nuteistas už straipsnelį *antgalviu* „Ark. nesutinka“. 57. Suvalkų *apskričio* teismas nagrinėjo bylą. 58. Susižinojo su *apskričio* teismo pirmininku. 59. *Atydžiai* perskaitė. 60. Atkreipė jų *atydą.* 61. Kokį įspūdį padarė toji *atskaita?* 62. Yra ir *atvirlaiškių.* 63. Surado ir *aukautojų;* jie *aukavo.* 64. Tikintiesiems kliudo *dievmeldystę.* 65. *Du metu* tebuvo; bus jau *trįs* ar *keturi metai;* išbuvo *septynis* ar *aštuonis metus.* 66. Visi auklėtiniai, išskyrus *giedorius,* paleisti namon; (kada) tie *pasakoriai* (ką gera papasakos)? 67. Versmė *gryčioj.* 68. Mokinių skaičius padidėjo 9 *ypatoms.* 69. Skola įvairioms *ypatoms.* 70. *Lyvžemės* gubernija. 71. Žydas *nuomuoja šmotuką*

žemės. 72. Žmonės pyksta už žydų *nuomavimus*. 73. Jie *noriai* renkami valsčiaus *perdėtiniais*. 74. Nesugebame *išprotauti*, kur rašyti šiokia arba tokia raidelė. 75. Laikraščių skaičius (Pušalote) *progresivai* sumažėjo po jo išvažiavimo. 76. Pušalotiečiai laikraščių skaityme *regresuoja*. 77. Visiškai atidavė ją lenkininkų *sauvaliai*. 78. Lietuva neturi vietinės *savivaldos*. 79. Tat rodo ir Greitosios Pagalbos apyskaitų *skaitlinės*. 80. *Stebėtinas* susibendravimas. 81. Kaltinamas už laikymą *sprogstančios medegos*. 82. Pardavinėja *svaiginančius gėrimus*. 83. Valsčiaus *sueigos* nutarimas. 84. *Turtuolis* A. Bergas. 85. (Šitas vaistas) gerai *veikia* visuose atsitikimuose. 86. Mėšlas *į mūsų žemę* nieko neveikia, gerai *veikia* (plg. 27). 87. O viską *užviršuoja* tai vienós apylinkės *vyriausybė*. 88. Jie gyvena *Žemaitijoje, Prūsijoje; Žemaitijos* padangė. 89. *Žingeidu*, delko niekam nieko nesakė. 90. Akcizos *žinyba* to nedaro.

— 56. Buvo nuteistas, pasmerktas už straipsnelį vardu (antrašu) „Ark. nesutinka". 57. Suvalkų apygardos teismas nagrinėjo, sprendė bylą. 58. Susižinojo su apygardos teismo pirmininku. 59. Atsidėjęs, dėmėdamasis, akylai skaitė... 60. Jų akį atkreipė; juos paakino (?)... 61. Kokį įspūdį padarė toji apyskaita? 62. Yra ir atvirukų. 63. Surado ir aukotojų; jie aukójo, skyrė... 64. Tikintiesiems trikdo, trukdo pamaldas, šventimą. 65. Dveji metai tebuvo; bus jau treji ar ketveri metai; išbuvo septynerius ar aštuonerius metus. 66. Visi auklėtiniai, išskyrus giedotojus (giesmininkus), paleisti namon (namó); (kada) tie pasakotojai (ką gera papasakos)? 67. Versmė troboje. 68. Mokinių skaičius devyniais padidėjo, mokinių devyni (devyni mokiniai) prisidėjo. 69. Skola įvairiems žmonėms (asmenims). 70. Vidžemė, V-mės gubernija. 71. Žydas nuomoja sklypelį žemės. 72. Žmonės pyksta už žydų nuomojimus, už nuomojimus žydams... 73. Juos mielai renka (jie mielai, noringai, noroms renkami, dedami) valsčiaus viršininkais, vyresniaisiais. 74. Nesugebame išgalvoti, neišgalvojame, kur rašyti šiokia arba tokia raidelė. 75. Laikraščių skaičius žymiai sumažėjo, ėmė mažėti... 76. Pušalotiečiai laikraščių mažiau beskaito, vis mažiaus skaito... 77. Visiškai atidavė ją į lenkininkų valią (valias), jų savivaldybei (žodžio „sauvalia" su jo *au*+*v* nė būti negali mūsų kalboje). 78. Lietuva neturi žemietybių, vietinės savivaldybės. 79. Tat rodo ir Gr. Pagalbos apyskaitų

skaitmens. 80. Nuostabus susibendravimas. 81. Kaltinamas už sprogstamos (žr. „Raš. k. dal.“, p.) medžiagos, spr. dalykų laikymą. 82. Pardavinėja svaiginamus... gėrimus. 83. Valsčiaus kuopos (vyrybės, vyrijos) nutarimas, nusprendimas. 84. Didžiaturtis (didžiatūris, didžturtis, turtininkas...) A. Bergas. 85. Šitas vaistas visas ligas gydo (?), gydo, tinka; geras visuose atsitikimuose (?). 86. Mėšlas mūsų žemei gerai daro, mūsų žemę nutręšia, pataiso; mūsų žemės neįtręšia, nepataiso, mūsų žemei nieko nepadaro... 87. O viską baigia, visus praneša — vienos apylinkės vyresnybė (*vyriausybė* yra „Regierung, правительство“, *vyresnybė* — Obrigkeit, власти, начальство...) ... 88. Jie gyvena Žemaičiuose, Prūsuose; Žemaičių padangė. 89. Įdomu (malonu būtų žinoti), delko niekam nieko nesako. 90. Čyžių vadyba to nedaro.

Rygiškių Jonas.

[1914 m. „Viltis“ N 86].

Del „rašto“ paminklo.

Ką gi mums sako visi tie vakarykščio «Vilties» N kalbos dalykai?

Jie mums rodo, kad mūsų rašomoji kalba, kaip tat randa ir Nefilologas, Perkūnėlis (žr. N N 55, 57, 63, 64, 65) [8] ir kiti, yra tikrai suirusi, ligota. Kitų tautų literatūrose tokios rašomosios kalbos nerasime. Mes temokame arba tariamės moką daugybę savų žodžių, skaitome patys daugiausia rusų lenkų raštus, galvojame patys *rusiškai,* kai-kurie lenkiškai ir nepasimokę kaip reikiant nė savos kalbos dėsnių, rašome drožiame pamokslus savo žmonėms, mokantiems *lietuviškai* tegalvoti!

Taip būti toliaus, man rodosi, nebegali.

1) Ar negalėtų kiekvienoje didesnio laikraščio redakcijoje susidaryti tolesniam laikui žmonių būrelis, per kurio rankas eitų paskui visi laikraščio straipsniai į spaustuvę? To būrelio žmonės turėtų tikrai pradėt naudotis laikraščio reikalui tais kalbos nurodymais, kurių dabar yra pilna įvairiuose «Kalbos dalykuose», «Rašomosios kalbos dalykuose», «Liet. kalbos sintaksėje», geresniųjų rašytojų darbuose, žmonių pasakose, dainose... Jie, prieš leizdami į spaustuvę, taisytų, jei reikėtų, visus rankraš-

čius, bet taisytų, žinoma, atsargiai: jie naudotųsi taisymo reikalui įvairiais „kalbos dalykais" (vieni kitus pasimokydami) — tiek, kiek jie patys su tais dalykais sutinka, bet jau — tikrai naudotųsi.

Po šių spaudos sukaktuvių kiekvienas laikraštis, kurs bus pasiryžęs taip daryti, turėtų pažymėti ir savo bendradarbiams, kad ką rašydami stengtųsi rašyti taisyklingai, kad savo raštams naudotųsi būtinai ir tam tikrais, dabar niekinamais (laikraščio reikalui) kalbos vadovėliais ir šiaip-jau kalbos mokslu. Nereikia, žinoma, kad kiekvieną straipsnį visas redakcijos būrelis taisytų. Reikia tik, kad pats tas būrelis tikrai, atsidėjęs rūpintųsi įgyti kalbos mokslo bent tiek, kiek jo duoda tam tikri kalbos vadovėliai. Kiekvienas to būrelio žmogus turėtų vesti *vieną laikraščio skyrelį* ir rūpintis, tarp ko kita, kad tikrai taisyklinga, lengva, įmanoma ir graži būtų to skyrelio kalba. *Viso laikraščio* kalba rūpintųsi, vezdamas savo skyrių, pats redaktorius arba jo antrininkas, pavaduotojas. Redaktorius, prieš spauzdindamas laikraštį, neturėtų, žinoma, laiko pats visa ką išžiūrėti, sutaisyti, sutvarkyti, bet jam to nė nereikėtų; šiam reikalui gana būtų, kad jis *visą* savo *laikraštį* bent išspauzdintą skaitytų. Kad pastebėjęs beskaitydamas ką taisytina, susižinotų tuojau su savo darbo draugais ar draugu, trumpai pasitarytų ir — darbas vėl eitų kaip reikiant, taip, kaip to norėtų *visas* artimųjų laikraščio bendradarbių būrelis.

Taip dirbant laikraščio darbą, ir kalbininkai būtų sotūs, ir laikraščio straipsniams būtų sveika. Taip dirbant darbą, paklaida, įsibrovusi vieną kartą, nebegalėtų kartotis ilgai, nuolat, negalėtų prigyti ilgam ir vesti iš kelio tuos, kurie, skaitydami laikraštį, eina ir kalbos mokslą iš jo.

Kad taip būtų daroma, kalbininkams nuolat tas pats „pamokslas sakyti" nebereikėtų, ir jie nebūtų tokie „netikę" ir tokie įkyrūs. Plačioje raštijos ir mokslo dirvoje jie galėtų ir šiaip -jau reikiamo darbo rasti.

2) Kad ką rašome, turime pirmiausia aiškiai ir suprantamai savo mintį reikšti. Mums rašant, ne tiek rašinio žodžiai, ne patys terminai turi rūpėti, ne tiek svetimosios kalbos žodžiai lietuviškai pasakyti, kiek rašomųjų sakinių mintis, jų suprantamumas ir aiškumas skaitytojui... Bet nesimokę savós kalbos, — pamiršę pagaliaus „žmonių" kalbą, gyvendami toli

(miestuose) nuo tų „žmonių“, — rašyti jiems kaip reikiant, padoriai, suprantamai, įkalbamai) vargu kada begalėsime. Palikti vienintelis kelias — darbo kelias: rašytojams reikia patiems pradėt rūpintis, kad mūsų rašomoji kalba būtų a) lengva, graži, aiški, plačiai suprantama ir b) taisyklinga (ji turi eiti žmonių, skaitytojų kalbos taisyklėmis).

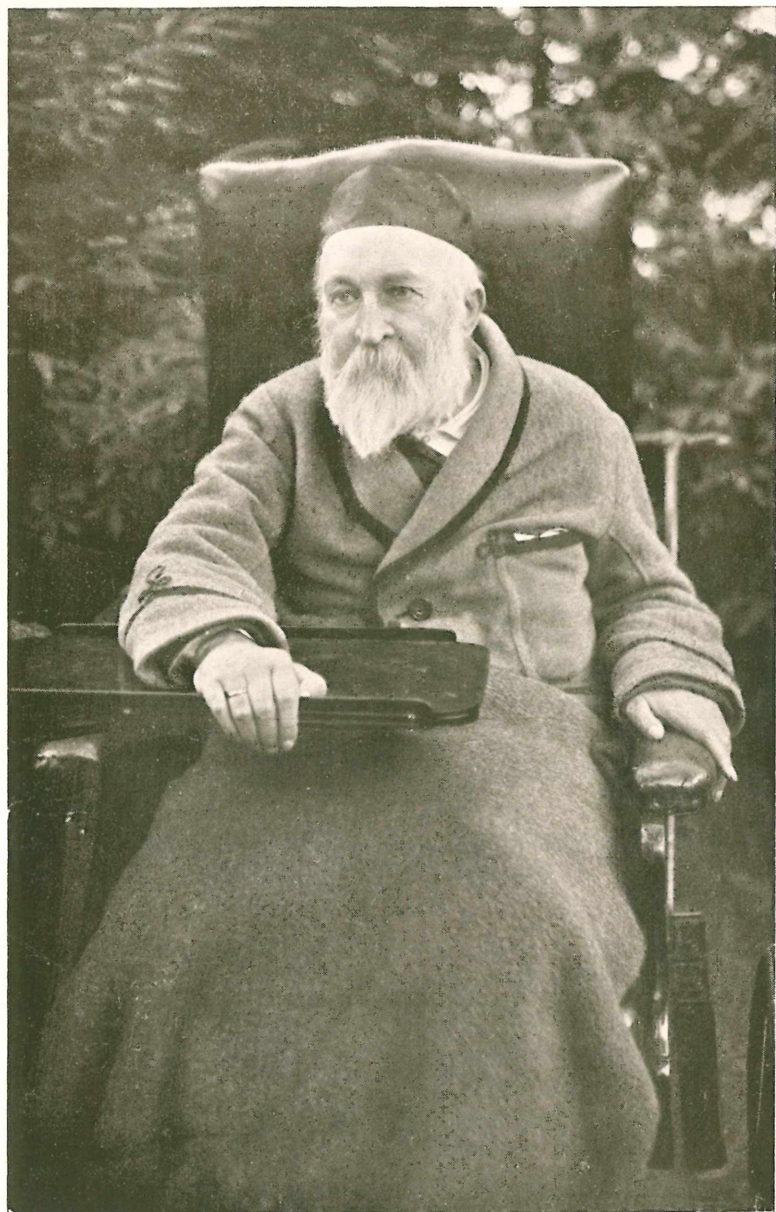
Maž-daug tą pačią mintį esu išreiškęs nekartą ir kitur. Savo sintaksėje del to dalyko esu pasakęs: «Reikėtų ištikrųjų rūpintis, kad mūsų raštą suprastų pirmiausia tie *įvairių* mūsų krašto vietų žmonės, kuriems skiriamas pats raštas: rašytojas turi rašyti žmonėms taip, kaip kad jis pats su tais žmonėmis, norėdamas suprantamas, šnekėtųsi. Dirbtiniai, kaltiniai, pintiniai, išsvajotieji... sakiniai — čia netinka! Rašytojui, kurs rašo „žmonėms“, reikia ypačiai gerai mokėti — tų „žmonių“ kalba ir jos dėsniai».

Nurodytosios paklaidos, deja, nesako, kad šitos rūšies «pamokslai» yra jau nebereikalingi.

3) Neseniai ir Perkūnėlis pabrėžė (žr. N N 63, 64, 65), kad mes perdažnai vartoją svetimus žodžius ir pasakymus, kad tuo mes varginą tik savo skaitytojus ir patys mažiną jų skaičių. Mano vakar ir tokių žodžių keletas yra pastebėta (plg. sak. 6, 15, 18, 21, 75, 76). Iš svetimųjų žodžių, kurie sakiniuose pavartoti, tose vietose „tėma“ ir gal disciplina (sak. 21) būtinai tėra reikalingi. Visi kiti svetimieji žodžiai yra tenai beveik sprauste įsprausti; jie savo sakiniuose kėkso, kaip kokie pikti dagiai, be kokio reikalo!... Argi, rašant „žmonėms“, reik būtinai sakyti: „disciplina aštri — del *formalybės* (21), *pakils* laiko *ekonomija* (rankraščių spaudon rengime, 15), kviečiami *prelegentai* (6), žmonių skaičius *progresivai sumažėjo* (75), žmonės *skaityme regresuoja* (76)?...“ Argi sako patys rusai: „строгая дисциплина д л я ф о р м а л ь н о с т и, п о д н и м е т с я (возрастетъ) э к о н о м і я во времени, приглашаются п р е л е г е н т ы, число п р о г р е с с и в н о у м е н ь ш и л о с ь (стало меньше), народъ в ъ ч т е н і и р е г р е с с и р у е т ъ...? Kad tų „papuošalų“ minėtuose sakiniuose nebūtų, jie, tie sakiniai, būtų daug aiškesni, suprantamesni, žmoniškesni...

Svetimais, nesuprantamais žmonėms žodžiais turime rašydami naudotis tik ten, kur be jų apsieiti negalime.

4) Baisiausia kalba mūsų laikraščiuose tenka — vadinamiesiems *skelbimams*. Ten kalba niekam, turi būt, nė rūpėti ne-

Jablonskis Palangoje 1926 m.

rūpi. Mūsų skelbimai (garbinimai už pinigus Šustovo, įvairių sukčių „pigių“ laikrodėlių, Mejerio „stebuklingojo“ vaisto ir tt.) skaitomi dažniausiai lengvatikių žmonelių, kuriems, laikraščių nuomone, viskas, matyti, „mačys“, bet tik eitų už tą viską iš tų sukčių ir „stebuklingųjų daktarų“ pinigai.

Mano pastebėjimuose buvo keli ir skelbimų kalbós pavyzdžiai (žr. sak. 3, 39, 40, 54, 55, 85). Ir jų kalba reikėtų, žinoma, rūpintis — ir rūpintis tiek, kiek ja rūpinasi kitų tautų laikraščiai: rusų, lenkų ir skelbimų visada taisyklinga esti kalba.

5) Taip, kaip dabar yra, toliaus, kaip jau sakiau, būti nebegali. Jei taip dar kiek patvertų, reikėtų netrukus visi kalbos mokslo vadovėliai supleškinti, nes jie būtų jau nebereikalingi. Kad tie vadovėliai ir dabar jau kai-kam „nereikalingi“, matyti ir iš P. Šipailos pastebėjimų (žr. „Vilties“ N 124, 1912 m., str. „Kas čia kaltas?“)[9]

Be galo norėčiau, kad lietuvių laikraščiai tikrai įsidėmėtų šituos mano del spaudos sukaktuvių pageidavimus ir pasiryžtų, stodami į vienuoliktus darbo metus, tikrai daryti visa, kas yra reikalinga mūsų rašomosios kalbos sveikatai ir tautos garbei. Taip darydami, mūsų rašytojai geriausiai, man rodosi, padailintų ir tą *rašto paminklą,* kurį dabar vienas kitas malonėtų iš džiaugsmo savo tautai statyti.

Baigdamas kalbėti apie „rašto paminklą“, neiškenčiu nepriminęs dar dviejų mažmožėlių, surištų, man rodosi, su tuo pačiu „paminklu“.

Būtinai reikėtų, kad bent keli mūsų laikraščiai („Viltis“, „Liet. Žinios“, „Draugija“, „Vairas“) atsilieptų ir į „nepratusio lietuvių kalbos mokytojo pastebėjimus“, [10] iš kurių savo laiku gimė minėtasis P. Šipailos straipsnis *„Kas čia kaltas“*? Atsiliepti reikėtų del to, kad to straipsnio turinys yra gyvas šių dienų reikalas ir kad pats to straipsnio autorius, kalbos mókytojas, prašyte to prašo. Su juo ir aš prašau...

Antras mažmožis yra štai koks. Kalbant apie mūsų spaudos šventę, lenda į galvą ir tos šventės pradžia, „pradėjimas (conceptio)“ — Tilžės „Aušra“. Ar negalėtų Mokslo Draugija imti ir išleisti antru kartu „Lietuvių Tautoje“ visą, bent pirmųjų metų „Aušrą“? Tas išleidimas daug kam dabar būtų reikalingas.

Daug kas laukia iš kalbininkų šitoms sukaktuvėms arba del šitų sukaktuvių ypačiai — rašybos vadovėlio (žr. „Vilties“

N 67). Tie daug kas lyg sakyte kalbininkams sako: „Vyrai, suskaldėte mūsų rašybą, mokėjot ją sugriauti, tad duokite gi dabar kitą... bet duokite jau tokią, kad mums visiems ji tiktų“!

Į šitą tų žmonių reikalavimą tiek teatsakysiu. Rašybos vadovėlis parašyti yra ne sunkiausia; sunku tik parašyti toks vadovėlis, kad šių dienų rašytojai *visi* paskui juo rašytų, visi jį vadovėliu prisiimtų. Vienas rašybos vadovėlis tiks Smetonai, bet Druskiui jis bus negeras, netiks. Parašyti toks vadovėlis, kad jis tiktų ir Smetonai *(trys pirtys, trys sūnūs, siūlas nutrūko, kad ateitų, medžiaga, drauzdamas...)* ir Druskiui *(tris pirtis, tris sunus, siulas nutruko, kad ateitu, medega, drausdamas...)*, yra, kaip sau norite, labai sunku. O žinant, kad savo vadovėliu abiem tiem rašybos ašigaliam neįtiksi, nė noro nėra didelio pradėt ištikrųjų tas vadovėlis rašyti: kiti rašytojai juk ir vėl susiskaldys — vieni ims rašyti su Druskium, kiti su Smetona ar kaip kitaip, ir vėl nebus vienybės.

Kas suskaldė mūsų rašybą? Ar esam kuomet turėję vieną rašybą, vieną rašomąją kalbą?

Norint del šito dalyko bartis, reikėtų kitoj vietoj ar kitu metu tatai daryti. Šiai vietai ir šiam metui pakaks pažymėjus iš mano pusės, kad mes vienos rašomosios kalbos nėsam dar niekuomet turėję ir kad Kriaušaičio rašybą, kad ir kaip nuostabu yra, pradėję griauti pirmieji kaip-tik tie žmonės, kurie dabar kalbininkus kaltina, kad ją gerokai apgriovę.

Bet del šito dalyko, ar šiaip ar taip, reikėtų, jei tebebus noro, kitą kartą ir ilgiaus pasikalbėti. Šie metai yra brangiųjų sukaktuvių metai, ir bartis dabar, per sukaktuves, del senų dalykų — lyg nepriderėtų.

Padarykime šiaip. Artinas vasara, netrukus susirinks Mokslo Draugija. Ši draugija teišrenkie krūvelę žmonių (iš rašytojų, kalbininkų, spaustuvininkų, mokytojų, skaitytojų tarpo), kilusių iš įvairių vietų, mūsų rašybai ligi kitos vasaros sutvarkyti. Ir tepasákai, jei gali, M. Draugija tai žmonių krūvelei, kad jos, tos krūvelės, išdirbtasis rašybos vadovėlis bus M. Draugijos ir mūsų laikraščių tikrai priimtas vadovėliu...

Iš savo pusės į tą žmonių krūvelę patarčiau, del visa ko, betgi nerinkti — nei Druskiaus, nei Rygiškių Jono, nei Nefilologo; jie toje darbo žmonių krūvelėje ne tiek darbą dirbtų, man rodosi, kiek rietųsi del įvairių „suvalkietybių, dusetybių, rašo-

mų kalbų, mokslo keikiamų straipsnių, niekų būdų“ ir kitų tolygių — senų ir naujų, pamirštų ir prasimanytų, būtų ir nebūtų dalykų...

Taip padarę, ligi kitos vasaros, man rodosi, tikrai turėsime ir rašybos vadovėlį, o įgiję tą vadovėlį, jį priėmę ir susitvarkę rašomąją kalbą (tvarkymas reikėtų pradėti jau dabar), galėsime pasigirti — ir «rašto paminklą» turį pasistatę!

Rygiškių Jonas.

[1914 m. „Viltis“ N 87—88].

Kalbos dalykai.

Keturiuose «Vilties» numeriuose (N 7, 9, 10, 11 š. m.) buvo išspauzdinti mano «Kalbos dalykai».

Redakcija, juos dėdama, prirašė šiuo tarpu daugybę ir savų įvairių įvairiausių prierašų, visokių pastebėjimų. [11].

Su daugumu tų pastebėjimų nieku būdu negaliu sutikti. Skaitytojai, kuriems rūpi tiesa, nepyks, tikiuosi, kad del jų aš ir savo neiškentęs duosiu pastebėjimų.

I Bedarbis, —bė, belaisvis, —svė, betvarkis, —kė.

Lietuvių kalboje yra daugybė šios rūšies žodžių: b e a k i s, — k ė (žmogus be akies, be akių); b e b a i m i s, — m ė; b e b a r z d i s, — d ė; b e d a n t i s, — t ė; b e d i e v i s, — v ė; b e d u o n i s, —nė; b e d r u s k ė s (tam tikros miškinės uogos — «be rūgšties, be skonies»); b e d u g n i s, —nė; b e d u g n ė («vieta be dugno», pavėrsmė, Abgrund, grundlose Tiefe); b e g ė d i s, — d ė; b e g i n k l i s, — l ė; b e g o m é r i s, —rė (godas, besotis); b e k a u l i s, —l ė; b e k o j i s, —jė; b e k r a š t i s, —t ė; b e k r a u j i s, —jė; b e k r a i t ė (бесприданница, mergelė be kraičio); b e k ū n i s, —n ė; b e l a i m i s, —m ė (žmogus, kurs laimės neturi); b e l a i s v i s, —v ė (žmogus, kurs laisvės nebetekęs, невольникъ); b e m o k s l i s, — l ė («bemokslių mūsų krašte visur pilna»); b e m o t é r i s (kurs moters, pačiós neturi); b e n a g i s, —gė (pirštas b e n a g i s — be nago, žmogus b e n a g i s — nenagingas); b e n o s i s, —s ė; b e p i e n ė («kodel ji pati nežindo, ar ji b e p i e n ė?»); b e p l a u k i s, —kė; b e p r o t i s, —t ė (kvailys, žmogus be proto); b e r a n k i s, —k ė; B e r ū g š č i a i (B-ų kaimas); b e s m a g e n i s (b e s m e g e n i s), — n ė («s e n i s b e s m a g e-

nis»); besotis, —tė; besveikatis, —tė («kas naudų iš tokio besveikačio?»); beširdis, —dė; betėvis, —vė; beturtis, —tė (neturtėlis, —lė); betvarkis, —kė (žmogus be tvarkos); bevaikis, —kė; bevardis, —dė; bevyrė (kuri vyro neturi); bežadis, — dė («medis bežadis, nepasiskųsi»); bežemis, —mė («čia daug yra dabar bežemių»).

Kuršaitis (su Miežiniu) duoda ir žodį bedarbis, —bė ir verčia jį «Jmd, der keine Arbeit hat (žmogus darbo neturįs)».

Šitos rūšies žodžiai, kaip matyti, reiškia daugiausia neturinti arba nebetekusį ko daiktą (žmogų). Būdami tokie, jie nė vienas neduoda mums teisės sakyti, kaip kad daro «Vilties» redakcija (žr. N 7, past. 8), kad žodis bedarbė esąs «kurį laiką palikimas be darbo». Iš įrašytųjų žodžių aišku, jog ir betvarkė negali būti, kaip to norėtų «Viltis», — Unordnung, безпорядакъ.

Toje-pat vietoje redakcija, lyg teisindama savo bedarbę (bezrobocie), rašo: «Įsigyvenusieji rašyboje: bežemis, beprotis, betvarkis neišrodo labai blogi...». Dalykui išaiškinti, daug geriaus būtų tikęs šioks pasakymas: «Vartojami mūsų raštuose žmonių kalbos žodžiai: bežemis, —mė; beprotis, —tė; betvarkis, —kė... mus moko, jog ir bedarbis, —bė tebus — žmogus be darbo, ne pats darbo neturėjimas (ne «bezrobocie, Arbeitslosigkeit»)».

II. Nedarbas, nelaimė, nelaisvė, netvarka; nelietuvis, —vė; nerusas, —sė.

Žmonių kalboje yra nemaža ir šiokių žodžių:

Apykanta (терпимость) ir neapykanta (нетерпимость, ненависть, вражда). „Niekas neturime prieš tave neapykantos."

Baimė ir nebaimė (Furchtlosigkeit). „Jis be galo drąsus, jis, tartumi, nebaime serga."

Būtis (buitis) ir nebūtis (nebuitis). „Valgo lyg prieš kokią nebūtį (nelaimę, ligą)."

Diena ir nediena. „Koki nediena (nelaimės diena, nelaiminga diena, nelaimė)!"

D o r y b ė ir n e d o r y b ė. „Iš girtybės kilsta visokios n e d o r y b ė s (пороки, Fehler).“

G a l i a ir n e g a l i a. „Kieno galia, to ir valia. Vis n e g a l i a skundėsi senelis.“

G a r b ė ir n e g a r b ė (Unehre, безчестіе, позоръ). „Tai tu man tokios n e g a r b ė s susilauk!“

I š m i n t i s ir n e i š m i n t i s (Unvernunft, Mangel an Weisheit). „Baisi jo buvo n e i š m i n t i s.“

K a l b a ir n e k a l b a (Nichtsprach, negeroji kalba). „Koks jis n e k a l b a (mažakalbis, mundfaul)! Ir išsikalbėjo n e k a l b a (= išsipildė, įvyko negeroji, nelemtoji kalba).“

(L a b y b ė ir) n e l a b y b ė (velnias, negeroji, нелегкая). „Kuri čia tave n e l a b y b ė atvarė?“

L a i m ė ir n e l a i m ė. „Laimė lėmė saulės dienelę. N e l a i m ė s priskubina senatvę. N e l a i m ė s tekta daug ką buvo prižadėjusi. Ką bedarys žmogus tokios n e l a i m ė s tektas?“

L a i s v ė (воля, свобода) ir n e l a i s v ė (неволя) „Jų vaikai l á i s v ė j e (láiksvėje) auga. Jie n e l á i s v ė j e dabar skursta.“

L i e t u v i s, r u s a s ir n e l i e t u v i s, n e r u s a s. „Lietuvoje yra daug ir n e l i e t u v i ų. Rusuose yra daugybė n e r u s ų.“

M a l o n ė, m a l o n y b ė (Huld) ir n e m a l o n ė, n e m a l o n y b ė (Ungnade). „Tokios n e m a l o n ė s dar nebuvau prityręs.“

N a u d a ir n e n a u d a (Nichtsnutz). „Ir vėl (sako) — biaurybės, n e n á u d o s, vágys.“

N o r a s ir n e n o r a s. „Jis per n e n o r ą (gegen den Willen, mit Widerwillen, per prievartą) tevalgo.“

N u o v o k a (plg. „žmogus be n u o v o k o s“) ir n e n u o v o k a (Unüberlegtheit, Unbesonnenheit, unüberlegter Mensch). „Koks jis n e n u o v o k a!“

P r i e t e l i s ir n e p r i e t e l i s (Feind, врагъ). „Dieve saugok mane nuo p r i e t e l i ų; nuo n e p r i e t e l i ų pamėgįsiu ir pats apsiginti.“

S a n d o r a (Eintracht) ir n e s a n d o r a (Uneinigkeit).

S ą m o n ė (Bewusstsein, Besinnung) ir n e s ą m o n ė. „Reikia čia jam tų n e s ą m o n i ų (niekų)!“

Spėtas (Musse) ir nespėtas (Mangel an Musse, ungelegene Zeit). „Aš spėto neturiu (neatspėju, мнѣ недосугъ). Vis nespėtu dejuoja.“

Šlovė ir nešlovė (žr. „negarbė“). „Iš tos jų nešlovės niekam, turi būt, džiaugsmo nebus.“

Teisybė ir neteisybė (Ungerechtigkeit), tiesa ir netiesa (Unwahrheit). „Su neteisybe netoli tenuvažiuosi. Netiesą kalbi, broleli.“

Turtas ir neturtas (Unvermögen als Armuth, Vermögenslosigkeit). „Taip jis del neturto tedaro; neturtas jį verčia taip daryti.“

Tvermė (прочность, крѣпость, умѣренность) ir netvermė (непрочность, неумѣренность; daiktas be tvermės; massloser Mensch). „Ledas pavasarį be kokios tvermės, tuo ištįšta. Máža bėr tvermės (kad išnešiotas, nebestiprus daiktas, drabužis). Kas jo netvermė! Koks jis netvermė!“

Nusižiūrėjęs į šituos žodžius, nesuklysčiau, man rodosi, kalbos atžvilgiu, ir šiaip pasakęs:

1) „Dabar ir Amerikoje esąs pats nedárbas. 2) Į Ameriką ir pačiu nedárbu važiuoja darbininkų. 3) Kur tu keliausi tenai, vaikeli, į tokį nedarbą? 4) Dabar prasidės mokiniams atóstogos, tarpumokslis, nemokslas. 5) Mūsų kraštui nemókslas daugiaus kaštuoja, nekaip Vokiečiams visas jų mokslas su visomis brangiosiomis jų mokyklomis. 6) Studentai dabar del to dalyko nemokslą, darbininkai nedarbą apskelbę.“

Žodžiai: nediena, negarbė, nekalba, nelaimė, nelaisvė, nesąmonė, neturtas ir kiti tolygūs rodo, ar šiaip ar taip, a) jog daiktavardis, sudėtas su gynimo žodeliu ne, gali gauti mūsų kalboje ir naujos, savotiškos reikšmės, jog nedarbas (neturtas, nelaisvė) nėra vien „darbo (turto, laisvės) negacija apskritai“ (žr. N 7, past. 8) ir b) jog žodžiai nedárbas, netvarkà gali kalboje reikšti ir bezrobocie (Arbeitslosigkeit), безпорядокъ (Unordnung).

Reikia skirti, žinoma, žodžiai nedárbas, netvarka nuo pasakymų ne darbas, ne tvarka (plg. „Jam šokiai, ne darbas rūpi; ne tvarka, bet kas kita jam, turi būt, rūpėjo“).

Dirbti be kokio reikalo kažin-kaip žodis kitatautis — dirbti žodis nusižiūrėjus vien į rusų laikraščių „инородецъ“ ir vadinti patiems save kitataučiais — mūsų laikraščiams, rodosi, neprivalėtų. Mūsų laikraščių „kitataučius“ patarčiau vadinti „nerusais, nelietuviais“.

III. Istorininkas, religininkas.

„Vilčiai“ nepatiko mano pavartoti tam tikroje vietoje žodžiai: akcininkas, istorininkas, religininkas (žr. N 9, past. 20). „Viltis“ del tų žodžių rašo: „Jeigu iš ūkės ūkininkas, tai iš akcijos akcijininkas, iš istorijos istorijininkas, iš religijos religijininkas; bet jei iš inžinerijos nereikia inžinerijininko, ar inžinerininko, o gana inžinierio, tai kodel iš istorijos nebūtų gana istoriko?“

Atsakydamas į šitą pastebėjimą ir rašydamas prieš jį, šit ką turiu pažymėti:

a). Kalbos taisyklė ne taip lengva išvesti: šale žodžio didis turime didžiai (prieveiksmis), didžioji, bet šale galutinis, paskutinis tos páčios lytys skamba jau kitaip, būtent — galutinai, paskutinai, galutinoji, paskutinoji (ne galutiniai, ne paskutiniai...). Nors iš ūkio turime ūkininką, bet iš istorijos, akcijos turėsime, eidami žmonių kalbos dėsniais, man rodosi, vien istorininką, akcininką!

Vieno žodžio taisyklei sudaryti yra ne gana.

b). Prieš žodžių istorikas, teologas vartojimą lietuvių kalboje aš nieko, žinoma, negaliu pasakyti. Žodžius istorininkas, religininkas tam tikroje vietoje pavartojau vien del to, kad juodu man žinomu buvo iš žmonių kalbos, kad juodu sako vietomis ir tie mūsų žmonės, kuriems žodžiai istorikas, teologas yra nesuprantami: žmonės vietomis iš istorijos ir religijos turi patys pasidirbę du „savu“ žodžiu — istorininką ir religininką.

c). Šale istorijos, religijos turime žmonių kalboje istorinį, religinį (plg. „istorinės*), religinės knygos“) ir

*) „Istorinėmis“ knygomis žmonės vadina vietomis beletristikos (apsakymėlių) knygeles.

istorininką, religininką (Panevėžio apskrityje ir kitur rytuose tariama istorinykas, religinykas): „Jis geras istorininkas, religininkas; toks religininkas rėta paieškoti“ — jis moka visokių istorijų, moka mėgsta istorijos dalykus skaityti, apsakinėti, gražiai nusako religijos mokslą, moka religijos dalykus kitiems nuosakiai išdėstyti.

Sakant „istorijininkas, religijininkas“ niekur neteko girdėti: tokie žodžiai būtų, rasit, ir perdaug sunkūs tarti žmonėms.

d). Žmonės, darydamiesi žodžius, moka ir trumpinti dailinti juos — rūpinasi, kad žodis ir tarti būtų lengvesnis. Taip antai, mūsų žmonės sako: baudžiáuninkas (ne „baudžiavininkas“), išimtininkas (ne „išimtinininkas“ = anšpyžninkas...), pirštininkas (ne „pirštinininkas“, перчаточникъ, Handschuhhändler), pipirninkas (ne „pipirininkas“, Pfefferküchler, Pfefferkuchen), mainikauti (sakoma kartais, turi būt, ir „maininınkauti“), Vilkaviškis (Vilkaujos paupio miestas, ne „Vilkaujiškis“), Mintaviškis (ne „Mintaujiškis“, taip bent vadina suvalkiečiai vietomis Mintaujos gyventojus). Del tos priežasties žmonės sako ir istorininkas, religininkas (ne „istorijininkas...“).

e). Del tos priežasties, del kurios žmonės taria religininkas, rašau trumpai tardamas, ir — akcininkas, partininkas (partijos žmogus), energingas, religingas, simpatingas (žmogus), ekonominis, partinis (laikraštis).

Būdvardžių: kunigijinis, vyrijinis, ponijinis, draugijinis (iš daiktavardžių: „kunigija, vyrija, ponija, draugija“) mūsų kalboje, man rodosi, irgi negali būti.

f). Žodžiai istorikas, inžineris yra atkilę į mūsų padangę iš kitur; istorikas bus atkilęs po istorijos, inžineris, tur būt, pirma inžinerijos. Mūsų inžineris, istorikas ne iš mūsų (?) inžinerijos, istorijos yra kilę: žodžių mes patys taip nedarome.

IV. „Šposininkas“ ir dar kai-kas.

Žinodamas „Vilčiai“ dabar geriaus tinkant „dvasiškius, dvasiškiją“, nekaip „dvasininkus“, aš pavartojęs tam tikroje vietoje žodį „religininkas“, nė žodeliu nepaminėjau dien-

raštyje „dvasiškio“ brolio — „dvasininko“. Bet redakcija, atsiminusi kažin-kodel tą žodį, neiškentė ir pati man jo neprikišusi (žr. N 9, past. 20).

Del to „dvasininko“ redakcija duoda skaitytojui ar man tokį netrumpą pamokslą: «R e l i g i n i n k a s ant vienos lentos stovi su d v a s i n i n k u. Jei, kurie įvairius „šposus“ krečia, vadinami tikrai „šposininkais“, tai tie tariami „religininkai“ ir „dvasininkai“ jokių šposų r e l i g i j o j e ir su d v a s i o m i s nekrečia, bet dirba darbą rimtesnį už „šposininkus“; todel gal ir nepriderėtų juos ant vienos lentos statyti su šposininkais. Tiesa, d v a r u o s e įsigyveno verti savo vardo d v a r i n i n k a i, nes su savo dvarais jie tikrus „šposus“ krečia, taipgi v a l d ž i o j e v a l d i n i n k a i; betgi s o d ž i u o s e, k a i m u o s e ir v a l s č i u o s e po senovei tebegyvena ne s o d ž i n i n k a i, ne k a i m i n i n k a i ir ne v a l s t i n i n k a i, bet s o d i e č i a i, k a i m i e č i a i, v a l s t i e č i a i, kaip ir visi p i l i e č i a i. Ar būtų taip ar kitaip, visgi i n i n k a s negali perdaug pretenduoti, kad jį visur ir visame įbrukti. Anot žmonių priežodžio: „Kas perdaug, tai šelauk.“»

Visa tos tirados logika kalbininkui, ar šiaip ar taip, — labai nauja, keista.

Del atskirųjų jos minčių šit ką norėčiau pasakyti.

a). Redakcija sako, kad r e l i g i n i n k a s „ant vienos lentos“ stovįs su d v a s i n i n k u. Čia ne visai sutinku; r e l i g i n i n k a s yra pačių žmonių sakomas žodis, jo nė „dvasiškiai“ ligi šiol nebardavo, tuo tarpu d v a s i n i n k a s yra vieno kito „dvasiškio“ didžiai nekenčiamas, baramas. Taigi apie „vieną lentą“ čia nereikėtų perdaug kalbėti.

b). Žodis „š p o s i n i n k a s“ (plg. „šposas“, vok. Spass = juokai, шутка) yra sakomas ne plačiausiai. Jo nežinojo nė Kuršaitis. Jis reiškia beveik tiek, kiek visų žinomas „j u o k d a r y s“ (arba j u o k i n i n k a s, Spassmacher, Possenreisser).

Pagriebti vienas tokis paprūsės žodis ir imti, saviškai į jį nusižiūrėjus, tuojau kalbėti apie sufikso - i n i n k a s reikšmę — rimtam, bešaliui žmogui, man rodosi, nepriderėtų.

Kodel redakcija kalbamajam reikalui nesinaudojo bent tokiais žodžiais, kaip antai: b i t i n i n k a s, d a r b i n i n k a s, d a r ž i n i n k a s, k é l t i n i n k a s (kéltas = pervazas, plaustas), l a i v i n i n k a s, m a l d i n i n k a s, m é d i n i n k a s

(лѣсничій, лѣсникъ, medsargis), plaustininkas, raštininkas, sielininkas, ūkininkas, valtininkas? Nusižiūrėjusi į juos, būtų tikrai pastebėjusi, jog vadinamieji darbininkai, maldininkai, ūkininkai ir kiti tokie — „šposų" su darbu, maldomis, ūkiu betgi „nekrečia", jog ir jie rimtą dirba darbą; būtų supratusi, jog ir religininkas, dvasininkas (žmogus, kuriam rūpi ir turi rūpėti žmogaus dvasia, kurs rūpinasi daugiausia žmogaus religija, žmogaus dvasios, religijos dalykais) neprivalo būtinai reikšti žmogaus, kurs „šposus tekrečia" — religijoje ar su dvasiomis! Kad redakcija taip būtų padariusi, būtų jai paaiškėjęs ir „dvarininkų" mūsų kalboje atsiradimas. „Dvarininkai" bus atsiradę ne del tariamųjų šposų (?), bet del tos pačios priežasties, del kurios turime savo kalboje ir „daržininkų, ūkininkų, raštininkų".

c). Redakcija sustatė savo šposininką su mano dvasininku (del jų sufikso vienodumo). Ir sustačiusi priešpriešiais tuodu žodžiu, ji man lyg prikiša, kad aš greta statąs — šposininkus (juokdarius) su dvasininkais ir religininkais (su žmonėmis, rimtą darbą dirbančiais). Redakcija lyg kaltinte mane kaltina, kad aš šiuo tarpu juokais verčiąs — patį Dievą, pačius Dievo žodžio skelbėjus! Redakcija, matyti, norėtų, kad žodis kunigui pavadinti nė antruoju savo galu nebūtų panašus į „šposininką".

Šis noras būtų, žinoma, pagirtinas. Bet... bet ką padarysi kalboje su žodžiu „Dieviškas", kuris savo galūne yra panašus į „bedievišką", arba su žodžiu „maldingas", kurs vienu savo galu yra panašus į „niekingą"? Argi ir čia reikės žiūrėti į darbo rimtumą arba nerimtumą?

d). Lietuvių kalboje yra du skirtinu daiktavardžių sufiksu -ininkas (ūkininkas, daržininkas, dvarininkas, kalnininkas, raštininkas, tautininkas, valdininkas), ir -ietis (sodietis, miestietis, kalnietis, pilietis, tautietis, valstietis). Jų maišyti rašomojoje kalboje nereikėtų, kaip juodu nemaišomu dažniausiai ir žmonių kalboje (žr. V).

Su redakcijos pasakymu: „Ar būtų taip ar kitaip, visgi ininkas negali perdaug pretenduoti, kad jį visur ir visame įbrukti", — kiek tas pasakymas reiškia vien tam tikrą grama-

tikos mintį, — visiškai sutinku. Viena tik nesuprantu: kas gi, tikrai sakant, nori, kad -ininkas būtų visur ir visam kam kišamas? Ar tik ne vėjai čia redakcijos kaltinami?

V. -ininkas, -ietis, -iškis.

A). Daiktavardžių galūnė -ininkas yra visada antrinė. Ji vartojama nuo senovės ten, kur verčiame daiktavardžiais tokius būdvardžius, kaip antai: daržinis, sielinis, šimtinis, ūkinis. Ši galūnė reiškia dažniausiai tam tikros ypatybės turėtoją ir drauge asmenį, kurs tikrai ir nuolat kuo rūpinasi, verčiasi arba su kuo daug turi santykių, darbo; kuo tas asmuo rūpinas, su kuo turi tikro darbo, — rodo daiktavardis, iš kurio yra kilęs tas būdvardis (plg. „daržininkas — daržinis, — daržas"). Savaime suprantama, jog ne visada tikrai yra kalboje tokis būdvardis; dažniausiai matome vien sudurtinę daiktavardžio galūnę -ininkas (iš — in -inkas), kuria tiesiai naudojamės ilgesniam kuriam daiktavardžiui (ypatybės turėtojo vardui) dirbti iš kito, trumpesnio daiktavardžio (žr. „Die Bildung der Nomina im Litauischen" von A. Leskien. Leipzig).

Mūsų tautininkas, liáudininkas tėra žmogus, kuriam ypačiai rūpi tauta, liaudis, tautos, liaudies reikalai, kuris tauta, liaudim ir jų reikalais ypačiai serga, rūpinas ir del to daug turi darbo.

Mokslininkui, kalbininkui rūpi mokslo, kalbos dalykai, jis tais dalykais atsidėjęs rūpinasi, tie dalykai jam ypačiai tinka.

Ūkininkui, bitininkui rūpi ūkis, bitys; jis ūkiu, bitimis daugiausia rūpinasi, verčiasi, su tuo daugiausia ir darbo turi.

Daiktavardžiai bitininkas, maldininkas, mokslininkas, ūkininkas ir kiti tolygūs reiškia tam tikrą darbininką, tam tikro darbo šalininką, tam tikros spalvos arba rūšies žmogų. Jais pasakoma dažniausiai tam tikro žmogaus ir palinkimai, mėgstamasis darbas, trūsas.

Vadindamas ką dvasininku, pats aš suprantu pirmiausia, jog tam asmeniui ypačiai rūpi žmogaus dvasia ir jos reikalai.

D v a s i n i n k a i turi būt, žinoma, ir tam tikri darbininkai, tam tikro darbo šalininkai. Teisybė, jiems (kunigams, dvasininkams) ne tiktai dvasios, bet ir pasaulio dalykai rūpi: viena, jie gyvena ir dirba, ar šiaip ar taip, pasaulyje, tarp žmonių; antra, žmogaus dvasios reikalai, kuriais jie privalo rūpintis, taip yra susirišę su jo kūno, su pasaulio dalykais, jog kunigui, rūpinantis vienais (žmogaus dvasios dalykais), reikia turėti darbo būtinai ir su antraisiais.

B). „Mano t a u t i e t i s, g i m i n i e t i s" tėra „mano t a u t o s, mano g i m i n ė s žmogus"; kitos ypatybės, rišančios „mane" su mano „tautiečiu", nėra.

K a u n i e č i a i, v i l n i e č i a i, š i a u l i e č i a i, v i l k a v i š k i e č i a i, k a l n i e č i a i, s o d i e č i a i tėra Kauno, Vilniaus, Šiaulių, Vilkaviškio, kalno, sodžiaus (sodos) kilimo žmonės arba tų vietų gyventojai.

Šios rūšies daiktavardžiai žmogaus palinkimo, jo mėgstamojo darbo, jo spalvos — aikštėn nekelia.

C). K a u n i n i n k a i, v i l n i n i n k a i tebūtų žmonės, kuriems ypačiai Kauno, Vilniaus reikalai rūpi, kurie yra ypačiai Kaunu, Vilniumi susirūpinę, kurių visa tautos viltis yra sujungta su Kauno, Vilniaus gerove, su jų sustiprėjimu, iškilimu. Ir šitos rūšies žmonių jau beveik turime.

Prūsų Lietuvoje esti tam tikrų susirinkimų, kurie žmonių „m a l d ų s u s i r i n k i m a i s" vadinami. Daug yra žmonių, kurie mėgsta lankytis, dalyvauti tos rūšies susirinkimuose ir labai juos paturi. Tuos žmones prūsai vadina m a l d i n i n k a i s (ir s u r i n k i m i n i n k a i s, plg. „b r o s t v i n i n k a i").

Žmogų, kurs yra prišlijęs prie „mokslo, ūkio, Aušros, Ryto draugijos" ir rūpinasi jų reikalais, tokį žmogų, n o r ė d a m i t r u m p a i p a ž y m ė t i, turėtume vadinti, man rodosi, taipo -pat m o k s l i n i n k u, ū k i n i n k u, a u š r i n i n k u, r y t i n i n k u (taip ir rašo dabar daugumas laikraščių).

Tokiu būdu žodžiai: m a l d i n i n k a s (Beter, Pilger; Teilnehmer an einer Gebetsversammlung, Mitglied eines solchen Vereines), m o k s l i n i n k a s (Gelehrter; mokslo draugijos narys), ū k i n i n k a s (Besitzer eines Grundstückes; ūkio draugijos narys), v a r p i n i n k a s (Glockenläuter; Varpo dr. narys), — bus mūsų kalboje kiekvienas dviejų reikšmių.

Ar šiaip ar taip, vadinti tam tikrų draugijų narius, greitai kalbant, „aušriečiais, maldiečiais, moksliečiais, rytiečiais, ūkiečiais, varpiečiais“ — žmonių kalba jokios teisės mums neduoda.

Del visų šitų priežasčių man suprantami tebūtų ir juozapininkai, ne „juozapiečiai“. Jei kur tam tikri žmonės vadina save betgi juozapiečiais, ne juozapininkais, tad daro jie taip tik del to, kad tą vardą jiems yra davę nemoką kaip reikiant lietuviškai jų vadovai. Mūsų žmonės vietomis save vadina ir zanavykais, gudais — tik del to, kad yra papratę kitų taip vadinami.

D). Dváriškiai, sódiškiai (Žm.), namiškiai, kalniškiai, pakalniškiai, Dusetiškiai, Kauniškiai, Veliuoniškiai (žmonės), kauniškis alus, kauniškis kunigas yra: dvaro, sodós (sodžiaus) žmonės, namiegai (namų žmonės), kalniečiai, pakalniečiai, Dusetų, Kauno, Veliuonos žmonės (gyventojai), Kauno (kauninis) alus, Kauno (kaunietis) kunigas. Čia „kauniškis, namiškis...“ tėra Kauno kilimo, Kauno, namų... daiktas, žmogus.

Yra sakoma: „Buvo trys vyriškiai ir viena moteriškė.“ „Vyriškis“ čia yra žmogus, visomis didžiosiomis vyro ypatybėmis apdovanotas, vyro kilimo, vyro rūšies žmogus, pats vyras.

Yra dar sakoma: „maniškis (manasis), taviškis, mūsiškis“. Bet šitie žodžiai padaryti tėra iš tam tikrų įvardžių: daug ko platesniam reikalui iš jų neišversi.

Ar šitos rūšies žodžiai duoda mums kiek teisės darytis tam tikram reikalui dar „dvasiškį, dvasiškiją“?

Man rodosi, kad ne, ir štai delko: „dvasiškis“, mūsų padarytas, turėtų reikšti žmogų dvasios kilimo, kilusį iš dvasios, gyvenantį dvasioje, arba dvasios rūšies daiktą (žmogų), pačią dvasią! Žodžio „dvasiškija“ negali būti kalboje ir del kitos priežasties: žodis „dvasiškija“, kad išliktų kalboje, būtų vienintelis šios rūšies naujádaras (žodžių „kauniškija, vyriškija...“ šnekamoji kalba nežino).

Šios rūšies žodžiai, rodydami vien žmogaus (ir šiaip jau daikto) kilimą, nieko, žinoma, nesako apie to žmogaus darbą, palinkimą, atsidėjimą. Kad „dvásininkai“ (dvásiniai asmens) būtų patys dvasios kilimo žmonės, kad jie būtų žmonės be tam

tikros spalvos, be ypatingų rūpesnių ar palinkimų, — jų vardui mes galėtume, žinoma, ir žodžiu „dvasietis“ arba „dvasiškis“ pasitenkinti.

Kad laikraščių „dvasiškis“ turėtų savo istoriją ir žmonių kalboje, kad jis būtų suaugęs ir su mūsų kalba, šitos diskusijos del jo čia negalėtų, žinoma, nė būti. Nebūčiau nė „dvasininko“ čia vėl gynęs (žr. „Raš. kalbos dalykai“, p. p. 25, 41), kad nebūtų taip negražiai iš jo pasityčiojusi del jo panašumo į „š p o s i n i n k ą“ pati redakcija.

VI. Del „dvasiškio, dvasiškijos“.

„Rašomosios kalbos dalykuose“, ginant ir teisinant „d v a s i n i n k a s“, man teko vienoje vietoje šiaip pasakyti:

„Nesakydami «k a l b i š k i s, m o k s l i š k i s, t a u t i š k i s» (k a l b i n i n k a s, m ó k s l i n i n k a s, t a u t i n i n k a s), negalime sakyti, man rodosi, nė «d v a s i š k i s» (= kunigas, d v a s i n i n k a s).“

1. Kun. J. Laukaitis, lyg atsakydamas į tuos mano žodžius ir gindamas tam tikru straipsniu „dvasiškį“ (žr. „Viltis“, 1912 m., N 118), šiaip rašo: „Jei neturime žodžių: k a l b i š k i s, m o k s l i š k i s, t a u t i š k i s, tai vien del to, kad nėra reikalo tokiai sąvokai išreikšti...“

Ne, prieteli, čia ne sąvoka yra kalta: „k a l b i š k i o, m o k s l i š k i o, t a u t i š k i o“ neturime del to, kad šitie žodžiai mūsų reikalui netikę, kad jų vietoje turime jau prigijusius, visai žmoniškus žodžius „k a l b i n i n k a s, m ó k s l i n i n k a s, t a u t i n i n k a s (žr. V)“.

2. Minėtoje vietoje kn. L—tis tuo pačiu reikalu rašo: „Jei kalboje turime: n a m i š k i s, k a l n i š k i s, s o d i š k i s, k a u n i š k i s, p r i e n i š k i s, p a k u o n i š k i s ir t. t. = namų, kalnų, sodžiaus, Kauno miesto, Prienų parapijos, Pakuonio sodžiaus žmogus, tai kodel, reikiant naujai sąvokai išreikšti, negalima būtų pasakyti: d v a s i š k i s, p a s a u l i š k i s = dvasios, pasaulio srities žmogus?“

Į šitą galvojimą mano, tikrai sakant, jau atsakyta (žr. V, A. D).

Žodžiai: n a m i š k i s, k a l n i š k i s ir kiti tokie daikto kilimą tereiškia; jais, sakydami daiktą, pasakome, iš kur tas

daiktas pradžią gavęs, iš kur kilęs. Visi mes esame „pasaulio srities“ žmonės, visi esame pasauliškiai, pasauliečiai, tiek kunigai, tiek šiaip jau žmonės; bet nė vieno mūsų tarpe nerasime, tikrai sakant, „dvasiškio, dvasiečio“ = „dvasios srities“, dvasios kilimo žmogaus, — tokio nerasime nei tarp kunigų nei tarp šiaip jau žmonių. Sunku būtų pagaliaus ir suprasti, kaip tat du broliu, pasaulyje gimusiu, augusiu ir tebegyvenančiu, vienas yra pasauliškis, antras — dvasiškis! Abu juodu, tariant žmonių kalbos dėsniais, yra pasauliškiu, pasauliečiu. Šitas dviejų brolių dvejopumas (pasauliškis ir dvasiškis) man nesuprantamas lygiai taip-pat, kaip būtų nesuprantamas ir pasakymas: „Buvo du broliu, namie (Kaune) gimusiu, augusiu, namie ir tebeliekančiu, bet vienas yra namiškis (kauniškis), antras šiauliškis.“

Nereik niekuomet pamiršti, jog „dvasiškiu“ norima yra vadinti, tikrai sakant, ne „dvasios srities, dvasios kilimo žmogus“, bet toks mūsų tarpo asmuo, kuriam ypačiai rūpi arba bent turėtų rūpėti žmogaus dvasia, žmogaus dvasios dalykai. Šitam reikalui dvásininkas (dvásios žmogus, dvásinis žmogus), man rodosi, geriausiai tegalėtų tikti. Kaip čia galėtų tikti ir dvasiškis, — to aš šiuo tarpu neišmanau.

3. Kun. J. Laukaitis gina ir „dvasiškiją“, ne tiktai „dvasiškį“. Gindamas jis rašo: „Man teko Seinuose išgirsti iš susipratusios kaimietės šiokis pasakymas: «Na, lenkai jau išsivilko, pasiliko pati lietuvija, galėsime apie Lietuvos reikalus pasikalbėti». Namų šeimininkas, išgirdęs žodį «lietuvija», tarė savo žmonai: «O kai išeis svečiai ir pasiliks pati namiškija, tai pasikalbėsime apie namų reikalus». Ar tasai šeimininkas kalbos dėsniams nusidėjo? Ne, kilus naujai sąvokai, jisai ją išreiškė vaduodamasis tokiu-pat kalbos dėsniu, kaip «lietuvija». Taigi, reikiant naujai sąvokai išreikšti, nenuostabu, kad lietuviai vartoja žodį «dvasiškija».“

Kad šituodu žmonių kalbos sakiniu, vieną „susipratusios kaimietės“ ir antrą „šeimininko“, būtų įrašęs čia ne kunigas, aš jais netikėčiau, laikyčiau juos vien žmonių kalbos sakiniais, „ad maiorem diaboli (melo, kalbos darkymo) gloriam“ pramanytais, — taip jie man, kalbininko straipsnyje, yra neįtikimi, keisti! Dabar, — kadangi turiu tikėti, jog du minėtu čia

mūsų kalbos sakiniu kn. J. Laukaitis yra girdėjęs netyčia, prieš pasiryždamas ginti „dvasi š k i j ą“ — būsiu, šitą savo prietelio parašymą nagrinėdamas, daug švelnesnis.

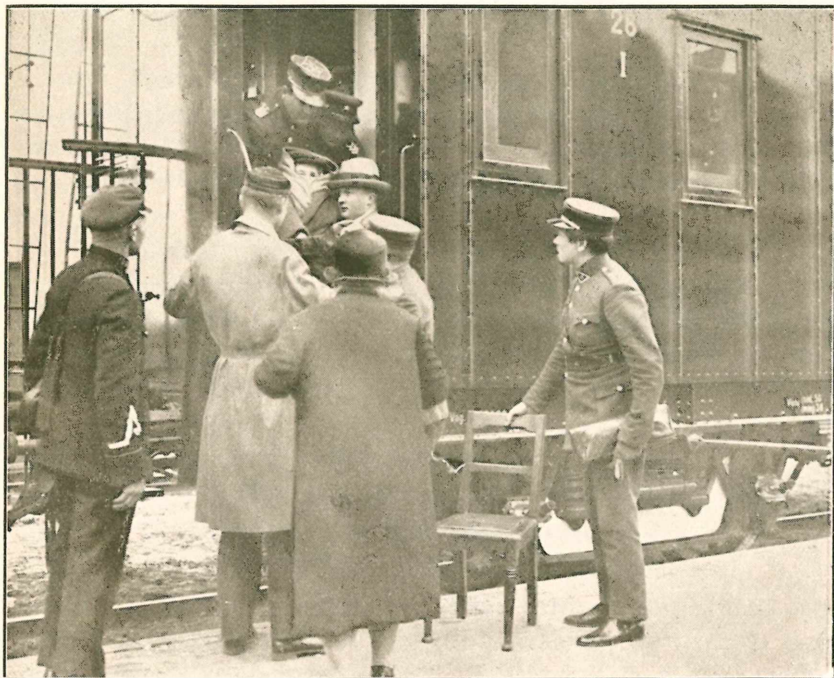
a). Du tuodu sakiniu, pasakytu po vienas antro, yra, ar šiaip ar taip, labai nepaprastas suvalkiečių kalbos dalykas. Suvalkiečiuose, žmonių kalboje, nėra, tikrai sakant, nė žodžio „lietuvis“: jį, prieš atsirandant laikraščiams, atstodavo tenai žodis „lietuvininkas“. Taigi man sunku ir suprasti, iš kur galėjo susidaryti tenai kaimietės, kad ir „susipratusios“, kalboje negirdimas nė „lietuvių“ krašte — žodis „lietuvija“?

b). Suvalkiečiuose žodžio galūnė -ija yra labai retas daiktas: tesu girdėjęs v y r i j ą (сельскій сходъ, vyrybė), š u n i j ą, ž y d i j ą ir dar kelis kitus tos rūšies žodžius. Bet augščiaus įrašytuose sakiniuose šita galūnė, man rodosi, nei suvalkiečiams nei kitiems lietuviams — netinka. Lietuviai „nesusipratę“ niekur, man rodosi, nesakys šitaip: „Kiti išėjo, pasiliko p a t i v y r i j a, p a t i k u n i g i j a, p a t i v a i k i j a, p a t i m o t e r i j a; kaip pasiliks namie pati b r o l i j a, pasikalbėsime apie namų reikalus.“ Kiek numanau, čia, „naujai sąvokai kilus“ ir be tos sąvokos, mano tautiečiai „nesusipratę“ šiaip tepasakytų: „Kiti išėjo, pasiliko v i e n i v y r a i, v i e n i k u n i g a i, v i e n i v a i k a i, v i e n o s m o t e r s; kai pasiliksime namie v i e n i b r o l i a i, tai pasikalbėsime apie namų reikalus.“ Kitur Lietuvoje, ne Seinuose, ar šiokiai ar tokiai sąvokai kilus, sakytų žmonės, rodosi, tiktai: „pasiliko namie v i e n i l i e t u v i a i, v i e n i ž e m a i č i a i; kai pasiliksime v i e n i n a m i š k i a i...“

Su „naująja sąvoka“, kalbant apie šios rūšies dalykus, reikėtų atsargesniam būti. Kad man kas pasakytų, jog „naujai sąvokai kilus“ vienas „susipratėlis“ ėmęs ir pasakęs: „Kai srubą išsrėbsime, puode p a t i t i r š t i m i j a (= vieni tirštimai) beliks“ — aš tuo jo pasakymu kalbos reikalui betgi nesinaudočiau!

Rašomosios šių dienų kalbos žodis „dvasiškija“ brolio sau, jei tevartosime jį, mūsų kalboje, man rodosi, neturės (žr. V, D).

c). Kalbos dėsniams kelti aikštėn, reikia turėti v i s a e i l ė ž m o n i ų k a l b o s p a s a k y m ų, p l a č i a i v a r t o j a m ų, sugautų ne iš šio laiko „susipratėlių“, bet iš tų žmonių juodadarbių, kurie savo kalbos mokslą yra ėję ne mūsų laikraščiuose.

Jablonskio kelionė į Palangą: Klaipėdos stotyje keliamas iš vagono.

Vieno pasakymo, nevartojamo plačiai, šitam reikalui, man rodosi, neužtenka.

Dar mažmožis: Kalbos dėsniams kelti, reikia naudotis vien tais žmonių kalbos pavyzdžiais, kurie tenka nugirsti tik netyčia, ne traukte iš jų traukiant.

4. Kn. J. L—tis pagaliaus rašo: „Juk katalikai nepavadįs k u n i g i j a nei liuteronių, nei magometonių d v a s i š k i j o s." Taigi katalikas, išeina, nepavadįs n ė k u n i g u liuterių dvásisininko! Argi? Kodel?

Šios rūšies priekaištui atremti, šit kas reikėtų pirmiausia žinoti:

a). „Pastoriais" nei Prūsų lietuviai (liuteriai) nei mūsų evangelikai-reformatai (kalvinai) savo kunigų nevadina; savo dvasios piemenis visi jie k u n i g a i s tevadina. Taip vadina jų dvasios vadovus ir lietuviai katalikai, tų protestantų kaimynai.

b). „Kunigas" (vok. König", lenk. „ksiądz") yra, tikrai sakant, pirmų-pirmiausia „valdovas, ponas"; latviai savo dvasios piemenis (m o k y t o j a i s arba) b a ž n y č i o s v a l d o v a i s, b a ž n y č i o s p o n a i s („b a z n i c k u n g s") tebevadina. Lotyn. žodis „pastor" tėra mūsų „piemuo, ganytojas"; tuo vardu („pastor") užsieniuose (Vokiečių žemėje) yra žinomi ir katalikų, ne tiktai liuterių kunigai.

c). Lenkai žodžiu „kapłan" vadina ir s t a b m e l d ž i ų dvasininkus. Žodžio „sacerdos" šventasis tėvas savo raštuose nesigaili nė s t a b m e l d ž i ų dvasininkams pavadinti.

d). Tūlas gali pasakyti, kad mūsų protestantų kunigai yra be tam tikrų šventimų, kad mūsų evangelikai nepripažįsta tam tikro kunigystės sakramento, bet tvirtinti, kad jų dvasios vadovus katalikai turėtų vadinti ne k u n i g a i s, bet d v a s i š k i a i s, vis delto būtų — nesąmonė.

Prieš šitą vieno kito galvojimą jau patys žmonės yra savo veto padėję: mūsų evangelikai savo dvasios vadovus kunigais tebevadina, taip juos tebevadina ir lietuviai katalikai, tų evangelikų kaimynai.

5. Dar keli žodžiai. Kn. J. L—tis, gindamas savo nuomonę (del „dvasiškio"), ten-pat šiaip rašo: „Man regis, p. Rygiškių Jono išvadžiojimai, kaipo perdaug vienpusiškai įtempti, nieko neįtikrįs."

Moku, žinoma, kartais ir gerokai suklysti. Bet ar klystu ir šiuo tarpu, ar teko ir čia nukalbėti vienašališkai, — tesprendie tie skaitytojai, kurie moka apie šį dalyką ir bešališkai galvoti.

VII. Padarinys. Didžpinigiai, didžturčiai. Sąrašas. Neris. Karūna, dėmė ir doma, mokėti, viršila.

A). „Padarinys" yra visa, kas padaroma arba padaryta, plg. mezginys, siuvinys, pavilkinys (pavelkamas po kitu drabužis), dariniai (= gijos nudarytos, audeklas nudarytas, nudažytas, „siūlai darysimi", J. žod.; tos žolės derės dariniams, J. žod.), lopinys, -niai ir t. t.

„Padarinys" reikia skirti nuo „padargo", „padarynės" (Geräth, Werkzeug, plg. „padarynei gero medžio reikia").

Vartojamas šiam reikalui žodis pasekmė (=„pasėkmė"?) visai nesutinka su kitais mūsų kalbos žodžiais: jisai išverstas iš kitų kalbų ir nesuderintas su kitais mūsų sakinių žodžiais. Mes sakome: „Žiūrėsiu, kas iš to išeis, pasidarys", ir rašome: „Žiūrėsiu, kokios to bus pasekmės"! Taigi ar ne geriaus būtų sakyti, kur reikiant, ir „žiūrėsiu, kokie bus to padariniai"? Sakyti: „kokios iš to bus pasekmės" ir „kas iš to paseks" — niekas, man rodosi, nepatars. Kas kita lenkai arba rusai: jie sako „что изъ этого слѣдуетъ, послѣдуетъ co z tego nastąpi" ir „какія будутъ послѣдствія, jakie będą następstwa". Jų kalbos žodžiai čia, kaip reikiant, suderinti, sutaikinti. Tuo reikėtų rūpintis ir mūsų kalboje. Bet paėmus žodį pasekmė, norimosios santaikos tarp žodžių, kaip sau norite, nebus.

Viso Redakcijos nukalbėjimo del to žodžio, nukalbėjimo apie „dummes Zeug" (žr. „Viltis", N 7, past. 9), — kaip reikiant nesuprantu. Ką ten reiškia priekaištas: „Kodel ją (pasekmę) vyti ir iš ten, kur norint būti nuosakiu, be pasekimo apsieiti negalima?" irgi visai nesuprantu.

Man čia ateina į galvą vieno jaunikaičio vertimas iš rusų kalbos. Jam reikėjo būtinai pasakyti lietuviškai, ką reiškia žodžiai „чернолѣсіе, онъ кругомъ дуракъ". Vertėjas vis norėjo verste juodu „išversti" ir ilgai negalėjo įtikėti, kad abu tuodu pasakymu tebus mūsų „baltmiškis, baltasai

miškas, jis kvailas per visą pilvą“ (ne „juodmiškis, aplinkinis, apskritas kvailys, aplinkui beprotis“). Tas pats jaunikaitis, apsigyvenęs pagaliaus Lietuvoje, ėmė — ir vedė. Vedęs neseniai pasigyrė ir „apsivainikavęs“ (обвѣнчался). Norėjau įkalbėti, kad jis yra dabar, tikrai sakant, „nusivainikavęs“, bet... ligi šiol dar nepasisekė.

B). Sekti tuo jaunikaičiu mums nepriderėtų. Patardamas vartoti ir raštuose žmonių kalbos žodžius: didžiapinigį, didžpinigį, didžiaturtį, didžturtį, norėjau, kad mūsų rašytojai nusikratytų pagaliaus dirbtiniais žodžiais „turtuolis, piniguočius“. Išteisinti juos žmonių kalbos taisyklėmis pats aš visai nemoku (žr. „Raš. k. dal.“ pp. 25, 26).

Redakcijos pastebėjimų del šitų žodžių — apie „galvočius, buožgalves, didžgalvius, šungalvius ir kretinus“ (žr. N 10, pst. 28) — ir vėl nesuprantu. Nesuprantant nutylėti, žinoma, telielkti.

C). Žemaičiai sako: sąrašas, ne sąraša (plg. Rt. sąmatas = pavalkų sumetimas, žr. N 9, pst. 18).

D). Lietuvoje niekur nėsu girdėjęs tariant „Nerys“ (žr. N 10, pst. 25): žmonės, kiek man yra žinoma, Neris, —ries, —rimi arba —ria tesako. Ar kur yra žmonių sakoma „Nerys, —rio“, labai abejoju.

E). Karūna reikėtų skirti nuo vainiko. Ar šale „karūnos“ išliks ir „karunkos“ su „karunkėlėmis“ (žr. N 10, pst. 29), to dabar nulemti nemokėčiau.

F). Redakcija klausia, katraip gi reikėtų rašyti — dėmė ar doma (žr. N 11, pst. 35)? Pats aš žodžio „doma“ nėsu girdėjęs. Pasakymas: „Malonu būtų, kad ir amerikiečiai pastebėtų (įsidėtų, dėmėn dėtųs, dėmėn įsidėtų, įsidėmėtų, įsidomėtų, pabotų) mūsų banką“ — yra visai žmoniškas: taip yra sakoma rytų Lietuvoje, taip yra sakoma („įsidomėtų, įsidėtų, pastebėtų, pabotų“) ir Žemaičiuose.

G). Vienoje vietoje mano pasakyta betaisant: „Toks daiktas nemaža kaštuoja (moka).“ Redakcija del pasakymo man prikiša (žr. N 10, pst. 24): „Pats daiktas, kaipo daiktas, betgi nieko ir niekam nemoka; moka (pinigus) tik pirkėjas ir už daiktą.“ Čia tiek teturėčiau pasakyti: 1) Visoje rytų Lietuvoje žmonės „ir kiaulėms duoda pinigus“ (plg. „Raš. k. dal.“, p. 32, b. 3 ir „virtuti et artibus praemia dantur“) — ten, kur kiti lietuviai, bent daugumas, „už kiaules“ te-

moka, ir 2) jaunas būdamas ir apie Naumiestį (Suv. gub.) gyvendamas, girdėdavau, jei dabar neklystu, prekymečiuose sakant: „Kiek moka (kaštuoja) šitas arklys?“ Kaip yra ištikrųjų tenai sakoma, ar yra sakoma ir „kiek šitas arklys moka“, — suvokti šiuo tarpu negaliu.

Viršila būtų, man rodosi, lyg geresnis už „viršaitį“, nes 1) yra tat galimas kalboje žodis (plg. „barzdila, Vaidila, — dilas, Braukila...“) ir 2) daryti šiam reikalui iš „viršus (vidus, dangus, alus)“ tokius žodžius, kaip: „viršaitis (vidaitis, dangaitis, alaitis)“ lyg neleidžia pati šnekamoji mūsų kalba. Žodžiai su galūne -aitis (Petraitis, Pranaitis, Kuršaitis...) žmogaus kilimą daugiausia rodo.

Jei netiktų šiam reikalui „viršila“, patarčiau suvalkiečių „vaitu“ pasitenkinti.

VIII. Del „ugnagesio, ugnikalnio, Zanderso“.

1). Kad žodis yra susidaręs iš dviejų dalių, tad jiedvi jungia dažnai dar tam tikra balsė. Jungti žodžio dalims, darant iš dviejų žodžių vieną, vartojamos šios balsės: a, i, u, y, ė, o.

Taip bent yra susidarę, tarp kitų, ir šie žodžiai:

a). gandralizdis, Žm.*); kalnavertis, mažatūris, mažaturtis, Sl.; žemažiūris (trumpų akių, близорукій, Pn.); šventadienis, savažemis, dirvagrybis, pievagrybis, jie brolávaikiai, Pr.; saulábrolis („rytuose spoksojo mėnuo saulábrolis, išblyškęs, tartumi nusigandęs“, Žt.), sáulažolė, Nr.; kiaulažolės, mažatūris — dauganoris, Sl.; garnalizdis, Sv.; kirvakotis, ugnavietė (kur kuriama ugnis puodui kaisti, очагъ, pelenas, Sv., Pr., Žm.); kelaklupstas eina, Nr.; vėjalaivis (парусное судно) [illegible] brolávaikiai, Rg.; dalgiakotis; kirviákotis, Nr.; didžiaturtis, stačiakalbis, stačiaburnis, Rt.; kéliaklupstas eina, Sl., Kp.; keliáklupstas, Užl.; sáuliažolis, —ynis, Sl.; šalčiamyrys (kurs šalčio labai bijo), Rt.; ug-

*) Čia vartoju tuos pačius sutrumpinimus, kurie pavartoti ir „Liet. k. sintaksėje“. R. J.

niakuras (kur kuriama ugnis puodui, kur verdama), Pn.; ugniavietė (kur ugnies būta), Pn.;

b). akiplėša (нахалъ), akisopas, akisoptas, Rt. (akių liga); avikailis (avies kailis), avikirpės žirklės, avikamša (pavasario žolė — žydi anksti, raudonai ir mėlynai), naktibalda ir Pr. naktikovis, — vė; naktigonė (Nachthut); naktigonis (kurs arklius nakties joja, kurs naktį arklius gano), Nr.; naktipiečiai, šalikelė, Rt. (убочина, „žmonės šalikele ėjo“ — ne kelio viduriu); eglišakė, Žm.; arkliganis, Žt. („nuslinko prie dvaro arkliganio“); žvakigalis, šonikaulis, Pn.; savižemis (ir „savažemis“), Rt.; savitarpis, Sln. („žmonės ėmė savitarpy, savo tarpe šnekėti“);

c). viršugalvis, aludaris (alaus darytojas, J. ž.), bernurakis, Pn. („laukė ligi bernurakio — ligi tam tikro laiko, kada bernai vietas maino“), tarpupirščiai, terpupirščiai, tarpušventis, terpušventis, Rt.;

d). abypusiai, abyšaliai, Pr.; abyšalė, Kp., Ds. (сукрой); darbylaikis, Žm.; darbymetis; meškerykotis, prekymetis (Jahrmarkt), saldymedis (Lakritzenholz);

e). pelėkautas, Pn. (мышеловка); saulėtekis, upėtakis (Flussforelle, pstrąg), žemėvilka, Žm. („žemėvilka pavažoms paėda“);

f). bandodaržis, bandotakis (žr. J. ž.), dienovidis, Žm. („vasarą dienovidžiu labai šilta“); „susitiko kaktomušais“, Žm.; pečiomentė, Žm. (лопатка); sienotarpis, Žm. („barzdą įkišo į sienotarpį“); šikšnosparnis (šikšnys), šilovarnis, Žm. (žalvarnis, žalivarnė); musomiris, Pr.; saulolydis, Žt. („vartės ligi saulolydžio“); saulosėdžiai, Rt. („sėdančios“ saulės spinduliai); vaivorykštė, Rt. (orarykštė, laumės juosta); keliolika, penkiolika...

Balsė e šiam reikalui niekur nevartojama: imama čia ne e, bet a po kietos (ugnavietė) arba minkštos (ugniakuras) balsės; tokių žodžių, kaip „did e turtis, stat e kalbis“, lietuviai niekur nesako.

Į Redakcijos žodžius: „Kodel būtinai reikėtų rašyti ugniagesys, ugnikalnis, ugniakalnis, o ne ugnekalnis, kaip „Vilty“ ligi šiol buvo rašoma (žr. N 11, pst. 38)?“ —

po to, kas čia parašyta, tiek tereikėtų, man rodosi, pasitaisant atsakyti: būtinai rašyti ugniagesys, ugnikalnis, ugniakalnis nėra reikalo; reikėtų rašyti ugnagesys (arba ugniagesys, ugnigesis, gesytojas), ugnikalnis (arba ugnakalnis, ugniakalnis). „Ugnegesys, ugnekalnis“ pradėta rašyti „Viltyje“ neseniai.

2). Vokiečio pavardę, kurią patys vokiečiai rašo „Sanders“, parašiau, lietuviškai rašydamas, su Z žodžio pradžioje („Ciesorius Zandersą generolu pakėlė“). Redakcija man prikiša: „Rodos nėra jokio reikalo Sanders'ą daryti Zanders'u. Rašant europėjiniai Sanders, tegul vokietis skaito kaip Zanders, lietuvis kaip Sanders, — skirtumas mažas; parašius gi Zanders, bus vardo sudarkymas. Jei rusai, neturėdami lotynų ženklų, nežmoniškai sudarko europėjinius vardus, tai jie pateisinami tuo, kad be tokio darkymo negali apsieiti. Lietuviai gi, turėdami visoje Europoje priimtas lotynų raides, o darkydami europėjinius vardus, parodytų irgi tik savo pauperumą (žr. N 7, pst. 10).“

Čia reikėtų elgtis, man rodosi, ir mums europietiškai — rašyti taip, kaip rašo Europos žmonės. Europiečiai*) lenkai ir vokiečiai mūsų pavardes Pyplys, Zaunius, Gailiūnas, Basanavičius, rašo, kiek esu pastebėjęs, taip: Piplis (lenk.), Pieplies arba Piplies (vok.), Saunius (vok.), Basanowicz (lenk.), Bassanovitsch, Bassanowicz (vok.), Gajłunas (lenk.), Gailunas (vok.). Ko gi mus moko tie mūsų kaimynai? Jie mus moko, man rodosi, jog ir mes, ieškodami europiečių vardo garbės, vokiečių „Zuckermann'us, Leskien'us, Sauerwein'us, lenkų „Sienkiewicz'us, Długosz'us, Jeleński'us“, anglų „Shakespeare'us“, rusų „Moskvą“, rašydami lietuviams, nemokantiems daugybės svetimųjų kalbų, rašyti turėtume tiktai: Cukermanais, Leskynais, Zauerveinais, Senkevičiais, Dlugošiais, Jelenskiais, Šekspirais, Maksva (Maskva)...

Del šitos priežasties esu linkęs rašyti ir — „Caberno (arba Saverno) miestas (žr. N 10, pst. 30), Reiterio agentūra“ (žr. N 9, pst. 17).

Mūsų senovės vardus rusai, kad ir neturėdami lotyniškų raidžių, geriaus parašydavo, nekaip vokiečiai ir lenkai, mokėję tuomet ir lotyniškai rašyti. Čia ne abėcėlės yra kaltė...

---

*) Galima būtų sakyti, tur būt, ir „europėnai, airopėnai...“ (plg. „Kupiškėnai, Anykštėnai“).

IX. Lyg sintaksės, lyg stilistikos mažmožėlis.

1). Tam tikroje vietoje mano buvo įrašytas pasakymas „kerta iš akies (= akies nurodymu, kaip akis rodo, na oko)“. Tą žmonių kalbos sakinėlį turiu įsirašęs iš Veliuoniškių kalbos. Del šito sakinėlio Redakcija man prikiša: „Kerta ne iš akies, bet iš peties, nuo peties; kerpa (rėžia) gi, taip, iš akies, nuo akies“ (žr. N 9, pst. 15).

To skirtumo niekur nebuvau girdėjęs ir todėl čia, gali būt, ir suklydau.

Tik viena nesuprantu: kuo remdamosi Redakcija taip griežtai tvirtina, kad žmonės, sakydami „rėžia iš akies“, nesaką betgi „kerta iš akies?“

2). Mano buvo parašyta: „pasveikino karalių Naujųjų Metų“. Redakcija del to pasakymo klausia: „Turbūt Naujų Metų dieną. Jei taip, tai bene geriau būtų: Naujuose Metuose, varduvėse?“

Ne, ten buvo tyčia pavartotas kilmininkas. Kur žmonės sako: „Sveiki sulaukę N. Metų!“, ten turėtų sakyti, man rodosi, ir „sveikinu N. Metų“ (pilnai sakant: „sveikinu sulaukus N. Metų“): čia „sveikinu“ = tariu „Sveikas sulaukęs“, linkiu laimingų N. Metų. Antra vertus, augštaičiai sako: „Ko, kometo jie dabar skambina, ar pietų, mišių“? Ar nesakys ir „Ko, kometo jie dabar sveikina tą žmogų?“

Sveikinti Naujuosiuose Metuose arba per Naujuosius Metus yra kas kita: taip sakant, pažymima būtų tiktai, kada, kuriuo metu tat daroma. Pasakymo „sveikinu su N. Metais“ išteisinti niekaip nemokėčiau.

Daiktavardžio „varduvės“, padaryto iš tokio-pat daiktavardžio „vardas“, lietuvių kalboje negali, man rodosi, būti (tėra vardo diena, vardádienis, vardinės).

3). Mano parašyta buvo: „G—vos teisėju vyriausybė paskyrė M—lės teismo sekretorių.“ Redakcija del mano „G—vos teisėjo“ šit ką rašo: „Garlevos teisėjas tai toks, kuris Garlevą teistų, kaip kad Maskvos, Peterburgo, Berlino profesorius būtų toks, ką (= kur, kurs) Maskvai, Peterburgui, Berlinui lekcijas skaitytų, ar šiaip tuos miestus, kaipo tokius, mokytų, arba turėtų juos savo mokymo, tyrinėjimo objektu... Negi galima sakyti: Maskvos lietuvių kalbos profesorius arba lietuvių kalbos Maskvos profesorius, t. y. statant viename linksny

mokymo objektą ir vietą; pirmame žodžių sugretinime kyšo aiški nesąmonė, nes išeina, kad Maskvoje esama kokios tai savotiškos maskvietiškos lietuvių kalbos; antrasis sugretinimas skamba sklandžiau, betgi ir ne ganėtinai aiškiai, nes rodosi, kad tasai profesorius drauge ir lietuvių kalbos ir Maskvos mokina. Pasakius gi lietuvių kalbos profesorius Maskvoje viskas ganėtinai aišku. Todel ir neminint mokymo objekto reikėtų sakyti profesorius Maskvoje, Peterburge ect., o ne Maskvos, Peterburgo etc. profesorius, ir teisėjas „Garlevoje, o ne Garlevos teisėjas, nes, ištikrųjų, tasai teisėjas neteisia Garlevos nė kaipo vienatos, nė kaipo kolektivo; Garleva tik vieta, kurioje teisėjas veikia, o vieta pažymima vietininku“ (N 10, pst. 24).

Prieš šituos žodžius daug kas reikėtų pasakyti, taip jie keisti, nepaprasti: visu savo mokslu jie eina prieš visas mūsų kalbos gramatikas, prieš visokius žmonių kalbos dėsnius!

Redakcija lyg norėtų, kad būtų rašoma: „Teisėju G—voje vyriausybė paskyrė M—lės teismo sekretorių.“ Bet taip nugalvojusi apie „vietos pažymėjimą“, Redakcija turėjo, nuosakiai elgdamosi, rašyti ir „paskyrė teismo M—lėje sekretorių“ arba „paskyrė sekretorių M—lėje teisme“, nes ir „M—lė ir teismas yra čia tik vieta, kurioje dirba teisėjas, o vieta pažymima vietininku!“

Redakcijai rodosi, kad pasakymas „teisėju G—voje vyriausybė jį paskyrė“ esąs aiškesnis, suprantamesnis. Bet kas lietuvių kalbos nesupranta, tam ir šitas pasakymas bus ne visai aiškus: tūlas gali pamanyti, kad čia žodis „G—voje“ rodo tik vyriausybės darbo, skyrimo vietą („vyriausybė G—voje paskyrė teisėju M—lės sekretorių“).

Veliuoniškių dainose yra sakinys: „Veliuonos mokiniai gromatėlę rašė.“ Ar gi „Veliuonos mokinių“ vietoje turėtų čia būti „mokiniai Veliuonoje“, nors pasakymas mokiniai „Veliuonoje rašė“ reiškia ką kita?!

Ką čia Redakcija vadina vietos pažymėjimu sakinyje, yra tiktai nederinamasis sakinio pažyminys, kurs reiškiamas mūsų kalboje, kaip yra žinoma, labai įvairiai. Bet iš visų šios rūšies kalbos pavyzdžių, kurie įrašyti mano sintaksės dalelėje (p. 33), nė vienas nepateisina minėtųjų Redakcijos pastebėjimų, o kitų, savų pavyzdžių, paimtų iš žmonių kalbos ar-

ba iš šiaip-jau ištikimų šaltinių, Redakcija, deja, visai neduoda! Ar gi negeriaus buvo išdėstyti eilė žmonių kalbos pavyzdžių, iš kurių būtų aiškių - aiškiausiai matyti, jog mano „G—vos teisėjas“ arba pačios „Vilties“ rašomasis dienraščio skiltyse „Maskvos profesorius“ ištikrųjų — yra nesąmonė?

Savo nuomonei ar tik nustebimui pateisinti duodu šiuo tarpu ir kelis kalbos pavyzdžius.

1). Trejų metų sūnelis, mano trejų metų sūnelis, mano dėdės trejų metų sūnelis. 2. Kiaulių piemenė, klebono kiaulių piemenė, Sintautų klebono kiaulių piemenė. 3. Rugieniaus bernas, Rugieniaus liuosininkas (įnamys), Rygiškių Rugieniaus bernas, Rygiškių Rugieniaus liuosininko sūnus. 4. Čia buvo ir vienas Kauno gydytojas (gydytojas, kurs ne „Kauną gydo“, bet Kaune nuolat gyvena); čia buvo ir vienas akių gydytojas, vienas Kauno akių gydytojas (gydytojas, kurs Kaune akis gydo). 5. Beduonių mokykla ne geriausia. 6. Buvo atvažiavęs ir Beduonių, Sintautų, Plokščių mokytojas, klebonas. 7. Nakties darbai — dienos juokai (bet „dirbama, juokiamasi naktį, dieną“). 8. Nei daug, nei máža šios dienos darbelio (bet „dirbama šią dieną, šiandien“). 9. Ir verkdama ėmė pasakoti šios dienos atsitikimą (bet „atsitiko šią dieną, šiandien“). 10. Miesto gyvenimas ne visiems geras (bet „gyvenama mieste“). 11. Šiaulių gyvenimas (bet „gyvenama Šiauliuose“) ir jam patiko. 12. Visus savo žemės turtus (всѣ свои земельныя владѣнія, всю свою земельную собственность) jis bažnyčiai paskyrė.

Redakcija apie mūsų kalbos dėsnius bus čia labai neatsargiai lyg nelietuvio lūpomis nusakiusi. Pasakymas: „mačiau ir lietuvių kalbos profesorių Maskvoje“ galėtų reikšti ir ką kitą, ne būtinai tą, ko šiuo tarpu norėtų Redakcija. To pasakymo prasmė galėtų būti ir tokia: „mačiau ir lietuvių kalbos profesorių, būdamas Maskvoje.“

Turėdamas galvoje visa, kas čia pasakyta, — įrašytus čia augščiaus kalbos sakinius ir kitus tolygius mūsų žmonių kalbos pavyzdžius, — pats aš ir toliaus sakysiu: mačiau ir lietuvių kalbos mokytoją, mačiau ir M—lės mokytoją (mokytoją, tarnaujantį, dirbantį M—lėje), mačiau ir M—lės lietuvių kalbos mokytoją (mokytoją, kurs, gyvendamas M—lėje, moko mūsų vaikus lietuvių kalbos).

X. Kaip nereikėtų kritikuoti.

Tam tikroje minėtųjų „Kalbos dalykų“ vietoje mano pasakyta: „Aš, tikrai sakant, nesuprantu, kaip gali žmogus vesti energinai ir tvarkiai susirinkimą. Kalbu visai gerai rusiškai ir tikrai žnau, jog rusas negalėtų pasakyti: (онъ) велъ собранiе, руководилъ собранiемъ весьма энергично и порядочно... Pats sakinys: „susirinkimą vedė labai energinai ir tvarkiai“, nekalbant apie du jo netikusiu čia žodžiu, yra dirbte padirbtas, nepataisomas, jo mintis tamsi, neaiški“ (žr. N 11).

Del šitų savo žodžių man teko gauti „Viltyje“ keli visai netikėti, be galo keisti priekaištai.

1). Pasakiau tenai, jog rusas nesakytų: „руководилъ собранiемъ весьма энергично и порядочно.“ Mano buvo norima pasakyti, kad rusas pabrauktųjų žodžių nepavartotų šiam reikalui greta vienas antro. Redakcija man į tą atsako (N 11, pst. 40): „Jeigu sakoma: руководилъ собранiемъ вяло, tai kodel būtų nesakoma энергично?“ Dar kartą pasisakau: mano buvo parašyta, kad rusas nepasakytų „руководилъ энергично и порядочно“. Sako ar nesako rusas „руководилъ энергично“ — mano apie tą dalyką nė kalbama nebuvo.

2). Mano buvo pasakyta: „Pats sakinys: «susirinkimą vedė etc.» yra dirbte padirbtas, nepataisomas, jo mintis tamsi, neaiški.“ Taigi kalbėjau apie sakinio netaisyklingumą, tamsumą: lietuvis greta nesustatys, mano nuomone, pasakymų — „energinai ir tvarkiai (vedė susirinkimą)“, tokio sudurtinio sakinio nemokėčiau kita kalba nė išversti trumpai.

Bet Redakcija, lyg nesuprazdama mano žodžių, štai ką rašo (pst. 42):

„Tai vadinas, lietuviams nelemta turėti žmonių, kurie įstengtų energingai susirinkimuose pirmininkauti (resp. susirinkimus vesti) ir juose gerą tvarką nulaikyti. Ar gi jau visi lietuvių susirinkimai turi eiti amžiname susnūdime ir betvarkėje (ar netvarkoje)? Būtų labai apgailėtina.“

Kas čia yra — nesusipratimas ar tik pajuokavimas? Aš kalbu apie sakinio netaisyklingumą, o Redakcija, man atsakydama, apie energingus, išmintingus draugijų pirmininkus terašo ir nori tikėti, kad mums, gali būt, lemta būsią jų susilaukti!! Ar ne geriaus buvo paimti du tikrai žinomu

žmonių kalbos sakiniu, vieną su žodžiu „energingai" antrą su žodeliu „tvarkiai", ir parodyti, kad šių žodelių sustatymas, kurį aš išrandu minėtame sakinyje peiktinu, taisytinu, yra, priešingai, visai taisyklingas, žmoniškas? Būtų ir rašymo mažiaus buvę, ir skaitytojai daugiaus naudos turėtų.

3). „Vilties" N 55-ame, kur yra kalbama, tarp ko kita, ir apie nelaiminguosius mano „Kalbos dalykus", yra del minėtojo kalbos mažmožio iškelta aikštėn dar kita mano „nesąmonė". Išeina, kad aš tvirtinąs, jog „nebegalima esą vesti susirinkimų (draugijos, redakcijos)"! Niekur aš to nėsu sakęs, niekur nėsu nė mėginęs to pasakyti.

Jei kartais papeikčiau pasakymą: „jis man raštelį parašė tvarkiai ir gerai", tad savo papeikimu niekam dar teisės neduosiu sakyti, kad aš niekinąs ir pasakymą: „jis man raštelį parašė"!

Kuo vardu šitas mano kritiko pasielgimas, — pasakyti čia nė nemokėčiau: mano žodyne tam tikro žodžio, tiesiog, trūksta.

4). Tam pačiame numeryje (55) yra dar vienas mano keistas „išradimas": aš liepiąs, kad būtų rašoma ne „jokiu būdu, nė kokiu būdu, niekaip", bet „nieku būdu". Straipsnio autorius rašo: „Kiek jau metų buvo geras tasai „jokiu (tokiu) būdu". Niekam nė į galvą neparėjo „tam vargšui" išsinešdinti iš mūsų kalbos! Garbus*) kalbininkas, kurs tai „išrado", sakosi, kad jo močiutė taip sakydavusi. Gerai. Bet kodel gi tik pernai ši naujiena parodyta?... Kai visa Lietuva kurią išraišką vartoja, tai vienos močiutės autoritetas gal turėtų nusileisti."

Aš, būdamas „altera pars", tiek teturiu paaiškinti:

Druskius rado pernai ar užpernai viename mano straipsnyje pasakymą „nieku būdu" ir ėmė del jo mane barti „Draugijoje". Besiteisindamas „Viltyje" parašiau, kad tas mano pavartotasis pasakymas yra paimtas iš suvalkiečių kalbos, kad taip tebesakanti mano motyna, kad tas pasakymas buvęs žinomas ir seniui Širvydui, kad jis ne mano paties pramanytas... Bet rašyti, kad pasakymas: „jokiu būdu, niekaip etc" yra netikęs, kuo kitu pakeistinas, man nė į galvą niekad neateidavo.

Ši naujiena parodyta pernai tik del to, kad pernai teturėjau Druskiui del jos pasiteisinti. Bet ir pernai niekam jos nebrukau, tik pats del jos gyniausi.

---

*) Ar ne „gerbiamasis"?

Kas čia kaltas, kad del tokio niekniekio reikia taip daug kalbėti? Kas čia kaltas, kad kalbininkui ir šiaipjau rašytojui reikia del tokio mažmožio energija gaišinti? Ar neatsakytų kas laikraštyje sąžiningai į šitą mano klausimą?

5). Tame pačiame (55) numeryje yra plakamas dar vienas mano „neužmirštamas“ pasakymas. Straipsnio autorius rašo: „Mirsiu — ir neužmiršiu Rygiškių Jono m o k s l o k e i k i a m u s s t r a i p s n i u s (žr. „Raš. k. dal.“, p. 33), taip jie man įstrigo atmintin! (Tai sakant atsirado pas Vydūną y r a D i e v o !).“ Prašyčiau straipsnio autorių, kad „smerčio adynoje“ betgi pasigailėtų „garbaus kalbininko“, pamirštų tą jo nusidėjimą ar tik „išradimą“ ir dovanotų už jį: tuokart bus juk ir svarbesnių dalykų, kurie ne pro šalį bus mirštant galvoje, prieš akis turėti.

Bet kaip iš mano „mokslo keikiamų straipsnių“ galėjo atsirasti Vydūno pasakymas „yra Dievo“, — to vis del to n i e k u b ū d u (dovanok meldžiamasis!) suprasti negaliu. Ar nepaaiškintų kas? Dviem tokiem dalykam, „neužmirštamam pasakymui“ ir jo padariniui, sustatyti — vieno noro „pagerbti kalbininką“ juk yra, rodosi, permaža!

„Vilties“ 55-ame numeryje yra iškeltas aikštėn ir kitų kalbininkų, ne tiktai Rygiškių Jono, keistas „atradimas“. Mat daug kas ir dabar rašą: g r ą s i n t i, g r ą s y t i, g r ę s i a, g ę s i n t i, g ę s y t i (= grasinti, grasyti, gresia, gesinti, gesyti), mūsų kalbininkai tos nesąmonės ligi šiol nematę ir dar kitiems ją kišę ir tik dabar, „naujausiai“, „atradę“, kad reikią rašyti g r a s y t i, g r e s i a, g e s y t i.

Čia straipsnio autoriaus, tiesiog, nutolta nuo teisybės. Kalbininkai patys visada rašydavo g r a s y t i, g r e s i a, g e s y t i (be ą, ę), tariamosios nesąmonės (g r ą s i n t i, g r ę s i a etc.) nė vienas kalbininkas niekam nekišdavo, pačią tą „nesąmonę“ jie matydavo ir pirma, b e t l i e p t i kam-norint, kad ją rašytojai mestų, jie nė valios juk neturėdavo. Kas jų patarimų klausydavo, tas rašydavo g r a s y t i, g e s y t i (be ą, ę).

Kaip skaitytojui rodosi — kam buvo reikalingas šitas nutolimas nuo teisybės? Argi tat netyčia atsitiko?

* * *

Baigiu. Mes esame, matyti, be galo nervingi žmonės. Nė apie paprasčiausią dalyką bešališkai nemokame pasikalbėti; pradėję ką kritikuoti, tuoj imame . . . savo priešininko kojų apačias čiu-

pinėti, senus jo, būtus ir nebūtus, nusidėjimus saviškai aikštėn kelti, jo mintį kraipyti ir tą jo kojų čiupinėjimą, tą jo minčių kraipymą paskui rimtai — savo nuomonės išdėstymu arba „garbaus“ autoriaus paklaidų išrodymu vadiname!

Teisingai ir dorai elgtis privalome visi, man rodosi, ir su nekenčiamu žmogum kalbėdami arba apie jį rašydami. Kalbėti su „pagarba“ („g a r b u s rašytojas...“) apie nepatinkamą del ko žmogų ir kraipyti jo žodžius, griauti jų tikrąją prasmę — žmogus, kuris Dievą širdyje nešioja, kuriam d o r y b ė ir d o r a yra ne vien gražūs pamokslui žodeliai, man rodosi, neturėtų.

Rygiškių Jonas.

[1914 m. „Vilties“ priedas, NN 3, 4].

Kalbos dalykai.

Virstant „Lietuvos Žinioms“ dienraščiu, pravartu bus, man rodosi, pažymėti jose šis-tas ir iš vadinamųjų „kalbos dalykų“ — pažiūrėti, ar taip jų rašoma, kaip to norėtų, kalbininko supratimu, žmonių kalba ir imanti iš jos taisykles mūsų kalbos gramatika.

Šitam savo darbeliui pasiėmiau vien penkis pirmuosius „Lietuvos Žinių“ dienraščio numerius.

Čia surašau, senu savo papratimu, kelias dešimtis „Lietuvos Žinių“ parašymų, pabraukdamas vadinamąsias paklaidas, ir tuoj po jų duodu tiek-pat savo pataisymų.

Mano čia paliesta kai-kurios dienraščio gramatikos ypatybės, kurie-ne-kurie jo kalbós žodžiai ir keli rašybos mažmožėliai.

„Lietuvos Žinių“ dienraštis vienoje kitoje vietoje rašo:

I. 1. Žuvo daugiau š i m t o žmonių. 2. Ji pardavė daugiau ⅓ visų j a v ų. 3. Ne vėliau a t e i n a n č i o r u d e n s atidarysią amatų mokyklą. 4. Išsausinta daugiau 6 t ū k s t a n č i ų dešimtinių pelkių. 5. Eina mėnesinis žurnalas, ne mažesnis 64 p u s l. 6. Ledas bus ne storesnis 3—4 c o l i ų. 7. Girdėjosi sprogimas, baisesnis armotų š a u d y m o. 8. „L. Uk-as“ geriau v i s ų l a i k r a š č i ų jiems patinkąs.

Geriau tiktų rašyti:

— 1. Žuvo daugiau, kaip (ne) šimtas žmonių; žuvo per šimtą žmonių. 2. Ji pardavė daugiau, kaip (ne) ⅓ visų javų. 3. Ne

vėliau, kaip kitą rudenį, atidarysią amatų mokyklą. 4. Išsausinta daugiau, kaip (ne) 6 tūkstančiai (6 tūkstantys) dešimtinių pelkių. 5. Eina mėnesinis laikraštis, ne mažesnis, kaip 64-rių puslapių. 6. Ledas storumo bus ne daugiau, kaip 3—4 colių. 7. Girdėti buvo sprogimas, baisesnis už armotų, patrankų šaudymą. 8. „L. Ūk-as" labiau, labiaus už visus kitus laikraščius jiems patinkąs.

II. 1. Miesto duma užjautė šiam suvažiavimui. 2. Ne pro šalį butų mums arčiau prisižiurėti jų gyvenimui. 3. Ateina ukininkas rišulį nešinas. 4. Šitas man intariamu išrodo. 5. Malonu butų išgirdus tame klausime ir jų nuomonę.

— 1. Miesto duma užjautė šį suvažiavimą (plg. „alkaną alkanas teužjaučia"). 2. Mums ne prošalį būtų arčiau prisižiūrėti jų gyvenimo, į jų gyvenimą. 3. Ateina ūkininkas ryšuliu nešinas. 4. Šitas man įtariamas rodosi. 5. Malonu būtų išgirdus del to dalyko (klausimo) ir jų nuomonė (nuomonę).

III. 1. Mašinoje truko „L. Žin." antgalvis. 2. Darbininkų vadas dar tebėra palatos rumuose su savo apgynėjais. 3. Visų jų prirodomos mokyklos blogosios pusės, tik saujelė tėra jos apgynėjų. 4. Žemės pirkties jam neapsimoka.

— 1. Mašinoje trūko „L. Žin." antrašas (plg. V, 7). 2. Darbininkų vadas dar tebėra rūmuose, rūmų viduje su savo gynėjais. 3. Visų jų rodomos mokyklos blógosios pusės, tik saujelė tėra jos gynėjų. 4. Žemės pirktis, pirkties jam neišsimoka.

IV. 1. Laikraščiai pilni žinių apie Amerikos bedarbę. 2. Prirengimo į mokytojus klausimas. 3. Jie daro didelę intaką į liaudies švietimą. 4. Į posėdžius jie neapsilankydavo. 5. Pagal jos žodžių dalykas taip (дѣло такъ обстоитъ): į Panevėžį atvažiavusi kaž-kokia ponia iš Odesos ieškoti sau tarnaitės, ir t. t. 6. Svajojama pas juos apie viską. 7. Mokytojai kreipėsi prie Šiaulių miesto valdybos.

— 1. Laikraščiai pilni žinių apie Amerikos nedarbą (plg. „nelaimė", „neturtas"). 2. Mokytojų rengimo, ruošimo dalykas. 3. Liaudies švietimui jie didelę daro įtaką, intaką, jie labai įtakūs, intakūs. 4. Posėdžiuose jie nesilankydavo, į posėdžius jie neateidavo. 5. Pasak jos (jos pasakymu), visas dalykas taip buvęs: į Panevėžį atvažiavusi, ir tt. 6. Jų svajojama apie viską. 7. Mokytojai kreipėsi į Šiaulių miesto valdybą.

V. 1. Mokytojų suvažiavimas u ž b a i g ė savo darbus. 2. Susirinkimą turėjo tuojau u ž b a i g t i. 3. 12 rublių čionai tekaštuoja pilnas u ž l a i k y m a s. 4. Šita sankalba u ž l i e č i a visuomenės reikalus. 5. Jam daug ką u ž m e t a. 6. Suvažiavimas turi n e u ž t y l ė t i (mokyklos ydų), nenurodžius kliučių, kurios mokyklai daromos. 7. Šitokiu u ž v a r d y m u („Jaunoji Lietuva") pradėjo eiti mėnesinis žurnalas. 8. Nudėjo kalėjimo u ž v e i z d ą.

— 1. Mokytojų suvažiavimas savo darbus baigė (pabaigė, nubaigė, plg. „baigtuvės, p a baigtuvės, n u o baigos"). 2. Susirinkimą turėjo tuojau baigti, pabaigti. 3. 12 rublių čionai tekaštuoja visas laikymas, išlaikymas. 4. Šita sankalba paliečia visuomenės reikalus. 5. Jam daug ką prikiša, prikaišioja. 6. Suvažiavimas negal nutylėti, nenurodęs kliūčių, kurios daromos mokyklai. 7. Šitokiu vardu, šituo antrašu pradėjo eiti mėnesinis laikraštis (plg. III, 1). 8. Nudėjo kalėjimo prievaizdą.

VI. 1. Partijų veikimas m a ž a i pajudina visuomenės gyvenimą. 2. Radau n e m a ž a i skaitytojų. 3. Dabar jis rastų n e m a ž a i ir draugų. 4. Jis l a b i a u s i a pyko.

— 1. Partijų darbas máža teliečia visuomenės gyvenimą(?). 2. Radau nemáža skaitytojų. 3. Dabar jis rastų nemáža ir draugų. 4. Jis labiausiai pyko.

VII. 1. D r a u g i j i n i a i sąrišiai tvirtėja. 2. P r a d i n ė mokykla. 3. Šitas dalykas kenks įgijimui p r a d i n i o mokslo. 4. O r g a n i z a c i j i n i s komitetas. 5. Reikės laikyti egzaminai m i n t i n i a i ir r a š t i n i a i. 6. Tą nuomonę teko girdėti iš t a u t i n i a i susipratusio bajoro. 7. Inpranta į visa p a v i r š u t i n i a i žiurėti. 8. Jie m e d ž i a g i n i a i aprupinti. 9. Į posėdžius apsilankydavo v i d u t i n i a i 7—8 daktarai. 10 T a u t i š k a i - k u l t u r i n i s darbas tenai nelengvas. 11. Mes tikim, kad ir šitie bajorai t a u t i š k a i atgis. 12. T r a g i š k a s mokytojo padėjimas.

— 1. Visuomenės, draugijos sąryšiai, ryšiai tvirtėja. 2. Pradedamoji mokykla. 3. Šitas dalykas sunkįs pradedamojo mokslo įgijimą. 4. Organizacijos, organizácinis (organizatorių) komitetas. 5. Reikės laikyti egzaminai atsakomi ir rašomi (atsakomieji ir rašomieji). 6. Ta nuomonė teko girdėti iš bajoro, susiprantančio, kurios esąs tautos (iš bajoro, kurs nusimano lietuvis esąs). 7. Įpranta į visa paviršutinai žiūrėti. 8. Jų gerovė bus aprūpinta; jie bus medžiaginai (?), materijalinai (?) aprū-

pinti. 9. Posėdžiuose lankydavosi vidutinai, maždaug 7—8 gydytojai. 10. Tautos kultūros darbas tenai nelengvas. 11. Mes tikim, kad ir šitie bajorai susipras esą lietuviai, kad ir šitų bajorų tautos sąmonė atgis. 12. Tragingas, tragėdingas mokytojo padėjimas.

N. B. Sakyčiau: „partinis, nepartinis laikraštis, jie rašo partinai, nepartinai (plg. galutinis, paskutinis, paviršutinis ir galutinai, paskutinai, paviršutinai)." Šale istorijos, religijos turime žmonių kalboje istorinį, religinį (plg. „istorinės, religinės knygos") ir istorininką, religininką (plg. „jis geras istorininkas, religininkas" — moka visokių „istorijų", moka istorijos dalykus pasakoti, mėgsta apie religijos mokslą kalbėti, religijos dalykus kitiems išdėstyti). Šale „istorininko, religininko" reikėtų laukti, jei dar nėra, ir partininko (jis partijos žmogus, jis partininkas).

VIII. 1. Svajojama pas juos apie tai, kad ir moterų reikalams skiriamą laikraštį leisti. 2. Dabar užtenka mažiausio neaiškumo, kad sugrąžinti žmogų atgal. 3. Pradėjo jo ieškoti, kad įteikus paliepimą. 4. Kad išvengus to, nutarta viršininką kitur perkelti. 5. Valdžia ėmė skirti profesorius vietoj, kad leidus juos patiems profesoriams rinkti.

— 1. Jų svajojama leisti ir moterų reikalams skiriamas laikraštis. 2. Dabar, žmogui atgal sugrąžinti, užtenka, gana mažiausio neaiškumo. 3. Pradėjo jo ieškoti paliepimui įteikti; ėmė jo ieškoti, kad galėtų paliepimą įteikti. 4. Tam išvengti nutarta viršininkas kitur iškelti. 5. Valdžia ėmė pati skirti profesorius, užuot leidusi juos patiems profesoriams rinktis, rinkties.

IX. 1. Žmonėms kaip taikeistai rodosi atskira berniukų ir mergaičių mokykla. 2. Lietgalių tautelė vos iš kelių dešimties tukstančių susideda. 3. Išgabęs į Prusus vandens keliu 20 tukstančius rąstų. 4. Suvažiavimas turi neužtylėti nenurodžius kliučių, kurios mokyklai daromos.

— 1. Žmonėms lyg (kaž-kaip, kažin-kaip) keista (nepaprasta) rodosi atskira berniukų ir mergaičių mokykla. 2. Lietgalių tautelės vos kelios dešimtys tūkstančių tėra žmonių. 3. Išgabęs į Prūsus vandens keliu 20-tį tūkstančių rąstų. 4. Suvažiavimas negal nutylėti nenurodęs kliūčių, k. dar. mokyklai.

Jablonskio kelionė į Palangą: Klaipėdos stotyje nešamas iš vagono į automobilį.

X. 1. Ko mes šiandien regime? Ar neištiesimą perdaug po darbo našta sulenktų pečių? Ar ne kovą už teises ir tvirtas prie jau laimėtųjų stovėjimas? 2. Turime organizmą, vienu milžino sparnu per Atlanto vandenyną persisvėrusį, antrą — Rytuose nesiliaujančiai bėginamą.

— 1. Ką mes šiandien regime? Ar ne sulenktųjų pečių perdaug įvargintų išsitiesimą? Ar ne kovą del teisių ir tvirtą laimėtųjų gynimą? 2. Turime organizmą, vienu milžino sparnu per Atlanto vandenyną persisvėrusį, antru — Rytuose nuolat, be paliovos, nepaliaunamai keliamu, skečiamu (?).

XI. 1. Ačiu ginčams, kai-kurios rezoliucijos visai negalėjo buti balsuojamos. 2. Ačiu politikos sąlygoms, daugelis mokytojų turėjo mesti mokytojavę. 3. Pasklydo kalbų, buk jis susitinkąs su ta žmona ne namieje. 4. Dabar kalbama, buk žmona apsigyveno kitur. 5. Jiems nepatinka Rusijos politika, kuri buk norinti su Švedija kariauti.

— 1. Del ginčų kai-kurios rezoliucijos visai negalėjo būti balsuojamos. 2. Del politikos aplinkybių, sąlygų daugelis mokytojų turėjo mesti mokę. 3. Pasklydo kalbų, kad jis susitinkąs su ta žmona ne namieje. 4. Dabar kalbama, kad žmona apsigyvenusi kitur. 5. Jiems nepatinka Rusijos politika, kuri norinti su Švedija kariauti.

N. B. Žodžių: kapstytojauti, mokytojauti, rašytojauti, mezgėjauti, siuvėjauti, vežėjauti — pati žmonių kalba nėra pasidariusi, nors kapstytojų, mokytojų, rašytojų, mezgėjų, siuvėjų, vežėjų — turime nemąža (plg. „bernas — bernauti, tarnas — tarnauti"). Žmonių kalboje nėra nė tokių žodžių, kaip antai: artojija, ūkininkija, mokinija, mokytojija, nors yra sakoma: lapija (листва), vyrija, ponija, šunija. Kalviams reik atsargiems būti!

XII. 1. Mokykla bus atidengta; kursai bus atidengti. 2. Mokytojų suvažiavimas užsidengė. 3. Pusiaunaktį posėdis uždengtas delei netvarkos ir triukšmo.

— 1. Mokykla bus atidaryta, atverta; kursai bus atidaryti, atverti. 2. Mokytojų suvažiavimas užsidarė, pasibaigė. 3. Pusiaunaktį posėdis uždarytas (baigtas, išskirstytas) del netvarkos ir trukšmo.

N. B. Atidengiamas tėra puodas ir šiaip jau daiktas su dangčiu.

XIII. I. Eksportas ne mažėja, bet didinasi. 2. Ukis pagamina tiek išdarbių, kad jų visų patsai sunaudoti neįstengia. 3. Ypač puola geležies išdirbystė. 4. Turėjo buti išguldoma to krašto kalba. 5. Lietuvių kalbos neišguldoma. O labai vertėtų išguldinėti. 6. Linkime visiems ištvermės.

— 1. Eksportas ne mažėja, bet didėja, ne mažyn, bet didyn eina. 2. Ūkis pagamina tiek dirbinių, jog visų jų pats sau suvartoti neįstengia. 3. Ypačiai puola (menkėja, mažėja...) geležies gaminimas. 4. Turėtų būti mokoma to krašto kalba (kalbos). 5. Lietuvių kalbos nemokoma. O labai vertėtų (priderėtų, privalėtų) mókyti, mokìnti. 6. Linkime visiems patvaros.

XIV. 1. Keli metai praslinko. 2. Per tris, ketverius mokslo metus nedaug ką suteiksi ukio žinių. 3. Perdirbimas pečių kainuotų nuo 8 iki 10 rublių. 4. Kitataučių mokykla.

— 1. Keleri metai praslinko. 2. Per trejus, ketverius mokslo metus nedaug ką suteiksi ūkio žinių. 3. Krosnių perdirbimas kaštuotų, mokėtų nuo 8 iki 10 rublių. 4. Nerusų mokykla.

XV. 1. Mokyklai vyriausybė davė tik medžių medžiagą. 2. Noriai prašo duonos griežinėlio. 3. Ledas ant Nėrio vis dar nestipras. 4. Viskas nuodugniau buvo svarstoma.

— 1. Mokyklai vyriausybė davė tik medžiagą (medžiagos), medžio. 2. Mielai, noroms prašo duonos griežinėlio, riekelės. 3. Neries ledas vis dar nestiprus. 4. Viskas giliau, tinkamiau buvo svarstoma.

XVI. 1. Prekybos palatą laiko apstoję policijos buriai. 2. Pradėjo kovą su nedarbo pasekmėmis ir džiova. 3. Užderėjimas priguli ne nuo žmogaus valios. 4. Musų kraštui prisieina daugiausia turėti santykių su vokiečiais. 5. Valdžiai prisiėjo mokykla taisyti. 6. Daug buvo to prirodymų. 7. Vokietijos priešai galės džiaugties. 8. Jie dar reiškiau pabrėžė mokytojų upą.

— 1. Prekybos rūmus laiko apstoję policijos būriai. 2. Ėmė kovoti, pradėjo kovoti su nedarbo padariniais (vaisiais) ir džiova. 3. Užderėjimas, derlius ne nuo žmogaus valios pareina, eina. 4. Mūsų kraštui tenka, atsieina, mūsų kraštas gauna turėti daugiausia su vokiečiais santykių. 5. Valdžia gavo mokyklą taisyti,

valdžiai teko mokykla taisyti. 6. Daug buvo to išrodymų. 7. Vokietijos, Vokios žemės priešininkai, neprieteliai galės džiaugtis. 8. Jie dar raiškiau, ryškiau, aiškiau pabrėžė mokytojų ūpą.

N. B. Sakome „žiūrėsiu, kas iš to išeis, kas iš to *pasidarys*" (ne „seks, paseks"); taigi nereikėtų rašyti nė „žiūrėsiu, kokios to bus *pasekmės*" (= kokie to bus *padariniai*). Sakyti: „mums *prisieina* daug ko matyti" — ėmėme dabar vien rusų prisiklausę (mūsų seniai nei Prūsų lietuviai taip nesako).

XVII. 1. *Sekantis* suvažiavimas skiriamas už dviejų metų Maskvoje. 2. Suvažiavimo *siekiai* buvo aiškųs. 3. Čia labiausia apsireiškia visuomenės *siekiai*. 4. *Skaito* jį maištininku. 5. Toksai bajoras dažniausiai save lietuviu *skaito*. 6. *Skaitomi* jie, kaipo belaisviai. 7. Jo išrinkimas *skaitosi* demonstracija prieš klierikalus. 8. Mokykla, be skaitymo, rašymo, *skaitliavimo*, turi suteikti ir kitų žinių. 9. Buvo *skaitlingas* suvažiavimas. 10. Suplaukė minia netikėtai *skaitlinga*. 11. Geistina, kad publikos *kuoskaitlingiau* butų. 12. Nieko *stebėtino*, kad visi jį mato. 13. *Svarbiausių* dalykų tardytojas V. Sereda nutarė šaukti tieson 83 advokatus.

— 1. Kitas suvažiavimas skiriamas po dvejų metų Maskvoje. 2. Suvažiavimo siekimai, norai buvo aiškūs. 3. Čia labiausiai reikšdinas, išeina aikštėn visuomenės siekimai. 4. Jį laiko maištininku. 5. Toksai bajoras dažniausiai save lietuviu laiko, dažniausiai lietuviu statos. 6. Jie laikomi belaisviais, juos per belaisvius laiko, jie belaisvių vietoje yra. 7. Jo išrinkimas laikomas, jo išrinkimą laiko demonstracija klerikalams, prieš klerikalus. 8. Mokykla, be skaitymo, rašymo, sąskaitojimo, turi duoti ir kito mokslo. 9. Buvo didis, gausus suvažiavimas (plg. „ir ėjo su juo tūli mokytiniai jo ir minia *gausi*", Dkš.). 10. Suplaukė minia netikėtai gausi, didelė. 11. Norima, kad žmonių, publikos kuo daugiausia būtų. 12. Visai, nė kiek nenuostabu, kad visi jį mato. 13. Didžiųjų, svarbiųjų dalykų tárdytojas V. Sereda nutarė šaukti tieson 83 advokatus.

XIII. 1. Ją gundė išleisti giminaitę *tarnyston*. 2. Suėjo 25 metai jo *tarnystos*. 3. *Patėmijau* vieną gyvenimo dalyką. 4. Visa eilė smulkių, vos *tėmytinų* suvažiavimų. 5. Malonu butų, kad ir amerikiečiai *įsitėmytų* musų banką.

6. Jo atestate iš rusų kalbos t r e j u k ė stovėjo. 7. T u r t u o l ė plėšikė. 8. Ir šioj parodoj valstiečių dailės t v a r i n i a m s skiriama daug vietos. 9. Ten s u s i t v ė r ę s yra ir tam tikras žemės ukio komitetas.

— 1. Ją gundė išleisti, kad išleistų giminaitę tarnauti. 2. Suėjo 25-ri metai jo tarnybos, tarnavimo. 3. Pastebėjau vieną gyvenimo dalyką. 4. Visa eilė smulkių, vos tepastebimų suvažiavimų. 5. Malonu būtų, kad amerikiečiai pastebėtų (įsidėtų, dėmėn įsidėtų, įsidėmėtų), pabotų mūsų banką. 6. Jo atestate iš rusų kalbos trys (3) stovėjo. 7. Didžiaturtė, didžturtė, didžpinigė, turtininkė, lobininkė plėšikė. 8. Šioj parodoj valstiečių meno, dailės dariniams skiriama daug vietos. 9. Tenai susidaręs yra ir tam tikras žemės ūkio komitetas.

XIX. Musų u ž d u o t i s labai svarbi. 2. Mokyklos u ž s i ė m i m a s sustojo. 3. Šis įstatymas pradėjo v e i k t i neseniai; tie įstatymai jau v e i k i a. 4. Miesto duma beveik v i e n b a l s i a i nusprendė. 5. Po karštų ginčų veik v i e n b a l s i a i priimta sekanti rezoliucija. 6. Dauguma jų dar sodiečiai, ne v i e n a s ė d i n i n k a i. 7. Ir tie rusai ž i n o lietuvių kalbą. 8. Jis musų kalbos n e ž i n o j o. 9. Šis valdininkas tarnauja vienoje valstybės ž i n y b o j e.

— 1. Mūsų uždavinys labai svarbus. 2. Mokyklos darbas sustojo. 3. Šis įstatymas įvestas neseniai, nesenai; tie įstatymai jau įvesti. 4. Miesto duma beveik vienu balsu nusprendė. 5. Po karštų ginčų veik (beveik, mažne) vienu balsu priimta ši rezoliucija. 6. Dauguma jų dar sodžiais gyvena, ne vienasėdžiais. 7. Ir tie rusai moka lietuvių kalbą. 8. Jis mūsų kalbos nemokėjo. 9. Šis valdininkas tarnauja vienoje valstybės vadyboje.

XX. 1. Tautos j i e g o s. 2. Su j u o m i kalbėjosi. 3. Juos visur p a s t e b i a m e. 4. Visus t r o b ė s i u s sugriovė. 5. Musų s ą r i š i a i. 6. Seniau k o n e visi jie didžiuodavosi lenkų kalba. 7. Jiems k a l b a n t i e s atėjo ukininkas.

— 1. Tautos jėgos. 2. Su juo kalbėjosi. 3. Juos visur pastebime. 4. Visus trobesius sugriovė. 5. Mūsų sąryšiai. 6. Seniau kuo ne, kuone visi jie didžiuodavosi lenkų kalba. 7. Jiems kalbantis, besikalbant atėjo ūkininkas.

Ką gi mums sako visi šitie pastebėjimai del „Lietuvos Žinių“ kalbos?

Atsakydamas į šitą klausimą, turiu pirmiausia pažymėti, kad „Lietuvos Žinių“ kalba dabar žymiai geresnė, nekaip kad pirma buvo, kad dienraščio dabar, šiaip ar taip, ir kolbós gerumu pradėta rūpintis. Antra, ne visi dienraščio bendradarbiai, ką rašydami, vienoda rašo gramatika. Vieni rašo: „žmonės kovoja su b e d a r b e, a t i d e n g ė mokyklą, p r a d i n ė mokykla, musų u ž d u o t i s, visi v i e n b a l s i a i nusprendė“, kiti visai taisyklingai — „žmonės kovoja su n e d a r b u (ir jo padariniais), mokyklą a t i d a r ė, p r a d e d a m o j i mokykla, u ž d a v i n y s, visi v i e n u b a l s u nusprendė“. Vienų rašytojų kalboje žodis „bedarbė“ reiškia „bezrobocie“, kitų „bedarbis,—bė“ tereiškia žmogų, neturintį arba metusį darbą.

Reikėtų, man rodosi, rūpintis, kad vieno laikraščio rašytojų vienoda būtų visų kalba, kad jie vien stiliumi tesiskirtų nuo vienas kito. Taip yra rusų, taip yra ir lenkų laikraščiuose. Ir mūsų rašytojams reikėtų rimtai į savo darbą žiūrėti.

Kalbėdamas apie smulkmenas, turėčiau šit ką pažymėti. Dienraštyje tuo tarpu atsitinka kartais ir a) ne labai aiškių, nors trumpų pasakymų (plg. V, 4; VI, 1), b) pasakymų bet-kaip išreikštų, panašių į nepaprastas spaudos paklaidas (plg. IX, 1—4) ir c) tokių gana ilgų pasakymų, kurie, tarp ko kita, perdaug augštu, ne visai geru, ne visai taisyklingu stilium yra išreikšti (plg. X, 1 ir 2). Šitos rūšies „páklaidos“ prastam žmogeliui, — o šis turi pirmiausia rašytojui rūpėti, — ne visai bus suprantamos; jos nelengva ir ištaisyti. Žmogui, žinoma, sunku būtų suprasti, ką reiškia ir dienraščio vartojamas „žmogus, t a u t i n i a i (t a u t i š k a i) s u s i p r a t ę s“. Kad šitoks pasakymas tektų mums versti iš lietuvių kalbos į kitą, sunku būtų, žinoma, „savas“ tas pasakymas ir išversti.

Mano rašyba čia kiek skiriasi nuo „Lietuvos Žinių“ ir „Draugijos“ rašybos. Aš čia, kaip ir visur, skiriu rašyboje: b ū t a s, p ū s t i, t r ū k t i nuo b u t a s, p u s t i, t r u k t i; rašau „visa p i r t i s, visos p i r t y s, vienas s ū n u s, trys s ū n ū s“. Tos rašybos kitiems brukte nebruku (visi mes laukiame dar pasirodant rašybos vadovėlio), bet prašyčiau, kad man, kaip kalbininkui, apie kalbos dalykus leidžiama būtų kalbėti šiuo tarpu sava rašyba naudojantis: „Lietuvos Žinių“ rašybos neužtenka visiems kalbos galams išreikšti.

Straipsnį baigiu „Rašomosios kalbos dalykų“ žodžiais:

„Rašydamas šiuos pastebėjimus, viena tenorėjau: norėjau, kad laikraščiai ir rašytojai (rašau čia ne vienų „Lietuvos Žinių" adresu) šitais pastebėjimais, kur su jais sutinka, tolesniam laikui ir naudotųsi."

Gr. *1914 m. sausio 12 d.* *Rygiškių Jonas.*

[1914 m. „Lietuvos Žinios" NN 12, 13, 14].

Kalbos dalykai.

„Liet. Žinių" 106-ame N-ryje yra labai įdomus man straipsnis. Jam duotas vardas — „Gimtosios kalbos reikalu". B., jo autorius, pats būdamas, matyti, nekalbininkas, smarkiai bara mūsų inteligentus, dabartinę jų kartą, kad ji pati biauriausiai darkanti, naikinte naikinanti savo gimtąją kalbą, — kad ji griaute griaunanti pačią didžiąją, jau paskutinę „Lietuvos pilį". [12]

Autoriui ištikrųjų, matyti, parūpo toji „pilis". Jis norėtų, kad ir kiti mūsų inteligentai imtų ta „pilimi", kaip reikiant, rūpintis — norėtų, kad susidarytų bent tam tikras tos „pilies" saugotojų būrelis, kad mūsų kalbininkai (Rygiškių Jonas arba kitas kuris) apsiimtų vienoje kitoje vietoje papasakoti tiems „paskutinės pilies saugotojams", kaip ir kas daryti, kad taip baisiai negriūtų toji paskutinė Lietuvos „pilis"...

Savo straipsnį autorius baigia žodžiais: „Galvokime, rūpinkimės, kaip geriau savo gimtosios kalbos išmokti. Jei tikrai panorėsime ir dalyko svarbą suprasime — nebus sunku savo dabartinį apsileidimą pataisyti."

Puiki, graži mintis! Jei tuo nepasirūpisime dabar, jei patys nesusiprasime dabar pat negerai darą, tą pilį griaudami — paskui, po kiek laiko, šis didžiosios pilies griovimas labai bus sunku ir atitaisyti.

Pats aš daug esu apie šį dalyką kalbėjęs, daug kam esu, turi būt, jau ir įkyrėjęs, — taigi daug čia nė nekalbėsiu.

Šios rūšies pavojus, ar šiaip ar taip, tikrai mums artinasi. Kad lenkams rusams imtų kas rašyti laikraščiuose taip, kaip mes saviems žmonėms kad rašome, tie laikraščiai neturėtų juose — nė skaitytojų: tenai žmonės dar neatpratę nuo savos kalbos dėsnių, dar moka atskirti, kas lenkiška rusiška, kas visai jiems svetima, jie moka dar saviškai galvoti, ir laikraščio para-

šyto biauria, darkyta, neįmanoma kalba — tie žmonės nė neskaitytų.

Jei susidarytų gimtosios kalbos saugotojų būrelis, kurs rūpintųsi pirmiausia, kad pagerėtų palengvėtų mūsų laikraščių kalba, ir tų ypačiai laikraščių, kuriuos skaito mūsų jaunimas, moksleiviai, aš pirmas apsiimu, kuo galėdamas, tam būreliui padėti — paskaitomis, pamokomis, patarimais ir kuo kitu. Tik dar kartą sakau: tuo reikia, kol nevėlu, rūpintis.

Šia proga pasinaudodamas, pataisau ir kelias šių dienų laikraščių kalbos paklaidas.

„Liet. Žinios" ir kiti mūsų laikraščiai dažnai parašo:

1) Negerai *žino* (= moka) dabartinė inteligentų karta savo kalbą. 2) Mūsų vaikai mokosi *kitataučių, kitatautiškose* (= nelietuvių, ne savose) mokyklose. 3) *Neužilgo* bus ir didžioji Šiaulių *gegužinė, gegužynė* (= netrukus bus ir didžiosios Šiaulių gegužinės, plg. „išleistuvės, įkurtuvės, Sekminės, Petrinės, Joninės" — vis daugiskaita). 4) *Už kelių dienų* (= po kelių dienų) ir tardytojas pasirodė. 5) Reikėtų tas darbas *sistematiniai* (= sistematinai) dirbti, varyti. 6) *Pas mūsų tinginių pančius* nei laiko nėra mokytis (= mūsų tinginių pančiai nė laiko neturi, nė neatspėja mokytis).

Kodel nereikėtų rašyti taip, kaip čia parašyta, papasakosiu ir išdėstysiu, jei kam neaišku, tam tikrose „paskaitose" — tam žmonių būreliui, kurs ima tikrai rūpintis, kad toliaus nebebūtų taip biauriai inteligentų darkoma mūsų rašomoji kalba.

Ryg. Jonas.

[1914 m. „Lietuvos Žinios" N 111].

Kalbos dalykai.

(Laiškas mūsų laikraščių redakcijoms).

Savo straipsnyje, patekusiame į 111-tąjį N-rį, beskubėdamas rašyti, daug ką nutylėjau, daug ko nepasakiau. Tą savo paklaidą dabar atitaisau — pasakau dar vieną kitą man rūpimą dalykėlį.

Pradėsiu nuo „L. Žinių" kalbos.

„Liet. Žinių" 109-ame N-ryje radau įvairiose vietose daug ką netaisyklingai parašyta. Tenai, tarp ko kita, rašoma:

I. 1. Pas vieną *dvarponį* susirinko daug svečių. 2. *Dvarponijos* atstovai. 3. Kai-kurie *inteligenčiai* asmenįs. 4. Yra visokių *išdirbinių.* 5. Išdavė *nuomon* malūną. 6. *Pirmyneigos* mes negalime bijoties. 7. Jis laikraštyje *prirodinėjo,* kad J-kis buvo užmuštas Č-nės bute. 8. Su jo *prirodinėjimais* sutiko ir vyriausybės atstovas. 9. L-čių *sandarbininkų* ir redaktorių bylos. 10. Prašome mūsų *sandarbininkų* atsiųsti į redakciją savo adresus. 11. Jų *sauvalei* kelio neužkirs. 12. Visų vienodi *siekiai.* 13. Jis *skaitėsi* lietuviu. 14. Valdininkai *sunaudos* tuos pinigus, kaip norės. 15. *Šaritkų* bažnyčia. 16. Valstiečiai *užganėdinti*... senąja aptieka daug kas *neužganėdintas.* 17. Regėjo *neužsiganėdinimą.* 18. Mergaitės sakosi nė rašybos *nežinančios.*

Daug geriaus tiktų rašyti:

1. Pas vieną *dvarininką* susirinko daug svečių. 2. *Dvarininkų* atstovai. 3. Kai-kurie *inteligentai, inteligentiškiai* (plg. „vyrai ir vyriškiai, moters ir moteriškės"). 4. Yra visokių *dirbinių* (plg. „siuvinių, mezginių"). 5. *Išnúomojo* malūną. 6. *Pažangos,* progreso mes negalime (neturime) bijoti. 7. Jis laikraštyje *rodė, rodinėjo* (доказывалъ, старался доказать), kad J-kis buvęs nužudytas, nudėtas... Č-nės bute. 8. Su jo *išrodymais, išrodinėjimais* sutiko ir vyriausybės atstovas („jis *išrodė, parodė* = онъ доказалъ...). 9. L-čių *bendradarbių* ir redaktorių bylos. 10. Prašome mūsų *bendradarbius (bendradarbių)* atsiųsti... 11. Jų *savivalybei, išdykavimui*... kelio neužkirs, neužstos. 12. Visų vienodi *siekimai,* vienodas *tikslas.* 13. Jis *laikė save, buvo laikomas* lietuviu. 14. Valdininkai suvartos tuos pinigus kaip tinkami, kaip norės („ką *naudojau, sunaudojau"* = *wyzyskiwałem,* wyzyskałem kogo; „mūsų *naudotojai"* = nasi wyzyskiwacze). 15. *Šaričių* bažnyčia. 16. Valstiečiai *patenkinti*... senąja aptieka daug kas *nepatenkinti, nepatenkintas.* 17. Regėjo *nesitenkinimą, nepasitenkinimą (nesitenkinant, nepasitenkinus*...). 18. Mergaitės sakosi nė rašybos *nemokančios.*

II. 19. Jų tarpe *kįlo visokie sumanymai.* 20. Prisiminkime tą programą, *kurią buvo paskelbta* anų metų *ministeriais liberalais.* 21. Svarba *tame, kad gyventi* visa savo esybe. 22. *Kaltina* jį malūnininkas *pajėmime* iš jo 5 rublių. 23. Areštuota 107 metų senutė, *intariama valkiojimos* ir *elgetavime.*

— 1. 19. Jų tarpe *kilo visokių sumanymų.* 20. Prisiminkime tą programą, *kuri* anais metais buvo *ministerių liberalų* paskelb-

ta, apskelbta (kurią skelbė ano meto ministeriai liberalai). 21. Svarbu *gyventi,* svarbu yra visa savo esybe *gyventi.* 22. *Kaltina* jį *malūnininkas paėmus, kad paėmęs* iš jo 5 rublius. 23. Areštuota, suimta 107 metų senutė, kuri *kaltinama, kad be reikalo valkiojantisi ir duoneliaujanti, elgetaujanti.*

III. 24. Tuos paskyrimus ministeris *patvirtino į 24 valandas.* 25. Jokių reformų *į tą trumpą laikotarpį* Sv.-Mirskis *neįvykino.* 26. Buvo *išventimas į vyskupus.* 27. *Iš tų atsakymų nesidžiaugė.* 28. *Už-sykio daug* raštų gavo. 28-a. *Perspausta* iš „Liet. Ūk-ko".

— 24. T. p. m-ris patvirtino 24 *valandomis, viena diena, ta pačia diena.* 25. Jokių, kokių, nė kokių reformų *tuo trumpu (trumpuoju) tarpu (laiku)* Sv.-Mirskis neįvykino, neįvykdė, nepadarė. 26. Buvo *vyskupo išventimas,* jo *išventimas vyskupu.* 27. *Tais atsakymais* nesidžiaugė. 28. *Sykiu (kartu), vienu sykiu (vienu kartu)* daug raštų gavo. 28-a. *Atspauzdinta* iš „Liet. Ūk-ko".

IV. 29. Reikalaukite stotyse „L. Žinių", *kad* tokiu būdu *inpratinti* laikraščių agentus prie laikraščių pardavinėjimo viešose vietose. 30. Buvo daug įvairių suvažiavimų, *kad formuluoti* pamatinius politikos reikalavimus. 31. Prasidėjo vartojimas biauriai *koliojančių žodžių.*

— 29. Reikalaukite stotyse „Liet. Žinių" — pratinkite laikraščių agentus pardavinėti, laikyti mūsų dienraštį viešose vietose; reikalaukite stotyse „Liet. Žinių", kad tuo būdu laikraščių agentai pratintųs, įprastų pardavinėti, laikyti m. d. v. vietose; reikalaukite stotyse „L. Žinių", pratindami tuo būdu... 30. Buvo daug įvairių suvažiavimų pagrindiniams politikos reikalavimams formuluoti (skiriamų p. p. r-ams f-ti). 31. Prasidėjo biaurių (negražių, keikiamų, plūstamų, lojamų) žodžių vartojimas; ėmė vartoti biaurius (negražius, k-mus, p-mus, l-us) žodžius.

V. Dienraštyje yra sakinių, kurių nemokėčiau nė pataisyti, — taip neaiškus man jų turinys. Iš tos rūšies sakinių čia tris tepažymėsiu.

32. Šiuo tikslu dumon kreipėsi (Kaune) *vokiečių gimnazistų draugija(?).*

33. Kaliniai, sunkiai dirbdami ir naudodamiesi 5% nuo uždarbio jiems valdžios *paskirtųjų* (?), išeidami iš katorgos, gaudavo seniau iki 100 rublių.

34. Kai-kurie *inteligenčiai* asmenįs, nors ir lenkai, bet patarė žinių rinkikams nesirašyti jų *tautiškume*(?).

Argi Kaune yra „vokiečių gimnazistų draugija“, kuri savo reikalais ir į miesto dumą kreipiasi? Antrojo sakinio ar nepagydytų bent kiek pasakymas pabrauktojo žodžio vietoje — „paskirto“? Trečiojo sakinio vietoje, kad jis būtų suprantamesnis, norėčiau, spėte spėdamas, šiaip pasakyti: „Kai-kurie inteligentai... patarė žinių rinkikams (rinkėjams) nerašyti *lenkais*“, tik... bijau, kad tuo „pataisymu“ visos sakinio prasmės neiškraipyčiau.

Keldamas aikštėn šituos taisytinuosius laikraščių kalbos pavyzdžius, norėčiau šiuo tarpu, kad laikraščių redakcijos ir savų duotų del jų pastebėjimų.

Man pačiam del jų šios telenda į galvą mintys.

1) Ūkininkas, jei ilgai neduoda jam ūkis gerų vaisių, yra pats kaltas. Skųstis kitais žmonėmis, savo darbininkais, ant jų visa bėda teversti — toks ūkininkas, man rodosi, neturi teisės. Kad jo ūkio apyvoka yra, vienu kitu atžvilgiu, vis netikusi ir gerų savo darbo vaisių ūkininkas vis nesulaukia, — jisai vienas tėra kaltas! Jei to ūkininko darbininkai padėjėjai yra vis netikę, jei ūkio darbo dirbti jie kaip reikiant vis nemoka, tad ir čia — kaltas pats ūkininkas tėra: jis kaltas nepasirūpinęs laiku gerų darbininkų padėjėjų susirasti, kaltas yra nepadaręs visa, kas jo ūkio gerovei reikalinga, ir nemokėjęs tos gerovės rasti. Kaltinti vis „aplinkybės“ yra, man rodosi, tiesiok, nepadoru!

Jei kurio laikraščio kalba yra vis „nežmoniška“, netaisyklinga, jei kiekvienas jo bendradarbis rašo kaip tinkamas, jei tie bendradarbiai neišeina nė kalbos vadovėlių kaip reikiant, — tad pati to laikraščio redakcija tėra kalta. Skųstis čia bendradarbių nerangumu ar apsileidimu, skųstis neturėjus gerų kalbos mokytojų ir pačiai prieš kažin-ką „teisintis“ — man rodosi, nepriderėtų.

Laikraštis turi *pats* pasirūpinti, kad jo kalba būtų — lengva, įmanoma, žmoniška, taisyklinga. Laukti, kad tuo imtų rūpintis pačios rusų mokyklos, rimtam žmogui nepriderėtų.

2) Iš kur mokės bendradarbiai žmoniškai rašyti laikraščiui, jei laikraštis savo kalba, visu savo darbo sutvarkymu pavyzdžio jiems gero neduoda?

Redakcija, kuri susitvarkys savo kalbą, turės, man rodosi, pati iš to naudos: netruks ir jos bendradarbiai sekti savo laikraščiu, ims rašyti jam, nusižiūrėję į paties laikraščio kalbą, daug taisyklingiaus, ir laikraščio redakcija nebeturės tiek daug darbo su visais tais žaliaisiais straipsniais ir straipsneliais, kurie siunčiami dabar į laikraščius, — nes tų straipsnių kalba bus jau vienodesnė, gražesnė, taisyklingesnė, nebereikalaus tiek daug „dailinimo" iš pačios redakcijos. Geras pavyzdys, kurį nuolat prieš akis matome, daug, ar šiaip ar taip, padaro.

3) Kitados, eidami mokslus, mokėmės, tarp ko kita, ir rusų kalbos. Jos daugiausia išmokome beskaitydami rusų klasikus — rašytojų darbus, parašytus gražia, lengva, įmanoma kalba. Ko gi begalės išmokti, gimtosios kalbos atžvilgiu, mūsų inteligentai ir visa jaunuomenė, kuri, skaitydama dabar mūsų laikraščius, iš jų ir kalbos mokslą eina? Jų, tų inteligentų ir jaunuomenės, kalba, jei ilgai taip patvers, turės nuo mūsų laikraščių — visai sužargonėti!

4) Vienas kitas (B., Nefilologas, Perkūnėlis...) jau pradeda skųstis, kad mūsų inteligentai baisiai darką šnekėdami ir rašydami savo kalbą. [12]

Ar negalėtų pàčios mūsų laikraščių redakcijos imti tikrai naudotis savo ir skaitytojų reikalui Žemaitės raštais, „Rašomosios kalbos dalykais", „Lietuvių kalbos sintakse" ir kitais tos rūšies darbais, lengvindamos tuo būdu kelią bent tiems inteligentams, kurie savo kalbos norėtų, ir savo laikraščius beskaitydami, pramokti?

5) Mūsų laikraščiai, nesinaudodami skaitytojų reikalui kalbos nurodymais, sunkina darbą ir lietuvių kalbos mokytojams, kuriems tenka dirbti su mokiniais, skaitančiais tuos mūsų laikraščius. Kalba, kurią jie mato laikraščiuose, taip įstringa palengvėle jiems į galvą, jog mokytojas dažnai prieš tat nieko padaryti negali. Be galo skurdu mokytojui aiškinti savo mokiniams, kad iš savo laikraščių jie kalbai tuo tarpu nieko tikrai gera neras, arba kad mūsų laikraščių kalba veikiaus pagadįs jiems jų pačių kalbą, nekaip jos išmokys. Dar skurdžiaus esti mokytojui, kurs savo mokiniams, nemokėdamas meluoti, turi aiškinti, kad mūsų šių dienų kalba geryn dabar neina, kad mūsų laikraščiai kalbos vadovėliais patys, ar šiaip ar taip, skaitytojų reikalui nesinaudoja, kad mūsų dienraščiuose rašo kiekvie-

nas dažnai kaip tinkamas, kad mūsų dienraščiams kalba nerūpi...

Kartais del tos laikraščių kalbos uoliam mokytojui tenka su mokiniais ir labai nemaloniai susikirsti (žr. „Viltis", 1912 m., N 124, str. „Kas čia kaltas"?).

Mūsų laikraščiams, kiek matyti iš jų straipsnių, rūpi, kad mokyklose ir lietuvių kalbos būtų mokoma. Taigi ar negalėtų laikraščiai bent kiek lengvinti ir savos kalbos mokytojų darbą? Kitų tautų laikraščiai savos kalbos mokytojams darbo — nesunkina.

Labai malonėčiau, kad mūsų laikraščiai, kuriems rūpi tautos kalba ir garbė, bent keliais sakiniais atsilieptų į šituos mano pastebėjimus.

Dar geriaus būtų, kad laikraščiai, reikšdami del šitų pastebėjimų savo nuomonę, atsilieptų ir del tų minčių, kurios išreikštos mano ir P. Vaidilos straipsniuose — „Kas čia kaltas"? ir „Del rašto paminklo" (žr. „Viltis", 1912 m., N 124 ir 1914 m., N 87). [13]

Rygiškių Jonas.

[1914 m. „Lietuvos Žinios" N 120].

Mūsų kalbininkai.

(Pro domo sua).

„Liet. Žinių" 118-ame numeryje yra „Kalbos dalykų" straipsnelis, kuriuo pasakoma, kaip žiūrįs į mūsų rašomosios kalbos dalykus — rašytojas Vydūnas.

Vydūnas sakąs, kad be reikalo mes norį tuojau, nieko nelaukdami, „tobūlos raštų kalbos ir rašybos", kad be reikalo mes norį iš karto pasiekti visa, kas šimtais metų tėra kitų tautų padaroma, kad visoki mėginimai ir ieškojimai esą kaip-tik naudingi kalbos gyvybei ir augimui, kad reikią tik „visu noru žiūrėti vis daugiau prieiti aiškių ir trumpų išraiškų ir nepasileisti rašant ir kalbant", kad greitas kalbos nusistojimas esąs jos sustingimas...

Šitos Vydūno mintys bus pasakytos mūsų kalbininkų adresu.

Vydūnas bus čia pasakęs, ar šiaip ar taip, daug tiesos.

Rašomoji kalba augdama pati teturi savaime tobulėti. Augant rašomajai kalbai, kalbininkų darbas tėra kelti aikštėn žmo-

nių kalbos dėsniai ir saugoti, kad mūsų rašytojai, ypačiai laikraštininkai, — ir jų esama visokių, — patys neimtų kartais griauti tų kalbos dėsnių... Kad rašytojas, nesutikdamas su kalbininku, mėgina vieną kitą dalyką saviškai pasakyti, kad jis, nesitenkindamas kalbininko patarimais, rūpinas pats vis gražiaus, aiškiaus, tiksliaus savo mintis reikšti, kad tuo besirūpindamas jis nesutinka ir su vienu kitu kalbininko pastebėjimu, — tuo džiaugtis tereikia: rašomoji kalba yra pačios tautos ir mokančių jos kalbą rašytojų, ne kalbininkų produktas.

Bet jei savo žodžiais Vydūnas norėjo tik pabarti karštagalvius kalbininkus, tik paglostyti ir padrąsinti griaunančius dabar mūsų kalbą rašytojus, tad jis — didžiai klysta. Mūsų kalbininkai skundžias tik tada, kai mūsų rašytojai ima biauriai savo tautos kalbą darkyti, kai mūsų laikraščių redakcijos ima leisti savo bendradarbiams, mokantiems ir nemokantiems lietuviškai, rašyti kaip tinkamiems, kai mūsų laikraščiai ima patys savo rašiniais griauti tautos kalbą...

Mūsų kalbininkai ir kalbos mokytojai dažnai randa laikraščiuose juk ir šiaip parašyta:

„Jie dabar varduves apvaikščioja, atvirlaiškius apturi, apšvietimą platina, esti Prūsijoje, pasikalba ir su dvasiškija, paeinančia iš Žemaitijos, skaito perspaustus iš kitų laikraščių straipsnelius, sandarbininkauja patys laikraščiuose, kur turi visokius siekius, gauna virš šimto rublių į mėnesį ir dirba daugiau paprasto darbininko (=daugiaus, nekaip p. dr-ninkas...), kur turtuolius, piniguočius, žemvaldžius bara, ir knygas rašo, kad kitus pamokyti, kur ir knygeles rašo, mūsų vaikais skaitomas, kur rašo, kad išdegusios visos gatvės, žydais apgyventos, kad visi tie žydeliai, gaisrui naktį kilus, vienuose marškiniuose paskui išbėgę...“

Ir taip yra rašoma, reikia žinoti, labai atkakliai. Ir kaip gi nesikarščiuos čia kalbininkai, matydami tokį pavojų iš laikraščių pusės rašomajai kalbai?!

Kalbininkų buvo nekartą nurodyta, kad toks ir tolygus rašymas eina prieš visus mūsų kalbos dėsnius. Laikraščiai tuos kalbininkų nurodymus, kiek esu pastebėjęs, visada mielai spauzdina, lyg sutikdami su jais, bet daugumas rašytojų tų nurodymų,

matyti, nė neskaito ir rašo — vėl kaip rašę, vėl kiekvienas saviškai, ir taip pagaliaus, kaip mano čia parodyta...

Jei šitas visokių kalbos pastebėjimų niekinimas, — kitaip aš to rašytojų darbo pavadinti nemoku, — yra tas „mėginimas ir ieškojimas", kurs „kaip-tik yra naudingas kalbos gyvybei ir augimui", — tad šių dienų kalbininkams darbo rašomojoje kalboje negali, žinoma, nė būti.

Man betgi rodosi, kad čia bus kas kitas kaltas, tik ne kalbininkai, kurie taip kvaršina dabar kai-kuriems laikraščiams galvas.

Ryg. Jonas.

[1914 m. „Lietuvos Žinios" N 126].

1915

Kalbos dalykų vietoje.

(Iš vieno kalbos vadovėlio).

Kalba yra žmogaus gyvybės atspindulys.

Kalboje tauta pasisako kas esanti, ko verta. Tautos kalboje yra išdėta visa jos prigimtis — istorija, būdo ypatybės, siela, dvasia.

Tautos dainų kalba — neišsakoma galybė. Ji žmogaus širdį veria, gaivina, žmogų in aukštybes kelia, ir klausomės jos — nemurmėdami, grožėdamies.

Kalba yra žmonių minties pádaras, bet ji yra ir padárgas inrankis žmogaus mintims reikšti.

Kalba yra visų didysis tautos, jos pačios pasistatytasis, paminklas.

Patys mes, būdami tautos vaikai, savo motynos paminklo negriaukime! Tvorele jį aptverkime ir tiems, kur žemę knisa, jo biaurinti neleiskime.

Tausókime jį — gerbkime, branginkime, puoškime, vainikuokime! Ir visa tat darykime ne tiek žodžiais, kiek darbu savu.

To juk ir Dievas — ketvirtuoju savo įsakymu — iš mūsų reikalauja!

Kalba skiria žmogų nuo gyvulio. Branginkime, didinkime tą skirtumą.

Kalba, būdama tautos padaras, yra ir didžių didžiausias pasaulio padaras. Tauta savo protą, gyvybę ir sielą yra in tą padarą sudėjusi, jame išdeda tauta, pati tuo nesirūpindama, ir visą savo išmintį.

Tautos kalba yra ne vienų jos žodžių, gražių ir negražių, rinkinys — ne pats jos žodynas. Tautos kalba yra ir visa, kas atskiriesiems jos žodžiams gyvybės ir galingumo duoda.

Žmogaus kūnas yra ne vienų jo kaulų ir raumenų kupstelis. Žmogaus kūnas yra ir visa, kas atskiriesiems jo nariams — gyvybės, sveikatos ir mokėjimo dirbti priduoda.

Kad senovės graikai rymiečiai vienus savo ginklo ir rankų darbus tebūtų mums palikę atminimui, neišlaikę šių dienų kartoms savo kalbós paminklų sveikų, šiandien ir apie tų jų darbų didybę — máža, labai máža težinotume.

Kad mūsų tautos nebūtų dainų dainelių, pasakų, mįslių patarlių, priežodžių surašytų, tuokart tenebūtų mūsų kalbos vadovėlio — šių dienų studentui, mokytojui, kunigui ir rašytojui.

Mišinys, nei šis nei tas, ir šis ir tas kalboje — netvarka, silpnybė, tamsybės galvoje.

Netvarka, silpnybė, tamsybės galvoje — mišinys, nei šis nei tas, ir šis ir tas kalboje.

Norint savos kalbos išmokti ir eiti paskui — su savo plunksna — in žmones, reikia mokėti pirmiausia žmonių dainos, pasakos, priežodžiai suprasti ir jų kalbós turtais brangenybėmis stebėties.

Šitam tikslui reikia skaityti dažnai ir didžiųjų rašytojų, rašytojų dailininkų darbai, tie jų darbai, kuriuose yra iškilusios tikrosios, didžiosios žmonių kalbós ypatybės.

R. J.

[1915 m. „Vairas“ N 9, pusl. 135—136].

Kas čia kaltas?

(Iš nepratusio lietuvių kalbos mokytojo pastebėjimų).

Nuo šių metų ir man teko vienoje vidurinėje mokykloje tapti lietuvių kalbos mokytoju.

Žinojau, kad vienas kitas mokytojas, pradėdamas ko mokyti, pirmiausia „kalbą“ savo mokiniams kalba: išrodo jiems mokomojo dalyko reikalingumą, pasako, kaip ir iš ko to reikalingojo dalyko mokytis, tam dalykui — savo „credo“ pasisako.

Taip padaryti ir aš turėjau noro, eidamas pirmą kartą į savo mokyklą (pernai lietuvių kalbos mokslo joje nebuvo).

Mokiniams (aukštųjų klasių) pirmiausia pabrėžiau, kad mums, kaip ir kitiems žmonėms, būtinai reikia mokėti savo tėvų kalba, kad jos nemokėdami negalime nė savo žmonėms tikrai naudingi būti, kad to mokėjimo — tokio t ė v ų k a l b o s b r a n g i n i m o ir g e r b i m o, — pagaliaus ir Dievas (ketvirtuoju įsakymu) iš mūsų reikalauja... Paskiau, jog mums, čia susirinkusiems, daugiausia rūpės taip išmokti savos kalbos, idant savo mintis, ką kalbėdami ar rašydami, reikštume taip, kad mus lengvai suprastų mūsų žmonės ir kad mūsų kalba, ką kalbant ar rašant, eitų visada žmonių kalbos taisyklėmis. Mums reikės, aiškinau, išmokti tokios r a š o m o s i o s savo kalbos, kuri sutinka su ž m o n i ų kalbos taisyklėmis: rašytojui, kad nori žmonių visai suprantamas ir mielai skaitomas, reikia tų pačių žmonių kalbos taisyklės mokėti, reikia ta žmonių kalba ištirti, išnagrinėti. Taigi mokysimės, sakiau, pirmiausia savo ž m o n i ų k a l b o s. Bet norint jos kaip reikiant išmokti, reikės, sakiau, skaityti tie mūsų rašytiniai darbai ir darbeliai, kurių kalba itin graži, gryna, aiški, suprantama; reikės skaityti geresniųjų rašytojų darbai, nagrinėti jų kalba; reikės, sakiau, ir tam tikrais „kalbos vadovėliais" naudotis.

Aukštųjų klasių mokiniams, kalbėdamas apie tuos kalbos vadovėlius, nurodžiau, kad mums reikėsią, tarp ko kita, naudotis ir tais mūsų kalbos patyrimais, kurie pastebėti ir išdėstyti K. Būgos „Kalbos dalykuose", Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos sintaksėje", Liet. M. Draugijos „Rašomosios kalbos dalykuose"... Aiškinau, kad mūsų rašomosios kalbos reikalas — sudarymas jai (iš žmonių kalbos) taisyklių — šiuo tarpu rūpįs daugiausia vadinamiesiems kalbininkams, kad tie mūsų kalbininkai minėtuose vadovėliuose kelią tas taisykles, kiek įmanydami, aikštėn ir kad mums reikią todel tų kalbininkų nurodymais, šiaip ar taip, naudotis. Sakiau, žinoma, ir tai, kad del vieno kito atskirojo kalbos mažmožio, ne visiems vienodai įmanomo ar įtikimo, galį būti ir esą šiuo tarpu įvairių galvojimų... Ką-ne-ką, šitiems savo pabrėžimams išklostyti, aiškinau ir tam tikrais kalbos pavyzdžiais.

Pats aš, pradėdamas šiuo tarpu mókyti kalbos, turėjau, kaip matysite, labai máža praktikos. Todel mokiau pradžioje vien

Jablonskio kelionė į Palangą: išvažiuoja iš Klaipėdos stoties automobiliu (kartu sėdi Jablonskienė ir M. Mašiotienė).

taip, kaip liepė man mano šaltas, neprityręs protas ir karštas noras tikrai pramokyti savo mokinius tėvų kalbos.

Su mokiniais per pamokas (aukštajame skyriuje) skaičiau pradžioje pasakų (ir dainų) rinkinėlį, „Skaitymo knygas" ir „Visuomenės įnamius". Skaitydamas aiškinau, kas buvo mokiniams neaišku, tarp ko kita — ir kuriuos-ne-kuriuos mūsų sintaksės dėsnius.

Netrukus, beskaitydami „Visuomenės įnamius" (Panevėžio mokinių vertimą) mokiniai panoro ir patys imti šį tą versti su manimi iš rusų kalbos. Pagalvojęs, apsirinkęs lengvą, gražų darbelį, tariau sau — mokiniai verzdami mokysis lietuviškai reikšti rusų rašytojo mintis, mokysis versti savais žodžiais ir pasakymais svetimąjį tekstą — taip, kaip to reikalauja jų kalbos taisyklės. Sutikau.

Taisydamas mokinių vertimus, naudojausi, žinoma, ir tais pastebėjimais, kurie išdėstyti aukščiaus minėtuose Būgos ir Rygiškių Jono vadovėliuose.

Paskui, po kiek laiko, pastebėjau, kad tie vertimai šiuo tarpu nieko gera man nelemia: savo tų vertimų taisymu nieku būdu negalėjau įtikti mokiniams, jie, juo toliaus, juo dažniaus išrazdavo, kad man „niekaip negalima" esą įtikti, kad man, ar šiaip vertus ar taip, vis būsią išversta „nelietuviškai"... Jie pyko, pūtėsi, šiaušėsi.

Po kelių pamokų, kiek vėliaus, pasirodė, kad mano mokinių skaitoma ir įvairūs šių dienų raštai, ne tiktai minėtieji kalbos vadovėliai, kad jų skaitoma ir... visoki laikraščiai.

Vieną dieną ėmė ir prinešė man, kaip susitarę, visokių ištraukų, iš tų savo skaitomųjų laikraščių išrašę. Tuojau negalėjau nė sumesti, ko jie tomis ištraukomis iš manęs nori.

Štai žiupsnelis tų ištraukų:

1. Ir tenai kilo dabar visoki ginčai dėl šitos bylos. 2. Buvo atvažiavęs ir tardytojas tam nusižudymui ištirti. 3. Nusipirko lentų apmušti sienas. 4. Nuėjo gultų, duoti atilsį savo privargintam kūnui. 5. Visi iš jo iškalbingumo stebėjosi. 6. Iš jų priežasties bus mums, žiūrėk, dar įvairių priekaištų. 7. Kas link tautybės, tai jie visi esą lenkai. 8. Dabar ir pas Vabalninkiečius yra „Blaivybės" skyrius. 9. Lietuvių dailė ir pas lenkus branginama.

10. Pas jį nė sąžinės nebuvo. 11. Sulig jų nuomonės, „Lietuvos“ čionai, įvedus Lenkams Kristaus mokslą, — nebėr. 12. Ir ėmė peštis, bartis už tas B-tos laižybas. 13. Ir tie kunigai, ką „Aušros“ nė akyse nebuvo matę, pradėjo į mūsų darbą šnairomis žiūrėti. 14. Jis, kad nepasirodyt kvailu, ims dabar kitaip elgties. 15. Jie, kad veikiaus atlikti tą darbą, nė pinigų nesigailėsią. 16. Ir aš tenkinau skatiką, kad pinigų susidėti. 17. Jų buvo daugiau šimto tenai; svėrė ne mažiau pūdo. 18. Kur nepažiūrėsi, visur pilna jo gudrybių. 19. Apie ką jis nekalba, visa gyviausiai nupasakoja. 20. Visi jie, lietuviai ir kitataučiai, vieną teturėsią atstovą. 21. Mūsų atstovui visaip prisieina darbuoties. 22. Jis ir tau prielankus. 23. Čia buvo jų savastis. 24. Jo siekis, dėja, buvo kitoks. 25. Ir mus jie skaito lenkais. 26. Šiuo kartu skaitlingas buvo susirinkimas. 27. Vakar tūlas vaikas, pribėgęs, kai duos man į šoną! 28. Ir čia jie keta uždėti tos draugijos skyrių, mokyklą. 29. „Varpiečių“ būrelis tebėr tvirtas, kaip buvęs. 30. Jį visi vienbalsiai rinko; jie visai bešaliai tenai kalbėjo. 31. Ir Lietuvos žemlapį turėjo. 32. Žemvaldžiai išsirinko visą dešimtį įgaliotinių. 33. Kunigai, nerazdami Kudirkoje savo siaurai luominiems siekiams prielankumo, neatsižvelgia į jo milžiniškus nuopelnus tautos dvasios kėlime padėtus...

Pakišdami man šituos ir dar kiek kitų „rašomosios“ kalbos pavyzdžių, mokiniai lyg šypsojos į mane žiūrėdami, lyg mane, savo mokytoją, kritikavo, lyg pasiteisinant manęs laukė. Tūlas lyg norėjo tiesiok pasakyti: „Matai pats, jog niekam tų tavo teikiamųjų Rygiškių Jono dėsnių nereikia! Kam gi mums kvaršini jais galvą, taisydamas mūsų vertimus?!“

Keli mokiniai, kur rodėsi palankesni, sukalbamesni, atkišę vienas vieną, kitas kitą vadovėlį, rodė, kad reikią, turi būt, sekant kalbininkų patarimais, kitaip rašyti, kad čia patys rašytojai būsią parašę kitoniškai, taisyklingai, tik Vilniaus, Kauno, Seinų spaustuvės esančios, matyti, netikusios, nemokančios kaip reikiant mūsų rankos raštų išspauzdinti... Vienas mokinys matė čia tiesiok „lenkų darbą“!

Visas tas atsitikimas išvarė mane iš vagos.

Turėjau, žinoma, dabar, bent jaučiausi turįs ir savo „verbum magistri“ būtinai pasakyti — pasiteisinti, visa griežtai išaiškinti.

Sakiau, kad čia ne spaustuvės esančios, turi būt, kaltos, kad čia kalti būsią patys straipsniarašiai, kad pačios redakcijos, jei tie pavyzdžiai ne vieno laikraščio, ar patingėjusios, matyti, ar tiktai nesuskubusios ištaisyti atsiųstų joms spauzdinti straipsnių; sakiau, kad ne visi, kurie leidžia rašo laikraščius, moką tuo tarpu kaip reikiant rašyti. Mes, sakiau, iš savo laikraščių dar negalime pasimokyti savos kalbos... Mes laikraščių kalbos pavyzdžiais negalime savo reikalui, kalbos mokslui nė naudotis.

Taip „pasiteisinęs“, stengiausi varyti savo pamoką, kiek begalėdamas, toliaus.

Po valandėlės suskambino, susiėmiau laikraščių ištraukas ir atsisveikinęs dūlinau, it musią riįęs, namólei...

Po trijų dienų, ateidamas į klasę, į tą patį skyrių, atsinešiau ir minėtuosius kalbos pavyzdžius. Lyg baigdamas nelaimingąjį incidentą, pasakiau, kad tos mintys, kurios susakytos jų pakištuose man pavyzdžiuose, reikią, einant žmonių kalbos nurodymais, šiaip maž-daug pasakyti:

1. Ir tenai kilo dabar v i s o k i ų g i n č ų del šitos bylos. 2. Buvo atvažiavęs ir tardytojas t o n u s i ž u d y m o ištirti. 3. Nusipirko lentų s i e n o m s a p m u š t i . 4. Nuėjo g u l t ų, a t i l s i o d u o t ų (nuėjo g u l t i, atilsio d u o t i) savo privargintam kūnui. 5. Visi jo i š k a l b i n g u m u stebėjosi. 6. D e l j ų (d e l j ų p r i e ž a s t i e s) bus mums, žiūrėk, dar įvairių priekaištų. 7. T a u t y b ė s — jie visi (k a i t a u t y b ė s, tai jie visi; d e l t a u t y b ė s — jie visi) esą lenkai (plg. „gerumo, del gerumo jie visi geri; kai Petras, tai šis nieko neišmano...“). 8. Dabar ir V a b a l n i n k i e č i a i (V a b a l n y k i e č i a i) t u r i „Blaivybės“ skyrių. 9. Lietuvių dailė ir L e n k u o s e (lenkuose, lenkų tarpe, lenkų) branginama. 10. Jis nė s ą ž i n ė s n e t u r ė j o. 11. J ų n u o m o n e (galva, supratimu), Lietuvos čionai... nebėr. 12. Ir ėmė peštis, bartis d e l tų B-tos lažybų, derybų. 13. Ir tie kunigai, k u r „Aušros“ nė akyse nebuvo matę, pradėjo į mūsų darbą šnairomis žiūrėti. 14. Jis, k a d n e p a s i r o d y t ų k v a i l a s (kad neimtų kiti jo kvailiu laikyti, nenorėdamas pasirodyti kvailas), ims dabar kitaip elgtis.

13*

15. Jie, tam darbui veikiaus atlikti (kad tą darbą veikiaus atliktų), nė pinigų nesigailėsią. 16. Ir aš tenkinau skatiką, kad pinigų susidėčiau (susidėčia). 17. Jų buvo daugiau kaip šimtas, per šimtą... tenai; svėrė ne mažiau kaip pūdą. 18. Kur tik pažiūrėsi, visur pilna jo gudrybių. 19. Ką jis kalba, ką tik sako (kalba), visa gyviausiai nupasakoja. 20. Visi jie, lietuviai ir nelietuviai, vieną teturėsią atstovą. 21. Mūsų atstovui visaip tenka (atsitinka, reikia), mūsų atstovas visaip gauna darbuotis. 22. Jis ir tau palankus, įtaikus. 23. Čia buvo jų nuosavybė, turtas. 24. Jo tikslas, deja, buvo kitoks. 25. Ir mus jie lenkais laiko. 26. Šiuo kartu didelis (didis), gausingas, gausus, apstingas... buvo susirinkimas. 27. Vakar vienas (koks, kaži-koks) vaikas, pribėgęs, kai duos man į šoną! 28. Ir čia jie keta įsteigti, įkurti tos draugijos skyrių, mokyklą. 29. „Varpininkų“ būrelis tebėr tvirtas, kaip buvęs. 30. Jį visi vienu balsu rinko; jie visai bešališkai tenai kalbėjo. 31. Ir Lietuvos žemėlapį turėjo. 32. Žemininkai, dvarininkai (savižemiai, savažemiai, ūkininkai) išsirinko visą dešimtį įgaliotinių...

33-ojo sakinio nė netaisiau.

Tiesą sakant, ir dabar nesuprantu, kam mokiniai tą „siaurai luominį, kunigininį“, taip sunkiai surazgytą sumazgytą sakinį — man kišo. Del jo pasakiau tik, kad amž. atm. Kudirka yra — mano mokslo draugas, kad toks biaurus sakinys — su ta brangia man ir mano tautiečiams pavarde — tiesiok sunku čia man nárplioti... pats Kudirka gražiai ir lengvai rašė, jam tikrai rūpėjo kalbos žmoniškumas...

Savo pataisymus mokiniams ir vėl aiškinau tam tikrais, man žinomais, žmonių kalbos pavyzdžiais ir tais nurodymais, kurių taip daug yra dabar įvairiuose „Kalbos dalykuose“.

Šiuo kartu savo taisymais mokinių visai neįtikinau, juos tik dar labiau suerzinau. Pasirodė jie man dabar visai nesukalbami, lyg pasiryžę — kovote su manimi kovoti. Jų kurie-ne-kurie ėmė pagaliaus čia-pat tvirtinti, kad mano kalbos taisyklės esančios, turi būt... iš oro pagautos, kad jomis niekas, tikrai sakant, nesinaudojąs, bent nesinaudoją tomis taisyklėmis jų skaitomųjų laikraščių rašytojai. Kam čia reikią, girdi, jiems mokytis tų

„kalbos dėsnių“, kurie nerūpį nė patiems žmonių rašytojams? Gramatikoms ir šiaipjau kalbos vadovėliams gana esą ir tokių kalbos dėsnių, kurie iš rašomosios kalbos tėra sugaudomi. Taip rašą savo gramatikas rusai (Smirnovskis, Kirpičnikovas), lenkai, taip reikią ir mūsų kalbininkams rašyti savo vadovėliai... Mūsų kalbininkai patys einą — prieš savo tautos rašytojus ir prieš tą visų didįjį dėsnį, kurį žmonės „sveiku protu“ vadina...

Aiškinau, kad tarp laikraštininkų ir rašytojų kalbos, bent mūsų raštijoje, yra daug skirtumo... kad kai-kurie mūsų laikraštininkai esą patys didžiausiai nutolę nuo žmonių kalbos, nuo jos taisyklių, kad jie perdaug aklai seką rusų ir lenkų laikraščių kalbos dėsniais ir todel mokytis iš jų kalbos mums nereikią... Sakiau, kad mūsų laikraščių kalbos dėsniai esą tiesiok nesuvaikomi, kad mūsų laikraštininkai perdaug įvairiai rašą...

Šitas aiškinimas irgi nekiek tepadėjo. Trys mano mokiniai, patys didieji „laikraštininkai“, ėmė ir... pametė mane — su visais mano „dėsniais“!

— Neprivalom mes tų kalbos dėsnių, — drožė man vienas, drąsesnis: — kad jų mūsų rašėjams nereikia, tad nereikia nė mums! Daugiaus mokėti, kaip mūsų rašėjai, mes, Lietuvos jaunuomenė, negi galime!..

Taip sudrožęs, ėmęs ir išėjo pro duris. Po valandėlės pasiprašė dar du mokiniu „laukan“. Paskui į klasę, ligi pamokos galo, jie — tie trys mokiniai — jau nebegrįžo.

Šitie jų žodžiai, šitas pasielgimas, kaip perkūnas mane trenkė. Neišmaniau nė kas bepasaką mokiniams, žinoma, tiems, kurie klasėje bebuvo likę.

Pagaliaus, aprimęs, sakau:

— Skaitysime toliaus pasakas, žmonių dainas, tuos mūsų literatūros raštelius ir šiaipjau straipsnius bei rašinius, kuriuos turime savo „Skaitymo knygose“ ir „Visuomenės įnamiuose“. Tos medžiagos mūsų darbo reikalui labai ganės. Kaip ir ką rašo, taisyklingai ar su paklaidomis, mūsų laikraščiai, mums, per lietuvių kalbos pamokas, rūpėti, kaip sau norite, negali! Rūpįsimės tiktai nagrinėti tekstą gramatikai ir kaip reikiant suprasti savo vadovėlių kalbos medžiagą, mókysimės tiktai, lietuviškai ką sakydami ar rašydami, reikšti savo mintis taisyklingai — taip, kaip geresniųjų, talentingųjų rašytojų kalbos taisyklės, kaip jie patys savo raštų pa-

vyzdžiu mums liepia... Taigi mūsų tikslas bus dabar siauresnis ir tikiuosi — tikresnis... Mokykloje dirbsime nuo šios dienos tokį-pat darbą, kokį dirba ir kitų kalbų mokytojai su savo mokiniais... Skaitysime, apsakinėsime, nagrinėsime, rašysime ir tiek. Iš rusų kalbos lietuviškai nieko nebeversime.

Išsiskirstėme, nieko tą dieną nesimokę, tiktai be galo susijáudinę.

Ką galvojo apie mane išsiskirstę „laikraštininkai" ir kiti mokiniai, — nežinau. Man tik sukosi galva, buvau baisiai piktas, parėjęs namó bariausi su pačia, bariau vaikus... Kad būčiau pamatęs tą dieną Rygiškių Joną ar kurį laikraščio redaktorių, būčiau tikrai susipešęs ar bent išsiplūdęs — už visus jų „kalbos dalykus" ir tų „dalykų" niekinimus.

Kitą dieną klasėje susirinko vien mažesnieji mokiniai (tos dienos pamoka jiems tebuvo paskirta). Susirinko visi: „sergančių, negaluojančių" tą dieną nebuvo.

Skaitėme, apsakinėjome, rašėme. Visi klausėsi akis ištempę, ausis pastatę. Klausiami mielai atsakinėjo. Darbas ėjo labai sklandžiai. „Laikraštininkų" ir šiaipjau „protestantų" jų tarpe, kaip ir pirma, nebuvo. Po pamokos visi išsiskirstė linksmi, čiauškėdami, kad ir nuvargę: mano valanda tą dieną, kaip ir visuomet, buvo šeštoji.

Padirbėjęs su mažaisiais, jaučiausi, namó eidamas, beveik laimingas, buvau vėl linksmas.

Tas džiaugsmas betgi buvo neilgam. Parėjęs namó, radau laiškelį.

Skaitau... svaigsta galva, akys reibsta, rankos dreba, mintys nebesitvarko.

Laiškelyje buvo parašyta:

„Garbus Mokytojau! Tamsta esi, matomai, karštas p. Rygiškių Jono šalininkas — atkakliai vartoji ir jo absurdiškas kalbiškas bjaurybes, pavyzdin: taisyklingas, talentingas, medžiaga... Tamsta pamiršti, kad ir mes šiek tiek kalbos mokame, ir mūsų visų Tamsta — nesuklaidinsi. Juk taisyklingas, talentingas tėra „pilnas taisyklių, talentų", medžiaga — idiotiškas Jauniaus naujadaras (žr. „Draugija", NN 57 ir 68)!... Ir mes dar nėsam, kaip galėjai Tamsta patėmyti, visiškai nustoję kalbiškos uoslės. Mums tokių žodžių

Tamsta neįbruksi. Kadangi tečiau jais nori Tamsta varu prikimšti mums galvas ir esi, matomai, neprielankus pagaliaus tokiai žinomajai autoritatei sulig kalbos, kaip p. Druskius (jis savo kalbiškose kritikose yra kaip ant delno visiems priparodęs netikimą mūsų raštijai daugybės to suvalkiečių kalbininko-autokrato kalbiškų bjaurybių), tai ir mes, keturi mokiniai (aš ir trįs mano draugai), nutarėm nebesimokyti pas Tamstą lietuviškai. Vienok, kad viešai neužgauti Tamstos taip, kaip vakar tie trįs mokiniai, kurie išėjo iš klasės ir tuomi atsisakė mokytis lietuviškos kalbos, mes iš kalno pasisakome, kad mūsų Tamsta daugiau ant lekcijų nebelauktum. Tamstą gerbiantis V., buvęs Tamstos mokinys".

Ką galvojau, skaitydamas šitą laišką, ką jaučiau savo sielos gilumoje, — nemokėčiau dabar, turi būt, nė pasisakyti. Tiek teatsimenu, kad svyrinėjau, kaip paklaikęs, visai nebesivaldydamas, galvą, širdį sopamas.

Jau aišku buvo, kad prieš mane dar viena srovė kįla, kad klasėje nauja prieš mane „partija" yra susidariusi. Jai galutinai sudaryti bus padėję, tariau sau, nelaimingieji žodžiai, mano pavartoti klasėje, tuojau išėjus „laikraštininkams".

Pietų tą dieną nevalgiau. Pačiós klausiamas, kas gi rados, tik išpūčiau akis. Paskui, po valandėlės, sakau:

— Tai pasiutimas! Dabar jau prieš dvi srovi reikės plaukti!

Ir ėmiau keikti, paleidęs nasrus, — nervai buvo jau visai iširę, — mūsų laikraščius, kalbininkus, ypačiai Rygiškių Joną, Liet. Mokslo Draugiją, paskui Druskių ir, rodos, dar kažin-ką.

Iš to keiksmo, ji, žmonelė, visa, matyti, suprato. Apsiverkė, ir tiek.

Mano antroji auditorija — didžiųjų (aukštųjų klasių) mokinių skyrius — po tos dienos vėl žymiai sumažėjo: be tų septynių mokinių, kurie jau pažymėti, lietuvių kalbos nustojo mokęsi dar trys vaikinai, ir tuo būdu iš 17-kos to skyriaus mokinių — 7 beliko!

Paskui patyriau, kad tų trijų mokinių, kur prisidėjo prie anų „protestantų", versti tenorėta per pamokas iš rusų kalbos. Jų norėta Panevėžio mokinių (1908 m.) pėdomis teeiti — išversti gražus, reikalingas, suprantamas mūsų žmonėms svetimosios raštijos darbelis ir beverčiant bent didžiosios savós kalbós tai-

syklės suvokti. Pradėjus nieko nebeversti, mano ir jie nuo savęs atstumta!

Dabar klasės darbas eina jau apyramiai, lygiai.

Žemųjų klasių mokiniai, kaip ir pirmiaus, ateina pamokų nesiraukydami, atėję klausosi, ką patyrę dedas į galvą. Kad kas ką apsakinėdamas negražiai, „ne lietuviškai" pasako, visada išsiranda vienas kitas, kurs jį tuojau pataiso, „subara". Skaitome, apsakinėjame, nagrinėjame, rašome.

Aukštųjų klasių skyriuje dirbame beveik tąpat, tiktai, ką aiškindamas, klostydamas, neiškenčiu ir mokslingiaus (kiek tat, žinoma, įstengiu) šio to neišdėstęs. Be to, aukštųjų klasių mokiniai, būdami didesni, daugiaus galvoję, girdėję, lengviaus suima kalbos dėsnius, labiaus gilinas į žodžių etimologiją, geriaus supranta sintaksės taisykles ir šiaipjau kalbos ypatybes. Taigi jiems daugiaus ir šiokių tokių kalbos nurodymų duodu, — bet visa tatai darau dabar labai atsargiai. Mūsų tekstų kalba gana taisyklinga, jų turinys paprastas, knyginis, opiųjų kalbos dalykų liesti del tų tekstų netenka, ir todel trukšmo niekas nebekelia. Iš rusų kalbos, kaip jau sakiau, nieko nebeverčiame.

Vieną dieną, nesenai, neiškenčiau betgi ir vieno „opesnio" kalbos dalykėlio nepalietęs.

Nagrinėjamame tekste buvo tokių žodžių, kaip antai: i š m i n t i n g a s, p r o t i n g a s, t e i s i n g a s ir p l a u k u o t a s, l a p u o t a s (l a p o t a s), d u o b ė t a s. Ėmęs ir parodžiau tų galūnių reikšmės skirtumą. Nurodęs pasakiau, kad reikią sakyti taigi ir „t a l e n t i n g a s žmogus" (plg. „i š m i n t i n g a s, p r o t i n g a s žmogus"), t a i s y k l i n g a s raštas, pasakymas, t a k t i n g a s žmogus, t a k t i n g a s pasielgimas.

Kai pasakiau, kad „taisyklingas" yra ne tiktai „turįs taisyklių", bet ir „daromas tam tikromis taisyklėmis, tokis, kokio taisyklė privalo" (plg. „i š m i n t i n g a s, p r o t i n g a s žmogus=žmogus, kuris turi kiek reikiant proto, išminties" ir „i š m i n t i n g a s, p r o t i n g a s pasakymas=toks pasakymas, kokio išmintis, protas privalo, iš kurio matyti žmogaus išmintis, protas"), — mokiniai ėmė vėl šypsotis, bet šypsojosi dabar nebe piktai. Kai pasakiau paskui, kad „t a i s y k l i š k a s pasakymas, raštas, t a k t i š k a s pasielgimas" tuomet tetiktų mū-

sų kalbai, jei būtų sakoma ir „išmintiškas“ (?) pasakymas, protiškas (?) raštas, pasielgimas“, — mokiniai nė nešyptelėjo.

Kitą dieną, užėjęs knygose „medžiagą“, vėl neiškenčiau — lyg tas vilkas nekaukęs: ėmęs ir paaiškinau, kad medžiaga yra rytų Lietuvos žmonių žodis, ne naujadaras, ne rašytojų prasimanymas, kad tą žodį vartodavę ir mūsų senovės rašytojai (Daukša, Širvydas), — mokiniai vėl nė šypt, tik paklausė, ar esą kur sakoma „medega“. Kai pasakiau, kad aukštaičių (ir rašomosios kalbos) „medžiaga“ žemaičių tarmėje tegali skambėti „mediga, medega“ (žemaičiai taip tesako), — mano mokiniai klausėsi visai rimtai.

Per savo pamokas „mokau“, žinoma, ir rašybos. Bet kadangi mūsų paprastuosiuose leidiniuose ir laikraščiuose yra rašoma labai įvairiai, kadangi mokiniai skaito ką-ne-ką neraginami ir patys, ne tiktai klasės vadovėlius, kadangi jie mato visur didžiausią „laisvę“ čia viešpataujant, tad ir mes, aš su klasės mokiniais, ką rašydami, tenkinamės moką parašyti taip, kaip yra mūsų rašytojų rašoma. Taip elgiantis netenka bent man, mokytojui, įsišokti — „aukštai šokus žemai nutūpti“.

Mano mokiniai rašo:

1) Būtas daiktas, nutrūko pantis, užtrūko karvė (pieno nebeduoda), būk, supūk, šūvis, dūris, dūžis, mūšis (šovimas, dūrimas, daužimas, mušimas), supūsite jūs, kauleliai ir b) ta pat reikšme — butas daiktas, nutruko pantis, užtruko karvė, buk, supuk, šuvis, duris, dužis, mušis (dabar, nuo 1914 m., spauzdinama jau ir „mūšys“, Red.), [14] supusite jųs, kauleliai; 2) aluje, sodžiuje, skyriuje ir b) alūje, sodžiūje, skyriūje; 3) trūksta, pūsta, lūšta, grįšta, grįš, luš (žem. lūš; ž+s ir š+s=š) ir b) truksta, pusta, lužta, lūžta, grįžta, grįž (?), luž (?); 4) visi mūsų pietūs, trys sūnūs, trys mūsų pirtys ir b) visi musų pietųs, trįs sunųs, trįs musų pirtįs; 5) skystas, gysla ir b) skįstas (?), gįsla (?); 6) gerįsiu, dailįsiu, kalbįsiu, išgįsiu (išvysiu, išvarysiu), sutįsta, pažįsta, pažįstamas ir b) gerinsiu, dailinsiu, kalbinsiu, išginsiu, sutinsta, pažinsta, pažinstamas; 7) samprotis, samplata,

sambrėškis ir b) sanprotis, sanplata, sanbrėškis; 8) indas, inkilas, intakas (Nebenfluss), įžiemiai, įnamys, įnašos; b) indas, inkilas, intakas, inžiemiai, innamys, innašos ir c) indas, inkilas ir įkilas, intakas ir įtakas, įžiemiai, įnamys, įnašos; 9) įkalbėti, įkalbėjimas, įkalbus, įtekėti, įtakus, įstabus, įnešti, įjunkti, įjunkinys, įšauti, įžerti; b) inkalbėti, inkalbėjimas, inkalbus, intekėti, intakus, įstabus, įnešti, įjunkti, įjunkinys, įšauti, įžerti ir c) inkalbėti, inkalbėjimas, inkalbus, intekėti, intakus, instabus, innešti, injunkti, injunkinys, inšauti, inžerti; 10) čia mes del jo žūstam, žųvam, dabar nebelįja ir b) čia mes del jo žustam, žuvam, žūvam, dabar nebelyja; 11) kad atsikeltų, dangų paremtų ir b) kad atsikeltu, dangų paremtu; 12) bauzdamas, vezdamas, jauzdamas, mezdamas ir b) bausdamas, vesdamas, jausdamas, mesdamas; 13) biaurus, piauti, labiau (labiaus), labiausiai, avių, lobio, paupio, apjoti, tuojau, šiaipjau ir b) bjaurus, pjauti, labjau, labjausiai (ir labiau, labiausiai), avių, lobio, paupio, apjoti, tuojau, šiaipjau; 14) bėk, sprok, sujunk, bėkite, sprokite, sujunkite, pirk, suk, rėk, pirkite, sukite, rėkite ir b) bėgk, sprogk, sujungk, bėgkite, sprogkite, sujungkite, pirkk, sukk, rėkk, pirkkite, sukkite, rėkkite; 15) žiūrėk į mane ir b) žiūrėk (žiurėk) į manę; 16) aukštas, aukštaitis, Aukštuolis, sluoksnis, tiesiok, gūšta ir b) augštas, augštaitis, Augštuolis, sluogsnis, tiesiog, gūžta...

Bristi iš mūsų leidinių rašybos mišinio — klasėje bijau: tarp manęs ir mano mokinių vėl galėtų kilti didžių nesusipratimų.

Taip rašydamas, ir rašytojų neskaudžiu ir mokiniams nenusidedu. Mokiniams patariu tiktai būti kantriems. Kai išeis, sakau, rašybos vadovėlis ir jį priims mūsų rašytojai, tada vienodai ir mes rašysime, tada ir mokysimės kaip reikiant savo

rašybos. K. Būgos ir Rygiškių Jono vadovėlių, įvairių jų kalbos ir rašybos dalykų — dabar nebevartojame, tai mokiniai nė neima nieko rašybai iš jų vadovėlių ir tų jų dalykų. Mano mokiniams nežinomos ir Vydūno rašybos ypatybės.

Pats aš, mokiniams ką rašydamas, rašau visada tiktai — l u š, g r į š, g y s l a, s k y s t a s, į n e š t i, į m e s t i, į ž i e m i a i, į n a m y s, į n a š o s: a) lytys l u ž, g r į ž pasitaikina laikraščiuose ir šiaipjau rašiniuose labai retai, gal vien atsitiktinai, b) rašymo g į s l a, s k į s t a s pats nebemoku dabar kuo-nors pateisinti ir c) rašymas i n n e š t i, i n m e s t i, i n n a m y s, i n ž i e m i a i, i n n a š o s, — man pačam yra tuo tarpu ne visai įmanomas dalykas (rašomojoje kalboje).

Šipaila.

[1915 m. „Vairas“ N. 13].

Kalbos dalykai.

(*Del šių dienų sveikatos knygelių:* „Kas tai yra dezinfekcija ir kam ji reikalinga“. „Apie geriamąjį vandenį“ *ir* „Pragaro rauplė“).

Maksvos studentai sumanė gerą darbą padirbti — išleisti kelias sveikatos knygeles laukiamoms šių metų ligoms pasitikti. Jų norima, kad žmonės, juos auklėję, laiku išmoktų gintis nuo tų baisiųjų ligų, kurios šiuo sunkiuoju karo metu gali ir jų tėvų žemę ištikti.

Prieš mane guli trys tos rūšies knygelės. Jose, kaip rodo ir patys knygelių vardai, mokoma, kaip reikia gintis nuo visokių limpamųjų ligų.

Knygelės verstos iš rusų kalbos.

Vertimas, apskritai imant, visai geras, įmanomas. Vertėjų tiesiok rūpintasi, kad jų darbelių ir kalba būtų graži, taisyklinga, žmoniška. Pasakysiu dar daugiaus: rašto darbas, atliktas taip sąžiningai, kaip šie vertimėliai, šiuo metu — reta, tikrai sakant, ir rasti mūsų raštijoje. Vertėjų pasielgta visai d e m o k r a t i n g a i.

Man, kalbininkui, norint kas pataisyti šiuose vertėjų darbeliuose, reikia tiesiok „galva sukti“, — taip reta rasti viena kita jų vertimų kalbos klaidelė.

Liekti šiuo tarpu del pačių mažmožių rašyti, o rašant apie mažmožius, teks kai kas, žinoma, — ir labai subjektingai nusakyti.

Vertimuose atsitinka vietomis ir tokių dalykėlių: 1) „Ir vandenyje yra visokių augmenėlių (Pflanzen); yra daug baladonės; mikrobai patenka į baltinius (бѣлье); darylai (Färbestoff); gyvūnėliai (mikrobai) panašūs į mažytes lazdeles; kiekvienerių namų žmonės semiasi vandenį savu kibiru; liga dar neįsivyravusi; kas pavieniui neišsigali gero šulinio insitaisyti; nežinai, kur mikrobai slepiasi; sodžiala (kūdra, tvenkinys); ligos žmogų užpuola; 2) tamsiose, purvinose ir drėgnose vietose mikrobai gerai tarpsta; valgo purvinais pirštais; ima bėgti kruvina sunka; 3) pagadintas vanduo veikia į geriančių žmonių sveikatą; 4) deguto šarmas mikrobus užmuša; mikrobų užmušimas (dezinfekcija); maras kartais prasideda plaučių uždegimu*); 5) Pirogovo draugija sveikatos žinias platina; dezinfekciją daro prityrę ir žinantys žmonės; 6) gyvenantys jame mikrobai daugiausia patys savaime žųva; sergantis gyvulys nuolat laižosi; tekantis vanduo kur kas geresnis; telkšantis vanduo kenkia žmogaus sveikatai."

Del visų tų kalbos mažmožių šit ką norėčiau „prikišti" vertėjams:

1) Augmuo yra, man rodosi, tiktai metūgė, ūgis (plg. „medis ūgius leidžia"), antauga (наростъ). Čia sakyčiau: "ir vandenyje yra visokių augalėlių".

Žodis baladonė suvalkiečių kalbos tėra padaras (ryt.). Rašomajai kalbai jis savo sudarymu netinka. Kitur šį žodį atstoja: balda, darbas... (yra daug baldos, darbo...).

Baltinius, žodį dirbtą iš „бѣлье, bielizna", Prūsuose ir Paprūsėje atstoja žmonių žodžiai: skalbiniai, dangóvė.

Žodžiai „darylai, juodylai, margylai" (plg. бѣлила, чернила...) yra ne mūsų pačių padaras; galai jiems gauti iš rusų kalbos, jie vartojami labai neplačiai. „Darylus" kitur dažai, dažyvės... atstoja: „mildažis (Färber, Suv. Paprūsės žodis) gijas... juodai, raudonai... (nu)dažo, (nu)daro".

*) Šis sakinys paimtas iš leidinio No 11.

Žodis g y v ū n a s, g y v ū n ė l i s — dirbtinis. Sufiksas - ū n a s — iš būdvardžio liemens, mažulėliui gyviui pavadinti — rašomajai kalbai netinka. Žmonės čia sakytų: g y v i s (= g y v a s daiktas, plg. p l i k i s, ž a l i s, ž i l i s; kas to g y v i o gyvis, visoks g y v i s atgis pavasarį; g y v i a i jį apteko), g y v u l i u k a s, g y v u l ė l y t i s (tie g y v u l i u k a i, g y v i a i yra lazdelyčių pavidalo, panašūs į lazdelytes).

Skaitvardžio v i e n e r i nevartojo nė Jaunius. Jis sakydavo: v i e n i marškiniai, d v e j i ratai, t r e j i metai (žr. jo "Liet. k. gram.", p. 121). Ir man šis žodis yra keistas. Pats aš, nevartodamas žodžio "vieneri", nevartoju nė „k i e k v i e n e r i" (=kiekvieni).

„Įsivyrauja" tiktai žmogus (vyras). Sakyčiau: „liga dar neįsigalėjusi".

Esu girdėjęs sakant tiktai: "v i e n a s jis neišsigalės to padaryti (gero šulinio įsitaisyti)".

„Slėptis" máną̧s, galvojąs padaras tegali, o to apie mikrobą žmogus lyg nesakytų. Reikėtų, man rodosi, sakyti: "nežinai, kur mikrobų y r a, t e b ė r, kur mikrobai d i n g s t a. l i n d i ...".

S i o ž e l k a, s o d ž i a l k a ir gal s o d ž i a l a (sadzawka, сажалка) yra "kapsų" žodis, gautas iš rusų ir lenkų kalbos, kitur ir suvalkiečiuose nežinomas; vartojamas vietomis ir Lietuvos rytuose.

Sakyčiau "ligos žmogų i š t i n k a (kam p r i s i m e t a, į s i m e t a, p r i l i m p a)"; pasakymas „liga žmogų u ž p u o l a, u ž k l u m p a" yra, mano galva, ne visai žmoniškas.

2) P u r v i n a s tėra "Mit Strassenkoth beschmutzt, kothig, voll Koth, nasser Erde, покрытый грязью", k r u v i n a s—"blutig, въ крови, kraujais aptaškytas ... "

Patys vertėjai vienoje vietoje rašo: "ima bėgti k r a u j o putos". Žmonės sako: "p i e n o puta, k r a u j o puta, p i e n o sruba (Milchsuppe), p i e n o tyrė (Milchbrei), v i š t o s sruba, k i a u n ė s kepurėlė, p u r v o žemelė"; sakytų, man rodosi, ir "kraujo sunka" (plg. "p i e n o sruba"). Žmonės, rods, sako: "tu visas p u r v i n a s, k r u v i n a s, tavo pirštai ir marškiniai p u r v i n i, k r u v i n i", bet vertėjų ne šitas p u r v i n u m a s, k r u v i n u m a s turėta, man rodosi, galvoje. Žmonių kalbos "purvinas, kruvinas" tėra "apdrėbtas purvais, buvęs purvyne, apipurvintas, sukruvintas, kraujais apšlakstytas" (plg.

dumblinas, mėšlinas, snieginas, šiukšlinas...); "purvina vieta" — tėra vieta, kur stojus pačiam lengva susipurvinti, kur yra matomo paviršėje purvo; "vandens purvino, kruvino, sunkos kruvinos" negali, man rodosi, nė būti (purvai, kraujai vandenyje, sruboje tuoj pasileidžia); "kruvino vandens" savo krašte nesu girdėjęs.

Mūsų purvinas ne visur atstoja rusų žodį грязный (plg. грязныя руки, грязное бѣлье, грязная вода, грязное дѣло). Tam rusų žodžiui išversti, mums dažnai tenka kitais savo žodžiais naudotis. Aš čia turiu galvoje tokius žmonių kalbos pasakymus, kaip antai: balti ir juodi, įjuodę marškiniai, juodos rankos, pridulkėjusi, nešvari, suteršta, priteršta, biauri, pribiurusi, negraži, netyri vieta; netyrus, negrynas, miešinas, praustas, mazgotas, ilgai stovėjęs vanduo... Vertėjų žodis purvinas vartojamas kartais, man rodosi, ir ten, kur jis visai netinka; tuo žodžiu jų lyg norima išversti tiesiok rusų žodis грязный — ir ten, kur šis žodis savo reikšme neatitinka mūsų žodžio „purvinas" (kur pačių „purvų" paviršėje nėra).

3) Žodį „veikti" mūsų laikraščiai ima labai įvairiai sakyti: „veikia *į jį, į* jo sveikatą, draugija jau veikia, veikiančioji kariuomenė, veikiantieji įstatymai, mūsų veikėjai (дѣятели)..." Reikia minėti, jog sakiniai: „Ką dirba tėvas, ką daro tėvas, ką beveikia*) tėvas?" — labai žymiai skiriasi nuo vienas kito ir savo reikšme. Antra vertus, „veikti *į ką*" yra vienas prasimanymas. Laikraščių prasimanoma vartoti šis žodis ir reikšmė „дѣйствовать, działać, wirken" — ten, kur mūsų „veikti" to nereiškia.

Pats aš, ką sakydamas lietuviškai, rūpinčiausi tiktai savo skaitytojų ar klausytojų visai suprantamas ir šiam reikalui tokiais maž-daug tesinaudočiau sakiniais: „nelygu vanduo, kitas vanduo sveika gerti, kitas — nesveika, kenkia žmogaus sveikatai, ligą žmogui įvaro; vanduo geriančio žmogaus ir sveikatai turi įtakumo, eina arba neina jam į sveikatą; netikęs vanduo *jį,* jo sveikatą veikia (plg. „aš jį įvei-

*) Žmogus, paklaustas: "ką veikia Jonas?", dažnai ir šiaip atsako: "Tebeserga, guli, vargsta ir tiek, jau vaikštinėja."

kiau; skolos, žiūrėk, ir jį priveiks“); jam, jo sveikatai paskui atsilieps (plg. „ir tau atsilieps kuomet visi tie prasimanymai“); geriamas vanduo turi būti sveikas, tyrus; draugija jau dirba, darbą dirba, darbuojasi; ir kovos (kovojamoji) kariuomenė, ir kovos lauko kariuomenė, ir darbo kariuomenė (kuri skiriama, paskirta kovos laukui, tam tikram darbui), ir kariaujamoji armija dabar įvargsta; gyvenamieji įstatymai (į—mai, kuriais gyvename), visi dirbėjai, darbo dirbėjai (plg. „visi šieno piovėjėliai“) renkasi pasitaryti; žmonės, kurie šieną piauna, darbą dirba, vadinasi šieno piovėjai, darbo dirbėjai, darbadirbiai“. Tarp veikėjo, kurs gali ir nieko nedirbti, ir darbo dirbėjo, darbadirbio yra — didžiausia skirtumo! „Veikėjas“, daugių daugiausia, yra „дѣйствующее лицо“ (plg. „Parduotosios laimės“ veikėjai).

4) Žodį „*už*mušti“ vartojame dabar beveik visur, kur tas žodis lenkų „*za*bić“ atitinka. Tos rūšies žmonių kalbos žodžiai betgi ką kita mums sako: plg. mušė, mušė ir užmušė; troškino, troškino ir užtroškino... Žodžiai su priešdėliu *už* reiškia čia didelio, ilgo darbo (mušimo, troškinimo) padarinį, pasiektą galą. Sakydami: „neužmušk jo, neužtroškink“, turime galvoje matomą ar tik jaučiamą darbą ir pagaliaus jo padarinį; taip sakome tik ten, kur turime galvoje ir patį mušimą, troškinimą. Kur to galvoje neturime, reikėtų sakyti: nežudyk jo, nedaryk jam galo, nešauk, nenušauk jo, nedobk jo, žiūrėk — nenudėk jo...*) Kalbant apie kovą, karą, žodis mušti irgi lyg netinka (plg. „tėvelis nukovė žvirblelį, nutrinkino...“). Sakyčiau (su žmonėmis): „kovoje krito šimtas vokiečių. Petras su Jonu, priešininkai, susikovė; šimtą vokiečių rusai nukovė (plg. „*nu*šovė, *nu*-

---

*) Dievo įsakymas “neužmušk“ yra dirbtas labai nemokamai iš lenkų “nie zabijaj“. Man, lietuviui, lyg suprantamesnis būtų įsakymas visuomenei: “Nežudyk kito žmogaus (savo artimo), nedaryk kitam galo“.

Įsakymo kartų kartoms, visuomenei, amžių amžiams, ne vienam kuriam žmogui ar vienam kuriam kartui — lietuvis nieku būdu negalėtų išleisti taip, kaip dabar leidžiamas mums šis Dievo įsakymas! R. J.

dėjo, *nu*dobė, *nu*žudė“); nukautų (kritusių kovoje) suskaitė šimtą žmonių; juos nukariavo; ilgai jie kovojo, tris dienas tenai iškovojo, nedaug ką iškovos (iš mūsų, nedaug ką laimės kovodami)“.

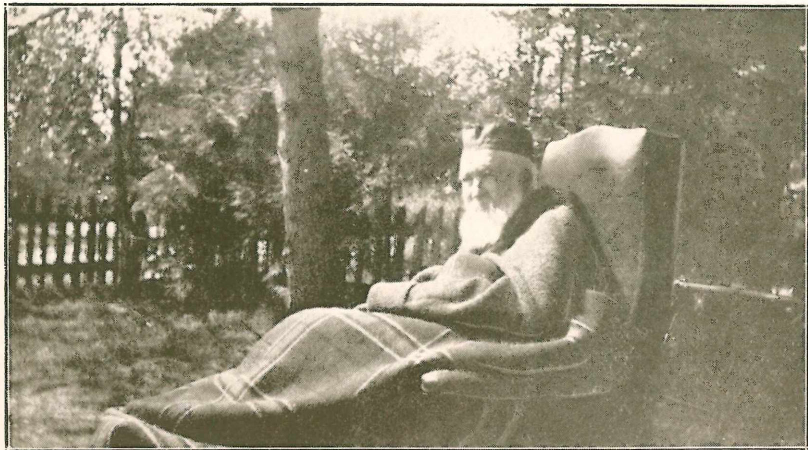
Kur nuo mūsų darbo mikrobai nyksta, žųva (žūsta), gaišta, galą gauna, kur nėr mušama, linkęs būčiau sakyti kitaip: „deguto šarmas mikrobus naikina, išnaikina, žudo, išžudo, gaišina, galą jiems padaro; mikrobų naikinimas...“

„(Plaučių) uždegimą“ žmonės vadina „(plaučių) karščiais, karštine, karštlige, šiltine“. Taigi reikėtų sakyti: „Maras kartais prasideda plaučių karščiais, įkarštėjimu.“

5) Dabar, ėmus eiti Rusuose mūsų laikraščiams, nebemokame skirti spaudoje nė „mokėjimo“ nuo „žinojimo“. Laikraščiuose nuolat randame: „jis žino rusų kalbą (ir „jis yra kalbos žinovas“*), žino ir visą namų apyvoką („žinojimas“ varo dabar laukan palengvėle visą „mokėjimą“).“ Mūsų žmonės tuodu žodžiu skiria nuo vienas antro kaip reikiant: „jis kelią žino; čia žinomas žmogus (kurs kelią gerai žino, žinovas) tepervažiuos; dabar žinosi — nenaikinti žvirblių (jog žvirblių nereikia naikinti); nesižino ką darąs; jis savo darbą (amatą) moka; moka austi, nemoka nė žagrės įsitverti.“ Su žmonių kalba sutiktų, man rodosi, ir šie pasakymai: „jis moka ir visą namų apyvoką (moka eiti ir...); ar tu ką apie ūkį išmanai? dezinfekciją daro pratę ir išmaną apie ją žmonės, pratę ir moką tą darbą dirbti žmonės; karo žinias platina (sako rašo, kaip kur karas eina, kaip kur dabar kariaujama); sveikatos žinias platina (praneša, kaip kur sveiki žmonės, kas kam sveika, kas nesveika); kalbos mokslą**), mokslo daly-

*) “Vairas“ pradėjo skirti dabar mokėtoją nuo žinovo. Reikėtų sakyti, tur būt: “Jaunius didis buvo kalbos mokėtojas.“ Žmonės skiria vietomis ir: gėrėją nuo gėrovo, ganytoją nuo ganovo (kurs ką genasi), gulėtoją nuo gulovo, lydėtoją nuo palydovo (lydovo), vedėją nuo vadovo, žinotoją nuo žinovo, mokinį (Schüler, Lehrling) nuo mókytinio (“mokyto žmogaus, tiligento“)... Bet “mokovo, šokovo“ (šalip mokėtojo, šokėjo) žmonėse, turi būt, nėra.

**) Mūsų “mokslas“ yra наука, ученіе ir знаніе (пріобрѣтаемое ученіемъ).

Jablonskis Palangoje.

kus platina; sveikatos mokslą platina (skelbia moko, kas darą, kad žmonės sveiki būtų); sveikatos dalykus (visa, kas surišta su sveikatos mokslu, reikalu) platina; karo mokslą platina (moko kitus, kaip reikia ruoštis į karą, kariauti)."

6) Yra rašoma (ir sakoma): „Augąs šuo rajus; augą šunes rajūs. Eina gaunąs, eina negaunąs. Žmogus, ilgai patenkąs, daug ko pikta padaro. Norįs kanduolą suvalgyti turi kietą nuolupą perkrimsti. Jis sakosi daug žinąs; jie sakosi daug žiną."

Šituos dalyvius, kur jie sakinio tariniais eina (žinąs, žiną), taip rašo ir knygelių vertėjai; kur šie dalyviai eina sakinio veiksniais arba pažyminiais (augąs, gaunąs), vertėjai rašo, matyti: augantis, gaunantis, augantys, gaunantys... Taip skiria šituos dalyvius kaikur, turi būt, ir žmonės.

Vertėjų šios rūšies naujiena man, žinoma, netinka. Jų tos rūšies sakinius ir toliaus rašyčiau: „(Tą darbą dirba) pratę ir išmaną apie jį žmonės; gyveną ligonyje mikrobai... patys savaime žųva; sergąs gyvulys nuolat laižosi; tekąs (bėgąs, bėgamas, tekamas) vanduo kur kas geresnis; telkšąs (stovįs, stovimas) vanduo kenkia žmogaus sveikatai."

Taip rašyti patarčiau toliaus ir šių knygelių vertėjams.

7) Vertimuose yra ir sintaksės kiek klaidelių ir šiaipjau ne visai paprastų žmonėms sakinėlių.

Čia norėčiau šiuos tepažymėti sakinius: a) „Daug lengviau gydyti, kuomet dar liga neinsivyravusi; b) telkšantis vanduo gali kenkti net ir tada, kuomet niekas to vandens nė nemano gerti; c) daug rečiaus darbininkai užsikrečia, kuomet prieš imdamies darbo juos (šerius) išvirina; d) kuomet ligonis pasveiksta, tai jame gyvenantys mikrobai daugiausia patys savaime žųva; e) gydytojai, kuomet ligonis suserga, gydo jį; f) kuomet pelenai nusistos, vanduo reikia atsargiai nupilti; g) mikrobai nešvariomis rankomis gali būti pernešti ant duonos — ir tokiuo būdu užkrėsti sveiki žmonės; h) tik švarumu ir atsargumu tegalima

išsigelbėti (išsisaugoti) nuo užsikrėtimo (jei namuose yra ligonis); i) jie turėjo reikalą su plaukais..."

Daug paprastesni žmonių knygelėms būtų, man rodosi, šiokie sakiniai: a) „Daug lengviaus gydyti, kol liga dar neįsigalėjusi; liga, ligi neįsigalėjusi, daug lengviau, daug lengvesnė gydyti. b) Telkšąs (stovįs) vanduo kenkia žmogui ir negeriamas; kenkia ir tada, kada niekas jo negeria; kenkia žmogui ir negeriančiam jo. c) Darbininkai, kurie šerius, prieš imdami dirbti, virinte išvirina, daug rečiaus (jais) apsikrečia*); šeriais darbininkai daug rečiaus apsikrečia, jei, prieš imdami dirbti, juos virinte išvirina. d) Kai ligonis pasveiksta, mikrobai, kurie buvo jame sergant, daugiausia patys savaime išgaišta, žųva, galą gauna. e) Gydytojai, kai žmogus suserga, gydo (žmogų susirgus gydo). f) Kai nusistoja pelenai (nusistojus pelenams), vanduo reikia atsargiai nulieti (nupilti?). g) Mikrobai nuo juodų, negrynų rankų gali patekti ant duonos ir paskui apkrėsti žmones. h) Švarumu ir atsargumu tegalima išsisaugoti (išsigelbėti) neapsikrėtus (plg. „išlikti kailio neįkišus"). i) Jie turėjo reikal*o* (plg. „darb*o*") su plaukais (vertimuose yra ir „turi reikal*o* su gyvuliais").

Šitos mintys galima, žinoma, ir kitoniškai išreikšti; reikia tik rūpintis visada, kad jos žmonių kalbos taisyklėmis būtų nusakomos.

Del šitų „taisymų" tiek tegaliu šiuo tarpu pasiteisinti:

aa). Žodis „kuomet" yra prieveiksmis (adverbium); jo vartojimas sąjungai (coniunctio) yra labai abejojamas; pavyzdžių tam iš žmonių kalbos savo sintaksei nesu suvaikęs (žr. p. 56). Pavyzdį tam vienutėlį iš Žemaitės raštų teturėjau („kuomet kas svečių atsitiko vasarą, toje klėtyje viešėjo"), bet ir to paties sakinio sąjunga „kuomet" yra, tikrai sakant, „jei kuomet". Pasakymuose: „ir tu kuomet prašysi; pasakyk, kuomet ateisi" — tas žodis yra ne sąjunga, bet prieveiksmis. Vertėjai tą žodį vartoja dažnai be kokio reikalo (sąjungai).

---

*) Prūsų Lietuvoje žodžio "*užsikrėsti*" (заразиться), nėra. Prūsų lietuviai sako: „jis mane liga apkrėtė, ten jis liga apsikrėtė" (plg. "*ap*sirgti"). Jie sako ir: apipenai, apipenėti, apšerti, apsišerti, nuodais apduoti...

bb). Šios rūšies knygelės reikėtų rašyti visai „žmoniškai“. Šių knygelių vertėjus kur-ne-kur, reiškiant atskirąsias originalų mintis, lyg varžė, matyti, atskirieji rusų kalbos žodžiai ir rusų sakinių sudėtis. Reikšdami pačias originalo mintis ir turėdami galvoje tiktai mūsų žmones, savo skaitytojus, jie galėjo, man rodosi, kai ką ir paprasčiaus parašyti, — taip, kaip kad patys kalbėte kalbėtųsi su žmonėmis (apie įvairius rūpimus jiems sveikatos dalykus).

8). Vertimų rašyba šiuo tuo skiriasi nuo „paprastosios“. Vertėjai rašo: „n e t i k gydo jį, bet dar moko...; n e t a i p gerai, kaip čia; n e v i s o s e ligonies atmatose yra mikrobų; n e v i s u o m e t galima deginti.“ Kodel jie rašo čia „ne“ drauge su „tik, taip, visuose, visuomet“, man labai neaišku. Pats aš tuo tarpu rašau: „n e g y d o jį, bet moko; n e t i k t a i (ne gana, ne tik) gydo jį, bet ir (dar) moko; n e t a i p gerai, kaip čia; n e t o k s geras, kaip Petras; n e v i s o s e ligonies atmatose yra mikrobų; n e v i s u o m e t galima deginti.“

Vertėjų rašoma: d i r b t i ir d i r b t u v ė, b ė g t i ir v e š t i, p l u g d y t i, t r u g d y t i, d v ė z d a m a s, s u p l ū k k i t e, p j a u s t o, p a ž į s t a, s u t i n s t a, i š s i p l a t i n s, i n n e š t i, į v a i r u s, i n ž i ū r ė t i... Bet apie šituos jų rašymus, kaip ir apie kitas jų rašybos ypatybes, ne visas tuo tarpu man aiškias, reikėtų, gerokai pagalvojus, dar skyrium kada norint pasišnekėti.

Rygiškių Jonas.

[1915 m. „Vairas“ N. 17].

1917

Vaikų knygynėlis, N 7. *Padangėse.* (Kaip žmonės laksto oru). Iš įvairių raštų sutaisė B. Masiulis. 32 p., 24 kap. Petrapilis 1917 m.

Čia turime visą įvairių pasaulio orlaivių istoriją (nuo senų senovės ligi šių dienų). Toji istorija parašyta čia labai suprantamai, visai gražiai; betgi visai suprantama bus ji ne tiek „knygynėlio *vaikams*“, kiek einančiam jau mokslą, ipratusiam gerokai skaityti ir galvoti *mokiniui.* Pratęs mokinys tegalės kaip reikiant suprasti ir baigiamuosius autoriaus žodžius: „Dabar žinosite, kaip žmogaus protas, amžių amžius dirbdamas, iškėlė pagaliau žmogų į padangių aukštybes... Ir vis delto protas

mūsų šių dienų eilėraščiais ir abėcėlių autoriams reikia būti atsargiems!

Vadovėlis išeina „1920 m.“. Kad šis septintasis jo leidimas būtų buvęs dabar rinktas, kad jis nebūtų iš seno stereotipo spausdintas, būtų kelios jo klaidos — rašybos ir kalbos — dabar jau atitaisytos. Bent toliau, mano supratimu, reikėtų atitaisyti šie vadovėlio mažmožiai:

a) Autoriaus teberašoma: 1) sėzdamasis (p. 3), 2) peraukšta (4), 3) mažas-mažas arklelis (46), 4) šarkele-varnele, keli tavo vaikai (63), 5) sąsiuvinys... sąsiuvinis (46), 6) šįla (49), 7) kai pažįsi (53), 8) abecėlė (54), 9) palesįsiu (59), 10) nevisuomet (60), 11) šunį suturėjo (62), 12) ar daug pešei senasai gluši (62). Mokyklos vadovėliams dabar rašyti, rodosi, reikėtų: 1) sėsdamas, sėsdamasis, 2) per aukšta, 3) mažas mažas (mažas, mažas) arklelis, 4) šarkele varnele, 5) sąsiuvinis, 6) šyla, 7) kai pažinsi, 8) abėcėlė, 9) palesinsiu, 10) ne visumet (ne visuomet), 11) šunį sutūrėjo, 12) ar daug pešei, senasai gluši, — taip bent turėtų būti, rašant mūsų Mokslo Draugijos rašyba. Viena kita klaida bus čia įsibrovusi netyčia, bet septintajame leidime, vis delto, metas buvo jos atitaisyti.

b) Vadovėlyje randame: 1) knygą laikyk, nelaikyk knygos (4), 2) pas mus yra pašaro (22), 3) kaip man žydėt žiemužę (46), 4) bėkit gelbėtų (51), 5) mergaitės uždainavo (57), 6) lauke gi sėja (60), žmogus gi išlipo (61). Autoriaus rūpintasi, kad jo vadovėlio kalba būtų visai graži, taisyklinga, tad reikėtų, mano nuomone, toliau ir šios vietos atitaisyti. Jas patarčiau šiaip pataisyti: 1) knygas laikyk, nelaikyk knygų, plg. eidamas į bažnyčią pasiimk knygas, garbinukes, turiu ir knygeles (pasą); 2) mes turime (mums yra) pašaro, 3) kur (kaip) aš žydėsiu žiemužę (žr. „Liet. k. gram.“, p. 138, sak. 16—22), 4) bėkit gelbėti, 5) mergaitės sudainavo (plg. suriko, sužvingo, suvaliavo), 6) lauke (*o* lauke, *ė* lauke) sėja, žmogus (*o* žmogus, *ė* žmogus) išlipo. Pasakymas „bėkit gelbėtų“ yra senovės mūsų kalbos ir kai kurių rytų aukštaičių tarmės ypatybė; bet kadangi visas vadovėlis parašytas ne tam tikra rytų aukštaičių tarme ir gramatikos siekinys, jau nykstąs

rašomojoje kalboje, gali klaidinti abėcėlės mokinį, — ir vadovėlio autorius toliau rašo: „išjojo lauko arti“ (ne artų), — tad patarčiau nebevartoti siekinio lyties mūsų visų abėcėlėse.

Leidžiant vadovėlis toliau, reikėtų panaujinti ir kurie-ne-kurie jo paveikslėliai: paveikslėliai, kuriais autorius vaizduoja šilą (12), akį (25), kelmą (25), korį (27), kelnes, snapą, sparną (28), muilą (40), akėčias (48), ėdžias (49) ir kai kuriuos kitus dalykus, yra jau gerokai nudildyti, sudėvėti, — jie bus labai neaiškūs rodyti mokiniams, kuriems skiriamas visas šitas vadovėlis. Yra ir visai neaiškių piešinių: p. 23 yra paveikslėlis, kurio nė mokytojas nemokės, man rodosi, paaiškinti mokiniams. Aštuntajame leidime šitas dalykas būtinai reikėtų pagerinti. [15]

Abėcėlės káina nepažymėta, nors jos eina, kaip sakyta, jau septintasis leidimas. Jau metas būtų autoriui (leidėjui) ir kaina žymėti: atskiro leidimo kaina jam yra nesunku paskaityti, o provincijos pirkėjams tikrai galėtų būti iš to naudos.

R. J.

[1919 m. „Švietimo Darbas“ N 2—3, p. 7—8].

J. Palukaitis. **Žiburėlis.** Pirmos po elementoriaus knygelės skaityti (psl. 1—96). Vilnius, 1918 m. (kaina nepažymėta).

Vadovėlis skiriamas mokiniams, išėjusiems jau abėcėlę. Visą jo turinį sudaro dešimtis skyrelių: 1) Tarp savųjų, 2) Mokykloje, 3) Aplink namus, 4) Darželyje, darže, sode, 5) Laukuose, pievose, 6) Paupyje, 7) Miške, 8) Kalnuose, 9) Prigimtyje (metų laikai) ir 10) Žmonių tarpe. Vadovėlyje turime visą eilę auklėjamų, pamokomų straipsnelių ir šiaipjau lengvų mokslo pradžiai skaitymėlių. Tarp straipsnelių randame gana daug mūsų dainelių ir nesunkių eilėraščių — vis dalykų, kuriuos turėtų suprasti pirmojo ir antrojo skyriaus mokiniai. Visi skaitymėliai, kaip jau sakyta, suskirstyti tvarkingai, ne mišrai sudėti.

Vadovėlis buvo spausdinamas tada, kada Lietuvoje viską vokiečiai tesprendė: jo pradžioje tebėr pasakyta, jog „zur Verbreitung... zugelassen“ (jog Vokiečių valdžios leidžiama jam į Lietuvos žmones eiti). Dabar, atsimainius aplinkybėms, jo leidėjas ir redaktorius (A. Jakučionis), gali būt, ką-ne-ką ir pats išras reikalinga visame rinkinyje pakeisti.

Kai tolesnis eis vadovėlio leidimas, patariu leidėjui šį tą būtinai pataisyti, ką-ne-ką pridėti, šį tą ir visai išmesti. Taip sakydamas, turiu galvoje straipsnelių kalbą, jų turinį, eilėraščius ir vadovėlio rašybą.

Autoriaus ar leidėjo tikrai rūpintasi, kad kalba būtų taisyklinga, įmanoma ir suprantama vaikams. Bet kai kas ir šiuo atžvilgiu reikėtų toliau ištaisyti ir pagerinti.

Vadovėlyje rašoma: 1) matušė, tetušis, paišiukas, sąsiuvinys; 2) jie nebeskriaudė senolio (15); 3) labai tat graži knygelė (19); Petriukas pasiėmė knygelę (21); (duok) man knygą (22); pauostė šunelis knygą (22); 4) stipriau įsidėmiu (25); 5) (motina) išmigdindavo (21); 6) kai pragiesta gaidys (33); 7) ji užsimanė pasigirti (36); 8) lakštutė užgiedojo savo giesmelę (50); 9) kviečių mylėtojas (52); 10) užklausė Joniukas šaipydamasis (54); 11) rankavietas (57); 12) jokio skonies (68); 13) juomi prausiamės (68); kuomi jie minta (74); 14) praeinantis žmogus išvydo (59); 15) vėverseliai čiulba daineles (81); 16) apsakykit apie savo mylimiausias vasaros pramogas (82); 17) mokytojas sėdi ant kėdės (20); (mokinys) ant lentos rašo (20); ant kiekvieno elementoriaus puslapio yra daug paveikslėlių (19); karvelis pasiskundė ant gaidžio (34); 18) stebisi draugai iš Petriuko (10); 19) išėjo į lauką rugių pasižiūrėtų (58); 20) ateidavo pas jį lipdytų (10); likit pas mane viešėtų (36); nusivedė ją daržan pas kopūstus (44); 21) už visus daugiau darbuojasi tėtis (5); tavo prašymas už visus išmintingesnis (22); jį sulaikė už jį jaunesnėsės mergikės (40); už visa geriau (69); 22) laike jo (pasikalbėjimo) rodomi vaikams paveikslai (93); 23) eiti kur svečiuosna (11); 24) skaitymų pamokos geriausiai atlikti šiokiu būdu (93); 25) panudo visi dangun liptų (17); 26) ims gėlės žysti-žydėti (38); 27) kuriuos gyvulius matėte (savo amžyje) pievose (64); 28) Vinciukas dėdavo atmintin kiekvieną žodį (21); 29) noroms nenoroms linai minte nusiminė (60); 30) prieš mirsiant tėvas turtą paskyrė sūnui (15); 31) jis išmoko lipdyti antelių, arkliukų ir šiaip kitokių žaislelių (10); 32) visas gi jos

kūnas apaugęs plaukais (27); avinėlis gi sau vienas kalbėjo (31); pyragus kepa iš kvietinių miltų, gi kviečius sėja (54); ilgos dienos, naktys gi trumputės (80); būtų gi tokia, kaip lapės, kas reiktų ir daryti? (74); 33) viršutinis žemės sluoksnis vadiname dirva (77); 34) mudviem esant amatninkais tu be kepurės vaikščiosi...

Autorius, neturėdamas savo tarmėje siekinio lyties, naudojasi ja vadovėlio reikalui be saiko ir nemokamai; vartodamas tą lytį, nemoka su ja vartoti kitų posakių, kurie turi su ja kalboje eiti. Vadovėlio pradžioje ir gale autorius vartoja žodį knygos (daugiskaitos lytis), bet vadovėlio viduryje beveik visur palieka žodį knyga (to žodžio vienaskaitos lytis), tik viename puslapyje (20) vieno daikto vardui pavartoja kartą vienaskaitą, antrą kartą — daugiskaitą. Taip eina tekste ir kitos jo klaidos, viena po kitos: autoriaus būta labai darbštaus, bet nepratusio rašyti vaikams, ne visai atsargaus, jo nemokėta ir kalbos kiek reikiant (vadovėliui rašyti).

Minėtąsias klaidas šiaip taisyčiau, jei reikėtų, „Žiburėliui": 1) močiutė (motutė, motinėlė), tėvelis (tėvutėlis, titis), pieštukas, sąsiuvinis; 2) jie nebeskaudė senolio; 3) labai tat gražios knygelės... knygelės... knygas; 4) geriau (labiau, didžiau) įsidėmiu; 5) (motina) išmigdydavo (išmigindavo); 6) kai pragysta gaidys; 7) ji įsigeidė (įsimanė, panoro) pasigirti; 8) lakštutė sugiedojo, ėmė giedoti savo giesmelę; 9) kviečių mėgėjas; 10) paklausė...; 11) rankena (rankenutė); 12) jokios skonies (jokio skonio); 13) juo prausiamės; kuo jie minta; 14) praeivis, ėjęs pro šalį žmogus išvydo; 15) vėverséliai čiulba giesmeles (paukščiai „gieda", ne „dainuoja"); 16)... mėgstamiausias, mėgstamąsias vasaros pramogas; 17) mokytojas sėdi kėdėje (kedėje); (mokinys) lentoje rašo; kiekviename elementoriaus puslapyje yra daug paveikslėlių; karvelis gaidžiu pasiskundė; 18) stebisi draugai Petruku (Petriuku); 19) išėjo į lauką rugių pasižiūrėti (laukan rugių pasižiūrėti, pasižiūrėtų); 20) ateidavo pas jį (*i* jį) lipdyti (į jį, ing jį lipdytų); eikit pas mane (į mane) viešėti (į mane, ing mane, manęsp vie-

š ė t ų); nusivedė ją d a r ž a n į k o p ū s t u s; 21) d a u g i a u s i a (visų daugiausia, daugių daugiausia) darbuojasi (dirba) tėtis (titis); tavo prašymas išmintingiausias (visų išmintingausias; jį sulaikė (sutūrėjo) j a u n e s n ė s u ž j į mergikės (mergaitės); v i s ų g e r i a u s i a; 22) j o m e t u (t u o m e t u, j o l a i k u, p e r j į, p a s i k a l b a n t) rodomi vaikams paveikslai; 23) eiti kur k i e m a n, v i e š ė t i, p a s i k i e m i n ė t i, v i e š n a g ė n; 24) ... g e r i a u s i a (geriausia yra) atlikti...; 25) p a n ū d o visi dangun l i p t i (kopti); 26) ims gėlės ž y d ė t i, s u ž y d ė s; 27) kuriuos gyvulius e s a t m a t ę pievose; 28) Vincukas d ė d a v o s i galvon (dėmėn, į galvą) kiekvieną žodį; 29) noroms nenoroms linai n u s i m i n ė; 30) p r i e š m i r d a m a s tėvas turtą paskyrė sūnui; 31) jis išmoko... i r k i t o k i ų (i r š i a i p j a u, i r š i a i p) žaislelių; 32) *o* visas jo kūnas apaugęs plaukais; *o* avinėlis...; (o) kviečius sėja; dienos ilgos, n a k t y s (o n a k t y s) trumputės; *o* kad būtų tokia, kaip lapės, nežinau nė kas bereiktų daryti; 33) v i r š u t i n į žemės sluoksnį vadiname d i r v o ž e m i u (dirva); 34) k a i, j e i b ū s i m a m a t n i n k a i (amatininkai)...

Šitos rūšies klaidų yra vadovėlyje ir daugiau. Šitos klaidos mano paimtos iš vadovėlio tiktai jo kalbos pavyzdžiui; yra, žinoma, vadovėlyje nemaža ir visai taisyklingos, visai geros kalbos dalykėlių. Autoriaus, kaip jau sakiau, kalba rūpintasi gerokai, tik gaila, kad daugumas vadovėlio straipsnių yra nepratusio rašytojo lyg verste versti ar dirbte dirbti vadovėlio reikalui: didelio jų gyvumo, savos literatūros padarų, skiriamų vaikams, lyg nematyti, nesuvartota vadovėlio reikalui ir toji mūsų pačių literatūra, iš kurios rašinių arba tų rašinių rinkinėlio daug kas dabar, mokamai renkant, galima būtų surankioti vadovėliui.

Be to, autorius, pasirinkdamas vadovėliui straipsnelius ar pats juos tam reikalui gamindamas, vietomis be reikalo nutolsta nuo tiesos. Jo žvirbliai įskrenda kartais a r k l i d ė n (p. 31), naikina joje muses, ir arklys susilaukia arklidėje iš jų netikėtos pagalbos. Čia, rodosi, pamirštama, jog žvirblis tą savo darbą dirba ne tvartuose, ne arklidėse, ne tamsoje. Kitoje vietoje (p. 51) b i t ė l y j a n t tupi kur lauke po lapu ir kalbasi su drugiu; pasisako jam norinti iš tos palapės lėkti į darbą — me-

daus rinkti. Kad bitė lyjant tupi kur lauke po lapu, apie tai nereikėtų, rodosi, vaikams ir darytinėje pasakoje šnekėti: prieš pradedant lyti, bitės lekia kiek galėdamos namó, ir tas dalykas, jog bitės ir lyjant lekia kartais iš avilio į lauką, reiškia, rodosi, bitininkui tik tai, jog lis neilgai arba tuoj nustos lijęs.

Yra vadovėlyje straipsnelių, kuriuos patariu tolesniuose jo leidimuose visai išleisti arba kitais, turiningesniais, tinkamesniais ir gyvesniais, pakeisti. Čia turiu galvoje straipsnelius: Nepaklusnus berniukas (13), Vištos (32), Darbininkės ir gaidys (33), Karveliai ir vanagas (34), Pelė po svirno grindimis (36), Ežys ir kurmis (62), Kuprio kerštas (67), Ne piniguose laimė (88), Radybos (90) ir kelis kitus.

Tarp gyvesnių straipsnelių vadovėlyje yra ir viena kita pasakėlė: Voras ir skruzdėlė (73), Pasaka (17)... bet ir jų kalba nudailinta vietomis ne visai kaip reikiant: pirmojoje pasakėlėje tam tikroje vietoje turėjo būti pasakyta: „išmetę netyčia“, „o piemenims įsakė“, ne „išmetė netyčia“, „piemenims gi įsakė“, kaip rašo tą pasaką vaikams „Žiburėlis“; antroje pasakėlėje be reikalo įsprausti bedailinant žodžiai: „ir panudo visi dangun liptų,“ — taip nepasakys ir to krašto žmonės, kurie kalboje dažnai siekiniais naudojasi. Straipsnelis „Gėlelės“ (38, Svirno Žvynės), kad ir rodosi gražus mažmožis, bet vis delto jis labai panašus į dirbtinį: jo žodžiai: „jaunužė pasisėjau, ims gėlės žysti-žydėti, saulutė-motutė raudonoji“ yra čia lyg ne vietoje, lyg be reikalo išsvajoti.

Vadovėlio eilėraščių kalboje irgi yra nemaža trūkumų. Pavyzdžiui iškeliu čia šiuos dalykėlius: 1) aštriausiai sopa širdį (3); 2) per vieną tik langą regėti šviesa (22); 3) o pas mane nėr kam sėti, o pas mane visur plika, pas mane gi (namai) nori griūti (56); 4) (vyturėlio) kasdien skamba dainelė; aš, mažutis paukštužėlis, daineles dainuoju (57); dainininkai paukšteliai (69); dainutes čiulbės mūsų paukšteliai (78); linksmas vėverselis daineles jau gieda (81); 5) (baravykas) po beržu sėdėdamas (70); 6) gal jūs nemylit balto sniegelio (84)... „Neįkvėptųjų“ žmonių kalboje pažymėtuosius pasakymus galėtų atstoti, rodosi, ir šiokie žodžiai:

1) didžiausiai, baisiausiai, labiausiai sopa širdį; 2) pro vieną tik langą regėti šviesa; 3) o mano nėr kam sėti (nėr kas sėja), o mano visur plika, o mano nori griūti; 4) (vyturėlio) kasdien skamba giesmelė; aš... giesmeles giedu; giesmininkai paukšteliai; giesmeles čiulbės mūsų paukšteliai; linksmas vėverselis giesmeles jau gieda; 5) (baravykas) po beržu tupėdamas, lindėdamas, stypsodamas; 6) gal jūs nemėgstat balto sniegelio (gal jums netinka baltas sniegelis). Labai tolti nuo žmonių kalbos ir eiliarašiams neturėtume leisti!

Mokyklos vadovėlių autoriams su mūsų eilėraščiais reikia būti labai atsargiems: ne visa, kas eiliadirbių per akis rimuojama, tinka mūsų žmonių vaikams, ne visi jų pasakymai sutinka su mūsų tautosakos ir kalbos dėsniais.

Mūsų eiliarašiams tenka dažnai sukti galva del eiliagalių dermės, del jų sangarsumo, rimo. Ir apie tą dalyką, deja, mūsų eiliarašiai ne visada kiek reikiant nusimano; mūsų vadovėlių autoriai neapsižiūrėję ima jų rašinius tuojau į savo vadovėlius ir tais rašiniais dažnai tik kalbos jausmą šipina vaikams. „Žiburėlio" eilėraščiuose randame derinamų, arba rimuojamų, ir tokių eiliagalių; širdį ir girdi (3), džiūvo ir buvo (27), prikankinę ir negynė (29), draugą ir raugo (53), nespaudžia ir graudžiai (57), kits kito ir iškaišyta (61), kits kito ir pavaikytų (62). Čia eilėraščių autoriai nieku verčia eilėgalyje žodžių kirtį ir kertamo skiemens ilgį. Jei eiliarašys, ką kurdamas ir rašydamas, tuos dalykus visai niekina, jei jisai pats tokių tėra ausų, jog tų dalykų skirtumo ir reikšmės visai nejaučia kalboje, tad jis yra mažas, labai mažas poetas: jo kūriniais vadovėlių autoriai nieku būdu neturėtų naudotis mokomųjų vaikų reikalui. „Žiburėlio" autorius čia buvo labai neatsargus.

Geresni „Žiburėlio" eilėraščiai yra, rodosi, šie: Beraštis (18, šešios eilutės), Darbšti paukštytė (35), Gulbė, gaidys ir vėžys (65), Vienybėje (92, keturios eilutės).

„Žiburėlio" kalba daug geresnė už „Mūsų Dirvos" kalbą; ji beveik prastesnė už „Vaikų žvaigždutės" kalbą, menkesnė už „Žiupsnelio" ir žymiai menkesnė už „Žinynėlio" kalbą.

„Žiburėlio“ rašyba arčiausia yra „Mokslo Draugijos“ rašybai. „Žiburėlis“ rašo: 1) visako (4); 2) visuomet (11); nėkuomet (23); 3) draugė-sesytė (8); motina-maitintoja (77); 4) knygos neplėšyti rašomos (21); kasdieną (49); jau buvo pervėlu (31); 5) paėėjęs (25); gūšta (35); 6) Dieve, duok Jonelį užauginti (6); lygiame lauke, arba prieš kalną (74), sveikas, gyvas, seni (90)... Mokslo Draugija yra linkusi, rodosi, rašyti: 1) visa ko; 2) visumet, niekumet; 3) draugė sesytė, motina maitintoja; 4) knygos ne plėšyti rašomos, (bet skaityti); kas dieną; jau buvo per vėlu; 5) paėjėjęs, gūžta, 6) Dieve duok Jonelį užauginti; lygiame lauke arba prieš kalną; sveikas gyvas, seni... Yra vadovėlyje keliolika ir korektūros klaidų, neatitaisytų jo gale.

Visas vadovėlis, — kol maža tėra mokamai sudarytų mokyklai vadovėlių, — yra pakenčiamas ir gali būti tuo tarpu vartojamas mūsų mokyklų reikalui; bet tolesnį jo leidimą leidėjas turi būtinai pataisyti.

Rygiškių Jonas.

[1919 m. „Švietimo Darbas“ N 2—3, psl. 8—11].

1920

Del „Gamtos pradžiamokslio“ pasirodymo.

(Kalbos dalykai).

Gamtos vadovėlio senai laukėm ir pagaliau susilaukėm — bent mokslo pradžiai*). Kalbu apie J. Barono rašinį (I dalis, negyvoji gamta — žemė, vanduo, oras).

Esu ne specialistas gamtos mokslui, apie patį vadovėlį man sunku čia kas spręsti. Tiek teaišku ir man, jog jis labai reikalingas mūsų mokyklai... Vadovėlis, aišku, rašytas pratusio mokytojo, tik nieko ar maža terašiusio ligi šiol lietuvių mokyklai ir gyvenusio tolokai nuo mūsų raštų darbo.

Vartant ir skaitant vadovėlį, man, buv. kalbos mokytojui, vienas dalykas krinta ypačiai į akį: jei kitų vadovėlių, skiriamų

---

*) Jau parašęs šį straipsnį, patyriau, jog yra išėję dabar (1920 m.) Vilniuje ir keli kiti gamtos vadovėliai: Elisono Zoologija, Borodino Botanika... R. J.

mokyklai, būtų tokia pat nesklandi, netaisyklinga kalba, jei mokyklos mokytojai ir su mokiniais šito vadovėlio kalba tekalbėtų, tad tikrai sunku būtų mokyti lietuvių kalbos toje mokykloje. Kalbos klaidų yra čia tokia daugybė, visa vadovėlio kalbos sudėtis tiek skiriasi nuo paprastosios mūsų kalbos, jog to vadovėlio kalbai ištaisyti reikėtų... visai naujo, nemažo darbo.

Kad nepasirodytų kam, jog kalbu čia visai neturėdamas pagrindo, išrašau pavyzdžiui kelias dešimtis vadovėlio klaidų; v i s o s vadovėlio klaidos iškelti aikštėn ir čia pat pataisyti yra tiesiog negalimas daiktas laikraštyje.

Kalbėdamas apie klaidas, stengsiuosi suskirstyti jas rūšimis: kelsiu čia aikštėn atskirus netaisyklingai pavartotus sakinyje žodžius ir šiaipjau kalbos posakius (A), dirbtinius, labai negyvai, neįmanomai išreikštus kalbos sakinius (B), netaisyklingą vartojimą rašte kalbos padalyvių, dalyvių (C), linksnių (D) ir prielinksnių (E). Stengsiuosi tas klaidas toliau ir pataisyti, nors pataisymas išimto iš teksto vieno kito sakinio ar žodžio, be paties teksto, maža teturi, rodosi, vertės skaitytojui, turinčiam darbo kalboje paprastai su i š t i s u tekstu, ne su atskiromis teksto dalelėmis.

Vadovėlyje yra rašoma:

A. 1) B a l a n y t ė neįsidega (94 psl.). 2) Drėgnas b a l t i n y s (46); b e n d r a k e l e i v i s (85); vandens g a l ė (56). 3) Vanduo būva standus, skystas ir d u j i š k a s (44). 4) Moliu p l u k i a g r y č i ų laitus (8). 5) Rankena i š r o d o mums šaltesnė (37); i š r o d o itin keista (86). 6) Taisyklingos i š v a i z d o s mineralai (16); vanduo skiriasi savo i š v a i z d a nuo kitų kūnų (43). 7) Piaulai ima j u o d a u t i (102). 8) K a s p i j a u s jūra (27); k o r k a (68). 9) M a t o m a i iš jų susidarė naujas kūnas (95); čionai, m a t o m a i, oro dar ne tiek daug (101). 10) M i e š i a m o j i vandens g a l ė šildant didėja (56). Oras, kaip ir vanduo, turi m i e š i a m ą j ą g a l ę (62). 11) N e m y l i m a s artojų smėlys (7). 12) Savo šaltiniais p r a g a r s ė j ę s miestelis (55). 13) Jie yra geri šilimos p r a l e i d ė j a i (37). 14) Mums p r i s i e i n a žinoti (47); p r i s i e i n a kasti (32). 15) R e i š k i a, oras slėgia daiktą (84). 16) Ežeras s k a l s i n a s tuo vandeniu, kurs iškrenta žemėn lietaus pavidalu (55). Miešimas, kuriame duotasai kūnas daugiau nebetirpsta, vadinas p a s k a l s i n t a s (25). Atmieškim lig s k a l s u m u i stik-

linėje vandens alūno (57). Vandenį paskalsinkim alūnu (56). Karštas paskalsintas miešimas nepastovus: jam miešiamoji vandens galė mažėja (56). Vanduo įsiskalsina ir daugiau alūno nebepriima (55). 17) Uolų padermės, kurios skeldėja, vadinasi skalūnai, akmeninės uolų padermės, kilusios iš molio, vadinasi moliniai skalūnai (10). 18) Smėlys skenda (5); akmuo ūmai skenda (8); ledas skenda karštame vandenyje (67). 19) Stipri speiga (64); speigota diena (67). 20) Švarus smėlys (5), nešvari druska (25); druska išš varina (29). 21) Gamta tveria savo padarus (21). Tveriasi ir čionai naujas kūnas (95). Medžiaga degdama tveria vandenį (106)...

B. 1) Kokia lazdelė ilgesnė, ar varinė, ar geležinė? Koks kamuolys svaresnis, stiklinis, ar toks pat akmeninis (51 puslapis)? 2) Žemė sutaupė anglio pavidale tuos augalus, kurie senų senovėje dengė jos paviršių. 3) Žmogus per metus sunaudoja apie 20 svarų druskos. Tokios didelės druskos išlaidos tik del to yra galimos, kad ir gamtoje randasi jos neišsemiamos atsargos (26). 4) Apatinį sluoksnį, iš kurio dirvožemis ir yra pasidaręs, mes vadiname podirviu (11). 5) Kitos duobės yra naujesnės kilmės, o dar kitos ir yra atsiradusios mūsų laikais (24)...

C. 1) Stiklui minkštam tebėsant, duoda jam kokias nori formas (7). 2) Įpylus dubenėlin vandens, jis neprasisunkia pro jo šonus (8). 3) Liejant ant negesytų kalkių vandenį, jos godžiai vandenį geria (19). 4) Nustojus vandenį šildyti, jis vėl susitraukia (44). 5) Pilant vandenį indan, indas prisipila pilnas (73). 6) Pučiant orą į vidų, oras ten susispaudžia (79). 7) Nugramzdinus stiklinę vandenin, vanduo jon neįeina (73). 8) Alvas šildant lydosi; šildant alvą, galima jį ir garais paversti, padaryti dujišku kūnu (44). 9) Nuėmus vandenį nuo ugnies, jis pasiliauna viręs (61). 10) Kalkes vartoja odas dirbant ir daug kur kitur (20). 11) Šilima tam susivartoja, kad sniegą pavertus skystu kūnu (65). 12) Prieš vartosiant akmeninę druską, ją sumala (28). 13) Prieš sudegsiant juodu (tuodu daiktu) anglėja (98).

D. 1) Molis esti visokios spalvos: baltos, geltonos... (9). 2) Gi visų tukniausias juodžemis randasi svetimuose kraštuose (13). 3) Grynoji klintis, kaip ir kiti minera-

l a i, kai kada pasitaiko p a v i d a l e kristalų (21). 4) Kai kur pasitaiko tokie didžiuliai a k m e n s, kad jų jokia dalba išversti nebeįstengia (13). 5) V a n d e n i l i s yra visokių kūnų sąstate (107). 6) Viršutinį žemės sluoksnį vadiname d i r v o ž e m i s (11). 7) Anglis turi s a v y b ę atimti iš rūdos jos priemaišas (39). 8) Žemių dalelės daro vandenį d r u m s t u (55). 9) Priemaišos daro jį p a v o j i n g u sveikatai (56); padaro kirvį k i e t e s n i u (42). 10) Pripildo jas s k y s t a mieline t y r e (24); tas krosnis jie pripildo r ū d a ir a n g l i u (39). Stiklą pripildo v a n d e n i u (44), g y v u o j u s i d a b r u (45), s m ė l i u (53); pripildykim v a n d e n i u i n d ą ; jo veidas pritvinksta k r a u j u (86). 11) Kalnas 50 s i e k s n i a i s pakilęs aukščiau žemės. 12) Medžiai darėsi g a u s e s n i a n g l i u (31). 13) Mus t a m e į t i k r i n a (37). 14) Palaikysime ranką š u l n y pasemtame vandeny (45). 15) Auksas, sidabras ir dabar pasitaiko g r y n a m e p a v i d a l e (38). 16) Mūsų kūnas daugiau trijų k e t v i r č i ų yra susidėjęs iš vandens (43).

E. 1) (Grifeliais) rašydavo a n t juodų lentelių (10). 2) A n t žemės pasitaiko kai kur s ū r ū s š a l t i n i a i (27). 3) Tie medžiai kitados augo a n t žemės (29). 4) Porą kartų į p a r ą atidaro kiaurimę, kiaurinę (39). 5) Oras be paliovos veikia į g r a n i t ą (18); deguonis veiktų į m u s persmarkiai (95). 6) Ciklonai p a s m u s ateina iš tolimesnių kraštų; bet esti ir v i e t i n i a i v ė j a i, gimę iš vietos priežasčių... (91). 7) Smėlio dirvos p a s mus g e r i a u s i a žinomos, nes jos kuone visur išsiplatinusios Lietuvoje (13). 8) Kitus daiktus p e r vamzdžius išpučia (7). 9) Tų ežerų gilumas nedidis, bus s u l i g j u o s t a i (27). 10) S u l i g tokia įžymia geležies reikmene, jos ir gauname labai daug (38). 11) U ž ką juodžemį s k a i t o geriausia dirva (13)? 12) Šaltiniai gavo savo vardą u ž šaltą vandenį (52). 13) Sidabras netemsta, u ž ką jis skaisčiąja nauge yra vadinamas (41). 14) Tyrė n e u ž i l g a ima t i r š t ė t i ir u ž kelių minučių virsta kietu kūnu (24). 15) Už kelių dienų ledas ima spaustis pro kaklą (68). 16) Sluoksniai v i r š jų sugulę (8). 17) Išsikišusios v i r š briaunos dalys reikia nukirpti (20). 18) Atmosfera siekia v i r š 200 varstų į aukštį (76).

Tų pasakymų (A—E) vietoje daug geriau tiktų mokslo vadovėliui taisyklingesni ir labiau įmanomi kalbos pavyzdžiai. Visai gerai ištaisyti jie, neduodant ištiso teksto, yra, žinoma,

Jablonskis Palangoje su kurorto svečiais 1929 m.

nelengva, juo labiau, kad taisant daugelyje vietų tenka tiktai sava nuomonė del įrašytųjų pasakymų taisytojui išreikšti. Tie pasakymai taisyklingesni ir suprantamesni būtų, mano supratimu, jei būtų tam tikrose vietose pasakyta šitaip:

a. 1) Skalelė (skalutė, skala) neįsidega. 2) Drėgnas skalbinys; kelionės (kelio) draugas; vandens galia (žr. 10). 3) Vanduo esti standus, skystas ir (arba) dujų pavidalo. 4) Moliu plūkia trobų (pirkių, pirkčių) laitus (aslas). 5) Rankena rodosi, atrodo mums šaltesnė; atrodo, rodosi itin keista. 6) Taisyklingo pavidalo (t-os lyties) mineralai; vanduo skiriasi savo pavidalu nuo kitų kūnų. 7) Piaulai ima juoduoti. 8) Kaspijos jūra; kamštis. 9) Iš jų yra susidaręs (susidarė), matyti, naujas kūnas; naujo kūno iš jų susidaryta; čionai, matyti, oro dar ne tiek daug. 10) Vandens įmaišumas šildant, nuo šilimos didėja. Oras, kaip ir vanduo, yra įmaišus (plg. mieštis, įmiešti, įsimiešti, šita duona gerai riekiasi, ta duona neraiki, jo gerklė įlaidi, įstabus daiktas, taikus, įtaikus vaikinas, nuotaki vieta, nuolaidus medis, nuolaidus žmogus...). 11) Netinkamas, nepatinkamas artojams, artojų nemėgstamas, nebranginamas smėlys. 12) Savo šaltiniais įgarsėjęs, išgarsėjęs miestelis. 13) Jie (tie daiktai) yra laidūs šilimai, gerai praleidžia šilimą, geri šilimos leidikai, vadokliai... 14) Mums tenka, reikia, mes gauname žinoti; tenka (atsitinka...) kasti. 15) Vadinas, oras slėgia daiktą. 16) Ežeras sotinas (pasisotina, prisisotina) tuo vandeniu... Miešimas (miešinys)... yra (vadinas) prisisotinęs (prisotintas), pritirpęs... Paimkim stiklinę vandens ir pritarpinkim (pritirpdykim) jos vandenį ligi soties, prisotinkim jį alūno. Vandenį prisotinkim alūno (plg. „pridėkim alūno“), pasotinkim alūnu. Karštas prisotintas (sotus, prisotintinis) miešimas nepastovus: jo vandens įmaišumas dabar mažėja... Vanduo prisisotina ir... 17) Uolienos (uolynės, uolynai), kurios skeldėja, vadinasi skalynės (skalynai), yra vadinamieji skalynai (plg. skruzdėlynai, molynai, akmenynai, akmenynės); akmenų uolynės, susidariusios iš molio, yra vadinamosios molio skalynės... 18) Smėlys skęsta;

akmuo tuoj, bematant skęsta; ledas skęsta karštame vandenyje. 19) Didelis spéigas; spéiguota (labai šalta) diena. 20) Grynas, tyrus (tyras) smėlys, negryna... druska („švarus“ yra tiktai „padorus“, vok. sauber); druską gryną padaro, ištyrina (išvalo)... 21) Gamta savo padarus daro (padaro, kuria, leidžia; plg. „padaras, Dievas pasaulį įkūrė, žmogų leido“). Pasidaro (susidaro, darosi) ir čia naujas kūnas. Medžiaga degdama vandenį daro, dirba, padirba; iš medžiagos degant darosi vanduo.

b. 1) Katra lazdelė ilgesnė, varinė ar geležinė? Katras kamuolys svaresnis, stiklinis ar akmeninis (tokio pat didumo)? 2) Žemė yra išlaikiusi, pavertusi anglimis, tuos augalus, kurie senų senovėje jos paviršiuje augdavo (augo). 3) Žmogus per metus suvartoja... Druskos tiek daug galim vartoti tik del to, kad ir gamtoje yra jos be galo, neapsakomai daug. 4) Apatinį sluoksnį, iš kurio kaip tik yra pasidaręs dirvožemis, mes vadiname podirviu. 5)... o kitos (duobės) yra atsiradusios kaip tik nesenai, mūsų laikais...

c. 1) Stiklui ligi minkštam, kol yra minkštas, duoda kokio nori pavidalo. 2) Vanduo, įpiltas dubenėlin (į dubenėlį), neprasisunkia pro jo šonus. 3) Negesytos kalkės tuoj sugeria liejamą ant jų vandenį. 4) Vanduo nebešildomas (nustojus šildyti) vėl susitraukia. 5) Indą, pildami vandens, galim pilną pripilti. 6) Oras, pučiamas į vidų, susispaudžia. 7) Vanduo į nugramzdintą stiklinę neįeina. 8) Alvas šildomas leidžiasi, pasileidžia (lydosi); alvą šildydami galim ir garais, dujomis (dujų kūnu) paversti. 9) Vanduo, nuimtas nuo ugnies, nebeverda, nustoja viręs. 10) Kalkes vartoja žmonės ódoms (kailiams) dirbti, dirbdami kailius... 11) Šilima susivartoja (išsieikvoja) sniegui paversti skystu kūnu... 12) Akmeninę druską, prieš vartodami, sumala (žmonės). 13) Prieš sudegdami, prieš sudegdamu, juodu anglėja.

d. 1) Molio yra, esti visokios spalvos: baltos, geltonos... (visokio: balto, geltono...). 2) O geriausio (riebiausio...) juodžemio yra svetimuose kraštuose. 3) Grynosios klinties, kaip ir kitų mineralų, kai kada pasitaikina kristalų pavidalo (bet „grynoji klintis gali būti,

gali turėti ir kristalo pavidalo"). 4) Pasitaikina, pasitaiko (atsitinka matyti) tokių didžiulių akmenų, jog jų neįstengsi jokia dalba išversti. 5) Vandenilio yra visokiuose kūnuose (visokių kūnų sudėtyje). 6) Viršutinį žemės sluoksnį vadiname dirvožemiu. 7) Anglis atima, turi savybės atimti... (plg. „jis turi drąsos ir skeryčioti, turi kantrybės jo klausyti"). 8) Žemių dalelės daro vandenį drumstą (drumsčia, sudrumsčia vandenį). 9) Priemaišos daro jį pavojingą sveikatai; padaro kirvį kietesnį (pakietina). 10) Pripildo jas skystos mielo tyrės; krosnis jie pripildo rūdos ir anglių. Stiklą pripildo vandens, gyvojo sidabro, smėlio; pripildykim indą vandens; jo veidas pritvinksta kraujo (pasidaro pilnas kraujo). 11) Kalnas penkiomis dešimtimis, penkiasdešimt (50) sieksnių pakilęs... 12) Medžiai virto labiau anglimis, medžiuose radosi, susidarė daugiau anglių. 13) Mus tuo įtikina. 14) Palaikykim ranką vandenyje, pasemtame iš šulinio (šulinio vandenyje). 15) Aukso, sidabro... ir dabar pasitaikina, pasitaiko, atsitinka rasti gryno pavidalo (bet „kalnų auksas, žemės auksas gali būti ir gryno pavidalo"). 16) Mūsų kūno daugiau kaip trys ketvirčiai yra susidėję iš vandens.

e. 1) (Grifeliais) rašydavo juodose lentelėse. 2) Žemėje pasitaikina, pasitaiko kai kur sūrių šaltinių. 3) Tie medžiai (tų medžių) kitados augdavo žemėje. 4) Porą (dveitą) kartų paroje (dienoje) atidaro kiaurymę (kiaurynę). 5) Oras be paliovos veikia granitą; deguonis veiktų mus (mums) per smarkiai. 6) Ciklonų (ciklonai) ateina į mus iš tolimesnių kraštų; bet yra vėjų, pakylančių ir del vietos (vietinių) priežasčių... 7) Smėlio dirvos mums geriausiai yra žinomos, nes jų kuone visur turime Lietuvoje. 8) Kitus daiktus pro vamzdžius išpučia. 9) Tie ežerai negilūs, bus sulig juosta gilumo. 10) Geležies, kai tiek daug privalome (reikalaujame), labai daug ir randame (gauname) iš gamtos (gamtoje). 11) Kodel (del ko) juodžemį laiko (laikom), išranda geriausia dirva? 12) Šaltiniai yra gavę savo vardą nuo (del) šalto vandens (del savo vandens šaltumo). 13) Sidabras netamsėja, todel (del to) jis skaisčiąja nauge yra laikomas (vadinamas). 14) Tyrė netrukus (po kiek laiko) ima tirštėti ir po kelių minučių virsta kietu kūnu. 15) Po kelių dienų ledas ima spraustis, spaustis

15*

pro kaklą. 16) Sluoksniai viršuj (viršum, ant) jų sugulę. 17) Išsikišusios už (iš) briaunos dalys... 18) Atmosfera yra per 200 varstų aukštumo...

Autoriaus ne visur vartojami tam pačiam reikalui visai vienodi žodžiai (terminai). Taip antai, pradžioje (41..) kalbama, tarp ko kita, apie gyvąjį sidabrą; bet vėliau rašoma jau tiktai apie gyvasidabrį (84, 85). Vienoje vietoje pavartotas terminas „visas grynanglis" (101), bet kiek toliau (105) rašoma: „junginys grynanglies, iš grynanglio". Knygose yra ne visai paprastų tam tikram reikalui kalbos žodžių: medis išsidėsto į kitus kūnus, perrūgis, sąlydesnis, šluonumas, sausas medžio varymas... Del jų čia tyčia nekalbu: jų reikalingumas ar tinkamumas pradžios vadovėliui man neaiškus.

Yra vadovėlyje nemaža spaudos klaidų, kurios kažin kodel neatitaisytos vadovėlio gale. Čia pažymiu jų dalį: 1) pūčiant (3 psl.); 2) vėlei (5); 3) Jie netįžta, kad netįžtų (9); 4) pasilaiko (38); 5) puvėnos (12); 6) dirvožemis... susimaišydama (12); 7) plaišėja (17); 8) granito yrimas (18); 9) užpludęs (28); 10) patirsim, persisunkus (25); 11) žydrios (44); 12) pro spilgį (45); 13) sugniužta (45); 14) lig ataušiant (45); 15) pastebime, vandenį pasikėlus (49); 16) suaižėti (52); 17) piovenos (59); 18) garsa (63); 19) atšąlęs (66, 67); 20) besiskėčiančio (67); 21) skambėsis (73); 22) ir be to jo, dalelės (80); 23) svoris (85); 24) pūvimas (100); 25) piūvenų (102); 26) gryras (106)... Turėtų būti: 1) pučiant; 2) vėliai (vėl); 3) jie netyžta, kad netižtų; 4) pasitaiko; 5) puvenos; 6) dirvožemis... susimaišydamas; 7) pleišėja; 8) granito irimas; 9) užplūdęs; 10) patirsim persisunkus; 11) žydros; 12) pro spilgi (pro spilgas, segtukus); 13) sugniūžta; 14) lig ataušant; 15) pastebime vandenį pasikėlus; 16) sueižėti; 17) piuvenos; 18) garas; 19) atsalęs; 20) besiskečiančio; 21) skambesys; 22) ir be to, jo dalelės; 23) svorį; 24) puvimas; 25) piuvenų; 26) grynas...

Iš visa, kas čia mano pažymėta del vadovėlio kalbos, padarau ir kelias bendresnes išvadas tolesniam laikui:

a) Ministerijos Knygų Leidimo Komisija, prieš spausdindama vadovėlius mokyklai, turi tikrai rūpintis, pasirūpinti kaip reikiant, kad jų visai įmanoma ir taisyklinga būtų kalba. Tuo dalyku šiuo tarpu, man rodosi, nepasirūpinta.

b) Vadovėlių klaidos turi būti atitaisomos knygų gale. Komisija tą dalyką turi prižiūrėti pati ar per tam tikrą, nužiūrėtą tam reikalui, žmogų.

c) Vadovėlio kaina reikia žymėti jo paties viršelyje. Šito vadovėlio kaina nepažymėta, nors tas dalykas svarbus yra mokiniams ir šiaipjau vadovėlių (knygų) pirkėjams.

Kitų tautų švietimo įstaigos, leisdamos vadovėlius savo mokykloms, šituo dalyku (a, b, c), man rodos, tikrai pasirūpina. Iš to samprotauju, jog šitie mano norai ir mums yra įvykdomi.

Rygiškių Jonas.

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 4, psl. 21—27].

Kai kurie mūsų kalbos dalykai.

A. Jakštas „Draugijoje“ (150—152 pp., 1920 m.) kalba kiek del K. Būgos straipsnio, išspausdinto šių metų „Ateity“ *) (2, 3, 4—5 Nr. Nr.). A. Jakšto straipsnelis tam tikrai paliečia kai kuriuos kalbos dalykus, del kurių turime čia ir savo žodelį tarti.

Ar Būga linkęs yra, kaip galvoja A. Jakštas, dabar sankcionuoti mūsų raštams „piziką, portą, pirmą (= fiziką, fortą, firmą), bipštiką“ (151 p.) ir t. t. — iš K. Būgos straipsnio to nematyti. Kaip bus rašomi svetimieji garsai, įėję su svetimaisiais žodžiais į mūsų kalbą — to Būga savo straipsniu nesako: tas dalykas yra opus, K. Būgos norima, matyti, tiktai, kad svetimų mums žodžių tarimas kalboje nenutoltų nuo žmonių kalbos garsų ir kad tuos svetimuosius žodžius mokėtų ištarti ir paskaityti mūsų žmonės. K. Būgos čia nėra; kol jo čia nėra,

*) Tą straipsnį K. Būga buvo atsiuntęs ėjusiems Voroneže «Ateities Spinduliams», bet jis ten, sugriuvus pagaliau visam Rusų gyvenimui, patekti negalėjo, ir išspausdintas dabar tiktai «Ateity».

jo nekaltinkime, apie jo teikiamą ar neteikiamą dalyką pakęskime tuo tarpu nekalbėję. [16]

K. Būga, radęs laikrašty vieną kitą žodį su kirčiu, yra pasakęs, kad tie kirčiai yra vietomis naudinga vartoti rašte, bet jis nereikalauja, kad mūsų raštų visi žodžiai būtų vartojami su kirčiais. Ž o d y n a s, apie kurį kalba savo straipsnelyje A. Jakštas, yra tikrai mums reikalingas, bet jis reikalingas ne del vienų kirčių. Žodynas reikalingas mūsų kalbos pagrindui, jos ypatybėms iškelti aikštėn — mūsų raštų ir mūsų rašytojų reikalui.

K. Būga sako, kad mes turį kalbos mokytis pirmiausia „iš kaimo kerdžių ir žemės artojų". Taip sakydamas, jis pats sau neprieštarauja, kaip tat tvirtina A. Jakštas. J. Jablonskis, kaip ir K. Būga, mokydami kitus liet. kalbos, abudu imasi kalbos taisyklėms pavyzdžius „iš kerdžių ir žemės artojų" kalbos. Kad juodu rašytų mūsų kalbai taisykles, nesinaudodami žmonių kalbos dėsniais ir šiaipjau daviniais, jų nereikėtų, žinoma, klausyti. Ž m o n i ų k a l b o j e yra visa ko, teiktinų ir neteiktinų rašomajai kalbai dalykų; kalbininkai (Būga, Jablonskis ir kiti) iš žmonių kalbos suvaiko įprastus jai žodžius ir posakius, vienus kitus jos dėsnius, ir tuo jie yra brangūs mūsų raštams. Su tuo lyg sutikdamas, A. Jakštas betgi nurodo, kad „žemės artojai ir kerdžiai" tuos pačius žodžius tarią ne visi vienaip, kad jie ne vienaip ir žodžių kirčius tarią. Bet kalbininkai ir iš tų įvairybių — jie tas įvairybes kalbos mokslui brangina — stengiasi susekti bendresnius dėsnius rašomajai kalbai. Taigi pasakymas, jog kalbos reikia mokytis pirmiausia „iš kaimo kerdžių ir žemės artojų", yra, mūsų nuomone, visai teisingas: žmonių kalbos mokykimės iš pačių žmonių, mokykimės jos taip, kaip jos mokosi mūsų kalbininkai, bet, taip mokydamiesi, naudokimės drauge ir bendresniais savo kalbininkų pastebėjimais. Tiek tuo tarpu del šito kalbos mažmožio.

A. Jakštas sakosi tegirdėjęs iš savo kerdžiaus „knygą" (vienaskaita), o Būga su Jablonskiu taria ir rašo „k n y g o s" (daugiskaita). Ką tat reiškia? Tat reiškia mūsų kalbininkus pastebėjus, jog daugely Lietuvos vietų, ypačiai toje Lietuvos vietoj, kurios tarmė imama pagrindu rašomajai kalbai, žmonių vartojama yra šiam kalbos reikalui daugiskaita: „turiu k n y g e l e s (pasą); pasiimk k n y g a s, eidama į bažnyčią; k a i l i n i a i,

m a r š k i n i a i, m i n t u v a i, karvės k n y g o s («knyginė žarna»)“ . . . *) Šitą dalyką pastebėję ir žinodami, jog tas daugiskaitos vartojimas yra bendras mūsų kalbos dalykas, jie teikia, rodosi, ir žodį „knygos“ vartoti tiktai daugiskaitoje; čia vienaskaitą („knyga“), kalbininkų supratimu, vartoja daugiausia rytų aukštaičiai, kurie galėjo tą vartojimą su kai kuriais kitais kalbos dalykais pasiimt ir iš savo kaimynų slavų. Inteligentai, pratę kalbėt iš mažų dienų lenkiškai arba rusiškai, mėgsta irgi sakyti „knygą“ ten, kur „prasimanėliai kalbininkai“ teikia mums savo raštuose knygas. Bet čia yra tiktai kalbos mažmožis: del jo sau galvos nesuka nei Būga, nei Jablonskis, ir jo brukte nebruka mums, įsikandę tą lytį, mūsų kalbininkai. Kalboje yra daug svarbesnių dalykų, del kurių tenka spyriuotis kalbininkams su žmonėmis, mėgstančiais juos spardyti ir niekinti.

Mūsų rašomojoje kalboj yra priesagų - ė n a s (-ėna), -e n a s ir - i e n a s (-i e n a, -e n a): k u p i š k ė n a s, b r o l ė n a s, v e l ė n a, v e l e n a s, e r š k e t a s, b a l ž i e n a s, j a u t i e n a, j a u t e n a, k i a u l i e n a... Tos priesagos ne visose vietose yra vienodai vartojamos; tų priesagų skirtumus rasime paieškoję ir Pr. Kr. ir Ryg. Jono gramatikoje (priesagų skyriuje). Panemuniečių tarmėje, kuri duoda dabar pagrindą rašomajai kalbai, yra sakoma k a m i e n a s; taip rašo ir K. Būga. A. Jakštas sakosi tegirdėjęs savo krašte „k a m ė n ą“ (plg. „kupiškėnas, varnėnas“ . . .). Kas iš to išeina? Jei tą dalyką turi spręsti, neturėdamas kito darbo, visuotinis balsavimas, tad, žinoma, reikėtų rašyti, kol jo susilauksime kalbai, dvejaip, bet mes linkę esame laikytis tų tvarkos taisyklių kalboje, kuriomis eina kalbos specialistas, ir todel rašysime paprastajam rašomosios kalbos reikalui k a m i e n ą, ne k a m ė n ą.

A. Jakštas savo straipsnyje paliečia ir daugiau kalbos dalykų: jis rašo, nesutikdamas su St. Č. [17], apie reikalingumą rašyti l i p t i ir l i p t, d i r b a m e ir d i r b a m; r a š y k i t e ir r a š y k i t, t r o b o j e ir t r o b o j... Taip yra sakoma ir rašomojoje tarmėje, mūsų rašomosios kalbos pagrinde, taip reikėtų rašyti, nesukant sau galvos del tų lyčių trumpinimo ar ne-

*) *Kuršaitis* iš Prūsų lietuvių taip pat įrašė į savo žodyną k n y g a s, ne «knygą».

trumpinimo, mums rodosi, ir rašomojoje kalboje. Šituo atžvilgiu mums reikėtų sutikti su A. Jakštu ir su mūsų kalbininkais: vienodinti tam tikros lytys gyvojoje raštų kalboje nėra kokio reikalo. A. Jakštas nori dvejopas lytis palaikyti ypačiai del to, kad jos duodančios „gražių daktiliškų rimų" (cituojami žodžiai); mes vartosime dvejopas lytis ypačiai del to, kad jos yra plačiai vartojamos ir šnekamojoje mūsų žmonių kalboje (rašomojoje tarmėje). Rašyti „kalbė, žiūrė, turė", kad ir jos duoda „gražių jambiškų rimų", laikraštyje stengsimės vengti, nes jos nėra įprastinis kalbos dalykas, jos nėra kitiems suprantamos, jų nė gramatikose nerandame.

Pr. Kr. ir Ryg. Jono gramatikoje, tam tikrame priesagų skyriuje, yra kiek kalbama apie priesagas -iškis, -ietis, -ininkas... Mes jas skirsime taip, kaip skiria jas K. Būga ir Rygiškių Jonas. A. Jakštas su kalbininkais čia nesutinka. Jis sako, kad šie teikią dabar rašomajai kalbai tokius žodžius kaip antai: teologininkas, matematikininkas ir kitus panašius į juos. Teko mums kalbėtis del šito dalyko ir su Ryg. Jonu, bet šis sako, kad kalbininkai dar nė vienas nėsąs teikęs rašomajai kalbai tų prikišamų čia A. Jakšto straipsnyje „teologininkų, matematikininkų"; todel Ryg. Jonas nė reikalo neišranda del tokių žodžių bartis kritikoje.

Ir apie kalbos dalykus kalbant, autoriui reikia kiek šalčiau ir rimčiau kalbėti. Nenorėtume, kad jaunuomenė, nusižiūrėjusi į vieną kitą senesnįjį autorių, imtų ir pati toliau iš adatos vežimus skaldyti ir būtus su nebūtais dalykais prikaišioti vienam kitam kritikuojamam del šio to žmogui.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 10].

Keli kritikos ir kalbos mokslo mažmožiai.

Šiemet „Lietuvos Mokykloje" (353 p.) man teko kalbėti „šis tas del mūsų šių dienų rašybos" [[18]]. Išdėsčiau tenai kelis įprastinius rašybos dalykus. Paliečiau bekalbėdamas ir kelias mūsų rašytojų (A. Jakšto, M. Grigonies ir Rygiškių Jono) pavardes. „Keistų gynėjų" straipsnyje gerbiamasis A. Jakštas (žr. „Draugija", Nr. Nr. 7—8) man del to straipsnio šį tą prikiša. Negalėdamas su tais prikišimais sutikti, ginuosi čia pats (ir ginu Ryg. Joną); rašau pakeliui ir apie kelis kitus kritikos ir kalbos mokslo dalykėlius, paliečiamus dabar „Draugijoje".

Gerb. A. Jakštas sako, kad aš karštai noris ne tiktai apginti Ryg. Joną, bet ir „padaryti jį stovinčiu anapus kritikos ribų, kažkokiu naujos gadynės neliestinu t a b u“. Tos intencijos, šiaip ar taip, aš nieku būdu neturėjau ir neturiu, už tokią intenciją bartų mane, rodosi, ir Ryg. Jonas. Pašalietis to mano straipsnyje negalės, rodosi, nė rasti.

Toliau A. J. sako, kad Ryg. Jonas, mano išmanymu, esąs nekaltas ir tuo, jog daugumas voronežiškių matematikos terminų yra netikę. Dabar tegali būti kalbama apie vilniškius matematikos terminus: juos yra sudarę Vilniuje matematikos mokytojai... Kad tie terminai yra netikę — to aš *niekur niekad* nėsu tvirtinęs, į tą dalyką kištis man netinka, juo labiau netinka tuo kaltinti Ryg. Jonas ar kiti kalbininkai, prisidėję prie to darbo. Tvirtinu ir dabar, kad „kaltinamasis (R. J.) prikišamų jam darbų nėr padaręs“, bet „išrodyti“ to („Draug.“ 331 p.) nemokėčiau, ir neturiu reikalo. Savo straipsneliu aš „nekėliau kaltinamojo į padanges“, — to, kokių „sofizmų“, man nereikėtų prikišti (jie man prikišami tenai).

A. J. sako, kad aš labiausiai branginąs „mūsų dabartinės rašybos nepaliečiamybę, jos galutiną fiksizmą“, kad kokia rašybos reforma, jos suprastinimas man esąs nenorimas, pavojingas ir net negalimas dalykas. Savo nuomonę aiškiai, rodos, išdėjau „Liet. Mok-je“; tų minčių, kurios čia man prikišamos, *niekur* nėsu sakęs, į rašybos dalyką niekas, nei Ryg. Jonas, nei K. Būga, taip, rodosi, nežiūri... Bet skirti rašyboje *trukti* nuo *trūkti, skiltis* nuo *skiltys,* mato *varna* nuo mato *varną* ir t. t., man rodosi, ir toliau reikės: tokius dalykus skiria savo rašybose ir kultūringosios pasaulio tautos; tą dalyką esu aiškiai pabrėžęs ir „Liet. Mokykloje“ *).

Aš, kaip ir kalbininkai, skiriu žodžio *garsą* nuo jo *kirčio* (priegaidės): garsus rašyboje mes, kaip ir dabar, skirsime, tur būt, ir toliau, o žodžio kirčius žymėsime tiktai kartais, reikiant. Kas vienaip tariama, tas bus, tur būt, vienaip ir rašoma. Tą dalyką gerai žinojo „Romos kalbininkai“ (332 p.), tą dalyką gerai žino ir mūsų kalbininkai, tą dalyką ir aš turiu galvoje, kalbėdamas apie rašybos dalykus. Kalbėdamas apie tuos dalykus, A.

---

*) Rusai ir lenkai, neturėdami ilgųjų balsių, skiria *i nuo* „y“ (*syn* ir *sini, vtisnut'* ir *vtykat'*); vokiečiai skiria savo rašyboje *bitten* nuo *bieten,* latviai — *ah* nuo *a (brahlis, lapa)..*

Jakštas žodžius: *antis* (utka) ir *antis* (pazucha), (rytas) *aušta* ir (viralas) *aušta,* (obuolio, arklio) *kartis* ir *kartis* (žalga, smaiga, smaigas) — vadina „homonymais“: jam žodžio *kirčiai,* tų kirčių skirtumas nieko čia nereiškia. Aš su kalbininkais ir mūsų kalbos mokytojais į šitą dalyką žiūriu kitaip: „tiktai žodžiai vienodų garsų ir *su vienodomis priegaidėmis* padaro homonimus“ (žr. „Liet. Mok.“, 337 p.).

A. Jakštas žodžius *pusti* ir *pūsti, trukti* ir *trūkti* rašyboje neskiria. Jis čia remiasi kiek ir žydų rašyba: gerbiamajam publicistui ir rašytojui čia lyg neateina į galvą, jog tokius rašybos dalykus skiria šių dienų kultūringosios tautos savo rašybose. Čia A. J., man rodosi, be reikalo sako, kad „mūsų tautiečiai nėra kvailesni už žydus“ ir kad jiems to dalyko nereikią skirti. Kur A. J. rašo dabar *šaukk,* skirdamas tą žodį nuo *šauk* (332), Ryg. Jonas rašo tiktai *šauk* (su vienu k.). Matydamas čia Ryg. Jono „prastinimo“ kelią, A. J. norėtų, kad būtų „prastinama“ ir kitur — kad *trūkti* nebūtų skiriama nuo *trukti* ir t. t.; čia A. J. sumaišo garsą su „kirčiu“, kurį mes paprastai skiriame nuo to, kas eina kalboje „garsu“.

Žodžiuose *būtinai, pažiūrėk* ir t. t. A. J. rašo tiktai *u* (ne *ū*), nes čia „jokio ilgumo nesigirdi“. Toks tvirtinimas nesutinka su tuo, ką mes turime rašomoje mūsų kalboje (jos garsuose). Mūsų garsų tos rūšies skirtumus yra pastebėję pirmiausia, rodosi, kitų tautų žmonės, rašę apie mūsų kalbą. Čia kokio kalbininkų prasimanymo nėra.

„Keistų gynėjų“ gale A. Jakštas stebisi „Kirveliu Nusmuko“, [19] pasakiusiu jam kiek netinkamų žodelių del išspausdintos „Draugijoje“ „Pasakėčių“ kritikos. Tame gale gerbiamajam kritikui teko kiek pasibart ir su Rygiškių Jonu. Tų žmonių (K. N. ir R. J.) aš čia neginsiu: „ne mano kiaulės, ne mano pupos, kas man darbo — tesižinai“. Jų neginsiu, nes juodu ir patys, tur būt, atsilaikys ar mokės, jei reikės, atsilaikyti ar gintis.

Čia, gavęs progos, noriu dar kiek pašnekėti apie kelis (netinkančius) „Dr-jai“ žodžius: *karas, pusiausviras, tūris* ...

„Draugijoje“ prieš šį baisųjį karą ar to karo pradžioje buvo sakoma, kad *karą* esąs pramanęs raštams, *karės* vietoje, Rygiškių Jonas. Dabar A. Jakštas vadina tą *karą* „naujovišku“ padaru ir sako, kad jam geriau tinkanti *karė* (319). A. J. giria kun. J. F. Jonaitį, vadinantį *karą* teisingai „po senovei“ *kare,*

ir sako: „Mes su savo *karu* nusipirmeiviavę padarėm lietuvių kalbai labai abejotiną patarnavimą“ (321). Apie „karą ir karę“ tiek težinau: Prūsų Lietuvoje ir jų raštuose *karas* tėra žinomas; A. Juškos dainose ir jo žodyne apie *karą* tėra kalbama („bernelis joja *karan,* parjoja iš *karo*“); *karas* nėr „naujoviškas“ žodis, jis yra atsiradęs mūsų raštuose ne iš Ryg. Jono pirštų išlaužas; žodžio *karė* niekur nėsu radęs mūsų senovinėse ir naujovinėse dainose (nė šiaip jau tautosakoje*).

A. Jakštas sako, kad V. Ruokis gerai padaręs „netikusios *pusiausvyros*“ vietoje ėmęs vartoti „tinkamesnį *lygsvaros* terminą“. Žodžiai *pusiausvira, pusiausviras* yra patekę į Rygiškių Jono žodynėlį iš žmonių kalbos: tuos žodžius pirmasis ėmė vartoti iš žemaičių tarmės, rodosi, kun. K. Jaunius. Kodel kaltinė *lygsvara* A. Jakštui geriau tinka — visai sunku suprasti: šį žodį vargu jis galėtų pateisinti žmonių kalba.

A. Jakštas sako, kad *„talpos* ir *talpumo“* vietoje, keistą *turį* (=tūrį) esąs *nukalęs* Ryg. Jonas (324). Šis žodis *(tūris)* yra ne Rygiškių Jono padaras: jį vartoja terminui matematikai, kurie turimą plotą vadina dabar *tūriu* ir skiria *tūrį* nuo *talpos* ir *talpumo.* Ryg. Jonas čia niekuo nėra dėtas, juo labiau, kad matematikos dalykai jam yra lyg svetimi. Kaltinkit, jei reikia (?), tiktai mūsų matematikus.

A. J., kalbėdamas apie J. Barono „Gamtos pradžiamokslį“ (321), sako, kad to veikalėlio esanti suprantama kalba, kad galima esą prikišti kai kas tiktai jo terminologijai: Baronas „rugštygamį“ vadinąs „jablonskiškai“ *deguoniu,* „vandengamį“ — *vandeniliu,* „kietuosius“ kūnus — standžiaisiais, *deguonis* nukaltas esąs lenkišku *tlenu,* o „*vandenilis* tiesiog nežinia iš kur atsiradęs“. Ar „deguonis, vandenilis, standieji kūnai“ yra „jablonskiškumas“ — to pasakyti nemokėčiau: *deguonis, vandenilis,* kaip ir *standieji* kūnai (šalia *kietųjų)* yra atsiradę pirmiausia chemijos ir fizikos moksle**). Žodis *vandenilis* moksle yra atsiradęs taip pat, kaip šnekamojoje kalboje žodžiai *dagilis, vingilis, vagilis* (vagilius)... Ar tų žodžių vietoje geriau tiktų

---

*) Šalia „karo“ yra kalboje *karys* (plg. *kuodas* ir *kuodys, žvejas* ir *žvejys, žūklė* ir *žūklys);* iš žodžio *karys* (*karo* asmuo) turime žodį *kariauti* (plg. *piršlys* ir *piršliauti)* su *kariuomene.*

**) Iš ten jie, su keliais matematikos terminais ir daugeliu šiaipjau kalbos žodžių, pateko paskui ir į Ryg. Jono žodynėlį.

rūkštygamis, vandengamis (321, 323) — labai abejoju: šitą kalbos dalyką yra sprendę, pasitarę su kalbininkais, chemijos ir fizikos mokytojai. Šiaip ar taip, sakydamas, kad Ruokio terminuose (323) „randam tuos pat netikusius *deguonį* ir *vandenilį*", A. Jakštas, man rodosi, kiek klysta. *Rūkštygamis* ir *vandengamis* arba, kaip buvo kiek pirmiau rašoma, *rūkštadaris, vandendaris,* yra, rodosi, tikrai netikę: tos dujos *nedaro rūkšties,* iš jų *negimsta rūkštis* ir t. t.

Bartis del rašybos ir kalbos dalykų mes turėtume, rodosi, kiek švelniau ir atsargiau...

Dyguldagis. [20]

Alytus, 1920. 8. 13.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 10].

Prabočių Anūkas. Mažosios Lietuvos buvusiejie rašytojai ir žymesniejie lietuvių kalbos mylėtojai (pp. 1—127), Tilžėje, 1920 m. [21]

Čia turime ar 77-nių Prūsų Lietuvos rašytojų biografijas ir paminėjimus. Pažymėta, ką kas gera yra padaręs Prūsuose lietuvių raštams ir lietuvių kalbai. Be rašytojų keliami aikštėn ir vieni kiti Prūsų žmonės, pasižymėdinę Prūsuose ne raštais, bet šiaip jau nuopelnais raštams ir kalbai. Kalbėdamas apie kai kuriuos rašytojus, autorius kartais ir neigiamai apie juos nukalba; taip antai, rašydamas apie kun. Kristupo Jurkšaičio darbus, tarp ko kita sako apie jį (113): «Jurkšaitis, nors lietuvio vardą nešiojo, bet, kiek galėdamas, stengėsi lietuvių dvasią slopinti. Tarnaudamas vokiečių atžagareivių partijai visokioms priemonėms lietuvių tautišką ir politišką gyvenimą trikdino... Tačiau jo darbas liko bergždžias. Lietuvių atgijimo jis neįstengė sulaikyti». Tiems, kurie naudosis «Mūsų raštų istorija» mokslo reikalui, patariame skaityti ir šitą Prabočių Anūko darbą: čia yra žinelių kiek platesnių apie pirmuosius ir senesniuosius mūsų rašytojus; skaitytojas, naudodamasis tomis žinelėmis, gaus kiek aiškesnio supratimo apie mūsų rašytojus, dirbusius Prūsuose, ir apie jų gyvenimą. M. Biržiška dažnai, kalbėdamas apie rašytojus, visai neliečia jų gyvenimo dalykų, to gyvenimo smulkmenų, dažnai surištų su jų raštais. Rašinį, šiaip ar taip, patariame skaityti mūsų raštų istorijos reikalui, teikiame jį ir mokinių skaitykloms, juo labiau, kad čia skaitytojui duodamos ir kai kurios tų raštų ištraukos.

Rašinys išspausdintas lotynų raidėmis — norėta, kad jį skaitytų ypačiai šios pusės žmonės ir didesnio mokslo Prūsų lietuviai.

Rašinio kalbai daug įtakos turėta šios pusės raštų: daug yra kalbos dalykų, kurie be reikalo paimti iš mūsų raštų kalbos, iš mūsų klaidų į kalbamąjį rašinį. Rašytojas čia besistengdamas daug ką nusakyti gražiai lietuviškai, ima visai be reikalo į savo rašinį ir mūsų raštų šių dienų klaidas, eidamas vietomis ir prieš tos kalbos taisykles, kurias duoda mums Kuršaitis ir kiti Prūsų kalbos mokytojai.

Tarp kitų kalbos klaidų randame čia ypačiai šios rūšies kalbos iškrypimų:

1) Mokės Vilniuje, *tada* Krokuvoje (5 p.). 2) *Apsivedė* ir gyveno Karaliaučiuje (5). 3) *Gegužio* 10 d.; Pirmoji *knygelė,* ši *knygelė.* 4) Jis *skaitomas* vertėju šv. Rašto; *tūli skaito* jį vokiečiu; Ostermeyeris kalbasi del savo giesmių su *tūlu* Mielkaus šalininku (39). 5) Vienas *apskritys,* trys *apskričiai.* 6) Jo vertimas pražuvo *septynių* metų kare. 7) Jis parašė *virš* dvidešimt raštų. 8) *Kuomet* susieidavo tokie kunigai, tai retai išgirsdavai juos kalbant apie mokslus (31). 9) Jis kalbėjo lietuvių ir lenkų *kalbas* (6). 10) Išmokinti *į kunigus* (6). 11) *Rapagelaną* gedėjo visas miestas (6). 12) *Idant* lietuvius prie to mokslo *prilaikius,* įsakė kunigaikštis tik paskirtas bažnyčias telankyti (13). 13) Jie eina į žemaičių bažnyčias ir ten *sulig* popiežiško *būdo* ir *pajunkimo* duoda aliejumi teptisi ir venčiavotisi (15). 14) Bretkūnas, *sulig* Rezos ištarimo — tai lietuvių Lutėrius (16). 15) Kantas, *sulig* Jono Mačio *išvedimo,* buvo lietuvis (34). 16) Viešpatie, užmokėk jam *sulig* jo *darbų* (31). 17) Jokūbo Perkūno poetiška dovana, *sulig* G. Ostermeyerio *išsitarimo,* buvusi menka.

Prūsų lietuviai, eidami mūsų šnekamosios kalbos ir savo žmonių kalbos taisyklėmis, turėtų, rodosi, šiaip sakyt ir rašyt:

1) Mokės Vilniuje, *paskui* Krokuvoje. 2) *Vedė* ir *(vedęs)* gyveno K-je. 3) *Gugužės* m. 10 d.; pirmosios *knygelės,* šios *knygelės**). 4) Jis *laikomas* (jį *laiko)* šv. Rašto vertėju; kai kas (kurie ne kurie) laiko jį vokiečiu („tūlas“ yra „daug kas, daž-

---

*) Kuršaitis savo žodyne sako, kad Prūsų lietuviai to žodžio tiktai *daugiskaitą* vartoją.

nas“); Ostermeyeris kalbasi del savo giesmių su *vienu* Milkės (Milkaus) šalininku. 5) Viena *apskritis,* trys *apskritys.* 6) Jo vert... *septynerių* metų kare. 7) Jis parašė *per* dvidešimtį raštų (dvid. raštų *su viršum).* 8) *Kai (kada)* susieidavo..., tai... 9) Jis kalbėjo lietuvių ir lenkų *kalbomis* (mokė lietuviškai ir lenkiškai kalbėti, kalbėjo liet. ir lenkiškai). 10) Išmokinti *(išmokyti) kunigu.* 11) *Rapagelionio (R-nies)* gedėjo... 12) Kunigaikštis, norėdamas tame moksle juos išlaikyti (idant išlaikytų...), įsakė... 13) Jie eina ir ten popiežininkų *būdu* ir *įpratimu tepdinas* aliejumi ir tuokiasi, jungiasi. 14) Bretkūnas, kaip sako Rėza (anot Rėzos betariant), buvo lietuvių Liuteris (Br-s buvęs, kalbant Rėzos žodžiais, liet. Liut...). 15) Kantas, Jono Mačio *išvedimu* (nuomone), buvo lietuvis. 16) Viešpatie, išmokėk, pamokėk *pagal* jo darbus. 17) J. Perkūno poeto (poetinė) dovana buvusi, anot G. Ostermeyerio betariant (kaip sako Ost-ris), menka. Ir žodžius „mokyti, mokinti“ autorius vartoja viename rašinyje mišrai, be kokio skirtumo: reikėtų ko viena laikytis, — taip daro ir mūsų kalbininkai, vartodami, rodosi, dažniausiai savo reikalui žodžius „mokyti, mokytojas“ (ne „mokinti, mokintojas“).

Šio rašinio ir rašyba kiek skiriasi nuo mūsų šių dienų įprastinės rašybos. Prabočių Anūkas rašo: drysti, gryžti, siūsti, skūsti (= drįsti, grįžti, siųsti, skųsti) — raidžių *į, ų* žodžio viduryje nevartoja. Nosines raides *(į, ų)* jis vartoja tiktai keliose tam tikrose žodžių galūnėse. Ir šioje pusėje mėgina (me) kai kas verstis rašyboje be *į, ų* žodžio viduryje. Raides *į, ų* rašome nuo senovės, šalia jų jau vokiečių kalbininkai yra įvesdinę mums rašymą ir *y, ū.* Galimas daiktas, jog rašymas *į, ų* ir visai išnyks kada nors, rasit, netoliausiai, iš mūsų raštų; del jo nesispyriuoja, rodosi, nė mūsų kalbininkai. Tik jie sakosi nenorį kelti šiuo metu vieno kito rašybos klausimo: palaukime, girdi, kiek nusistojant mūsų gyvenimo, tada imsime rimčiau ir rašybos dalyką spręsti.

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski. Band I: Texte aus dem Weberschen Nachlass, herausgegeben von Dr. Franz Specht, Oberlehrer am Ludwigsgymnasium in Cöthen. Leipzig, 1920 (Psl. I—XV+1—467).

A. Baranauskas, mūsų rašytojas ir poetas, mokydamas kitados lietuvių kalbos Kauno Seminarijoje, labai stropiai tyrinėjo lietuvių kalbos tarmes. Tuo laiku buvo susiartinęs su *H. Weberiu,* mūsų kalbos tyrėju, kuriam siųsdavo ir įvairių tarmių tekstus, jam (A. B-kui) jo mokinių (klierikų) surinktus iš žmonių kalbos ar jų pačių tarmėmis parašytus. Su tuo Weberiu A. B-kas buvo išleidęs 1882 m. Veimare kiek tų tekstų ir kitiems mokslo žmonėms — savo Anykščių Šilelį („Ostlitauische Texte von Anton Baranowski und Hugo Weber. Erstes Heft“). Tų „rytų aukštaičių tekstų“ daugiau nėr išėję, bet jų A. Baranausko buvo siųsta Veberiui nemaža. Numirus ir vienam ir antram, tekstai pasiliko Veberio vaikų žinioje. Vaikai paveldėję tekstus atidavė ar atiduodino Leipcigo kalbotyros institutui (Forschungsinstitut für Indogermanistik), kurs išleidžia dabar tų tekstų pirmąjį tomą.

Šitame tome randame daug ką iš to rinkinio — pasakų, mažiau gamtos aprašymėlių ir kitų kalbos pavyzdžių. Tekstai eina tiktai iš tų tarmių, kuriomis kalbėdavo iš mažų dienų stoję į seminariją tų dalykų rinkėjai, A. B-ko mokiniai. Čia iškyla aikštėn tos tarmės, kuriomis kalbėjo ir tebekalba Žemaičių vyskupijos žmonės; kitų mūsų kalbos tarmių čia nėra.

Kaip tuos tekstus būtų išleidęs pats didysis jų rinkėjas (A. B.), kaip jis, leisdamas tuos tekstus, būtų žymėjęs paskutinai tų tarmių įvairiausius garsus, — sunku dabar žinoti: A. B-kas ilgainiui savo rašybą, tarmių ypatybėms žymėti, vartodavo, kaip žinome, ne tą pačią, ne visada vienodą. Šitų (išleistųjų) tekstų rašyba nėr ta, kurią jis jautėsi geriausiai ištobulinęs toms kalbos ypatybėms žymėti. Kad pats A. B-kas būtų tuos tekstus išleidęs, šį tą, ištyręs geriau tarmes, būtų ir pats pataisęs juose. Čia yra tekstai tik tokie, kokie eidavo Veberiui iš pirmosios A. B-ko redakcijos. Kalbos mokytojui ir tyrėjui duoda jie ir dabar, šiaip ar taip, daug materialo. Patariu mokytojams ir kalbos tyrėjams tuos tekstus skaityti ir iš jų *mokytis* žmonių kalbos.

Mokiniai, surašydami tarmėmis pasakas ar ką kita iš žmonių kalbos, negalėdavo, man rodosi, viską surašyti visai taip, tikrai taip, kaip kas buvo pačių žmonių sakoma: prieš stodami į seminariją, jie patys buvo įpratę daug ką sakyti ne visai „žmoniškai“, jie buvo jau ėję mokslus gimnazijose, miestuose...

Čia pažymiu kelis sintaksės dalykus, kuriuos galėjo ir patys rinkėjai iš savęs įrašyti į žmonių kalbos tekstus.

Rinkinyje, parašytame, apskritai imant, gražia žmonių kalba, randame ir tokių vietų: 1) kurian kieman jis *neineinūs*, wisur rundūs dyka (5 psl.); 2) wieto družlu, *kurioms* buwa ji (poduszkėła) prikimszta, prikisza bumaszku (201 p.); 3) gaspadorius *kaip neteisinos*, bet nieka nepamaczije (176); 4) atbieg meszka žolū *kliebi neszina* (344); 5) paseleida biegte pas warma, *diel apsakyma* žmogaus stiprybes (348); 6) stonelis atrisza maisza, *idont pawėziete*, kas aname yra (338)... Tarmių ypatybės, sužymėtos tekstuose, mūsų čia spausdinamos tik tos, kurios lengva mūsų spaustuvėje surinkti ir išspausdinti; kitos ypatybės mūsų citatose neišreikštos. Man rodosi, jog pabrauktieji dalykai galėjo patekti į šituos tekstus ir be žmonių kalbos, juos galėjo nenoromis ir patys mokiniai įdėti. Pabrauktose vietose lyg geriau tiktų su žmonių kalbos taisyklėmis šiokie pasakymai: 1) kurian kieman jis *ineinūs*...; 2) wieto druožlu (?), *kuriū buwo* ji prikimszta (plg. „prikemša *ko, pelų, šiaudų*, prikemša šaukštu"); 3) gaspadorius *kad ir kaip teisinos*, bet...; 4) atbieg meszka žolū *kliebiu* neszina (plg. „bėga jis *vaiku* nešinas, *vaikais* nešinas"); 5) paseleida biegte pas warma *apsakyte* (apsakyti)...: 6) Stonelis atrisza maisza paweziete... *Sintaksės* dalykai ir mokyklose ne visada buvo tuomet pabojami: mokytojams rūpėdavo daugiausia etimologijos ir rašybos dalykai.

Kalbos mokytojas.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 10].

Nuostabūs skruzdės gyvenimo atsitikimai. Iš Skvorcovo vertė *B. Grigaitytė.* Šviet. Min-jos kn. leid. Komisijos leidinys. Spausdinta Tilžėje 1920 m. (sudėta „Švyturio" Bendrovės sandėlyje). Psl. 1—72. Kaina viršelyje nepažymėta.

Autoriaus kalbama, kaip rodo knygų antraštė, apie skruzdėlės gyvenimą skruzdėlyne (savo „mieste") ir kitur, apie skruzdėlių maistą, atsiradimą, visą jų gyvenimo santvarką, apie visokias jų gudrybes, kovas su priešininkais, laimes ir nelaimes. Apie savo gyvenimo ypatybes nusipasakoja rašinyje žmogui pati skruzdėlė apsakydama jam įvairių įvairiausius, labai nepaprastus savo nutikimus.

Jablonskis Palangoje 1929 m. su V. Rubaževičium (iš kairės) ir I. Kisinu (iš dešinės).

Rašinys duoda daug supratimo vaikams apie mūsų skruzdėles, jų rūšis ir visą jų „valstybių“ santvarką. Rašinys išleistas su gana gražiais *paveikslėliais* iš skruzdėlių gyvenimo; tais paveikslėliais parodytos jos pačios, jų vaikai, laukai, žolės, krembliai... Vaikas matys iš rašinio ir pačių paveikslėlių, kaip pradeda ir baigia savo margąjį gyvenimą skruzdėlės, kaip mokamai rūpinasi jos savim, ginasi, mušasi, melžia savo „karves“, tręšia savo daržus, auklėja savo vaikus ir t. t.

Leidinys skiriamas, matyti, tarp ko kita, žemesniųjų klasių mokiniams. Mokykloms patariame jį įsigyti, mokiniams — skaityti ir iš jo suprasti, kaip eina visas tų nepaprastųjų gyvulėlių gyvenimas. Šituo rašiniu naudosis, tikiuosi, savo reikalui ir pradedamųjų mokyklų mokiniai.

Teikdamas šiuo tarpu mokyklai šitą skruzdėlės „pasipasakojimą“, turiu betgi šį tą pabrėžti apie patį vertėjos darbą — iškelti aikštėn kelis mūsų šios rūšies vertimų dalykus, kurie kiek mažina paties darbo vertę, daro jį ne visai produktingą ir sunkina mokiniams, šiaip ar taip, jo skaitymą, supratimą ir kartais grasyte graso nuo jo.

Šios rūšies vertimai, mano supratimu, turi būti rašomi visai gyvai — taip, kad skaitytojas, turėdamas prieš save „vertimą“, jaustųsi esąs visai namie, turįs darbo su rašiniu, skiriamu tiesiog Lietuvos vaikams, mūsų žmonėms. Šiuo atžvilgiu čia yra daug kas, deja, prikiština vertėjai ar išleidusiai jos vertimą knygų Komisijai.

Savo straipsnį pradedu nuo smulkmenų. Apie svarbenius dalykėlius kalbu straipsnyje tik toliau.

I. Prieš skaitant rašinį, patariu kelias vietas atsitaisyti (yra korektūros klaidų). Išspausdinta: 1) lysk (6), 2) štaisysiu (8), 3) į žemesnyjį miestą (12), 4) jokį namą (21), 5) drąskė (49), 6) vilko šašlavas (60), 7) kojales (62), 8) sudarymos (62), 9) musirių (63), 10) ūpės (67), 11) kruzdė (68). Yra, gali būt, ir daugiau klaidų, bet jos, kaip ir šitos, bus nedidelės. Reikėjo išspausdinti: 1) *lįsk,* 2) *ištaisysiu,* 3) *į žemesnįjį* miestą, 4) *tokį* namą, 5) *draskė,* 6) vilko *sąšlavas,* 7) *kojeles,* 8) *sudarydamos,* 9) *musmirių,* 10) *upės,* 11) *skruzdė.* Leidinyje toliau yra rašoma *grįžti, skųsti,* todel dvi pirmąsias (1, 3) klaidas laikau čia tiktai korektūros klaidomis.

(visai silpnutis); *perdaug* mitri (mitra); 2) sienos *nė kiek* nesijudino (nejudėjo); 3) *Ogi* (gi, ėgi) čia kas; 4) *tad* paakiui *(tad* čia yra prieveiksmis, ne įvardis, beveik = *todel, tada);* 5) Padidinkit.

III. Vertėjos (ar jos kalbos taisytojo) stengtasi nusakyti kai kas gana nepaprastai, savo tarme, ne taip, kaip rašo dabar mūsų žmonėms daugumas rašytojų. Kai kurie jos pasakymai bus, man rodosi, skaitytojams daug kam ne visai įmanomi, juo labiau, kad tie pasakymai vartojami ne nuosekliai — jie sumišę rašinyje su paprastaisiais mūsų raštų kalbos žodžiais (a—e).

a) Čia yra rašoma: 1) *man* labai *pasinogėjo* sužinoti (59); 2) jai *norėjosi* pasišildyti (27); man *norėjosi* paskraidyt (13). „Klaidos" čia nėra: vertėja, pavartojusi čia kartą savo tarmės žodį *nogėtis* (= įsigeisti, panorėti...), kitose teksto vietose vartoja tam pačiam reikalui žodį *norėtis* (lenk. chcieć się), — ir skaitytojui gali pasirodyti, jog tas *nogėtis* ir reikšmės atžvilgiu reikia skirti nuo „norėtis". Kad vertėja būtų rašiusi visur *nogėtis* ir tiktai paaiškinus mažmožiu to žodžio reikšmę paprastajam skaitytojui, nieko negalėčiau pasakyti. Bet vartoti

II. Leidinio rašyba yra ta pati, kuria Ministerijos leidžiami ir mokslo vadovėliai, skiriami mokyklai. Yra pataisytini, gali būt, tiktai keli mažmožiai: 1) buvau per daug silpnutis (5); per daug mitra (41); 2) sienos nėkiek nesijudino (5); 3) O gi čia kas (14); 4) tat paakiui (31); 5) Padidykit (45). Mūsų įprasta dabar, rodosi, rašyti mokyklai: 1) buvau *perdaug* silpnas tam pačiam reikalui vieną kartą vienas žodis, antrą kartą antras žodis, nė kiek neaiškinant teksto mažmožiu jų skirtingos reikšmės — lyg nereikėtų.

b) Vertime yra rašoma: 1) *Jūs,* mamyte, be reikalo rūpinatės (14); 2) *Tamsta* atsil*sėsit* ir... keliau*si* sveika (53).

Reikia kas viena vartoti rašinyje šitam (krypties) reikalui — *tamsta* arba *jūs.* Kas sako: *„Jūs,* mamyte, be reikalo *rūpinatės", tas turi sakyti tam pačiam rašinyje ir šiaip: *„Jūs* atsilsėsit ir... *keliausit sveikos."* Kas sako rašo: *„Tu,* mamyte, be reikalo rūpiniesi (mamyte, *tamsta* be...)", tas turi sakyti vienam asmeniui (moteriškei) tame pat rašinyje ir šiaip: *„Tamsta* atsilsėsi (ne *atsilsėsit!)* ir... keliausi sveika."

Čia yra, man rodosi, kas dailinta, taisyta, skubėta ir sumaišyta.

c) Vertėjos mėgstama vartoti žodis *suroti:* „Viskas reikdavo *suroti,* laiku padaryti (6), *nesurojau* pasislėpti" (13); bet tam pačiam reikalui rašinyje vartojamas, rodosi, ir žodis *suskubti* (paprastojo mūsų *suspėti* vietoje). Vertėja gali mėgti ar vartoti tam tikrus savo tarmės žodelius, daug kam nesuprantamus, bet vis delto nereikėtų jie brukte brukti į vertimą, skiriamą mokyklai: jie sunkins teksto supratimą.

d) Aukštaičiai sako paprastai: *išdygti, išdigs, atsigręžti,* aš *atsigręžiau*... Bet šitame rašinyje, parašytame aukštaitiškai, randame: *išdygti, išdygs* (64), *atsigrįžti,* aš *atsigrįžau* (66)... Čia sumaišytos kelios tarmės: kai kurių rytinių aukštaičių *(atsigrįžti, atsigrįžau)* ir žemaičių su kai kuriais pažemaitės aukštaičiais *(išdygs).*

Patarčiau eiti čia, rašant mokyklai, įprastine raštų kalba ir rašyti: *išdygti, išdygsiu, išdigs* (plg. *lis, truks...), atsigręžti, atsigręžiau.*

e) Vienai tarmei taikinami ir šie vertimo pasakymai: *liposi* (= lipo, kopo) per savo drauges (59); mes nutarėm savo grobinį likti vietoje, kad paskui su kitomis *parneštum* (= parneštumėm,-mim,-me) namo (25); mes daug dirbam, kad *sutvarkytum* (= sutvarkytumėm,-mim,-me) savo daržus (63).

Pirmajai daugiskaitos lyčiai (šitai nuosakai) rytų aukštaičiai sako vietomis *būtūm, parneštūm, tvarkytūm* (su *ū*).

Vertime yra ir šiokių vietų: po medžioklės aš *atnešiau* tave namo (34), mūsų vaikai *tapo nunešti* (43), audiniai *tapdavo sutraukyti* (62). Rašomojoje mūsų kalboje, pabrauktųjų žodžių vietoje, įprasta yra sakyti šios rūšies reikalui — *parnešiau, buvo nunešti, būdavo sutraukyti.*

Ar šiaip ar taip, patariu toliau vertėjai (ir kalbos taisytojams) stengte nesistengt rašyti mokyklai tarmėmis — kelte nekelti aikštėn neįprastas raštams jų ypatybes. Tarmės ypatybės raštuose ir kelte nekeliamos išeis aikštėn, tik mokėkime jomis naudotis savo ir raštų kalbai.

IV. Vertėjos ne visur pasirūpinta, kad mūsų žmonėms ir jų vaikams būtų rašoma visai žmoniškai — taip, kaip jie yra įpratę kalbėti savos kalbos posakiais apie rašomus čia „atsitikimus". Man, skaičiusiam dabar apie tuos atsitikimus, yra visai aišku, jog rašinys verstas iš *rusų* kalbos; tas dalykas aišku ir be pradžios pažymėjimo apie tą vertimą. Vertime yra pasaky-

mų, kurie žmogui, nemokančiam kaip reikiant rusų kalbos, bus ir ne visai aiškūs. Tokiais rusiškais ar svetimais mūsų vaikui pasakymais laikau, pavyzdžiui, šiuos vertėjos sakinius:

1. *Ot,* tai gudri (15). 2. *Ot,* aš tai negaliu jums padėti (28). 3. Bet ką jūs, *ot* juokdarė (44)... 4. Mes žūsim *iš bado* (63). 5. Būčiau žuvusi, jei būčiau *nustojusi ūpo* (65). 6. *Metas ir saikas žinot* (18). 7. *Neminėkite nelabu žodžiu* (42). 8. Sykį aš panorėjau *ištaisyti sąnarius* ir atsilsėti, *kaip* pastebėjau tarpe savo bendradarbių kaž-kokį *tai* judėjimą (45). 9. Duokit pavalgyt, *pastiprint savo jėgas* (46). 10. Nutariau ištrūkti iš plėšikių lizdo. Bet prieš *patenkinant savo troškimą,* man teko *būt matytoja* baisaus atsitikimo (48). 11. Aš ėmiau *visomis galiomis* priešintis (13). 12. *Na gi ir tvirta* Nenuorama (13)! 13. *Toliau* vaikų *kambario* žiūrėk, kad neitum (8). 14. Aš pastebėjau, jog mes visos skruzdės *siekiame vienokio tikslo* (61). 15. Liaukis, kam nusimint *lig laiku* (54)? 16. Didžiausias rūpesnis buvo *išvalyti ko didesnis* plotas žemės *nuo* visokių šiukšlių (55). 17. Aš buvau *laikoma iš darbščiųjų skruzdžių šeimynos* (61). 18. *Palik ją ramybėje. Alkis* mane *kankino.* Ją *iš alkio* surijau. Taip nedaug *tetrūksta ir iki nelaimės*...

Kad vertėja, dirbdama savo darbą, būtų turėjusi prieš save sodžiaus vaiką ir reiškusi jam tiktai rusų teksto *mintis,* užuot vertusi jam atskirus rusų teksto *žodžius,* ji būtų suprantamiau ir gyviau su tuo vaiku kalbėjusi. Pats aš šiuo tarpu rusų kalbos teksto, deja, neturiu. Čia įsikišdamas, stengsiuos pasakyti tam tikras *vertimo* mintis mūsų žmogui taip, kad jam tos *mano* mintys būtų kiek suprantamesnės arba aiškesnės. Savo mintis reiškiu čia turėdamas prieš save tiktai viso vertimo tekstą. Esu linkęs šiaip jas reikšti tam tikriems savo krašto vaikams:

1. Tu, mat, gudri... 2. Aš (o aš) negaliu jums padėti. 3. Bet ką tu čia prasimanai? Tai juokdarė! 4. Mes badu mirsim (žūsim). 5. Būčiau žuvusi, kad nebūčiau susigriebusi, susiprotėjusi (kad būtų man drąsos pritrūkę). 6. Metas ir susiprasti. 7. Dovanokite, jei ką pikta padariau. 8. Sykį panorau kiek patysoti (pagulėti) ir atsilsėti, tik (bet) staiga pastebėjau mano bendradarbes kažin ko sujudus. 9. Duokit pavalgyti, pasistiprinti. 10. Bet prieš pabėgant (ištrūkstant), man teko baisus atsitikimas pamatyti (bet prieš pabėgdama, baisų atsitikimą pamačiau...). 11. Aš ėmiau kiek galėdama (visomis keturiomis) priešintis.

12. Tai tavo stiprios (tvirtos) esama (tai tu stipri), Nenuorama! 13. Žiūrėk, kad man neitum toliau, kaip į vaikų kambarį. 14. Esu pastebėjusi, jog mūsų visų skruzdžių yra vienoks tikslas (jog mums visoms vienas dalykas rūpi). 15. Liaukis, nereik nusiminti (kam nusimeni) pirma laiko. 16. Joms daugiausia rūpėjo išvalyti (iškuopti) kuo didžiausias plotas žemės (išvalyti, iškuopti šiukšles iš kuo didžiausio ploto). 17. Aš buvau pati kilusi iš darbščiųjų skruzdžių šeimynos (aš, kaip ir visa skruzdžių giminė, buvau darbšti...). 18. Nesuk (nekvaršink) jai galvos, mesk (palik) ją. Buvau baisiai išalkusi (alkana). Ją, būdama alkana, surijau. Kad dar kiek, ir nelaimė atsitiktų...

Šitas mintis tam tikrose vertimo vietose vertėja galėjo, žinoma, labai įvairiai išreikšti, nelygu vaikai, jos skaitytojai, nelygu ir pati vertėja. Rašytojui čia yra daug laisvės, tik nereikia stengtis rašant pažodžiui versti kitos kalbos žodžiai.

V. Vertime yra kiek ir sintaksės klaidų. Vertėjos rašoma: 1) *pajuto* (skruzdė) esanti laisva (21); 2) *mielu noru* (54); 3) pamačiau, ***kokiu malonumu*** skruzdės rovė kremblius (65)...

Pirmajame sakinyje reikalingas įvardžiuotinis veiksmažodis (su *si*). Mūsų vertėjai ir laikraštininkai dabar mėgsta vartoti tam tikram reikalui vieną įnagininką (plg. 2, 3) — ir ten, kur mes tą įnagininką vartojame paprastai su prielinksniu *su*. Šituose pavyzdžiuose lyg geriau sutiktų su mūsų kalbos dėsniais pasakymai: 1) *pasijuto* laisva (esanti laisva); 2) *mielai* (*su* mielu noru); 3) pamačiau, *su* kokiu malonumu *(kaip maloniai)* rovė skruzdės kremblius.

Baigiu. Skaitytojas galėtų pasakyti, kad recenzentas tik be reikalo čia sukelia tiek triukšmo del mažo nieko, del to skruzdės pasipasakojimo. Skaitytojui, kurs gali taip pažiūrėti į mano šios vietos pastebėjimus, tiek tepasakau: vertėjai, kurie rašo mūsų mokyklai, turi būti atsargesni ir rašyti laisviau, gyviau, nenutoldami, beversdami atskirus žodžius, nuo tų žmonių kalbos, kuriems jie rašo. To tenorėjau savo pastebėjimais. Jei knygos mokyklai bus rašomos kitų kalbų dėsniais, tad pati savos kalbos gramatika maža tepadės lietuvių kalbos mokslui mokyklose. Būkim atsargesni! Nepamirškim ir patys mokytis tos kalbos, kuria rašom, mokydami mūsų vaikus.

R. J.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 11].

1921

Religijos mokymo metodika. Sutaisė *K. J. Skruodys,* pusl. 157. Vilnius, 1920 m. L. M. D-s leidinys.

X. [22] „Metodikos kalba visai paliegusi. Kalbos atžvilgiu visas rašinys yra labai nepaprastas. Autoriaus imta rašyti savo draugams labai anksti — prieš pačiam išmokstant tiek kalbos, kiek reikia jos mokėti mokslo vadovėlio rašytojui.

Klaidų čia yra tokia daugybė, jog nežinai žmogus nė iš ko pradėti, kalbėdamas apie tos rūšies dalykus (A—G).

A. Autoriaus rašoma: 1. toks mokymo būdas juos (mokinius) *įdomauja* (18 psl.); baudimas atgraso juos nuo *įdomavimosi; 2.* džiaugdavosi tik mokytojai, *kuomet* mokiniai „iškalę“, kaip žirnius bėrė savo gudrybes (39); 3. *žinojo* (mokytojai) tik vergiškai knygos laikytis (39); paidagogikos *žinojimas* (23); mokytojas turi gerai *žinoti* mokymo ir auklėjimo dėsnius (23); teologijos *žinojimas* yra reikalingas (24); 4. sielos *nemirybė* (41); tikyba be gerų darbų *mari* (56); *sielos* nemirtingumas (60); *vėlės* nemirtingumas (60); 5. *antpajautinės* tiesos (32), *antgamtiniai* religijos dalykai (35); mokytojas rūpinas dėstomą dalyką *įpajautinti* (34); 6. Kristus dažnai *įpajautindavo* savo mokslą *viršiniais* ženklais (34); 7. *vidinis* šių tiesų ryšys (30); 8. padariniai esti gamtiniai, kurie kyla iš gamtos, ir *antgamtiniai,* kurie vyksta iš *antgamtinės* srities žmoguje (61); gamtiniai ir *antgamtiniai* akstinai reik drauge vartoti (61); visos bažnytinės apeigos stengiasi išryškinti ir *įpajautinti* dvasinius *antgamtinius* religijos dalykus (35); 9. *religiniai dorinis* auklėjimas (17); 10. doros mokslas yra pamatuojamas *įpareigavimo* ir patraukimo būdu (60); 11. eidami *tat* mokinkite visas gimines, krikštydami vardan Tėvo (57)...

Del šitos rūšies rašymų turiu pirmiausia pastebėti, jog autoriui reikėjo skirti **kuomet** (prieveiksmis) nuo **kai** (jungtuko), **kada** (prieveiksmio, jungtuko), **mokėjimas** nuo **žinojimo, marumas** nuo **mirtingumo** ir **negyvumo.** Daug ką *žinome,* bet maža *temokame.* Teologiją ir aš *žinau,* bet jos *nemoku.* Marus daiktas veikiai miršta, galą gauna arba veikiai bet kam galą padaro. Ką lenkiškai kalbėdami vadiname „zmysły“ arba rusiškai „oščuščenija“, tą mūsų psichologai vadina dabar **jutimais** ir **pojūčiais.** Įsigalėję dabar, rodosi, ir terminai *„išorinės* priežastys,

išvidinės priežastys“. Darydamas žodžius „įpajautinti“ arba „įpareiguoti“ (=įpareigoti?), autorius turėtų eiti *žmonių* kalbos dėsniais: iš *ilgesnių* žodžių, padarytų tam tikram reikalui su *priešdėliais*, žmonės tos reikšmės veiksmažodžių, rodosi, nepasidaro (plg. *pašalpa* ir *įpašalpinti, įpašalpoti? pagalba* ir *įpagalbinti? pokylis* ir *įpokylinti*?!..). Šalia žodžių **akis, kaklas** turime kalboj *antakį, antkaklę*. Ką tada reikštų žodis „antgamtis“? Ar nereikėjo autoriui pasitenkinti tam tikram reikalui žodžiais: *gamta* ir *negamta, gamtinis* ir *negamtinis* (plg. *laisvė* ir *nelaisvė, diena* ir *nediena, turtas* ir *neturtas, mokslas* ir *nemokslas*...). Šalia žodžių *antakis, antraštė, antjūris* galėtume, žinoma, vartoti ir būdvardžius: *antakinis, antraštinis, antjūrinis,* — bet tų būdvardžių reikšmė būtų visai kitos rūšies, nepanaši į autoriaus „antgamtinį“ arba „antpajautinį“. Nereikia visko pažodžiui versti ir per akis, žūt būt, nauji žodžiai daryti — būtinai taip, kaip juos yra kiti, kitų tautų žmonės savam reikalui pasidarę: verčiant reikia rūpintis pirmiausia tam tikra mintis aiškiai išreikšti, ne vėjai gaudyti ir teksto žodžiai visaip kalti — ne taip, kaip juos patys žmonės kala tautos kalbai. Antra vertus, „žodžių kalviams“ reikėtų minėti ir tas dalykas, jog mes dažnai *daiktavardžių kilmininkais* naudojamės tam reikalui, kuriam kiti turi būdvardžių, ir *prieveiksmių* nesidarome iš žodžių **religinis, mokslinis, miškinis, medinis**... (šalia žodžių **galutinis, paskutinis** turime prieveiksmius **galutinai, paskutinai,** ne „galutiniai, paskutiniai“).

Šiaip ar taip, pažymėtus čia autoriaus žodžius (— jų yra rašinyje devynios galybės, daug daugiau negu čia pažymėta —) kitaip išreikščiau, nenorėdamas nusidėti rašomajai ir žmonių kalbai... Tam tikrose teksto vietose (1—11) linkęs būčiau šiaip sakyti: 1) toks mokymas jiems yra *įdomus,* juos *įdomina, suįdomina,* jiems *interesingas;* baudžiami jie *nebesidomi,* ima *nebesidomėti,* baudimas verčia juos *nebesidomėti;* 2. džiaugdavosi tik mokytojai, *kai* mokiniai „iškalę“, kaip žirnius, berdavo jiems savo gudrybes (gudrumus); 3. *mokėjo* tiktai vergiškai knygų laikytis; pedagogikos *mokėjimas;* mokytojas turi *mokėti* mokyti ir auklėti, turi *mokėti* (žinoti) *mokymo* ir auklėjimo dėsnius; teologijos *mokėjimas*...; 4. sielos *nemirtingumas;* tikyba be gerų darbų yra *negyva, mirusi* (terminui reikia vartoti vienas katras žodis — *siela* arba *vėlė;* bet *vėlės* reikšmė

ir kilmė yra labai abejojamo gerumo krikščionių teologijai, patariu tenkintis *siela)*; 5. *nepojūčių (nepojūtinės)* tiesos; *negamtiniai* tikybos (religijos) dalykai; mokytojas rūpinasi taip išdėstyti savo dalyką, kad jį (tą dalyką) mokiniai ir juste pajustų, kad tas dalykas būtų *įmanomas* ir jų *pojūčiams*, kad dalykas būtų jiems visai įmanomas; 6. Kristus dažnai savo mokslą *vaizdžiai, vaizdingai* išdėstydavo savo mokiniams, dėstydamas naudodavosi tam ir *išoriniais* ženklais; 7. *išvidinis* šių tiesų *sąryšis;* 8. padariniai esti gamtiniai, — jie kyla arba yra kilę iš gamtos, — *negamtiniai,* — šių atsiranda žmogui (šių žmogus randa) iš *negamtos,* iš to, kas yra *negamtoje,* anapus gamtos (?); gamtiniai ir *negamtiniai* akstinai...; visos bažnytinės apeigos stengiasi *paryškinti, padaryti ryškius* (visai aiškius) ir visai įmanomus žmogaus pojūčiams *negamtinius* religijos dalykus; 9. *religinis doros (religinės doros)* auklėjimas; 10. doros mokslą dėstydami, sakome brėžte pabrėždami, jog jis yra mūsų pareigos dalykas, jog be jo viskas sugriūtų, niekais virstų, jog jis traukte mus traukia į save (?); 11 eidami *tad (tad* eidami) mokykite (mokinkite) visas gimines, krikštydami jas vardan Tėvo...

Duodamas šitą pataisymų projektą, rašau labai nedrąsiai: apie tuos dalykėlius kalbėdamas, pats jaučiuosi neturįs tvirto pagrindo.

B. Autorius savo rašinyje atskiras žodžių lytis ir kalbos prielinksnius vartoja dažnai klaidingai, rašydamas ne taip, kaip reikėtų rašyti rimtame rašinyje, kalbant apie rimtą dalyką su savo darbo draugais. Rašinyje, tarp ko kita, randame:

1. Jie klaidingai supranta religijos *dėstymo* mokykloje (9). 2. *Neturįs,* kitam neduosi (24). 3. Mokslas nėra tai kas pabaigta, kad *nesivystytųsi* (24). 4. Paveikslai įpajautina ir *gyvesniu* daro visą pasakojimą (82). 5. Prižiūrėkime, kad mokiniai labai daug *neskaityti,* nes kenkia jų sveikatai (87). 6. *Septynių* metų vaikai (113). 7. *Pas žydus* suvis kitoki buvo karstai, nekaip *pas mus* (49). 8. Jei (pamokymas) bus ilgas, atrodys *į* ištisą pamokslą (50)...

Šitos rūšies klaidos yra visos smulkios. Jos sunku ir įmatyti: jų yra atsiradę rašinyje, gali būt, tiktai del autoriaus neapsižiūrėjimo ar korektūros neprižiūrėjimo. Pažymėtas čia vietas šiaip taisau:

1. Jie klaidingai supranta... *dėstymą* mokykloje. 2. *Neturėdamas* kitam neduosi. 3. Mokslas nėra kas pabaigta; jis nėra toks dalykas, kurs *nebeauga (nebesiplėtoja)*. 4. Paveikslai daro vaizdesnį ir *gyvesnį* visą pasakojimą. 5. Prižiūrėkime... *neskaitytų*, nes jie, labai daug skaitydami, ir savo sveikatai kenkia (?). 6. *Septynerių* metų vaikai. 7. *Žydų* visai kitoki buvo grabai (karstai), netokie, kaip... *mūsų*. 8. Pamokymas... bus panašus į pamokslą, pavirs ištisu pamokslu...

C. Autorius rašo: a) *mokytojas*, b) *mokinti* ir *mokyti, mokindamas* ir *mokydamas* (35...), c) *žlugsta* (46, 61), d) *piešа* daiktus (35), e) *reiškime* (=*reiškiame*) veiksmažodžiais (56).

Kas rašo *mokytojas*, tas turi tarti rašyti ir *mokydamas, mokyti;* kas taria rašo *mokintojas*, tas taria rašo ir *mokindamas, mokinti*. Čia kokio mišinio vieno rašinio kalboje neturėtų būti. Sakome, rodosi, tiktai — *žlunga, piešia*. Šios rūšies dalykų autorius galėtų pasimokyti ir iš etimologijos vadovėlio.

D. Keli tikriniai vardai, autoriaus rašomi gana keistai: *Lazaris* (63), *Marija Magdalietė* (119), *Marija Magdalena* (119)... Rašyti tam pačiam reikalui kartą *Magdalena*, kitą kartą *Magdalietė*, nieko nepaaiškinant, rodosi, nereikėtų; nereikėtų nė „Lozoriaus", paprasto mums žodžio, daryti vadovėlyje „Lazariu".

E. Ypačiai netaisyklingai vartoja savo rašinyje autorius mūsų kalbos *padalyvius*. Tam netaisyklingumui iškelti pažymiu šias vietas:

1. Gerai *išmokius* žmogų... ir *paliepus* jam... važiuoti; ne daug teturėtume iš jo naudos (23). 2. Sakramentus *steigiant*, Kristus vartojo viršinių ženklų (34). 3. Mokytojai rodo kelią, kuriuo privalo šviesuomenė eiti, priemones, kurias turi vartoti, *vykdant* asmeninį ir nepriklausomybės darbą (41). 4. Mokytojas daugiau atsiekia naudos, *turint* ir mažiau pamokų (47). 5. *Grįžtant* pas tėvą (paleistuvis) gerai padarė ar ne? (52). 6. *Teikiant* ypatybes, klausiame paties apibrėžimo, arba atbulai apsibrėžimą *duodant*, klausiame ypatybių (54). 7. Kuriuos žodžius tarė Jėzus Kristus, *turint* rankoje vyną (55)? 8. *Apibrėžiant* sampročius, vartojame sintetinę metodę (56). 9. Toliau *einant* mokslą, mokiniai privalo turėti jungtį su visomis pamatinėmis religijos tiesomis (58). 10. Ištraukas *teikiant*, aiškinkime aplinkybes (59). 11. *Rodant* paveikslus, nevaikščiokime tarp suolų

(81). 12. Tik *supratus* dalyką, galime vaisingai mokintis iš knygos (85). 13. Išmokyti reikia vaikai, kad rimtai laikytųsi pirm priėmimo Komunijos, *priimant,* ir *priėmus* (111). 14. Šiek tiek *pasikalbėjus,* jis liepdavo žmonėms rinktis į upių pakrantes (114). 15. *Esant* parapijose, jis (vyskupas) pasižymėjo savo darbštumu (149). 16. *Suglaudus* religijos mokymo istoriją, aiškiai matome, jog turinys ir tikslas buvo visados ir yra visur tas pats (49, 150). 17. *Prieš* Komuniją priimant, meldžia vaikai drauge, skaitydami... aktus (114). 18. *Užuot* iš anksto *apibrėžus* Krikšto Sakramento sąvoką, nusakykime, kaip yra krikštas teikiamas (87). 19. *Užuot vartojus* du ilgu sakiniu, paprastai sakome... (55).

Visuose šituose pavyzdžiuose (1—19), padalyvių vietoje, mūsų kalbos dėsniai reikalauja pusdalyvių ir vietomis (būtojo laiko) dalyvių. Šituos autoriaus sakinius, taisyklingai rašant, galėtų atstoti šie pasakymai:

1. Gerai *išmokę* (išmokinę) žmogų... ir paliepę jam... važiuoti, nedaug teturėtume iš jo naudos. 2. Kristus, *steigdamas* sakramentus, vartojo (vartodavo) išorinių ženklų. 3. Mokytojai rodo kelią... eiti, ir priemones, kurias ji turi vartoti, *vykdydama* asmens ir... (?) 4. Mokytojas daugiau padaro (susilaukia) naudos, *turėdamas* ir mažiau pamokų. 5. *Grįždamas...?* 6. *Teikdami* ypatybes, klausiame paties apibrėžimo (?) arba, atbulai (atžagariai), *duodami* apibrėžimą, klausiame ypatybių (?) 7. Kuriuos žodžius tarė Jėzus Kristus, *tūrėdamas (turėdamas)* rankoje vyną? 8. *Apibrėždami* sampročius, vartojame... 9. *Eidami* toliau mokslą, mokiniai... (?) 10. *Teikdami* ištraukas, aiškinkime aplinkybes... 11. *Rodydami* paveikslus, nevaikščiokime tarp suolų. 12. *Tik supratę* dalyką, galime vaisingai mokytis iš knygų. 13. Išmokyti reikia vaikai, kad rimtai laikytųsi prieš priimdami Komuniją, *primdami ir priėmę.* 14. Šiek tiek *pasikalbėjęs,* jis liepdavo... 15. *Būdamas* parapijose, jis... 16. *Suglaudę (sutraukę, suėmę...)*... 17. *Prieš priimdami* Komuniją, vaikai meldžia... 18. *Užuot apibrėžę* iš anksto krikšto sakramento sąvoką, nusakykime... 19. *Užuot vartoję*... sakome...

Vartodami šituose sakiniuose padalyvius (pusdalyvių ir dalyvių vietoje), mes dažnai ką kita pasakytume, ne tą, kas K. J. Skruodžiui rūpėjo, rodos, išreikšti; pasakytume, jog sakramen-

tus kas kitas, ne Kristus (plg. 2), yra įsteigęs, jog vyną laikė rankoje ne Kristus (7), jog mums vaikščiojant, kas kitas paveikslus rodo (11), jog išmoko žmogų ir paliepia jam kas kitas, ne mes (1)... Čia autoriaus nusidėta pagrindinėms mūsų gramatikos taisyklėms ir drauge, pridursime, tikybos dalykų aiškumui.

F. Autorius, rašydamas lietuviškai, ne tiek rūpinasi *mintį* aiškiai išdėti skaitytojui, kiek stengiasi kitos kalbos *atskirus žodžius* išversti į lietuvių kalbą, — ir jo rašinio kalba randas todel neaiški, neįmanoma; jo kalba virsta dažnai dirbtiniu, nei šiokiu, nei tokiu mišiniu. Pažymiu kelis šios rūšies jo pasakymus:

1. Teatsižvelgia mokytojas į dėsnius, kuriuose telpa vaikų pareigos, ir nusikaltimai prieš jas (41). 2. Kuomet vaikai girdi pirmą kartą, pasakojant daugoką vaizdų, tai jiems tada atrodo, kaip kokia vaizdų paroda ir negali viso dalyko aprėpti (48). 3. Religijos mokytojas taip turi elgtis, kaip pamokslininkas sakykloje, kurs iš pradžios pasako iš Švento Rašto tekstą, kuriame telpa būsimojo pamokslo turinys; arba kartais nevartoja teksto, bet pasako pamokslo turinį (53). 4. Kodel ją (tą iškilmę) švenčiame? Ats. Kad išreiškus Viešpačiam Dievui padėkos, o Švenčiausiai Marijai garbės (67). 5. Šventos giesmės, giedamos yra bažnyčiose, kuriose dalyvauja įvairaus amžiaus, išsilavinimo žmonės; juo lengvesnis ir suprantamesnis stilius, juo tinkamesnis yra Bažnyčiai (69)...

Neversdamas tam tikrų kitos kalbos tekstų į lietuvių kalbą ir tiktai norėdamas aiškiai išdėti autoriaus (K. J. Skruodžio) mintis, — jos man, deja, ne visur aiškios, — būčiau linkęs ir šiaip sakyti (1—5):

1. Mokytojas, dėstydamas tikybos mokslą, visada turi pats aiškiai suprasti, kurios yra vaikų pareigos Dievui ir kuo jie gali nusikalsti prieš tas savo pareigas (toms savo pareigoms). 2. Vaikai, girdėdami pirmą kartą daugybę vaizdingų pasakojimų, esti dažnai tiktai nustebę ir daug ko nesupranta iš tų pasakojimų: jie jaučiasi atsiradę kokioje paveikslų parodoje ir negali kaip reikiant suprasti viso dėstomo jiems tais pasakojimais dalyko. 3. Tikybos mokytojas taip turi elgtis klasėje, kaip pamokslininkas sakykloje: jis paskaito ar pasako mokiniams Šventojo Rašto tekstą, tos dienos (savo būsimosios) pamokos

turinį; kartais, neskaitydamas nė to teksto, tik savo žodžiais pasako pradžioje, ką ketina jiems „šiandien" dėstyti. 4. Kodel ją švenčiame? — Nes turime reikšte išreikšti Viešpačiui Dievui savo padėką... (arba „Kam ją švenčiame? — Kad išreikštume, kad reikšte išreikštume Viešpačiui Dievui..."). 5. Šventosios giesmės giedamos yra bažnyčiose; juo lengvesnė ir suprantamesnė yra tų giesmių kalba — juo geriau tinka ji (jos) bažnyčiai.

G. Skiriamuosius ženklelius, arba vadinamuosius *skirtukus*, autorius vartoja nei šiaip, nei taip: kableliu skiria dažnai be kokio reikalo tarinį nuo veiksnio arba pažyminį nuo pažymimojo žodžio, tašką kablelį vartoja ir ten, kur jo visai nelaukiame, kur jis tiktai teksto turinį daro neaiškų... Tos rūšies klaidų čia nė nesistengiu iškelti aikštėn citatomis: skaitytojas panoręs žinoti, kaip yra vartojami tie skirtukai autoriaus tekste, pats pažiūrės į K. J. Skruodžio tekstą. Duodu čia tas vietas su skirtukais, jau kiek taisyklingiau pavartotais. Šit kelios tos rūšies teksto vietos, mūsų kiek pataisytos ir kalbos atžvilgiu:

1. Religijos (tikybos) metodika suteikia taisyklių, kuriomis turi vaduotis mokytojas, mokydamas vaikus tikybos (plg. psl. 3). 2. Be to, artimiausio savo tikslo (be to artimiausio savo tikslo), mokymas turi dar ir kitą tikslą... (5). 3. Racionalistai tvirtina, jog tikyba esanti reikalinga del to (todel), kad ji rodanti žmonėms doros dėsnius (31). Geri darbai yra antraeilis (menkokas) dalykas (Liuterio moksle) (31). 4. Tikybos tiesų daugiausia yra nepojūtinių, t. y. nesuvokiamų pojūčiais, arba jutimais (33). 5. Ir Bažnyčia moko vaizdais, mokydama naudojasi vaizdais, vartoja vaizdus (35). 6. Aiškinant nežinomus dalykus, reik pradėti nuo žinomų vaikams (40). 7. Reik paaiškinti skirtumai... kad mokiniai juos suprastų ir galėtų prireikus tinkamai ginti šventą mūsų religiją, mūsų tautos idealus, reikalus ir siekimus (42). 8. Taip reik mokyti, kad mokiniai pajėgtų... pasinerti jos (religijos) gilmėse ir krikščioniškai tvarkyti savo gyvenimą (43). 9. Labai lengva atlikti šis dalykas, nes svarbiausios iškilmės paimtos iš Evangelijų (43). 10. Ji (ši forma) geriausiai tinka Bažnyčios dvasiai, jos mokslui ir pačiam mokymui (49). 11. Pakanka... pašlakstyti kuri nors kūno dalis (57). 12. Nurodo (istorija) mums daugelio Bažnyčios įstaigų kilnumą ir svarbą, — tų įstaigų, kurios, kaip antai *re-*

liginės draugijos, misijos, turi savo pradžią Senajame Įstatyme (64). 13. Iš katekizmo mokiniai atmintinai tesimoko (tesimokina) svarbesnių apibrėžimų ir pagrindinių formulų, kaip antai — *Tikiu Dievą*... (71).

Korektūros klaidų yra visame rašinyje tokia daugybė, jog sunku pagaliau suvokti, kur autoriaus, kur korektoriaus neapsižiūrėta. Ir aš čia, laikydamas vieną kitą dalyką kalbos klaida, gali būt, klystu: vietomis, gali būti, tik rašinio korektūra yra kalta. Autoriui, kurs brangino savo darbą, reikėjo ir šituo atžvilgiu daug rūpestingesniam būti.

Tam tikroje šio straipsnio vietoje pasakiau, jog Mokslo Draugija gerai padarė išleidusi šitą „Metodiką".

Baigdamas savo straipsnį, neiškenčiu dar dviejų mažmožių nepridūręs prie to pasakymo. M. Dr-ja, prieš spausdindama ją, turėjo pasirūpinti, kad tas rašinys kiek padoresnis pasirodytų Lietuvos žmonėse. Čia yra ir M. Draugija kalta. Autoriaus adresu neiškenčiu nepasakęs: ir tikybos mokslas, plačiai suprantamas, liepia, rodosi, autoriui, branginančiam savo rašinį, dėstyti jo mintis visai padoriai, visai padoria kalba — tokia kalba, kuri nedarys gėdos nei autoriui, nei dėstomam dalykui, nei mūsų visuomenei. Ir šitas dalykas reikėjo turėti autoriui galvoje, juo labiau, kad tikybos metodikos vadovėlis yra mums labai retas svečias; jis turėjo padoresnis būti. Tuo *padorumu* autoriaus nepasirūpinta.

Kitas šios rūšies vadovėlis, reik tikėtis, bus rūpestingiau parašytas ir išspausdintas.

J. Jablonskis.

[1921 m. „Lietuvos Mokykla" N 1, psl. 36—41].

J. Baronas. G a m t o s P r a d ž i a m o k s l i s. I dalis. Negyvoji gamta: žemė, vanduo, oras (psl. 1—112). Švietimo Ministerijos leidinys. Tilžė, 1921 m. Kaina viršelyje nepažymėta.

Pernai „Švietimo Darbe" (Nr. 4) teko man del šito vadovėlio kalbos smarkokai bartis. Dabar čia turime a n t r ą j į to pat vadovėlio leidimą. Š i t o leidimo kalba žymiai pataisyta. Bartis del jo kalbos šiuo tarpu nė kiek nereikia: visu juo dabar džiaugtis teturiu ir mielai atsiimu pasakytus pernai jo adresu piktuosius savo sakymus. Autoriaus (ar jo kalbos taisytojo) naudotasi šiam leidimui tais nurodymais, kurie buvo pernai iš-

reikšti spaudoje, ir keliais kitais kalbos pastebėjimais (K. Būgos), išspausdintais šiemet „Šviet. Darbe".

Turiu betgi kai ką prikišti ir dabar vadovėlio kalbai. Vietomis čia randame pasakymų: 1) išgaravus visiems jūrių vandenims, *sektųs* visas žemės paviršius nukloti druskos klodu (26); tiek daug, kad visas grynanglis *rotų* sudegti (101); 2) vadinamasis grynanglis (96); *grynanglies* dalelės baltai įkaista (101); iš *grynanglies* ir deguonies (105); *grynanglis, atskilusi* nuo anglirūkštės (106); 3) Kaspijos *jūrių* žemumoje (27); *jūros* vanduo (55); Ledynas nusileidžia į *jūrą* (71); ledynai nusileidžia lig pat *jūrių* (71); mus nuo anų kraštų skiria Baltijos *jūrios* (14); 4) kiti grūdai pilkšvi, *póskaidroki* (15); grynanglis, vandenilis ir deguonis *įvairiopai* susijungdami sudaro nevienodus kūnus (109); 5) jeigu laikysite popierinį aitvarą, *pasodintą* vietoje, jis ima suktis (87); *abiese* vietose (90); 6) žmogus... *vėzdu* rankoje sau maisto ieškojęs (14); 7) žemė nelaiko ilgai *gautosios* iš saulės šilimos (89); *vandeniui* auštant, *jo* įmaišumas mažėja (56).

Del pabrauktų šituose posakiuose žodžių turiu čia ką-ne-ką skyrium pastebėti (1—7).

1) Kalbos taisytojui nereikėjo čia kišti žodžių *sekti, sektis, roti:* jie retai kur sakomi šiam reikalui ir bus ne visai suprantami pačiam vadovėlio autoriui. Del tos rūšies žodžių buvo kiek rašyta taisytojų adresu jau ir pirmiau „Šviet. Darbe". Pirmajame vadovėlio leidime, pabrauktųjų žodžių vietoje, buvo pasakyta: *galima būtų* visas žemės paviršius (26)... visas grynanglis *spėtų* sudegti (101). Tų teksto vietų taisyti nereikėjo: kalbos mokytojas del jų nesibars...

2) Pirmajame leidime žodis *grynanglis* buvo moteriškosios ir vyriškosios giminės. Čia jis be reikalo sakomas vėl šiaip ir taip; be reikalo jis linksniuojamas čia kaip *anglis, - lies:* tas žodis *(grynanglis)* yra, rodosi, tiktai vyriškosios giminės (plg. *juodžemis, baltmiškis, žalgiris, trečdalis, šventadienis).* Sudurtiniai žodžiai, susidarę iš būdvardžio ir daiktavardžio, jei turi galūnę *is,* yra, rodosi, tiktai vyriškosios giminės *(grynanglis,-lio).*

3) Pirmajame leidime buvo kalbama apie „Baltijos *jūrą,* Kaspijos *jūrą*". Niekas, rodosi, nereikalavo, kad „jūros" vietoje šitam reikalui būtų rašoma toliau *jūrės* arba *jūrios.* Rašo-

mojoje kalboje paprastai skiriame apibrėžtą vieną kurią j ū r ą nuo neaiškių, neapibrėžtų j ū r i ų (vandenyno). Autoriaus arba jo kalbos taisytojo skyrimas j ū r o s nuo j ū r i ų man čia ne visai įmanomas.

4) Sakoma: *gerokas, senokas, stiprokas,* s k a i d r o k a s; *apygeris, apysenis, pójuodis, póbaltis*... Bet ar sakoma kur plačiau: p o g e r o k a s, p o s k a i d r o k a s, p o g i e d r o k a s (p o — k i s) — tuo tarpu labai abejoju.

Žodis *įvairiopai* man ne visai įmanomas šalia žodžio *įvairiai* (tikrai vartojame tiktai žodžius: *dvejopas, penkeriopas, devyneriopas, šimteriopas, keleriopas, daugeriopas, tūleriopas...*). Gal klystu. *Įvairiopai* buvo rašoma ir pirmajame leidime.

5) Geriau tiktų, man rodosi, mokyklos vadovėliui: „... popierinį aitvarą, p a d ė t ą (p a s t a t y t ą) vietoje ...a b i e j o s e vietose".

6) Patarčiau rašyti toliau: žmogus ...s u v ė z d u rankoje... žemė nelaiko ilgai g a u t o s i š s a u l ė s šilimos; v a n d e n s į m a i š u m a s a u š t a n t mažėja. Sakoma: buvo b a l t a i s k a i l i n i a i s, s u k a i l i n i a i s, s u š a u d y k l e, m e d ž i o j o s u š a u d y k l e a n t p e č i ų... Į v a r d ž i u o t i n i s būdvardis (dalyvis) čia, šalia „iš saulės", rodosi, netinka. Apie posakius *„vandeniui... jo"*, apie jų kalbos ligą, buvo mano kiek kalbėta ir pirmiau, rašant del pirmojo šio vadovėlio leidimo.

7) Autoriaus ir jo kalbos taisytojo ar jų vieno katro tikrai daug padirbėta šitam leidiniui. Kalbos atžvilgiu man tenka kalbėti čia tiktai del mažmožių, del kai ko, gal būt, ir nereikalingai... Šitas vadovėlis ir kalbos atžvilgiu visai įmanomas, teiktinas mokyklai.

Korektūros klaidų yra palyginti nedaug; tik gaila, kad jos šiuo tarpu neatitaisytos vadovėlio gale. Čia pažymiu kelias ir tos rūšies klaidas: 1) C e l c i j u s rodo (46); 2) ž a s i e s (79); 3) šaltesnis ir švaresnis, žemai (87); 4) n e b e t o k i a (93); 5) jie n e t u r i pranykti (95); 6) paklausti ar ir čia susidaro (95); 7) grynanglis... daro nematomas dujas, kurios d r u m s č i ą kalkinį vandenį (96); 8) išsiskirsto į k i t o k i o s m e d ž i a g o s (102); 9) tos medžiagos negalima k a l a (104); 10) n e m e n k i a u, kaip ore (106); 11) s k o r b y l ą (109).

Norėta, jei neklystu, išspausdinti: 1) Celsijus rodo; 2) žąsies; 3) šaltesnis ir švaresnis žemai; 4) nebe tokia; 5) jie neturi pranykti; 6) paklausti, ar ir čia susidaro; 7) grynanglis... daro nematomas dujas (nematomų dujų), kurios drumsčia kalkinį vandenį (?); 8) išsiskirsto į kitokias medžiagas (į k—os m—os dalis); 9) tos medžiagos negalima kalti; 10) ne menkiau, kaip ore; 11) skrobylą. Tam tikroje pirmojo leidimo vietoje (žr. 7 psl. 96) buvo kalbama apie „nematomas dujas, kurias mums paryškina kalkinis vanduo“. Kas ten buvo tikrai taisytina antrajam leidimui — pasakyti be autoriaus čia nemoku.

Rygiškių Jonas.

[1921 m. „Švietimo Darbas“ N 7—8].

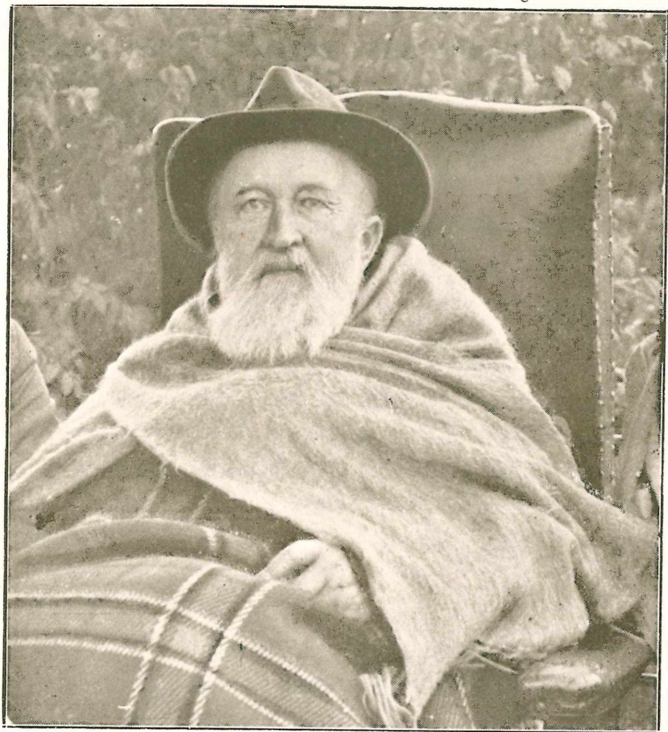
Gamtos Pradžiamokslis. II dalis. Gyvoji gamta: augalas ir jo gyvenimas. Parašė J. Baronas. Kalbos žiūrėjo Dabušių Stasys. Švietimo Ministerijos leidinys (psl. 1—114). Tilžė, 1920 m. Kaina viršelyje nepažymėta.

Rašinio įžangoje autorius kalba apie „Augalą ir jo gyvenimą“; apie tai kalba vis smulkiau ir smulkiau, vis giliau ir giliau, autorius ir toliau mokiniams ir kitiems, kurie nori iš vadovėlio gauti supratimo apie mūsų augalus. Vadovėlis toks įdomus, toks turiningas, jog man, nesimokiusiam kitados botanikos mokykloje, džiaugtis tereikia, kad mūsų mokiniai, daugiausia artojų vaikai, gauna pagaliau visai gerą botanikos vadovėlį, taip reikalingą artojų krašto mokiniams. Vadovėlį esu jau porą kartų skaitęs, ir vis dar negaliu atsigailėti, kad niekas mums pirmiau nekalbėdavo mokykloje apie tuos gamtos dalykus, kurie sudaro šio vadovėlio turinį.

Kad ir toks gražus ir turiningas tas vadovėlis, aš ir čia kalbėsiu tiktai apie jo kalbą: turinio atžvilgiu apie jį turi kalbėti gamtininkai ir gamtos mokytojai. Pats aš jį teikti tegaliu mokyklai ir šiaip Lietuvos žmonėms.

I. Visas vadovėlis lengvas skaityti, parašytas ar ištaisytas visai įmanomai. Tik gaila, kad šiuo tarpu daug yra jame korektūros klaidų ir kad tos klaidos kažin kodel neatitaisytos vadovėlio gale. Čia pažymėsiu tiktai kelias įžymesnes jo korektūros klaidas.

a) Pirmojo lakšto puslapiai (1—16) spausdinant supainioti: du puslapiu ne savo vietoje išspausdintu (9 ir 3). Tas puslapis,

Jablonskis Palangoje 1929 m. vasaros gale.

kur dabar yra *Įžangos* pradžia *(Augalas ir jo gyvenimas,* psl. 9), turi eiti tekste tuoj po antrojo (2) puslapio, o po aštuntojo (8) puslapio — tas, kurs tuoj pradžioje prasideda dabar antraštės žodžiais „Augalo atsiradimas iš sėklos“. Neatsitaisius sunku bus sumesti, kaip čia turi eiti skaitant puslapiai.

b) Čia pabrėžiu ir kelias paties teksto klaidas: 1) dažnai galime užtikti (4); 2) su šnaknele (10); 3) išbriksta (10); 4) seikėmąja stikline (11); 5) gemaliui (15); 6) išsiplėšti (28); 7) savo rėžtų (30); 8) rodiklio eššia (34); 9) augalo neskiaudžiant (42); 10) rezgenys (51); 11) plūdurioja (53); 12) atpaleiduodamas (55); 13) jame esame (57); 14) kad sumirtų (57); 15) kulė (64); 16) apvyturioja (67); 17) tosies dešimtinės (67); 18) privalaudami šviesos (78); 19) visų—standžiausi (78); 20) braskė (91); 21) atvažomis (91); 22) vaisus (95)... Čia pažymėta daugių daugiausia tiktai ketvirta dalis visų korektūros klaidų. Norėta, tur būt, išspausdinti: 1) dažnai galima užtikti; 2) su šaknele; 3) išbrinksta; 4) seikimąja (seikėjamąja) stikline; 5) gemalui; 6) išsiplėsti; 7) savo rėžtu; 8) rodiklio ašies; 9) augalo neskaudžiant (neskriaudžiant); 10) rezginys; 11) plūduriuoja; 12) atpalaiduodamas; 13) jame esama; 14) kad sumirktų; 15) kūlė; 16) apvyturiuoja; 17) tosios dešimtinės; 18) privalydami šviesos; 19) visų standžiausi; 20) braškė; 21) atvašomis; 22) vaisius... Klaidos vietomis sunku ir suprasti; plg. eglės, maumedžio, k e n i o (?) — psl. 15.

Komisija turėtų pasirūpinti, kad vadovėlio klaidos būtų toliau atitaisomos pačiuose leidiniuose. Šiuo tarpu Komisija gerai padarytų, kad šito vadovėlio korektūros klaidas ėmusi pati netrukus atitaisytų ar atitaisydintų „Švietimo Darbe“: jų yra daugoka...

II. Vadovėlio kalba, apskritai imant, taisyklinga, tik atskiri žodžiai ar tam tikros žodžių lytys rašomos be reikalo ir šiaip ir taip, kaip kur atsitinka, lyg kad darbas būtų dirbamas vietomis skubotai, bet kaip. Čia, tarp ko kita, išspausdinta: a t v i r s - č i o j e pusėje (13), a t v i r k š t i pusė (13); p r a s i k e č i a (9), s k e č i a s i (10, 11); g l ū d a n č i o (11), branduolys g l ū d i (15); per ištisą d v e j e t ą savaičių (10), d v e j e t a i dienų praslinkus (58); lapai turi d v e i t ą priedėlių (50), prieš d v e i t ą šimtų metų (55); g r y n a n g l i u (57), g r y n a n g l i - m i (57); p a d r i k s t a jos (47), plokštelėje p a d r i n k a (79);

išsiklesčia (73), išsiklėsčia naujas augalas (90); lapelis, kurs buvo buvęs šviesoje (57); lape, katras stovėjo šviesoje (58); keleris metus (46), kelis mėnesius (71), kelius lašelius (53); žydi anksti pavasarį, kaip pučia stipresni vėjai ir kai tie augalai dar nėra apsikloję lapais (105) ...

Mano pabrauktose vietose autoriui ar jo kalbos taisytojui taip dvejoti lyg nereikėjo. Autorius, kiek žinau, yra rytų aukštaitis: jam lyg labiau tiktų rašyti — atvirkščias, kečiasi, glūdi (glūdėti) šalia glūdinčio arba glūdo (glūdoti) šalia glūdančio, dvejetas, grynangliu, padrikti,-inka (padrykti,-ksta), klestėti, katras (ypač teksto vietoje, kur kalbama, kaip ten, apie du daiktu), kelerius (keleri), kelius (keli), žydi ... kai pučia ... ir kai ... Atskirus žodžius arba jų atskiras lytis autorius galėjo rašyti vienodžiau — taip, kaip jo yra įprasta taryti tie žodžiai sava tarme.

Labai svyruoja autorius ir dviskaitą vartodamas linksniuojamiems žodžiams. Vadovėlyje rašoma: 1) šitos dvi jėgi (85), tos dvi tėkmi (84), abu nukreiptu į atvirkšti pusi (13), jiedvi vienam gale susijungusi (9), išgręžtos dvi skylutės (20), naktį du lapelio sklypeliu susiglaudę (5), tiedu organai bręsta (102), abu smaigeliu turi ilgas dulkines (103) ... Su dviskaita reikėtų elgtis atsargiau: rytų aukštaičiuose ji nyksta ar yra beveik išnykusi. Vartoti ji bet kaip, ne taip, kaip ji tikrai vartojama vienoje kurioje šnekamojoje mūsų tarmėje, autoriams ar jų kalbos taisytojams nereikėtų. Iš duotų aukščiau dviskaitos pavyzdžių sunku rasti viena kuri autoriaus taisyklė jai vartoti rašomojoje mūsų kalboje. Autoriams, kurie jos neturi patys savo tarmėje, patariu jos arba visai nevartoti, arba vartojant „neimti jos vardo be reikalo“.

III. a) Botanikos terminologija, matyti, dar nenustatyta visiems to mokslo galams. Reikia tikėtis, kad gamtos mokytojai ir tuos savo mokslo terminus nustatys pagaliau, pasitarę tarp savęs ir pasikalbėję, jei bus reikalo, su kalbos mokytojais ar kalbininkais.

Kai kurie autoriaus terminai botanikai vargu galės prigyti. Čia turiu galvoje terminus: *sėklų atkaitas* (46), *atkaitinas* apdul-

kėjimas (101), *kurčioji* dilgėlė (103), *sporaugiai* (112)... Vartojami šiam reikalui kitur, rodosi, ir *sėjokaita* (= „sėklų atkaitas“), *sporūgiai, sporūgės* (plg. *metūgiai, metūgės)*...

b) Su terminais vartojami rašinyje ir kai kurie kiti žodžiai ne visai paprastai vadovėliams. Čia rašoma vietomis: 1) sektųs pakeisti (42); 2) stiebas suroja atsipeikėti (75); 3) deganti balanytė gęsta (66); 4) susidaręs iš baltimo (15); 5) dvejemečiai augalai (95); 6) įvairiopam darbui (20); 7) kukalis (75); 8) pupuolės (94); 9) purėna (76); geltonosios purėnos (3); 10) sėtinis (38); slėnyse (3); 11) žalių lapelių, sėdinčių ant trumpo steverio (74); yra trys gūžtos, kur sėdi mažos baltos kruopelytės (97); eina ilgas steverys, kuriame tankiai sėdi plaukuoti žvyneliai (99); apatinėje jų (polaiškių) pusėj atsisėda rasos lašelis (111); 12) žemė neišdžiūsta sausymečiu (38); ateina sausymetis ir išdžiūsta žemė (71); jų vaisiai atsidaro sausymety (107); šaltymečio aplinkybės (70); 13) cukrinės švindros stiebuose (59); 14) priberkime lig trečdalies žirnių sėklų (20); 15) žemininė (oro, išorinė) atžala (88); 16) nuo kurių pridera jų tolesnis ūgis (75); 17) taip tat del mažylių chloroplastų gali dirbti fabrikų mašinos, vaikščioti garvežiai ir garlaiviai (60); taip tat lapai ir žiedo dalys yra vienodos kilmės (94); 18) gamtoj yra nemaža (virš 30 000) augalų (62)...

Tekstas būtų įprastesnis mokyklos vadovėliui, jei šitos rūšies žodžių ir posakių vietoje būtų išspausdinta vadovėlyje: 1) galima būtų pakeisti; 2) stiebas suspėja (suskumba) atsipéikėti; 3) deganti skalelė gęsta; 4) susidaręs iš baltymo; 5) dviejų metų (dvejamečiai?) augalai; 6) įvairiam darbui; 7) ráugė, arba kūkalė (kūkalis); 8) pūpuolės (pūpėlės); 9) puriena, geltonosios purienos; 10) sėtinys, slėniuose; 11) žalių lapelių, augančių (glūdinčių)...; yra trys gūžtos, kur glūdi (yra, pūpso, kūpso...)...; ...tankiai išauga plaukuoti žvyneliai;... atsiranda rasos lašelis; 12) žemė neišdžiūsta sausmečiu; ateina sausmetis...; jų vaisiai atsidaro sausmety (sausmečiu); šaltmečio aplinkybė; 13) cukrinės švendrės (lendrės) stiebuose; 14) priberkime lig trečdalio žir-

nių sėklų; 15) žeminė (oro, išorinė) atžala; 16) nuo kurių pareina jų tolesnis ūgis; 17) taip tad (taigi, tuo būdu)... mašinos, eiti garvežiai ir garlaiviai; taigi (todel...) lapai...; 18) gamtoj yra nemaža (per 30 000) augalų...

IV. Vadovėlyje yra ir sintaksės šiek tiek klaidų. Bet tos rūšies klaidos labai sunku skyrium pažymėti. Ne visai taisyklingais laikau, šiaip ar taip, vadovėlio sakinius:

1) Kalbos žiūrėjo D. St. (1); 2) augalo gyvybei yra reikalingos visos tos 30 įėjusios į augalo kūną medžiagos (44); 3) medis teturi vieną stiebą, vadinamą liemenį (76); 4) krūmui nėra didžiojo stiebo; nuo šaknų eina aukštyn keli vieno drūtumo stiebai, kaip antai, erškėčiui, šeivmedžiui, gudobelei, serbentui (76); 5) kas toliau darosi lape grynanglimi? (57).

Žiūrėdamas šituos sakinius kalbos atžvilgiu, turiu galvoje tiktai kelis mūsų kalbos posakius (vieną paimtą iš paties šio vadovėlio):

Dar pažiūrėkime kartuolės žiedą (104). — Tavo rašinį rytoj žiūrėsiu. — Jonai, pažiūrėk ir mano rašinį. — Pažiūrėk klaidų (ar nėra klaidų). — Paieškok man galvą. — Vakar ieškojo man galvą („kiškių" ieškojo galvoje). — Kas tau darosi? Kas darosi mėšlui, iš mėšlo?

Aukščiau pažymėtus sakinius (1—5) taip mėginčiau taisyti (tolesniam vadovėlio leidimui): 1) Kalbą žiūrėjo Dabušių Stasys. 2) Augalo gyvybei yra reikalingos visos tos 30 (trys dešimtys) jo kūno medžiagų. 3) Medis vieną teturi stiebą, vadinamą liemeniu (vadinamąjį liemenį). 4) Krūmas neturi (krūmo nėra) didžiojo stiebo; krūmo — erškėčio, šeivamedžio, gudobelės, serbentos (krūmui — erškėčiui...) — nuo šaknų eina aukštyn keli vieno drūtumo stiebai. 5) Kas toliau darosi lape grynangliui (iš grynanglio)? Ką toliau daro lape grynanglis?...

Tuos pataisymus (1—5) teikiu vadovėliui betgi labai nedrąsiai: ką griežta galėtų pasakyti šiam tekstui tiktai pats autorius arba žmogus, mokąs kaip reikiant galvoti šiam dalykui. Kalbu čia, šiaip ar taip, tiktai del mažmožių; vadovėlio tekstas,

apskritai imant, šiuo kartu, kaip sakiau, gana lengvas skaityti, parašytas ar tik ištaisytas visai įmanomai.

V. Čia duodu dar kitų pastebėtų vadovėlio kalbos dalykų. Turiu pasibrėžęs šiuos taisytinus sintaksės mažmožius:

1) Tą vietą turi paėmęs i š ė j u s i s i š l a p o deguonis (57). Lapelis, b u v u s i s t a m s o j e, tik pagelsta (57). L i k u s i o j i š a k e l ė j e jo (lapo) dalis užtraukia žaizdą (71). 2) Mes užtinkam jų (kremblių) p a č i u o s e t a m s i u o s e miško užkampiuose (64). 3) Augalai ir tų kiautų raštus turi nevienodus, j o g iš jų net galima pažinti, kuriam augalui dulkelės priklauso (96). Jis (snaputis) vardą savo gavo d e l t o, jog jo vaisius panašus į gandro snapą (108). 4) Mes sakėme, jog augalai vis delto n e s u g e b ą, kaip gyvuliai, jausti ir laisvai judėti (4). 5) Mokslininkai ištyrė, kad visos tos medžiagos, nuo šilimos s u s i t r a u k i a n č i o s (18). 6) Žmonėse seniau laikydavosi nuomonė, e s ą augalas savo kūną darąs iš žemės (43). 7) Draug su ja (su organine medžiaga) p r i e t o s p r o g o s augalai pašalina nebereikalingas medžiagas (71). 8) Kitų pumpurų randasi del v i s o p i k t o ir kiūti lyg apsnūdę po medžių žieve (76). 9) Vienos sėklos teturi vieną skiltį, kitos — dvi skilti, pagaliau trečios — daug skilčių. S u l i g t u o ir visi augalai skirstomi vienaskilčiais, dviskilčiais ir daugiaskilčiais (16). 10) A u k š č i a u u ž t ą t e m p e r a t ū r ą sėklų ūgis eina lėčiau (22). S ė d i prisisegusios p o d v i e s e prie stiebelio mažos baltos kruopelytės (97).

Pabrauktosioms šitų sakinių (1—10) klaidoms taisyti teikiu tuo tarpu šiuos pasakymus:

1) Jo (jos) vietoje rados dabar i š ė j ę s i š l a p o deguonis. Lapelis, b u v ę s tamsoje, tik pagelsta. L i k u s i š a k e l ė j e d a l i s... 2) Mes užtinkam jų t a m s i a u s i u o s e miško užkampiuose. 3) Augalų ir tie kiautų raštai nevienodi; iš pačių tų raštų galima pažinti, kurio augalo yra dulkelės (?). Snaputis savo vardą yra gavęs n u o to, jog... 4) Mes sakėme, jog augalai vis delto n e s u g e b a... 5) Mokslininkai yra ištyrę, kad visos tos medžiagos nuo šilimos s u s i t r a u k i a. 6) Žmonės seniau manydavo, kad augalas savo kūną darąsis iš žemės. 7) Drauge su ja augalai pašalina ta pat próga nebereikalingas jiems medžiagas. 8) Kiti pumpurai atsiranda d e l v i s a k o, be kokio matomo reikalo, ir kiūto lyg apsnūdę...

9) Vienų sėklų viena tėra skiltis (dalis)... P a g a l t a i ir visi augalai skirstomi... 10) A u k š t e s n ė j e u ž t ą t e m p e r a t ū r o j e sėklų ūgis eina lėčiau. L i n d i (k i ū t o)... prisisegusios p o r e l ė m i s (p o d v i) prie stiebelio mažos baltos kruopelytės.

Autorius ar jo „kalbos žiūrėtojas" bus per daug dailinęs kai kuriuos teksto sakinius: sakiniai, skyrium paimti, rados lyg taisyklingi, bet tas sakinių taisyklingumas kiek pakenkė, man rodosi, jo kalbos sklandumui ir lengvumui. Vadovėlio kalba, apskritai imant, vis delto įmanoma, gana sklandi ir tolesniuose leidimuose bus, tur būt, ir visai lengva, visai graži.

VI. Baigdamas atskirus savo pastebėjimus del antrosios dalies *Gamtos Pradžiamokslio,* neiškenčiu nepažymėjęs dar vieno mažmožio: vadovėlis ir savo rašyba kiek skiriasi nuo kitų vadovėlių. Čia rašoma: 1) sudega n e v i s a (44); 2) n e v i s u m e t pasisekdavo (55); 3) sudaro n e d a u g i a u, kai $^{1}/_{60}$ d a l i e s (54); 4) matom indų, bent kiek n e b e t o k i ų, kaip medienos indai (80); 5) tarp narvelių k u r n e k u r išmėtyti (53). Kituose vadovėliuose rašoma, rodosi, paprastai: 1) ne visa; 2) ne visumet (ne visuomet); 3) sudaro n e d a u g i a u kaip $^{1}/_{60}$ dalį; 4) n e b e t o k i ų; 5) k u r - n e - k u r.

R. J.

[1921 m. „Švietimo Darbas" N 7—8].

Senovės Istorijos Apsakymėliai. II dalis. *Roma* (psl. 1—234). Švietimo Ministerijos Knygų Leidimo Komisijos leidinys. Iš rusų kalbos vertė J. J a b l o n s k y t ė. Kalbos žiūrėjo *St. Dabušis.* Kaunas, 1921 m. Spausdinta Tilžėje („Spaudos" spaustuvėje). Kaina viršelyje nepažymėta.

I.

Šitame Ministerijos leidinyje yra 19 atskirų apsakymų iš senovės R o m ė n ų gyvenimo. Apsakymuose paliečiamas ir Romėnų kaimynų — kitų Italijos tautų, graikų, kartaginėnų — gyvenimas. Atskirais „apsakymėliais" čia pasakojama, kaip darėsi ir koks buvo susidaręs senovėje visas Romėnų visuomenės gyvenimas (prieš Kristaus gimimą). Matome čia, kaip gyveno Romėnų žmonės, kaip jie valdėsi rikiavosi, kaip vieni kitus plėšė, teisė, koks buvo susidaręs ir kaip darėsi jų gyvenime valdžios aparatas; matome, kokia jų buvo mokykla, kiek

turėjo tai mokyklai įtakos graikai; matome, kaip buvo susidarę tenai atskiri krašto gyventojų luomai, kaip ir ką tikėjo tuomet jų žmonės, kaip buvo surištas su tuo tikėjimu jų namų ir visuomenės gyvenimas, ką skelbdavo žmonėms ir aiškindavo visokiais būdais apie dievų ir žmonių dalykus įvairiausi dievų tarnai ir kiti dievų valios aiškintojai...

Istorijos vadovėlis, kuriame aprašomas senovės Romėnų gyvenimas, nieku būdu negali duoti to, ką čia duoda skaitytojui tie „apsakymėliai". Šitie „senovės istorijos apsakymėliai" sudaro čia visą *chrestomatiją* senovės Romėnų istorijai. Be tokios chrestomatijos senovės istorijos vadovėlis mokiniui labai máža teturėtų reikšmės, — taigi į ją pirmiausia kreipiu mokinio ir mokyklos akį. Bet ši chrestomatija įdomi bus ir šiaipjau skaitytojui, ne tiktai mokiniui, einančiam ar ėjusiam senovės istoriją. Taigi teikiu ją ir jau ėjusiems mokslą žmonėms, ir savamoksliams, ir šiaip mókytiniams, norintiems gauti gilesnio supratimo apie tą senovinę tautą, kuri visais savo gyvenimo padarais yra turėjusi tiek daug įtakos tolesniam kitų tautų gyvenimui ir jo santvarkai.

Istorijos mokslo specialistas galės, žinoma, ką-ne-ką ir prikišti chrestomatijos autoriui, bet bus tat — mažmožiai, o šiuo tarpu mokiniui ir šiaip skaitytojui, maža teturinčiam rimtesnių skaitymų savo reikalui, kaip tik ne mažmožiais reikėtų rūpintis.

„Apsakymėlių" kalba, apskritai imant, geroka, gana taisyklinga, nesunki. Šituo atžvilgiu turiu betgi kai ką ir p r i k i š t i, — apie tai kalbu toliau.

II.

Šituos „Senovės Istorijos Apsakymėlius", kaip pasakyta jų antraštėje, yra vertusi į lietuvių kalbą J. Jablonskytė, jos kalbą, prieš spausdinant, yra žiūrėjęs ir taisęs St. Dabušis; visą tą darbą yra, kaip ten pasakyta, išleidusi Švietimo Ministerija. Iš to turėtų būti lyg aišku mokiniui ir šiaip skaitytojui, jog tas darbas yra tikrai gerai padirbtas. Taip, darbas yra ne peiktinas; bet aš čia toliau kalbėsiu apie jį tiktai kalbos atžvilgiu, tik tiek, kiek jis yra tuo atžvilgiu nepaprastas, kiek jis išsiskiria iš kitų knygų, skiriamų mūsų mokyklai ir švietimo darbui.

1. Pirmiausia vartojama čia gana daug nepaprastų vadovėliui žodžių. Pavyzdžiui pažymiu šiuos sakinius (ir posakius) su tais žodžiais:

1. Fabiją Maksimą ėmė vadinti Kunktatorium, arba Neskubėtoju (vilkintoju, *dylėju,* psl. 104). 2. *Džiūgaujamoji* procesija (199), *džiūgautės* vainikas (164), *džiūgautinė* procesija (199, 135), *džiūgautinis* trijumfo vainikas (165). 3. Romėnai įtraukė į savo skaičių lotynų, *giminiuočės* jų tautos, dievus (41). 4. *Konsuluojant* (= konsulaujant?) Tiberijui Korunkanijui ir Publijui Valerijui Levinui, konsulas Tiberijas Korunkanijas tarėsi su senatu... (73). 5. Sunku buvo senam *lidui roti,* eiti judriam ir linksmam berniukui (225). 6. Berniukas nubėgo, palikęs toli užpakaly *lidą* (225). 7. *Mergingoji* Zeuso duktė (31). 8. Priešininkai krito, *nerodami* perbėgt ir pusės kelio (97). 9. Roma *rosianti* atsipeikėti (232). 10. Ėjo ir piliečiai, *parojęsugauti* vagį (65). 11. Gajus *surojo* pereiti tiltą (196). 12. Turi tiksliai tarti žodžius su tam tikrais *mostais* (62). 13. Greitai ėjo po viena kitos *skundos* (=po vienas kito skundai, p. 65). 14. *Nesekė* nutildyt (101). 15. Nuolat *sekėsi* sutikti pirklių (11). 16. Ligi šiol *sekas* matyt aukuras (40). 17. Nuo *sekmingojo* (=sėkmingo?) karo *sekėsi* gauti naujų žemės sklypų (46). 18. Etruskai nebuvo *savarankūs* (15, 14). 19. Ypač svarbus kunigų *vaidmuo* (39). 20. Oratorius turi susigyventi su savo *vaidmeniu* (232)...

Beveik visi pabrauktieji šitų pavyzdžių žodžiai pačios vertėjos nebuvę vartojami vertime; jos buvę pasakyta iš tų žodžių, gal būt, tiktai „skunda"; beveik visus tuos žodžius bus įdėjęs čia, betaisydamas vertėjos tekstą, tiktai „kalbos žiūrėtojas". Vadovėlyje arba skaitymuose, kurie skiriami ypač mokyklai, tokių mažmožių nereikėtų kište kišti į taisomąjį tekstą: tokiais taisymais „žiūrėtojas" tik sau darbą *sunkina,* jie esti dažnai ir nereikalingi, jie kartais ne visai sutinka ir su įprastine, jau kiek nusistojusia vadovėlių kalba. Smárkauti „kalbos žiūrėtojui" čia, šiaip ar taip, nereikia: taisyti reikia tik tie dalykai, kurie tikrai yra taisytini.

2. Kalbos žiūrėtojas ne visada pats, matyti, vienaip taria, rašo ir taiso atskirus vertimo žodžius. Jo paties svyrinėjimas atsiliepia ir visame šitame jo žiūrėjime.

„Apsakymėliuose" spausdinama: *Hanibalas, Hanibalis...; konsulas* (95, 149, 187), *konsulis* (186, 191); *kvestoras, liktoras* (202, 207, 209); *kvestoris* (64), *kvėstoris* (211), *pretoris* (61, 62, 63), *prėtoris* (209), *senatoris* (55); *kvestorius, prėtorius* (168), *senatorius* (144); *edilas* (43), *ėdylas* (210), *aidilas* (168), *ėdylis*

(210, 211); *plebejai* (27), *plebejų edilai* (43), *vienas plėbėjas* (208); *forumas* (46, 47, 160), *foras* (161, 194); *ytalai* (97, 114. 120), *ytaliečiai* (105), *italai* (10, 192); *Kapitoliumas* (41), *Kapitolijumas* (42), *Kapitolijus* (15), *Kapitolija* (133) — *Kapitolijos* skardžius, *Kapitolijos* aikštė (133), *Kapitolijas* (?) — buvo *Kapitolije* (193, 195), aukojo *Kapitolijy* (202), galėsime pietaut *Kapitolijy* (232); *Eladė* (141), *Elada* (148); *Kartaginas* (11, 75), *Kartagina* (232); *privilegija* (29), *pryvilėgija* (190); *pūblikanas* (202), *pūblikonas* (205); *keleris* metus (209), *kelerius* metus (208); *Metelas* (161), *Metėlas* (163, 164, 165); *Antiochas* (111), *Antijochas* (113)...

Moteriškosios giminės žodžiams, ypač tikriniams vardams, duodama nóromis galūnė *ė* (šalia *a*): *Dianė* (41, 42), *Vestė* (35), *Junonė* (31), *katakombė* (18), *Minervė* (42, 230), *Minerva* (41), *mūzos* (139), *mūzės* (228), *Sibilė* (145), *Sivilė* (42, 43)...

Apskritai sakant, šios rūšies žodžiams teksto vertime galūnės duodamos visai nesuprantamai (vieną kartą vienos, kitą kartą kitos); ilgosios balsės ir priebalsės *(j, k)* vartojamos tam reikalui ir šiaip ir taip... Tam pažymėti, imu dar kelis pavyzdžius: *pūblika* (209, 211), *decemvyrai* (43), *dėmokratas* (205), *centurionas* (111), *centurijonas* (125), *legionas* (120), *legijoninkas* (206), *mulas* (46), *mūlas* (212), *prefektas* (121), *prėfektas* (207), *gladiatoriai* (13, 121), *gladijatoriai* (206), *triarai* (111), *mytologija* (11), *mitologija* (14), *specijalistas* (202), *sėstercijų* (209), *ūncija* (229), *mūnicipijas, municipijy* (206), *mūnicipijai* (207), *mūnicipiais* (206), *mūnicipijose* (169), *mūnicipijuose* (213); *Pyrėnėjai* (109); *Skėvola, Skypijonis, Ciceronis (Kikeronis), Apolonas; Apeninai* (8), *Apenynas* (97), *Palatinas* (19), *Aventynas* (146), *Flaminynas* (113), *Henucijas* (67), *Akvilijus* (67), *Atlasas* (161), *Tunisas* (75), *Laciumas* (10), *Tuskulumas* (41, 141), *Hadesas* (115), *Janusas* (35, 216), *salosai* (198), *ritorius* (226, 231), *ritorika* (231)...

Tam tikrų žodžių rašybos atžvilgiu St. Dabušio žiūrėta čia į savo darbą labai keistai: galvota vieną kartą vienaip, kitą kartą kitaip, mėtytasi, kišta vertimui ir šio ir to, — tų jo svyravimų pilnas ir visas šitas žiūrėtasis vertimas. Kalbos žiūrėtojui, prieš imantis darbo, reikėjo pačiam kiek labiau nusistoti — įgyti kiek tvirtesnių šiam reikalui pažiūrų ir jų laikytis jau visame savo darbe. Atsiminkite, jog čia tų svyravimų nė galo

nėra, jog jie eina per visą vertimą. Čia svyruojama ne tik tose vietose, kurios mano pažymėtos: mano pabrauktas čia vienas kitas žodelis, ištrauktas iš teksto, tiktai pavyzdžiui.

3. „Apsakymėliuose“ nemaža yra žodžių, kurie senovėje buvo rašomi su dviem vienodom priebalsėm *(ll, nn, rr, kk, ss...)*. Tos rūšies žodžiai, patekę čia į lietuvių kalbos tekstą, kalbos žiūrėtojo leidžiami į mūsų žmones tiktai su viena tokia priebalse. Rašoma čia: *Apijas, Flakas, galas (Galas), Kanai, Krasas, Piras* (Epiro karalius), *Sula* (Romos diktatorius), *Sibilė, Sivilė, Tulas, Varonis*... Čia randame rašant: venk *galų* (83), *galų* liekanos nuėjo už kalnų (97); įkūrė kolonijas *Galijoje* (92); vienas *galas* giliai įsmeigė jam į krūtinę (103); kyla prieš Romą *Galai* (219)...

Kitos tautos (rusai, lenkai, vokiečiai...) tuos žodžius rašo senoviškai, su dviem priebalsėm. Dviejų vienodų priebalsių, rašomų po viena antros, mes, tiesa, neturime savo kalbos žodžiuose, bet ar jų neturėsime ir kitų kalbų žodžiams — reikia dar labai abejoti: turėdami tų žodžių garsams įvairių svetimų mums raidžių (*f, h*...), argi nesurasime *ll, rr, kk*... žodžiams: *gallas, Mekka, Pirras, Sulla, Šilleris, motto, manna*...? Kam čia turime taip skirtis nuo kitų tautų?

4. „Apsakymėlių“ kalba, kaip jau sakiau, nėr peiktina — geroka, gana sklandi. Bet toje kalboje, skubotai dirbant darbą, susakyta nemaža sakinių ir posakių ne visai tinkančių mokslo vadovėliui, neaiškių, dažnai ir klaidingų, pasakytų bet kaip, labai nepaprastai, painiai. Pavyzdžiui imu iš kalbamojo teksto kelis vertimo sakinius, kelias jo „sintaksės pilnatis“:

> 1) Lambardų ūkininkai jau senai atkreipė akis į nedideles paupių kalvas, iš tinkamiausios tręšti, riebios žemės (5). 2) Ir kad dar geriau išaiškintų visą dievoto Numos įsakymų svarbą, kunigai papasakotų pamokomą pasakojimą apie trečiąjį Romos karalių Tulą Hostilijų (20). 3) Bet jau svarbu buvo tai, jog šeštasis karalius pripažinęs, jog einasi ne aukšta kilme, ne tuo, jog esi patricijus, bet svarbu tai, kad kiekvienas pilietis dalyvautų savo valstybės gyvenime, žiūrint į jo turtą ir nekreipiant dėmesio į jojo kilmę (28). 4) Ir žiūrėdamas į jį, Kvintas Klaudijas negalėjo nepasisakyti, jog tokio didžio žmogaus to-

kių prakilnių norų nebūta tarp jo amžininkų nobilių, nors jie ir gyveno dabar iškilniau, turtingiau, daugiau rodydami savo iškilmę (165). 5) Visiems atsakinėjo į pasveikinimus, visų vardus žinojo, nelyginant tu jam būtum lygus! (212).

Šituose pavyzdžiuose yra kiek, gali būt, ir korektūros klaidų. Bet vis delto geriau būtų, kad tos sintaksės pilnatys kiek sklandesnės, gyvesnės, taisyklingesnės būtų tekste.

5. Vertimo sakiniuose ir linksniai kartais (su bendratimis, dalyviais, padalyviais), bedailinant tekstą, pavartoti, man rodosi, ne visur kaip reikiant. Šit keli tos rūšies posakiai:

1) *Kalbos* žiūrėjo St. Dabušis (1). 2) Romėnai ėmė leistis prekybos *tikslams* į tolimąsias keliones (25). 3) Rinkosi draugėn *bendroms šventėms* (25). 4) Mamurijas padarė tai *todel,* kad nepagrobtų kas nors Marso skydo (34). 5) Mes leidom jiems rinktis jiems apginti tribūnus (49). 6) Vos nepasivėlavau pono *išėjimui pietums* (198). 7) Savo *įsakymui* vykint jis nusiuntė į mūsų kraštus legijonų (199). 8) Jis stovės *ginklu* rankose (73). Atvyko pasiuntiniai lauro *šakelėmis* rankose (126). Belaisvius apsiautė kareiviai *ietimis* rankose (135). Jų tarpe stovėjo *rimbu* rankoje prievaizdas (180). 9) Aslos *plytomis* vergai primėtė šafrano druožlių (163). 10) Kokių tiktai neišgalvojo kandidatai priemonių... pasidaryti rinkimų dienai *garsiais ir populiariais* Romoje (168). 11) (Jiems) reikėjo padėti pastangų, *kad pritraukti* piliečių *dėmesį* (70). 12) Galėjai manyti, jog tai *esą* tikri broliai (63). 13) Jam rodėsi, jog *nugalėsiąs* būtinai jo miestas (73). 14) Romėnams rodėsi, jog Skypijonis *mokėsiąs* nugalėti Hasdrubalą (109). 15) Ligi šiol jūs nemokėjote mokesnių iždui, o dabar, *tarnaujant* kariuomenėje, jūs būsite apsunkinti mokesčiais karo reikalams (53). 16) *Stale* jau gulėjo keli prašymų ritiniai (203). 17) Daugybė valgių padėta *aukure* (208).

Kalbos žiūrėtojas, paskaitęs kelis tautosakos rinkinėlius arba kelias chrestomatijas, skiriamas kalbos mokslui, ir pasitaręs, jei bus reikalo, su vienu kitu kalbos mokytoju, tikiuosi, ir pats

supras, kas čia tikrai yra negera šitos rūšies sakiniuose. Čia tiek tepasakysiu, jog su lietuvių kalbos dėsniais lyg geriau sutiktų pasakymai:

Kalbą žiūrėjo St. Dabušis (plg. „veizdėjau *vištą*, rytoj tavo *rašinį* žiūrėsiu, dabar savo *avilį* žiūrėsiu“). Jie leidžiasi prekybos *reikalais,* renkasi *pietų,* išeina *atostogų, į atlaidus, į šv. Petrą, į darbą.* Padarė *tam,* kad aš nežinočiau. Leidom *jiems rinktis* tribūnus apsiginti. *Galvijų* ganyt jis nusiuntė piemenį. Jis stovėjo *su lazda* rankoje. Atvyko keli žmonės *su lauro šakelėmis, su ietimis* rankose, stovėjo *su rimbu* rankoje, *rimbą nusitvėrę.* Kandidatai ėmė pinigus kišti, norėdami pasirodyti *geri, garsingi*... Jiems reikėjo daug pasistengti, kad *pritrauktų* piliečių akis (dėmesį) į save (daug pasistengti, piliečių dėmesiui į save prisitraukti). Galėjai manyti, jog jie *yra* t. broliai (galėjai juos tikrais broliais palaikyti). Jam rodėsi, jog Petras *nugalės, mokės* nugalėti. Jūs dabar, *tarnaudami* kariuomenėje, turėsit ir didelius mokesčius mokėti. *Ant stalo* gulėjo keli sąsiuviniai (bet „kiaulė *lauke* dvokia, *stale* kvepia“). *Ant aukuro* buvo daug kas padėta.

Šitais *savo* sakiniais duodu tik kiek pasakymų aniems teksto sakiniams pataisyti: savo sakinėliais *neatstoju* paties teksto sakinių. Kelių teksto sakinių nė tuo būdu nemėginu taisyti (plg. 6, 9), neturėdamas prieš akis paties originalo (ar nesuprasdamas kaip reikiant tų sakinių reikšmės).

Čia yra, šiaip ar taip, labai opus kalbos dalykas. Spręstinai kas spręsti keliais šitais pasakymais yra labai sunku. Man rūpėjo tiktai kiek paakinti tolesniam reikalui šio teksto kalbos žiūrėtojas: noriu, kad toliau jis būtų atsargesnis ir akylesnis.

6. Šių apsakymėlių vertėja ar jos kalbos taisytojas vartoja dažnai be kokio reikalo ir *įvardžiuotinius* dalyvius (būdvardžius). Iš tos rūšies klaidų, taip dažnai atsitinkančių mūsų vertimuose, čia irgi turiu pasibraukęs kelias „Apsakymėlių“ vieteles:

1) Iš laivų lipo ateiviai, *atplaukusieji* iš tolimų kraštų (9). 2) Žmonės, *vaizduojantieji* sentėvius, susėdo į kėdes (165). 3) *Norinčiųjų* būti konsuliais pa-

sirodydavo nedaug (168). 4) Pasklysta trimitų garsai *šaukiantieji* piliečius į susirinkimą (172). 5) Čia pat ir *laukiantieji* savo laimės kandidatai (174). 6) Iš ūkininkų galėjo atvykt tik *gyvenantieji* prie pat sostinės (184). 7) Patarnaus žmogui ir išbrauks jį iš *mokančiųjų* duoklę sąrašo (202). 8) Toliau ėjo bičiuliai ir *priskirtieji* prie prėtoriaus (202). 9) Ėmė rinktis... komisija, nelyginant mūsų valdyba (?), *rengusioji* medžiagos svarstyti senate (212)...

Čia visur reikalingi *neįvardžiuotiniai* dalyviai: prie jų yra vadinamųjų papildinių, aplinkybės žodžių, pareinančių nuo jų pačių... Kam čia pavartotas *įvardžiuotinis* dalyvis (būdvardis)? Čia dar geriau sutiktų su mūsų kalbos dvasia „pilni" šalutiniai sakiniai, bent vietomis jie būtų geresni už tuos teksto dalyvius.

7. Rašinyje yra, deja, nemaža ir korektūros klaidų. Kieno čia pasielgta neatsargiai — nemoku pasakyti. Spaustuvės daug kaltinti del šio dalyko negaliu: rašinio redakcija, taip daug svyrinėjusi, nesilaikiusi kokių aiškių taisyklių žodžių rašybai, negalėjo spaustuvei darbo palengvinti.

Pirmuosiuose puslapiuose (1—50) man krito beskaitant į akį šios korektūros klaidos: 1) malkomis (11) — malksnomis; 2) smilkinimuosiuose (13) — smilkomuose (smilkinamuosiuose); 3) pagerbt apeiga (19) — pagerbt — apeiga; 4) Numo (20) — Numos; 5) sužiedota... sūlaikyti... sužiedotinio (23) — sužieduota (sužadėta)... sulaikyti... sužieduotinio (sužadėtinio); 6) pasidarusių... (jis) tardavęsi... gręsia (24) — pasidariusių... (jis) tardavęsis... gresia; 7) dėmėsį... gręsia naujos... gręsia žvėrys (30) — dėmesį... gresia naujos... gresia žvėrys; 8) šviesiąjame... akymirksnis... kurio viršūne (31) — šviesiajame... akimirksnis... kurio viršūnė; 9) gręsia (35), gręsiant (50) — gresia, gresiant; 10) Nors, jų valios nėr (38) — Nors jų valios nėr.

III.

Tūlas, turėdams prieš akis šituos pastebėjimus, pasakys, gali būt, kad recenzentas čia tik kliaučių ieško. Atsakydamas jam, tariu: ne, ne, su tuo nesutinku, čia ne viskas padaryta kaip reikiant.

Koks buvo *vertėjos* darbas prieš pakliūdamas į žiūrėtojo rankas, pats aš, matęs tiktai spausdintą dalyką, spręsti negaliu, todel... del jos pačios darbo dabar tylėti tegaliu. Bet vis delto jai patariu toliau atsargesnei būti — ne visada pasitikėti kalbos žiūrėtoju, reikalauti, kad jis, taisydamas jos kalbą, nesvyrinėtų taip, kaip čia vieno žmogaus svyrinėta ir mėtytasi, ir kad betaisydamas kalbą neprikaišiotų į ją visokių jam vienam tetinkančių tam tikru laiku naujybių. Vertėja, žinoma, dar geriau padarytų, pasirūpinusi taip dirbti savo darbą, kad jo kitam ir taisyti ar žiūrėti nereiktų prieš spausdinant.

„Kalbos žiūrėtojui", prieš taisant kieno kalbą rašinyje, skiriamame ir mokyklai, toliau patariu pačiam tvirtai laikytis kokių nors vienų aiškių taisyklių, nusistojusių kalbos mokslo praktikoje ir rašyboje. Mėtytis viename rašinyje, taisyti ir šiaip ir taip — rimtam darbo žmogui netinka. Rašto darbas taip reikia dirbti, kad jis ir patį meistrą paskui girtų.

„Apsakymėlius", apie kuriuos čia kalbu, teikiu šių dienų mokyklai ir mokinių skaitykloms: tie priekaištai, kurie mano pažymėti (žr. II), sprendžiamos reikšmės negali čia turėti. Linkiu „Apsakymėliams" susilaukti netrukus antrojo leidimo ir pasitaisyti jam visa, kas tikrai yra taisytina.

J. Jablonskis.

[1921 m. „Švietimo Darbas" N 11—12].

Molier. Vertė R. Iešmanta. **Šykštuolis,** 5-ių veiksmų komedė (1—111). «Liaudies teatro» B-vės leidinys. Mariampolė, 1920 m. Kaina 20 auksinų.

Čia turim visai nepaprastą rašinį (vertimą), skiriamą mūsų žmonių scenai. Ar jį pamatys kada tas teatras, kuriam jį skiria vertėjas, labai abejoju: visas vertimas yra toks netikęs, jog drovu jam turi būt ir pasirodyti žmonių scenoje.

Žodį «tamsta» tuoj pradžioj tas pats žmogus kartoja ir šiaip ir taip — įvairiems galams; šalia «tamstos», kalbant į vieną žmogų, pasakoma čia pat ir «jūs». Kalbos taisyklės, jos posakiai, vartojami labai laisvai, ne taip, kaip juos žmonės pasako ir gramatika reikalauja. Čia randame begales visai naujų kalbos taisyklių — tokių taisyklių, kokių nė vienas jaunas dabar kalbininkas neišgalvos. Čia šios kalbos iliustracijai duodu skaitytojui tiktai keliolika ištraukų iš vertimo pavyzdžių:

a) **Tamsta** liusti (7). **Jūs** dūsaujat (7). Ė, tai **jūs** bijot, Eliza, kad buvot taip man gera (7). Kuo norit įtarkit mane, Eliza (7). **Jūsų** sūnus, **tamsta,** įsakė čia palaukti (12). **Jūs, tamista,** jūs teisūs (26).

b) Žmonės tik galima pažint jų **elgesiais** (8). Turi prisitaikint **jais** (9). Tie, kur nor, kad **juos** meilikautų (9). Tačiau jūs, **savo puse,** pasistenkit **veikt į brolį** (9). Šitas drabužis labai patogus slėpti **pavogtus daiktus** (14). **Kagi** tu **šitokius** supranti (15). Laimingi tie, **pas kuriuos** dešimt tūkstančių yra (18). Aš, matot, masčiau, kas dabar sunkumas pinigų gaut (18). **Pas jus** yra pinigų (19). Išeisim iščia, k a d p a b a i g t mūsų pasikalbėjimą. Suvienysim jėgas, k a d k o v o t su jo būdo žiaurumu (12). Ryžotės gelbėt mane iš įsiutusių vilnių siauties (8). A—a, kaip tik toks žmogus būtinas to (?), ko jis bijos (14). Tu sutiksi jo išsprendimu (25). Sutiksiu visakuo j o p a s a k y s i m a (25). Bet, atvira b ū n a n t (= būdama), susirūpinau gera klotim (7)...

Vertėjo rašyba irgi žymiai skiriasi nuo paprastosios. Čia rašoma: manes, salyga, spresti, spreskit, tu drysti, gazdina, vakar man gražintus (= grąžintus), skūsti, šyryt...

Vertėjui reikėtų gerai įsidėti į galvą, jog versti kas scenai iš kitos kalbos yra kiek sunkiau, nekaip... ropės graužti. Mokėti daug kas norime, bet ne visi pasimokyti turime noro. Vertėjui reikia to noro įgyti. Patariu vertėjui, prieš verčiant ką scenai ir šiaip literatūrai, dar pačiam pasimokyti kalbos. Literatūros vardo neimkim be reikalo!

R. J.

[1921 m. „Lietuva“ N 232].

Priesagos *ūnas* **ir dvibalsio** *uo* **kilmė.** *K. Būgos* straipsnio atspaudas („Lietuvos Mokyklos“ IV-ieji metai). Kaunas, 1921 m. (psl. 417—457).

K. Būgos pastebėta, kad mes daug kas vengiame tuo tarpu rašomoje kalboje priesagos **-ūnas,** — kad stengiamės nevartoti raštuose žodžių **palaidūnas, lakūnas, atėjūnas** ir kitų tokių. Šiuo savo straipsniu, dabar skyrium atspausdintu, tas mokslo žmogus pirštu prikišamai įrodo, jog čia mūsų klystama: priesagos **-ūnas, -uonas, -onas**... yra gyviausias savo kalbos padaras, kurs vartotinas raštuose drauge su daugybe kitų mūsų kalbos priesagų, taip mažai mums tesuprantamų. Šiuo savo

mokslingu straipsniu autorius prikiša kiek ir Rygiškių Jonui, vengiančiam, jo pastebėjimu, tos priesagos savo gramatikoje.

Berodydamas skaitytojams šitą kalbos mokslo dalyką, K. Būga paliečia tame pat straipsnyje ir dvibalsį **uo**, mūsų tariamą žodžių šaknyse ir priesagose. To dvibalsio einama pakaitomis su kitais balsių garsais: **bruožas** — brėžti, **luomas** — lėmė (lemti), **pluoštas** — plėšti, **uodas** — ėsti, **pašuokom** — šokti, **žaliuokė** — žaliūkė, **druožlė** — drūžė, drožti...

Šitas mokslo straipsnis, išspausdintas J. Jablonskio 60-tų metų sukaktuvėms paminėti („Lietuvos Mokykloje“), sunku čia visas trumpai atpasakoti. Skaitytojas, kurs domisi kalbos mokslo dalykais, tikimės, ir pats jį ras „Lietuvos Mokykloje“ arba skyrium atspausdintą. Kalbamąjį straipsnį patariame turėti galvoje ir apskritai savo akivaizdoje — ne tiktai kalbos mokytojams, bet ir šiaip žmonėms, kuriems rūpi kalbos mokslas ir apskritai kalbos dalykai.

P. Kr.

[1921 m. „Sekmoji Diena“ N 41].

1922

Lietuvių ir rusų kalbų žodynas. Sudarė D-ras *J. Šlapelis.* Литовско русскiй словарь. Составил Юргис Шлапелис. M. Šlapelienės knygyno leidinys, spausdintas Vilniuje 1921 m. (psl. 1—112).

Čia yra p r a d ž i a ilgai laukto J. Šlapelio ž o d y n o (ligi žodžio *duonpelnis).* Mūsų kalbos žodžiai išversti čia į r u s ų kalbą. Su lietuvių kalbos žodžiais duodama vietoms ir kalbos pavyzdžių, kuriuose pasakomi tie žodžiai. Bet tų pavyzdžių yra labai maža: pirmuosiuose trijuose žodyno puslapiuose yra duoti su tokiais pavyzdžiais tiktai penki žodžiai (a b e j e t a s, a b e j i, a č i ū, a i k š t ė, a l i a i); paskutiniame puslapyje (112) duoti trys žodžiai (d i n k s t, d u o b t i, d u o g l i n ė t i) su tokiais pavyzdžiais. Neapsiriksiu, tur būt, pasakęs, jog iš 50 žodžių duodamas tiktai vienas žodis su kalbos pavyzdžiu arba su kalbos pavyzdžiais.

Tie kalbos p a v y z d ž i a i (ir šiaip priedėliai) yra labai įvairūs. Tarp pavyzdžių čia randame: a b e j e t a s arklių (kumelys ir kumelė); a b e j e t a s vaikų (berniukas ir mergytė);

Jablonskis Palangoje 1929 m. vasaros gale.
Kartu Pr. Skardžius, J. Vabalas-Gudaitis su žmona ir sūnum.

abeji kailiniai, abejos žirklės; ačiū tamstai; labai bus ačiū; drabužio skvernai atskaro; aš padoriai užmokėtas, bents bents susidėjęs savo daiktus, išėjau į Plungę; šiandien nemalei, tai rytoj turėsi du beralu sumalti; bernelis, bernytis, bernužis, bernužėlis, bernaitis, bernaitėlis, bernaičiukas, bernyčiukas, bern(i)ukas, berniukiukas, berniukėlis, berniokas, berniokėlis, bernioćgalis, berniūkštis, bernapala(i)kis; pelių bėgioti miltai... (žr. abejetas — abeji — ačiū — atskarti — bents — beralas — bernas — bėginėti, bėgioti). Daugumui žodžių duoti tiktai vertimai į rusų kalbą (be kalbos pavyzdžių ir šiaip priedėlių): akis, akies — глаз, око; очко, петля; ячейка; dedeksnė — род травы... Yra kiek žodžių, kurių reikšmė paaiškinama tam tikrais mūsų pačių žodžiais; taip antai, prie žodžio biržyti pasakyta: „daryti dirvoje didžiuoju kojos pirštu brėžį, arba užkaišioti šiaudų kuokštelėmis ar medžio šakelėmis, kad sėjėjas žinotų, kiek platumo reikia grūdai berti", ir tiktai po to aiškinimo eina rusiškas paaiškinimas: отмечать, где ложится зерно при сеянии. Yra žodžių, prie kurių duoti tiktai rusiški aiškinimai. Pavyzdžiui imu du tokiu žodyno aiškinimu, išvertęs į lietuvių kalbą: dobilas — atskiras dobilo augalas (lietuvių mėgstama žolelė; jos vardas vartojamas dainose simpatingo, mylimo žmogaus epitetui), — žr. dobilai; degtienė — skysta rugienių miltų tyrė (kurią pirmiau valgydavo gavėnioje šaltą, sutaisytą ypačiai su garstyčiais), — žr. degtienė.

Ar žodyno atskiri žodžiai visai gerai išversti į rusų kalbą — nemoku tuoj pasakyti, nors, man rodosi, šio to trūksta žodynui ir šituo atžvilgiu. Tų vertimų pavyzdžiui imu čia kelis žodžius: atidžia — вниманіе, напряженіе; atšvęsti — отсвятить; dáilus — красивый, изящный; dalinys — надел, (dalmuo) частное, (dalinamasis) делимое; duon(a)riekis ir duonaraikis peilis — хлебный нож (которым рушат, кроят хлеб); duonariekis ir duonaraikis (žmogus) — рушатель, кравчий... Pasitaikina kartais ir tikrai negerai išverstų mūsų žodžių: plg. čiukuras = aukštinis, garalaidė — дымник...

Žodyno autorius, pats rytų aukštaitis, ne visai gerai parašo kartais žodžių kirčius rašomajai kalbai. Žodžius apautas, apdrebiu, akti, apipešti, apmesti, baksterėti,

d e g t i... jis rašo be reikalo su riestiniais (tvirtagaliais) kirčiais (ant *a, e*). Žodyno kirčiai, apskritai imant, kiek serga. Be reikalo žodyne rašoma ir a p i a u š r i s, a p i s a k a, a p i s k a i t a, a p i v o k a, d á i l u s : rašome ir tariame paprastai — a p y a u š r i s, a p y s a k a, a p y s k a i t a, a p y v o k a, d a i l ù s.

Į žodyną sunku surinkti v i s i kalbos žodžiai. Negalėjo jų visų surinkti, žinoma, ir J. Šlapelis. Tarp kitų žodžių čia nerandame: a p k e v e r z o t i, a p n u o d y t i, a p s i d u m b l u o t i, a t s ė l y s, a t s i v a i n o t i, b r ą s v a... Bet čia randame nemaža ir r e t e s n i ų žodžių, retai tesutinkamų ar beveik nesutinkamų mūsų raštuose: a d i s t a r, b a b i l i u s, b a l d ė, d a i r u s, d e d a l a s, d e d e k l ė, d u o l a s...

Kokio aiškaus plano žodyno autoriaus iš viso darbo nematyti. Autorius be reikalo neduoda pats savo žodynui (jo pradžiai) jokios p r a k a l b o s; be jos lyg ne visai aišku, kuriam tikslui rašomas pats tas žodynas. Nelietuviui čia yra, gali būt, ir nereikalingų dalykų; nelietuvis, įsitaisęs žodyno pradžią, šio to, gali būt, ir be reikalo ieškos joje — daug ko nesuras savo praktikai. Lietuvis, gali būt, ne visada mokės naudotis savo reikalui ir rusų kalbos tekstu. Autorius, prieš leisdamas žodyną, gerai būtų padaręs, kad būtų tikrai pasitaręs dėl jo sudėties su žmonėmis tikrai nusimanančiais apie žodyno dalyką ir reikalą. Čia lyg to nematyti. Šiaip ar taip, lietuvių kalbos žodynas dabar yra labai ieškomas dalykas; todėl bus vartojamas, tur būt, įvairiems reikalams ir šitas žodynas, kai bus pabaigtas spausdinti. Autoriaus, pradėjusio spausdinti šitą darbą, pasielgta, man rodosi, ne visai atsargiai.

Žodynas (a-d), kaip pasakyta pradžioje, išleistas Vilniuje. Jo kaina tenai mums negalėjo būti pažymėta, jos ir nerandame sąsiuvinio pradžioje arba gale. R. J.

[1922 m. „Švietimo Darbas“ N 1—2].

Vienas kalbos dalykėlis.

Ėmę spausdinti Tilžėje ir paskiau Vilniuje pirmuosius savo laikraščius, dažnai vartodavome raštuose žodžius: *autoritetas, fakultetas, generalitetas, immunitetas, komitetas, majoritetas, minoritetas, municipalitetas, neitralitetas, suverenitetas, universitetas.* Po kiek laiko kurie-ne-kurie žmonės, išrasdami, kad

šitie žodžiai, jei būtų imami tiesiai iš lotynų kalbos, turėtų kitaip skambėti mūsų kalboje, mėgino duoti jiems kitą galūnę, rašydavo: *universitatė* (fakultatė), *autoritatė* (auktoritatė); tą galūnę *-atė* kitiems šios rūšies žodžiams jie nedrąsiai teikdavo. Dabar kai kuriems žmonėms ar laikraščiams netinka čia nei — *etas* nei — *atė;* jie rašo dabar dažnai — *fakultas, universitas* ir, rodos, *autoritas;* bet žodžius *komitetas, municipalitetas*... jie palieka dar gyvus, neiškraipytus.

Per prancūzų ir vokiečių kalbas turi gavęs tuos žodžius *(universitetas, fakultetas, komitetas),* rodos, beveik visas pasaulis; mes, gyvendami su kitomis tautomis, toli nuo senovinės Romos, buvom ėmę vadinti, eidami kitų pavyzdžiu, tam tikras įstaigas irgi *komitetais, fukultetais, universitetais.*

Kaip vadina tas įstaigas mūsų *Universitetas,* aš tikrai nežinau; aukštosios mokyklos žmonėms, laukiamojo darbo žmonėms, lyg nepritiktų pradėti savo darbas nuo atskirų jau įsigalėjusių mūsų raštuose ir mūsų mokslo žmonių įprastinėje kalboje žodžių...

Jei pats Universitetas tikrai išranda, jog toji reforma dabar pat, darbo pradžioje, yra tikrai reikalinga, reikia, žinoma, sutikti. Kol to nežinau, turiu labai abejoti.

Rygiškių Jonas.

[1922 m. „Lietuvos Žinios“ N 13].

Universitetas, universitatė, universitas...

Ėmę leisti Tilžėje savo laikraščius, vartodavom ir tokių žodžių, kaip antai: u n i v e r s i t e t a s, f a k u l t e t a s, a u t o r i t e t a s, k o m i t e t a s, n e i t r a l i t e t a s, m u n i c i p a l i t e t a s, s u v e r e n i t e t a s... Tuos žodžius girdėdavome iš kitų besimokydami, taip juos tardavo mūsų mokytojai, taip ir mes išmokome juos tarti, taip ir rašydavome juos pirmuosiuose mūsų laikraščiuose. Tie žodžiai buvo kilę, žinoma, iš lotyniškų žodžių — u n i v e r s i t a s, f a c u l t a s, a u c t o r i t a s (a u t o r i t a s), k o m i t a s, n e u t r a l i t a s, m u n i c i p a l i t a s, s u v e r e n i t a s... Tuos žodžius ėmėmės į savo kalbą, betgi, ne tiesiog iš lotynų kalbos, — gyvenom jau labai toli nuo senovinės Romos, — bet iš savo mokytojų, iš kaimynų, iš aplinkinių tautų kalbos. Lyg nenorė-

jome tuo atžvilgiu skirtis nuo savo mokytojų ir šiaip kultūringų žmonių. Tik Prūsų lietuviai tuos žodžius lyg kiek kitaip tardavo ir rašydavo (universitėtas, fakultėtas...). Mūsų žmonėms tie žodžiai būdavo ne visai suprantami — ir jie tardavo juos saviškai (venavertetas, vanartitetas...). Senesnioji mūsų mokytinių karta taria ir rašo ligi šiol tiktai: universitetas, fakultetas, komitetas...

Po kiek laiko, neatsimenu kas, išrado, jog tie žodžiai reikią mums imtis į savo kalbą tiesiog iš senovės romėnų kalbos ir darytis jie sau tiesiog iš tų žodžių liemenų, iš to, ką duoda tų žodžių kilmininkas senovinei romėnų kalbai. Taip samprotaudami, kurie-ne-kurie mūsų kalbininkai ėmė vartoti žodžius universitatė, pakultatė (fakultatė), autoritatė; tie žmonės vertė šituos daiktavardžius moteriškosios giminės žodžiais, nes tie žodžiai ir senovinėje kalboje buvo moteriškos giminės. Toje reformoje reformatoriai pasitenkindavo, rodos, tiktai keliais tos rūšies žodžiais: man, senam žmogui, netekdavo matyti jų raštuose žodžių „komitatė, neutralitatė, municipalitatė, suverenitatė“ ir kitų tokių.

Praėjo dar kiek laiko. Atsirado žmonių, kuriems nepatiko nei „universitetas, fakultetas...“, nei „universitatė, fakultatė“, ir dabar tūlas pradeda imti kalbos reikalui tų senovinių žodžių vardininkus: „universitas, fakultas“ ir linksniuoja juos jau saviškai, visai lietuviškai — universito, fakulto, universitui, fakultui, universitą, fakultą... Kitų tos rūšies žodžių taip sulietuvintų dar man neteko užeiti raštuose — neteko rasti kur rašant „suverenitas, suverenito, suverenitui, generalitas, generalito, generalitui, komitas, komito, komitui...“ Darydami tokią didelę reformą, tie žmonės turėjo, rodos, nepasitenkinti tiktai keliais tos pačios rūšies žodžiais, turėjo planingai žygiuoti per visą tų žodžių rūšį. Jei bus kalboje tiktai „universitas, fakultas“ ir nebus joje žodžių „komitas, generalitas, suverenitas...“, tai mūsų kalba bus tos reformos tiktai paklaipyta, bus ne visai sveika: čia reikalingas ir nuoseklumas...

Reikėtų čia įsikišti ir Terminologijos Komisijai su Universitetu (filol. fakultetu). Jei taip rašyti nuspręs ir mokslo žmonės, — jie, reikia tikėtis, pasielgs mokamai ir nuosekliai, — reikės tie žodžiai visiems vienodai tarti ir rašyti. Kol to nėra, aš eidamas jau numintais takais, — atsiprašau, nebepaeinu, — rašysiu kaip

rašęs senoviškai, taip, kaip tuos žodžius taria mano mokytojai ir kaimynai, rašysiu: „universitetas, fakultetas, komitetas, autoritetas, suverenitetas..."

Rygiškių Jonas.

[1922 m. „Lietuva" N 58].

Keli kalbos dalykai.

Šių dienų raštuose yra labai nepaprastų kalbos dalykų: atsitinka ir taip, jog žmogus parašo laikraščiui straipsnelį, kuriame pavartoja žodžius p e d a g o g a s, e k o n o m i s t a s, p s i c h o l o g i j a, f a k u l t e t a s, g a l u t i n a i, s p a u d i n y s..., bet laikraščio korektorius ar kitas kuris laikraščio žmogus ima ir ištaiso tuos žodžius saviškai — liepia rašyti straipsnio autoriui kitaip: p a i d a g o g a s, o i k o n o m i s t a s, p s i k o l o g i j a, f a k u l t a s, g a l ū t i n a i, s p a u s d i n y s... Čia daugiausia nusveria, kaip sakiau, korektoriai ar „kalbos taisytojai". Žmogui, kurs prižiūri laikraščio kalbą, sunkiau yra padaryti, kad visas rašytojo straipsnelis būtų suprantamesnis skaitytojui, kad jo žmoniškesnė būtų kalba, — ir jis, dirbdamas savo darbą laikrašty, ima brukti į straipsnelį tam tikrus s a v u s ar kieno įsakytus žodžius. Kalbos reformų matome laikraščiuose, žinoma, ir del kitų priežasčių.

Čia duosiu kelis pastebėjimus del krintančių man šiuo tarpu į akį tūlų šio meto laikraštinės kalbos dalykų. Visko vienam straipsny neaprėpsi: reikės ir toliau del jų kalbėti; del šito dalyko prabils, gali būt, ir vienas kitas mokslo žmogus arba rašytojas. Imu čia pradžiai tiktai kelis įprastus man, senam žmogui, žodžius ir, kiek galėdamas, ginu jų dalyką „Lietuvos" skiltyse.

I. G a l u t i n i s, g a l u t i n a i, m u g ė; s p a u d i n y s (l e i d i n y s)...

Žmonių kalboje nėra žodžių — g a l ū t i n a s, g a l ū t i n a i, m ū g ė. Ta raidė ū čia yra iš piršto išlaužiama tiems laikraščio rašiniams, kuriuose tie žodžiai rašomi su ū.

Sakome: m e z g i n y s, s i u v i n y s, k ū r i n y s... priesagą -i n y s dedame čia, tos rūšies žodžiams daryti, prie žodžio šaknies; darome tuos žodžius ne iš žodžio liemenų, turimų veiksmažodžiuose m e g z d i n t i, s i ū d i n t i, k u r d i n t i, bet iš tų jų šaknų, kurias turime lytyse m e z g - ė, s i u v - o,

kūr-ė. Jei žodis „spausd-inys" yra naujas, darytinis, tad ir jis reikėjo daryti iš lyties spaud-ė, ne iš žodžio liemens, turimo veiksmažodyje spausdinti. Žmonių kalbos dėsniai reikalauja čia mūsų raštams žodžio spaud-inys.

II. Chemija, psichologija, chalva, scholastika, chloroformas; fizika, fiziologija, faršas, Faustas; histologija, humanistas, humanizmas, hipnotizmas...

Mūsų mókytiniai, ėję kitur mokslus, yra jau įpratę taryti ir rašyti šitos rūšies žodžius su nepaprastais mūsų žmonių kalbai garsais **ch**, **f** ir **h**. Bet tūlas dabar, kažin kodel, rašydamas šituos žodžius su **f** ir **h**, neduoda jiems rašte, kur reikiant, rašmens **ch**: yra žmonių, kurie rašo ir rašydina laikrašty tiktai — psikologija, skolastika, kloroformas, hipnotizmas, fizika... Kodel tūli mokslo žmonės nenuosekliai čia elgiasi — visai nemoku suvaikyti. Nuostabu, kad taip nenuosekliai šituos žodžius rašo ir keli žmonės, kurie kiek pirmiau gražiausiai ištar̃davo juos su **ch**, **f**, **h**. To nesuprasdamas, patariu rašytojams būti nuoseklesniems — rašyti, kaip ir pirmiau buvo rašoma: chalva (tam tikri gardumynai...), chloroformas, psichologija, faršas (su **ch**, **f**. **h**)... Šituos žodžius mes imamės į savo raštus ir kalbą ne iš pirmojo tų žodžių šaltinio, bet iš kultūringųjų savo kaimynų, tad ir rašykime juos taip, kaip esame įpratę juos taryti iš tų kaimynų. Rašymas „psikologija" greta su „fizika" visai nepateisinamas.

Mūsų žmonės, imdami šituos žodžius į savo kalbą, būtų, man rodos, bent nuoseklūs: kaip visus juos patys tarytų, taip linkę būtų ir rašyti.

III. Pedagogas, ekonomija, ekonomistas, estetika, anemija...

Yra žmonių, kurie nusižiūrėję, jog senovės graikai, iš kurių kalbos turi pradžią šitie žodžiai pasaulio kalbose, rašydavo juos **su oi** ir **ai**, ima dabar rašyti ir paidagogas, oikonomika, aistetika („anaimijos" dar neteko matyti raštuose). Vokiečiai, prancūzai, anglai ir mūsų kaimynai savo tų žodžių tarimu ir rašymu neduoda kokio pateisinimo tiems mūsų reformatoriams. Jei imtumėm šitą rašymą tiesiai iš senų senovės graikų, jei taip būtumėm jau įpratę ir taryti ir rašyti tuos žodžius, sunku būtų kas prieš tai pasakyti; bet dabar imamės tuos žodžius tiktai iš savo kaimynų, esam įpratę

ir taryti juos iš savo kaimynų; antra vertus, patys gerai nežinome, kaip tuos žodžius tarydavo graikai tada, kada iš jų buvo imami tie žodžiai į kultūringų dabar tautų kalbas. Pats aš rašau, negaudydamas čia vėjų — p e d a g o g a s, p e d a g o g i š k a s, e k o n o m i s t a s... rašymas ir tarimas čia ai, oi yra neįprasta mūsų daugumui ir dabar nepateisinama n a u j i e n a. Neberašysim, man rodos, nė bandytų pirmėliau rašyti „Kroisas, Kaisaris (kaisaras), pusikė (= fizika)..."

IV. F a k u l t e t a s, a u t o r i t e t a s, k o m i t e t a s, s u v e r e n i t e t a s, u n i v e r s i t e t a s...

Šitos rūšies žodžius tardavom ir rašydavom taip, kaip tardavo juos mūsų mokytojai ir rašydavo pirmieji mūsų laikraščiai. Taip, ne kitaip, įpratusi yra tarti ir rašyti juos ir senoji mūsų karta. Jų galūnę - e t a s tardavome paprastai taip, kaip tą pat galūnę tariame savo žodžiuose „kerep e t a s, lank e t a s, verp e t a s..." Vokiečiai, lenkai ir kiti mūsų kaimynai taria juos savotiškai: „Universität (vok.), uniwersytet (lenk.), université (prancūz.)..." Jie nepasidaro tų žodžių tiesiai iš lotynų kalbos v a r d i n i n k o (iš „facultas, comitas, universitas...") — pasidaro juos savotiškai iš tam tikrų tų žodžių l i e m e n ų (iš „facultat-, comitat-, universitat-"). Pirmiau ir mes imdavomės tuos žodžius į savo kalbą eidami tų savo kaimynų pėdomis. Taip esam įpratę daug kas juos ir rašyti.

Svetimųjų žodžių, kai imami jie į mūsų kalbą, imamas paprastai žodžio liemuo (kamienas), ne jo vardininkas: plg. K a l c h a n t a s, K s e n o f o n t a s, g i g a n t a s, C i c e r o n a s (C i c e r o n i s). Kad mūsų kalbai būtų imamas tų senovinių žodžių vardininkas, jie skambėtų mums labai nepaprastai (gal būt: „Kalchas, Ksenofonas, gigas, Ciceras"). Kelis tos rūšies žodžius, kaip ir mūsų kaimynai, daromės, tiesa, ir ne iš žodžių liemenų (plg. „drama, programa, teorema, divizija, komisija"), bet ir čia esame tiktai kitų m o k i n i a i (nieko n a u j a nedarome) — einame savo kaimynų keliais... Kas kita su „universitu, fakultu": čia mes esame v i s a i v i e n i, imame taip nepaprastai tarti tiktai mažą dalelę tos rūšies kalbos žodžių. Mūsų gyvenimui reikia d i d e s n i ų reformų!

Daiktavardžių su galūne - i t a s mes savuose žodžiuose neturime; turėjom ligi šiol tą galūnę tik tokiuose paimtuose į mūsų kalbą žodžiuose, kaip antai: b a n d i t a s, k r e d i t a s, m e n i n g i t a s, s i b a r i t a s... su kirčiu tuoj prieš skiemenį

-tas. Esu jau girdėjęs žmonių tariant „universitas“ su kirčiu irgi priešpaskutiniame žodžio skiemenyje: jie gretino, matyti, tą žodį, kirčio atžvilgiu, ne su lotynų kalbos žodžiu „universitas“, bet su jau vartojamais mūsų kalboje žodžiais „banditas, kreditas, sibaritas“, nors to žodžio teikėjai taria jį, žinoma, su kitu kirčiu. Ar kaimo žmonės tikrai tars jį kaip reikiant — labai abejoju.

Dėl visų šitų priežasčių patariu laikraščiams tenkintis ir toliau jau įsigalėjusiais mūsų kalboje žodžiais „fakultetas, komitetas, universitetas, autoritetas...“

Dar mažmožis šiam reikalui. Mes turim savo kalboje tokių žodžių, kaip antai: „akmuo, ruduo, vanduo...“; jei kitós kurios tautós žmonės imtųsi iš mūsų tuos žodžius į savo kalbą ilgesniam, paprastam savo gyvenimo reikalui, tai darytųsi juos, man rodos, taip pat ne iš mūsų tų žodžių vardininkų, bet iš pačių jų liemenų, iš to, ką duoda kalbai tų žodžių kilmininkas, arba bent suderintų juos visiškai, tarimo atžvilgiu, su kitais savo kalbos žodžiais. Mūsų mokslinės kalbos reformatorių elgiamasi čia, man rodos, ne visai atsargiai, gal skubotai.

V. Kiek laiko smerkėsi, veržte veržėsi į mūsų raštus vieno kito spraudžiami jai žodžiai: cyvylizacija, cyvylistas, pūblicistas, rėspublika, ūniversantas, Kikeronis, kiklas, enkiklopedija, institūtas (su y ir ū). Buvo nusižiūrėta į senovės tų žodžių tarimą, į jų kilmę, ar tiesiai į senovės kalbų žodynus — ir imta tas nusižiūrėjimas ar atsiminimas teikte teikti mūsų raštų kalbai. Tų teikėjų žiūrėta, kaip tuos žodžius tardavo kitados senovinės tautos, ir norėta tas jų tarimas dabar mums savotiškai įteikti. Šiuo metu tas jų noras, rodosi, mažėja ar visai likviduojamas. Apie jį ir aš nebekalbėsiu. Tik patarsiu: prieš spręsdami ką nauja kalbos reikalui, gerokai pagalvokim. Pats aš esu čia... konservatorius.

VI. Yra terminų, dėl kurių tikrai reikėtų ko viena visiems laikytis. Mokiniai, matydami rašant ir šiaip ir taip, negali įprasti vienais naudotis terminais. Vienoje programoje, einančioje iš labai rimtos mokslo įstaigos, teko nesenai rasti žodžiai „sintaksė, filosofija“, kitoje programoje, kitame tos pačios įstaigos skyriuje, buvo išspausdinta (tame pat rašinyje) jau „sintaksis, filozofija“... Yra ir keistesnių dalykų. Vienodi terminai reikalingi ypačiai įvairių rūšių mokykloms. Tam rei-

kalui daugiausia galėtų padaryti, man rodosi, Terminologijos Komisija, susidėjusi su keliais kalbos specialistais ir, gal būt, laikraštininkais.

Padarykit ką viena ir tvirta!

[1922 m. „Lietuva" N 67]. R. J.

V. Haufo pasakos su 30 paveikslų. Mokinių vertimas. Šviet. Ministerijos leidinys, Berlynas, 1921 m. (220 psl. didelio formato). Kaina nepažymėta.

J. Balčikonis, šito mokinių vertimo redaktorius, leidinio prakalboje aiškina, ką kur yra vertę tam leidiniui jo mokiniai. Po prakalbos duoda trumpą Haufo biografiją su to rašytojo „Pasaka"; po to eina leidinyje trys ciklai Haufo pasakų — Karavanas (6 pas.), Aleksandrijos šeikas ir jo vergai (4) ir Spessarto smuklė (5). Vertimui esąs paimtas pilniausias originalo tekstas.

Šitas leidinys daug kuo yra labai įžymus. Vertimų redaktorius savo darbu gražiausią duoda pavyzdį kitiems lietuvių kalbos mokytojams: jis įtraukia pačius mokinius į vertimų darbą, tuo pamoko juos ir savos kalbos, tuo duoda ir mokinių knygynams, gerokai aptuštėjusiems šiuo metu, vieną kitą pasaulinės literatūros dalyką. Leidinio piešiniai yra tikrai gražūs, nepaprasti: jie yra tam tikri „paveikslai" (taip autorius juos ir vadina leidinio viršelyje), paimti vertimui iš „Štutgarto Haufo Pasakų leidimo".

J. Balčikonis dirba dabar Panevėžyje su mokiniais, kurie, rodosi, yra kilę daugiausia iš Panevėžio apylinkės. Vertimai spausdinami, žinoma, rašomąja kalba, bet juose iškyla aikštėn ir kurios-ne-kurios to krašto kalbos ypatybės, kurios ne visai įprastos yra kilusiems iš kitur skaitytojams. Taip, rodos, reikėtų daryti ir kitiems kalbos mokytojams, kurie panorės eiti, reik tikėtis, šituo vertimų redaktoriams pavyzdžiu: vertėjų kalbos ypatybės, jų žmonių šnekamoji kalba, turi išeit aikštėn ir pačiame jų darbe, tuose jų vertimuose. Šitų vertimų kalba, šiaip ar taip, yra visai įmanoma, gyva ir gana sklandi.

Baigdamas šitą trumpą mokinių vertimo paminėjimą ir teikdamas jį visais atžvilgiais skaitančiai mūsų visuomenei, ypač vidurinei jos mokyklai, išimu čia skaitytojui, del visa ko, ir kelis sakinius iš J. B. įdėtos Haufo biografijos:

„Haufo pasakos yra skaitomos kitur ne tik jaunų, bet ir suaugusių: savo turiniu ir forma jos tinka skaityti visokiam amžiui. Kai kurios beveik nieku nesiskiria nuo paprastų apysakų. Doros skaistybė, jausmų prakilnumas, tėvynės meilė ir galų gale nepaprastai graži ir aiški kalba, — štai svarbiausios pasakų ypatybės, kurios traukia į save skaitytojo širdį ir visados trauks."

[1922 m. „Lietuva" N 88]. R. J.

K e t u r a k i s. **Amerika pirtyje.** Trijų dalių komedija. Atspausdinta iš leidinių, išleistų 1895 m. Tilžėje ir 1905 m. Petrapilyje. Kaunas, Švietimo Ministerijos leidinys, 1921 m. Kaina 6 auks.

Kame išspausdintas šitas leidinys (Tilžėje?) — viršelyje nepažymėta.

Šita komedija yra, rodosi, geriausia iš visų scenos dalykų, vaidintų Lietuvoje dar tada, kada buvo čia ginamas spaudos žodis. Del jos vienam kitam yra tekę ir į rusų policijos nagus pakliūti. Beveik visur, kur ką vaidindavom pirmiau scenoje, nuo jos pradėdavom; ją vaidindavo ilgai mūsų scenos mėgėjai ir tada, kada čia buvo jau leistas mums spaudos žodis.

Šita komedija išleista dabar, kaip pasakyta antraštėje, m o k y k l ų k n y g y n ė l i a m s — mokiniams pasiskaityti ir naujai kartai gauti kiek supratimo apie mūsų senesnius raštus, laikus, rūpesčius... Padaryta labai gerai.

Reik tikėtis, kad šitą komediją gausim pamatyti dabar ir v i e š o j e L i e t u v o s s c e n o j e, juo labiau, kad ji ir dabar nėr visiškai nustojusi savo reikšmės: g e r ų s a v o s c e n o s d a l y k ų vis dar maža teturime. Ji tam nuopelnų, man rodosi, turi.

[1922 m. „Lietuva" N. 88]. **Senis.**

Pasikalbėjimas apie dangų ir žemę. Vertė iš svetimų kalbų P. A. Antrajam leidiniui peržiūrėjo P r. M a š i o t a s. „Švyturio" bendrovės leidinys (pusl. 1—88), 1921 m.

Kur raštas išspausdintas — viršelyje nepažymėta.

Šitie „Pasikalbėjimai" M. Biržiškos pažymėti ir „Mūsų raštų istorijoje" (psl. 96); ten pasakyta, kad juos yra parašęs

ir pirmą kartą išleidęs ar išleisdinęs 1901 m. P. A. (P. Ašakaitis, Pr. Mašiotas). Rašinys, kaip ir kiti to laiko mūsų raštai, buvo spausdinamas tuomet, žinoma, Tilžėje. Ten pat išspausdintas, tur būt, ir šitas leidimas, tik jau del kitos priežasties (ne del „cenzūros").

Kalbamasis raštas yra labai gera ir reikalinga mokslo popularizacija. Jį skaitys, reik tikėtis, noromis visi, kurie ieško supratimo apie žemę, saulę, žvaigždes, apie dieną, naktį ir kitus daug kam neįmanomus pasaulio dalykus. Jis turi rasti vietos ir visuose mokyklų knygynėliuose. Patariu jį skaityti ir tiems, kurie dažnai susiduria su visokiais ieškančiais mokslo žmonėmis. Iš savo pusės patariu skaityti jį ypač mokytojams ir visokiems mokslo popularizatoriams: šio rašinio ar vertimo autorius (Pr. Mašiotas) yra labai nepaprastas, tiesiog talentingas, popularizatorius. Viršelyje pasakyta, kad autorius „vertęs" šitą dalyką iš kitų kalbų; bet jo „versta" labai mokamai — suprantamai; įmanomai, gyvai ir „verčiant" turėta prieš akis mūsų žmonės, jų vaikai. Šitas „vertimas" geriausią originalą gali atstoti.

„Vertėjo" kalba čia, kaip paprastai, visai lengva ir sklandi. Daug kalbos dalykų, išeinančių čia aikštėn, tinka tiesiog žodynui ir gramatikai. Bet tolimesniuose leidiniuose patariu rašinį dar kiek taisyti: randu jame žodžių ir posakių, kurie yra kiek pasenę ir ne visai tinka naujosios mūsų mokyklos raštams.

Čia teberašoma: 1) u o l u o t i (= uoloti) plotai (77); 2) važiavo į s o s t a p i l į (= į sostinę, 88); 3) žvaigždininkas a t y d ž i a i (= atidžiai, atsidėjęs...) tyrinėjo (85); 4) kad kas ir t ė m y t ų (= stebėtų, stebėtųsi..., 68); 5) k e t u r i e m s (= ketveriems) metams (35), š e š i ų metų, š e š i e m s metams (= šešerių metų, šešeriems metams, 85); d u m e t u (= dvejus metus) plaukinėjo (82); 6) g e g u ž i s (= gegužės m., gegužės mėnuo, 55); 7) s k r i n d a (= skrenda, 60); 8) a n t t ų ž o d ž i ų (= sulig tais žodžiais...) išbėgau laukan (41); 9) mėnulis apeina aplink žemę į (= per...) trisdešimts ir pusę dienų (54); saulė temsta vieną kartą į (=per...) keliolika metų (65); 10) bežiūrėdami į saulę p e r (= pro) žiūronus (40); gali pamatyti p e r (=pro) žiūronus (72); bežiūrėdami p e r (=pro) padidinamuosius stiklus (73); p e r (=pro) žiūronus matyt (86)...; 11) yra ir v a d i n a m ų (= vadinamųjų) krintančių žvaigždžių (74); 12) gimė m i e s t e

Torne (= Torno mieste, 83); 13) laikant žirnį arti akies jis užstos tau visą žvakės liepsną (= žirnis, laikomas arti akies, užstos; žirnis, jei laikysi arti akies, užstos tau... 67)... Ir šitie dalykai pasakomi rašinyje dažnai visai taisyklingai: plg. devyneri metai (71), žiūrėjo pro žiūronus (80), pro žiūronus žmonės pamatė (85)...

Yra ir rašybos ar korektūros šiek tiek klaidų. Išspausdinta. 1) nevisi (56), nevisai (58), nevisumet (40), netaip (59), netiktai (60), netik (77), nėviena (50), užgesta (74); tikėjosi pasieksę (79); tikėjo, atvažiavęs (80). 2) Ar žinai, tamsta, ką žmonės kalba (52)? 3) Pasakyk man, tamsta, ar gyvena... (59). 4) Todel susitarė taip; tegu per metus bus dvylika mėnesių (55). 5) Kolumbui parėjo štai kas į galvą; jei teisybė... (78). Yra ir daugiau tos rūšies klaidelių. Vadovėliuose rašoma paprastai, rodosi: 1) ne visi, ne visai, ne visumet (ne visuomet), ne taip, ne tiktai, ne tik, nė viena, užgęsta; tikėjosi pasieksią; tikėjos (tikėjosi) atvažiavęs. 2) Ar žinai tamsta, ką žmonės kalba? 3) Pasakyk man tamsta, ar gyvena... 4) Todel susitarė taip (šitaip): tegu per metus būna (būva) dvylika mėnesių... 5) Kolumbui parėjo štai kas į galvą: jei teisybė...

Šitas klaidas pažymiu tik tam, kad kalbamieji „Pasikalbėjimai" galėtų tolesniuose leidimuose dar gražesni būti. Dar pridedu — jie dabar labai geri, — skaitykite!

[1922 m. „Lietuva" N 226]. R. J.

Inž. A. Maciejauskas. **Techniko žodynėlis.** Словарь техника. Kaina 5 auks. (psl. 141). Kaunas, 1920 m.

Pirmiausia atsiprašau, jog taip vėlai rašau šito žodynėlio recenziją.

Jį, kiek matyti iš rašinio „Prakalbos", yra sudariusi daugiausia Susisiekimo Ministerijos Terminologijos komisija. Komisijoje, kaip pasakyta toj pat prakalboje, dirbę ypačiai šie žmonės: inž. A. Maciejauskas, A. Vireliūnas, inž. K. Šakenis, inž. K. Vasiliauskas, inž. V. Pauliukonis, P. Penkaitis... Komisijos naudotasi, kaip ten pat pasakyta, ir J. Jablonskio patarimais. To žodynėlio yra dvi dalys — lietuviškai rusiškoji ir rusiškai lietuviškoji.

Žodynėlis labai keistas. Autoriaus ar autorių tikslas buvo labai neaiškus. Čia skaitytojas randa mišinėlį labai įvairių žodžių, surinktų, matyti, įvairiems, ne vienos technikos, reikalams. Tarp kitų žodžių, čia aiškinami skaitytojui ir **actas, kūnas, raidė, uodega, valdžia, vanduo, vilna, vinkšna, visiškas, viršila, vyresnybė, žemlapis** (= žemėlapis), **žilvitis, žvakė**... Bet tame „technikos žodynėlyje" nėra tokių žodžių, kaip antai: **adiklis, adyti, druska, galva, kurpė, kurpius, lytlauža, lopeta, mielės, ramentas, ratas, račius, romiklis, romyti, siuvėjas, tvarka, vyriausybė**...

Kad skaitytojas, kurs neturi panosėje to žodynėlio, galėtų gauti bent kiek supratimo apie jo sudėtį ir vertę, čia žemiau išrašau visą eilę (kelias dešimtis) įžymesnių jo žodžių su vertimais į rusų kalbą. Žodžiai duodami žodynėlyje visai pliki, be kokių kalbos pavyzdėlių. Čia, tarp ko kita, randame:

Akiklis — чеканка, **alavas** — олово, **aliejaus dirbtuvė** — маслобойный завод, **angliskaldė** — углеробилка (=угледробилка), **ankorėlis** — боченок, **apsiimtinai** — съ подряда, сдѣльно, **apskaitytinas** — подотчетный, **apžioja** — раструбъ, **armotas** — пушка, **atima** — вычетъ, **atmeta** — сдача, **aušiklis** — вѣеръ, **auto** — автомобиль, **bėlingis** — чердакъ, **budintuvas, budys** — будильникъ, **būrė** (=**burė**) — парусъ, **čeplis** — фаянсъ, **dailiaraštis** (=**dailyraštis**) — чистописанiе, **dildys** — напильникъ, **drignas** — дискъ, обводъ, **drožstalis** — верстакъ, **duslė** — глушитель, **duteinis, dviteinė** — двутавровый, **erčia** — площадка, **gamykla** — заводъ, фабрика, **garadai** — изгородь, **garsukys** — локомобиль, **gaujus** (= **gajus**?) — легко заживающiй, **gniaužtas** — сжимъ, **griebtas** — патронъ станка, **gūga** — центръ тяжести, **gylė** — фарватеръ, **išdalos (m)** — остатокъ, **išrakęs** — просроченный, **išvaizda** — выправка, **išvėžės** — пересѣченiе пути, **įnirtūnas** — маховикъ, **judomas** (= **judamas**?)—подвижной, **kalbomedis** — тисъ, **kaltinys** — поковка, **karega** — военный походъ, **kariškas, -is** — военный, **kaukys** — ревунъ, **kreivis** — колѣно, отводъ, **kryžgalvė** — крейцкопфъ, **kūjamušis** — молотобоецъ, **kupris** — бабка станка, **kuprotas velanas** — колѣнчатый валъ, **kūrykla** — топка (паровозная), **laidoklis** (**žr. vodoklis**) — проводъ, **lakyba** — авiацiя, **ledkirtis** — ледоколъ, **liejinys** — отливка, **liestukas** — контактъ, **limpumas** — вязкость, **lyžė** (**ližė**)—лопасть, **maudos** (= **meldai**...) — камышъ, **metukas** — выбрасыватель, **mirčiastovis** — мертвое положенiе, **momonėlis** — прорѣзъ прицѣла, **motis** — размѣръ,

neišdegė — осѣчка, **nertas** — рубильникъ, **oravarė** — воздуходувка, компрессоръ, **pačiūža** (= pačiūžos)—коньки, **pagelbinis** — вспомогательный, **pamėgda** — поддѣлка, **paplačinas** — пластина, **parodas** — парадъ, **pasekėja** — дубликатъ, **paskirsta** — нарядъ, **pašiurė** — пакгаузъ, **patalas** — полотно желѣзной дороги, **pavara** — передача, **pelos** — плевелы, **pionieris** — саперъ, **poeilė** — разрядъ, **prekių skolininkas** — заборщикъ товаровъ, **prekių įpirkimas** — заборъ товаровъ, **priešvožas** — возвратный клапанъ, **priežiedė** — приставка (телегр.), **prosvoris** — недовѣсъ, **purviklis** — грязевикъ, **pušnis** — сапоги (=сапогъ), **rakinis** — срочный, **rangėna** — змѣевикъ, **rąstabaslis** — свая, **ratenė** — скатъ колесный, **ratykla** — колесная мастерская, **regė** — мишень, **retinė** — рѣшетка, **riebokšlis** — сальникъ, **sąblokis** — таль, **sąlydis** — припой, **sandariklis** — чеканка, **sandarniti** — чеканить, **siulagaliai** — концы, **siunta** — отправка, **skilvala** — протычка, **sklandys** — золотникъ, **skliautrama** — кружала, **skraidžius** — авіаторъ (žr. lakyba), **skraidytuvas**—аэропланъ, **skiemulys** — шкивъ, **skroblis** (=**skroblus, skroblas**) — грабъ, **skyrininkas** — отдѣленный, **sliekas** — червякъ, **spaudūnas** — костыль, **sprogdikas** (p.) — взрыватель, **sriegis** — нарѣзка винта, **srovėkėla** — возбудитель тока, **stabdys** — тормазъ, **statindaris** — бондарь, **staugys** — ревунъ, **stovas** — станина, **strižas** — кусокъ, **stulgis** — кинжалъ, **stūmoklis** — поршень, **stygis** — недостача, **suderėtinai** — сдѣльно, поштучно, **sukavielas** — защелка, **supila** — насыпь, **svaigus** — свѣжій, **svarelynas** — разновѣска, **svertas** — рычагъ, **šluovėjas** (=**šlavėjas**) — подметальщикъ, **šokra** — мячъ, **švindra** — пробка, **švirkšlė** — брандспойтъ, **takuma** — текучесть, **taukagriejas**—маслоуловитель, **taukakošis**—маслоочиститель, **teinis** — тавровый, **tekinys** (=**tekinis**) — колесо, **timpos** — подтяжки, **tramdė** — тормозная колодка, **treinis** — тройной, **tvanka**—искусственная защита, **tvankiai** — обмотки на ногахъ, **tvarkyba** — распоряженіе, **tvarkyti** — распоряжатся, **uinis** — швеллерный, **ulė** — патрубокъ, **užakinti** — чеканить, **uždaras** (p.) — затыльникъ, **vėjapūtis** — вентиляторъ, **vidūmotis** — нутромѣръ, **virbė** — стрѣла прошба, **vodoklis** (=**vadoklis**) — проводъ, **žambė** — соха, **žemsemė** — землечерпалка, **žerktas** — шагъ (винта) ходъ...

Tokia ir „rusiškai lietuviškoji" žodynėlio dalis. Čia tik vietomis neiškentęs šį tą iš savęs aiškinau. Stengiausi duoti pavyzdžiui tiktai žodynėlio dalies kopiją.

Prakalboje autorius „laukia iš visuomenės ir specialistų — kritikos ir paklaidų atitaisymo." Ką čia kiti pataisys — pats aš nežinau: ne visa, kas lengva parašyti, lengva ir pataisyti. Man čia juo sunkiau kas taisyti, kad aš nežinau nė tikslo, kuriam autorius (su Komisija) yra tą žodynėlį parašęs. Daviau čia tiktai šiek tiek supratimo apie inž. A. Maciejausko darbą. Vieną klaidą galiu, vis delto, ir čia pataisyti: inž. A. Maciejauskas žodynėlio prakalboje sako, kad jo ar tam tikros komisijos, dirbančios Susisiekimo Ministerijoje, naudotasi ir mano patarimais... Šitaip yra buvę: inž. A. Maciejauskas prieš dvejus metus kartą ar du kartu buvo atėjęs pas mane ir klausė mano nuomonės apie kelis reikalingus jam žodžius (terminus); del kelių tų žodžių pasakiau jam savo nuomonę, — ir tiek; kad jis žodynėly pasakys naudojęsis mano „patarimais", apie tai nieko tada negirdėjau; kad jo rašomas koks žodynėlis technikams, aš tada irgi nežinojau. Kitų nuopelnų tam žodynėliui aš neturiu. A. Vireliūnas sakosi dirbdavęs tam tikroje inžinierių komisijoje, kurioje būdavęs ir inž. A. Maciejauskas; jis (Vireliūnas) sakydavęs, kaip ir kiti, savo nuomonę komisijoje del vieno kito klausiamo žodžio, ir tiek; kokių sprendimų ar protokolų nebūdavę rašoma. Jei tiek teturi nuopelnų visam šitam „techniko žodynėliui" ir visa ta kelių žmonių komisija, kuri, kaip pasakyta prakalboje, rūpinusis tuo terminų reikalu, tai už visą šitą darbą turi atsakyti prieš visuomenę tiktai... inž. A. Maciejauskas. Šiaip ar taip, šitas žodynėlis yra tikrai taisytinas. Žmogus, kurs jį taisys, daug savo laiko turės tam suvartoti: žodynėlio liga labai sunki, beveik nepagydoma. Dieve padėk tam žmogui!

Terminologijos Komisija, dirbanti prie Švietimo Ministerijos, turėtų ir pati įsikišti į šitą terminų darbą: juo šituo inž. A. Maciejausko darbu yra labai klaidinama toji visuomenės dalis, kuri dažnai terminų ieško įvairiems savo galams.

[1922 m. „Lietuva", spalių mėn. 31 d.]. **J. Jablonskis.**

1923

Batuotas Katinas. Vertė J. T-kas. Paveikslėliai Eug. Osvaldo. „Kultūros" b-vės leidinys. Šiauliai.

Broliukas ir sesutė. Vertė J. T-kas. Paveikslėliai Fr. Müller-Münster. „Kultūros" b-vės leidinys. Šiauliai.

„Kultūros“ bendrovė čia duoda mums dvi pasakas — vieną Perró, antrą — Grimmo (dviejų pasakų vertimas į lietuvių kalbą). Abu leidiniu pilnu tam tikrų paveikslų įvairių spalvų. Sunku būtų ir pasakyti, ko čia yra daugiau, tų paveikslų ar teksto. Didumo abu leidiniu vienodu: be viršelių, taip pat spalvotų, tom dviem pasakom paskirta čia po aštuonis didelio formato lapus. Patys leidinių puslapiai nepažymėti; kur ir kada leidiniai išleisti — iš jų pačių nematyti, gal būt, tik per daugybę paveikslėlių.

Abu leidiniu skiriamu, tur būt, mūsų vaikams skaityti. Kreipiu į juodu ir aš vaikų tėvų dėmesį. Tarp kitų pasakų, skiriamų vaikams, ir jos įdomu bus daugeliui vaikų pasiskaityti, juo labiau, kad daug ką sako čia vaikams ir nepaprasti paveikslėliai. Abi pasakos labai žinomos kitur, apie jų turinį netenka čia nė kalbėti.

Pasakų kalba gana gyva ir taisyklinga, bet šituo atžvilgiu yra šis tas ir taisytina: vertėjas vietomis įneša mūsų vaikams ir svetimybių, ko pasakų vertimuose, skiriamuose vaikams, reikėtų ypačiai vengti. Šitų pasakų tekste, tarp ko kita, randame: 1) Jonas to *i r* telaukė; 2) sesytė *i r* sako; 3) senė ragana *i r* sako; 4) upelis *t a i p i r* tvaksėjo saulaitėje; 5) mano širdis *t a i p i r* veržias tenai; 6) vos jis atsigulė, *k a i p* kiškis įsilindo į maišelį; 7) *k u o m e t* sužinojo, vėl ėmė augti jo širdyje pyktis; 8) *k u o m e t* sugrįžo karalius, labai nudžiugo; 9) *k a t i n a s a t s i s ė d o* smiltyne; 10) ir *t a r ė s i* našlaitė *a p s i g y v e n t i* jame; 11) *a p i e k i t ą n e s i r ū p i n k*; 12) įlindo į *d r ė v ę*, *a p y k a k l ė l i s*...

Geriau tiktų vaikų pasakoms ir šių dienų raštams, rodos, kiek kitoki pasakymai, pavyzdžiui: 1) Jonas to telaukė; 2) sesytė (jam) sako; 3) senė ragana sako; 4) upelis tik tvaksėjo saulaitėje; 5) mano širdis tik veržias, tik veržias tenai; 6) vos jis atsigulė, tuoj kiškis įsilindo į maišelį... ; 7) kai (kada) sužinojo (sužinojus) vėl... ; 8) kai (kada) sugrįžo karalius, sugrįžęs karalius labai nudžiugo; 9) katinas atsitūpė smiltyne; 10) ir ketino (ketėjo, nusprendė, ryžosi?) našlaitė apsigyventi jame; 11) kitu kuo (kitkuo) nesirūpink; 12) įlindo į drevę (duobą...), apikaklėlė... Gal būt, ir klystu kiek: apie tuos pasakymus tenka čia kalbėti be ištiso teksto. Vis delto, taip mėgstamą vertėjų žodį *k u o m e t* patariu vartoti raštuose tiktai kalbos *p r i e v e i k s m i u i*, ne sakinių jungtukui. Ver-

tėjo darbe yra, man rodos, kiek rusicizmų: iš kai kurių pasakymų spėju, kad vietomis jo galvota per daug rusiškai arba verstos tos pasakėlės iš rusų kalbos vertimo. Vertėjui patariu toliau kiek atsargesniam būti.

R. J.

[1923 m. „Lietuva“ N 20].

Keli kalbos mažmožiai.

Kažin iš kur, tur būt, iš anos pusės Nemuno, į rašomąją kalbą skverbiasi keli nei šiokie nei tokie sakymai: **ar tamsta matėt? Gerbiamasis Tamsta, verčiau nutilkit...**

Kiek žinau iš kalbos mokytojų ir mūsų žmonių kalbos, mes, į ką kreipdamiesi ir nenorėdami žmonių kalbos darkyti, turime sakyti: ar **tamsta matei? ar jūs matėt? Gerbiamasis, gerbiamasis tautieti, g. mokytojau, verčiau nutilk...** Žodis **tamsta** yra tik tam tikras įvardis, žodžio **ponas** jis neatstoja; žodis **tamsta** pasakomas tik vietoj žodžio **tu**, kada kreipiamės į kiek didesnį asmenį. Sakydami: „ar **tamsta žinai?**“, kreipiamės į v i e n ą asmenį; sakydami: „ar **tamstos žinote?**“, kreipiamės į kelis asmenis, ne į vieną žmogų. Sakymas **„tamsta žinote“ (tamstos** vienaskaita su v e i k s m a ž o d ž i o daugiskaita) yra didžiausia nesąmonė, naujausias naujųjų inteligentų iš piršto išlaužtas prasimanymas.

Žodis **jūs,** kitų vartojamas kreipiantis į v i e n ą asmenį, nėr kalbos prasimanymas arba koks vengtinas r u s i c i z m a s: sakymas vienam žmogui **„jūs matote“** yra toks pat geras, kaip ir sakymas **„tamsta matai“**, ir daug žmoniškesnis už dabar įprantamą kažin iš kur vieno kito pasakymą „tamsta matėt“.

Dabar daug kas, užuot mokęsi žmonių kalbos iš vadovėlių ir šiaip taisyklingesnės kalbos raštų, iš savęs prasimano reikalui ir ne reikalui visokias kalbos ligas, teikia jas į raštus, tomis ligomis užkrečia kitus žmones, mokytis senu papratimu tingime — ir palengva griaute griauname savo kalbą, darome tą, ko nesuspėjo prieš karą rusų valdininkai padaryti.

Man, seniui, dabar ypačiai dažnai tenka girdėti pasakymų iš kalbančių lietuviškai inteligentų: k a i p t e n n e b ū t ų; k u r n e p a ž i ū r i u, v i s u r t a v e m a t a u; j i s g e r a i ž i n o k a l b ą; r y t o j b u s v a r ž y t i n ė s; į P a b a l t ė s

kraštą išvažiavo... Iš kur taip sakoma? Žmonės, rodosi, sako: kad ir kažin kas būtų, ar šiaip ar taip...; kur pažiūriu (kur tik pažiūriu), visur tave matau: jis gerai moka kalbą; rytoj bus varžytynės (plg. peštynės, galėtynės...); į Pabaltijo kraštą išvažiavo (plg. Vilkija ir Pavilkijys, Baltija ir Pabaltijys). Daugiau skaitykite geros kalbos raštus ir daugiau turėkit reikalo su žmonių kalba ir jos taisyklėmis.

[1923 m. „Lietuva“ N 80]. **Senis.**

Kalbos dalykai.

Vieni kiti barasi laikraščiuose del painesnių ir įmantresnių kalbos dalykų. Bet mūsų dienraščiams, jų redakcijoms, turėtų rūpėti, man rodos, paprasčiausi kalbos dalykai, juoda mūsų visų dienų duona. Aš čia kalbėsiu tiktai apie paprastuosius kalbos dalykus, apie tas laikraščių klaidas, kuriomis beveik visos redakcijos šiaip ar taip serga. Pavyzdžius, kalbos klaidoms iškelti ir keliems patarimams duoti, imsiu beveik visus tiktai iš mūsų laikraščių.

I.

Mūsų „šviesuomenė“, atpratusi nuo žmonių kalbos dėsnių, dažnai rašo tiems pat žmonėms:

1. Kuo įrodai Dievo **esimą** (= buvimą, Dievą esant)?

2. Ar **skaitlingai** jie (= ar daug jų) stoja į tas organizacijas? Ir studentai **skaitomi** (= laikomi) visuomenės nariais. Jį čia viršininkas **skaito pusiau kairiuoju** (= laiko puskairiu) demokratu.

3. Į tą dalyką visi **privalėtų** (= turėtų) daugiau kreipti dėmesio. Studentija ir sporte **privalėtų** (= turėtų, privalytų) būt pirmutinė.

4. Katalikas, **papildęs mirtiną** nuodėmę (= mirštamai nusidėjęs, mirštamą nuodėmę padaręs...), nustoja Dievo malonės. Toks įsakymas leistų mažumoms turėti grynai savo mokyklas (= tik saviškas, tik savai tautybei reikalingas ar norimas mokyklas...).

5. Tenai nieko negirdėjau užuot gražių žodžių (= tenai gražių žodžių tegirdėjau; be gražių žodžių, nieko tenai negirdėjau; nieko negirdėjau, kaip tik gražius žodžius...).

6. Jūs laikote daugiau **trečdalio** (= d. kaip trečdalį) mūsų žemės. Vietinė draugija d a u g i a u 25% (= d. kaip 25%) turto kainos nedraudžia. Kur tu rasi g e r e s n į **manęs** (= g. už mane, g. kaip aš...). Dabar Palangoj s t a t o m a žvejų **uostą** (= statomas žvejų uostas). Bet s t u d e n t a m s r e i k i a b ū t i ir **sveikais** (= st. r. b. ir sveikiems). V i e t o j t e i k i m o mums pamokslų (= užuot sakę mums pamokslus) patys savo gyvenimu mokykit mus gyventi. Ar **tamsta buvote** (= ar tamsta buvai, ar Jūs buvote) tenai?

7. Netrukus ir **pas jį bus** (= jis turės, jam bus) knygų. **Pas mus** maža **tėra** (= maža teturime) susirūpinusių visuomenės reikalais žmonių. Bažnyčios tėvai atsitraukimą nuo bažnyčios l a i k ė **už atsitraukimą** (= atsitraukimu) nuo Dievo. Turime tvarkyti visus savo reikalus **sulig** Dievo **įsakymu** (= Dievo įsakymais, iš Dievo įsakymų...). Žmogus yra sutvertas **sulig** Dievo p a v e i k s l u ir p a n a š u m u (= Dievo paveikslu ir pavidalu...). **Sulig** Viešpaties Jėzaus žodžiais (= V. J. žodžiais...) tie tebus pasmerkti, kurie, girdėdami evangelijos skelbimą, jos nepaklausys.

8. V i s i t r y s j i e, J o n u i j u o s p a š a u k u s (= visi trys jie, Jono pašaukti), atėjo. Ar dabartinis momentas būtų g e r a s, **kad išplėtus** s u s i t a i k i n i m o p r o p a g a n d ą (= geras išplėsti susitaikinimo propagandai) spaudoje? Atėjo iki šių namų, kur ramiai sau i r **pasitraukusiai** (= k. r. s. susitraukęs, pasitraukęs nuo kitų) gyveno.

9. Tu, **prieš pradėsiant** darbą dirbti (= prieš pradėdamas d. d., prieš dirbdamas darbą), turėjai pats jo pasimokyti. Žmonės, **prieš veiksiant** (= prieš ką veikdami) mąsto, ką ir kaip jie turi daryti. **Pirm mokysiant** (= prieš mokydami) kitus, jie turėjo patys pasimokyti. **Pirm pradėsiant** vykdyti (= prieš vykdydamas...) tą mintį, pasiklausk savo mokytoją.

10. S t r a i p s n i s **baigiama** (= straipsnis baigiamas, baigiasi) šitokiais žodžiais. Pernai čia buvo į s t e i g t a (= įsteigtos) ir k e l i o s d r a u g i j o s tam reikalui...

Mano taisomieji sakiniai, kaip jau sakiau, paimti iš mūsų laikraštinės kalbos; tik vienas pavyzdys paimtas tiesiai iš tos kalbos, kuria šiaip rimtos įstaigos į visuomenę kreipiamasi. Niekur, tur būt, su savo visuomene nesikalba tokia netaisyklinga kalba nei laikraščiai nei valstybės įstaigos. Kodėl čia mes tą „rekordą“ rūpinamės laimėti?

Kas čia kaltas, man sunku spręsti, tesprendie mūsų laikraščių redakcijos su savo bendradarbiais. Man rodos, šiaip ar taip, jog Lietuvos visuomenei daug sveikiau būtų, kad apie šitos rūšies dalykus kalbininkui nereikėtų kalbėti laikraštyje...

[1923 m. „Lietuva“ N 134]. R. J.

Dantės **„Dieviškoji Komedija“** („Pragaro“ I—IV giesmės). Vertė kan. Jurgis Narjauskas (žr. „Skaitymai“, XXIII kn. psl. 3—22). 1923 m.

Dantės veikalas parašytas, kaip yra žinoma, eilėraštine kalba, tam tikromis „tercinomis“. Tokia pat, pažiūrėti, eilėraštine kalba verčia tą veikalą šiuo tarpu ir kan. J. Narjauskas.

Vertėjo rimai, tiesa, „dantiški“ (tercinos), bet drauge ir visai savotiški, „lietuviški“: mūsų kalbos priegaidės, balsių ilgumai ar trumpumai ir šiaip garsų skirtumai kalboje vertėjui čia lyg visai neturi reikšmės; jam gana to rimuojant, kad rimuojamųjų žodžių tam tikri garsai gauna žodžių rašyboje kiek panašumo. Eilėgaliai vertime derinami rimams ir toki, kurie tik pažiūrėti kiek panašūs — pašaliečiui ar šiaip žmogui, neturinčiam supratimo apie mūsų kalbos garsus ir jų skirtumus žodžių tarime.

Šit keliolika vertėjo rimo pavyzdžių: mirtį ūmą (I, 7) ir domumą (I, 9); apsakyti (8) ir atminti (10), kryptį (12); suka (23) ir (baimės) rūką (25), veltui ką (27); (prieš mane) stovi (32) ir (trukdyti) nesidrovi (34), (bandė koja) nepastovi (36)*); pasišiaušus (35) ir jau išaušus (37), atsigniaužus (39); (tarp žvaigždyno) plauko (38) ir (beribės) lauko (40), (žvėrį dailaus) plauko (42); ūpo (41) ir supo (43); padainuoti (73) ir (Iliono) rikiuotė (75); pamokinęs (86) ir piktos vilkienės (88); kad raudu (92) ir tau graudu (94), išmaudo (96); mergytė (107) ir gyti (= ginti, 109), atvyti (111); palydovė (122) ir valdovą (124), stiprovė (126); pastatytas (134) ir prirakytas (= prirakintas, 136); tikybos (II, 29) ir ribos (II, 31); negailėčia (35) ir norėj' čia (= norėjo čia, 37), neišplėčia (= neišplečia, 39); judėjimas (52) ir rupėj' (= rūpėjo) jiems (54); norėjau (71) ir noriai? jau (73); surasi (109) ir drąsiai (111); jauties (121) ir

---

*) Skiemenų priegaidės mano paties težymimos cituojamuose žodžiuose, pačiame vertime jų nėra. [23] J. J.

liauties (123); suirutė (130) ir imu ten (132); palaikyti (137) ir vykdyti (= vykdyti, 139); abiejų (140) ir sujudėjo (142)... ; kadaisia (kadaise, III, 46) ir n'išeisią (48); niekad nesigaili (III, 95) ir gaurotą (= gauruotą) kailį (97); (tremtiniai) užgaudę (130) ir (prakaitas) išmaudė (132)...

Visas vertimas pilnas tokių „rimų" ir tam padarytų ar iš vienos kitos tarmės, kartais tik iš piršto, išlaužtų žodžių ir posakių. Visas jis, gali būt, vienam kitam gerai skambės, bet daugumui bus sunkiai įmanomas: vertėjo rūpintasi jame, rodosi, daugiausia tuo, kad eilės „poetiškai" skambėtų. Paprastajam skaitytojui dažnai sunku bus sugaudyti ir atskirų veikalo sakinių prasmė (reikšmė); gyvos ir skambios poetiškosios kalbos veltui čia skaitytojas ieškos... Dantės veikalas dėl tų vertėjo „lietuviškųjų rimų" daug, labai daug šiuo tarpu nukentėjo.

Pati vertėjo kalba, dėl tų rimų ir dėl jo savotiškai suprasto šiuo kartu poezijos dalyko, irgi daug nukentėjusi — ji ne visur aiški, dažnai dirbtinė, netaisyklinga ir net neįmanoma. Šit keli pačios tos kalbos pavyzdžiai: turėj', rūpėj', ir turėjo, rūpėjo; vykdyti (II, 139), vykdinti (II, 38, 80), gyti (= ginti), pradangyt (III, 15), prirakytas... ; kreipiau domumą (I, 9), baisumas spiria minėt nejaukiai raistų kartumą (I, 4, 5), neišplėčia... ; puikias, puikis (plg. „puikio Iliono", I, 75), šiurkščias (plg. „šiurkščio vairininko", II, 98); pamačiau, jog tau ne juokis (= juokai, juokas, II, 51); kitiems užkenkti skaudžiai gali (II, 82); išgirsi sunkųjį beviltį žadą (I, 115), beviltis lūkesys pakerėjo (IV, 42); eina į amžių keikmę (III, 2); vyksmas jėgą semia (III, 135); ėjo į pirmą aukštą pragaro apsodo (IV, 24); gaila visur yr spyrus dejuoti čion (IV, 28); pagalba jam teveikia (II, 99), ašaros į mane veikti ima (II, 116); (slaptys) širdyj pritūnę (III, 21); palikt, maniau, man reiks į aukštį taką (I, 54); aiškink prasmę drūtą (III, 12); veidą suka į šmėklą pavojaus banginio (I, 24); omeny turėjo paruošti iš jo ir šį ir tą didybės (II, 17—19)...

Šitie ir kiti tolygūs pasakymai didžiojo Dantės poezijai lyg netinka: „skambūs" vertėjo garsai skaitytojui labai maža teduos... Žmogus, prozos kalba kalbėdamas, daugelį vertėjo pasakymų, stengdamasis tiktai Dantės mintį aiškiai išreikšti skaitytojui, turėtų visai kitaip pasakyti. Vertėjas, jei varžiusi jį eilėraštinė kalba su savo ritmais ir rimais, būtų ir pats daug

ką, gali būt, kitaip pasakęs savo vertime. Vienoj savo vertimo vietoj (I, 7) jis pasako: „(Toji giria) tokia nyki — labiau už mirtį ūmą“, — prozininkas originalo prasmę toj vietoj kitaip išreikštų: „jinai tokia baisi (klaiki), jog viena mirtis tėra kiek baisesnė už ją.“ Šitokių vertimo negerumų, nutolimų nuo teksto yra ir daugiau kan. Narjausko darbe, ir visi tie negerumai, drauge su minėtaisiais kitos rūšies negerumais, labai žymiai mažina visą šito darbo vertę...

„Skaitymai“, pradėję šitą vertimą spausdinti, bus klaidą padarę: juose kalbamasis vertimas neturėjo sau vietos rasti. Jo pradžią (kelias dešimtis eilučių) „Skaitymai“ galėjo duoti tiktai pavyzdžiui, kaip nereikia didžiųjų pasaulio poetų darbai versti į lietuvių kalbą. Mano supratimu, kan. Narjauskas, jei gerai moka Dantės kalbą, geriau būtų padaręs ėmęs versti šitą veikalą prozos kalba: verčiant toks dalykas eilėraštiškai, reikia vertėjui ir apie poezijos dalyką nemaža supratimo turėti ar pačiam būti poetui.

Norėčiau, kad mūsų literatai, ypačiai poetai, dėl sukeltųjų mano minčių ir patys savo žodį tartų skaitytojui: mūsų literatūros dalykas ypačiai jiems turėtų rūpėti — žmonėms, kurie geriau apie tą dalyką nusimano ir gali apie jį ką griežta ir ženklinga pasakyti savo visuomenei. Visai autoritetingai pats aš kalbėti čia negaliu, gal ir klystu kiek...

J. Jablonskis.

[1923 m. „Vairas“ N 8, pusl. 23—24].

1924

Lietuvių kalbos žodynas.

Sudarė K. Būga. I sąs. 1923 m.

Prof. K. Būga, šito žodyno autorius, įžengiamuosiuose jo straipsniuose (p. I—LXIV) viską, rodosi, pasako apie to žodyno charakterį, kad skaitytojas tuoj pradžioje galėtų suprasti, ko mes čia šiuo tarpu susilaukėme. Bet recenzentams, kiek matyti iš laikraščių, vis dar šis tas neaišku: jie savo straipsniuose apie daug ką nutyli. Kad visas dalykas geriau paaiškėtų, stengsiuos šiuo tarpu ir savo skatiką pridėti.

I. Čia turim savo kalbos žodyną labai nepaprastą: latviai, lenkai, rusai... tokių žodynų tuo tarpu neleidžia visuomenės

reikalui. Jų žodynuose surašomi paprastai tik žodžiai įsigalėję ir prigiję raštuose, tie žodžiai, kurie jų kalbos turtą iškelia aikštėn skaitytojui. Čia mes turime etimologinį ir istorinį lietuvių kalbos žodyną (to žodyno pradžią). Jame surašomi visi žodžiai, kurie kada buvo kieno pavartoti mūsų raštuose; tarp jų randame, žinoma, daugybę ir tų žodžių, kurie tebėr vartojami ligi šiol raštuose ir šnekamojoje kalboje. Ar žodyno žodžiai tebėr ligi šiol vartojami ir gyvi mūsų kalboje, ar jie vieno kito rašytojo tik atsitiktinai buvo kada pavartoti del įvairių to laiko priežasčių — autorius skaitytojui dažniausiai nepasako. Čia tarp mūsų kalbos žodžių randame, pavyzdžiui, ir tokių: abagainas, abajentnas, abalga, abara, abdzialka, abyda, abydininkas, abydinti, abydyti, abydnas, abiecavoti, abieda, abelga, abladnumas, -nus, ablamukas, ablaukas, abliubelnykas, abliubenčius, abliubenyčia, abliubenykas, abliubėnykas, ablūdnas, ablūdnastis, abrozyti, akaličnastis, akrutnas, albrimas... Jie, drauge su kitais mūsų kalbos žodžiais, daug ką pasako mūsų rašomosios ir šiaip kalbos istorijai, bet ar jie tikrai buvo kada nors giliau įleidę šaknis į mūsų kalbą ir ar jie tikrai tebevartojami kur mūsų žmonėse — to autorius savo žodyne pasakyti negalėjo: autoriui visi jie „tėra vienatinis šaltinis kalbos ir kultūros istorijai“ (p. VII), ir autorius juos deda greta su gyvaisiais kalbos žodžiais, tik pažymėdamas drauge beveik visur, iš kur lietuviai arba jų rašytojai yra tuos žodžius gavę. Kuo tuos žodžius dabar atstojame savo raštuose ir šiaip gyvenime — autoriaus irgi nepasakoma žodyne.

Autoriui rūpėjo, rodosi, ypačiai senieji ar senesnieji mūsų raštai ir šių dienų mūsų šnekamoji kalba; taip sprendžiu, tarp ko kita, iš to, kad žodyne nerandu (I sąs.) žodžių abolicionistas, abolicionizmas, abstinentas, abstraktus, -tinis, aktyvas, -vus, algebrinis (= algebros), amerikietis...

Beveik visi žodžiai žodyne duodami su kirčiais ir priegaidėmis; tik ten, kur autoriui kirtis tikrai nežinomas (plg. aimus, aimiaus, aistra, aistrus...), autorius duoda žodžius be kirčių ir priegaidžių. Kur žodžiai tarmėse ar atskirų autorių įvairiai tariami, žodyne ir tas įvairumas iškyla aikštėn: šalia žodžių akimirka, akiplėša, akivaiz-

da, alutis, midutis... žodyne randame ir žodžių — akymirka, akyplėša, akyvaizda, alučius, midučius... Žodyno autorius tik pažymi, kad tie žodžiai įvairiose vietose ar įvairių autorių įvairiai yra tariami.

Prie kalbos žodžių pažymima dažnai tų žodžių kilmė ir vertė. Tie pažymėjimai bus labai ar gana brangūs kalbos mokslo specialistams, įvairiems kalbininkams, kalbos mokytojams ir šiaip susirūpinusiems kalbos dalyku skaitytojams (plg. abu, aimus, Aisčiai...). Prie žodžių duodama dažnai daug gyvų kalbos posakių su tais žodžiais (plg. abu, akis...). Kalbos mokytojai ir šiaip kalbos specialistai daug čia ras mažiau ar daugiau apdirbtos medžiagos savo darbams. Žmonėms, gerokai įsivariusiems į kalbos mokslą, naudingi bus ypačiai įžengiamieji autoriaus straipsniai; bet paprastiesiems rašto darbininkams tuose straipsniuose daug kas bus, gali būt, ir neįkandama šiuo tarpu...

II. Mūsų visuomenė laukė iš prof. K. Būgos, rodosi, daugiausia „Rašomosios kalbos žodyno" — to, kas jai ypačiai reikalinga šių dienų gyvenime. Šių dienų rašytojai ir šiaip visuomenės darbininkai, bent daugumas, juk nėr ėję mokyklose nė bendrojo lietuvių kalbos mokslo. Radę žodyne daug visokios medžiagos, tinkančios ir reikalingos mūsų kalbos etimologijai, istorijai, tarmėms tirti, ji ne visada, man rodosi, mokės atskirti „grūdus nuo pelų": kalbamasis žodynas skiriamas daugiausia tiems žmonėms, kurie jau gerokai moka pagrindinę raštų kalbą ir gali, turėdami prieš save sveikos ir nesveikos medžiagos kalbos mokslui, joje kaip reikiant orientuotis saviems reikalams. Prof. K. Būga čia, žinoma, nekaltas; jam kalbos mokslas daugausia rūpėjo, ne paprastieji rašančios šių dienų mūsų visuomenės reikalai. Pačiam kalbos mokslui jo daug, labai daug čia padaryta.

Man ir kitiems tos rūšies žmonėms autorius šiuo savo darbu (žodyno pradžia), žinoma, labai įtinka, bet plačioji mūsų mokytinė visuomenė bus šiuo tarpu, gali būt, kiek ir apsivylusi: ji savo „visų dienų duonos" laukė iš autoriaus.

Ar gerai mūsų Švietimo Min-ja padarė, ėmusi leisti pirmiausia šitą kalbos mokslo žodyną, — jis galės pasirodyti visas neveikiai, tiktai po dešimties ar kelių dešimčių metų (?), — sunku tuo tarpu kas griežta pasakyti, nežinant M-jos nužiūrėtųjų leidinių plano ir jos lėšų. Šiaip ar taip, pla-

čioji mūsų mokytinė visuomenė turi tuo tarpu kiek kantrybės turėti — „duonos mūsų visų dienų“ ji turi dar kiek palaukti.

III. Lieka dar vienas mažmožis pažymėti, — jį liečiu tik del to, kad „Lietuvoje“ jis buvo be reikalo vieno recenzento paliestas ir negerai, man rodosi, nušviestas. Čia turiu galvoje žodyno „rašybą“.

Prof. K. Būga rašybą vartoja žodyne tą, kurią jis yra nustatęs su prof. J. Endzelynu, žinomuoju latvių lingvistu, dar 1911—1913 metais vartoti mokslo raštuose (p. VII). „Lietuvos“ recenzentas gáilinasi, kad K. Būgos nesusitarta del žodyno rašybos su J. Jablonskiu (su vadovėlių rašybininku). Skundžiasi jis visai be reikalo: 1) J. Jablonskis kokios savos rašybos nebeturi; grįžęs iš Rusijos, jis ėmė vartoti savo kalbos vadovėliuose tą rašybą, kuri buvo pradėta vartoti Lietuvos v a d o v ė l i u o s e ir šiaip raštuose nuo 1915 ar 1916 metų (Vokiečiams užplūdus Lietuvą ir M o k s l o D r a u g i j a i ėmus leisti mūsų mokykloms vadovėlius), — del rašybos mažmožių ar skirtumų negalėjo būti tada jokios kalbos, — ir 2) prof. K. Būgos rašyba, kuri, kaip pasakyta, buvo dviejų lingvistų nustatyta prieš karą m o k s l o raštams, čia kaip tik, rodosi, tinka: K. Būgos žodynas, šiuo tarpu jo pradžia, yra labai žymus mums ir kitiems k a l b o s m o k s l o raštas. Ar Vilniškė vadovėlių rašyba, kurią ir toliau vartoja J. Jablonskis savo rašiniuose, įsigalės kada nors ilgam ir bendruose mūsų leidiniuose — visuose mokyklų vadovėliuose, laikraščiuose ir šiaip įprastiniuose raštuose, — sunku tuo tarpu kas nulemti: šitas rašybos dalykas pareis dabar, man rodos, daugiausia nuo mūsų Humanitarinio Fakulteto, kuris Lietuvos visuomenei šiuo atžvilgiu turi Vilniškę Mokslo Draugiją atstoti. Šviet. M-ja jau senai prašo, kad Humanitarinis Fakultetas čia kokią griežtesnę savo nuomonę jai išreikštų...

[1924 m. „Lietuva“ N 38]. *Rygiškių Jonas.*

Laikraštiniai kalbos dalykai.

Šių dienų mūsų rašytojai, bent daugumas, jauni ar maži būdami, nėjo mokyklose lietuvių kalbos mokslo, o dabar, suaugę, neturi laiko ar kantrybės patys imtis kalbos mokytis: rašydami į laikraščius, jie daugybę daro kalbos klaidų ir tuo

sunkina kitiems savo raštų supratimą arba atgraso skaitytoją nuo mūsų raštų.

Čia iškelsiu aikštėn kelias jų kalbos klaidas ir stengsiuos kiek galėdamas jas trumpai taisyti. Kodel mano taisomosios klaidos tikrai yra taisytinos, kodel tam tikrus raštų dalykus laikau klaidomis — to čia neaiškinsiu: aiškinant reikėtų kalbėti apie dalykus, surašytus įvairiuose kalbos vadovėliuose ir aiškinimams daug vietos skirti. Šalia laikraštinės kalbos pavyzdžio duodu tik, po brūkšnio (—), pataisytą sakymą ir toliau kartais kokį žmonių kalbos pavyzdį, galintį kiek pateisinti taisymus.

Tuo tarpu savo straipsnyje turėsiu galvoje daugiausia *etimologijos* ir *žodyno* klaidas. Palengva nusileisiu ir į laikraščių *sintaksės dalykus*.

I

1. Jų pasielgimas buvo labai **patriotingas.** Jų ir vyresnybė **nepatriotinga.** Tik patys **patriotingieji** žmonės ten tetarnauja kariuomenėje. — Jų pasielgimas buvo labai *patriotiškas*. Jų ir vyresnybė *nepatriotiška* (plg. „*žmoniškas*, *nežmoniškas*, *šuniškas* darbas, pasielgimas...“). Tik *didžiausieji* (*didžiausi*) *patriotai*, tik *patriočiausieji* žmonės... (plg. „jis ir už šunį *šunesnis*, ir už mane *ponesnis*, *demokratesnis*...“) tetarnauja ten kariuomenėje.

2. Vakar skaičiau vieną *poetingą* aprašymėlį. Ten labai *poetingai* viskas aprašyta. — Vakar skaičiau vieną *poetišką* aprašymėlį. Ten labai *poetiškai* viskas aprašyta. Mūsų kraštas labai *poetingas* (— jame yra daug „*poetų*“: plg. *žuvingas* ežeras, *vargingas* kraštas...).

3. Jo žodžiai buvo *pranašingai* pasakyti; bet tų *pranašingųjų* žodžių mes niekas į galvą neįsidėjom. Pasakojo apie jo *niekšingus* darbus. — ...*pranašiškai* (*pranašaujamai*)... *pranašiškųjų*... *niekšiškus* darbus.

4. Jie ir **asmenišką** Dievą pripažįsta. Ir aš **asmeniškai** mačiausi su juo. Aš jam **asmeniškai** parašysiu. — Jie ir Dievą *asmenį* pripažįsta (Dievą gyvu, atskiru asmeniu laiko, sako Dievą esant asmenį...). Ir aš *pats* mačiausi su juo. Aš jam *pats* (*savim*) parašysiu (plg. „aš *savim* suvešiu“).

5. Kunigai **dievmaldystę** atlaikę ten **esamiems maskoliškiems** kareiviams ir belaisviams. Šis susirinkimas yra šaka Baduose **esamos** bendrovės. — Kunigai Dievo tarnybą (pamaldas, šventimą) atlaikę esantiems (stovintiems) tenai (vietiniams) rusų (maskolių) kareiviams ir belaisviams. Šis susirinkimas yra šaka esančios Baduose bendrovės.

6. Girdime šauksmų apie stagnaciją Klaipėdos **prekybinio** ir **pramoninio** judėjimo. — Girdime šauksmų apie prekybos ir pramonės sustingimą (stagnaciją, apsnūdulį) Klaipėdoje (apie Kl-os pr-os... sustingimą...).

Dalis **tėnykščių** lietuvių įgavo **tautinį** užsnūdį. — Dalis vietos (vietinių) lietuvių tautiškai apsnūdo (apsnūdę), ėmė (ima) tautos miegelį miegoti...

7. Krašte eina stipri kova del **vidujinio** kariuomenės sustiprinimo. Žmonių **dvasinis** gyvenimas nepagerėjo. — Krašte eina smarki kova del kariuomenės sustiprinimo viduje, del kariuomenės vidaus (del v. kar.) sustiprinimo. Žmonių dvasios (dvasiškas) gyvenimas nepagerėjo.

8. Vyriausybės sutartis su Rusija atstato **diplomatinius** (= diplomatiškus) su tuo kraštu santykius.

9. To reikia Europos **ekonominiam** atsistatydinimui. — To reikia Europos ekonomiškam atsistatydinimui, to reikia Europos ekonomijai atsistatydinti; to reikia tam, kad Europa galėtų ekonomiškai atsistatydinti; to reikia Europai ekonomiškai atsistatydinant... (plg. daržiškas lauko išdirbimas, daržo laukiškas išdirbimas...).

10. Čia yra jų **galutinas** atsakymas. — Čia yra jų galutinis (plg. paskutinis, viršutinis, paviršutinis) atsakymas.

11. Archeologai jau darė **galutinas** (plg. galutines) išvadas.

12. Kaip galėjo įvykti tokia pažanga **kultūriniame** krašto gyvenime? — Kaip... krašto kultūroje, krašto kultūros gyvenime, kultūriškame krašto gyvenime? Bet „tas kraštas kultūringas“ (plg. „tas žmogus protingas, išmintingas, ta upė žuvinga...“).

13. Ką tu jiems **galutiniai** (= g a l u t i n a i, plg. p a s k u t i n a i, p a v i r š u t i n a i...) atsakysi?

14. **Kultūriniai** aukštesnės lietuvių g e n t ė s greitai įveikė suomius. — Lietuvių giminės, būdamos a u k š t e s n ė s k u l t ū r o s (būd. k u l t ū r i n g e s n ė s), veikiai (greitai) įveikė suomius.

15. **Psichologiniai** ji gerai pasielgė. Fašistai steigės atstatyti kraštą **ekonominiai** ir **finansiniai**. Žmonijai teks **evoliuciniai** priartinti žemei tą idealą. Apie tai rašyta daug **propagandiniai** priešingo nusistatymo spaudoje. Greitumo jis (cepelinas) v y s t ė **vidutiniai** po 130 klm. **į valandą**. Jinai (Vokietija) nei **tiesioginiai** nei **netiesioginiai** nedalyvaus priešingoj Rusijai pusėje. Tagorės kūrinius jis nagrinėjo **literatūriniai-kritiniai** (= literatūriškai, literatiškai, kritiškai žiūrėjo...). Senovės padarai turi būti žiūrimi **chronologiniai** (= chronologiškai). **Protiniai** imant, jie (vaikai) yra dabar gyvesni (= p r o t o a t ž v i l g i u, p r o t i š k a i jie d. g-ni, p r o t o jie dabar g y v e s n i o...). Aš **asmeniniai** (= p a t s) jaučiuosi **sveikas**. — P s i c h o l o g i š k a i... pasielgė. Fašistai... e k o n o m i š k a i ir f i n a n s i š k a i. Žmonijai teks e v o l i u c i j o s k e l i u priartinti tas idealas prie žemės. Apie tai rašyta p r o p a g a n d i n ė j e priešingo nusistatymo (priešingos nuostatos) spaudoje. Greitumo jis lėkė v i d u t i n i š k a i 130 (po 130) klm. p e r v a l a n d ą... Jinai nei t i e s i o g nei n e t i e s i o g (nei tiesiogiai, tiesioginai nei netiesiogiai, netiesioginai) nedalyvaus...

16. Po ilgų **bevaisių** (= b e v a i s i š k ų) šauksmų buvo gautas atsakymas iš vado (plg. „jis b e g ė d i s, b e g ė d i š k a s jo šauksmas...").

17. To priežastis buvo **pusbadis** jų maitinimas (= p u s b a d i š k a s jų maitinimas, plg. „jis p u s b a d i s, b e g ė d i s, m a ž a p r o t i s ir jis p u s b a d i š k a i maitinamas, b e g ė d i š k a s pasielgimas, m a ž a p r o t i š k a s darbas, b e g ė d i š k a s darbas...).

18. Jam **betarpiai** pranešiau. Jo **betiksliai** tai padaryta. Jų reikalai **bevilčiai** (= b e v i l t i š k i, n e p a t a i s o m i...). Administracija **bejėgiai** kovoja prieš sukilėlius. — Jam b e t a r p i š k a i pranešiau. Jo b e t i k s l i š k a i (be reikalo, be tikslo, nenoromis...) taip padaryta. Administracija b e j ė g i š k a i (bevaisiškai, besėkmiškai, be sėkmės...) kovoja...

19. Jų **bedarbė** ilgai traukėsi. Tie vyrai tik su **bedarbe** kovojo smarkiausiai. — Jų nedarbas ilgai traukėsi (tęsėsi). Tie... su nedarbu... („bedarbis, bedarbė yra tik „žmogus be darbo, moteriškė be darbo“, plg. „beturtis, beturtė, begėdis, begėdė, bemokslis, bemokslė“).

20. Toks Vokietijos pasielgimas žymiai sumažintų **galimybę** jai (= jai galėjimą) susitaikinti su Santarve (= žymiai pasunkintų jai susitaikinimą, galėjimą susitaikinti su S-e...).

21. Karo metu nebuvo **galimybės** kreipti daug **domės** į kariuomenės sąstatą. — K. m. nebuvo galima kreipti daug dėmesio į kariuomenės sudėtį, daug rūpintis kariuomenės sudėtim.

22. Valdžia neturi **galimybės** (= negali) eiti prie industrializacijos. Ji neturi tam galimybės (= to neišgali, neįgali, neįstengia), nes tam reikia kapitalo. Davė ir jam **galimybės** išvažiuoti (= ir jį įgalino..., plg. krutėti ir krutinti, bėgti ir bėginti, galėti ir galinti...).

23. Jų aukštai įvertinta žmonių grupės **galė** (= a. įvertintas žmonių galėjimas, sugebėjimas...) perversti tautos ūkio gyvenimą.

24. Jo **beprotybė** (= beprotiškumas, neprotas...) vėl išsiveržė ir labai ryškiai iškilo aikštėn (plg. turtas ir neturtas, laimė ir nelaimė, dorybė ir nedorybė, sąmonė ir nesąmonė... žr. 19).

25. Į šią žinutę niekas ypatingos **domės** neatkreipė. — Į šią... ypatingo dėmesio, akies neatkreipė; šios žinutės niekas ypatingai nepastebėjo...

26. Liberalai daugiausia **domės** (= dėmesio) atkreipė į jo bylą. — Lib. d. susidomėjo jo byla.

27. Ypatingos **domės** ten kreipiama į kūdikių sveikatą. — Ypatingas dėmesys ten kreipiamas į kūdikių sveikatą: ypatingai dėmimasi ten kūdikių sveikata.

28. **Imant domėn** dabartinius santykius (= dabartiniuose santykiuose, dabartiniais santykiais), mūsų oponentai pasirodytų išmintingesni.

29. Jo rinkiniai yra lankomi ir mūsų **įdomaujančios** (= susidomėjusios) gimtojo krašto praeitimi visuomenės.

30. **Skaitlinė** skirtina nuo skaičiaus. Jo buvo **suskaitliuota**. — Skaitmuo skirtinas nuo skaičiaus (skaitmenį turime

skirti nuo skaičiaus). Jo buvo suskaičiuota (suskaityta).

31. Gavo **virš** tūkstantį, **daugiau tūkstančio**. — Gavo per tūkstantį, tūkstantį su viršum, daugiau kaip tūkstantį.

32. Taip jis padarė **tikslu** kitus nugąsdinti. — Taip jis padarė kitus gąsdindamas, norėdamas kitus nugąsdinti, kad kiti nusigąstų, kitiems nugąsdinti.

33. Šaudymas į atstovybės namus Kaune buvo padarytas **su tikslu** atstovybę **apiplėšti**. Pirko ir vadovėlių **su tikslu** mokinius mokyti. — Kaune atstovybės namų šaudytojų (= šaudžiusių į atstovybės namus žmonių) norėta atstovybė apiplėšti... Pirko ir vadovėlių mokiniams mokytis.

34. **Skaitlingas** (= didelis, gausingas) susirinkimas, **skaitlinga** (= didelė, gausinga) draugija.

[1924 m. „Klaipėdos Žinios" NN 237, 238, 252]. J. Jablonskis.

J. I. Kraševskis. Giesmės iš Lietuvos padavimų. **Vitolio Rauda.** Pirmosios giesmės pirmoji dalis. Iš lenkų kalbos vertė Faustas Kirša (psl. 1—149). Kaunas, 1924.

Apie šio rašto turinį ir reikšmę mūsų mokyklų literatūroje čia nekalbėsiu: skaitytojas, tikiuos, to iš manęs šiuo tarpu nė nelaukia. Vertimas berimėmis (baltosiomis) eilėmis išreikštas.

Čia pasistengsiu tiktai, kiek galėdamas, duoti vertėjo kalbos vaizdelį. Vertėjo čia rašoma: Kraš*ė*vskis, *Vit*olio (1) — Kraševskis, Vytuolio (Vytulio)?; *bū*dėtume... *bakužė**) (7); virgdys (9); *pi*limai (10); *apì*nys, pa*my*lau (16); kojas a*po*vęs... nasrai *aptuloja* jo galvą (13); mintys, *kap* debesys (14); braukia mintis sveti*ma*sias (14); laimė užg*ę*stų (17), su*į*rus (120), gr*ì*čioj (62); (tu) mus vienus virgdi (47); *pū*čia (17), iš*pū*čia (121); prieš su*pì*kimą (20), per*pì*kęs (28), nus*vy*rus galva (131), nuo ant*kri*čio gynės (26), *dris*kančiu apsiaustu (38), nu*krips* (23), *sly*binas lei*dės* (27), sidabru šar*vuos* nuš*vytus* (48); ji šil*dina* širdis (24), niekas neišdil*dins* (39); visus *priglūstim*

---

*) F. Kirša, kaip ir kiti mūsų poetai, yra labai pamėgęs žodžius *bakužė* (= lūšnelė, trobelė), *aras* (= erelis), *Nėris* (= Neris)...

rakina, *są*ntaikos (128); daugiau jų pra*žį*sta (129); krau*gerin-gas* žvėris (22); mer*dentį* kūną jo siela apleido (29); pas*tį*rę (30), dar*tės,* sav*e*spi patraukė, tarpu kal*ėjan*čių dvasių (31), kūnas s*ulie*sęs (33); tuoj jį su*driebt*i ir mesti į jūrą, arba išmesdinti žvėriai laukin*iai* (39); j*ai*gu kas kaltas (41); dvasia nepal*auž* jo (42); su dva*siom* (49), dva*sioms* paaukojo (51); lig nakč*iai,* lig žemės (53); gal *bodeis* galvą nešioti (47); *Tylusonys, Lingusonys* (48), *N*ėris (120), nagus *arų,* erelių (47)...

Iš šito duotųjų žodžių tarimo, iš jų rašybos*) matau, jog vertėjas, žodžius tardamas ir rašydamas, nesilaiko savo darbe jokių taisyklių: taria ir rašo žodžius tik taip, kaip kuris žodis yra jam kada įstrigęs į galvą ir akį. Žodžių tarime ir rašyboje vertėjas yra visiškos laisvės šalininkas, priešas kokios nors disciplinos arba kokių nors taisyklių. Tas nenorėjimas pasiduoti kokiai nors disciplinai matyti ir iš to, kad vertėjas ir atskirų žodžių lytis vartoja visai savotiškai. Jis rašo kartais *rito, leido, pasuko, dalyti,* kartais *nuritė, leidės, susukė, dalino;* t a r i a m o s i o s n u o s a k o s antrajam asmeniui vertėjo tariama galūnė *tai* — liep*tai* (16), kad galė*tai,* pažin*tai* (35)..., bet kitoms tos nuosakos lytims jo vartojamos jau paprastosios galūnės — kad norė*čiau* (32), maty*čiau,* budėtu*me* (=budėtumėm, budėtume)...; daugiskaitai vertėjas rašo kartais dva*siom,* die*vam,* kartais dva*sioms,* die*vams*...; tam pačiam, rodos, reikalui jis vartoja kartais siekinį, kartais bendratį — „mels*tųs* suklupo (23), eitum medžio*ti*“ (14); jis mėgsta tarmės lytis „viešpatau*na,* badau*na*“, bet kartais dėl įvairumo pasako ir „vergau*ja,* tarnau*ja*“. Vertėjui, jei norėjo jis su savo vertimu ir į mokyklą eiti, reikėjo ir čia (rašyboje) šiokios tokios disciplinos laikytis.

Visai laisvai, be kokių sąvaržų, poetas (vertėjas) elgias savo darbe ir su p a č i o s k a l b o s t a i s y k l ė m i s. Jo kalbai iškelti aikštėn, imu čia, savo papratimu, kelis rašinio sakinius. Čia rašoma:

Ateik *pranašingais* (=pranašiškais?) žengimais auksinės g a i v y b ė s šar v u o s (5). (Kauno šventovėse) taip *kvapsniai*

---

*) Visas vertimas pilnas šitos rūšies rašybos, mano cituotuose žodžiuose duotas tiktai žiupsnelis jos pavyzdžių.

brangus gintaras kyla, plaukdamas nuo aukuro rožių nuklotą (13). Aukuras jau sidab*riniai* (=sidabru, sidabriškai?) mirgėjo (15). (Aš) nuteistas kan*čiai* ir skaus*mą* (=kančiai ir skausmui?) regėti (19). Visą pasaulį kito*kiu* (=kitokį) išvydau (18). Ašei nenoriu *bevilčiai* (=be vilties, beviltiškai) kentėti (19). Pūtys *vesens* (=vėsins?) jį (22). *Švintant man* erdvėj aš juodu regėjau, kai *jie* meilingas g l a m o n e s (?) nutraukė (24) — švisdama (aušdama) aš (Aušra) j u o d u regėjau..., kai juodu, arba „*juos* regėjau, *jie* nutraukė“ (Aušros žodžiai). Mane *bausmei* išmes jie *ant jūrių* (34) — ...bausdami išmes jie į jūres... Taip *skauda jis* (sūnus) buvo palikti (37) — taip gaila buvo jo palikti... *Tūkstančiais metų* jos *paėmiau* lašą (41). Šitas žmogus tavo *noran* (=noru...) n u k a u t a s (41). Jis *vietoj* giesmes vestuvininkams *siuntęs* (=užuot... siuntęs) bausmės ženklų *veseliojantiems* rodė (137). Krivis bal*tuose* drabu*žiuose* (=baltais drabužiais...) s ė d ė j o (144). Siuntinys juod*uos* rūb*uos* aplanko (45). Argi dar jūs nuod*ėmėms* a b e j o j a t (145)? Lakštutės *dainuos* jam (22) — paukščiai „gieda“, ne „dainuoja“. Reikia jums būti malding*ais,* dor*ais* ir taiking*ais* (145) — reikia jums būti m a l d i n g i e m s, d o r i e m s... Juosta jį juosė *keturiasdešimts devynia kartote* (113); (Krivis) *keturiasdešimts devynia kartote juosta* juosėjo (144)...

Šito vertimo, deja, negalėjau sulyginti su J. I. Kraševskio lenkiškuoju tekstu (to teksto neturėjau, rašydamas šituos žodžius). Vertėjo kalbos jokių taisyklių negalėjau susekti: jų nė vertėjas, man rodos, neturi, tas taisykles jam, matyti, atstoja vadinamoji p o e t o l a i s v ė (licentia poetica)...

Tą savos kalbos taisyklių neturėjimą, tą „poeto laisvę“, vertėjas, man rodos, ir pats kiek jaučia ne visur vertime tinkant. Bent savo prakalboje (3) jis sako: „**Vitolio Raudą** verčiau ilgai, nutraukdamas darbą, visokiais metais. Dėlto nelygumas labai žymus. Kitus puslapius dabar gal kitaip pasakyčiau; tačiau... leidžiu. Ir leidžiu dėl gyvenimo kliūčių pirmąją pusę...“ Autoriaus nenorėta ar negalėta paties nė savo vertimo peržiūrėti ir išlyginti pataisyti; bet gyvenimo „kliūtys“ tokį nemokėjimą ar negalėjimą ne visada pateisina. Man, šiaip ar taip, reikalingas būtų darbas, kurs „meistrą giria“: čia darbas to meistro negiria, ir skaitytojai, bent mokyklų skaitytojai, šituo darbu džiaugtis negalės.

Šito darbo neteikčiau toms mokinių bibliotekoms, kurios yra pačių mokyklų žinioje: reikia rūpintis, kad mokiniai kiek rimčiau įprastų žiūrėti į literatūros ir kalbos dalyką.

Baigdamas savo recenziją, duodu vertėjui klausimą: kaip žiūrėtų jis į tapytojo darbą, iš kurio matyti, jog to tapytojo nenusivokiama ir nesirūpinama nusivokti apie spalvų reikšmę tapyboje, apie tapinio medžiagą, lytį (formą)? Vertėjui patariu imti pagaliau ir savos kalbos mokytis rimtai: be kalbos nėra literatūros...

Rašinio gale klaidos neatitaisytos, o jų yra — devynios galybės. [24].

J. Jablonskis.

[1924 m. „Švietimo Darbas" N 12].

1925

Mažmožiai ir stambmenos

(kalbos moksle).

„Lietuvyje" (Nr. 4) A. Vireliūnas, kalbėdamas apie vieną kalbos mažmožį, pasako, kad kalbininkai, daugelio supratimu, patys nesižiną ko norį — vieni taisą raštus vienaip, kiti kitaip. Dėl mažmožių ir kalbininkai, žinoma, skiriasi taip, kaip skiriasi tarp savęs ir gydytojai, teisėjai, agronomai ir kiti specialistai. Laikraštyje, juo labiau dienraštyje, ir kalbininkams reikia kalbėti ne apie kalbos mažmožius: svarbiuosiuose dalykuose, svarbmenose, visi kalbos mokytojai ir šiaip kalbininkai sutinka ne mažiau tarp savęs, kaip gydytojai, agronomai ir kiti paskirų darbų žmonės. Jei kalbėsime laikraštyje apie abejojamuosius mažmožius ir barsimės tarp savęs, tai suklaidinsime tiktai tam tikrą visuomenę arba jos dalį.

Ilgokame (1½ pusl.) savo straipsnyje A. Vireliūnas kalba apie mažmožį. Jis steigias įrodyti skaitytojui tame straipsnyje, kad reikią sakyti „įsivaiz d i n k plačią upę", ne „įsivaiz d u o k plačią upę". Savo nuomonei paremti straipsnio autorius ima nemaža kalbos pavyzdžių, sumedžiotų tam tikruose raštuose ir žmonių kalboje. Bet su tais raštais ir žmonių kalba reikia medžiotojui atsargiam būti; rodydamas šiuo tarpu visą savo „tiesą", A. Vireliūnas buvo kaip tik ne visai atsargus.

Kalbos pavyzdžiams jis ima daug ką iš pirmojo sąsiuvinio (iš I-sios laidos) A. Juškos žodyno. Tarp tų pavyzdžių randame ir tokių: „apsireikaluoti — atlikti savo reikalus, tamsta apsišvarkuok šiandie į gražius švarkus, drauginti kaimynus į draugybą, auklinti — rus. vospitivat“ (p. 12).... Autoriaus pamirštama, jog A. Juškos, gal nenoromis, ir netikslaus būta, net mokėta kartais sumeluoti. Savo kalboje, bent raštų kalboje, „reikalauti, apsireikalauti“ (ne „reikaluoti, apsireikaluoti“) teturime; žodžio „auklinti“ vietoje pažymėtąja reikšme sakome, rodosi, drauge su A. V-u tiktai „áuklėti“; sakymai „apsišvarkuoti į švarkus, apsikailiniuoti į kailinius, drauginti į draugybą“ iš kieno nors piršto tebus išlaužti žodynui, ir jais remtis, tam tikrai savo tiesai įrodyti, rimtas ir bešalis kalbininkas neturėtų. Norėdamas pasielgti savo straipsnyje bešališkai, A. V-as galėjo skaitytojui kiek ir tokių šnekamosios kalbos pavyzdžių duoti: a) „vakar tave *sapnavau;* ką šiąnakt *sapnuosi*? b) ką jis *meluoja*? *meluok* melą, išvesk galą, ir bus teisybė; jis tik *juokuoja;* c) *auksuoti, sidabruoti, balsuoti, šnekučiuoti, važiuoti, guduoti, lenkuoti* (su *lenkėti, lenkinti)*....“

P. Skardžiui, su kuriuo spyriuojasi savo straipsnyje dėl to mažmožio A. V-as, nereikėjo tam tikroje savo recenzijoje reikalauti žodžio „vaizduotis“. Su ilgokais A. V-o straipsnio sámprotavimais pats aš nesutinku: teberašysiu tuo tarpu kaip rašęs „įsivaiz*duok* plačią upę“. Man čia daug nusveria mano sakytieji žodžiai *balsuoti, juokuoti, meluoti, sapnuoti* ir Terminologijos Komisjos žodis *vaizduotė* (die Einbildung); šis žodis Komisijoje negalėjo atsirasti be veiksmažodžių „vaizduoti, vaizduotis, įsivaizduoti“.

Savo trumpuoju straipsneliu A. V-o aš, žinoma, neperkalbėsiu, to nė noro neturiu šiuo tarpu. Šituo straipsneliu norėjau tiktai paakinti kalbininkus, kad laikraštyje kalbėtų daugiausia ne apie abejojamuosius kalbos mažmožius, bet apie svarbiuosius jos dalykus, apie pirštu prikišamas kalbos klaidas. Kalbos mažmožiams ir neaiškiems kalbos dalykams iškelti aikštėn naudokimės, kiek galėdami, tiktai savitarpio pasikalbėjimais ir tam tikrais mokslo laikraščiais. Šituo straipsneliu kreipiuosi į kalbininkus ir paprastųjų laikraščių redakcijas.

J. Jablonskis.

[1925 m. „Lietuva“ N 27].

Naujieji mūsų terminai.

Terminologų kalami vis nauji terminai. „Lietuvoje" (Nr. 43) duotas vėl naujas, šiuo tarpu „Mėtojamosios (metmeninės) braižybos" terminų projektas. Juo toliau, juo įmantresnių pasirodo terminų mūsų kultūros gyvenimui. Man, seniui, net galva ima suktis beskaitant įvairius tų terminų rinkinius ar projektus.

Šiuo tarpu tų terminų projekte, skelbiamame Terminologijos Komisijos nutarimu, tarp kitų tiekiamų mums terminų, randame ir šiuos naujadarus: a) pjūvio stotas — фигура разреза или сечения, plokščiai pjūvimas stotas — плоская фигура сечения; b) nagra — разбор, prieaugštis — балкон, nusvidurumas, ekscentricitetas — эксцентрицитет; c) pavaizdos tara (mokslas) — теория перспективы, lygiaujas — равноделящая, lygmata — симметрия, lygmatas — симметрический; d) lygdera — пропорция, lygderumas — пропорциональность, lygderas metilas — пропорциональный масштаб; e) išviduris apšvietimas — центральное освещение, įžambys — диагональ, induva — ваза; f) gulsčioji mėta — горизонтальная проэкция, šalių dėjinys — периметр, moksnis, -io — etiudas, moksniuoti — studijuoti; g) tyra — исследование, Forschung, tyruoti — исследовать, forschen; h) mata — — измерение, matomokslis — geometrija, žemėmata — geodezija, plokštomata — planimetrija, trikampjomata — trigonometrija...

Man čia daug kas visai neaišku. Labai gaila, kad Komisijos posėdžiuose, kaip pasakyta kalbamajame skelbime, retai tesilanko J. Balčikonis su A. Smetona: juodu galėtų bent sudrausti kartais įsibėgėjusią savo sprendimais Komisiją, o tas jų sudraudimas būtų kartais visai pravartu Komisijai.

Atsakykit man kas galit į klausimą: kai šitie terminai bus Komisijos galutinai priimti, ar valstybės įstaigos su savo tarnautojais tikrai turės jų laikytis — ar dabartinius mūsų kalbos žodžius *„etiudas,* studijuoti, perimetras, proporcija, teorija, projekcija, figūra, tardymas, trigonometrija, matavimas..." tikrai turės pakeisti jie savo darbo praktikoje siūlomais čia naujadarais?

20*

Man rodos, jog Terminologijos Komisijos uždavinys pradžioje buvo daug siauresnis: jai reikėjo daug mažiau gaminti terminų naujajam gyvenimui. Komisija bus nusidirbusi ar iš savo vagos kiek iškrypusi. Juk ėmę vartoti gyvenime ir raštuose „tarą, tyrą, nagrą, plokščiai pjūvimą stotą, moksnį, moksniavimą, mėtą, lygderą" ir kitus tokius žodžius naujam reikalui, naujo turėsim darbo, kol įprasim juos kaip reikiant vartoti, o įpratę turėsim vėl iš naujo mokytis radę kur tuos savo mestuosius dabartinius žodžius. Mes, bent daugumas mūsų inteligentų, nemokam ar neturim tuo tarpu laiko nė savo kalbos vadovėlio kaip reikiant išmokti, tad kaip gi paskum išmoksime suprasti ir „moksnį" šalia „etiudo", ir „tarą, tyrą, tyravimą, matą"..., šalia „teorijos, tardymo, tyrimo (tardymo), matavimo". Juk Komisijai reiks, nuosekliai elgiantis, ir mūsų „studentai" netrukus „moksniuotojais" paversti... Susipraskime!

NB. Kurie-ne-kurie terminai čia, giliau įsižiūrėjus, nesutinka ir su tuo, ką duoda skaitytojui mūsų kalbos mokslas.

Rygiškių Jonas.

[1925 m. „Lietuva" N 46].

Pasiteisinimas ir atsakymas.

Šiomis dienomis „Lietuvoje" (Nr. 62) Iz. Tamošaitis, Terminologijos Komisijos pirmininkas, kalbėdamas del daromų Komisijai priekaištų ypačiai mane bara ir prikiša man tokių dalykų, del kurių turiu čia pasiteisinti.

Komisijos pirmininkas sako, kad aš, begyvendamas Voroneže, į matematiką įvedęs tokių terminų, kaip „sveikieji skaičiai, dalyti iš penkių, įžambinė, statmuo"... ir kitų, nuo „kurių tikrai galėjo galva susisukti". Nei Voroneže nei Kaune nesu jokių terminų įvedęs į matematikos mokslą, kaip nesu kokių nors terminų įvedęs ar įvesdinęs nė kitiems mokslams (fizikai, logikai, psichologijai, filosofijai...). Tam darbui niekas nebuvo mane įgaliojęs, juo labiau, kad apie tų mokslų dalyką pats aš nė nenusimanau kaip reikiant, nežinau nė jų terminų. Voroneže, kaip ir Kaune, į mane kreipdavos atskiri žmonės ieškodami iš manęs kalbos patarimų, ir tiek. Tarp Voronežo matematikų buvo Mašiotas, Šikšnys, Vokietaitis, Žemaitis: argi

jie sako, kad ten aš įvedęs jiems pasakytuosius matematikos terminus? Kam čia reikėjo man tas priekaištas daryti? Terminologijos Komisijos pirmininkas, ir apie mane ką kalbėdamas, šiokių tokių etikos, dorovės, logikos taisyklių turi laikytis; operuoti vien iš piršto išlaužtais motyvais nė Komisijos pirmininkui, rodosi, neleidžiama. Apie „įžambinę, statmenį“ Voroneže, rodosi, nė nekalbėdavo su manim matematikai: jiems, kalbant su manim, kiek atsimenu, rūpėjo tada tiktai aritmetikos terminai.

Pirmininkas vienoje savo straipsnio vietoje sako: „Kiek mums žinoma, pats Rygiškių Jonas ir seniau, ir dabar vesdavo mūsų kalbon naujus žodžius, „kaldavo“ naujus terminus, visai nepáisydamas, ar kam nuo jų galva suksis ar ne, ar kas juos supras ar ne.“ Su kalbos dalykais tikrai turiu gyvenime daug reikalo, tenka ir apie naujus terminus dažnai savo žodelis tarti, bet sakyti, kad man, „kalant“ žodžius, visai nerūpį, „ar kas juos supras ar ne“ ir „ar kam nuo jų galva suksis ar ne“, rimtam žmogui lyg nereikėtų: nesijaučiu esąs toks beširdis žmogus. Su tuo priekaištu, su jo „teisingumu“, sutiksiu tik tada, kai Komisijos pirmininkas ras antrą mokytoją, kurs jo žodžius patvirtins laikraštyje savo parašu.

Tame pat straipsnyje Iz. Tamošaitis sako, kad Terminologijos Komisija, duodama naujus terminus, šalia jų dedanti ir „dabartinius mūsų kalbos žodžius“, kad ji tuo duodanti progos mūsų visuomenei pasirinkti: ar „naujai nukaltus“, bet lietuviškus, ar „dabartinius mūsų kalbos žodžius“, bet nelietuviškus. Tie terminai, del kurių man teko čia su Komisija taip nepaprastai susidurti, lyg ne visai pateisina p. pirmininko žodžius. Komisijos buvo duoti laikraštyje terminai (Nr. 46): *pjūvio stotas* — фигура разреза или сечения, p a v a i z d o s t a r a (m o k s l a s) — теория перспективы, l y g m a t a — симметрия, l y g m a t a s — симметрический, l y g d e r a — пропорция, l y g d e r u m a s — пропорциональность, l y g d e r a s m e t i l a s — пропорциональный масштаб, i š v i d u r i s a p š v i e t i m a s — центральное освещение, į ž a m b y s — диагональ, g u l s č i o j i m ė t a — горизонтальная проэкция, š a l i ų d ė j i n y s — периметр... Kokius Komisija duoda visuomenei pasirinkti „dabartinius mūsų kalbos žodžius“ šalia „naujai nukaltų, lietuviškų“ terminų — iš mano cituotųjų Komisijos terminų aš vis dar neįžiūriu.

Pažymėjęs šitą Komisijos nuolaidumą ar bešališkumą, p. pirmininkas sako: „Tad ir čia T. K. ne tiek griežto kelio laikosi, kaip Rygiškių Jonas, kurs, į matematiką įvedęs savo nukaltuosius terminus, net šalia jų nepaliko tuo laiku vartojamų *mūsų kalbos žodžių*." Ar nepaaiškintų p. pirmininkas, kas mano buvo tikrai įvesta į matematikos mokslą ir kas buvo matematikoje prieš „įvedant" man naujuosius jos terminus?

Rygiškių Jonas.

[1925 m. „Lietuva" N 65].

Byla del linų markos.

Juokai dviejuose veiksmuose. Perdirbo J. Maksvytis — Senasis iš R. Benedix. Antroji kiek pataisyta laida (p. 1—34). Tilžė, 1920 m.

Du ūkininku, Drimba ir Ramonas, besibylinėdamu del linų markos, išleidžia daug pinigų, nusigyvena ir susitaikina tiktai abu į kalėjimą patekusiu ir ten ėmusiu rimtai šnekėtis apie sukėlusį jų bylą dalyką. Toks yra šių juokų turinys. Kaimo scenai, gal būt, ir tinka, — pats aš čia kokio sprendžiamo žodžio tarti nemokėčiau.

Šito dalykėlio autorius yra, matyti, toli nuo literatūros. Tą dalyką matau ir iš jo paties kalbos. Aprašydamas „Komedijos veikėjus" rašinio pradžioje, „juokų" autorius, tarp ko kito, pasako:

Drimba yra stambus vyras, be ū s ų, jo plaukai b e ž i l s t ą. ... jis apsirėdęs gerai: i l g i p u š n i s, plati kepure, (ž i e m o s l a i k e a u s ė t a)... yra kilnus, linksmas ir n e n u s i g a n d ą s. *Ramonas* yra... liesas, dar n e m a ž nesenas, apsidaręs n e s u v i s u sodietiškai: p u š n į s, juodas apsiaustas, kepurė... *Pirmasis* milicijos sargas yra didelis a p i s e n i s vyras su ilgais ūsais, labai piktas, r ū b a i ž i n o m i. *Kalėjimo sargas* yra... su ž a n d i n o m i s ir — ūsais...

Autorius yra tikras laisvės žmogus: nesilaiko jokių literatūros, kalbos ir rašybos taisyklių. Jo veikalėlis yra, matyti, perkamas: po kiek laiko išeis jo, gali būt, ir „trečiasis leidimas". Apie jį sužinojau tiktai iš „Saulutės" skelbimų, iš pažymėjimo (Nr. 8), kad žmonės gali jį parsisiųsdinti ir iš tos „Saulutės", vaikų laikraščio, administracijos. Tiek tėra tos recenzijos žodžių...

R. J.

[1925 m. „Lietuva" N 94].

B u t k ų J u z ė. **Palaidūnas.** Dviveiksmis kaimo gyvenimo vaizdelis (p. 1—27). „Kultūros“ b-vės leidinys. Šiauliai, 1925 m.

Vaizdelio turinį sudaro gana gyvas šių dienų gyvenimo dalykas. Vargšo trobelninko vienturtis išdykėlis sūnus Dūdutis, motinos išlepintas vaikesas, dideliu „Kauno ponu“ pavirsta — beplevėsuodamas žmonėse gauna pagaliau Kauno restorane „aukštą liokajaus tarnybą“; betarnaudamas didžiavaldžiams restoranų žmonėms, ima jaustis ir pats toks pat ponas esąs, visai ištvirksta, ima, su ponais nuolat sueidamas, ir savo būkle didžiuotis; taip žiūri į save ir namo ką rašydamas.

Kartą, prieš parvažiuodamas namo paviešėti, įsako laišku tėvams viską įtaisyti namie taip, kaip didžiam svečiui priimti tinka. Parvažiavęs namo, ir su tėvais tik „liokajiškai“ pasisveikina — tik liokajiškai jiems iš tolo palinkčioja. Tėvas, kaip ir Kaune sūnui gyvenant, vis nusiminęs, motina ir dabar tik sūnaus „laime“ džiaugiasi. Palaidūnas, niekų prišnekėjęs ir pridaręs namie, išvažiuoja netrukus nebegrįžtinai; išvažiuodamas prižada savo kaimynams Kaune šį tą del jų padaryti — prižada juos kada nors užtarti Kaune, susitikęs su „Mokesnių Ministracija, Akčyžiaus Prezidentu, Girių Departamentu“ ir kitais šių dienų didžiavaldžiais ponais.

Kiek tinka visas dalykėlis mažajai scenai — apie tai tegu scenos žmonės sprendžia. Pats aš matau čia tik gana gyvą, ne visai apdirbtą gyvenimo dalykėlį. Kelios vaizdelio dalelės, šiaip ar taip, gerokos, nors veiksmuose ir silpnokų yra vietelių.

Iš to, kas man krito į galvą beskaitant vaizdelį, pažymiu čia kelis mažmožius (a—c).

a) Lietuvoje dabar daug kas įmantriais vardais (Laimė, Deivė, Eglė, Dievenė, Algys...) ima savo vaikus krikštyti. Butkų Juzė šitame vaizdelyje ir kaimo žmones, savo veikėjus, tais vardais pažymi: palaidūnas, jo trobelninko sūnelis, yra vardu „Dūdutis“, to paties kaimo mergaitė vardu „Nijolė“, kaimo moterėlė — „Auskė“. To jam lyg nereikėjo daryti.

b) Autoriaus veikėjų kaimo gyventojų kalboje yra šiek tiek ir nereikalingų klaidų. Veikėjų ir autoriaus kalboje yra ir tokių pasakymų:

Čia pat ir virimui **plyta** įrengta (5). Verpėja mėto į **plytą** smilkalus (19), žiūri į **plytoje** padėtą dubenėlį (19). Negalima kokiu p o n u **skaityti** (10). Dūdutis nustoja **lygsvaros** (20), **atydžiai** klausosi (21). Dūdutis **nenoriai** jai ranką duoda (24). **Vietoj**, kad rimtai **pasikalbėtume**, jis sau dūksta (25). Juk **buvova** sviesto vaikui **pataisiusi** (27). Rymas sviesto **kodelį nešinas** išbėga pro duris (27). Rymas **skaudančia širdimi** sako (27).

Pabrauktųjų posakių vietoje lyg labiau tiktų mūsų žmonėms sakymai: v i r t u v ė l ė (mūris, pelenas, ugniakuras)...; ponu l a i k y t i, p u s i a u s v y r o s, a t s i d ė j ę s (su atidžia), n e n o r o m i s ; užuot rimtai p a s i k a l b ė j u s... ; b u v a u p r i t a i s i u s i (b u v o v a p r i t a i s i u s i u); k o d e l i u n e š i n a s ; Rymas (= R i m a s ?) š i r d į s o p a m a s (skaudamas) sako.

Iš rašybos klaidų pažymiu tiktai vieną: užuot rašius „**netoks** išvažiavai" (25), reikėtų rašyti lietuviškai „ne toks išvažiavai".

c) Dūdutis, pabuvęs šalia didžiųjų Kauno ponų, įgauna iš jų ir kiek charakteringos (?) tiems ponams kalbos. Jo daug kas, kalbant su kaimo žmonėmis, sakoma jau visai „tiligentiškai":

O dabar p a r v a ž i u o s i u trumpam **laikui** viešėti (9) — kiek laiko paviešėti... Kaune į **trumpą laiką** (= greitai...) puikiausius mūrus pastato (9). (Jo laiške pasakyta) G e r b a m e j i T a m s t a s (8). Labas vakaras, g e r b i a m i e j i **tamstos!** (19). Dumsiu iš čia **kaip galima greičiau** (26) — kuo greičiausiai, tuojau, beregint, bematant...

Baigdamas savo straipsnelį, pasakysiu, jog skaičiau jį, šiaip ar taip, noromis, netingėdamas, akis įsmeigęs. Ir dabar nesigailiu atkreipęs į jį savo akį: randu kiek ir maisto sau tame gyvenimo vaizdelyje.

[1925 m. „Lietuvos Žinios" N 98]. **Rygiškių Jonas.**

Keli kalbos dalykai.

Šį kartą, recenzijos vietoje, pažymėti ketinu tiktai kelias mūsų **raštų klaidas**.

Turiu prieš save **„Tarzano" romaną, J. Trečioko verstą** „Kultūrai" (1924 m.). Šis raštas, reikia tikėtis, bus daug kieno

skaitomas: skaitymų mokykloms turim labai maža, o gyvų ir turiningų dalykų tarp jų yra dar mažiau. Nesileisdamas į kalbos painiavas, pažymėsiu čia tiktai kelias vengtinas raštuose kalbos klaidas, gana paprastas tuo tarpu mūsų visuomenės raštuose. Apie pačias mūsų kalbos taisykles čia beveik neteks kalbėti: dienraščiui lyg ne visai tinka tos rūšies dalykai. Dar mažmožis: kalbėsiu čia daugiausia apie įprastinius mūsų raštų kalbos sintaksės dalykus ir juos tekelsiu aikštėn iš kalbamojo romano.

Tam tikrose romano vietose yra pasakyta:

1. Mykolui pritiko **vadovauti galvažudžiai** (14 pl.). **Skaudėjo visi raumens, visi kaulai** (186).

NB. „Tarnaujame, atstovaujame, bernaujame" **kam** (vadovauja kas **galvažudžiams, draugijai...**). Rašomojoje kalboje (aukštaičiuose) yra sakoma: man **šonus** skauda, **kojas, rankas** gelia (**skaudėjo visus raumenis, visus kaulus**).

2. Galėsi tamsta telegrafuoti **ne vėliau dviejų savaičių** (220) — ne v. kaip po dviejų savaičių... Jau **daugiau dvylikos** (= daugiau kaip dvylika...) mėnesių praėjo (33). (Jis) **ne** visuomet **galėjo suderinti jų būsimų santykių** (239) — ne v. g. s. jų būsimus santykius.

3. Kreiseris **pasilieka** dar **kelioms dienoms** (196). Aš **valandėlei išeisiu** (223).

NB. Šitam reikalui labiau tiktų galininkai (pasilieka dar **kelias dienas, valandėlę** išeisiu, pasitrauksiu). Vertėjas šiam reikalui vartoja ir pats vietomis galininką: a) Kreiseris įlankoje **pasiliks** dar **visą savaitę** (198); b) žmogus nustebęs **kurį laiką sustojo** (227); c) **kurį laiką** visi **užmiršo** Tarzaną (233)*).

4. Tie darbai Tarzanui **atrodė pačiais niekniekiais** (211) — **buvo, rodėsi patys niekniekiai.**

5. Visa tat **veikė į** jo (= veikė jo) išvargusius nervus (192). Jis gerokai **į mane** (= mane) įsimylėjo (142). **Pas mus nėra** (= mums nėr, neturime, mes neturime) pakankamai įrodymų (195). Tamsta būtumei paveldėjęs kai kurias bezdžionių ypatybes, kurių **pas tamstą** visai **nėra** (207) — kurių tamsta visai neturi... (Tamsta) **per kurį laiką** (= po kiek laiko) išsi-

---

*) Viena rūšis kalbininkų čia net reikalauja naudiniko. Man čia visai suprantamas tėra galininkas. R. J.

ilgsi laisvės (232). **Už valandėlės** (= po valandėlės) krito ir kiti karininkai (13).

6. Bezdžionių giminė **apėmė** (= turėjo apėmusi, buvo apėmusi) plotą keturiasdešimt kilometrų pajūriu (39). Per **kelis** (= kelerius) metus oda visai pasikeičia (217). Nuomininkai **geriausia** (= geriausiai) gyvena (222). Aš būčiau pasirūpinęs įtaisyti (222) visa kuo **puikiausia** (= puikiausiai). Jau reikėjo pasisukti į krūmus, **kad** išlindus į vakarus **apeiti** ugnį (228) — kad išlindus į vakarus galima būtų apeiti ugnį, kad žmonės, išlindę į vakarus, galėtų apeiti ugnį... Lasdelė išmokė juos laikytis tykiai, **kad** jos **nenubudinti** (28) — kad ji nenubustų, kad jos nenubudintų.

7. Ką ji padarė? Nusigandus, kad ne sutikti milžinui prašant, ji sudegino savo laivus ir nesąmoningai bijodama padaryti klaidą, ji dar baisiau suklydo (241).

Čia yra visai nesuprantama man vieta: sunku ji kaip nors ir taisyti. Man rodos, šitos rūšies tekstai (7) ir kitiems skaitytojams yr neįmanomi. Rašytojams, vertėjams ir leidėjams reikėtų atsargesniems būti.

R y g i š k i ų J o n a s.

[1925 m. „Lietuvos Žinios“ N 104].

M ū s ų K a l b a, „Lietuvos Mokyklos“ mėnesinis priedas lietuviškai kalbai ugdyti (psl. 1—16). Kaunas. 1925.

Čia pažymėsiu einantį tuo vardu „Lietuvos Mokyklos“ priedėlį. Turiu prieš save ketvirtąjį šių metų „Lietuvos Mokyklos“ numerį, išspausdintą drauge su tuo priedėliu. Jį redaguoja ne „Lietuvos Mokyklos“ redakcija, bet atskiras Redakcijos Komitetas.

Šito laikraštėlio (kalbamojo priedėlio) Redakcija, kreipdamasi į „visus, kam tik nuoširdžiai rūpi mūsų tautos dvasiškasai augimas“, kviečia žmones „susitelkti vienan būrin, vienon draugijon ir atsidėtinai susirūpinti mūsų k a l b o s r e i k a l a i s“. Šitais redakcijos žodžiais išreikštas ir „Mūsų Kalbos“ uždavinys. Kas sudaro to priedėlio Redakcijos Komitetą, iš paties laikraščio žodžių ir jo turinio dar nematyti.

Pirmajame „Mūsų Kalbos“ straipsnyje (4—9), skiriamame pačiam kalbos dalykui, A. V i r e l i ū n a s rašo apie priesagos **išk-as** reikšmę. Straipsnio parašytojas remiasi savo pastebėjimais iš mūsų ir kitų kalbų. Jis gana žymiai skiriasi čia nuo kelių mūsų kitų kalbininkų ir šiaip rašytojų. Toliau eina Ad.

V a r n o (10—13) „Užkuriškas kalbos reikalų globojimas". Jame tam tikrai, gana vaizdingai ir triukšmingai, subarami keli barėsi laikraščiuose ar kaip kitaip su Terminologijos Komisija (del kalbos naujadarų) žmonės. Straipsnyje autorius kalba ir apie šiaip nusidedančius mūsų kalbai „rašytojus". Po jo eina Iz. T a m o š a i č i o straipsnis (14—16), kuriuo atsakoma „nesupratusiam" jo „Lietuvoje" Rygiškių Jonui. Tas straipsnis buvęs siųstas pirmiau „Rytui" ir „Lietuvai", bet tuodu dienraščiu nesutikusiu jo dėti. Del šito straipsnio čia iškęsiu visai nekalbėjęs. Laikraščio gale įdėta A. J a k š t o recenzija (16), kurioje kalbama apie A. Vireliūno „Mūsų kalbos ugdymą" (1925 m.). Aplamai imant, su A. Vireliūnu, recenzuojamojo dalyko autorium, recenzentas visai sutinka — pataria šitą jo rašinį skaityti ypačiai mūsų kalbos mokytojams ir šiaipjau inteligentams. Del kelių atskirų dalykėlių recenzentas su A. Vireliūnu betgi ir skiriasi: a) jam esą neaišku, kas yra daugiau darkę mūsų kalbą — „bjaurakalbiai dienraščiai ir knygos", kaip tvirtinąs A. Vireliūnas, ar perdaug uolūs mūsų kalbos taisytojai su „filologais-filologučiais", b) A. Jakštui rodosi, kad A. Vireliūnas savo pavardę turėtų rašyti su y po pirmojo priebalsio...

Tolesnieji „Mūsų Kalbos" sąsiuvinėliai, reikia tikėtis, aiškiai parodys, ką ir kaip aiškins ir paaiškins susitelkę prie jos žmonės tai visuomenei, kuri dabar tikrai daug kuo nusideda raštų kalboje. Aš, senis žvirblis, viena tepasakysiu: ne tas vyras, kurs daro, bet tas, kurs padaro. Daug geriau padarytų, man rodos, susitelkėlių būrelis, jei pasirūpintų, kad bent vieno Lietuvos laikraščio būtų visai padori ir taisyklinga kalba.

„Mūsų Kalboje" apie patį kalbos dalyką, tikrai sakant, rašo tuo tarpu tiktai A. V i r e l i ū n a s. Šiam kalbininkui, vis delto, patarčiau atsargesniam būti: ne visi jo išvedžiojimai daug ką, man rodos, įtikins. Kaip ir atsakydamas į jo daromus man ir kitiems tam tikriems kalbininkams priekaištus, pats aš viena tepasisakau čia: jei dar kada galėsiu, rašysiu tiktai **„mūsų (žmonių, lietuvių...)** kalbos vadovėlį"; „**mūsiškos** (žmon**iškos,** lietuv**iškos...**) kalbos vadovėlis" teks, man rodos, tiktai A. Vireliūnui ir, gal būt, keliems kitiems rašyti. Trumpame savo straipsnelyje šito dalyko kaip reikiant išaiškinti nemoku. Visą jį išspręs, tur būt, kada nors tiktai gy-

vesni už mane žmonės. A. Vireliūnas savo straipsnyje remiasi ir l a t v i ų kalbos daviniais, bet pamiršta, jog ir tie latviai rašo savo žmonėms (tam tikram mokyklos reikalui) „latviešu“ (ne latviskas“) valodas gramatikas“. Argi to jie būtų išmokę iš Rygiškių Jono kalbos vadovėlio!?

R. J.

[1925 m. „Lietuvos Žinios“ N 114].

[Pastaba prie mokytojo J. Kutros straipsnio „Kalbos mažmožiai“].

Su mokytojo J. Kutros nuomone, čia išreikšta del atskirų kalbos dalykų, visur ar beveik visur sutinku: Komisija šiuo tarpu turėjo kiek atsargesnė būti. Paties taisomojo teksto nesu skaitęs. [25]

J. J a b l o n s k i s.

[1925 m. „Lietuva“ N 249].

J. F. Cooper. **Medžiotojas.** Sutrumpintas jaunuomenei vertimas. 13 paveikslų. Vertė K. K a r k l y s (psl. 1—93). „Vaivos“ B-vės leidinys. Kaunas. 1923.

Sutrumpinimo kalba varginga, be kokių aiškių žmonių kalbos ir rašybos taisyklių, nesutinkanti su tuo, ką mokiniui turi kalbos mokytojas aiškinti savais žodžiais ir klasės arba mokyklos skaitymais. Sutrumpinime yra nemaža ir korektūros klaidų, jo gale tos klaidos neatitaisytos.

Tai savo nuomonei patvirtinti, duosiu čia tiktai kiek ištraukų iš kalbamojo K. Karklio rašinio.

I. G į s l o t o s rankos (6); turėjo septyne r i s metus (6); tave delavarai n e t i k išauklėjo (6). Tai n e t a i p (7); n e t a i p greitai padarysi (33); n e t o k s gražus, n e b e t o k s gražus vardas (15); n e i k i e k nesivaržydamas (14); nėra n e i v i e n o s tautos (7); neparduodu n e i v i e n o kailio (7); apie b ū v u s i ą galybę (9). Šiek tiek p a s i i r ę (10), i r ė s Medžiotojas (21); b a l t ą j a m žmogui (19); ž o d - ž i u s (31), m e d - ž i o t o j a s (31), m e d - ž i o t o j o (28), g r i u vančią eglę (32), vėjas p ū čia (33)...

II. Bendra indėnų *savastis* (8); *priguli nuo to* (8). Tomas ž i ū r i n t t o, ką esu apie jį girdėjęs, turi būti *stebėtinas* (=sprendžiant iš to... nuostabus) žmogus (8). *Draugingai* (=maloniai, bičiuliškai...) į mergaitę žiūrėdamas (14); *drau-*

gingai atsakė mergaitė (14); tą vardą *skaito nelabai* (=laiko ne labai) garbingu (15); taip pat *noriai* (mielai, noromis...) imu pinigus (18); jis *nudavė* (=apsimetė, dėjos) esąs sužeistas (22); ir *neatsigrįždamas* (=neatsigręždamas), jis nuėjo; jis nejučiomis *atsigrįžo* (=atsigręžė, 24). Papratęs į bėgantį briedį p a t a i k i n t i (24), jisai nepa t a i k ė (25); papratęs *išskaitliuoti* (=išskaičiuoti) briedžio šuolį (24). Pirmą kartą man teko *pakelti žūtbūtinė* kova (28); tuomet iškiltų *žūtbūtinė* kova (29); būdamas kaj*utėje* (29), neikite iš savo kaj*utų* (29); suprato, kad *kas tai* įšoko į arką (31); *kas tai* padėjo jai ant pečių ranką (24); labiausiai *susiindomavo* (=susidomėjo...) Čingachgukas (39). Medžiotojas ėmė *įtardinėti* (39).

*Jūs vienas**) tegal*ite* apginti (21); gal*ite* būti ram*us,* Huteri (21); *jūs* ėmėtės visai *vienas* (28). *Jumis* (M e d ž i o t o j u) nepasitikiu (28). O, Medžiotojau, nors aš *tamstą* tiktai v i e n ą d i e n ą (= viena diena?) pažįstu, bet pasitikiu kaip savo broliu (28). *Jūsų* vardą aš esu girdėjusi (28)...

III. Hur*is* drąsiai buvo galima sakyti graž*ų* esant (=Hurį drąsiai galėjai sakyti gražų esant... 6). Buvo galima matyti j*į* linksm*ą*, atvir*ą,* ir nepaprastai teising*ą* esant (6). Šautuvu esi pasirodęs *vyru* (=vyras) *esąs* (6). Huris *per* (=pro) savo teleskopą žiūrėjo į ežerą (12). Rytoj prieš saulei *nusileisiant,* jis atvyks (=Rytoj, prieš saulei nusileidžiant, jis atvyks) prie tos uolos (17). *Pačią* p a v o j i n g i a u s i ą (=pačią pavojingąją) vietą mes turėsime (18). P i r š t a i man *niešti* (20) — p i r š t u s man niežti. Čia juk yra mažiausia *koks* keturiasdešimt (=yra, mažiausia, keturios dešimtys, keturiasdešimt) indėnų. N e n u s i m a n a u aš *kare* (23) (=apie karo dalykus). *Už akimirksnio* (=bematant, tuojau...) atsidarė durys (31)... *Nežiūrint tamsumos* (=kad ir tamsu buvo, ir tamsumoje...), ji pamatė arką (34). Judyta labai d ž i a u g ė s *iš* jo pagyrimo (39); n u s i s t e b ė j i m a s *iš* t o k i ų p a d a r ų (39)—džiaugės jo p a g i r i a m a, j o p a g y r i m u, j o p a g i r t a... nusistebėjimas t o k i a i s p a d a r a i s (plg. „d ž i a u g i u o s *kuo,* s t e b i u o s *kuo*...“). Mes turime a t s i k r a t y t i nuo to padaužos (40) — tuo padáuža...

---

*) Žodžius *jūs* ir *tamsta* vertėjas, kalbėdamas į vieną žmogų, vartoja visai anarchistiškai, nesilaikydamas jokios žmonių kalbos ir gramatikos taisyklės. *R. J.*

Čia mano pažymėtos tiktai vertėjo ar trumpintojo klaidos, mano pastebėtos rašinio pradžioje. Kaip tos klaidos yra taisytinos, to uždavinio savo pažymėjimuose neturėjau: tiktai vieną kitą mažmožį neiškentęs mėginau taisyti. Man rūpėjo čia pabrėžti, jog vertėjo ar trumpintojo kalba — jo rašyba (I), jo kalbos žodynas (II), kalbos sudėtis, posakiai, sintaksė (III) — yra tikrai netaisyklinga, netinkanti mokyklos skaitiniams; bent ji daug geresnė turėtų būti mokyklos skaitiniuose.

Pats aš kitados rusiškai ir lenkiškai išmokau tiktai iš g e r o s k a l b o s s k a i t i n i ų. Man rodos, kad mes tikrai turime rūpintis duoti mokyklai turiningų geros kalbos skaitinių, juo labiau, kad patys mes savo kalba, bent daugumas, neduodam jai tuo tarpu gero pavyzdžio: iš vienos gramatikos mokiniai neišmoks taisyklingai kalbėti ir rašyti apie įvairius parūpusius jiems literatūros ir mokslo dalykus.

Kaip čia reikėtų kas daryti, tesprendie žmonės, turį savo rankose mokyklos ir visuomenės švietimo vadeles. Reikia tuo rūpintis neatidėliojant...

J. J.

[1925 m. „Švietimo Darbas“ N 1].

H. Beecher-Stowe. **Dėdės Tomo Trobelė.** Sutrumpintas jaunuomenei vertimas. 8 paveikslai. Vertė K. K a r k l y s (psl. 1—150). Jaunimo Skaitymai Nr. 6. „Vaivos“ B-vės leidinys. Kaunas, 1923 m.

Prieš ką spręsdamas apie šitą K. Karklio vertimą ir jo vertę mokyklai (mokinių skaitiniams), čia išrašysiu iš jo pradžios kiek nepaprastų, bet charakteringų „sutrumpinimui“ kalbos klaidų.

I. (rašyba, žodžių perkėlimas eilutėse ir šiaip mažmožiai). V a l g o m ą j a m e, d i d ž i ą j a m e kambaryje (3; 37); paduodamas n e p a ž į s t a m ą j a m vaiką (48), j a u n ą j a i (51), n e l a i m i n g ą j a m (66); a p i s t o r į (3), buvo a p i a k l ė (21) — plg. *apygeris, apysenis, apytikris;* p a s t u m ė puodą (5), n e k l i ū d o m i (6), jis i š t ū r k o (7); į šį d a r b a t linkęs (9); Linkonas giriasi būk jo Džimi geriausiai mokanti kepti (11) — giriasi, kad (būk) jo Džimi geriausiai mokanti kepti; Alvinas, jausdamasis, daug reiškiąs, pasižadėjo paskaityti (13) —

Alvinas, jausdamasis daug reiškiąs, pasižadėjo... ; pas-prukome (15); ji iššliaušė (16); jie upenuvež ir ten užrakins (17); neturi šūnų, turime šūnų (23); gįslas (25); sunkas darbas (29); dvejatą vaikučių turėjau (30), su septyniata vaikų (41); senatoris padeda pabėgėliamas (31); šianakt triumpiausią kelią, atsis-veikino (33). Vakare apsistijo viešbuty, širyje nuliūdo, vienuoliktą vlandą (43); kulą (=kaulą?) paveržti (41); gražus bernninkas, sunkoba bus, šalyn (44); priėjo prie laivo karšto (= krašto, 46). Pamatė moteriškę balant (= bąlant, 46). Pati pribėgo pasižiūrėti, ar nepamatys, kur nors savo vyro (= nepamatys kur nors savo vyro, 48). Garlaivis ėme plankti, rado sėdentį Halėjų (48); skepeta dengė jas (= jos) krūtinę (49); moteriškė dardu (= vardu) Rūtė (50); pak-liūti (54). Džordžas džiugės (= džiaugės, 58); kokio liūdėsio apimti, pris-paudė (59)...

II (vertėjo žodynėlis, atskiri žodžiai). Amerikos *Suvienytose* (= Jungtinėse) Valstybėse (3). Tegul *įsivaizdina* (= įsivaizduoja) skaitytojas (3). *Bedroviai* (= nesidrovėdamas?) išėjo Halėjus (4). Jis, *matomai* (=matyti) patenkintas, žaidė (4). Šis, *matomai* (= matyti), nudžiugo (4). Šis planas *matomai* nelabai tiko (= planas, matyti, ne labai tiko, 28). Jis sėdi su pirkliu ir apie *ką tai* (= ką, kažin ką...) tarias (5). *Kas tai* staiga padėjo ranką (5). Džordžas buvo vieno kaimyno *savastis* (= savybė, 6). Šelbienė, reikalui esant (= reikale, prireikus...), *noriai* (= noromis, mielai) padėdavo (6). Mes *noriai* sutiktumėme (9). Jis *noriai* būtų atidavęs (15). Prie kamino sėdėjo keletas ponų, padėję kojas ant kamino užtvaros (37) — prie židinio, ugniakuro... Verkdamas, jis *atsigrįžo* ir (= V. jis atsigręžė, ir) ašaros riedėjo jam per veidą (17).

Jūs nemokate pasinaudoti! — tarė Halėjus Šelbiui (4). Ponas Halėjau, ar tamsta nematai...? Jūsų piktumą aš suprantu (18). Jūs esate mylėjusi, turėjusi (30). Ar tamsta*) manęs nepamenate (40)?

---

*) Vertėjas apie vieną žmogų kalbėdamas, mišrai vartoja, be kokio skirtumo, žodžius *Tamsta* ir *Jūs*; čia jis lyg tyčia jokių taisyklių nesilaiko; veiksmažodis (tarinys) prie tų žodžių jo dedamas kartais vienaskaitos, kartais daugiskaitos, be kokio aiškaus skirtumo. *R. J.*

Nei vienas (= nė vienas) laivas nedrįs plaukti (22); Chloė neiklausyti (= nė klausyti) nenorėjo (22); jūs galite nė*) neieškoti (53)...

Samas papurtė garbanuotą (= garbiniuotą, garbanotą) galvą (19). Ar tas ponas tavo sandarbininkas (= bendradarbis, 27)? Ją žmonės gali imti įtardinėti (21, = įtarti, įtarinėti?). Pirklys skaitliavo (37); iš skaitlingos (= gausingos, didelės šeimynos, 44). Mulatas gal būt norės (= M., gal būt, norės) nuduoti baltąjį (38) — baltuoju dėtis, apsimesti? Jis pusbalsiai (= pusbalsiu) perskaitė (38). Mėgo balsiai (= balsu, garsiai) skaityti (43), savystoviai (= savarankiškai...) gyventi (45). Jis mane išnuomavęs (= išnúomojęs) į Luivillį (46). Skeveldros davė galimybės (= galino, leido...) gerai pasislėpti (54)...

III (sakinio dalykai, sintaksė). Šelbienė rūpinosi vien savo sūnaus Alvino auklėjimu, kuris (= auklėjimu s. sūnaus, kuris) buvo labai panašus į tėvą (3). Jo norima būti protingesniu (3) — jo n. protingesnio būti. Paprašykite jį geru būti (17) — gerą būti, kad geras būtų. Jį buvo galima spręsti ispanu esant (39) — jis buvo, matyti, ispanas... Visi nuo jos priklausantieji (= kurie nuo jos parėjo...) jautės laimingais esą (5) — jautės laimingi, esą laimingi. Mes turime melstis, jeigu norime būti tikrais krikščionimis (22) — j. n. tikri krikščionys būti, j. n. krikščionimis vadinami.

Bet juo labiau jas kankinama (= jos kankinamos, jas kankina), tuo labiau jos prisiriša (27). Mergaitė yra tokia, kokia (= kokią) Halėjus ją piešia (27). Kodel tu tai (= to) klausi (14)? Tu esi tam (= tuo) kaltas (20). Ji jautės kalta esanti Elizos nelaimėje (28). Sustojus garlaiviui ilgesniam laikui (= s. ilgiau, ilgesnį laiką), Halėjus išlipo į krantą (46). Aš juos siunčiu į Cincinatį arklius parduoti (= arklių parduoti, 39). Daugiau šešerių metų (= daugiau kaip šešerius metus) jis dirbo mano dirbtuvėje (39). Iš keleivio odos jį galima buvo spręsti ispanu esant (39) — keleivis ant (iš) ódos (iš odos sprendžiant) bu-

*) Vertėjas tik šitoj vietoj vartoja, rodos, žodelį *nė*; kitose vietose visiems galams jis sako vertime tik *nei* (ir ten, kur laukiamas kalboje žodelis *nė*). *R. J.*

vo ispanas. Yra pabėgęs mulatas, atrodąs protingu (= atrodąs protingas...). Lempą (=lempa) nešinas, Trompas atėjo (32).

Šelbienė labai džiaugėsi iš laimingos poros (6) — džiaugėsi laiminga pora, poros laime. Enolis ką tik nemirė iš juoko (24) — kuone juokais leipo, mirė... Per langus (= pro langus) ūžė vėjas (37). Per kokį mėnesį (= po kokio mėnesio) jis bėgios kaip koks vilkelis (47).

Samas, pats juodžiausias (=juodžiausias, pats juodasis) viso dvaro negras, galvojo (19)... Chloė maitino patį jauniausią (=jauniausiąjį, patį jaunąjį, 12...). Jie, laukdami susirinkimą prasidėsiant (=susirinkimo prasidedant, pradžios susirinkimo), plepėjo (13). Aš maniau (= tariausi) savo gerumu tai atitaisysianti (15). Maniau (=tariausi, dingojaus, maniaus...) danguje esąs (41). Atsakė Eliza, ji esanti (=E. pasisakė esanti) Harienė (50).

Mes turime kuo greičiausia (=greičiausiai, veikiausiai) bėgti (16). Nežiūrint susijaudinimo (=kad ir susijáudinusi...), Eliza suprato (21).

Kuomet jis ėmė mane botagu čaižyti, paėmiau jį už rankų ir sulaikiau (7). Kokia nauda iš krikščionių tikėjimo, kuomet visur neteisybė (7). Kuomet*) šis išgirdo, kaip dirbtuvės savininkas jo vergą branginą (=savo vergą brangina?), jis tuojau nusprendė atsiimti Džordžą iš dirbtuvės (8) — šis, išgirdęs..., tuojau nusprendė... Kuomet namuose nurimo, visas būrys išdykėlių laukė Halėjaus atvykstant (18). Kuomet rytas ėmė aušti, ji jau buvo išėjus iš dvaro sodybų (21)...

Kaip gaila, kad šitas gražiosios apysakos sutrumpinimas taip negražiai išreikštas šiuo tarpu lietuviškai! Vertėjas, visai nepasirūpinęs savo vertimo kalbos dalyku, neišmokęs jos tiek, kiek reikia kultūringam Lietuvos darbo žmogui, šiuo savo vertimu nedaro nei garbės nei naudos Lietuvos mokyklai. Jei Vokiečiams, Lenkams arba Latviams išverstų kas tokia netai-

---

*) Vertėjas beveik visur žodį *kuomet* vartoja ir ten, kur žmonių ir gramatikos kalboje sakoma *kada, kad, kai*... Žodžio *kada* vertėjas, rodos, visai nevartoja. Žodis *kuomet* — prieveiksmis tėra (vok. *wann,* lot. *quando*...).

syklinga kalba gerą dalyką iš kitos kalbos, jie, man rodos, neįsileistų to dalyko į savų mokyklų skaityklas: K. Karklio vertimas ar sutrumpinimas šiuo kartu visai nesutinka su tuo, ko turi mokytis mokinys per savo kalbos pamokas.

K. Karkliui, beletristikos knygų vertėjui, patariu dar pačiam rimtai mokytis lietuvių kalbos ir paskum, ką verčiant į lietuvių kalbą, rūpintis laikytis kalbos taisyklių — daug žmoniškiau rašyti tai visuomenei, kuriai skiriamas vertimas.

Čia pravartu bus dar kartą priminus, jog ir leidėjams reikia atsargesniems būti — rūpintis, kad jų leidinys šlamštu nepavirstų, kad leidinio ir kalba būtų žmoniškesnė; jiems, leidėjams, reikia žiūrėti, kad leidinyje ir korektūros klaidų mažiau būtų ir kad leidinio korektūros klaidos būtų gale atitaisomos. Šiuo kartu jokio korektūros klaidų atitaisymo nėra paties leidinio gale.

J. Jablonskis.

[1925 m. „Švietimo Darbas" N 1].

Įvardai, arba **terminai,** priimti *Terminologijos Komisijos* (psl. 1—144). „Sakalo" Bendrovės leidinys. 1924. (Spausdinta „Švyturio" spaustuvėje).

A. Vireliūnas, Terminologijos Komisijos sekretorius [26], — iš to, kas kada buvo Komisijos priimta ir „Šviet. Darbe" išspausdinta akcizo, teisės, kelių ir kitų galų reikalams, — čia suredagavęs leidžia į žmones vieną tos rūšies terminų rinkinėlį. Leidinio prakalboje, tarp ko kito, pasakyta: „Paskiau jis (rinkinys) bus papildomas, jei tik, žinoma, parodys visuomenė jais susidomėjimo... Kad ir šiame įvardyne tėra tie įvardai, kurie yra išspausdinti „Šviet. Darbe", tačiau jie tiksliau, smulkiau pertvarkyti, todėl naudotis patogesni."

Terminų „įvardas, įvardynas" pačiame šitame rinkinyje, jo viduje, dar nėra. Jų atsiradimas šitoje antraštėje man ne visai aiškus: „įvardo", šalia mūsų „vardo, įvardžio", pateisinti pats aš nemoku, ir tuo tarpu, mažų mažiausia, šnairomis žiūriu į tą naujadarą (plg. „įdaiktas, įmiestas, įmiškas"!?).

Šitame rinkinyje man krinta į akį pirmiausia jo *korektūros klaidų apstas.* Tų klaidų yra tiek daug rinkinyje, jog rinkinio skaitytojui labai sunku bus pačiam jos ir atsitaisyti: paties autoriaus ar leidėjo tos klaidos leidinio gale neatitaisytos. Dėl šito dalyko čia daugiausia ir kalbėsiu.

„Paaiškinimuose“, einančiuose tuoj po „Prakalbos“, žodžiu „kairinis (k. kirtis)“ autorius vadina tą, kas gramatikos vadovėliuose turi „dešininio (deš. kirčio)“ vardą; „dešininiu“ kirčiu čia vadinamas gramatikos „kairinis“ kirtis. Autorius tuo mažmožiu šiek tiek páiniavos sudaro skaitytojui, turinčiam reikalo su šitais kirčiais pačiuose kalbamojo rinkinio terminuose.

Tarp *kitų klaidų ir abejojamųjų rinkinio vietų* čia pažymėsiu tik šias:

apeliacinė ir kasacinė teismo tvarka — апелляционный и кассационный порядок производства (13); ***teismo tvarka*** — порядок судебнаго производства (20)*).

публичное и частное обвинение — **viešasis kaltinimas** (23); *уголовное дело* — **baudžiamoji** (23); *частное обвинение* — **viešasis kaltinimas** (23).

augamoji žemė, — *распитанная земля* (27); ***išvėduoti*** — *выветриться* (33)**).

барка (= бочка?) — **šulė, bosas** (60); *заготовительная* — **sava,** *качество* — **kiekis** (62); *министерство путей сообщения* — **keltų tarnyba** (63); *одиночная смена* — **dalinis** (64); *переходныя точки* — **pereiginiai** (65); *поверка* — **tikrinti** (65); *подкладка* — **padėlis,** *подкладки* — **indėliai;** *пологий* — **staigus** (65); *ровный* — **lygis** (67); *полотно* — **sankasa** (66, 48), ***sniego sankasas*** — снежный вал (48); *вал* — **sankasas** (61); *снежный вал* — **sankasas** (68); *уклон* — **lydis, nuokalnė** (69); *полуобрезанная* — **pusgrynis** (66), *чистообразная доска* — **gryninis** (70); *получистая доска* — **žievė** (66)- *уширение* — **platinti** (69); *шуруп* — **sraigtas** (70); ***arykaklė*** — *подшипник* (71)...

Klijuotė — *клеенка.* **Klijuotė cerata** (80); *развивать* — **vystyti, plėsti, rutulti, ridinti, raidinti** (106); *умственное развитие* — **lavinti** (138); *эластичный* — **tamprus, valkus, elastingumas** (110); ***doras, a*** — дельный, гордый (?), толковый, честный (119); *гордый* — **doras** (136); ***doringas, dorybingas*** — дельный(?), добродетельный (120); ***dviprasmis*** — двухсмысленность (120); *двухсмысленность* — **dviprasmis** (136); *воздержание* — **santūrus** (?), **santūris** (136); *воздержанность* — **santūrus** (?), **santūrumas** (136);

---

*) Čia turėjo būti, man rodos, „*teisimo tvarka, teisena*“ (судопроизводство, судебное производство): žodžiai „*teisena, teisimas*“ skirtini yra nuo „*teismo*“.

**) Rusiškai reikėjo čia pasakyti, tur būt, *растительная земля, выветрить.*

выговор — išbarti (136); *делец* — veikėjas, verteiva (136); *деятель*—veikėjas (136); *дельный*—doras, doringas, dorybingas (136); *экзамены* — egzaminai, *устные экзамены* — sakomasis egzaminas (139)...

Čia mano išrašytos tik tos rinkinio klaidos ir netikslybės, kurias labiau esu pastebėjęs beskaitydamas apgraibomis atskiras kalbamojo rinkinio dalis; visos jo ydos ir ydelės sunku būtų straipsnelyje ir išdėstyti. Vietomis, terminų reikšmei ir vartojimui paaiškinti, rinkinyje duota kiek kalbos pavyzdžių, bet labai dažnai tų pavyzdžių skaitytojas čia ir neras. Jei pats A. Vireliūnas būtų šitą rinkinį tikrai redagavęs ir jo korektūrą prižiūrėjęs, daugelio tų klaidų, žinoma, visai nebūtų dabar rinkinyje.

Man rodos, jog iš šito rinkinio labai maža tebus naudos skaitytojams. Rinkinys reikia, žinoma, turėti ir mokytojų knygynams: mokytojas, ypač kalbos mokytojas, turi žinoti, kas kaip rašoma gyvenimo terminams. Iš savo mokytojų, prireikus, gaus juos ir kurie-ne-kurie mokiniai, kurie domisi tuo, kaip rašomi kartais terminų sąrašai „veikėjų“ reikalui. Mokinių knygynams, paprastiesiems jų skaitymams, šitas terminų rinkinys, žinoma, netinka.

Rygiškių Jonas.

[1925 m. „Švietimo Darbas“ N 4].

Kalba ir literatūra.

I.

Mūsų literatūros kalba dažnai nesutinka su tais kalbos daviniais, apie kuriuos rašo mums šių dienų gramatikos ir įvairūs „kalbos dalykai“. Man šiuo tarpu kaip tik yra parūpusi mūsų tos rūšies nesantarvė.

Mano šiuo tarpu bus turimas galvoje V. Krėvės „Skirgaila“ (jo „Raštų“ 6-tasis tomas, psl. 1—219, 1925 m. leidimas).

I. Šitoje dramoje yra nemąža netinkančių jai, dabar teatsiradusių kalboje žodžių, nereikalingų naujadarų arba metamų iš rašomosios kalbos provincializmų ir šiaip „naujienų“. Dalį šios rūšies žodžių savo straipsnyje aikštėn keliu (a—i):

a). (Protėviams) gimė toki ainiai (p. 34). Pily tapo apgyvendinta kunigaikštytė (68). Apižilas (5) vyras.

Katrie aršesni, ateitis parodys (93). Aršiausi mūsų nedraugai (33). Aršiausi stojo kareiviui laikai (87). Visi trys turite vieną aršų priešą (93). (Riteris) nori asmeniškai pareikšti tau savo pagarbą (53). Jie keičia savo drabužius atatinkamesniais jų ūgiui ir darbui (55). Skirgaila, su atyda į jį pažvelgęs (53), sako. Atydžiai (115) sako. Vai, kad aš žinotau, kaip tas atsiekti (112)? Atsigrįžęs į ją (85), sako. Skirgaila atsigrįžta į juos (48). Atsižymėjimas manęs neišvengs (100). Atsižymėjimų neješkau (100)...

= vaikaičiai, vaikų vaikai (...pālikuonys); buvo įkurdinta; Apyžilis vyras; biauresni (niekesni, piktesni, žiauresni); Didžiausi mūsų priešai (nenáudėliai, nẽvidonai); Biauriausi (prasčiausi, sunkiausi...); didį (smarkų, piktą, biaurų, žiaurų...); pats (savim); labiau tinkančiais (pritinkančiais) jų ūgiui ir darbui; su atidžia (atide), pasistebėjęs į jį, sako; Atsidėjęs (su atidžia) sako; tat padaryti (pasiekti); Atsigręžęs į ją; atsigręžia į juos; Nepasižymėjęs aš neišliksiu (nebūsiu)... Pažymybių neieškau, pažymimas netrokštu (nenoriu)...

b). Tu ėmei beprotauti (208). (Tamsybėje) nėra tvarkos ir betvarkės (209). Dangsčiu uždenkit... pridengia dangstimi (212). Protėviai dausuose pasigėdės (34). Vergausi lenkams ir vokiečiams jų dausose (181). Ji skubinosi dausų šalin, kur gyvena dievai ir visi mirusieji (181). Dievas atkreipė į tave domesį (73). Meldžiu atkreipti į mano žodį domesio (47). Aš neimu domėsin grasinimų, kurie nevykdomi (51). Nematėva mūsų ordeno draugo (53). Ar mes esame draugai, ar priešai, ateitis turi dar parodyti (53). Mes, kryžiuočiai, tikri tavo draugai esame (53)...

= bepročiauti (kvailioti); nėra tvarkos nei netvarkos; Dangčiu... dangčiu; dausoje susigės (gėdysis); jų dausoje; dausõs šalin; dėmesį (savo akį); Prašau turėti galvoje (paboti, įsidėmėti) mano žodį; nebojų grasymų (grasinimų), nesi-

dėmiu gr-mais (grasomas); b i č i u l i o ; b i č i u l i a i ar prie-šai; tavo b i č i u l i a i*)...

c)... jei sutiksiu e i t i s a n t a i k o n prieš lenkus (173). Jie tik i e š k o g a l i m y b ė s mus pražudyti (65). Didis karas g r ę s o tautoms (77). Aš nebijau, nors tu man g r e s a i (90). Į s i v a i z d į k i t, kiek turėjau nusidėti bažnyčiai (10). Skirgaila sėdi, į p ė r ę s akis ugnin (153). Aš į s i v o g i a u čion (187)...

= jei sutiksiu sudaryti su jais s ą j u n g ą (susidėti su jais) prieš lenkus. Jie tik ž i ū r i, k a i p č i a g a l ė t ų ; g r a s o, g r e s i a, g r a s a i (g r a s i n i). Į s i v a i z d u o k i t ; į s m e i-g ę s (į d ū r ę s) a k i s, į s i s t e b ė j ę s ; į s i s k v e r b i a u (nejučiomis įlindau)...

d). Tau brangiai k a i n u o s šis pasielgimas (136). Ji k a n-k i n a s i s i e l a (148). K a r č i a i nusišypsojęs (34). Jį gerbia senas k a r v e d y s Daugaila. Žiūri į juos ir apie k ą t a i kalbasi (47). Kurį laiką stovi lyg k ą t a i galvodamas (193). K a t r a s j ū s ų s u m a n ė išvogti mano sužadėtinę (127)? Oligė, matyti, k r e i v a koja atsistojo iš patalo (158). L a u-ž y d a m a rankas (85), sako... l e n g v a b ū d ž i a i klausiau (119). Tu — l ė b i gėlelė (120). Tu turėsi j a u k i n t i girtus n i ū r a u s stabmeldžio l ė b a v i m u s (121)!...

= a t s i e i s (m o k ė s); s i e l o j a s i ; G a i l i a i ; k a r o v a d a s (k a r ã v a d i s, k a r a v a d a, k a r ž y g y s...); k ą (š i t ą, k a ž i n k ą); k ą... ; K u r i s j ū s s u m a n ė t e, k a t r a s j u d u s u m a n ė t a... ; k a i r e, k a i r i ą j a (?); G r ą ž y d a m a rankas; b ū d a m a s l e n g v o b ū d o (l e n g-v a p ė d i š k a i, m a ž v a i k i š k a i, k a i p k o k s l e n g-v a b ū d i s, m a ž v a i k i s, v ė j a v a i k i s, l e n g v a t i-k y s...); t r a p i g ė l e l ė ; T u s o t i n t i (t e n k i n t i?) tu-rėsi girto n i a u r a u s stabmeldžio į g e i d ž i u s (į n o r i u s, g e i d u l i u s ?)!

e). Tu m a n a i mane apgausiąs (212). Jis m a n o galįs mane niekinti (159). Kurį laiką stovi n e j u d o m a s (193). Skirgaila vėl n e j u d o m a s sėdi (153). Ji taip n e j u d o m a i klūpo (204). Tas n e j u d o m a i stovi (116). Aš juk n e s i r i e-

*) „Dievų ir numirėlių kraštui“, kaip ir „rojuj“, labiau tiktų, man rodos, šito žodžio vienãskaita (plg. „d a u s õ s paukštis“), daugiskaita čia paprastai ką kita reiškiame (plg. „paukščiai rudenį į d a u s a s lekia“). „Draugą“ pats aš žinau tiktai „tavorščiaus“ reikšme. *R. J.*

čiu (191) del arklių. Tu kalbi, lyg tau nevisaimėja (160). Nuduok, kad miegi (189). Nugrįžo, kaip tiltą (179). Nusigrįžęs (85) sako. Ar tu omeny turi tą vokietį (174)?

= tariesi (tikiesi, viliesi); tariasi; stovi nejudėdamas; nejudėdamas sėdi; nejudėdamas klūpo; nejudėdamas stovi; nesiginčiju (nestėrežiuoju, nesibaru; nesiplūstu, nesiriesiu?); lyg tau ko (vieno šulo) trūksta, nesiváimėja (?), tu lyg kúokterėjusi; Apsimesk (dėkis) miegąs; nuklojo, nugrindo (?) kaip tiltą; Nusigręžęs sako; galvoj, akivaizdoj...

f). Meilužio pakasynosna atėjai (219). Liaudis, jus pamėgdžiodama, išsižadės senų papročių (33); Visos mergelės, kurios jį mato, pamila (115). Tas pervėlu ateina galvon (155). Nematėva prielankaus veido (53). Ordenas jam prielankiai teikia pagalbą (173). Teismo bausmė įžeidusiam viešnagystės prievolę patenkins tavo rūstybę (130). Tai buvo jo (doro ir ištikimo kareivio) prievolė (146). Apie prievolę žmonės galvoja tik tuomet, kai ji liečia kitus (146). Nuo tavęs priklauso (209). Man pavesta atlikti reikalas, nuo kurio priklauso net mano likimas (109). Galiu tai priparodyti (54). Mes privalome tėvynę gelbėti (33). Mes privalome daryti, ką mums įsako (216). Aš kiekvieną darbą privedu prie galo ir kerštą irgi (218). Pusbalsiai (27) sako.

= laidotuvėsna, pakastùvėsna (į láidotuves, į pakastuvès); jumis sekdama; įsimyli (pamyla, pamilsta); per vėlai; palankaus (malonaus) veido; palankiai (mielai, noromis) teikia pagalbos; vaišingumo, vaišumo (?) pareigą; jo pareiga; Apie pareigą; pareina; pareina; įrodyti (išrodyti); turime; turime (mums reikia); darbą dirbu ligi galo, padirbu visą, taip pat yra ir su kerštu (ir kerštą, kai turiu, visada įvykdau); Pusbalsiu (pašnabždoms...) sako...

g). Reiškia, veltui aš kalbu (35). Aš jį retėžiu prikaustytau (83). Tu pakenkei jo siekiams (49). Ordenas reiškia tau draugiškus jausmus ir sąjungą, jei tavo siekiai jos reikalautų (125). Tu laikai mane, kaip kalinę, nors savo žmona skaitai (172). Turiu jų (arklių) skaitlin-

g a s bandas ir panorėjęs galėtau dar s k a i t l i n g e s n e s turėti (91).

= V a d i n a s ; g r a n d i n i u , g e l e ž i n i u (g. p a n č i u), g r a n d i n e (g. virve), g e l ž i n i a i s ... ; jo t i k s l a m s (d a l y k u i); i r t e i k i a s a v o s ą j u n g ą (tinka su tavim sąjungą sudaryti)... t i k s l a i ; Tu su manim kaip su kaline elgiesi (mane tu čia kaip kokią kalinę laikai), nors drauge ir savo žmona mane l a i k a i (mane per savo žmoną t u r i , per žmoną l a i k a i); g a u s i n g a s ; dar g a u s i n g e s n e s ...

h). T i e s i a m e (kambario) kampe (37). T e n g i meta savo skraistę (39). T e n g i , Vilniaus aukš t o j e pily (90).

= d e š i n i o j o j e (kambario) k e r t ė j e (dešiniosios pusės kertėje, d. p. kerčioje); t e n p a t (ten jau); T e n a i p a t (ten pat, ten jau), aukšt o j o j pily...

i). Likimas nori pagadinti man ū p ą (94). Aš noriu tau sutvirtinti gerą ū p ą (94). Kurį laiką stovi, u ž s i m ą s t ę s (111). Daugaila sėdi, u ž s i m ą s t ę s (153). Jis vėl mane u ž v y l ė (197). Tu ją v i e k u sulaikei kelionėje (48). Skirgaila v i e k u yra suėmęs kunigaikštytę (17). Vokiečiai ketino Ž e m a i t i j o s atsižadėti (173). Mergos išeina, ž i n g e i d ž i a i pažvelgdamos į Oligę (61). Tavo ž y d r i o s akys (118).

= n u o t a i k ą ; tave sutvirtinti ir gerai n u t e i k t i ... ; sėdi (stovi) s u s i m ą s t ę s (susirūpinęs); a p v y l ė ; v a r u (l a i k y t e), p e r p r i e v a r t ą , s m u r t u , p r i e v a r t a ; Ž e m a i č i ų a t s i ž a d ė t i (i š s i ž a d ė t , n e b e l a i k y t i); s m a l s i a i pažvelgdamos; ž y d r o s akys...

NB. Mano surašytuose kalbos pavyzdžiuose (I) nemaža yra ir tokių žodžių (m a n o , p a m ė g d ž i o t i , p r i e v o l ė , p r i k l a u s o , p r i v a l o m e , s k a i t a i , ū p a s ...), kurie čia, kalbamajame rašte, tik ne savo vietoje pavartoti. Patys tie žodžiai kalboje vartojami.

II. Šitame darbe yra ir tokių ž o d y n o (?) klaidų, kurias linkęs esu daugiau etimologijos, žodžio sudėties, klaidomis laikyti. Čia turiu galvoje daugiausia kelias dalyvių lytis ir kelis žodžius su priesaga **ing-as** (a, b).

a). E r z i n a n č i a i (110) sako. G r a s a n č i a i (13) pasako, į t i k i n a n č i a i (109) sako. Atsikelia ir m a l d a u j a n č i a i kalba (115), m a l d a u j a n č i a i (34) sako. N i e k i n a n č i a i pažvelgęs (31), sako. N u r a m i n a n č i a i (108) sako. P a n i e k i n a n č i a i (12) žiūri. P a n i e k i n a n č i a i pa-

ž v e l g ę s (27), sako. U ž g a u n a n č i a i (162) pasako. — Tavo s k a u d a n č i o j i širdis dejuoja (154). Tavo siela, mano vaikeli, s e r g a n t i (156). Rūsčiai, g r a s i n a n č i u piršto gestu (157), ima kalbėti. Matai, kaip gerai gali patarnauti Ordenui g u n d a n č i o j i nuodėmė gražios mergelės pavidale (99)...

= e r z i n a m a i (erzindamas); G r a s y d a m a s, grūmodamas pasako; į t i k i n a m a i ; m a l d a u j a m a i (maldaudama, maldaudamas); N i e k i n a m a i ; N u r a m i n a m a i (nuramindamas); P a n i e k i n a m a i; U ž g a u n a m a i (u ž g a u d a m a s), į ž e i d ž i a m a i; — s k a u d a m o j i širdis. Tavo s i e l a, mano vaikeli, s e r g a, n e s v e i k a (t u, m. v., s i e l ą s e r g i; t a u, m. v., s i e l ą s k a u d a...). Rūsčiai, g r a s y d a m a s (g r ū m o d a m a s) pirštu; p a g u n d o s (g u n d o m o j i) nuodėmė gr. m. pavidalo (g. n., gražia mergele pavirtusi)...

b). N e d r a u g i n g i č i a žmonės gyvena (12). Tebūna pirmoji mano taurė už d r a u g i n g ą mums grosmeisterį (56). Meldžiam Dievą sustiprinti d r a u g i n g u m o jausmus tarp valdovų (60). Eikite iš mūsų krašto, k r a u g e r i n g i ir žiaurūs žmonės (66)!

= N e d r a u g ū s, n e d r a u g i š k i (?)..., n e p a l a n k ū s čia mums žmonės, čia mūsų p r i e š a i gyvena; už b i č i u l i š k a i g y v e n a n t į su mumis gr-rį, už b i č i u l i š k ą (palankų) mums gr-rį; b i č i u l i š k u m o (bičiulystės), b i č i u l i š k u s jausmus; k r a u g e r i a i.

III. Šios dramos autoriaus ir linksniai vartojami kalboje ne visai taip, kaip reikalauja kalbos ir literatūros dalykas. Šit kelios dešimtys tos rūšies pavyzdžių (a-e):

a). R a n k o s n i e š t i (9). Būtai pažinęs, k a s reiškia be jo patarimo pasielgti (19). Argi a i k š t u s k u n i g a i k š t i s dar nežinai (125)? Vėl daryk taip, kad ir tau būtų iš to n a u d a (150). Kareivių tarpe yra b a i l i a i (198).

= R a n k a s n i e ž t i ; k ą reiškia; Argi tu, š v i e s u s i s k u n i g a i k š t i, dar nežinai? iš to n a u d o s; yra b a i l i ų...

b). Ir t i k s l o lengviau pasieksim (19). Tuomet galėsiva pasiekti t i k s l o (101). Tik leisk man paliesti tavo k o j ų (188). Nusikratyk sielos n u s k u r d i m o (209). Kiekvienas žmogus prieina t o s n u o m o n ė s (153). Prieina s t a l o (153). (Tų)

žemių neužteks dabar atlyginti Lenkijos garbei padarytų skriaudų (136).

= tikslą; tikslą; kojas; nebūk toks nuskurdęs sielą, taip nenusimink (nusikratyk nuskurdimu?); tą nuomonę; stalą, prie stalo, į stalą?; padarytoms Lenkijos garbei skriaudoms atlyginti (atlyginti už padarytas L. g. skriaudas, nuoskaudas)...

c). Susilaikė minutėlei (41). Duryse akimirksniui susilaikė (44). Žiburys akimirksniui sumirgėjo (198). Tavo pasielgimas atatinka žodžiams (162). (Duonutė) prisiklausydama vis didėjančiam triukšmui (189)... Toji mirtis turi jo vardui amžių amžiams suteikti garbę (207).

= Susilaikė (sustojo) minutėlę; akimirksnį (akimirką, valandėlę); atitinka (atatinka) žodžius (sutinka su žodžiais); klausydama (klausydamasi, klausydamos) vis didėjančio triukšmo; amžiną (amžinąją)...

d). Esu pasiuntęs žmones jį surasti (11). Grosmeisteris, pasiųsdamas tokius riterius mus pasveikinti, suteikė man garbės (56). Jis ir čion atvyko nesantaiką sėti (87). Vokiečiai atvyko kunigaikštį pasveikinti (88). Mane pajuokti tu čion atėjai (119). Štai ateina laidotuves pagerbti (208)... Velniai siuntinės jį pasaulin krikščioniškas sielas baidyti (180). Aš įsivogiau (?) čion tave pamatyti (187). — Tepasigaili Dievas mano sielą (141). Jis laukia mus pargrįžtant (89). Tau nėra kito išėjimo, jei turi drąsą gyventi, kaip nori (119). Aš tau suteiksiu progą pažinti moters meilės saldžius jausmus (209). Tu pasinaudojai savo jėga nuskriausti tą, kur silpnesnis (156). Ji atėjo padėkoti Aukščiausį už tavo gyvybės išgelbėjimą (205). Lenkų karalių aš atstovauju (48). Ordeno grosmeisterį atstovauju (57). Sekti tave aš negaliu (188). Aš jau pusę mėnesio laukiu (47). Toji pati menė, ką trečiame vaizde (87).

= išsiuntęs žmonių (?) jo rasti; mūs (mūsų); nesantaikos skleisti (plėsti, diegti...); kunigaikščio; Ma-

nęs pajuokti; laidotuvių pagerbti; krikščioniškų sielų baidyti; įsiskverbiau (nejučioms įlindau) čion tavęs pamatyti; mano sielos; mūs (mūsų) pargrįžtant; turi drąsos (drįsti) gyventi kaip tinkamas (kaip nori); duosiu (rasiu, suteiksiu) prógos... saldiesiems jausmams, saldumynams (?) pažinti; nuskriausti tam; padėkoti Aukščiausiajam; grosmeisteriui (karaliui) atstovauju; sekti tavim; pusė; kur, kuri (trečiojo vaizdo menė)...

e). Ar verta bus kunigaikščiui būti man dėkingu (101)? Kareiviui nedera būti žiauriu (218). Ir aš tokiu jį manau (174). Jis tave (mergaitę) drąsia išauklėjo (42). Tokiu Dievas jį sutvėrė (158). Ten tu ją rasi, kokia nori surasti, skaisčia, tyra (206). Dievas išlaikys ją tokia amžinai (208). — Taip miršta ne tie, kurie savimi aukoja (200). Ar nepasiaukojo ji savo laime (19)? Vienas gerai valdo kalaviju, kitas protingu patarimu, o trečias balsu ir žodžiu (24). Tau lėmė likimas valdyti tautomis ir žmonėmis (151). Nemanyk, kad gerai valdo tavim (208). Dievas žmonėms leido vartoti kalaviju, kirviu ir kiekvienu ginklu (11). Tu vis dar tiki senais dievais (91). — Sveikinu tave pasisekusia medžiokle (52). Aš noriu, kad ir tu tiek būtai narsi siela (22). (Tu) nenori amžinai degti pragaro ugnyje, netikėliams ir heretikams Dievo Apvaizda pagamintoje (65). Tu nenusimeni siela (79). Ten ilsisi siela nuvargę (206). Kam duota gyvybė siela nuvargusiems (206)? Nuvargau kūnu ir siela (218). Bet ne meile vedei mane (171). (Vokietis) daugiau lape atrodo, nekaip narsumi vyru (131).

= būti man dėkingam; būti žiauriam; tokį jį; drąsią išauklėjo; Tokį...; kokią nori surasti, skaisčią, tyrią; išlaikys tokią; — save aukoja; savo laimės (laimę); Vienas gerai moka kalaviju naudotis (badytis, svaidytis...), kitas moka kitus pamokyti (duoti gerų kitiems patarimų), kitas savo balsu ir žodžiu esti kitiems naudingas...; valdyti (rikiuoti) tautas ir žmones (viešpatauti tautoms ir žmonėms); gerai tave valdo, pamoko;

vartoti kalaviją, kirvį ir kiekvieną ginklą (mokamai naudotis, prireikus, kalaviju, kirviu ir kiekvienu ginklu); tiki senus (senuosius) dievus*); — sveikinu tave sėkmingai medžiojus (sveikas sėkmingai medžiojęs); narsios sielos; Apvaizdos pagamintoje (patiektoje, leistoje); nesisieloji, nenusimeni (nenusimeni sielos?); sielą nuvargę; sielą nuvargusiems; nuvargau kūną ir sielą; ne iš meilės (ne mylėdamas) vedei; panašesnis į lapę, nekaip į narsų vyrą...

f). Kas tame kaltas, aš nenusimanau (82). Ji nekalta tame, ką tu buvai padaręs (209). (Mes) nesame kalti lengvabūdžio jaunuolio pasielgime (130). — (Aš) mirtin išeisiu (188). Lenkai (Vienan žodin) — Amen (55). Tavo vardo garbėn nukausiu tiek bažnyčios priešų (192). Mes statom naktin pieną dubenyse, kad mirusios vėlės turėtų ko valgyti ir gerti (183).

= tuo (del to); tuo (del to); del jaunuolio pasielgimo, jaunuolio pasielgimu (kad jaunuolis taip pasielgė, elgiasi); išeisiu mirti, mirtų (galo gauti, g. gautų); (Vienu žodžiu, vienu balsu); garbei; nakčiai...

IV. Šitoje dramoje ir prielinksniai vartojami ne visada taip, kaip reikalauja įprastiniai mūsų žmonių ir rašomosios kalbos dėsniai. To pavyzdžiui cituoju:

Tas pas Dievą prašo taikos, kuris bijo (61). Taikos pas Dievą prašo kunigai (61). Matai, pas mane yra svečių (47). Kad tu būtai mačiusi, kokis pas mus atvyko riterius (68). Tik atleisk mane pas mano sužadėtinį (80). Atėjau aš pas tave (171). Aš atėjau pas tave su geru žodžiu (172). Ar jis nematė, ką leido per vartus (197)? Jis per šitą plyšį išlindo (198). Ir šoko per duris (44). Duonutė įeina per kitas duris (183). Po kuriam laikui įeina Daugaila (217). Kreipdamasis prie jų (53), Skirgaila sako. Prieidamas arčiau prie jos (70), Skarbekas sako. Eidamas prie jos (75), sako. Atsikėlęs prieina prie jos (76). Kreip-

---

*) Reikia čia du linksniu skirti: a) Tikiu Dievą Tėvą, tikiu Dievą (dievus), ką tikiu ir b) juo ir aš tikiu, tikėk manim, melagiais netikėk. *R. J.*

damasis p r i e palydų (126), Skirgaila sako. Skarbekas kreipiasi p r i e kunigaikštienės (162). Mes meldžiam Dievą neprileisti p r i e krikščioniško kraujo p r a l i e j i m o (60). Aš nesu pasiruošusi p r i e tokios paslapties a t l i k i m o (163). Karas prasidėjo ir baigsis, o t u n e p r i e k o (173). Aš kiekvieną darbą privedu p r i e g a l o (218). Pamanyk, ar tas atsitiko s u tavimi (208). Daryk, kas reikia, s u l i g tavo t i k y b a (133). Liepia elgtis s u l i g mano p a t a r i m ų (41). Dievas tau u ž g e r ą tai paskaitys (166). Nelaikyk man u ž g ė d ą (191), kad prašau mane gelbėti. Šalia lovos pas sieną klaupykla, v i r š*) kurios kryžius (179).

= T a s D i e v ą p r a š o ; Taikos D i e v ą p r a š o kunigai; a š t u r i u s v e č i ų (man yra svečių); į m u s atvyko; leisk (išleisk) mane į mano s u ž a d ė t i n į ; atėjau į t a v e ; p r o vartus; p r o š i t ą p l y š į išlindo; šoko p r o d u r i s ; įeina p r o k i t a s d u r i s ; p o k u r i o (p o k i e k) l a i k o ; Kreipdamasis į j u o s ; arčiau į j ą (arčiau jos); eidamas į j ą ; prieina į j ą ; kreipdamasis į p a l y d u s (į p a l y d o v u s); kreipiasi į kunigaikštienę**), prašom (meldžiam) Dievą n e l e i s t i krikščioniško kraujo pralieti; nesu pasitaisiusi išpažinties eiti (?); o tu n e k i š k č i a n o s i e s , t a u č i a n ė r a d a r b o , t a u n ė r č i a k o k i š t i s , č i a n e t a v o d a l y k a s ...; Darbą p r a d ė j ę s p a d i r b u l i g i g a l o v i s ą ; atsitiko (yra atsitikę) t a u ; pagal savo t i k y b ą ; e l g t i s mano p a t a r i m a i s , iš m. p-mų (k a i p a š p a t a r i u); geru d a r b u tai p a l a i k y s; m a n g ė d a (m a n p e r g ė d ą); a n t k u r i o s (viršuj k u r i o s), k u r i o s v i r š u j e...

V. Šitame rašte yra ir kitų taisytinų k a l b o s ir g r a m a t i k o s dalykų. Jų pavyzdžiai:

---

*) Šitas prielinksnis mūsų rašytojams tėra žinomas: gramatikos apie jį nieko nesako. *R. J.*

) Autoriaus kalboje (joje plačiai vartojamos lytys **girion, giriosna, miestan, miestuosna, šalysna...) prielinksnis į (= in, int, un) yra ypačiai plačiai vartojamas: ten sakoma — **einu miestan kunigop** (toliau rytuose) arba **einu miestan į** (in...) **kunigą** (Merkinėje ir kitur). Prielinksnius **pas, prie**... autorius vartoja šitoje dramoje, rodosi, ne taip, kaip turėtų būti jo krašto tarmėje. Taisydamas jį čia ir pats kiek tolau nuo rašomosios tarmės. *R. J.*

a). Žmogui nesuprasti Dievo paslapčių (10)! Aš manau, kad jam nieku būdu neišvengti pragaro ugnies (60). Aš tos garbės imuosi, kad turėti progos drauge su malda pasiųsti atsidusimą už sielą (59).

= Žmogus negali suprasti, nesupras...; kad jis neišvengs, negali išvengti; tą garbę prisiimu tam, kad turėčiau progos (priimdamas tą garbę, tikiuosi gausiąs progos) atdūsį nusiųsti, atodūsiui nusiųsti...?

b). Juos suguldė vienoje vietoje, greta, pirm negu palaidoti (179). Tik pirm, negu mirtin išeisiu, leisk man paliesti tavo kojų (188). Leisk man tai atlikti pirm, negu šią taurę išgersi (56). Atstok nuo manęs, kad aš kiek nusiramintau, pirm negu nueisiu nebegrįžtant tamsybės šalin (209).

= prieš palaidodami*), prieš palaidojant; prieš išeinant mirti (galo gauti), leisk man tavo kojas paliesti; prieš išgerdamas šią taurę; prieš nueidamas nebegrįžtinai...

c). Ji nusižudė, kad tik nepatekus priešų rankosna (82). Ko atėjai čion? Ar kad suteršus mano paskutinę valandą (140)? Mes čia tam ir esame, kad jį sutikus (89).

= kad tik nepatektų; Ar mano paskutinės valandos suteršti?...; jo sutikti tesame atvykę, čia tam (to) tesame, kad jį sutiktumėm...

d). Bet jeigu negalite atlikti, kas reikia, teatliks popas Jonas (57). Panele, saugok jį, apgink jį, arba tenumirsiu jau ir aš (190)!

= teatliekie (teatlieka); tegu (lai) numirštu, tesie jau ir man galas...

e). Tesie prakeiktas tu ir piktas tavo dievas (141)! Vykstu protėvių šalin, atmintį apie kuriuos išginėte iš šito krašto (141). Paslaptis, su pagalba kurios laikome savo rankoje valdovus, visuomet naudinga (101). Nelaiminga toji šalis, toji tauta ir jos valdo-

---

*) Taip sakoma, jei „suguldė“ ir „turėjo laidoti“ tie patys žmonės. *R. J.*

vai, kuriuos jis patrauks atsakomybėn už įžeidimą (127).

= Būkita prakeiktu abudu (abu judu), tu ir piktasai tavo dievas (būk prakeiktas pats su savo dievu). Vykstu savo protėvių šalin — tų protėvių, kurių atminimą išginėt iš šito krašto; su kurios pagalba; toji tauta, nelaimingi ir tie jos valdovai, kuriuos nagan jis ima...

Šitos dramos kalba, deja, yr visai nevykusi, netinkanti rimtam literatūros dalykui. V. Krėvė šitoje dramoje labai nutolsta nuo savosios kalbos dėsnių. Savo veikalų kalboje autoriui patariu laikytis tų taisyklių, kurias turi jam, mūsų rašytojui, duoti mūsų tautosaka ir įprastinės mūsų gramatikos taisyklės.

Šitame veikale, kažin kodel, išeina aikštėn ypačiai didelis autoriaus įpratimas reikšti savo mintis rusų literatūros posakiais, vietomis ir lenkiškais sakymais. Tuo savo įpratimu autorius šiuo tarpu užkrečia ir visus „Skirgailos" veikėjus, tiek lietuvius, tiek Lenkų atstovus, tiek vokiečių kryžiuočius, išeinančius mums aikštėn šioje dramoje su savo kalbomis.

V. Krėvė, kiek žinau, buvo ilgą laiką nutolęs nuo savo žmonių kalbos: jis ilgokai gyveno ar turėjo gyventi ir dirbti Rusijoje, ten gavo ir progos gerokai primirkti tų svetimybių, kurių pilnokos beveik visų šios dramos veikėjų kalbos. Toli nuo Lietuvos gyvendamas, per maža, gali būt, kreipdavo autorius dėmesio ir į savo gimtosios kalbos taisykles, į jos skirtumus.

Autorius, reikia tikėtis, iš šitos savo bėdos, neilgai laukęs, išbris: kalbos dalykas rašytojo darbui yra gana artimas ir brangus.

Autoriui patariu, šiaip ar taip, budėti ir tikrai rūpintis savo raštų kalba: be kalbos nėra literatūros, literatūrą žmonių įprastinė taisyklingoji kalba tesudaro, literatas visur, rodosi, pasaulyje turi mokėti tą kalbą, kuria jis savo krašto visuomenei rašo...

Šitais savo tvirtinimais vienam kitam rašytojui, gali būti, pasirodysiu tiktai vienašalis kalbininkas. Šiaip ar taip, šituo reikalu labai norėčiau ir jų, rašytojų, nuomonę išgirsti.

Savo taisymuose (=) beveik niekur nesiteisinu, beveik niekuo neaiškinu skaitytojui taisomųjų klaidų: šitame straipsnyje, ir be to padidėjusiame, sunku buvo ir vietos rasti visokiems kalbos aiškinimams. Jei autorius ar kas kitas tikrai nesutiktų su kuriais mano šios vietos taisymais ir norėtų viešai del jų pasispyriuoti su manim, galėčiau del tų taisymų ir teisintis arba, jei reikės, nuo jų ir atsisakyti arba kur-ne-kur nusileisti ir, gal būt, su savo „priešininku" sutikti.

Rygiškių Jonas.

II.

Šitam mano straipsniui maisto duoda du d-ro Pr. Augustaičio raštu: 1) *Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim* (Kraków 1911, p. 1-89) ir 2) *Lietuvybės elementai lenkų romantizme.* Leidinys lietuvių kalba (Vilnius, 1921, p. 1-56).

Kalbėdamas apie šitą literatūros dalyką, jo kalbos dalyką turėsiu daugiausia galvoje.

Lenkiškąjį savo rašinį (1) autorius paskiria Stan. Dobrzyckiui, savo lenkų literatūros profesoriui (Friburgo universitete): į šio darbo tėmą tas profesorius atkreipęs savo mokinio (šio rašinio autoriaus) dėmesį ir davęs jam, rašant šitą rašinį, daug naudingų patarimų. Iš rašinio kalbos matyti, jog ir mokykloje autoriaus kiek mokytasi lenkų kalbos: kalbamasis rašinys kad ir ne visai sklandus kalbos atžvilgiu, bet parašytas, rodos, pakenčiamai, be didelių kalbos klaidų. Šituo raštu savo straipsnyje naudojuosi tiktai palyginimams — vietomis lyginau jį savo reikalui su „Leidiniu lietuvių kalba".

Lietuviškajame leidime (1921 m.), jo prakalboje, pasakyta, kad autorius šitą savo disertaciją ir 1911 m. norėjęs išspausdinti lietuvių kalba išreikštą, bet Friburgo filosofijos fakultetas su tuo jo noru nesutikęs — nepanoręs turėti reikalo savo sprendime su lietuviškuoju raštu, ir todel autorius šitą savo mokslo darbą (disertaciją) turėjęs lenkiškai parašyti, taip ją ir išspausdinęs (1911 m.). Kodel tas darbas spausdintas ne vokiškai, ne prancūziškai — iš tos prakalbos nematyti.

Lietuviškasis šito rašinio leidimas yra daugiausia laisvas lenkiškojo rašinio vertimas į mūsų kalbą; gal būt, ir visai atžagariai buvo. Jo kalba daugeliu atžvilgių yra labai nepaprasta. Tas autoriaus kalbos nepaprastybes čia stengsiuos parodyti keliomis kalbos ištraukomis ir šiaip pažymėjimais. Autoriui ką prikišdamas, imsiu nagan jo rašinio žodyną (I), gramatiką ir kitus kalbos galus. Mano pabraukiamuosius kalbos dalykus imu, žinoma, ne iš eilės, juos savaip suskirstau.

I. D-ro Pr. Augustaičio lietuviškai rašoma:

a). Apskričio valdybos raštininkas (p. 23). Iš dailės tobulumo laipsnio pažįstamė tautos apšvietą (17). (To) pažanga priparodo tiktai apšvietos laipsnį (17). (To) prirodymų mes turime rašinyje (31). Pergalėtojas šaukiasi arų (21). Antras raštas kalba apie baltgudžius (19). Baltgudžių (52) kalba... Narbutas kreipia domės į gyventojų etnografinius dalykus (40). Istorijos mokslų pražydėjimas ypatingai atkreipia domėsio XVIII šim. pabaigoje (8). (Draugija prašo), kad jisai atkreiptų domėsio į tą veikalą (32). Ir kaip gi aš tai įvykdinsiu (22)?

= Apskrities; patiriame apie tautos apšvietimą (išmokslinimą, švietimo dalyką), apšvaitą (?); išrodo (parodo) tiktai apšvietimo (išmokslinimo) laipsnį; išrodymų, įrodymų; erelių; apie gudus; gudų kalba; atkreipia savo ir kitų dėmesį (akį); mokslų pražydimas (subrendimas, išaugimas) ypatingą atkreipia į save dėmesį; kad atkreiptų dėmesį (akį) į tą reikalą, kad imtų tuo reikalu dėmėtis (domėtis); įvykdysiu (įvykinsiu)...

b). Lenkų istoriografija plėtojasi kiekybėje ir tobulinasi kokybėje (8, 9). Begalo mylinti dainuoti tauta, dainuoja prie kiekvienos aplinkybės (21). Antgalo patsai kurinio užvardinimas paeina iš baltgudžių kalbos (52). (Jis garsus buvo literatūroje) savo poetingais kuriniais (48). Fantastingos apeigos (daug ką jam) kalbėjo (53). Herderis visai nepriklausomai nuo Lessingo kreipėsi į liaudies poeziją (27). Čackio užsiiminėjimo etnografija prirodymų mes turime jojo rašinyje (31). Kaip kurių šaltinių trūkstant, prisieina vientik pasitenkinti pačio rašto išleidimu lietuvių kalba (3).

= auga (didėja, eina didyn) ir gerėja (tobūlėja, tobulėja, eina geryn...); Lietuva, būdama be galo dainuojamas (mėgstąs dainuoti) kraštas, dainuoja kiekvienoj aplinkybėj (lietuvių tauta be galo mėgsta dainuoti: lietuviai dainuoja labai dažnai, beveik kiekvienoj aplinkybėj...); pagaliau patsai *kūrinio* vardas yra kilęs (pradžią gavęs, eina) iš gudų kalbos; poetiškais (poetiškaisiais) *kūriniais*; Fantastiškos (...kosios); nepareinamai nuo Lessingo (be L—go įtakos); Kad Čackio dirbta etnografi*jai*, kad jo verstasi ir etnografi*ja* (k. jo tirta ir etnografi*ja*, etnografijos dalykai), to įrodymų, to išrodymų mes turime... ; trūkstant tūlų (kai kurių) šaltinių, noroms nenoroms pareina (reikia) tenkintis lietuviškuoju paties rašto išleidimu...

c). Tame laike lietuviai buvo skaitomi kaipo slavių šaka (19). Juos (lietuvius) skaito labai slaviams artimais (19). Bogušas patsai save skaitė (21) lenku. Lelevelis platino savo skaitlingų mokinių tarpe... (9). Skaitlingi straipsniai liudija (47). Tie raštai savo turiniu ir skaitliumi užima labai svarbią vietą (46). Lietuvių ištisos dalys susilenkino (21). Pasirodo... lenkų romanas pirmutiniuose trejuose XIX šimtmečio dešimtmečiuose (9).

= Tuo laiku (tuo metu) l. b. laikomi slavų (slavėnų) šaka; laiko slavų giminiečiais, labai artimais slavams žmonėmis. Bohušas... laikė; gausingų...; Gausingi straipsniai; gausingumu (daugumu); ištisi plotai (?) sulenkėjo; XIX amžiaus pradžioje, pirmosiose trijose dešimtyse (pirmosiomis trimis dešimtimis) metų, pasirodo...

d). Šio veikalėlio užduotė (5). Savo žodžius autorius remia raštų užvardinimais apie lietuvius tų laikų laikraščiuose (19). Antgalo patsai kurinio užvardinimas paeina iš baltgudžių kalbos (52). (Tos) mintys veikė į poetų ir apysakų rašytojų vaizdenas (47). Dainos vaizdena padėjimą (17). (Tos) apeigos labai stipriai kalbėjo į mano vaizdeną (53). Tų laikų žmonių įsivaizdinimai yra geresni (8). Romantizmas išplėtojo tą, kas

prieš jį jau pradėjo vystytis ir atsirasti (8). Tų apysakų veiksmas yra Lenkija (9). Net tie, kurie lietuvių kalbą žino, vienog gėdysi ją vartoti viešai (22). Mickevičius, turbūt, lietuvių kalbos nežinojo (53). Brodzinski lietuvių kalbos nežinojo (43). Tas kyla iš kalbos nežinojimo (39). Jie girias esą lietuvių kalbos žinovai (39).

= uždavinys; Savo tvirtinimą autorius paremia kelių laikraštinių straipsnių antraštėmis, tokių straipsnių, kuriuose buvo šis lietuvių dalykas pažymimas (?)...; Pagaliau kūrinio vardas yra kilęs iš gudų kalbos; veikė poetų... vaizduotę (vaizduotes); vaizduoja; labai garsiai kalbėjo į mano vaizduotę, didžiai (žymiai) ją veikė; įsivaizdavimai; tiktai sutvirtino tą, kas jau prieš jį (pirmiau) buvo pradėję (rastis ir) kiek rodytis literatūroje; T. ap. veiksmo (veikiamoji) vieta yra Lenkija; Lietuvių kalbą ir tie gėdisi viešai vartoti (gėdis viešai lietuviškai šnekėti net tie), kurie paprastai ja kalbasi ir ją moka; turbūt, nemokėjo; kalbos nemokėjo; kalbos nemokėjimo; girias moką lietuvių kalbą kaip reikiant, esą liet. kalbos mokėtojai (mokovai)...

Šio rašinio žodynas visai vargingas. Apie literatūros dalyką autoriaus čia kalbama ne literatūriškai. Autorius savo mintis dėsto nei šiaip nei taip, kaip ir visai užsimiršęs turįs prieš save rimtą mokslo ir literatūros visuomenę.

II. Čia pažymiu toliau kelias autoriaus sintaksės klaidas, kelis jo šios rūšies kalbos nemokėjimus:

a). Leidinys lietuvių kalba (1). (Prierašų) nebuvo lenkų kalba leidinyje (3). Vokiečių literatūra... krypsnį prie lietuvybės elementų sustiprino ir padarė pastovesniu (29). Kad parodyti, kaip yra ritmingos eilės, jųjų skambėjimą ir kalbos miklumą paduoda (jų) keletą lietuvių kalba tekstų (39). Jisai visgi tvirtai buvo įsitikinęs senovės lietuvių turtingos literatūros buvime (40). Stengtasi priparodyti toje baladoje didelės Karpinskio įtakos (53). Apysakoje asmenys perdaug išrodo „civilizuoti“ negu iš-tikrųjų taip buvę (55). Šie klausimai tų laikų poezijoje nėra taip griežtai su taip vadinamu krypsniu prie Lietuvos surišti (49). Mickevičius arti stovėjo lenkų literatūroje krypsnio prie Lietuvos (51).

= Lietuviškasis (lietuvių kalbos) leidinys; lenkiškajame (lenkų kalbos) leidinyje; palinkimą į lietuvybės elementus (pamėgimą operuoti lietuvybės elementais) sustiprino ir padarė pastovesnį. Parodyti (norėdamas parodyti), kaip y. r. lietuvių kalbos eilės, kaip gražiai jos skamba ir kokia graži gali būti jų kalba, autorius duoda kelis lietuvių kalbos (lietuviškus) tekstus. Jisai, vis dėlto (visgi) b. įs—nęs, kad senovėje lietuvių literatūros būta turtingos. Stengtasi įrodyti, kad tai baladai Karpinskio didelės įtakos turėta. Apysakoje... atrodo (rodosi) perdaug „civilizuoti" (asmenys atrodo „civilizuotesni" nekaip iš tikrųjų buvo); taip glaudžiai susiję su literatūros palinkimu į Lietuvos dalykus (su vadinamąja lietuviškąja literatūros linkme)... Mickevičius lenkų literatūroje buvo glaudžiai susiję̜s su ta literatūros linkme, kuriai Lietuvos dalykai labai rūpėjo (kuri Lietuvos ir lietuvių dalykus savais, artimais savo širdžiai laikė)...

b). Jų (tų salų) negalima atrasti ant žemėlapio (8). Antroje dainoje kalbama apie Kauno medų, trečioje, anot Neliubavičiaus, teismų metai buvo skaitomi pagal naktis (31). Negalima nesistebėti iš Mochnackio. Pas Mickevičių pastebime nenoro prie senesnio šabloninio elgimosi su istorinėmis tėmomis (9). Walter Scott yra padaręs didelį žingsnį pirmyn, sulyginus jį su ikitų laikų romanu (8).

= žemėlapyje; trečioje, pasak Neliubavičiaus (sako Neliubavičius), t. m. buvę skaitomi... Sunku būti nesistebėjus (iškęsti nesistebėjus...) Mochnackiu. Mickevičiaus, matyti, nenorėta (M-aus nenorėta), neturėta noro šabloniškai, — kaip kad seniau buvo daroma, — elgtis su istor. tėmomis (iš Mickevičiaus raštų matyti, kad jo neturėta noro...); žingsnį pirmyn to meto romane (?)...

c). Juos čion išdėstant pasitenkinome tiktai labai bendrais bruožais (18). Viską krūvon suėmus turime įsitikinti (25). Suglaudus visas mūsų išvadas matome, kad į lenkų rašytojų užsiėmimą Lietuva veikė įvairios priežastys (29). Norėdami prieiti tame klausime prie kokios nors išva-

dos, reikia dirstelėti į tų laikų lietuvių literatūrą (22). Norėdami apie jąją išgirsti, reikia kreiptis į Bogušo (41). Mickevičius sako, kad jis negali kęsti poezijoje karalių (7).

= išdėstydami...; suėmę... Suglaudę visas mūsų išvadas, matome, kad lenkų rašytojus įvairios priežastys spyrusios tirti Lietuvą, apie ją rašyti, jos dalykus aikštėn kelti lenkams... Norint prieiti kokią nors išvadą... Norint apie ją išgirsti... Mickevičius sakosi negalįs...

III. Rašinyje yra vietų, kur tiesiog sunku pasakyti, kas ten klaidinga, kas neklaidinga: aišku tik viena — rašinio mintys išdėstytos jose sunkiai, labai netaisyklingai, neliteratiškai. Vietomis klaidingieji teksto dalykai sunku ir suprasti; yra ir tokių vietų rašinyje, kur sunku pasakyti, ar čia sintaksės ar tik korektūros klaidą turime. Čia žemiau duodami keli ir tos rūšies kalbos pavyzdžiai:

a). Tų aplinkybių geresniam supratimui ir išaiškinimui, kuriose lietuvybės elementai galėjo įgyti tokios vertės, kaipo artistinė medžiaga, dirstelkime šiek tiek į lenkų ir vakarų Eiropos romantizmą (7). Pirmiau negu pradėsime užsiiminėti mūsų klausimu, dirstelkime (7)...

= Norėdami geriau suprasti ir išsiaiškinti tas aplinkybes, kuriose liet. elem. galėjo įgyti kokios vertės lenkų literatūrai, dirstelkime... Dar nepradėję (prieš pradėdami) žymėti ir tirti parūpusį mums lietuvybės dalyką, dirstelkime...

b). Tai yra... stipriausia priežastis, kuri pakreipė prie Lietuvos, kurį tą krypsnį ankstybesniame lenkų romantizme pastebime, kuris apsireiškia ir tolimesnėse jojo pasekmėse (21).

= Tai... didžiausia (svarbiausia) priežastis, pakreipusi (nukreipusi) Lenkų rašytojus į Lietuvos dalykus. Tą lenkų rašytojų palinkimą (nukrypimą) į Lietuvos dalykus pastebime labai anksti, dar tada, kada lenkų romantikai savo galvas bekišą buvo iš miego patalų. Lietuvos dalykas lenkų raštuose ir vėliau šiaip ar taip išeina aikštėn (?!)...

c). Prasidedąs Lietuvos tautinis atgimimas, be abejonės turėjo paveikti ir į tą lenkų literatūros krypsnį prie Lietuvos, apie kurį čion kalbame (25).

= Pr. tautiškasis Liet. atgijimas turėjo paveikti ir tą lenkų literatūros palinkimą į Lietuvą (ir tą lenkų literatūros susidomėjimą Lietuva), apie kurį čia kalbame...

d). Krasinskis, sekdamas Mickevičių, parašė legendą „Gastold", kurios turinys paimtas Žemaitijoje, kurioj karžygis šaukiasi perkūno ir t. t. (54). Bogušo veikalu prasideda taip pat lenkų kalba raštuose, lietuvių kalba, kaip liaudies taip ir knygine literatūra smulkmeniškas užsiėmimas (40). Atskirų lietuvių, gudų, lenkų dainų randame į prieš 1830 metus labai dažnai tų laikų laikraščiuose (18). = ?!

IV. Tūlas gali man prikišti, kad aš čia savo priekaištuose išrenkąs tiktai netyčia pasitaikančius autoriaus rašte netaisyklingumus ir jais vienais teoperuojąs savo pikčiurniškoje kalbos recenzijoje. Kiek pasiteisindamas ir del šito priekaišto, duodu čia savo ištraukose dviejų šio rašinio skilčių kopiją. Tiedvi skilti imu iš pat rašinio pradžios ir iš pat galo. Jų čia netaisau, į jas savo nosies visai nekišu. Skaitytojas, kuris, tikiuosi, bešalis bus žmogus, pats jas (1, 2) saviškai įvertins ir tuo bent kiek išsilygins pikčiurnos recenzento samprotavimus:

1. Pirmiau negu pradėsime užsiiminėti mūsų klausimu, tų aplinkybių geresniam supratimui ir išaiškinimui, kuriose lietuvybės elementai galėjo įgyti tokios vertės, kaipo artistinė medžiaga, dirstelkime šiek tiek į lenkų ir vakarų Eiropos romantizmą (7).

2. Vienog pasilieka neužginčijamas faktas, kad lietuvybės elementai XIX šimtmečio pradžioje padarė labai žymios įtakos į lenkų literatūrą, per tai visai buvo rimtas pamatas išskirti juos iš kitų lenkų literatūroj veiksnių ir gvildenti juos atskirai, kaipo atskirą literatūroje krypsnį (55).

Abi tiedvi šio teksto skilti (dvi sintaksės pilnati), pačią rašinio pradžią ir patį jo galą, pavedu išnagrinėti kalbos atžvilgiu pačiam skaitytojui, turėjusiam mokykloje reikalo su kalbos ir literatūros dalyku.

V. Be minėtųjų rašinio negerumų (I—III), čia turiu dar du pažymėti: a) rašinio skirtukai autoriaus sužymimi dažnai labai netaisyklingai, korektūros klaidų visur rašinyje pilna, jų maža

dalelė rašinio gale tėr atitaisyta ir b) svetimosios pavardės rašinyje išreikštos be kokios sistemos, be tvarkos, labai nevienodai.

Rašinio gale atitaisytos tiktai d e v y n i o s teksto klaidos, bet jų visame rašinyje yra bent dešimt sykių tiek. Kelias tos rūšies klaidas čia ir skyrium pažymiu, pavyzdžiui: vienog (5), k u r iniuose (5), į pasto v ę s formas (5), nu s t ū m damas (7), t a m t i k r a i s (7)... sau j a lė (20), t v erė (20), neišs i a miamų (21), priež a š č i ų (21), gri e š t esnėje (18), ties s i e n a (18), paž į sta m ė (17), gail ė š čio (22), ge s ta (22), k u ryboje (23), kurinįs (23), i ž sižadėję (23), va d a vaudomasis (25), pas t u mėję (25), išsivys t i mas (27), turime i r g i (37), negal ė j ą (41), t e sinys (46), be a b ėjo (47)...

Tikriniai kitų vardai rašinyje iškyla aikštėn skaitytojui nei šiaip nei taip: Kollontajus (15), Kollontaj'us (15), Bogušas (15, 22...); Zorjan-Dolenga Chodakovski (15), Krašiauskio epopeją (55), Černockis (15), Stašicas (15), Brodzinski-gi sako (16), ir Brodzinskis (16), apsiniaukusioje Škocijoje (16), Lach'as (16), Lach Širma (16), Kristino Lach Širmos laiškas (16), Jogėlų karta (22), anot Neliubavičiaus (31), Niemcevičiaus medžiaga (31), Neliubavičius (31), Ostermeger'o gramatika (32), Schlegel'is (14), Homer'as (17), Šekspyras (17), Makpterson (17), Herderis (17)...

Žmogui, rašančiam disertaciją, reikia ir čia, tikrinių vardų rašyme, kiek nuoseklesniam būti: rašyba, kalba ir kiti tos rūšies dalykai disertantui juk perkaklį atstoja ar gali atstoti padoriame žmonių susirinkime.

Iš to, kas mano anksčiau pasakyta, samprotauju, kad Friburgo filosofijos fakultetas gerai pasielgė neleidęs šitos disertacijos išspausdinti lietuviškai: jos autorius pačia tos disertacijos kalba būtų galėjęs susikompromituoti 1911 metais. Autoriaus doktoratui (ne protui, ne galvai) iš šios disertacijos nelietuviškumo (ji buvo spausdinta pradžioje lenkiškai) galėjo būti tiktai naudos. Jei ši disertacija tuoj pradžioje (1911 m.) būtų buvusi spausdinta lietuviškai, disertantas ir lietuvių tarpe būtų kiek nukentėjęs: lietuviai, matydami savo tautietį, mokslo žmogų, taip negarbingai kalbant lietuviškai apie rimtą mokslo dalyką nelietuvių tarpe (kultūringame krašte), būtų ir patys autorių pabarę už tokį nešlovingą pasielgimą...

Dar mažmožis. Jei mūsų Švietimo Ministeriui ateitų kada į galvą imti ir paskirti šio straipsnio recenzentą gimnazijos

direktorium ir jei šios l i e t u v i š k o s i o s disertacijos autorius panorėtų toje gimnazijoje literatūros mokytojo vietą gauti, tad nieko jis ten iš to pikčiurnos direktoriaus nelaimėtų. Pati ši disertacija su visa savo kalba jam toje gimnazijoje kelią užkirstų. Tas direktorius tik nustebtų, kaip gali išdrįst ieškoti literatūros mokytojo vietos žmogus, nemokąs paprasčiausių savos kalbos taisyklių ir nesugebąs literatūriškai kalbėti rašyti apie literatūros dalykus. Lenkų arba latvių gimnazijoj iš literatūros mokytojo, man rodos, tikrai reikalautų, kad jis ir savos literatūros kalbą kaip reikiant mokėtų. Mūsų mokiniams šito rašinio kalba pavyzdžiu negali eiti: jie turi daug geriau savo rašinius rašyt.

J. Jablonskis.

[1925 m. „Švietimo Darbas“ N 11].

Redakcijos pastabos.

1. Šis straipsnis „Varpe“ vietomis buvo spausdinamas su **š** ir **cz** — *Kuršaiczio*, vietomis su **š** ir **č**. Reikia manyti, kad rankraštis buvo vienaip parašytas, greičiausiai su **š** ir **č**, tik „Varpo“ redakcijos ar spaustuvės paskui pakeista, todėl dabar visur **cz** ištaisyta į **č**.

2. Prusas — d-ro V. Pietario slapyvardis.

3. Dvibalsė **uo** šiame „Varpo“ spausdintame straipsnyje paprastai reiškiama grafema **ů**, bet vietomis pasitaiko ir **uo**, o nuo puslapio 28 („Medega sintaksiui“) visur vartojama tik **uo**. Reikia spėti, kad Jablonskio rankrašty buvo irgi **uo**, tik paskiau redakcijos buvo ištaisyta. Kita vertus, gal kartais tuo metu ir Jablonskis, norėdamas prisitaikyti prie tų laikų „bendros“ rašybos, vartojo grafemą **ů**, todėl paliekame „Raštuose“ taip, kaip buvo „Varpe“ išspausdinta. Aiškias korektūros klaidas taisome. Šiame straipsnyje yra ir daugiau nelygumų, kuriuos dėl tos pačios priežasties (dėl nežinojimo, kas tikrai paties Jablonskio buvo parašyta ir kas „Varpo“ redakcijos taisyta) paliekame nelietę. Sakysim, rašoma: straipsnio („Kalbos dalykai“) pradžioje, nuo psl. 9 iki 27, *mųsų*, o toliau, nuo puslapio 28, jau *mūsų;* paprastai visur *mes*, bet psl. 24 ar tris kartus *męs; tůtarpu* 10_{17}, *tů tarpu* 10_{38}, *tů-tarpu* 14_{10}, 16_{9}, 28_{24}; veiksmažodžiai su *ne* dažnai skyrium—*ne reikia* 14_{17}, 14_{36}, *ne kala* 16_{8}, *ne girdėjau* 17_{4}, *ne mokėjome* 19_{10}...

4. Anksčiau ir pats Jablonskis vartojo vietoj žodžio *tikslas* žodį *siekis* (žr. pp. 29, 30, 40, 46, 47, 48...).

5. Dėl žodžio „spauzdiniai“ žiūrėk „Atitaisymą“ psl. 64.

5^{a}. A. R. = Albinas Rimka.

6. Emša, Imša (psl. 124) — Marcelino Šikšnio slapyvardis.

7. „Rašomosios kalbos dalykai“ yra išėję Vilniuje 1912 metais. Juos išleido Lietuvių Mokslo Draugija, „Lietuvių Tautos“ žurnalo formato, turi 41 puslapį. Juose sudėti šie straipsniai: *Kaip yra vieno kito rašoma. Del Rygiškių Jono „Kalbos dalykų“. Del Imšos klausimų abejojimų. Kalbos mažmožiai. Mišinėlis.* Išskyrus Imšos (Šikšnio) straipsnį *Del Rygiškių Jono „Kalbos dalykų“*, daugiau visi straipsniai ir prakalba parašyta paties Jablonskio.

8. Nefilologas — mokytojas S. Tijūnaitis, „Mūsų Pasakų“ redaktorius. Perkūnėlis — inž. B. Prapuolenis.

9. Straipsnis „Kas čia kaltas?“ buvo antrą kartą išspausdintas 1915 metų „Vairo“ N 13, iš ten jis paimtas šiems „Raštams“ (žr. psl. 191).

10. „Nepratusio lietuvių kalbos mokytojo pastebėjimai“ yra straipsnio „Kas čia kaltas?“ turinio tam tikras apibūdinimas (žr. šio tomo psl. 191).

11. Tuos pastebėjimus bus rašęs Pr. Dovydaitis, buvęs „Vilties" redaktorium nuo 1913 iki 1915 metų.

12. B = ? (M. Sleževičiaus nuomone, B = Bitė, Gabrielė Petkevičaitė, bet ji pati neprisimena, kad būtų tą straipsnį rašiusi).

13. Straipsnis „Kas čia kaltas?" šiam tome prasideda nuo 191 puslapio, dėl jo žr. pastabą 9; straipsnis „Del rašto paminklo" prasideda nuo 142 puslapio.

14. Pažymėjimas redakcijos vardu (Red.) bus greičiausiai paties Jablonskio padarytas.

15. Aštuntojo leidimo recenzija įdėta į II tomą (psl. 171).

16. K. Būga tuo laiku dar nebuvo grįžęs po karo iš Rusijos; jis grįžo 1920 metais rugpiūčio mėn.

17. St. Č. — Steponas Češūnas (mokytojas).

18. Žiūrėk „Raštų" III tomo („Rašybos" dalykai") straipsnį „Šis tas del mūsų šių dienų rašybos", psl. 100.

19. Kirvelis Nusmuko yra paties Jablonskio slapyvardis (žr. šių „Raštų" I tomo straipsnį „Kaip nereikia kritikuoti", psl. 216).

20. Dyguldagis yra St. Dabušio slapyvardis, Jablonskio pavartotas šiam straipsniui. Šis straipsnis, kaip ir daugelis kitų, yra „diktuotinis" — Jablonskio diktuotas, o Dabušio rašytas ir jo nuneštas į spaustuvę. Straipsnis rašomas buvo, žinoma, ne Alytuj, kaip jo gale pažymėta, bet Kaune.

21. Trumpa recenzija apie „Maž. Lietuvos buvusius rašytojus" yra įdėta į II tomą, psl. 159.

22. Straipsnio pirmoji dalis, apie pačią vadovėlio metodiką, įdėta į „Raštų" II tomą, psl. 147. Žr. II tomo pastabą 7, psl. 421.

23. Bet tų priegaidžių nėra — matyti, jų negalėjo padėti spaustuvė, kur laikraštis („Vairas") buvo spausdinamas.

24. Dėl to paties („Vitolio Raudos") vertimo buvo Jablonskio rašyta ir 1927 m. „Lietuvoj", N 28.

25. „Lietuvos" N 249 straipsnyje „Kalbos mažmožiai" Biržų gimnazijos mokytojas J. Kutra skundžiasi, kad Knygų ir mokslo priemonių tikrinamoji Komisija jam grąžinusi vieną rankraštį, kur ji (komisija) vienur ištaisiusi, kitur pabraukusi žodžius ar posakius, dėl kurių negerumo straipsnio autorius nesutinka su komisijos nuomone. Savo tam straipsny J. Kutra duoda keletą tokių žodžių ir posakių, dėl kurių ten pat tuoj apačioj pareiškia čia dedamą savo nuomonę ir Jablonskis.

26. A. Vireliūnas buvo Terminologijos Komisijos sekretorium 1921—1924 m.

Raidinis turinio sąrašas.

6709б / 1121904

Švietimo Ministerijos
Knygų Leidimo Komisijos
žurnalai

„Šviesos Keliai“

Mėnesinis gausiai iliustruotas moksleiviams skiriamas žurnalas

Prenumeratos kaina metams:
Moksleiviams 6,— lt.
Nemoksleiviams 10,— lt.
Atskiras Nr. 1,50 lt.

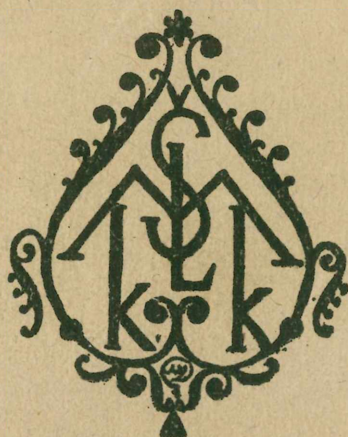
Redaguoja: Švietimo Ministerijos I-jo Departamento Direktorius Motiejus Miškinis.

Redakcijos ir administracijos antrašas:
Kaunas, Gedimino gatvė, 40 Nr. — Švietimo Ministerija, Knygų Leidimo Komisija.

Bendradarbiauja: A. Vienuolis Žukauskas, prof. Iz. Tamošaitis, Liudas Gira, K. Binkys, Sofija Kymantaitė Čiurlionienė, dr. Alina Jacynienė Kairiūkštytė, prof. M. Račkauskas, P. Galaunė, K. Dineika, kalbininkas doc. J. Balčikonis, kalbininkas Stasys Dabušis, ir visa eilė jaunesniųjų rašytojų poėtų (Alantas, Babickas, Brazdžionis, Rutkauskas, Zobarskas ir kiti).

„Bibliografijos Žinios“;

prenum. kaina metams 7,50 lt., atskiras Nr. 2,— lt.

Spaudė akcinė „Ryto“ bendrovė Klaipėdoje